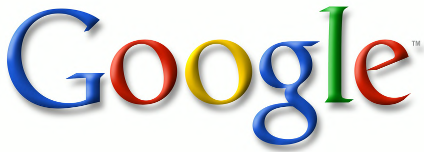

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

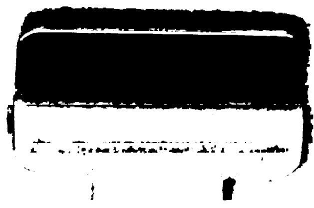
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

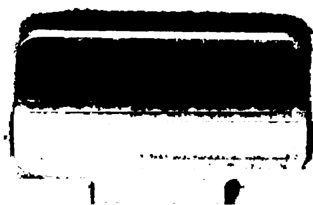
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

UC-NRLF
B 3 421 516

CONVERTED

CONVERTED

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

KAZINCZY FERENCZ

ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

LEVELEZÉS.

III. KÖTET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

BUDAPEST, 1892.

KAZINCZY FERENCZ

LEVELEZÉSE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA MEGBÍZÁSÁBÓL

KÖZZÉTESZI

DR. VÁCZY JÁNOS.

HARMADIK KÖTET.

1803—1805.

BUDAPEST, 1892.
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA.

Budapest, 1892. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

GIFT

7H 2.2 Y1
K37 Z53
1890
v.3

BEVEZETÉS.

A Kazinczy levelezésének III. kötete 292 levelet foglal magában, a melyek közűl százötvenegyet maga Kazinczy írt Csehy Józsefhez, Kis Jánoshoz, Csokonai Mihályhoz, Cserey Farkashoz, Nagy Gáborhoz, Kozma Gergelyhez, id. b. Wesselényi Miklóshoz, gr. Ráday Pálhoz, Szentgyörgyi Józsefhez, Virág Benedekhez, stb. Mindössze csupán három évi időközt — az 1803., 1804. és 1805-ik éveket — töltenek be az itt közlött levelek, de azért bizonyos tekintetben forduló ponton tűntetik föl Kazinczyt, úgy is mint írót, úgy is mint magánembert. — Nyelvünk újításának szüksége és lehetősége eszmében és formában mind erősebben s tisztábban kialakúl nála. S hogy életét mennél inkább czéljának szentelhesse: független állásra törekszik, szakít családjával, megnősül, elköltözik szülőföldjéről, majd Széphalomra telepszik s ezt teszi irodalmunknak akkori középpontjává.

Kortársai, a kiváló tehetségek és dilettánsok egyaránt Kazinczytól várják a magyar szellemi élet fölelevenítését, nyelvünk haladását s e haladás útjának kijelölését. Irodalmi tekintélyét, a melyet a *Bácsmegyei*vel, a Gessner idylljeinek fordításával s az *Orpheus*sal szerzett, fogsága után azonnal visszanyerte; s azok, a kik nemzetünk műveltsége iránt érdeklődtek, őt tekintették e műveltség iránymutatójának s hallani akarták véleményét most sokkal inkább, mint fogsága előtt. Ezért ragaszkodtak hozzá s ügyekeztek megnyerni barátságát.

Csokonai például nyiltan bevallja, hogy «csekély rubrikából álló» boldogságának «egy édes részét teszi» az, hogy Kazinczynak, a kit «a világ előtt mint gyöngéded és csekély ízlésének *legfőbb*

mesterét tisztelni becsületének tartja», szíves barátságával újonnan dicsekedhetik. «Ösztön az én nékem annak megérdemelhetésére – írja Csokonai, — ösztön arra a kevélységre, melylyel a kevélyeket fogadni bátorkodom.» Anakreonról, Hafizról s a perzsa költészetről szóló értekezését azért is kívánja mennél alaposabban kidolgozni, hogy méltó legyen Kazinczyhoz, a kinek művét ajánlani óhajtja.

Virág Benedek Kazinczyval szeretne első sorban egyetérteni az orthographia kérdéseiben. A szebb lelkek, úgy hiszi, velük tartanának. Atyai szeretettel ragaszkodik hozzá, óvni akarja az élet minden bajától s a megfeszített munkától, a mely egészségét veszélyezteti. «Sokra vagy te még — úgy mond — szükséges. Jussanak eszedbe azok a jó ifjak, kik tégedet jó híredről, nevedről ismervén, gyakran kérdeztenek tőlem, és a kik nagy részént láttak és örömmel tiszteltek.» Kazinczynak mondja el, mivel kivánná íróinkat foglalkoztatni, mire óhajtaná íróinkat buzdítani: hogy az ország nevezetességeit, például a nagyváradi hévvizeket, meg kellene ismertetni a magyar közönséggel, a magyar szokásokat össze kellene gyűjteni, hogy e «nagy nemzethez illendő dolgokról» egy szép költeményt kellene írni, stb. «Itt az üdő, hogy felnyissuk már szemeinket!» «Ez arra is szolgálna — így végzi Virág e buzdításait, — hogy a haza jobban ismertessék, *szerettessék* a mieinktől. Gondolkodjál s beszélgess más urakkal.»

Kis János, a kinek itéletét Kazinczy legtöbbre tartja, s a ki viszont Kazinczy ízlését nézi legfőbb tekintélynek, hozzá küldi először a Berzsenyi költeményeit, a «Romlásnak indult» kezdetű híres ódát s még más kettőt 1803-ban, hogy Kazinczy javalása nyujtson ösztönt a nagytehetségű ifjú Berzsenyinek, a ki sömgyéni magányában nemzetünk elkorcsosúlását siratta, Nagy Lajos és Mátyás letűnt fényes napjain merengett s a Mária Terézia korabeli vitéz magyarok hősi tetteit magasztalta. Berzsenyi előtt a Kazinczy koszorúja lebegett törekvéseinek legfőbb ideáljaúl, a mit Kis János meg is írt Kazinczynak, a kitől a küldött költeményekre nézve igazságos kritikát várt, ezzel toldván meg kérelmét: «nagy jót tészsz vele s reménylem, a literaturával is, ha hibáit kiméléssel s szépségeit dicséréssel fogod felfedezni.» — Kazinczy elragadtatással olvasta a Berzsenyi műveit. Betegen vette barátja levelét, de — mint mondja — föléledt s betegségét nem érezte többé. «Ime — kiált föl, — midőn azon kesergek, hogy az a szent tűz, mely már csak kevesek szivében tápláltatik, közelít elalvása felé, egy dicső lángot látok fellobbanni

véletlenül. Háládatosan borúlok a szent anyának, a Természetnek lábaihoz s tisztelettel imádom bölcseségét, hogy a történetek fonalán oly szorosan fűzte a segédet a veszély mellé.... Csendes gyönyörűséggel nézem messzinnen azt a gyönyörű hajnallatot, melyet egünkön az a szép Phosphorus terjeszt s kérem az élet fonalát nyujtó lyányokat, hogy az enyémet el ne messék, míg megláthatom déli ragyogását.» (588. sz. levél.)

Nemcsak a Berzsenyi költeményeit, de a magáéit is Kazinczy itéletére bízza Kis János. Őt kéri föl szerkesztőül s kiadóúl. Természetes, hogy Kazinczy a legnagyobb készséggel vállalkozik erre a munkára, nem, mert Kis János legmeghittebb barátja, hanem mivel azt hiszi, hogy annak művei irodalmunk legelső termékei, a melyek a maradéknak is hirdetni fogják barátja költői dicsőségét. Kis János nem osztozik ugyan Kazinczynak ebbeli nézetében, de az a rendkivüli készség, a melylyel Kazinczy a kiadásra vállalkozik, mélyen meghatja. «Egyetlen egy Apollóm – írja neki Kis János, — Múzsám, Maecenásom és mindenem egyedül Te voltál és Te vagy, és ha valaha valami munkámban élni fogok, akarom, hogy éljen ezen történetnek emlékezete is.»

Kisfaludy Sándorral és Nagy József kanonokkal szintén Kis János ismerteti meg Kazinczyt: ő írja meg, mint vélekednek azok barátjáról, eddigi munkáiról s jövendő törekvéseiről. Kétség kivűl a Kisfaludy véleménye legjobban érdekelte Kazinczyt. Azt mondotta – írja Kis János Kazinczynak, — hogy «ha az ő (t. i. Kisfaludy) tiszteletében valamennyire gyönyörködöl, bizonyossá tehet, hogy egy könyvíró eránt is soha oly szíves tiszteletet és szeretetet nem érzett, mint Te erántad: mert *a Te írásaidból látta legelőszer, hogy a magyar nyelven másképen is lehet írni, mint a biblia és a régi imádságos könyvek vagynak írva*». (626. sz.)

A magyar írók majdnem kivétel nélkül óhajtották Kazinczyt soraikban látni. Kis János pótolhatatlan veszteségnek mondá, hogy Kazinczy minden gondolatát le nem írhatja s nyilvánossá nem teheti. Nagy József pedig ezt írta a nemes dömölki papnak: «Bárcsak az az édes magyar, a ki anyanyelvemet annyira megkedveltette velem, a ki annyi ideig hallgatott és örökös kár, hogy csak egy pillanatig is hallgatott, az, mondám, szólamlana meg: Kazinczyt értem». (678. szám.)

Révai is örömmel hallja, hogy Kazinczy Sylvester grammatikáját kiadni szándékozik. Szívesen megteszi rá észrevételeit s a revi-

siót készséggel magára vállalja. Kozma Gergely Kazinczy dicséretéből merít ösztönt további munkásságához és azt tekinti törekvése legfőbb rugójáúl, hogy Kazinczy javalását megnyerhesse. Benkő Ferencz nem szégyenli bevallani, hogy sírt örömében, midőn Kazinczy levelét megpillantotta. Szentgyörgyi József, a debreczeni areopag egyik legkiválóbb tagja, a Kazinczy iránti nagyrabecsülését azzal fejezi ki, hogy kis leánya tiszteletét tolmácsolván, idézi a nyolczadik zsoltárt: «Látod, nálunk — írja — dicsérnek Téged még a csecsszopók is, szájokban viselik nevedet ők is». Wesselényi Miklós, midőn Themistokles fordítását olvassa, képtelen leírni azt a szellemi élvezetet, a melyben Kazinczy részesítette. «Az alant járni nem tudó magyar írót felemeli ez a fényes plánéták közé, felebb és nagyobb dicsőséggel. mint a Blanchartot tűnő golyóbissa». Ezt irta Kazinczynak Wesselényi és ötszáz forintot küldött neki, hogy fordításainak kiadását megindíthassa. Cserey Farkas, a Wesselényi sógora, szintén készséggel ajánlkozott Kazinczy törekvéseit gyámolítani. Gr. Dessewffy József halhatatlanságot jósol Kazinczynak, a kit boldog embernek mond, mert sokat szenvedett, de a sok szenvedést örömek követték. Hogy Ossziánnak egy töredékét Dessewffynek ajánlja Kazinczy, abban Dessewffy öndicsőségét látja: mert — úgy mond — «a dicsőségnek bélyegét sütöd te annak homlokára, a kit írásaidba felfogadsz».

Prónay Sándor olvasván Kis János feleletét a magyar nyelv felvirágoztatásának és kimüvelésének lehetősége iránt pályázatra kitűzött kérdésre, ezt írta Kazinczynak: «E munka dicséretére egyebet nem mondhatok, hanem hogy száz aranyban mertem volna fogadni, mondottam is sokaknak, hogy az írója senki más, hanem Te, kedves barátom: *nem tudván a hazában mást, a kinek a magyar nyelv tökéletes tudása mellett a külső nyelvek annyi ismeretsége, oly finom ízlése, és annyi, praejudiciumok nélkül való disinteressentiája legyen, mint a milyen ebből az írásból kilátszik.* Úgy tetszett, mintha ama beszédjeidet hallanám, a midőn két esztendővel ezelőtt hozzád szerencsém volt». (815. sz.) Mikor Prónaynak ezt a véleményét Kis János hírűl adja Kazinczynak, azzal toldja meg, hogy ha másé lenne a pályanyertes munka, mint Kazinczyé: Prónay «aggratulálni fog nemzetének, hogy Kazinczyn kivül még más is találtatik, a ki ilyesmit tud írni». Kazinczy tehát nemcsak a maga véleményét fejezte ki akkor, midőn azt jósolta a pályaműről, hogy az íróinknak codexe lesz, hanem mind azokét, a kik a munkának bírálói voltak.

Az ifjabb írók közül Döbrentei Gábor, Buczy Emil, Ragályi

Tamás ismerték el Kazinczyt vezéröküł. Az első azt írta neki, hogy hajnalán úgy, mint estéin előtte jár a Kazinczy neve csillagúl, s küldvén neki a soproni magyar társaságnak egyik zsengéjét, e szavakkal ajánlotta azt elfogadásra: «Oh, fogadja magasra ment társunk ezeket szívesen érdeme nem hervadó koszorúja mellől, mely felé a mi virágaink most bimbódzanak». Buczy boldognak mondá magát, midőn Kazinczy levelét először vette s megigérte, hogy az erdélyi irók orthographiáját a Kazinczy útmutatásai szerint fogja megállapitani Kenderessi Mihálylyal, Sombory Lászlóval s másokkal.

De senki sincs íróink között, a ki oly komoly, férfias lelkesüléssel csatlakoznék Kazinczy törekvéseihez, mint Csehy József, a gárdista-irók e szellemi utódja, a ki katona létére a magyar színjáték megalapítása mellett küzd, Csokonainak szerelmi, Berzsenyinek hazafias ódáin hevül, a műszók megmagyarosításán fárad, a mathematikai és hadtudományt műveli s e tudományok szótárát írja, hogy azt a jövendő lexikon írója segitségül használhassa.

Csehy jobbára távol él hazájától, de minden gondolata, érzése s egész élete a legszorosabban össze van forrva nemzetünk sorsával. Fájlalja, hogy az irodalmi termékek csak későre juthatnak hozzá s így attól fél, hogy nyelvünk gyarapítói közt a hátulsók közt kell maradnia. De azt hiszi, hogy «befolyása idővel szélesebbre terjedhet» s akkor «bőven megtérítheti, a mivel hazájának adósa marad». Ausztriában, Olaszországban és Galiciában egyaránt figyelemmel kiséri a magyar nemzet fejlődését s fájdalommal hallja, hogy nyelvünk még mindig nem nyerte vissza régi jogait, hogy a magyar szinészeknek nincs állandó otthonuk, hogy a tehetős magyarok a «hazard-játékokat nyilván és szabadon űzik». «Bár ne tartanák — sóhajt föl — oly nagyra magokat a magyarok ezzel a feslettséggel, a midőn henye emberek és ravasz czinkosok az ország szabadságával visszaélvén, sok vigyáztalan ifjakat vagyonaiktól megfosztanak s erkölcstelenségre késztenek; *bár büszkeséget abban helyheztetnének, hogy megadnák a nyomtatásnak azt a szabadságát, melylyel Angliában bír.* Dicsőségesebb szabadság volna hirdetni, a mit mindennek tudni jó és hasznos, sem mint vak koczkán vagyonukat szerencséltetni.» (764. sz.) De midőn pár hónap mulva öt esztendei távolléte után visszatér hazánkba, kénytelen megvallani örömét, hogy «még a mi Istenünk lelke lebeg országunkon; a magyar erkölcsök, a nemzeti nyelv és viselet böcsülése élnek.» «Láttam — írja Kazinczynak — a külföldön is dült várakat s rongált bástyákat, de azok csak

ruinák voltak, ezek monumentumok. Öt esztendők után és sok száz mérföldet bejárván állíthatom, hogy nincs szebb, nincs boldogabb haza, mint a miénk.» (783. sz.)

Ennél a fiatal huszártisztnél nincs lelkesebbb híve Kazinczynak. Mikor a zajos Inn partján sétál: gondolatai a börtönben sínylődő Kazinczyval foglalkoznak, noha csak munkáiból ismeri őt. Mikor a galiciai hadgyakorlatok kifárasztják: enyhűletet abban a gondolatban talál, hogy Kazinczy végre boldognak érzi magát hitvese karjai közt. S valóban classicus nyelven magasztalja Kazinczyt, s levelei a magyar epistolographiának első rendű termékei. Mindjárt első levelében bevallja, hogy őt Kazinczy példája ösztönözte az írásra úgy, mint «már többeket». Nem is idegenkedik semmi munkától, a mely hasznára lehet nemzetének, akár az édesgető múzsa kivánja szolgálatát, akár a «velős tudományoknak nyelvünkön való előadása tartassék foganatosabbnak». «Kedves barátom, — így jósol Kazinczynak halhatatlanságot Tacitus gondolatának paraphrasisával — kinek neve fenlészen, ha megszámlálandja az emlékezet azokat, a kik a sokaság dissipatiójából kifejtekezvén, magokra vállalák, hogy hazájok javáról gondoskodjanak, kik századjoknak önnön erejekből lelket adván megérdemelték, hogy a késő világ festeni akarván a mult időt, beérje vele, az ő neveiket elmondván ... kit egy kisded, de büszke nemzet megismért és tisztel, igazgasd hívedet.»

Ime a jelen század első éveinek írói és irodalompártolói Kazinczy körűl, részint eddigi munkáiért, részint a jövőben kifejtendő törekvései reményében tartván őt egyhangúlag vezérnek. Maga Kazinczy csak a jövőben élt. Fogsága előtti munkáit majdnem kivétel nélkül incorrectnek s ízetlennek tartotta s azzal a hideg vérrel nézte, a melylyel «a férfi kort elért ember nézi gyermekkori firkálgatásait». De a jövőn aztán teljes bizalommal s a Gondviselésbe helyezett oly szilárd hittel csüggött, mint a kik prófétai ihletettséggel előre látják életük és küzdelmük sikerét.

Fordított munkáinak öt kötetét lázas sietséggel késziti sajtó alá. Műgonddal dolgozik s azt akarja, hogy művei mind a stílre, mind a külső kiállításra nézve példányúl szolgáljanak íróinknak. Marmontel regéinek fordításával a francia elegantiát, Lessing drámáinak átültetésével pedig a német nyelv erejét óhajtja a magyarba áthozni. Rochefoucauld gnómáit már nyomdába küldi a franczia eredetivel és Schulz német fordításával. Ez utóbbit azért csatolja a magyar fordításhoz, hogy kimutassa, mennyire sikerült a német íróval versenyez-

nie. «Meg akartam mutatni — írja Prónay Sándornak, — hogy ámbár nyelvünk a metaphisikai oldalról tekintve, felette messze maradt az európaiak mellől. mégis alkalmatos Rochefoucauldnak szépségeit. könnyűségét, elegantiáját felfogni.» (817. sz.)

Nemcsak a képzelt maecenásoknak mondja el terveit, hanem barátainak is, a kiknek még kéziratban megküldi fordításait, hogy itéletüket hallja. Így például Schediusnak. Kis Jánosnak, Szentgyörgyinek és másoknak. Az elsőnek azért, mert Schedius «a maga ízlését a külföldiek legszebb míveik körül képzette», s a ki — mint Kazinczy véli — «érzi, hogy a mesterségek dolgában csak úgy fogunk elébb haladhatni, ha azon, még eddig szerencsétlen igyekezet helyett, hogy szép originálokat készítsünk, a nálunknál szerencsésb nemzetek remekjeit tészszük magunkéivá». «Teljesedve lesznek legszebb álmaim — folytatja tovább — ha az Úr Professor Uram, b. Prónay Sándor és a mi Kisünk a magyarul szóló Emiliát és Minnát, Clavigót és a Testvéreket, Alcibiádot és Alcidónist s a Yorik és Eliza leveleit olvasván, édesen érzendik magokat ellepve, hogy magyar szókkal Lessinget és Goethét, Marmontelt és Frenaist fogják szólani hallani». A puristák kárhoztatásával nem törődik, ő nem tér el útjáról. Megmutatta, hogy tud ő azok ízlése szerint is írni, azért fordította le a Molière két vígjátékát. (583. sz.)

Mi volt Schedius észrevétele: nem tudjuk, mert válasza ismeretlen. De a Kis Jánosé, szerencsére, megmaradt számunkra. Ő egyetértett Kazinczyval az új szók és soloecismusok kérdésében, jóknak tartotta Kazinczy új szólamait is, mert «gazdagítják nyelvünket a nélkűl, hogy erőszakot tennének rajta»; azonban attól félt, hogy az új szók és soloecismusok «az újítástól e részben is irtózó magyarok előtt nem találnak kedvet». «Előbb kellett volna születtetned — írja Kis János — s úgy bővebb is, szebb is volna nyelvünk. Most már a nagyobb része előtt, még kritikusaink nagyobb része előtt is, botránkozás kövei lesznek soloecismusaid és új szavaid. Még nekem is igen merésznek látszik egyik-másik közűlök». (640. sz.) Aztán példákat hoz elő, a melyek ugyan kissé gondolkodóba ejtik Kazinczyt, mert Szentgyörgyi is kifogásolja sok új szavát és szólamát: de azért, úgy mond, tisztában levén szándéka nemessége és czélja helyessége iránt, mer a maga útján haladni, nem gondolván jó barátainak intéseivel. «Én épen nem vágyok — feleli Kis Jánosnak — arra a dicséretre, a mi bizonyos értelemben és bizonyos határig kötelessége minden írónak, hogy *úgy szóljon, a mint a szokás kívánja.* Én egyébb dicséretre vágyok, arra,

a mit Goethe és Klopstock nyert a német nyelv újításai által». Azonban mégis bevallja hogy a Kis János és Szentgyörgyi intései következtében a «szükségtelen külön járást», a hol észrevette, kitörlé a kéziratból s még sok ízben újra javítja. Röviden így foglalja össze a nyelvújításra vonatkozó elveit: «Minden cruditast (Härte) elkerülni, az újításokat nem halmozva, hanem félénken béhozni, hogy az írás egészen tarka ne legyen — s az újítás kedvetlenségeit két úton pótolni ki: 1. hogy az olvasó érezze, hogy arra *szükség* volt; 2. hogy az újítás édes legyen, legalább ne *kedvetlen*». Felhozza Klopstockot, a kinek, midőn a Messias kéziratát átadta Basedownak, Basedow azt mondá: Man wird Sie nicht verstehen! Man lerne mich verstehen — felelé Klopstock. Felhozza Gusztáv, svéd király példáját, a ki «látván a svéd nyelv szűk voltát, hogy némely ideát ki nem lehet rajta ejteni, maga csinált egynehány szót és szólást, s sanctionálta, s a svéd írók élnek vele». Hivatkozik a franczia akadémiára, mely szintén ily módon bővítette a nyelvet s «csinált szót és szólást». «Itt — úgy mond — a hol azt sem király nem csinál, sem akadémia, csináljon az az író, a ki bízik magához, mint a németek». (643. sz.)

Szentgyörgyi egyformán szivén viseli Kazinczy maradandó nevének dicsőségét s anyanyelvünk tisztaságát s épen azért a mai helyesebb felfogáshoz közelebb járva, azt feleli Kazinczynak a Klopstockra való hivatkozásaira, hogy azt csak oly joggal lehet kivánni, ha «az ő ősi nyelvek jussa ellene nem mond». Nem fél ugyan, hogy Kazinczy is oly merész szavakkal tarkítsa műveit, mint Dugonics és Barczafalvi Szabó Dávid: de «kivált az idegen szóktól meg nem tompított hallású pallérozott füleknek mégis kedvetlen érzést szereznek mind azok, melyek nyelvünk philologiáján kivül, vagy épen ellenire lesznek». Ő sokban egyetért Kazinczyval s az orthologusok közül talán senki sem volt annyira engedékeny, mint Szentgyörgyi, a ki azt mondá az «új szós könyvekről: ha fele jó, meg kell a könyvet becsülni és a jó szókat haszonra kell fordítani». Az idegen nyelvekből átvett szavakat nem ellenezte, de már a szokásban levő szók régi és elfogadott értelmét megváltoztatni s annak új árnyalatot adni nem tartá helyesnek. Kazinczy épen a Szentgyörgyitől például idézett szón (iktatni) mutatja meg, hogy a szó értelmének új árnyalata sokszor csak azok előtt új, a kik irodalmunk multját nem ismerik, de fölakadnak minden szokatlanságon és inkább a gondolatot s érzést áldozzák föl, csak új hang ne üsse meg fülöket. Védelmébe veszi Dugonicsot is, Barczafalvi Szabót is, mert mind a ketten csináltak

oly új szavakat, a melyekre szükség van, a melyek alkalmasok, kellemesen hangzók s jellemzetesek. Hibájokat azzal menti, hogy «semmi az, ha egyszer-kétszer elbotlunk is.» (656., 659. sz.)

Kazinczy szilárdúl meg van győződve az iránt, hogy minél jobban ismerjük az idegen nyelveket s irodalmakat: annál inkább óhajtjuk a magyar nyelvet a «nyugoti nyelv geniusa szerint modellezni». Abban az állapotban, a melyben nyelvünk van, nem maradhat tovább. Ő nem retten vissza az erőszaktól. Az elmaradt nemzetnek követnie kell a műveltebb nemzetek példáját — ezt követeli az emberi természet. «Az aesthetikus írónak — úgy mond — nem azt kell kérdeni: *szólanak-e így és szólott-e már így más?* (ez a kérdés csak a kiholt nyelvekre való); hanem ezt: *lehet-e nekem így szólani, hogy szólásom elegans, energicus, új zengésü szólás legyen.?*» «Én neologus vagyok — írja Cserey Farkasnak — és azt tartom, hogy úgy kell. Az én felem Báróczyt, Bessenyeyt, Virág Benedeket, Kis Jánost, Himfyt mutat a maga írói közt: azok (t. i. az orthologusok) a tordai Leoninust s Mátyási Józsefet mutatják». Grammaticus non erubescit soloecismum, si sciens facit — ezt mondja a debreczeni íróknak s hivatkozik a festőkre, a kik közűl az, a ki «úgy találná el az ember képét, a mint az a tükörben látszik, Handwerkernek neveztetnék: a Künstler nevét az kapja el, a ki az ember fejéből oly fejet festhet, melyen minden szem örömmel múlat».

De kölönben is más az írói nyelv, más a nép nyelve, s azzal, ha ez utóbbira hivatkozunk, még nem igazoljuk esetleges hibáinkat. Lám Baróti Szabó, midőn az igekötőknek a hozzájok tartozó igéktől való messze vetése miatt megtámadták, hiába vitatta, hogy Erdélyben, a székelyek között, az igazi magyarság hazájában, így szólanak. Azt felelték rá, hogy «úgy *nem szépen,* hogy úgy *hibásan,* hogy úgy *rosszúl* szólanak». Kazinczy remek művek fordításával törekszik az írói nyelvet kiképezni. S mivel a fordításnak az eredeti mű minden szépségével birnia kell: ez ideált máskép el nem érheté, mint hogy sok helyen új «szólással» éljen. Neki a Marmontel fordítása került legtöbb fáradságába, mert «nincs semmi nehezebb, mint a francziák atticismusát, azt a kedvességet és elegantiát, mely, mint a virágok illatja, megmagyarázhatatlan módra érezteti magát és nem szenvedi az analyzálást és hideg vérrel való feszegetést, magyar szókkal kitenni». (741. 743. 750. sz.) De a Rochefoucauld gnómái szintén sokszor megzavarták éjjelei álmát, nappalai nyugalmát. Ha mindenben nem sikerűlt is eltalálnia a francziák atticismusát: arra

törekedett, hogy legalább a német fordítás mellett hátra ne maradjon. Úgy látszik, a kész fordítással jobban meg volt elégedve, mint előre gondolta. A francia dictiónak szinte utánozhatatlan választékossága s könnyed bája jobban sikerültek neki, mint hitte. Ezért szerette volna, ha Kis János a fordításhoz írandó bevezetésben arról értekezik, hogy a magyar nyelv «mennyire anschmiegolhatja magát a franczia dictió képzelhetetlen elegantiájához».

Jóllehet a debreczeni irók, a kiken, mint írja, a Sylvester grammatikájához készitett elöszóban «iszonyú szabdalásokat ejtett», Kazinczy törekvéseit kedvezőtlenül fogadták: nem a levelekben hirdetett elvek élesítették ki a köztük már régebb idő óta mutatkozó ellenségeskedést, hanem a Csokonai haláláról tett hirlapi jelentés, a melyet igazságtalannak s Csokonaira nézve teljesen elhibázottnak vélték. A Kazinczy és Csokonai közti viszony még legújabban is tévesen levén felfogva: szükségesnek tartom e tárgyról néhány szóval itt is megemlékezni, hogy fölmentsük Kazinczyt ama vád alól, mintha ő Csokonait még életében lenézte volna akár költői iránya, akár magán élete miatt.

Annyi bizonyos, hogy Kazinczy és Csokonai között nem volt bizalmas barátság, még pedig azért, mert a Kazinczy-család idegenkedett tőle, úgy tekintvén őt, mint afféle kóbor lantost, a ki egyik helyről a másikra vándorol, belevegyül a víg társaságokba s ott talán nem egyszer meg is feledkezik magáról. Mikor Kazinczy Bécsből hazaérkezik: anyja azzal a szóval adja át neki Csokonai levelét, hogy az «valami haszontalan ember» levele. E szavak fájdalmas panaszra indítják Kazinczyt s védelmébe veszi Csokonait anyja előtt. «Azt az embert — írja Kazinczy anyjának — Csóka János uram (debreczeni pap) nem tartja alább való embernek magánál, a világ pedig különbnek tartja. Csokonainak vannak igen szép oldalai, melyért ötet nem én, de a legnagyobbak is distinguálják. Én ő vele szoros kötelékben nem vagyok. De nekem nem válik gyalázatomra az ő barátsága, melynek ő most egy szép jelét adja, és a mely engemet háládatosságra kötelez, ha némely ember nevet is rajta». Eddig mindég óvakodott Csokonait magához hívni, mert félt, hogy anyja éreztetni fogja vele, hogy «ő testvére egy falusi nótáriusnak». Tovább azonban már nem viheti óvakodását, kénytelen Csokonait magához hívni, hogy vele együtt — úgy vélem — a Dayka művei kiadásán dolgozzék. (611. sz.)

Ez a pár adat kissé más világításban mutatja a Kazinczy és Csokonai közti viszonyt, mint a hogy eddig felfogták. A tévedés

onnan eredt, mivel az «arkádiai pör» előzményeiből vontak következtetést Kazinczynak a még életben levő Csokonai iránti barátságára is. Valóban ama levelek, a melyeket Kazinczy a Csokonai nekrologjának védelme s munkái kiadásának ügyében írt részint debreczeni, részint erdélyi s dunántúli barátaihoz, azt mutatják, hogy Kazinczy a Csokonai költői irányának ellensége volt s a lyricus költő babérait féltette az epicus költőnek, mint hitte, rettenetes aberratiójától. A művészi ízlés és a két író fejlődésének különböző útjai más irányt jelöltek ki a Kazinczy s mást a Csokonai számára, s irodalomtörténetíróink Kazinczynak e költői iránytól való idegenkedését átvitték Csokonaira, mint emberre is, holott a föntebbi adatok e következtetés ellen merően tiltakoznak.

Nem feszegetjük, mennyiben festett hű képet Kazinczy Csokonairól a róla közzétett nekrológban: annyi bizonyos, hogy művei kiadását a mai irodalmi közvélemény szempontjából tévesen akarta megkezdeni. Át akarta dolgozni némely darabjait; azokat pedig, a melyek az ő ízlése szerint méltatlanok voltak a költőhöz, egyszerűen mellőzni kivánta, mit sem törődve barátai meggyőződésével, a kik úgy akarták Csokonait a magyar közönségnek bemutatni, a milyen volt: erényeivel s gyarlóságaival egyaránt. Kazinczy úgy hitte, hogy a debreczeni iróknak sem elég ízlésök, sem elég tanulmányuk nincs a kiadáshoz, mert erre «annak van legtöbb jusa, a ki legalkalmatosabb erre a munkára. Az, hogy tanult, tudós emberek legyünk, az erre nem elég. Arra az kívántatik, hogy a kiadó studiumának hasonlatossága által rokon lélek légyen vele». (751. sz.)

Azonban Kazinczynak ebbeli törekvése hajótörést szenvedett. Életrajzát sem írhatta meg, pedig erre is sürgették. Egyfelől a Kazinczy s a debreczeni írók közt mind élesebbé vált felfogás, másfelől Kazinczy abbeli ügyekezete, hogy mindenek előtt saját fordításait tegye közzé: megakasztották terve kivitelében. E mellett azonban előbb inkább Daykát akarta egy gondos életrajzzal a nemzetnek bemutatni, felszólítván Csokonait mind a művek bírálatára, mind némely bevégzetlen darabok kisimítására. Hitte, hogy a kiadás anyagi haszna megtériti költségeit s még fáradságára is marad valami. Mikor anyjának elmondja, hogy Csokonait néhány napra kénytelen vendégül fogadni: ezt a bátorságát azzal indokolja, hogy oly munkát végeznek együtt, melyért neki «pénzt adnak». Lám Kis István a debreczeni augusztusi vásárban háromezer forintot árult s Kis János *Zaid*jából négyszáz példány kelt el egy hónap alatt. «Itt literaturánk arany századja — kiált

fel Kazinczy -- ha ez így tart. De míg az író hasznot nem lát az írásból, addig ne reményljük annak elérkezését». (614. sz.)

Nemcsak Kis János számított tehát arra, hogy az írói munkásság némi jövedelmet hajtson számára, hanem Kazinczy is. De míg amaz őszintén bevallotta, hogy olyasmit kell írnia, a mit a könyvárusok kivánnak: emez tolla méltóságát a közönség ízlésének föláldozni összeegyezhetetlennek tartotta írói felfogásával s becsvágyával. Kazinczy művelni akarta a nemzet ízlését s számításba vette a vezér öntudatos munkásságának mind fontosságát, mind a közre teendő hatását. Hiúsága tiltakozott az ellen, hogy szolgája legyen a közönségnek. Ő uralkodni akart azon s becsvágya folyvást erősebb táplálékot nyert a fiatalabb írók méltánylatából. Nem is tagadta, hogy benne sok hiúság van, de azt tartá, hogy «az oly vétek vagy erőtlenség, a melyből sok virtus csirázik». Örökké akart élni a nagy és jó emberek emlékezetében s a dicsőség vágya új irány jelölésére ösztönzé.

Pedig anyagi állapota szöges ellentétben állott írói tekintélyével s becsvágyával. A hetedfél esztendeig tartó fogság sokat fölemésztett a család vagyonából s testvérei közül kettő-három — úgy látszik — számításba akarta ezt venni az apai örökség megosztásánál. Anyja folyvást aggódott, hogy az írókkal való szoros összeköttetése megint bajba keveri; szerette volna, ha Kazinczy hivatalt vállalt volna. ez azonban példákra hivatkozott, hogy főleg udvari hivatalban «csak az boldogúl, a ki csalárdúl tud koczkázni».

Egyszersmind meggyőzni ügyekezett anyját, miért tölti ő minden idejét könyvek közt. «Én az írásban — úgy mond — mulatságomat lelem, és az az út, a melyen sok jó és valóban tiszteletet érdemlő emberek szeretetét megnyertem és megnyerem». Ábrándos tervei, a művészi szépnek kutatása még a mindennapi életben is, összeütközésbe hozták testvéreivel, a kik, úgy látszik, sokkal gyakorlatibb érzékűek voltak. Némi világias passióit megszólták, a nők iránti lobbanékony, de hamar kialvó tüzét s állhatatlanságát sokszor szemére vetették, sőt a tatai kerülőért, midőn orrát s karját annyira összezúzta, szintén keményen megleczkéztették; szóval a viszontlátás örömeit pár esztendő mulva nagyon fölzavarta a testvérek közti egyenetlenség.

A mennyire Kazinczy levelei bepillantást engednek a család életébe 1804 körül: úgy látszik, Kazinczy József és Zsuzsánna Péchy Sándorné voltak legellenségesebb viszonyban Ferenczczel. Emez hírbe hozta őt egy szobaleánynyal, amaz pedig mindenkép azon

törekedett, hogy Ferencz ne maradhasson Regmeczen, hol kisebb földbirtokuk volt, hanem menjen Semlyénbe, a hol a föld munkálását úgyis alig győzték s kénytelenek voltak a «parasztoknak adni». Kazinczy váltig szabadkozott, hogy ő semmivel sem óhajt többet kapni, mint testvérei, hogy ő kevéssel megelégszik, de szeretne állandó lakást építeni. Elhallgatja szívesen, hogy őt Regmeczről «kirudalták» s azt mondja mindenkinek, hogy önkényt hagyta ott azt a földet, a hol semmi nyugodalmat nem talált. Más felűl gróf Török Zsófiát vevén nőűl, el akarta fojtani az ellene támadt mindig hangosabb gyanút; zaklatásai azonban evvel koránsem értek véget.

Családi boldogságának örömei nem lehettek zavartalanok. A Szentgyörgyihez és Kis Jánoshoz írt levelei tele vannak panaszszal s keserűséggel. «Édes barátom — írja ez utóbbinak — Ulysses haza jutván hosszas vándorságából, sokaknak kedvek ellen esett haza jötte. Ez az én sorsom is. Irtózom papirosra tenni, a mik értek és érnek. Én sem telhetetlen, sem háládatlan nem vagyok. De az a juh sem vagyok, melyet kényekre nyírjenek. Szentgyörgyi, a kinek nem levélben, hanem élőszóval adtam elibe bántásaimat, és a ki írott bizonyságait látta kezemben azon példa nélkűl való vadságnak, melynek négy esztendő olta ki vagyok téve, sírt sebeimre.» S bár pörbe keveredett családjával: készebb volt mindent veszteni, mint «valamit olyat cselekedni, a mely miatt a jó emberek előtt pirúlnia» kellett volna. «Eleitől fogva volt elrontva a dolog — panaszolja Péchy Imrének — Józsi, hogy maga uralkodhasson s magát tele szívhassa, minden gonoszságokat elkövetett. Lehet-e nékem azt rossz neven venni, hogy nem tetszett az a propositio, hogy ott gazdálkodjak, a hol nem lakom?» Semlyénben sem volt maradása. Már 1805 július 20-án azt írja Nagy Gábornak, hogy az ő «házi környűlállásai iszonyúak». «Iszonyúak estek oda fel. Elköltözöm innen minden bútorommal. Már csaknem minden össze van pakkolva». Széphalmot választá 1806 közepén lakhelyűl s birtokúl, részint, hogy távol legyen Semlyéntől, részint, hogy Kázmérhoz, felesége családjának birtokához, közelebb essék. (766. 784. 787. 789. 804. 820. sz.)

A lélek szenvedései elgyötörték testét is. Megint sárgaságba esett épen akkor, midőn felesége először örvendezteté meg egy kis leánykával. E családi öröm kiragadta bánatából, újra visszanyerte rugékonyságát, életkedvét s írói tevékenysége egyre fokozódott. A Gondviselés szeretetét látta csapásaiban s közelebb érezte magát az isteni kézhez. Sokkal tartozott neki — úgy mond — a sors, de

gazdag kárpótlást is nyujtott szenvedéseiért. Kis Jánosnak az ő házasságára írt dicsőítő költeménye s annak kiadása volt most lelkének legfőbb tápláléka. Ennek képzelt szépségeit nem győzte eléggé magasztalni s művészi gyönyöre beleolvadt hazafias aggodalmaiba, midőn, hogy Berzsenyit idézzük:

> Egy nagy csapással mindeneket levert
> A harcz s dicsőség kénye, Napóleon,
> S mint Jupiter mindent lerontó
> Mennyköve, egy riadással elszórt.

A monarchia alapjai megingottak s Bécsben Napoleon parancsolt. Kazinczy e nagy idők minden változását figyelemmel kiséri, hogy a legújabb híreket azonnal megírja Wesselényinek s Cserey-nek. Írói heve kitűnő tárczairóvá avatja, úgy, hogy e később kifejlődött műfajnak első nyomait Kazinczynak ezekben a leveleiben kereshetjük legtöbb sikerrel. Minden újabb fordúlatról tudomást szerez s könnyedén veti azokat papírra, mintha teljesen közömbös dolgot kellene elbeszélnie. De midőn Ferencz császár és király kénytelen Olmützbe menekűlni az ellenség elől: mély aggodalommal mondja el Kazinczy, milyen «irtóztató csapás ez a mi monarchiánkon». — «Hazánktól ugyan — írja — az Isten elfordítja az ellenségnek idejövetelét, mert mi szüksége volna neki idejönni, Bécsben benn lévén? de hazánk a monarchiával elválaszthatatlanúl lévén összekötve: a jó, mint a rossz közös közöttök.» (836. sz.)

Hazafi aggodalmait családi örömei enyhítik újra, s az a tudat, hogy pár hónapos kis leánya már a képek nézésében leli kedvét, gyönyört áraszt lelkére, a melynél az ideális világ élvezeteit talán senki sem fogta fel tisztábban, mélyebben s tartósabban. Magánéletének minden csapása s írói dicsőségének egész fénye ebből a közös forrásból eredt.

Dr. Váczy János.

564.

Kazinczy — Csehy Józsefnek.

Császári Huszár Regimentbeli Hadnagy Csehy József Úrhoz.

Regmetz, Januar 4d. 1803.

Az, a' kit Virág szeret, nem lehet idegen az én szivemnek: a' ki pedig így ír, azt én szeretni fognám, ha Virágtól nem szerettetnék is. Idvez' légy nékem, nagy tetteknek indúlt fiatal Férjfi! Jövendölő lélekkel látom dicsőségedet, melly hazai egünkre új fényt vonand. A' Virág neve tégedet sokra kötelez. Állj munkának és igazoljad szeretetét, reményeit; igazoljad dalát, melly által nevedet a' halhatatlanságnak szentelé. Barátságod nekem édes jutalom; 's rajta leszek, hogy érdemelhessem birtokát, minekutánna keresésében olly nyájasan megelőztél. Azok az Istenségek, a' mellyeknek Virág áldozik, mondjanak áldást kötésünkre 's öszve font karral vezéreljenek oda, a' hol az érdem ragyog.

Ennyi ajándéka mellett a' Természetnek, ennyi ízlettel, illy édes zengésű ajakokkal Te nem tölthet'd hallgatásban éltedet. Fájlaltam, hogy katonai pályának eredtél. Az nem a' Tudományok oskolája. De az Apolló' húgai elfelejtik néha komolyságokat 's merő kaczérságból véletek kezdenek-el enyelgeni, deli Ifjak; 's a' mit magok sem hittek eleve, fogva maradnak karjaitokon. Ihászi, Orczy, Barcsay, Czirjék, Himfy-Kisfaludy példák reá. Az ő neveik örökké fognak élni a' Dicsőség' Templomában. Példa reá *Gvadányi* is, a' ki pajkos nyirettyűjével a' Szatthmár' piross csizmás lyánkáit múlatgatá. 'S mostan a' Stiria' sivatag sziklái köztt eggy ifjú Társad tart vélek titkos négyszemköztt léteket, mellyek felől azt hiszem, hogy nem lesznek sikeretlenek; Lattermann Rgtbeli Főhadnagy *Lakos* Úr Grátzban. Néked valamelly Szarmatziai Szép' alakjában mosolyog a' csin-

talan Erato, 's új Beotziád víg csudálkozással fogja hallani Magyar Zengzetidet, ha végre karjai köztt reá ismersz az Ingerkedőre. Ott tiszteli Hazánknak felségét Ürményiben a' szánakozást-érdemlő Lengyel; ott szedte Fesslerünk a' maga első gyümölcseit. Szorúlj mellyemre 's szeress!

[Kazinczytól készült másolata a Szemeretár I. kötetében.]

565.

Csehy József — Kazinczynak.

Barátságos köszöntés éjszakról.

A' ki szives ajánlásaimat kinyiltt karokkal elfogadá, vajha érezhesse, mennyire szerettetik. Nagy lelkű barátom, vedd által a' tisztelet adója után, mellyet tudós fáradozásaid és igaz szíved érdemeltek hazafi társaidtól, a' határozatlan barátság minden jussait. — Ne számláld próbáltatásom' idejét ezen esztendő kezdetétől, ne tekintsd barátságom mostani kinyilatkoztatását, mint hajlandóságomnak zsengéjét: ifjú koromnak serdülésétől, a' miólta megindultam azon czél után, mellyre példád már többeket ébresztett fel, mély gyökereket vert ez. Azonban legyen addig is kezesem, kinek neve paizsul szolgáltt szerencsésen tett lépésemben, a' hazafi szíveknek eggyik bálványok, Virág. —

Az első oktatásokat nyelvünkben bold. Vályinktól nyertem, ő hozta Csalóközi együgyű szóejtésemet a' nyelv' országos reguláira. Az ő útmutatásait, és saját olvasásomat haszonra térítvén, még azon korban a' fenn álló magyar Theátrom számára fordítottam vagy három játék-darabokat, mellyek meg is jelentek a' szinen. Ez volt első műve csekély tehetségemnek, egyszersmind olly foglalatosság, melly többeket fárasztott nagy buzgósággal a' tanuló nevendékek közt, kiknek e' tekintetben is Iházi és Lakos czímereik voltak. — Az alatt Mérey Sándor gondolattyából egy kisded magyar Társaság formálta magát, melynek, ha (iskolásan szólván) objective nem vala is látszattya; de subjective hasznos volt, minek utánna nagyobb előmenetelt tehetett kiki e' huzamos munkásság, és közös belátás' segedelmével, mint sem magára bizva. Hogy sokakat el-halgassak, kik öt esztendők alatt benne megfordultak, Mihalkovics Jász Berényi, Kovács Imre Nagy-Váradi, Csepcsányi Kassai Professorok sorsossaink valának.

Ugyan ezen esztendőkben a' jus criminale theoreticus részét magyarra fordítottam, továbbat önnön isméreteim, és principiumim szerint a' magyar Jus historiájáról írtam egy értekezést, melly mind a' kettő tiszta kézirásban több papirosaimmal, és a' Társaság munkácskáival eggyütt László bátyám kezeinél vannak, a' ki Váczon misés pap, és Professor a' Seminariumban. Illy gyakorlás által arra a' készségre tettem szert, hogy a' Jus 4-dik esztendejében a' statisticus cursust a' deák praelectiók után nyomon magyarúl írhatnám. Tanulásaimnak végét érvén, egy részt az a' kivánság, hogy a' világot láthassam, más részt egy füstbe mentt intézet, erre a' pályára vezettek, melly talán maga az ő fáradságos volta miatt nem hagyott arra érkeznem, hogy egyszer is megbántam volna választásomat. Most is, hogy a' békesség által a' tekintetek meg-változtak, annyi jeles férfiak' példája, kik ezen az úton is hasznára tudtak lenni Hazájoknak, marasztó intés gyanánt volt számomra. — Több üres időt nem olly könnyen tudna egy élet módgya is szolgáltatni.

Hogy ezt az időt nem töltém a' múltt esztendőkben hasztalanúl, bizonyságom az a' csomó, mellyet a' Lovász mesterség felől öszve irogattam, és napló könyvem, mellyet most szedek rendbe. — Dísztelen ugyan illy soká magamról szóllanom; de ezt se egyébb okon cselekvém, hanem hogy felfedezzem némü nemü képpen, quid ferre recusent, quid valeant humeri. — Verses munkákban való próba tételeim soha sem állhatták meg a' dologhoz értő Virágnak kemény itéletét. — A' mióta szándékom a' háború mezejére fordúlt a' Mathesis nyerte el tanuló asztalomon az első helyet. Ez, a' melly Euklides lineajira vonta a' bombik' járását, és a' várak bástyáit, reménylem, hogy bevezethet a' Tactica' mélyébe.

De nem tudnék idegen lenni semmi egyébb munkától, mellyből hazám közelebb való hasznát várná, akár az édesgető Múzsa, melly az idegenkedő szíveket elkészíteni képes, kivánnya szolgálatomat, akár a' velős tudományoknak nyelvünkön való előadása tartassék foganatosabbnak. — Egy iránt fekszik e' kettő szívemen: hogy egyedül mi vagyunk, kik előtt Thalia temploma még be vagyon zárva, mind az, hogy ugyan nékünk a' tudomány még is idegen nyelven szóll; de a' helyett hogy el-csüggesztene, ösztönöm lészen ez a' nagy hijányosság is.

Kedves barátom, kinek neve fenn lészen, ha megszámlálandgya az emlékezet azokat, a' kik a' sokaság dissipatiojából kifejtekezvén, magokra válalák, hogy Hazájok' javáról gondoskodgyanak, kik század-

gyoknak önnön erejekből lelket advân, meg-érdemelték, hogy a' késő világ festeni akarván a' multt időt, be érje vele, az ő neveiket elmondván. — Becses férfiú, kit egy kisded, de büszke Nemzet meg ismért és tisztel, igazgasd hivedet és szeresd

Przemyśl, Januárius 26-dikán 1803.

Csehy Ment Józsefet.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. szám.]

566.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Pest, Januar 29d. 1803.

Januariusi harmadik leveledet ma vettem; de sem erre, sem a' más kettőre illendő, 's elegendőképpen nem válaszolhatok hamarjában. Rész szerént írásaidból vett örömöm nyugtalanítt, rész szerént egy más tárgy húzza magára figyelmetességemet. Légy boldog, TE, Ég' fija! a' ki olly igen édes soraidban adod előmbe barátságos érzéseidet.

October vége felé nyújtottam bé könyörgő levelemet a' F. K. Helyt. Tanátsnak *pro augmento pensionis*. Tegnap egy jó akaró Úr Budáról tudtomra adta, hogy tsak ugyan 50 ftot resolváltak nekem is, mint más némellyeknek, a' kik eddig vagy hallgatásban éltenek; vagy annak füleltek szavaira, a' ki javasollya: *rem facias, rem.* Ugyan ez a' jó Úr arra intett, hogy írnék Bétsbe Rososnak; mert «*talán még ott nagyobbíttani fogják.*» — Én tehát most írok mind Rososnak, mind Somogyinak, mint ismeretlen: Erről azt beszéllé tegnap egy valaki, hogy engem szeret, hogy ódáimat memoriter recitállya néha-néha. Az bizonyos, hogy sokat tehet.

Kohl ismeretes előtted. Ezen metszését talán még nem láttad. Két vagy három holnap előtt nyertem attól, a' ki készíttette: mondá, hogy meg volna tiltva Bétsben, mert ott osztogatta Katakéta korában. Te se mutogasd mindennek!

Az én filozofiám most *igen igen* imebben áll: n o s c e r e h o m i n e s! megismerni az e m b e r e k e t. — Kohlnak, úgy tetszik nekem, szép munkája ez! Te még szebbre is méltó vagy.

Láttam Stundernél a' villám-vágtta képet. Én tegnap ültem nála; Februarius közepe felé kész lészen, a' mihez fogott. Már megírtam volt, hogy az első festést is megkaptam. De mind ezekről másszor bővebben.

A' tőlem küldött Nyalábot keresd Spáh Úrnál. — Mikor választasz már egy állandó helyet magadnak?

Kérlek, a' méllyen speculatioskodó emberek körűl vigyázva forgolódgyál. Hoc tibi dictum tolle memor. Vale.

Megmondom Eggenbergernek, hogy *Bozókyt* is számodra.

Küldgy, kérlek, paraszt dalokat, és tótokat is. Három vagy négy esztendő előtt Csalóközbe írtam egy paphoz, illyenek iránt; de semmi foganattal: El ne felejtsd.

Végre: ezután nem egy könnyen anticipálhatsz; de én se ám.

Ha Ötséd bé nem jöhet (mert már sokáig várakozom; tudod pedig, hogy a' Vén leánynak is nehezen esik sokáig várakozni), írd meg nékie, hogy jó alkalmatossággal küldgye bé *Kis* Könyvároshoz, a' ki kezembe fogja adni. —

Vale iterum. Néked, és még — Kedvesednek is, — kedvet kíván

V. m. k.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

567.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Pest, 1803. Febr. 9d.

Eddig már kezedben vagyon levelem (ddo, úgy tetszik 30. Jan.) és az én itéletem szerént a' szép demon; vigyázva vigyázz reá. Nem jut eszembe, ha vallyon megírtam-e Döme hollétét: Ő Plébános R. Komárom, és Virt között, a' helység neve Izsa, általmentem rajta magam is vagy kétszer. Októberben nálam vala, és tetszett néki, hogy Horátziushoz férjfiasan nyúltam, — Ő utánna szóllok. — Én őtet a' Világ Nagyjai*-ból ismértem meg. Gyerkényi által küldött egy Metasztaziust. — Most már akarom tudni, mit tészen: «Kazinczy Ferencz Úrfihoz. — 1777. Könyvedet, és leveled' vettem. Mitsoda Könyv volt az?« — Ez a' Versezet, kevés jobbíttással, és az «Többször is írni fogok, többször is írni ha fogsz» egészen újra öntetésével, méltán megmaradhatott volna az új kiadásban. Baróti, nem hinnéd, melly igen lófejű legyen, az az makats, megátalkodott. Tapasztaltam ezt két esztendő előtt Virten. Félni láttatik, nehogy valaki haerentem capiti coronam detrahat; azt sem szeretem benne, hogy igen *super-*

* «Világ nagyjai. Veszedelem! — Ez a' titulusa a' Döme által fordított munkának. 1793.» — *Kazinczy* F. jegyzése.

stitiós Lojola. A' Magyarság' Virágjairól új esztendő előtt beszéllett velem Gyerkényi; a' többi között azt mondá, hogy megintette Szabót, ne írná ki Kempis Tamássát Pázmánnak, és nem tudom, mitsoda régi *cuprosus* auctorokat. — Biztattuk mind tovább, hogy fogna Eneis fordíttásához. Elég. — Egy bétsi levélből értettük nem régen, hogy Sándorfi — nem tudom minémű újságíró — magát, és Budai Esaiást tartya legjobb Magyar Írónak. Jól van. Hát igaz-e, hogy Debreczenben egy tudós társaság légyen, 's a' görög és deák Classicusokat magyar nyelven kiadni akarja; mi ezt is hallottuk, és pedig örömmel.

Hát még? Budán Hartleben, Pesten Eggenberger, Leyer Könyvárasok magyarúl fordíttatnak: nem említtém Kiliánt, a' ki már előbb kiadatta a' Leonínust. Ez, a' magyar literaturának nem árt: de bezzeg ellenére van az, a' mit Schedius mondott G. Széchenyi Ő Exc.-jánál: «hogy a' magyar Nyelv *incapax culturae*:» a' Gróf sokat disputált ellene, — a' religiója is — hogy ezt kellessék előhoznom — alkalmatlanná teszi őtet a' magyar hazafiúságra. — Nem régen mondotta Orczy László, hogy az Imperiális koronatiokor több fő méltóságú Luther. *Herrscher*eket megpróbált légyen, ha ugyan van-e bennek annyi ész, 's tudomány, a' mint itten hirdetni szokták némellyek, 's tsak egyre találtam, úgy mond, a' kivel méltán beszélhettem. — Sch[edius]t nem gyalázom, távol legyen tőlem ez az embertelen alatsonság — de nem szeretem, hogy, a' mit némelly ifjaktól hallok, többnyire német auctorokat viszen *praelectióira*. — Annál többel tartozunk Dugonicsnak! ha ezt nem adta volna a' Gondviselés Universitásunknak, oda lett volna a' magyar ifjúság; pedig tsak ugyan vannak jó eszű ifjaink, és ollyanok, a' kikben még meg nem kortsosodott a' vér. Ha ezek magyar nyelven hallhatnák a' tudományokat, a' szép mesterségeket, boldog Isten! melly sokra mennének tsak egy esztendő alatt is! Segíttsük őket, a' mint lehet!

Olvasd meg itt, édes Kazinczym, Sajnovics-t (Dissert. Idioma Ungarorum etc. etc.) főképp' az utolsó levélen. (Edit. Tirn. 1770. pag. 131.) — Erről az emberről lészen talán még alkalmatosságom szóllani, és hamvaira áldást mondani, ki abban a' meszsze Országban nem azzal ditsekszik, hogy *transitum Veneris* — látta, hanem hogy a' *Hetumoger*nek nyomait feltalálta. De olvasd, kérlek, sorait, a' mondott lapon: «Eos praesertim opinionem suam mutaturos auguror» etc. etc. — 'S nem borzadsz-e viszsza? — 'S nem érted-e, mi boldogtalan üdőszakaszról szóll, és melly aluszékony magyarok éltenek

akkor? — Bessenyei György, úgy tetszik 1770. vagy — adta ki Lukánus első könyvét: — Olvasd Bartsaihoz intézett első sorait; és találd ki gondolatomat. — Ő már akkor Bétsben lévén! — sokat láthatott, hallhatott, — osztán írhatott, — írt is! — A' nyelv, 's literatura' állapottyát illető dolgokat öszve szedni, méltó volna. Erről már sokszor gondolkodtam, viszsza menvén az 1000-dikre, és meg' le az 1803-ra. —

Most jut eszembe: A' téatromról vagyon ugyan már egy két szó a' Museumban is, p. o. hogy az a' nyelvnek, Erköltsnek oskolája; de ez nem elég arra, hogy a' régi fanyarságban, 's bal itéletben megrögzötteket szelíd érzésre, 's. jobb vélekedésre hozhassa, és végre arra, hogy kiki megismérje annak hasznát, 's méltóságát. Most sokan azt mondogattyák, hogy a' Magyar nem komédiázni való. Igaz, ha úgy értik, a' mint láttatnak érteni, hogy nem bolondnak való: Meg kellene tehát magyarázni, mi a' komédia in sano sensu, és minek kell annak lenni. Ezt a' tárgyat tsendes, felemelkedett elmével, tiszta, 's könnyen folyó magyarsággal, és szívre ható kifejezésekkel, — hellyel közzel — szükség volna írni. A' nyavalyás szem irtózik a' világosságtól: lassan lassan reá szokik. Igen sokan nem tudgyák, mire való a' teátrom. Némellyek akarják tsak risu diducere rectum; mások látni, 's tán pityeregni a' lacrimosa poemákra. A' magyar teátromi darabokat a' magyar természethez kell alkalmaztatni. A' dévaj darabok is mutassanak nagyságot, 's nemességet. Az Endrődi által gyűjtött némelly darabokra, noha nevetségesek a' szerző vélekedése szerént t. i., nem lehet nevetni elpirulás nélkűl. Egynehány pimaszra nem kell vígyázni. — Mit mondasz erre? «*Semminél több valami*, az az elegyes tárgyú és formájú egynehány darab versek. Szerzette Mátyási József 1794. 's a' t.» Következik az ajánló levél: «*Nemes Magyar Haza! Ditsőséges és Kedves Nemzetem!*» Olvasd tovább: «Ha nem éppen,» 's a' t. Ádám első atyánknál kezdi a' *semminél több valamit*. Olvasd a' többit. Ohó! — Melly nagy erő vagyon a' doctrina boni gustus-ban! Merő komédia, de boszszontó. Inkább megnevettetne az, a' ki, «*ha iszik, nem örvend, hanem szenteskedik.*» — Kérlek, édes barátom, készítts erről egynehány scénákat, 's küld el! —

Tavaly Budán, Pesten egy *Nüszöl* nevű játszotta *Medeát;* jelen valék: elgondolhatod, hány előtt isméretes ez a' darab. A' nép tudatlansága megelégedett azzal, hogy a' teátromba mehetett ihogni vihogni. Nüszöl tragédiázott, ez pedig komédiázott. A' mithologiai

dolgokat szükséges megismértetni a' sokasággal. Jó volna, ha valakire ött bízhatnád ezt a' tárgyat: vagy Patakon: a' Verskoholást, a' mellyre, izetlensége miatt az Íróknak már ráuntak az emberek, félre lehetne tenni egy darab ideig. Nimirum sapere est abjectis utile nugis.

A' Kéntelen Házasságban én semmi *scurrilitást* nem látok: ohajtom, hogy mennél előbb napvilágot lásson: úgy a' *Rigó* is; mind a' kettő megérdemli azt a': *Plaudite!* Ez tsak az én itéletem; mert talán más gustusa van valakinek, a' ki akár Bétsben, akár Pesten, akár Kassán etc. lakik a' *gatya szalasztó úttszában*! — Alcibiades. 's a' Négy palaczk azt súgja nekem: «Virág! öleld meg Kazinczyt! öleld meg! öleld meg!» — Yóricknak — (vagy a' mit én jobban szeretnék, mint magyarosbat — Jóriknak) Levelei, nem Bácsmegyei-é ugyan, de még is kedvemre valók; — ne kezdgyünk mi ypsilonnal semmi szót. — Lá! nem írod: Frencz (Kazinczy) mint Szilágyi Henriássában!! — E' között: — *a' Világ* és, *e' Világ* külömbséget kell tennünk. — Más, *pirítgatni*, és *pirongatni*. — *Megint*, és *megént* közt is: amaz admonet; ez iterum. — Emilia, úgy tetszik, nem nekünk való. Minnát sem olvastam örömest. — E' két darabot még egyszer előveendem. — Clavigót nem ismérem. — Kilentz az óra! Egygyet dohányszom lenyugtom előtt!

Juhász, kivel tegnapelőtt találkoztam öszve, szivesen vette a' köszöntést, 's örült. Mondá, hogy Tansics még ott volna. V[ersegi]ről sem tud bizonyost mondani, egytől, úgy mond, hallottam Budán létét, de ollyantól a' ki baráttya neki. A' múlt nyáron beszéllettem annyával, a' ki most Makkal lakik. Juhász állapottya elég bajos: mert noha a' Prépost (Harsányi) megigérte neki, hogy segitteni fogja, 's hogy ezt tehesse, végezni fog a' Felsőbb hatalommal; mind ekkoráig hallgat, 's Juhász minden pensio, minden segedelem nélkül (a' pesti ispotályt ideig óráig provideálván) vagyon. — A' Prépostnak, mondá ő, lábai dagadoznak, betegeskedik. Ezt egy mástól hallotta.

Tiszteld nevemben Takáts Károlyt. Már, úgy tetszik, megírtam volt, hogy Verseim Varga Professzornál hevernek: — A' poétai Munkáimat, és Horátz poetikáját szépen egybe lehet köttetni (de a' Minerva titulust ki kell hagyni; a' ki nagy *lármával* kezdette a' *periodikus* írást, hallgat. Én soha nem többé. Kátót is majd Léliussal.) Révaival még nem szóllhattam: Grammatikája Trattnernél vagyon. — Igaz! Most olvasom Hunyadi László. Szom. Ját. öt felvon. Sopron. 1792. Irta Lakos János. Csehy nekem igen, igen régen nem írt: —

A': Tőlem, barátom-ban, az utolsó sor ez: Oh, légy szerentsés! útadon. Vagy ha alkalmatosb jut eszedbe, az legyen. Vale, kedves Barátom, sietve. 12. Febr. délután 1803. V. mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

568.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Pest 17d. Febr. 1803.

Kedves barátom! Ne sürgesd Miklóst; tsak arra emlékeztesd, hogy nála van a' nyaláb, hogy azt a' jövő sokadalomra hozza, vagy küldgye el. Én úgy gondolom, hogy őneki is nehezen esik. Az útazás sem bátorságos. Én eleget múlatom magamat Alcibiáddal, a' Négy palaczkkal, a' többivel. Nem tudom, mitsoda Jegyzéseket tehetnék azokra. — —

«az az idegen, a' ki értte lefizette a' váltságot, pénzt ád neki, a' mivel Athenébe útazhas*sék,*» talán jobb: útazhasson. Azután: «unszolá Thelézt, hogy egy*gyezzék meg,*» én jobbnak tartom: egygyezzen meg. — «megjelene álmában»; nálom, megjelenék; eltűnik, 's a' t. Most nagy Grammatikus Világ kezd lenni; — vigyázva kell írnunk.

Révainak talán megemlíthetem a' *Magyar Könyvekről szólló Recensiókat:* de aligha elfogadandgya. Emlékezem egy levelére, mellyet hozzám küldött volt 7—8 esztendő előtt. Igen kényesen bánok vele, mert *genus irritabile* ő is. Az ifjú Gr. Festetitsnél a' Gruberizáltt halhatatlan Költeményeket előhozván egy valaki, im ezt mondá: «Jól van! egy Úr megkért, hogy szerezzem meg neki: hol kaphatni?» nevettek a' Vendégek. — O, quantum est in rebus inane! kiált Persius.

A' «de senectute» Cap. XX vége felé: «Sunt pueritiae certa studia» 's a' t. Erre a' Jegyzésekben akarom említteni Horátzius sorait: «Reddere qui voces iam scit puer.» — Olvasd addig is:

A' *Gyermek,* ki beszélleni tud már, 's lépni erősen,
Kisded társai közt szökik, ugrál, játszik; azonban
Könnyen felfortyan, 's meg meg lelohasztya haragját.
Változik óránként. A' serdűltt és Nevelője kezéből
Elszabadúltt *Ifjú* paripákra, kutyákra, mezőre
Vágy; mint gyenge viasz hajló a' roszszra; ha inted,
Durva, makats, morog; orránál meszszebbre ki nem néz,

Tékozló, dőlyfős, heves, a' mit ölelve fogadt el,
Egygyet fordúlván mellyétől vissza vet, útál.
A' már meglett *Férjfi* bötsös tisztségre törekszik,
Ő neki gazdagság a' legfőbb tárgya, 's barátság;
Úgy vígyáz, hogy bajba magát ne keverje bolondúl.
A' koros *Őszt* sok gond környékezi: mert vagy örökké
Gyűjt, és, a' Nyomorúlt! megvonván félti magától
A' miket öszvekapart; vagy, hogy bátortalan és rest;
Mindent napról napra halaszt, kétségben esőleg
Él, irtózza jövendőjét, panaszolkodik és mord.
Azt az üdőt, mellyben gyermek vala, hánnya, ditséri.
A' fiatalságnak haragos feddője, 's birája.

Olvasd, mondom, és, ha lehet, örűlly: mert úgy tetszik ki leveledből, mintha nem jó volna kedved: — pedig Te írtad: Husi, husi, daleho vidzitze! — Küldgy ezután is efféléket, sokat, sokat! Nem adnám Gyöngyösi leoninus verseiért, nem biz' én! — Meg' akarám írni, mikre veendem ezeket elő, de — nem — nem mondom ki előre. Vale, édes Kazinczym. Képeimet ebben a' kétes útban, üdőben el ne botsásd magadtól. Szeretném, ha látnád, a' mit négy vagy öt esztendő előtt festett Stunder. Ez az ember talán már kitanúl.

Még is valamit. Én most egy 1580, és 1647. Esztendőben kiadott magyar Könyvet olvasgatok: 's azt veszem észre, hogy a' régi magyarok vagy igen ritkán, vagy nem is éltenek légyen imezekkel: *íródott, mondódott, mondódhatván, folytatódnak,* 's a' t. az efféléktől kell őrizkednünk. Az utóbbiban találtam: *élesedgyék, büntetődgyék* vagy kétszer: amabban, — nem jut eszembe ha találtam-e valamit illyest. — Passivus-sal in genere, ritkán élnek a' köz emberek. — Kérlek, vígyázva figyelmezz reájok. — A' *peregrinitás* sok nem jót hozott be' Nyelvünkbe. Én ugyan, akár mint kiabállyon baróti Szabó Dávid, és a' Debreczeni Grammatika a' passivumokról, süket akarok lenni.

Ér-Semlyénben van-e oskola? Jó volna kikémlelni, mellyik gyerekben — de tsak magyar nevű gyerekben, van jele a' nagy észnek, vagy a' Rajzolatra, muzsikára kész indúlat: Festőre, Muzsikus Compositorra nagy szükségünk vagyon.

Az illyetén nagy reménységű magyar ifjúnak gondgyát kellene viselni: 's őtet reá taníttani, hogy Göttingából, Lipsziából, 's a' t, nem tsak azokat a' sok lucifer arabs, türkisch, persisch figurákot,

ringyrongyokott [!] hozná ki, hanem mást valamit, a' mi a' Nemzetnek ditsőségesb. etc. etc.

Örömmel jelentem neked, édes barátom! E' napokban akadtam egy ifjúra (Juhász Ferentz, Logikus, Kecskeméti fi), a' ki tavaly Budán cum eminentia elvégezvén tanúlását, itt az Universitásban tanúl. Alig van 15. esztendőben, deák, magyar kis Ovidius, kis Horátzius, kis Virgilius. Hozzám járogat a' legszebb reménységű ifjú. Megtudom tőle, ha 8 berben-e, vagy Decemberben született. Örűlly örömömnek, és élly boldogúl! V. mk.

Hát mikor énekelhettyük: «Collis o Heliconii
Cultor Uraniae genus, qui rapis teneram.»
Amen.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

569.

Csokonai Mihály — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Kevés rubrikából álló boldogságimnak egy édes részét teszi az, hogy a' Tekintetes Úrnak, a' kit a' Világ előtt mint gyengéded és tsekély ízlésemnek legfőbb Mesterét tisztelni betsűletemnek tartom, szívességét újonnan érezhetem. Ösztön az én nékem annak megérdemelhetésére; ösztön arra a' kevélységre, mellyel a' kevélyeket fogadni bátorkodom.

Dayka Verseit a' Tekintetes Úr velem is közölni méltóztatott: vajha bizodalmának megfelelhetnék! A' mi engemet illet, mindent megtészek, a' mi tőlem kitelhetik, 's örömömnek tartom, ha Dayka' Árnyékának 's az ő Nemes Tisztelőjének és barátjának legkissebben is kedves dolgot tsinálhatok. — Hogy pedig vagy kevesebbet ne tégyek, mint a' mennyit várnának, 's negligentiával ne vádoltatódjam; vagy többet bátorkodván kelletinél, vakmerőnek és durtzás Aristarchusnak ne mondassam: provinciám határinak környűlirását kikérni, 's magamnak arról való gondolatimat közleni kívántam. Erre a' tzélra szolgálnak az itt következő

Jegyzések és Említések
a' DAYKA Verseire.

I. Versezet. A' virtus betse. Ez az első Szerzemény remek, 's méltó a' maga nemes Tárgyához, méltó egy Kazinczy' Barátjához.

De, ha már a' *H* betűnek ellehellését kiállhatjuk is: eltűrhetjük é a' *muta cum liquidának* ancepssé való tételét? még pedig ollyan promiscue, ahogy még a' Görögöt nagyon hímező Római Versiró sem merte tenni? A' *tr, pr, cr* st. csak elgördül a' Deáknál is; de, hogy mind a 4 *l, m, n, r Liquidákat* akármi *Mutákkal* összeolvassza, arra reá nem vetemedett, a' görög szózatokon kívűl: noha a' Consonansok egybehalmozását szinte a német dötzögésig kedvellette. Hát Mi, napkeleti Ivadék, kik a' sok *str, cl, pl, spr,* 's több efféle deákos concursusokat nyelvünkben el nem szenvedhetjük: hogy' tesszük röviddé a' két Consonánst, ha mindjárt még annál *liquidább* volna is? Én ugyan, a' ki egy vagyok a' Görög és Deák Metrumoknak legnagyobb kedvellöji, 's a' mennyire gyengeségemtől telik, imitatori közűl, mindég sajnállottam azoknak dolgokat, a' kik nyelvünket akarták a' Deák (és csupán a' Deák) Prosodiára, 's nem ezt a' magunk Nyelvének belső Karakterére csavarni! Abból, a' mit fellyebb említék, még többnek látszik a rövid *esdeklem, fejthetetlen* 's a' t. mintsem Deák Imitationak.

De ezt az egy kérdést most teszem meg előre az egész Munkára: Vallás lesz é Daykánknak minde tőle kedvellett hibáit úgy hagyni, a' mint maga tette? — Az apró hibákat, melyek a' Quantitas', vagy a' Cadentia' observálásában estek, kár volna bántani. Legyünk Tucca és Varius! —

IV. Versezet. A' rettenetes éjtszaka. Ez ám a' poetai Nachtstück! setét itt a' Poesis, mint a' Brittusé, 's rémítő, mint ha Arábiában vette volna származását. *Muzsikája* ollyan (hogy magának a' szerzőnek szavaival éljek), *mint az Ég' rettentő menköve, felleghangon dalol, 's rázkodtat ereje.* Kár, hogy azokba a' lágy *fünffüssig*ekbe van öntve, mellyekben én — én legalább — soha sem tudok látni 's érezni annyit, a' mennyit Milton, hogy még egész Epopoeát is, — kivált ollyan Belzebubost — lehessen rajta írni. — *Picturája* felséges: a' világosság benne kiálló, és ragyog, az árnyékozat mély és erőss: a *chiaroscuro* jól vegyűl mind a' kettővel; és a' Poemának ollyan jól eső Interessét tsinál végén a' szelídebb Contrasto.

Minő pittoresco már ez: *az öldöklö villámok' fényinél a' halvány ortza rettegést mutat!* Irtoztató jelenést akar láttatni, *egy rettegö ember' orczáját;* rá vonja az umbrát 's *halvánnyá* teszi: de az éj' sűrű homályában helyhezteti Festését, hol a' halvány orczát nem lehetne látni, azért is *Lux*ra van szüksége. Egy, felhők közűl

félig kibúvó 's azonnal eltűnő Hold is láttathatá vélünk a' halvány rettegőt: de borzasztó, vagy a' mi több, rettenetes a' Festés: a' Festő is rettenetes *Lux*ot vesz elő, *az öldöklő menköveknek a' Világát.* 'S a' t.

Ezt azért szabdaltam így fel, hogy például szolgáljon arra, melly édesdeden analisáltam én a' Dayka' gondolatait, érzésit, képzeletit, 's melly nagy volt sokszor az én gyönyörűségem, mikor vagy várakozásim bétöltek bennek, vagy véletlenül leptek meg a' Váratlannal, és mikor mindenütt feltaláltam a' mesteri Talentomot.

Külömben én, ki a' theologiai Mysticusoktól fogva a' *Perpetua Nótákban* mysticuskodókig minden afféle embereket vagy szánok, vagy útálok, örömest valamelly fontos dolgot keresnék ebben a' IV-ik Poemában, 's ezt az egész Dalt nem festői, hanem példázó 's ábrázoló Darabnak itélném, a' mellyben a' Poéta, hogy ama' sz. Lyricussal szóljak: *hegedű szóban szép mesét jelentett.*

V. Versezet. A tavasz. Kár, hogy ennek a' nyájas és gyönyörű Darabnak, a' Festésen kívül semmi Interesséje nints! Így csak egy Festői Darab, még pedig a' mellyben semmi közel-álló, nagy, kitetsző, figyelmetességvonó Kép nintsen: az egész Tableau kellemetes ugyan, de apró, tömött Grouppekből álló, 's annál fogva széllyel szilálja az attentiót.

Mennyivel külömböző ettől a' VII-ik Versezetben levő kis Tableau, hol a' Fő Kép egy szép Leánynyal maga egy érzékeny Poeta, maga az Író, körülvéve tiszta csermelyekkel, színes hantokkal, virágokkal, játszó napsúgárokkal, ligeti Zephirekkel, szőlőkkel, fákkal! 's a' t. és a' csupa Festésnek, mellyben olly gyengéded, olly magához vonszó a' Kolorit, melly édes Interesszét ád az a' rövid, de meglepő kis Apodosis!

Egyébaránt a' kéz alatt levő V-dik Versezetnek a' Muzsikája igéző; kivevén, hogy ollyan előre buktatva látszik megindúlni: *Nyájasbb artzúlattal arany* 's a' t. döttzen a' Caesura! — — A' Pentameterekben Daykát magok sugallották a' Cháriszok; csakhogy üti a' fülemet ez az egy *pázsitos hantot öblít.* — Hátha még utánna a' helyre nem jött fülnek újabb csapást ád ez a' Hemistichium: *Felveszi télben elhányt?*

VII. Versezet. Szerelmesemhez. Bortövetske! (Weinstöcklein!) Ez a' szó a' mi Daykánkra *Vendéghangú Honnjába* ragadt rá, ahol a' mostoha Természet üveg tömlötzbe zárta Lyaeusnak kedvadó Vesszejét, melly a' mi boldog Hegyeinkben (Lőtséül: Borkert, Wein-

garten) szabadon terem, és *szőlőnek,* szölötőnek, szőlőtőkének, szőlővesszőnek 'stb. neveztetik. — Meg is bosszúlták a' Kárisok és a' Múzsák ezt a' vendéghangú ejtést; mert ollyan egy tsúf Cadentiát böktettek általa, a' mellyre a' Teosi Οἰνοπότης bédugta a' fülét. — Vessük ki belőle, — ebből a' boldogabb éghez is méltó kis Darabból azt a' Hercyniai Barbarismust!

VIII. Versezet. A' vak szerelem. Fryne: Corinna: kellemetes Kontraszt! — Hát a' Választás? melly a' szerzőnek nemes és sanft Béllyegét árulja el. Találtam é?

De kettőt ebben a' Poemában máskép szeretnék.

Az első ez: Frynének ragyogó és hathatós szépséget ád: de a' legrútabb teremtésben is, a' ki legalább egésséges, sőt leges-legalább nem Bélpoklos, — ki tűrhetné el a' *hónál fejérebb Ajakokat?* Én azt tartom, a Kézírás hibáz: Daykának jobb Izlésének kellett lenni. — Úgy van: mert a' második Kontraszti hasonlításnak az elején a' Charisokat *piross kis ajakokra* ülteti a' Fryne személyében. — Burmanni Dictaturával is merném tehát itten a' M. S. Codexet magam elméjéből corrigálni, 's még Klotz ellen is ezt a' Variantest vítatni. Fryné az égi hónál fejérbb *alakkal* igéz. P. O. alak = orcza. hinc alakos = álorczás, alakoskodni, gyöngy alak! etc; a' *j,* az *l* betűvel hamar felváltódhatik, etc. De ezt tsak tréfából. — Utánna úgyis a' Salamon Szerelmesének (egy szőlőpásztornénak) nyárpirította bőre jön fel. — A 2-ik Kontrasztban már az ábrázat coloritja fordúl elő, mint a' 3-ikban a' szemek' karaktere, 's a' 4-ikben a' termet' alkotása: míg osztán a' két Rivalisszáknak magok viseletje, 's erköltsi béllyegjek, igen nemesen vonják magok után a' Választást.

A' második, a' minn változást tenni szeretnék, ez: *Corinna kis szabású* (még ez tsak elmegyen, mert a' Grátziák többször választották magoknak akármiben is a' kis takarost, mint a' nagy esetlent.) *'S nints termetébe Kellem:* ez az, a' mi szenvedhetetlen! A' ki a' kis szabásút választja magának, az csak azt jelenti ki, hogy ő nem válogatós, és választásbéli czélja nemesebb érzésen fundálódik: de a' ki kellemetlent választ, az a' maga Gusztusát hozza mások előtt kétségbe. Rút lehet valaki, vagy valami: de, ha benne Grátzia nints, távozzon a' nézőszínről; nem érdemli az egy *homme du Gout*nak, — egy Poetának! — szerelmét, 's mi több? bágyadását.

Egy koros ***né annyi Kellemekkel megérdemli a' szeretetet mellynél tsak a' szerelem nagyobb; mikor egy 16 esztendős, és ana-

tomia 's pictura szerént termett, 's egyszersmind nagyvilágban neveltetett Dáma csak Stutzeri tömjénekre érdemes.

IX. Versezet. A hív leányka. Ebben *a' Váratlan,* — a' jószívű Leánykának szelíd bánatja, olvadásba hozza az emberséges szívet. Kár, hogy egy kis Darabosságot okoz a' fülnek a 3-ik, 4-ik és 5-ik versetske!

XIII. Versezet. Mezei Dal; Segraisból. Tudományunknak, 's Izlésünknek e' szegény Hazában legnagyobb gántsa az, hogy Könyvek' dolgában látunk szűköt. Sokért nem adtam volna, ha Dayka' Fordítását a' *Segrais'* Origináljával egybevethettem volna. — Szerentsésebb versbeli fordítását valamelly Pásztori Darabnak nyelvünkön ugyan nem gondolok. »Tale tuum carmen nobis, divine Poeta! Quale sopor fessis in gramine, quale per aestum Dulcis aquae saliente sitim restinguere fonte!« — Én ezt nem tenném *Mezei Dal*nak, mert ez valóságos *Pastoral.* Tetszik nékem Hubernek, a' Gesszner frantzia Fordítójának megjegyzése; tetszik, hogy ennek pásztori darabjaiból külön rendbe tevé a' *Poesies Champêtres*t. — Még valamit!

Sok bajunk van nékünk metrizáló embereknek a' *fülemülé*vel, melly a' Poezisben a' madarak közt az, a' mi a' virágok közt a' *Rózsa,* a' mi a' Tavasz, a' Hold, a' Hajnal, a' tsörgő Patak, a' szép ortzák, szemek, és maga az ezerképű Ámor. De 4 rövid syllaba, az Istenért! Mit tudjunk hát tsinálni? Egyik öszvehúzta a' szót, 's így lett a' *Fülmile:* ez jó is volt; de a' fül vesztett abban a' melódiás Cadentziában, hogy füle-müle vagy file-mile. Másik meghagyta a' görög *Philomelát:* de ennek is a' mondott hibája vagyon, noha egyébaránt nagyon sonorus szózat. Harmadik felvette a' *Csalogányt,* melly, kivált a' Földi Természeti Historiája után, megtevődött Fülemüle-*faj*nak, a' mi németűl a' Baumnachtigall: ez már engedelmesebb szó, cseng is, hajlik is, de más madarat jelent, mint amaz Őseinek királynéja volna. — Én azt tartanám, hogy, ha már enynyi bajunk, 's erőlködéseink után a fülemüle nevet versbe jöhetővé, hangossá, zengővé, cadentiássá, és meghatározottá kivánjuk tenni, vessük ki belőle a' két *e* betűt, hadd maradjon *fülmil,* vagy *fülmül.* Igy akármint flectáljuk ezt a' szót, mind a' pluralisban mind a' singularisban, mind a' suffixumokkal 'stb. kiállja a' prosodiát; a' hangjáték is meglesz benne; nyelvünkben is két szép poétai szavunk lesz már a' *Csalogánnyal* együtt. Igy bezzeg ama' gyönyörűségnek nyelve sem fog ki rajtunk az ő kedves fülemüléjének á' nevével!

Persáúl ugyan is ez a' napkeletieknél annyira kedvellett madár, *Búlbúl:* mennyivel lágyabb pedig ennél a' Fülmül, 's még inkább a' Filmil? — Hanem én Otrokocsizni nem akarok: fülem diktálta ezt a' Jegyzésemet.

XV. Versezet. Vigasztaló. XVI. Versezet. Búcsúvétel. Én is, ha ezt a' két Dalt írhattam volna, Scaligerrel kitsinynek tartottam vólna az Arragoniai Király' szerentséjét! Vajha ezt a' nagy Interesszét, a' mit a' XVI-ban a' *Ferentz* névre való allusiónak eltalálásából veszek, a' XV-ikből is olly praecise vehetném! Vajha tudhatnám, ki az a' nemes barát, kit Dayka illy részvétellel vígasztal? 'S ki az a' korán kimúlt szép, a' ki olly igen méltó erre a' nemes Threnodiára? — Külömben, ha profanus vagyok e' szent titokba való bépillantásra: feláldozom Ujságkivánásom'.

XVII. Versezet. Az új esztendő első napján. Mi az oka, hogy 100 Versiróink közül csak 10 nyerhet poétai nevet és koszorút; 's a' 10 Poetákból 9 szomorút számlálhatunk az 1 vígra?? — Nem nehezebb-é a' *víg*ban excellálni, mint a' szomorúban? Könnyebb-é Tragoediát írni, mint Comoediát? Több é a' hibás *Extremum* a' Comicus munkában, mint akár a' fennjáró, akár a' keserves tárgyakban?

XVIII. Versezet. A' szép szemek. XIX. Versezet. Pope. Newtonra. Sem a' Guarini' Madrigálja, sem a' Pope' Epigrammája nem talált még eddig nyelvünkön szerentsés fordításra. Itt az utolsóban a' *fiat Newton et facta est lux,* szökölködik Epigrammai élesség (vagy pointe) nélkül, mihelytt circumscribálódik: az elsőben pedig a' soroknak cantabilitássa, mihelytt 7 szillabáú, Jámbusokra ki nem megy; áriáját jól esmerem.

XX. Versezet. Vitéz Imréhez. Közönséges dolog volt eleitől fogva a' kedvezőbb clima alatt lakó, 's annál fogva nagyobb pallérozásra juthatott Nemzeteknél, hogy a' más Nemzetek' barbarusabb voltát, azoknak Tartományának természetével egybekötötték. Miket nem olvasni a' Görögöknél a' Cimmeriusokról, Traxokról, Pontusmellyékiekről, 'stb.? a' Rómaiaknál az Áferekről, Heniochusokról, Rhénus-vidékiekről, Britannusokról 'stb.? 's magokról már a' Görögökről? Az Olaszoknál (értem az Újakat) az Oltramontano név, a' Francziáknál minden, a' mi a' St. Honoré és St. Germain Hóstádokon kivül van, 'stb.? culturálatlanságot jelent. — Szegény Daykánk is a' Karpatus' vidékét festi elébb, hogy egy illy zordon scenát késziτsen a' Magyaratlanságnak. Szép találmány, 's lelkünket előre fel-

lázzasztja a' politicai irtózásra! Ez a' mit a' Német Aestheticusok mondanak, hogy: Sinnliche Darstellung!

És mit tsinál még szegény? Hogy jobban interesszálion bennünket, a' maga jó és tisztelt Karakterét is belé keveri a' boldogtalan Scénába. — Ő fázik, — ő németül danol. 'S de melly szépen és ravaszon vonja ki magát ismét a' hideg Theatromból,? — Felfogadja, hogy soha többé moraliter nem fog fázni; szánja elkortsosúlását, 's tele telik nemzeti Enthusiasmussal, 's ollyan panegyricust tsinál 3 versben nyelvünk felől, a' millyennek párja nints. — Hogy pedig az Exordiumára, a' physica fázásra, visszatérjen, 's annál fogva szerzeményének aesthetica unitást adjon: óhajtja az Abaúji szelídebb és kiesebb vidékeket, sóhajt barátiért.

De à propos, *Abaúj!* Ki mérészli a' Magyar szót Diphthongussal ejteni? Még a' diphthongusos Nemzeteknél sem olvad öszve a' két szóból került két vocalis, minémű itt az *a* és az *u* e szóban: *Aba-uj-vár-megye.* — Ez ismét a' muta cum liquidához megy; sőt vakmerőbb hiba! — Nem jobb volna-é hát így tenni: *Hernád' zöld partjait,* vagy *halmait.* Ez Abaujt is kijelentené, Kassát is praecise; és a' mi több, azt az egész Paradicsomot, mellyet a' Hernád folyója öntöz. — Az illyenekben szeretném a' jobbítást; mert úgy a' gyarló Fők, a' Cyclicusok, a' servum pecusok, 'stb. mindég hamarább követik a' nagy Elméknek hibájit, a' licentiákat regulákká tsinálják, és ha egy szép és kellemetes Muzsának látják: hogy egy két szeplő még illik, ők is profanálni merik tarjagos ortzáikkal az Izlésnek szent helyeit. Egy valóságos Grátziának szépen esik az originalis selypeskedés: de futhatnám, mikor egy társaságban az esetlen majmok affektált petyegéssel bosszantják a' füleket.

Én már könyv nélkűl tudom ama harmoniás hat sort: *Holott akár gyengébb ... rázkódtat ereje.* Ez már non plus ultra! és itt Dayka meghaladta önnön magát.

XXI. Versezet. Győzedelem jövendölés. Ezt a' heroica odát már esmérni van szerentsénk. — Az Apja' homlokára, vagyis tulajdon felséges eredetére való esküvése Minervának; és a' repülése után való sebes consequentia: *frappant!*

XXII. Versezet. II. Leopoldhoz. Bárdosi úrnak deák verse után. Aprólékos hibákkal tele. Az Egész tűrhető; közép a' festő és az oratori Karacter között. Vajjon Bárdosy Úr (ez lesz tán az a' Hazafi, a' ki Berzevitzy Gergely Úrnak »Tractatusát de commercio«, Censor fővel még megbővitette?) a' végre vetette-é az *Álmodom*-at?

— pedig a' száraz Descriptiónak ez az egy utolsó Hexameter ád *bökkenőt!* Igaz, hogy Leopold Toscanában az volt, a' mi *Carolus Parvus* Italiában: Magyarországon is az volt, a' mi ez a két Fejedelem volt mi nálunk. Mit nem tesz egy Ember! *Manfredini* nem jött fel véle az Oltramontánókhoz....

- *XXIII. Versezet. I. Ferencz királyunkhoz. LEOPOLD!* Ismét Diphthongus, két helyen is. Ezt nem állhattam; talán azért, hogy alföldi szám vagyon.

CESING: ezt az allusiót szeretném tudni.

A' jámbor *Otahitát* nem örömest hallom az Európai bigottság és gonoszságra felhozva: a' Húronnal nem jöhet öszve egy aurea aetasban élő nép, mellyet Európa így akar boldogítani, mint a' mesterségszerető Jupiter a Saturnus kora-bélieket. — Inkább tett volna az író newseeländert, vagy iroquoist 'stb. A' phÿsica festéssel is, melly a' moralist vagy politicait szinezi, nem jól jön öszve Otaheitenak boldog Climája, melly, jóllehet a' Torrida Zona alatt esik, mégis sem Lakosait meg nem feketíti és apathizálja, sem a' rekkenő hévségeket nem érezi. Örökös tavasz van annak Cócusos erdejiben — amoenae quos et aquae subeunt et aurae.

XXIV. Versezet. Abelard és Heloiz levelei. Most már az Abelard és Heloiz leveleinek két Fordításokról következik szóllanom, melly a' Tekéntetes Úrnak hozzám küldött becses Levelében is fő tárgy levén, az enyémben is az tartozik lenni. Nem tudom, a' két fordításban mi legyen a' tzélja a' Tekintetes Úrnak. Kasszálni akarja é az alábbvalót? vagy mind a' kettőt világra akarja bocsátani? Ez utolsót óhajtanám, 's pedig úgy, hogy a' két Fordítás a' nyomtatásban által ellenben esne egymással. Igaz ugyan, hogy a' foglalatra és Fordításra nézve eggyik tsak ollyan mint a' másik: az is igaz, hogy mindenik durva, erőltetett, és sok helyen nehezen érthető; 's valóban mindeniknek nagy szüksége volna a' reszelőre; de még is én más oldalról sokkal szerentsésebbnek látom a' kettős strophäit Daykának, mint az Alexandrinusait; a' nép is (erre ugyan nem mindenbe hajtok. de azt sem tartom, hogy mindég tsalatkozna,) tudom hogy jobb kedvvel fogja olvasni az első fordítását. Valóban könnyen folynak az ő 12 Syllabáú Versei, numerosusabbak is, jobban is egyezik mindenütt a' folyamatjok a' gondolatok periodusaival, és az érzések megszaggatásaival. Az Alexandrinusokról továbbat bővebben mondok ollyanokat is, a' mik ide tartoznak. Most a' jövendőbeli correctióról vagyis inkább reszelgetéséről akarok szóllani. Ebben nékem valami

jót tsinálnom lehetetlen, ha csak *Colardeaunak* originaljait kezemhez nem vehetem. Colardeaura jut eszembe Fő Hadnagy Fazekas Barátomnak azon beszéde, mellyet egyszer holmi hadi anekdoták között hozott elő, hogy t. i. az Abelard és Heloiz szerelmekről irott Poemák mind ki vagynak adva Francziáúl egy Collectióban, a' könyv szinte egy Bibliányi nagyságú, benne vannak mind a' Külföldieknek is, mind az Angliusoknak 's Olaszoknak Francziára fordított darabjai, mellyek erre a' matériára iródtak. Valyon nem az a' gyüjtemény lehet ez, a' mit én ugyan magam nem láthattam, de nevéről jegyzésimben ismérek, és a' melly e' titulus alatt jött ki: *Collection d'Heroïdes et pièces fugitives en vers de Mrs Dorat, Pezay, Blin de Sain, More, Colardeau, de la Harpe et Autres. Liège* 1769. VI. Vol. in 12-o. Szeretném még a' Dayka fordításai mellé egybevetésnek okáért meg nyerni a' *Czirjék Mihályét* is, melly az ő tőlle Bétsben ki adott *Érzékeny levelek* között találtatik. Stilusa 's egyéb tulajdonsági tsak homályosan lebegnek emlékezetemben, minthogy rég az ideje, hogy olvastam. Ami a' Pope két kis takaros Levelét illeti, azt a' Dayka manuscriptumába hijába kerestem. Leforditotta azt mind a' kettőt *Cseppán István* Úr, a' Festeticsek Fiscalisa, Somogyban, 's kiis nyomtatódott az Orpheusban: de le van é az is fordítva Dayka által?

Most az Alexandrinusokról. —

Ha igaz az, hogy a' Cadentiás (és így a német módú) Versekben is szintúgy megkivántatik, mint a' régi Görög és Római formájú Vers nemekben az, hogy a' Poemának belső természetével Aesthetica megegyezése legyen a' Versificatio külsőjének; úgy kár volt Daykának a' maga első fordításában választott strophát a Colardeau' irása' módjához nem annyira alkalmatos Alexandrinusokkal feltserélni. Az Abelard és Heloiz nevében iratott Levél, mind a kettő *Heroide*. — A' Heroidáknak egy különös Characterek van a' Költés Világában, melly három Poemának természetéből van költsönözve. Az őszinte Levelek, az érzékeny Elegiák és az indúlatos Monologok' tulajdonsági olvadnak egybe ebben az Ovidius édes találmányjában. — Most már: a' Dayka Alexandrinus versei négy sorból állanak: a' két első 13 syllabáú, vagy $6^1/_2$ lábú asszonyi sor, a' két utolsó pedig 6 lábú férjfiúi vers: mind ezek, mind amazok egymás után nyomba következnek, 's úgy formálnak egy 4 sorból álló Strophát. Az illyen Strophákban ha az érzések és gondolatok, 's átalyában a' periodusoknak részei a' Versificatió' ízzeivel öszve nem esnek: dara-

bossá, nehezen menővé lesz a' Munka, és mind az Epistolica, mind az Elegiaca Poézisnek a' természetével ellenkezni fog: ha pedig a' mondottakat nagy szorgalommal kifaragja a' Poéta, igen rhythmicussá teszi a' Munkáját, a' monotoniát sem kerűlheti el; meggyengíti és lealatsonyítja a' Heroidának azt a' nemesebb Characterét, mellyet ez a' Monolog' természetéből költsönöz.

Egyébaránt sem szeretem, megvallom, a' Dayka' Alexandrinusait. Ugyanis, ollyan rabúl követi a' Német Prosodiát, mint Rajnisék és Szabóék a' Rómait. — Azért hogy a' német ember a' *d* és *t*, a' *b* és *p*, a' *g* és *k* etc. betűket öszvezavarja; nem következik, hogy a' tisztán és meghatározott tónusra és tempóra beszéllő Asiáta Magyar is tsak kordéba bánjon a' maga betűivel. Mi már ez? *festetted*, cadentia *szivemet; kedvesed*, cadentia *szívemet; nevet*, cadentia *kedvesed; tenned*, cadentia *szerelmemet; Cupido' íveit*, cadentia *nehéz szemhéjjaid; éltedet*, cadentia *veled; babonádat*, cadentia *imádod; világokat*, cadentia *szavad* és *hozott*, cadentia *ligetet?* 's a' t.

Másodszor: az asszonyi rhythmusai ugyan jól mennek; de a' himeket sem a német nyelv természetéhez nem alkalmaztatja, sem a' Magyaréhoz. A' Németéhez nem: mert a' hoszú syllabát is rövidbe számlálja, a' mellyet a' Német a' maga longa vocalissaival nem tselekszik, noha a' positiót ancepsnek tartja. A' Magyar nyelv' mivoltához sem szabja prosodiáját: mert a' positió és accentus nélkül való syllabát is meghúzza, mint a' boldogúlt Ráday merte még a Hexameterekben is.

Én a' Német Prosodiát így ütöttem a' magyar rámára, — *Asszonyi cadentia az*, melly vagy Spondeus, vagy Trocheus verssorokban áll (a' syllabának a' hoszúságát vagy a' positió tsinálván, vagy az accentus, vagy mind a' kettő együtt) p, o. látott, tátott, lánczold, sántzold, nyújtja, sujtja, hallom, javallom 's a' t. Az illyen *Hím Cadentia* pedig az, melly egy syllabában egyez a' másik szóval, már az egyező syllaba akár hosszú légyen, akár rövid, p. o. árt, határt, zárt; por, gyakor, sor 's a' t. Az illyen Cadentia előtt szükségesképpen rövidnek kell lenni a' syllabának; a' melly rövid penultima maga is bejöhet a' cadentziának a' hím rhythmusába; mint katonát, koronát, akarom, takarom. — Ezt a' két syllabára, vagy is egy egész jámbus és *pyrrichius* lábra való kiterjesztését a' him Cadentziákra azért nem vették fel a' Németek, mert nyelvek

reá nem alkalmatos; a' Magyar pedig kéntelen felvenni, minthogy nints annyi monosyllabicus szózatja, mint a' Német Nyelvnek, mellyet ebben a' tekintetben tsak a' Chinai múl felyül.

Látszik ebből a' rövid előadásból, hogy én az asszonyi és hím cadentziát a' természetibb külömbségben veszem fel, — a' Quantitásban. — Amaz Spondeus, vagy Trocheus láb: ez pedig Jambus, vagy Pyrrichius. Ez utolsóban mind egy osztán, akár belé jőjjön a' Cadentziába mind a' két syllaba, akár tsak az utolsó syllaba egyezzen; a' melly 3 féleképpen eshetik meg: 1. a monosyllabica szózat a' másik monosyllabica szóval ejt Cadentziát, p. o. bont, pont; fa, ma; ezt legszebbnek tartom, 2. A' Kadentziázó igék közűl, az egyik egy, a' másik több syllabás, p. o. doromb, gomb; kar, hamar. Ezis szép. 3. Mind a' két Cadentziás szó polysyllaba; p. o. homlokát, megbocsát; rengeti, Sopronyi, 's a' t. Már ezt tsak elvétve tűrhetni; mert ha folytába így ír az ember, a' Halottas könyvek, és a' nép' kezében forgó apró Romántzok nem igen lesznek Versificatióinknál alábbvalók, 's jobb lesz, ha tsak Prosába írunk, kivált ha még Daykaként pesekkel sem segítünk a' fül' únalmának.

Példával világosabb lesz Prosodiám' módja. Ide teszek egy Trochaicus és egy Jambicus Strophát, nem görög, hanem német metrumra és formára szabva.

Trochaicus. Nékem inkább olly bokréta . . . . . 8.
Kösse felkentt képemet . . . . . 7.
Mellyet nyér a' víg poéta . . . . . . 8.
Mulatván a' szép nemet . . . . . 7.
Ezt a' vídámabb Műzsáknak . . . . . 8.
A' mosolygó Grátziáknak . . . . . . 8.
Füzzék öszve rózsaszínű újjai . 11.
Élesszék fel borba ferdett csókjai . 11.

Jambicus. Nem látod é? Nem é? miként zsibongnak 11.
Az Ámorok, miként rajmódra dongnak 11.
Kökény szemed körűl? . . . . 6.
Ki kis nyilát mérgébe' rám ereszti . . 11.

Ki ellobbantt szövetnekét gerjeszti . 11.
Ki vesztemenn örűl . . . . . 6.

Ez a' scándálás' módja természet szerént hogy nem olly tökélletes, mint a' görög és Római ; de van ollyan, ha külömb nem, mint a' Német, Anglus és Olasz Versi sciolti, reimlose Jamben, Trocheen etc.: legalább nyerünk vele annyi hármóniát, a' mennyinek egy tökélletes Prosában meg kelletik lenni ; elkerűljük a' sok rövid és hosszú syllabáknak egymás után való tólúlásából származni szokott puhaságot, vagy göröngyösséget.

Ezen *Recensióm* mellett is, megmaradok elébbi ítéletemben, hogy Diplomatica hűségből hadd jőjjenek ki az Alexandrinussai Dayka Gábornak. — Én mihelyest válaszát vehetem a Tekintetes Úrnak : azonnal a' magunk közt tejendő egyezésnek pontjai szerént mindent elkövetek Dayka' maradványin, valamit jónak, és rám nézve lehetségesnek találandunk.

Addig is, eleitől fogva való tökélletes tiszteletem mellett, állandóul maradok

a' Tekintetes Úrnak
Debretzenben Febr. 20d.
1803.

alázatos kész szolgája
Csokonay Vitéz Mihály mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

570.

Csokonai Mihály — Kazinczynak. [1])

Tekintetes Úr!

A' Lakostól fordított Arabs Poéma fejedelmi. Hafiznak az életét gyűjtögetem most, ki a' tenerumban legelső Napkeleti Poéta: de nem tudom, hol kaphatnék a' *Revitzky Specimen Poëseos Persicaet?* A' mi Bibliothecánkban nem találtatik. — Nints é a' Tekintetes Úrnak *Gleimja,* és a' *Degen'* vagy *Schneider* kiadásából való Anakreonja? Nints é új Editióú *Eschenburgja,* a' *Beyspiel-Sammlung*jával együtt? Szükségem volna még egy német Batteuxra, akár a' Ramler', akár a' Schlegel' fordításából volna, — és egy *Sulzer'* Lexiconjára. Mind ezekből semmit sem találni nálunk. A' mi belőlük

[1]) Kelet nélkűl, de vagy az előbbivel egyszerre, vagy egy-két nappal utána.

a' Tekintetes Úrnak megvagyon, kérem, méltóztassa nékem az első lehető móddal megküldeni; hogy az *Anakreon' és Hafiz' Életéről 's az Anakreoni és persa Poézisről való Értekezésemet* annál tökélletesebbé tehessem. Az Anacreoni Daljaim' elejébe akarom azt tenni mind azért, hogy a' Könyvetske vastagabbodván, formásabb legyen, mind azért, hogy azon Értekezés által Interesszéje nevekedjen; 's jobban megérdemelje azt, hogy homlokán a' Tekintetes Úr' Nevét is viselje.

Küldöm a' Daykáról való Levelemet, mellyhez ragasztottam két Dalotskát.

Szokott tiszteletemmel maradok a' Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Csokonai Mihály mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könytárában: M. Irod. Lev. 4r. 178. sz.]

571.

Kazinczy — Csokonai Mihálynak.

21. Február 1803.

Igen sietve.

A' tegnapi újság hirdeti az Úr Anacreonját. Gratulálok szíveseu nevekedő az az újabb dicsősségének. Bár igen csinosan nyomtattatnék. Nincs időm, hogy a' Lakos Mennyegzői dalát megküldjem, mert siet az ember: de meg fogom első póstával.

Kónyinak az Ábelét véghetetlenül óhajtanám megkapni, 's kénrem az Urat, hogy ejtse módját, hogy vehessem.

Dörnert már megigérte az Úr is, Nagy Gábor Úr is. Talámegkapom a' Dayka verseire tett jegyzéseket is. — Ajánlom magamat nagybecsű barátságába. *)

A borítékon:

À Monsieur
Monsieur de Csokonay.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 250. sz.]

*) »Dömét küldje hozzám; mert vissza kell küldenem.
Debreczen Február 22. d. 1803.« — Nagy G. izenete.

572.

Kazinczy — Kininger Vincze Györgynek.

Herrn Kupferstecher und Mahler Kininger

Wien

(Dayka eránt) Leopoldstadt Nr. 1.

Ér-Semlyén, in Ungarn, d. 22. Febr. 1803.

Der Tod hat mir einen Freund entrissen, dessen Verlust meinem Herzen ewig schmerzhaft bleiben wird. Mir blieb nicht einmal der Trost, ihn im Bilde wieder zu erblicken. Es war ein junger Mann von kaum 30 Jahren, blond, mit einer schönen Adlersnase, mahlerisch gezogenen hohen Augenbraunen und dem schönstgeschnittenen Munde, an welchem gutmüthige Schalkheit je geschertzet hat. Sein Kinn war nicht der [!] strotzende griechische Kinn, er war milder geformt. Sein Wuchs war nicht hoch, nicht stark, er nicht fleischig. — Ich nehme meine Zuflucht allgemein geschätzter Künstler, zu Sie [!] Die Schönheit Ihres Gemähldes wird mich vergessen lehren, dass Er das nicht ganz ist. Mahlen Sie mir ihn en Profil, in Tusch, in der beigeschlossenen Grösse. -- Er trug keinen Zopf, aber seine Haare bedeckten seine eckigte Stirne nicht.

Die Kleidung — ein Ungr. Peltz etc.

[Kazinczytól készült másolata a Szemeretár I. kötetében.]

573.

Kazinczy — Bartsch Ádámnak.

An des Herrn k. k. Raths und Custos an der Hofbibliothek Adam v. Bartsch Hochwohlgeboren

Wien

Bürgerspital, Nr. 1166.

Ich gehe mit dem Gedanken um, Hochverehrter Herr Conseiller, Gessners Ungarisch übersetzte Schriften mit 20 Kupfern und 40 Vignetten nach Gessner — und wo Gessner solche nicht gearbeitet hat, nach Monsiau drucken zu lassen. Ich suche einen Künstler, der sich in Gessner's Geist hinein arbeiten wollte, den grossen Mann in allen seinen Eigenthümlichkeiten darstellte, und von ihm dort nur ab-

wieche, wo der Künstler nicht Handwerker genug gewesen, oder um mit Lessing zu sprechen, wo sein Arm nur nicht immer Mahler war.

Nicht genug bekannt mit den Künstlern Wiens um selbst eine Wahl unter ihnen zu treffen und beseelt von dem Eifer etwas zu liefern, was das nie geweckte Gefühl meiner Nation für die Werke der Kunst anfachen könnte, wende ich mich Hochverehrter! an Sie. Nennen Sie mir einige, die ich zur Theilnahme an diesem schönen Plan einladen sollte. — Abel, Daphnis und der erste Schiffer würden in meiner Ausgabe den ersten, — die Idyllen, Evander und Erast den zweiten Band ausmachen. — Dann würde der Copierer zum ersten Bande bloss Monsiaus Küpfer radiren müssen; denn Gessner arbeitete für Abel und Daphnis gar keine; die aber, welche vor den zwei Büchern des ersten Schiffers stehn, haben Schiefheiten und Härten, u. müssten entweder ausgelassen oder neu gezeichnet werden. — Zum zweiten Band würde ich 9 Kupfer der Idyllen, und das, welches vor Evander steht, aus seiner Quart Ausgabe wählen; und sein Erast, schon in sich unbedeutend, und wegen dem modernen Costüme, welches seine Figuren in dem Kupfer haben müssten, zu die [!] übrigen wenig passend, würde von gar keinem Kupfer begleitet werden.

Vielleicht entschlössen Sie sich Verehrungswürdiger H. Conseiller, die schönen Kupfer zu seinen unsterblichen Idyllen zu radiren. Diese ewigen Denkmale deutscher Kunst verdienten dies Opfer Ihres Patriotismus. Freylich ist das aber ein Gedanke, an dessen Erfüllungen ich um so weniger träumen darf, weil mein Publicum den Werth von Künstlerarbeiten zu schätzen noch nicht gelernt hat.

Ich erbitte mir Ihre belehrende Zuschrift, zu welchem Ende ich meine Adresse, von einem Zeitungsblatte abgenommen, beischliese, weil mein Ungarischer Name und die ungrisch klingenden Namen der Ortschaften eine Verirrung im Abschreiben möglich machen, und verharre mit Verehrung

Euer Hochwohlgeboren

Ér-Semlyén, d. 23. Febr. 1803.

unterthänigster

K.

[Kazinczytól készült másolata a Szemeretár I. kötetében.]

574.

Csokonai Mihály — Kazinczynak.

Debreczen 23. Febr. 1803.

Tekintetes Úr!

A' tegnapi alkalmatosságot elszalasztottam a' miatt, hogy az *Ábel' Halálára* sokáig várakoztam. Reménységem volt, hogy azt is, a' többit is, kiküldhetem F. Sz. Biró Fráter Pál Úr' alkalmatosságán, kinek Háza a' miénkkel szemközt vagyon. Ímé azon Uraság is indúl; lovai, mikor ezeket írom, már béfogva állanak: és az *Ábelt* ki nem kaphatom. Ráklábon és teketóriával megy nálunk minden.

Bizonyossá teszem a' Tekintetes Urat, hogy az egész Pakétot jövő kedden venni fogja tőlem. Jelesben, az Ábelt ha a' Bibliothécából nem kaphatni, a' Deákságnál, kinél az efféle Könyveket leghamarább találni fel, öszvekerestetem.

Méltó tisztelettel maradok
a' Tekintetes Urnak

alázatos szolgája
Csokonai M. mk. *)

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

575.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Febr. 27. 1803.

Megengedjen az Úr, hogy befirkált papirosat [1]) kap. Nincs 3 árkusnál több Concept papiros a' háznál, a' Jungfer papirost pedig — ***noha nálam nem arra szolgál, a' mire az Urnál*** — szánom levelekre fordítani.

Ime küldöm az akkor nap érkezett Plenipontentiát és levelet, a' melly nap az én levelem ment-el a' Kapitányhoz is, a' Doctorhoz is. Ennek ugyan nem veheti az Ur hasznát, de servit ad complementum rerum gestarum. Ha nékiek írt az Ur, reménylem itt lessz a' másik Plenipotentia. Az Anyám óhajtja tudni, ha írt e az Úr.

*) Kazinczy ezt jegyezte a levél szélére: »Csokonai Mihály, a' Poeta.«

[1]) Kazinczy levelének utolsó, negyedik lapja mindenféle számokkal tele van írva: innen a czélzás.

A' kis gömbölyü rámába, reménylem, vágatott az Ur üveget, még pedig a' jobb üvegből, a' mit Spiegelglasnak hívnak. Kérem, küldje ki most.

Pfannschmiednak 4 f. megy ſeggy levélkével, Kassai Csizmadiának 5 f. — várom értek a' papirost és Csizmát. Akár mennyi az illyen Jungferpapir, ha két rizma is, megveszem, mert illyenre akarom holmimet írni, hogy egy formába kötethessenek.

Csokonai Urnak köszönje meg az Ur a' Kónyit és Dömét. — Jaj, be szörnyü ez a' Metastasius.

Ha az Ur az én Titusomat ki küldeni akarná, igen szeretném.

Közlöm ezen Menyegzői dalt az Urral és Csokonaival. Maga ez a' dal a' Dr. Sz.györgyi Úré. Emlékezet van benne a' levélben, és így el ne vesszen.

Igen szép kegyelem ő Felségétől, hogy a' jövendőbeli Palatínus nevelésére Görög Urat felvévén, a' Nemzetnek kívánságát teljesíti: de kár, hogy megszünt a' Hírmondó. Mi lessz a' Vmegyék Mappájából?

Én Kállóba nem megyek. Bágyadt vagyok.

Az Isten adjon az Urnak szép levelkéket. Jungferpap.

Comáromy Györgynek ki van adva a' halálos sententia világosan, azt beszéllé itt a' Bárczayné Asszonyom férje. De ő csak persistál. Igaza van az Úrnak.

Ajánlom magam barátságába.

Dr. Szentgyörgyi választ fog adni.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

576.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Szeretett, nagy érdemü barátom.

Élek tehát azon szerencsével, a' mellyre felszabadítottál, 's ugyan azon tónusból írom levelemet, a' mellyel Kisünknek 's Némethünknek szoktam; 's bizonyossá tészlek az eránt, hogy érdemidet tökélletes mértékjek szerint érzem, 's az ő barátságok' emlékezete nélkül is, igazán szeretlek, becsüllek. Nincs annak szíve, érzeni, édes barátom, a' ki véled csak kevés pillantatokig lévén, nem látja, hogy Te felkent papja vagy a' Grátziáknak. 'S ismeretséged nékem annál ked-

vesbb, minthogy Ér-Semlyénnek tájékán nem ismerek senkit, a' kit ők, nem hogy papjoknak szenteltek, de csak fel is avattak volna. Elcsömörölvén pedantjaink' társaságában, kedves lessz nékem néha a' te karjaid közzé vetnem magamat, 's nagynak 's szeretetre méltónak gondolni személyemet, minthogy engem nagy és szeretetre méltó ember szeret.

Spáhnédat látni nékem titkos gyönyörűség. Részszerint szerencsém, hogy azt a' szép és derék asszonyt ritkán láthatom. Eggy meg nem romlott gyermeke a' Természetnek!

Nagy Gábor Úrnak küldöm a' Lakos János által fordított Menyegzői Dalt. Debreczenben azt nevetni fognák, mert nem éppen tiszta minden selypítéstől. 'S ezek a' fertelmes hentesek', szappanosok' 's sulyomkofák' nyelvén beszéllő puritanusok nem is gyanítják, hogy nekik minden selypítéstől ment verseik 's prózájok nem ér-fel ezzel a' selypítéssel.

Én miolta ismét élek, még nem nyomtattattam semmit. Ez idén fogok. 'S engedd, hadd fecsegjek erről valamit, 's hadd melegítsem-el valamivel szívedet.

2387 nap mulva jövén vissza tömlöczömből, megtekintettem egykori nyomtatásaimat. Az Orpheusom' némelly lapjain kivűl semmimet nem olvashatom; ízetlenség és incorrectio minden. — Illő, helyre hoznom hibámat.

Kész nagy részént, nagy részént munkában vagyon a' mi itt következik:

1) Gesznernek Minden Munkáji. —
Nyolczadnapja, hogy a' Cuprumok eránt Bécsbe írtam Consil. Bartschnak, a' ki Custos az Udvari Bibliothecában, és maga excellenter *rádál*.

2) Kazinczynak (fordított) Egyveleg Munkáji
7 darabban.

1. és 2. darab Contes Moraux de Marmontel.
3. darab Gőthének darabjai.
4. Lessingnek Emiliája és Minnája.
5. Moliernek Mariage forcé és Médecin malgré luije, 's Herdernek Paramythionjai 's Lesszingnek Meséji.
6. Metastasióból a' Títus kegyelmessége — Themistocles — Régulus.
7. Hamlet.

Moliernek legelevenebb, és leg *gefeyertebb* darabja, melly olly kedvességet nyert a' Világ előtt, hogy még Moszkva nyelvre is fordítatott, még pedig eggy Herczeg asszony által.

RIGÓ SÁMSON
avagy
A' BOT-CSINÁLTA DOKTOR.

Ott, a' hol illik nevetni,
Legeszesbbnek azt vehetni,
A' kit látsz, hogy legbohóbb.

Molière.

Orvos Doctor
SZENTGYÖRGYI JÓZSEF
és
NAGY SÁMUEL
Uraknak.

Motto: — — — Licet antestari? — —
— — — —

Ez a' bohó mottó éppen a' Játék' bohóságához illik. Lássd Horáczot az ismeretes *Egressum magna etc.* kezdetű Satyrájában.

Ezt pedig, édes barátom, nem minapi Vizitem olta destináltam neked. Még Januariusban vette Virág Benedek barátom Pesten egy csomó írásomat, 's ott már a' te neved áll. — Jele, hogy téged az én szívem rég olta szeret.

Nagy Sámuel talán nem kedvetlen társad itt. Ha köztetek kedvetlenség van, kitörlöm az ő nevét, és másuvá teszem.

A' Títus kegyelmessége vagy Somogyi Staats-Rath, vagy Almásy Pál ő Excellentziájának lessz inscribálva. Ez praesese volt Budai Verhörjeinknek, Somogyi Úr a' pennát vitte. Tisztelt két ember, 's a' darab Budai dolgomat példázza.

Themistocles

a' nagy Ürményinek,
ezzel az inscriptióval:

GALLICIAI GUBERNÁTOR
'S EGYKORI MAGYAR PERSONALIS
ÜRMÉNYI JÓZSEF ÚRNAK
Ő EXCELLENTZIÁJÁNAK
ELÉBB BIHAR, NYITRA 'S BÁCS, MOST
SZÉKES-FEJÉRVÁRM. FŐISPÁNJÁNAK,
A' SZ. ISTVÁN VITÉZRENDJE COMMANDŐRJÉNEK,
'A KALOCSAI NAGY ÉRSEK
JOANNES DE ILMUR
ÉRDEMES MARADÉKÁNAK.

* *

Honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur.

Justin.

Hamlet. B. Prónay Ő Excellnak.

Ezeket, édes barátom, tartsd magadnál, és ne írj felőle, ne szóllj felőle senkinek.

Ujjaim elfáradtak. Élj szerencsésen.

Ér-Semlyén, 27. Febr. 1803.

tisztelőd, barátod
Kazinczy.

Minap panaszlott mellyem' baja megszűnt. Most látom, mi volt a' bajom — oda gyűlt volt a' flegma. Miolta minden alkalmatlanság annyival inkább vér nélkül (mellyet soha nem hánytam) menni kezd kifelé, semmi nehézséget nem érzek.

Úgy teszek, mint a' lyánykák; ők festegetéseiket, 's azokat az erszénykéket, szagló párnácskákat, a' mellyeken magoknak-tetszve dolgoztak, barátjaik köztt osztogatják-el. Ezeket a' darabokat én is elosztogatom azok köztt, a' kiket szívem szeret. De nem dedicálok, mert a' dedicatiót nem örömest olvassa az idegen, és osztán az a' pedanteria kiment a' módiból: hanem rövideden teszem neveiket a' darabok elikbe.

1. A' Marmontel meséjinek első könyve előtt ezek a' szók fognak állani:

BÁRÓCZINAK.
Példányomnak.
Mesteremnek.
A' pályaág képébe.

NB. Bároczi 1775-ben fordította Marmontelt; szépen, de nem úgy, hogy újra ne lehessen valamit merni e' pályában. Az ő példája ingerlett engem írásra. Édesen emlékezem az ő általa fakasztgatott sírásaimra! —

2. Clavígót Himfynek, — azaz Kisfaludynak, — következő mottóval az Odysseából:

HIMFY—KISFALUDYNAK.

———

ου γαρ οίω
ου σε Θεῶν αεκητι γενεσθαι τε τραφεμεν τε

A' Testvéreket így (ez is Göthe munkája):
KIS JÁNOS és NÉMETH LÁSZLÓ
barátimnak.

* *

— — — animae, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter!

———

A' Molier kéntelen házasságát
Aestheticai Prof. és Philos. Doctor
SCHÉDIUS LAJOS ÚRNAK,
a' Götting.Tudós-Társaság tagjának.

Docti rationem artis, indocti voluptatem.

Quintilian.

Félek tudniillik, hogy ezen Plautusi pajkoskodással írt darabért sacrilitással vádol Debreczen, hol az *ambitiose tristis* urak szégyenlenek nevetni.

[Megjelent a »Kazinczy lev.« III. kötetében.]

577.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Repesett szívem örömemben, olvasván a' meghitt barátságnak nyájas hangjánn írt kedves leveledet: vajha a' benne reám ruházott ditséreteket épenn olly' nyúgodt lélekkel és megpirúlás nélkűl [1]) fogadhatnám el! Hízelkedik ugyan talám nem épen nemtelen kevély-

[1]) Szentgyörgyi a hosszú *ő ű* hangokat *ö ŭ*-vel jelöli.

ségemnek amaz esmeretes: Laudari a laudato Viro! de fogyatkozásimnak érzése meg ment a' fel fuvalkodástól; és ha tsak ugyan azt a' sem nem várt, sem nem érdemlett meg tiszteltetést el fogadni kénteleníttetem: hidd el, egyenes lélekkel állítom, egyedűl tsak anynyiba veszem, mint betses barátságodnak nyakamba vetett kedves zálogát, mellyet ugyan lerázni nem merek, de mindenkor egy kis meg pirúlással tekintek. Doktor Nagy Sámuel Úr Ötsém is, barátom is: általán fogva, kedves Barátom! senkit sem tudok a' nap alatt, kinek meg bántó magam viselete miatt, általlanék szemibe nézni; a' meg bántók eránt pedig minden szempillantásban kész nálam az engedelem.

Minap adott szavadon marasztván, küldök aesthetikus törvényszéked elibe készűlő munkátskámból vagy száz paragraphust: szoros itéletedet, kivált a világos, folyó és könnyű előadásra, a' Magyarságnak tiszta voltára és propriétására nézve, bizodalmasan ki kérvén: az nékem vezetőm, intőm és biztatóm fog lenni igyekezetemnek tökélletességre vitelében.

A' dallt még nem vettem: mivel elébb Nagy Gábor Úr szándékozik el olvasni.

Jó lelkű kis Húgommal negyed napja emlékeztünk felőled tisztelettel és szeretettel, és ezen kedves beszélgetést hólnap, vagy hólnap után meg fogjuk újítani. Óhajtom, hogy az én nem kevésbé nemes szívű kis feleségemnek is, gyakori társalkodás által szerentséje lehessen közelebbi esmeretségedbe jutni, kinek nevivel most is tisztelvén, ezerszer ölellek és vagyok tisztelő hív barátod

Debretzenben, Februárius 28-án 1803.

Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

578.

Kazinczy — Csokonai Mihálynak.

Csokonay Vitéz Mihály Úrnak
Kazinczy Ferencz
a' legszívesebb, legháládatosabb barátságot!

Ér-Semjén 2d. Mart. 1803.

Az Úr levele és levelkéje hosszas választ kíván ugyan, de feleletem rövid lessz, mert indúlok Váradra. Megjelenvén a' Debreczeni

examenen, szóval fogom megvinni a' választ. Addig végye az Úr a' legszívesbb köszönetemet a' Daykám' versei eránt tett kérés teljesítéséért. Az Aesthetical jegyzések közzűl egynehánynak hasznát veszem a' könyv' hátulján az Úrnak szavaival és személyében: de nékem leginkább a' csorbák kifenésére vagyon szükségem. Azon igyekezzen az Úr addig, míg látásához szerencsém lesz. Kivált gyönyörű dalaiban ne szenvedjen meg semmi mocskot, semmi fületbántó roszhangzást. — Abelard aligha tilalmat nem kap; és így azon nem aggódom annyira. Noha azt is ráspoly alá kell fogni. — Ki szenvedné meg p. o. az első lapon ezt:

Hol *menttségét* a' sziv,
az az *szabad voltát.*

Félek hogy az Úr a' diphthongusok eránt sanyarúan ítél. Sőt *Abaújnak* nem mondja azt senki. A' második *A* az *Ú* előtt elsuhan; és azt azon vidékeken a' durva paraszt ajak is Ab'újnak és soha nem Abaújnak mondja. — Themistoclesen dolgozván jut eszembe, hogy egy Olasz megdorgált, hogy a' magyar szóláshoz szokott ajak a' *k*-t igen keményen ejtette. E' nevet nem így kell syllabizálni és kimondani : The-misz-tok-les; (Földi épen Tem-nek mondta 's írta volna, mint a' Cháront Káronnak), hanem The-mí-szto-cles. Még pedig úgy, hogy a' *szto* rövid legyen, nem hosszú, —

Sulzernek Lexiconát ajándékban küldöm az Úrnak. Rá nagy szükségét gyanítom. Kedves könyve volt Verseginek; és méltán. Csak hogy az aesthesist inkább a' nagy példányokból kell meríteni, mint didacticus könyvekből. — Batteux-met Szabó Lászlónak adtam (a' ki Kufsteinban October 10. 1795. holt meg, sub Nro 9.) — Az én Dégeni Anacreonomat Földinétől kérje az Úr, Eschenburgom pedig, ha egy Szirmay kisasszonynál nincs, Nagy Gábor kedves barátunknál van. — Gleimomat Aszód bírja használatlanúl.

Úgy hiszem, hogy nem lesz kedvetlen az Úr előtt, hogy a' Sulzer homloklevelére két sort írtam. Az a' könyvnek becsét nevelheti. A' harmadik tomus végében vasrozsdával írtam ezt: Chodowiecky 342. Kufsteinban és egyéb helyein szenvedésünknek nem bírván tintával és tollal.

Valóban a' Lakos dala igen szép. Annak is kellene a' ráspoly. 'S azt én neki magának is megírtam. Anacreonnak nem Sandrátból kell kivenni a' képét. Imhol egy valóban szép fej. Ezt a' könyvet mindenki láthatja, a' ki könyves képpel bánni tud. A' K[ufstein]i

Várban egy katona tiszt belécseppentette a' levesét. Az illyennek nem könyv való a' kezébe, hanem kapa.

Éljen az Úr szerencsésen, és engemet higyjen szivesen tisztelő barátjának.

K. F.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

579.

Kazinczy — Puky Ferencznek.

Nógrád Vármegyei Subst. Vice-Ispán Bizáki Puky Ferencz Úrhoz Dolyánba.

Ér-Semlyén, 3d. Mart. 1803.

Az Urnak kedves Uram Bátyámnak pastorális, sőt apostoli levelét *csudáló* tisztelettel vettem. (Lássd az in folio gyűjteményben.)[1] Rég ólta van már kezeim köztt; de még el nem töltem vele. Sok óráimat foglalja el az azon való elmélkedés, és gyönyörködve töltöm ezeket az óráimat. — A' helyett hogy azoknak titkaira válaszoljak, hadd engedjek meleg ömledezést szivemnek.

Eggy hamar elvesztett áldott lelkű Atya engemet nagy religiositással nevelt. Kevés esztendőkkel azután a' Világ Bölcseivel jutottam ismeretségre. Illyen vala Bulyovszki László és a' társai Zemplényben. Nékik Isten — Örökké valóság — Moralitás — 's azok a' szent könyvek, mellyek hozzánk a' Régiségről jöttek által, csak nevetkőzésre való textusok voltak asszonykájik asztalainál. Eliszonyodván erkölcseiknek botránkoztató voltoktól, eliszonyodtam dogmájiktól is. Ekkor jutottam az én mind ekkoráig híven-szeretett Gróf Török Lajosom ismeretségébe. Január. 16d. 1784. nyomta rám atyai csókját. Bizonyságim a' jó ügy' tutelaris Istenségei, hogy nékem a' Török circulusai kedvesebbek voltak, még az ifjú kor esztendeiben is, mint a' legpillogóbb Bálpalota; 's az ő szeretete kedvesebb, mint az asszonyi állat' szeretete. Azonban magának is Gróf Töröknek, Óváry Lászlónak is — de leginkább Professor Szentgyörgyi Istvánnak Sárospatakon, tanácsaik szerint, nem tartottam ragadománynak, megkérdeni az *észt* — (ezt az Isten által mellénk rendelt hűséges vezetőt — mellyet csak a' R. tart gyanus vezetőnek) — ha, a' mit eddig bátor vizsgálat nélkűl és *jó részben* csak a' mások eránt való bizakodás

[1] Eddigelé ismeretlen.

szerint vettem igaznak, igaz é valójában? Dictamini conscientiae, etiamsi erronea sit, obsequendum est. Ezt tanította Sz. Györgyi, és azt, hogy a' mi subjective nem igaz, éppen nem igaz *nekem*, ha objective igaz is. — — Az elme, ha egyszer megindúl, megy, és meg nem áll, a' hol *kell*. Így az az ág, mellyet a' kertész erőszakosan igyekszik másfelé vonni mint a' merre a' természeti erő hajtja, ha elszakasztja a' tartóztató köteléket, oscillál, oscillál, és még is oscillál, 's végtére megállapodik. Ez vala az én esetem is. — Istent nem tagadtam soha, ha a' teremtést és teremthetést meg nem foghattam is; és valamint lelkem az ő lételét soha meg nem tagadta, úgy nem tagadta-meg soha az ő szeretetét szívem, és az ő-tőle való függés' szent és kedves terhét. De a' lelket nem hittem többé halhatatlannak. A' természet, mondám magamban, soha nem áll-el a' maga oeconomiájától. Lenni — viritani — hervadni — elhalni! imhol az a' törvény, a' mellyet magának minden teremtményeire nézve kiszabott. Lettem — virítok — hervadni fogok, — 's eljő az idő, hogy megszűnök lenni! — Mi a' lélek? azt senki nem tudta még; hogy az activus erő, jele, hogy nem test — ha nem test, oszolhatatlan etc. etc. Igen! mondám; de ha holtom után csak a' szerint leszek, a' melly szerint születésem előtt *voltam*, úgy az annyi, mintha *nem lennék;* mert oda lesz identitásom, nem lévén reminiscentiám. — Ekkor ragadt meg az isteni gondviselés 's a' hóhérszínig vitt. - - J'admire comme on est religieux, quand on a peur! Azt mondja Marmontel eggy szép regéjében. — Vigyáztam, hogy a' halál és a' carnificina' instrumentumai, mellyek szemem előtt voltak, és a' mellynek láncza lábamon és kezemen csörgött, az Igaznak keresésébe ne egyveledjenek. 'S nem is egyveledtek! — (Jut eszembe, hogy 1789-ben forró nyavalyában fekvén, eggykor az a' fantaziám jött, hogy az Isten' itélőszéke előtt állok, és ő azt a' kérdést teszi nekem, hogy miért csaptam-el arról az útról, mellyet nekem az ő nevében mutattak ... 's én *meg nem rettenve kérdeztem tőle, ha vétettem e, az ő általa mellém rendelt Kalauzt követvén?* — 's *irgalmat* nyertem, sőt *javallást.)* — — Itt vontam szoros számadásra magamat religióbeli állatásaimért. Itt jutottam-el arra a' pontra, mellyből — úgy vélem, úgy hiszem azt! — soha többé semmi ki nem mozdít. Nem ismerem az Istent és lelkemet: de szeretem, és ezt függésben lenni érzem ő tőle. Ebből áll Religióm.

A' többek köztt meggyőztem arról magamat, hogy a' *morális világban szint olly bölcs és változhatatlan rend vagyon, mint a' physicaiban;* mely eggy azzal, a' mit az emberi nem' Idvezítője

mond, hogy a' *ti mennyei atyátoknak akaratja nélkül eggy hajszá sem eshetik le fejetekről.* — Érzettem, hogy *eszköz* vagyok az *isteni kézben;* érzettem, hogy az isteni végezés engem a' maga mi előttünk ismeretlen czéljainak érlelésére *választott,* 's ime eltűnt előttem a' halál' rettegése! ime enyhült fájdalommal tekintettem vissza sírankozó anyámra 's csak nem hidegen és sajnálkozás nélkül feldöjtögetett plánjaimra! Lelkem vigasztalást lelt abban a' képzelésben, sőt édességet, hogy magamat *közelébb érzém az isteni kézben;* 's az a' tántoríthatatlan hit támogatott, hogy (a' mint Lesszing mondja egy Comediájában) az Isteni Gondviselés a' jó embernek pártjára kél és szenvedéseiért neki megadja a' bért, még pedig néha előre. Ezekkel az érzésekkel bátran vártam a' halált. Sokat tett a' Plutarch herósainak emlékezete is; és a' Seneca tanításai, a' ki bár Ascéta, Stóai tanításai emelik a' Szívet és erősítik. — *Ambitiosa morte inclarescere!* az soha nem volt vágyásom. Azonban magában a' halálban is leltem volna enyhülést; bírván lelki ismeretemnek bóldogító érzését, hogy én .....

Azt írja Uram Bátyám, hogy az *akkori raboskodók többnyire az Istenről, lélekről, jövendő életről* etc. etc. hallani sem akartak. Nem mentek senkit. De légyünk igasságosok. A' szó azokró lessz, a' kik pallos által vesztenek el. — *Martinovics*ról nem szóllok, ő eggy megromlott, sőt éppen gaz lelkű ember volt azok szerint, a' kik őtet szabadságában közelebbről ismerték. — *Sigrai*-t számba sem kell venni; ő eggy *semmi* volt. — Laczkovics annak mutatta magát halálában, a' mi életében vala. *Vad tüzzel* fedezgette rettegését; 's ez a' fedezgetés a' legvilágosabb vallástétel és felfedés. — De *Szentmarjay* és *Szolarcsek* tiszteletet mutattak a' Religio szentsége eránt. *Haynóczi* declarálta, hogy ő Papjának (Pesti Luther Pred. Molnár János úrnak, a' *titkos Polizeybe való avatkozás miatt*) csak személyét útálta, de hivatalát tisztelte. *Őz* pedig imádkozva és lelkét a' Mindenhatóhoz emelve indúlt meg a' szekeren. Hallották társaim közzül igen sokan az ablakról szavait és épültek rajta.

Egyéb eránt miként vádolhatom én azt, a' ki most van a' vizsgálódó lelkiisméretnek abban az időszakában, a' mellyben eggykor én magam is valék ezen levelemnek 2-dig lapján tett gyónásom szerint? miként vádoljam azt a' *kételkedést* és *nem-hitelt,* a' mellyben magam is voltam, és a' melly az én mostani hitbeli erősségemet szülte? Nem hiszen semmit igazán, a' ki nem kételkedett. S az Isten hatalmas Ábrahámnak kövekből is teremteni fiakat; hatalmas

a' Saulusokat Paulusokká téríteni. Övé a' kegyelem, nem csak a' teljesítésére a' Jónak, hanem csak meggondolására is. Ne itéljünk tehát, hogy ne itéltessünk. Szeressük az Igazat, de ne gyűlöljük, ne bántsuk, a' kitől a' látás megtagadtatott. Annak is eljő az órája, ha az akarandja, a' kinek elég *akarni.*

Consil. Majthényi forog elmémben az Uram Bátyám levelének vétele olta. Ő általa ismertem Uram Bátyámat *e' részről,* nála látván 1793-ban valamelly interessans munkáját. — Jelentse nála tiszteletemet 's mondja meg, hogy rabságomnak hat első holnapjaiban ő vala az maga, a' kit ismerőseim közzűl láthaték. — 1795-ben 31. Jan. azon kis ajtó előtt ment-el szürke bárány prémű kávészín posztó bundácskában, a' mellyen nekünk, kik a' Franciscanusok volt Klastromjokba valánk rekesztve, a kemencze-fűtő fát hányták-bé. Örvendettem látásán. Még most is látom fekete bajúszát.

[A levél vége hiányzik.]

[Kazinczytól készült másolata a Szemeretár I. kötetében.]

580.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

3. Mart. 1803.

Indúlok Váradra. A' karikába való üveget és papirost vettem, 's köszönöm az Úr újabbi barátságát szívesen. De Titus és a' Pray, Swieten, Cornides levele — nem említek többet — ott marada. Ha az Úr reá ér most, méltóztassék kiküldeni, mert Títust tisztáznám. A' Döme Metastaziója megcsalta reménységemet. De tisztábbra hozta ideáimat a' fordítás theoriája dolgában. — A csizmát ha az examenre bémegyek, magam kiváltom. Ezt a' Pakétet adja az Úr által Csokonay Úrnak: a' Sulzer Lexiconja ajándékba megy: de a' Rost Cuprumait vissza várom az examenkor és felette fognám sajnálani, ha valami bohó csudálója vagy elszakasztaná vagy elmocskolná. Ajánlom magamat becses barátságába. K. F.

Megtanúlván tulajdon káromon, melly veszedelmes dolog kiadni a' ritka könyvet az embernek a' maga kezéből, megengedjen az Úr, ha a' Filozofust nem küldöm. Csak assecuráljon az eránt elébb B.

Úr, hogy a' könyv *csak elolvasódik*, leszek szolgálatjára vele igen szívesen.

Kivűl:[1]

à Monsieur de Nagy.

[Eredetije a Muzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

581.

Kozma Gergely — Kazinczynak.

Szent Gericze, Kos Hava 10-dikén 803.

Tekintetes Úr!

Pirulva olvastam a' Tekintetes Úrnak Vízöntő Hava' 13-dikán vett betses Levelében legelső csekély munkátskám iránt igen kedvezve hozott itéletét: minthogy igen jól érzem én azt, hogy már meg is kezdvén haladni életemnek azon esztendejét, melyben létekkor egy *Szander* és egy *Ányos* az élő Halandók' nézőszínjéről, az Halhatatlanság' dicső fonadékjaival meg-koszorúzva léptenek-le halottas honnyaikba — millyen próbálatlan 's mely hátra vagyok még a' pályában azon pontól, melyben az iránt meggyőződve lehessek: hogy életem nem volt egészen haszontalan; hanem a' józan világosodás 's egyenes gondolkozás terjedhetésére ha tsak valamit is tettem, és a' Nemzeti Literatura' gyarapodó alkotmányának roppant kövei közé bár tsak nehány fövenyszemet, vagy téglamor'salékot is nyujthattam akkor, midőn a' Nemzetnek Őrzőangyalai, a' Nagy Lelkek néhány má'sás kövekkel, mint annyi szirtokkal nevelték emelkedését. Mindazon által az Úrnak, semmi tehetségemet sokkal meg-haladó dicsérete szolgáljon nékem ezutánra nézve gyengűlhetetlen rugóúl a' munkásságra, 's a' Tekintetes Úr' jóváhagyásának meg-érdemlésére!

Köszönöm az Úrnak ki-nyílt egyenes szívvel írott Barátságos Jegyzéseit, mellyeket az úgy nevezett Szerecsen Rabokra, vagy is Jamajkai Rabszolgákra írni 's velem közleni méltóztatott. Sajnálom, hogy ezeket azon Darabnak sajtó alá lett menetele előtt nem láthattam: ohajtom egyszersmind, hogy bárcsak a' második ki-adást meg-érhetné, hogy akkor ezen Jegyzéseket használhatnám!

Valameddig a' Szerecsen Rabok Nyomtatványa kezemben nem kerűl, és a' nyomtatásbeli hibáktól megjobbítva a' Tekintetes Úrnak

[1] A levél zárlatán ép fekete pecsét; a levél tiszta felén pedig Nagy G. e jegyzése: «Vettem és válaszoltam Mart. 8-kán 803.»

eggyet nem küldhetek, addig a' Jegyzésekben megnevezett apróbb Hibáknak mentségéről szóllani, vagy róllok írni nem merek, ne hogy az utolsó tévelygés az elsőnél nagyobb légyen, hanem nevezetesen a' *Cziher*nek magyarázatját kivánván tőlem a' Tekintetes Úr, írhatom felőle, hogy nállunk közönségesen élnek az Erdéllyiek véle, és azon értelemben vészik, a' melyben a' Németek a' *Gebüsch*-et és deákúl a' mellyben vesszük a *Dumetum*-ot. Hogy pedig ezt egyedűl ne láttassam állatni, ímé közlöm két különösen tisztelt Barátaimnak ezen szó iránt tett tudakozódásomra vett feleletét. Az első, Szitás keresztúri Gymnasiumbeli Rector Professor Szabó Sámuel Úr, így ír. «A *Ciher* nem *Cziher*. mert a' c. c. a' Magyarban is lehet, szintúgy mint az Olaszban, egy tör'sökös Székely szó Udvarhelyszéken is, és jelent egy darab bokros helységet.» — A' második nyugodalomra szállott Huszár Al-Hadnagy Zalányi István Úr Szolnok Vármegyéből, így felelt: «Volt szerencsém haza jövetelem után Helységünkbéli két Szolga Bíró Urakkal találkozni, úgy mint Tek. Ujfalvi és Pataki Urakkal; megtudakoztam minden képpen, de valamint *Ciher*-nek, úgy bokros helynek is értik.» — E' felett Baróti Szabó Dávid Úr is Kisded Szótárjának 1792-dikbeli megbővített Ki-adásában a' 253-ik apon a' *Tziher* nevezetet ezekkel magyarázza: Erdőtske vége, apró tsere, tsalit.

— *él magára;* nem hibás szóllás formája, itt minden jól érti, még a' kösség is — annyi, mint: *vivit per se, lebt auf sich selbst.*

Mások *alatt* jajgatnak — ez ezt teszi: Dort unten jammert man; a' többiről más úttal leszen szerencsém gondolataimat közleni.

Ezen késén érkező Levelem régen meg tette volna a' Tekintetes Úr előtt alázatos tiszteletét, 's kész lett volna szíves idvezletemet el-vinni, de minthogy az Úrtól reám bizott megszerzendő két könyvetske iránt bizonyos hírt mind eddig nem vihetett, a' nélkül el-indulni szégyenlette. Most azért jelenthetem az Úrnak, hogy a' kívánt könyvek kezemnél lévén, tsak az alkalmatosságot lesem 's legottan útnak indítom az itteni nevezet szerént: *A kéntelenségből való orvos* Úramot a' N. Gr. Teleki Ádámtól fordított *Czid* Úr társaságában.

A' Tekintetes Úrnak egy különös Jó Ismerője, Fő-Strá'sa Mester Mltgos L. Báró Sz. *Kereszti Sámuel* Úr Ő Nagysága — kinek, mint különös kegyességű Jóltevőmnek, itthon lett mulatása alatt gyakran vóltam 's vagyok tisztelője — igen érzékeny szivel 's meg külömböztetett forró indúlattal értvén tőlem a' Tekintetes Úrnak otthoni

lakását — ezennel általam *barátsági szives indulattal idvezelteti a' Tekintetes Urat!*

Nem külömben Királlyi Táblai Rendes Bíró Mélt. ***Aranka György*** Úr is a' Tekintetes Úrnak különös Tisztelője, általom ***legszívesebb barátsági köszöntését 's tiszteletét küldvén, ki-nyílt szível örvend az Úrnak Honnyában lett megtelepedésén!***

Utóljára midőn az Úr' Kedvesseinek a' legörvendetesebb tavaszi napokat ohajtanám a' Tek. Úrnak társaságában, válasszát várva állandóul vagyok

a' Tekintetes Úrnak

alázatos Szolgája
Kozma Gergely mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

582.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér-Semlyén, 12. Mart. 1803.

Az ide zárt levél (Fried Sámuel Úr írja Kassáról) mutatja, hogy én a' Debreczeni Vásárkor ezer ftot kapok tőle, és hogy ez az én pénzem néki már kezében van, 's csak azért nem küldi elébb, mert nem tudja, hogy kellessék leküldeni Spáh Úrhoz. Azonban nekem még ebben a' holnapban 150 ftra van szükségem, mert Miklós Öcsém jő, és szőlőt míveltet. Én még soha sem hazudtoltam meg a' magamnak praescribált terminust, söt még meg is előztem utólszor is, 's Jóltevőmnek, a' ki felsegéll, nem csinálok sem bajt, sem bosszúságot. Kérem ismét az Urat erántunk való barátságára, csinálja az Úr, hogy 150 ftot kapjak Sz. György napig; akkor a' pénz bizonyosan letevődik.

A' Kállai Restauratio lármáján fel nem akadok. Szatthmárynak a' legtökéletesebb satisfactiója van Competitora ellen, 300 vokssal lévén néki több, mint annak. — De Bay Istvánt véghetelenűl sajnálom. Kiki tudja, hogy ő eggy igen alkalmatos subjectum, van mind tudománya, mind szive, mind születése. S imhol elesett; és *hogy'* esett el? Úgy hogy a' Váradon lévők közzűl minden *vádolja* — és nem találkozott eggy is, a' ki *sajnállaná*. Mert Balás Fiscalis és a' kik Váradról Kállóban megjelentek, úgy adják elő a' dolgot, hogy senki

ne szánhassa. — Ajánlom magamat az Úrnak becses barátságába 's maradok

hív és háladatos barátja
's tisztelője

Kazinczy Fer.

Spáh Úrhoz eggy pakétom érkezett Pestről. Ki ne küldje; mert 19. ott leszek az examen miatt.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

583.

Kazinczy — Schedius Lajosnak.

Nagy tiszteletű 's bizodalmú Uram,
Professor Úr!

Meghagytam, hogy eggy csomó írásom, mellyet még az esztendő' első napjaiban indítottam Pest felé, az Úrnak Professor Uramnak is megadattassék. Óhajtanám, minek előtte a' benne lévő fordítások sajtó alá kerűlnének, annak a' férjfinak érteni felőlök ítéletét, a' ki a' maga ízlését a' Külföldiek' legszebb míveik körűl képzette, és a' ki — úgy hiszem azt — érzi, hogy a' Mesterségek' dolgában csak úgy fogunk elébb haladhatni, ha azon — még eddig ugyan szerencsétlen — igyekezet helyett, hogy szép Originálokat készítsünk, a' nálunknál szerencsésbb Nemzetek' remekjeit tészük magunkéivá. Nékem ez az igyekezetem; 's én ugyan inkább óhajtom azt a' másod' karbeli dicsőséget, hogy eggy kényes ízletű 's szerencsés-kezű *Bartolozzi*nak nézettessek, mint hogy Hazám bennem egy Dürrert találjon. — Teljesedve lesznek legszebb álmaim, ha az Úr Professor Uram, Báró Prónay Sándor és a' mi Kisünk, a' magyarúl szólló Emiliát és Minnát, Clavigót és a' Testvéreket, Alcibiádot és Alcidonist, 's a' Yorick és Elíza leveleit olvasván, édesen érzendik magokat ellepve, hogy magyar szókkal Lesszinget és Göthét, Marmontelt és Frenaist fogják szóllani hallani. Kárhoztassanak a' Puristák, a' kik soloecismusaimon azért akadnak-fel, mert nem értik, a' hogy' nékiek tetszik, én azzal keveset gondolok; adjanak nékem leczkét, hogy fordítani *szabad kézzel* kell: én nem térek-el utamról. Szabad kézzel én is fordítottam. Az ő kedvekért — egyedűl az ő kedvekért — van úgy fordítva a' Molière' két bohó játéka; így lessz a' Metastasio' Títusa, Themistoclese és Régulusa. is. De a' Lessing

és Göthe 's a' Marmontel fordítójának illő a' Hamlet tanácsát követni, hogy Auctora' szavaihoz semmit ne adjon a' magáéból.

Végye személyes tiszteletem' jeléűl az Úr Prof. Úram, hogy Nevét a' *Kéntelen házasság* elibe tevém; noha az ott csak az Aestheticai Professort illeti, a' mint a' Quintilián szavai mutatják. Eggy *nevetni szégyellő* Publicum előtt jelenvén-meg, Annak keresem ez által védelmét, a' kinek mind leczkéi, mind tisztelt erkölcsei igazolhatják cselekedetemet, mellyre azok, a' kik a' Grátziáknak nem áldoztak, kevély szánakozással fognak tekinteni.

Liedemann Úr által vészi a' kézírásokat 's megküldi nékem Debreczenbe, Spáh Gábor Úr kezéhez.

Maradok hív tisztelettel
Az Úrnak Professor Uramnak
Ér-Semlyén, Biharban, Mart. 15d. 1803.

alázatos szolgája:
Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 249. sz.]

584.

Csokonai Mihály — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Sajnálom, hogy nem tudtam előre a' Tekintetes Úrnak Váradra való menetelét. Két Ódámnak bészinelését kértem volna ki a' Tekintetes Úrtól Rhédey Lajos Úr Ő Nagyságához. Az egyik a' Somssich Lázár Úr Deák Ódája, hasonló Alcaicusokban általam fordítva; melly fordítást a' maholnap megszűnendő Hírmondónak az Írói bízták rám olly czéllal, hogy mivel Rhédey Úr Ő Nagysága Márton Társoknak a' Lexiconára egynehány száz forintot adott, ezzel az Ódával Ujságleveleik mellett kedveskedjenek. A' Pozsonyban tavaly kijött Óda, reménylem, deák nyelven megfordúlt a' Tekintetes Úr előtt: van az a' 10000 forintos ajándék felől a' hadi oskola számára. A' másik Ódám Originalis, éppen ezen Tárgyról; de Gróf Festetits Ő Nagyságára. Én a' Grófnak mind a' kettőt megküldöm, mihelyt elébb a Tekintetes Úrral közölhetem. A' Camerarius Úrral pedig nem lévén személyes esmeretségem, kéntelen vagyok a' Tekintetes Úrnak alkalmatlankodni.[1]

[1] A levélhez mellékelve van egy óda, czíme: «Gr. Szécheny Exchoz. Midőn a Nemzeti Könyvházzal meg tisztelni méltóztatott.»

Most ismét egyik csomó Munkámon dolgozgatom. Szombaton, azaz 19d. Mart. megyen egy emberséges Esmerősöm Váczra, 's addig el akarnám a' véle való dolgot végezni, hogy tőle elküldhessem. — Ezen az okon alázatosan engedelmet kérek, ha Daykával a' Tekintetes Úr' béjövetelére kész nem lehetek. A' József napjával beállandó szelídebb napok, elasticusabb kerti Levegők, a' szoba' tömlötzétől elgyengült érző inaimat, a' purizálás által elgyomrozott tüdőmet, 's a' téli lassú betegségtől vénülni kezdett Testalkotványomat érzékenyebbé, szabadabban lélegzővé, ifjabbá 's poétaibbá fogják tenni. Akkor három szerentsés napnál nem kell több; 's eleget teszek a' Tekintetes Úr' kivánságának és tulajdon fogadásomnak.

A' Sulzer kedvesebb ajándék nálam mindennél, a' mit csak adni szoktak az emberek. Az alatta lévő Datum olly betses monumentummá teszi azt nálam, mint a' milyen a' 6-a Aug. 1792. küldött Kleist.

Egyébről akkor, ha személlyes tiszteletemhez szerencsém lesz, a' mellyel változhatatlanúl maradtam a' Tekintetes Úrnak

Debreczenben. 15. Mart. 1803. kötelesse

Csokonai M. mk.

NB. Az említett Catalogus Bibliothecae Nationalist a' Gróf csak ingyen oszttatja ki: mostanába küldötte meg nekem Kulcsár Úr által 100 Rf. Présenttel.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 187. sz.]

585.

Kis János — Kazinczynak.

N. Dömölk, Mártz. 27d. 1803.

Nagy Érdemű Barátom!

Szégyenelvén hosszas hallgatásomat 's nem látván még most is azt az alkalmatos idöt és órát közel, mellyben a' mint régtől fogva óhajtom, szívemet előtted hosszabb levélben kiönthetném: azonban is míg többet írhatok, közlöm veled egy ifjú Földes Úrnak 's hallgatómnak, Ber'senyi Dánielnek egy pár versét, még pedig minden változtatás nélkül, kivévén a' tudatlan Copistának gyermeki írásbéli hibáit. Ez a' szép reménységű költő nagy tisztelőd; mind eddig senki sem tudta, hogy ő verseket írt, jóllehet már szép számmal készített. Itéletedet kéri általam, 's nagy jót téssz vele 's reménylem a' litterá-

túrával is, ha hibáit kiméléssel 's szépségeit ditséréssel fogod felfedezni.

Dayka verseit óhajtva várom 's gyönyörködni fogok olvasásokban. Kisfaludy Sándorral, a' Himfy szerelmei írójával neve napján esmérkedtem meg. Szép kis barátságos társaságunk volt egy jó Grófnál. Téged is buzgón emlegettünk.

Kis.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

586.

Németh László — Kazinczynak.

Győr Martz. 29-dik. 1803.

Kedves Kazinczym!

Ideje, hogy egyszer a' sok agság, vesződség és a' házi tartóztató örömök közűl karjaid közé repüljek. Az őszszel írtam utólján Kedves Kazinczymnak! Miért? Mert nem szeretek néked másképpen, hanem ha gondoktól ürűlve lehet írni. Pedig értsd meg: Szándékom volt, a' mint utolszor írtam is, mivel a' borok jól termettek, ezen esztendőn egy kis bor kereskedésbe avatkozni, a' mellyért írtam is hozzád: de a' drágaság annyira kiürítette erszényemet, hogy a' mit borra akartam adni, másra kelt el. Azonban Deczembernek elején meghólt a' napam aszszony, a' kinek eltakarítására az oskolai munkáimnak közepéből egy hétnél többet ki kelle szakasztanom. Viszsza térvén, annyira meg sokasodtak kezem alatt a' magános olvasásaim, hogy Journálaimmal több holnapokra hátrább maradtam; Schedius Professor Úr is sürgette a' néki igértt munkátskákat: ezekből ki nem tisztulhatván, Examenem ideje jelent meg 's azt végezvén, Sopronyba kellett a' feleségem successiotskájának elintézésére utaznom. A' hol az idő miát három egész hetet kelle eltöltenem. Rajtsal sokszor emlegettünk szívesebb beszélgetéseink közben! Második hete most, hogy itthon vagyok és most már nem tűrhetem tovább, szóllanom kell szíveddel. Ó Barátom, melly sok áldott örömöknek: de melly számtalan keserveknek böltseje a' tsetsemőnek böltseje! Az egész öszön által remegtünk fiatskánknak életéért. Gyenge volt, beteges volt, az orra minden pillantatban béhegedett, nem győztük fetskendni 's fel áztatni, ajakai sebesek és dagadtak, maga nyomorúltt és sovány volt, az orvosunk tsak aszaltnak hívta, egy orvos sem adott reménységet tsüggedező lelkeinknek meg maradása felől. Az új esztendőnek

kezdetével 16 hétig tartott szenvedései után megéledett, 's az olta naponként elevenedik, erősűl, 's szemlátomást nevekedik. Előbb a' miátt volt szomorúság, 's a' vesződség; most a' gyönyörűség és öröm tölti el szívemet 's időmet. Ó Barátom, minő kár, hogy az atyai örömöket nem érzed! Még oda jártam Sopronyban másodszor, meg érkezett a' Nectár is, mellyet hat bouteilliákban küldöttél. Ezer köszönet érte, Kedvesem; úgy tartom azt, mint valamelly valóságos Isteni italt, és tsak válogatott barátimnak adok emlékezetes napokon egy Poharatskával — a' többi ne talán betegeskedő feleségemnek és gyermekemnek orvoslására marad. Ezen le írtt idő szakasz alatt tsak nem tsupán Oskolai Tanító és gazda voltam, a' publicumnak egy néhány levélnél a' Német országi Correspondenseimhez, és a' Zeitschriftben nem sokára megjelenendő leírásánál Győr vármegyének egyebet nem írtam. Ha erről, valamint a' többi részeiről is ezen Journálnak, mellyek alá a' nevem tétetik, barátságos itéletedet meg írod, igen fogom szeretni. — A' gazdálkodásomnak fő Gyümöltse az lett, hogy Győrött 3200, Sopronyban pedig 7200 forintokon eggy egy házat vettem: az elsőt, mivel nehéz lakást kapni, az utolsót, mivel a' feleségem testvérjei a' napam aszszony házáért igen keveset akartak adni, 's ez által adósságot is vettem nyakamra. — Ám legyen. — Döme Károlynak Metastaziussát most olvasom. Ó melly könnyen peng lantja; 's melly igen szívre hat mondása. Izsákjának olvasásában sokszor elállott a' szavam, sokszor repesett örömében lelkem a' mindenek Urához. A' magyarsága szép és tiszta, az etsetje eleven, szóllása érzékeny és szíves. — Kisünk régen nem írtt, nem tudom, miként van, betegesen kezdette pállyáját N. Dömölkön, meg éledett: de nints e újabb baja!? — A' múlt héten írtam néki; ha előbb felel, mint néked írna, mindjárt tudosétlak róla is.

Ölellek, Kedvesem, tisztel feleségem, ajánlom gyermekemet: Szeresd, a' ki holtig szeret

Némethedet mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

587.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Az a' szivesség, mellyel magamat, 's mindeneket, a' mik tőlem származnak, meg különböztetsz, önnön magamnál fellebb emel. Gondosan kikerested, a' mi gyenge tehetségű leveleimnek érdemül szolgálhat, olly becsületet adál nékik, a' mellyre nem tartottak számot. De melly nagy a' köszönetem, ha a bizodalom, mellyet ez úttal önnön magam iránt bennem gerjesztesz, erőd ád, hogy elébb haladhassak. Érzem, melly igen hátra vagyok, minél többet olvasom soraidat, annál elevenebben érzem. Mi adgya nékik azt a' titkos erőt, hogy együgyű eszközökkel, mesterség nélkül, nagy indulatokat tudnak támasztani? Már az enyelgő öröm, a' barátság, és hazai szeretet' érzéseiben andalodtam el, midőn egy becses férfi emlékezete keserű bánattal tölte bé. Zajos gondolataim, mint azon kősziklák folyó vize, sok ideig le nem tudtak csillapodni.

Komor szemekkel tekintvén Lakosnak szerelmesseire, koránt sem tudtak meg-engesztelni játékaik. Sokára jutottam ahoz, hogy érezném kellemetességeit e' nyájos dalnak. — Örvendek Lakosnak, szép munkájáért, néked pedig, hogy közléd, szívemből köszönöm. Stellát és az Idylleket már ösmerem az 1-ső kiadás után. Ábel halálát magyarúl csak Kónyitól olvastam. Clavigót, a' Testvéreket, és Marmontel szerencsétlenségeit bár minél előbb olvashatnám!

Mathisson' leveleit ajánlásodra minden-felől kerestem; de még eddig nem tehettem szert reájok. Ösmerem ezt a' tiszta képzelődésű Helvetát költeményeiből, és böcsülöm.

Értem bátyám leveléből, hogy Döme Károly Metastasiót fordította, ha csak felényig találta is el, még is nagy nyereség. Jász Berényből a' Diaetai pasquillusokat kaptam meg. A' megvesztegetésnek és árulásnak soha sem találhatnak elég ostort a' népek. Azért akármi silányok, még is mulatságomra voltak.

Éppen most tevém félre La Caillet a' Mathematicusok Tacitussát 's Dugonicsnak csúcsos szeletein mentem keresztül. Csak ugyan való, hogy nagy az érdeme Dugonicsnak, hogy a' Mathesisnek olly alkalmatos nyelvet teremtett, hiszem hogy nagyobb része az ő technicus szavainak, és szóllásainak maradandó. Ha ezt gondolóra vesszük: engedelmesebb itélettel leszünk a' munka materialis érdeme felől.

Ő a' régieket követte, sok hijával van, methodussa igen szakadozott, össze illetgetés nélkül 's nem vezet egészre: De melly könnyű volna akárkinek, a' ki az ő nyelvével bir, la Caillet, Legendret, la Croixt stb. fordítani.

Generalisomat e' napokban várom vissza. A' Bécsi Comissiók elvégezték dolgaikat. Végezéseik felől keveset tudunk még eddig.

Élj egésségben, kedves barátom, és szeress.

Przemyśl Mártius 30-dika 803.

Csehÿ.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

588.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ér-Semlyén Ápril. 6d. 1803.

Szeretett nagy Férjfi!

Betegen vettem leveledet, de feléledtem, 's bajomat nem érzem többé. Ime midőn azon kesergek, hogy az a' szent tűz, melly már csak kevesek' szivében tápláltatik, közelít elalvása felé, eggy dicső lángot látok fellobbanni véletlenűl. Háládatosan borúlok a' szent anyának, a' *Természet*nek lábaihoz, 's tisztelettel imádom bölcseségét, hogy a' történetek' fonalán olly szorosan fűzte a' segédet a' veszély mellé. Tégedet pedig, becsűlhetetlen barát, örvendő köszönettel szorítlak mellyemre. Örvendj, édesem! és nem csak Literatúránknak örvendj, hanem örvendj Magadnak is. Mert ha a' Te Berzsenyid csak titokban írogatta is, és Néked vezérlésed nélkűl, verseit: de őtet a' Természeten kivűl bizonyosan leginkább és legközelébb a' Te példád szóllította a' Múzsák' tiszteletére. Nem azért mondom ezt, mivel ő hozzá Te élsz legközelébb; hanem azért, mert, ámbár betű szerint igaznak hiszem, hogy megküldött verseiben semmit nem adtál a' magadéból: de azoknak némeliy soraiba — és ez nékiek fegfőbb dicsérete! — egészen Tégedet hallak zengeni. — — Adja Apolló, hogy ez a' szeretetre méltó Ifjú az légyen Néked, a' mi Mathissonnak lett Salis 's Bürgernek Schlegel. Én csendes gyönyörűséggel nézem messzinnen azt a' gyönyörű hajnallatot, mellyet egünkön az a' szép Phosphorus terjeszt, 's kérem az élet' fonalát nyujtó lyányokat, hogy az enyémet el ne messék, míg megláthatom déli ragyogását!

Első dolgom megolvasások után az volt, hogy Alkaikusait leirjam, és a' mai posta viszi az én Virágomnak, ki nem kevésbbé

érdemli mind szeretetemet, mind becsülésemet, mint az, kinél jobban senkit nem szeretek, 's becsülök — *Kis.* — Képzelem az ő örömét. Mert én nem tudom, mit csudáljak inkább a' mi új barátunkban, a' szép, noha néhol hibás magyarságot e, vagy a' poétai bátor és harsogó ömlödözést? ezt a' jól elkészült nagy lelket 's tanúlását e, vagy azt, a' mi nélkül mind ezt semminek venném, az ő szent hazafiságát? — Kérd, hogy az Ódák' útjáról el ne térjen. Az őtet eggykor fő polczig vezeti; 's Literatúránk itt kíván leginkább munkás kezeket, mert Virágon kivül még nincs eggy poétánk is, a' ki a' Horátz' lantjának méltóságát érzette volna. — — Óhajtanám, hogy a' két Stolbergek' verseit, 's a' Balde deák Ódájit Herdernek Terpsichoréjával, ismerje, és kezei közzül ki ne tegye; de esküdjön-meg, magát a' Lant' Múzsájának szolgálatjába avatván, hogy énekeit soha sem vesztegeti hasztalan magasztalásra 's innepek' fényesítésére. — Mondjad néki, hogy őtet szeretem.

Végy időt, minél lehet hamarább, és írd-meg, hogy' lelted Himfyt, 's szóllj a' legapróságosabb detail' festéseiig. Nem untatsz-el engem azokkal, ha őróla szóllassz. A' ki úgy énekel, nem lehet nem eggyike a' szeretetre legméltóbb embereknek; 's eggy bizonyos nemü lelkek szerették egymást, minekelőtte tudták vala, hogy *vannak.* — Írj hitveséről is, és ha szerelmek nem fogy e? Ezt psychologus végből óhajtanám tudni. — Én, a' ki fordított darabjaimat most eggyütt akarom kiadni, és a' ki minden darabom elibe eggy *jó* ember' nevét szándékozom feltenni, Clavigómat néki inscribálom, így:

HIMFY-KISFALUDYNAK

Ου γαρ οιω
Ου σε θεων αεκητι γενεσθαι τε τραφεμεν τε

A' Göthe' Geschwisterjei — mellynél érdeklőbb darabot én ugyan nem ismerek, ezt az inscriptiót kapják:

A' TESTVÉREK.
DRÁMA.

KIS JÁNOS és NÉMETH LÁSZLÓ
barátaimnak.

— — — animae, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.

Dr Szent Györgyi eggy excellens természeti historiát írt magyarúl. Nem, mert barátom' munkája, de, mert valóban excellens, nem tudom csudálni eléggé. Beszédje képzelhetetlenűl bőv, és a' mi ott nagy tökélletesség, folyó és igen érthető; távol minden erőszaktól. De nem tanácslanám, hogy a' szép tudományok körül próbáljon valamit. Annyira ellensége a' Neologismusnak, soloecismusnak, hogy még Kist és engem is vádol ezért. Mi pedig tudjuk, hogy azt cselekednünk szabad, sőt kell.

Virágnak Kininger által festett szép képét most küldöm metszeni ponctirt munkában. Az övé után a' Tiédet óhajtanám megkapni; úgy a' Himfyét. A' Gratziák körűlttünk megfűzték a' magok viráglánczaikat 's szövetségünk megszakadhatatlan. Mondjad Himfynek, hogy nyugtalan vagyok érteni, hogy szeret. — Élj szerencsésen.

Leveled soha Regmeczre ne menjen többé.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

589.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Pest, 6d. April, 1803.

A' legédesebb örömök között olvasgatom leveledet, de dato 27. Mart. a. c., mert TE is a' legédesebb érzésekben írtad azt. A' Collegiumba való járásod nekem igen tetszik; járj, járj oda gyakran, édes barátom, és azokat a' Nevendékeket buzdítgasd arra a' szent kötelességre, mellytől minden igaz magyarnak fennléte függ. Melly sokra mehetnek Azok! melly szerentsések lehetnek, ha a' dologhoz szoknak! Tartsák szemeik előtt a' példákot, és igyekezzenek rajtok nemesen győzödelmeskedni is! Itt az ideje, hogy ez a' vitéz Nemzet felemellye fejét. — Bozókit láttad eddig. — Én már kettőt-hármot elszoktattam attól a' banya, banyább, legbanyább *publice* sopánkodásoktól. — A' theologusoknak, az isten igéje hirdetőjinek *irtóztató* buzgóságaik is leijesztgették eddig a' sziveket. — vale! — A' deák *classicusok* megbetsűlhetetlenek. A' *Corn. Nepost* némellyek a' gyermekekre hagyták, és tsak a' szavakra, phrasisekre figyelmeztették. bohók! Miért nem a' nagy lelkűségre, a' hazafiúságra, vagy . . . etc. — Szeretném, ha Debreczenben kijőnének M. T. C. Philippicae mind a XIV. Ezekről a' *régi iskolákban* nem tevének szót.

Sylvester-ért már előre sok hálát ád Neked Virág és a' Kiningeri, Flóri Rajzolatokat, 's a' Réztáblát örökre Neked, ***Kazinczy**nak adgya;* kér, hogy fogadd el ezt a' kis ajándékot; még többre is kész ő. — (az) Oroszházit alkalmasint látni fogod a' Sz. györgyi vásárkor Debreczenben: — *Geszneredet, Clavigódat* én még nem láthattam: tehát etc. etc. — Ismered, úgy vélem, Somsits Lázárt: én voltam nála Bétsben is. — itt az óda.[1] — Grammatikádat (Kövesdi Pál az auctora) Kis István által küldöm vissza. — Verset nints még annyánál, a' ki él Budán. Vale. Tuus Virág mk.

Egy szót barátságosan — külömböztesd meg a' passivumokat a' reciproc. verbumoktól! — *Nyujtódjanak, tanítódnak, iródnak, mondódnak.* etc. etc. ne legyenek soha a' *te* írásaidban!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.

590.

Kazinczy — Sinay Miklósnak.

Fő Tiszteletű Sinay Miklós Úrnak.

Ér-Semlyén 13d. Apr. 1803.

Imhol van, nagy tudományú 's érdemű férjfi! nyomtatott darabjaim közzűl a' mit bírok. Csekélységek; mellyeket most tíz esztendővel megjelenésök után, alkalmasint azzal a' hidegséggel nézek, a' mellyel a' férfi kort elért ember nézi gyermekkori firkálgatásait. De az a' bölcs, a' ki tudja, hogy gyermekkori próbák nélkűl a' kéz nem juthat bátor írásra, ezen csekélységeimet nem fogja figyelmére egészen érdemetleneknek nézni; 's örömest helyt ád nékik könyveinek gazdag gyűjteményében, hogy ott fenn maradván a' gondosabb Maradéknak, segíthessék Literaturánk gyarapodásának nyomozgatásit. Vedd őket tiszteletem' jelenségéűl 's nézzd-el ajándékom' csekély voltát.

Minden nyomtatott irásim köztt az eggy Orpheus az, a' mit eggy kis vigasztalással nézek. Sok rossz van benne, kivált, hogy az álnokság módot talált pénzzel vesztegetni-meg typothetámat, hogy inkább holmi versezetek menjenek bé, mint philosophiai tárgyú elmélkedések. Mindazonáltal elmondhatni talán reá, hogy et hei dii sunt.

[1] A levél mellől hiányzik.

Wielandnak Diogenesét az a' Villám tette méltóvá a' figyelemre, melly másfél esztendeig tartott szabados árultatása után, véletlenül beléje lövellett.

[A levél itt megszakad; befejezése hiányzik.]

[Kazinczytól készült másolata a Szemeretár I. kötetében.]

591.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kintsem Kedves Barátom!

Betses leveledet a' mellette valókkal egygyütt örömmel és köszönettel vettem: kedves Némethemnek (kinek előre is megengedtem) korhelységit szemire nem vetvén, e' héten irok. Levelét ide zárva, viszsza küldöm.[1]

Betses ajándékodat most az egyszer nem dítsérem, és ezzel boszszúllom meg mentegetésedet, mellyet ha egészen helybe hagynék is, esmérem én igyekezeted nagy érdemit, és magamról tudom, mit tesz jól írni tsak akarni is; a' tónust pedig mint találtuk el, majd a' meg kérlelhetetlen közönséges Critica fogja meg határozni.

Ugyan ezért igen óhajtottam vólna, ha igen jó szived enthusiasmussal tellyes reménységedet tsekély igyekezetem felől még ki nem jelentette volna másoknak: mivel igen tartok, hogy egygy olly' széles ki terjedésű és a' Magyaroknál még alkalmasint míveletlen ugaronn az első aratás nem leszsz ment a' tövisektől és bogátskóróktól.

Pereljünk egy keveset? Minden fel hordott példáid, Kedvesem reám nézve principii petitiót foglalnak magokbann, a' mennyiben azon szókat az én vélekedésem szerint az euphoniára nézve így kell írni: halgatni, vald, üsd, *'s a' t'.*

Ízlésemet a' mellé tett epithetonnal nagy szorongattatásba hoztad: nem tudja el gondolni, nehézkesnek (viselősnek) tartsa é magát, vagy nehézkésnek? nehezetskének, vagy finnyásnak. A' viselősségnek némi némű jeleit, ha mind gyenge mozgásiból is születendő gyermekinek gyanítja: és igen vigyáz magára, hogy ha Minerva nem leszsz is, leg alább idétlen, vagy tsuda fajzat ne legyen szüleménye. Ha pedig válogatósnak tartatik, nem itélem roszsz jelnek, a' mennyibe a' jó ízlésű szakáts, a' ki tálalandó eledelnek is jobban meg tudja

[1] E levél mellől hiányzik.

savát borsát hagyni. Ha végre tsak a' német distichonokon való nem kapásával érdemlette ezen titulust: jelentem, hogy az innep ólta is próbálgattam magamat azoknak scansiójában gyakorolni: de utóbb is tsak úgy jártam velek, mint a' mi híres Göttingai Hallerünk vólt Pesti Professor *Trnka* nevivel, hogy vele nem boldogúlván, igen igen szépen kérte, hogy még ha tsak egy vocalist is tehessen közibe.

A' kedves kis Húgom meggyógyítására való ösztönözésedet nagy magamnak való tetszéssel, mint ditséretet, úgy fogadtam el, mivel, a' mint böltsen tudod:

Qui monet, ut facias, quod iam facis, ille monendo

Laudat, et hortatu comprobat acta suo, sem akkor, sem azólta nem méltóztatott roszszúl lenni.

A' feleségem tisztel, Kedvesem; gyermekeim tsókolják kezedet, én is a' Tekintetes Nagy Aszszonyét; és ezerszer ölelvén, vagyok tisztelő híved,

Debretzenben, Ápr. 15-én 1803.

Szent-Györgyi. mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

592.

Kazinczy — Péchy Imrének.

Nagytiszteletű s bizodalmú Uram Ord. V. Ispán Úr,

Drága nagy jó Uram s Bátyám!

Félvén, hogy adursariumot kapok másodízben is, és hogy késedelmem vétek gyanánt vétetik, minekutána az Úrtól Uram Bátyámtól azt a sem nem kért, sem nem várt kegyes bíztatást vettem, hogy a pénzt a debreczeni vásárig bizonyosan meg kapom, jónak láttam eminnen amonnan összeszedett pénzből a letenni parancsolt summát letenni, és a Mélt. Causar. Regg. Director Úrnak a quietantiát által küldeni.

Az 1068 frt $50^1/_2$ kr. reám *a die, quo Buda ad locum destinaionis suae pertigit usque 31. Octob. 1800.* lévén vetve, — s hoc pso titulo az anyám érttem már 1797-ben novemb. 17-dikén Kassán 336 frt $42^1/_2$ krt fizetvén, próbát tevék, ha az 1068 f. $50^1/_2$ kr. summájába acceptálnák e ezen 336 f. 42 krt, s minthogy ez a 336 f. $42^1/_2$ kr. Kassán tevődött le a sóháznál, ott jelentem meg a summa hátra lévő részével. Producáltatván nékiek a hozzám írt directoralis

levél, és az ezen sóház quietantiája a sokszor említett 336 f. 42 krról, nemcsak semmi nehézséget nem tettek az iránt, hogy általam nem 1068 f. $50^1/_2$ kr., hanem csak 732 f. $8^1/_4$ tétessék le most; s azt tőlem fel is vették, róla quietantiát adtak és a 336 f. 42 kr. felől való előbbi quietantiamat megtartották, hogy az, a most letett 732 f. $8^1/_4$ kr. ő általok küldettethessék fel. Azonban a kassai só controlór nékem egy írott invitatiot adott, hogy a Mélt. Causar. Regg. Director Úr levelére mit feleljek, melyet ime in originali idezárok.[1]

A 336 f. 42 krról szóló quietantia de Ao 1797 Dienes öcsémnél volt, és mikor első levelemet írtam az Úrnak Uram Bátyámnak, még nem tudtam, hogy ez a summa most az 1068 f. $50^1/_2$ krba acceptáltathatik, és így csak 732 f. 8. krra van szükségem.

Megszabadúlván e szerint 336 f. 42 krnak terhétől és most csak 732 frt 8 krt fizetvén a rész szerént Bátyám Kövér Imre uramtól, rész szerént másunnan felvett és a debreczeni vásárig letenni igért pénzből: ma általmentem Álmosdra, hogy az Urat, Uram Bátyámat, a megelőző kegyességgel igért pénz eránt megkérjem és hogy Bátyám Kövér Imre Urat s másokat kifizethessem, felvehessem.

Nem lévén szerencsém házánál találni Uram Bátyámat, nem tudok egyebet tenni, hanem creditoraimat a rész szerént tulajdon erszényemben lévő pénzemből, rész szerént pedig az érsemjéni árenda pénzéből, melyet az anyám mindég intacte tart és most oly parancsolattal kezemben hagyott, hogy felvévén 1-a May a negyedik ángáriát is, a tavalyi mód szerént vessem fel és kinek kinek a magok emberei által adassam meg.

E szerént alázatosan kérem az Urat Uram Bátyámat, méltóztassék ne már 1000, hanem a szerencsés változás után csak 700 rftot nékem kölcsön adni, hogy ebből (le lévén téve a kamara által reám vetett summa) az, e miatt tett adósságom kipótoltathassék. Én érzem egész mértékben az Úrnak Uram Bátyámnak kegyességét és azért tartozó háladatosságom tisztét, s fogadom, hogy mihelyt lefizethetem, bizonyosan lefizetem; egyedül azt kérvén az Úrtól Uram Bátyámtól grátziaképen, hogy ezt a 700 frtból álló summát ne egyszerre, hanem részenként is felvenni méltóztassék. Házunk állapotjáról, vagy inkább házunkbeli állapotomról, jó okokra nézve nem lehet szólanom: csak azt mondom, hogy nekem az én jó anyám ellen

[1] A levél mellől hiányzik.

most sincs panaszom, valamint anyaisága erántam szenvedésem ideje alatt magát nagyon meg dicsőítette. Van Kólyon szőlőm, van az anyám ajándékából is s vásárlottból is 16 ellős tehenem, 300 juhom, sertésem, s három darab nem hámos lovam; csak egy kis várakozást s bizonyosan kibúvok e terhem alól is.

Édes Uram Bátyám! Miolta ismét élek, az anyám személyén kivül Uram Bátyám az első, sőt az az *egy*, a kitől jótétet veszek, s nem fogom elfelejteni soha, hogy azt nekem, *nem kérve* nyujtotta.

Vasárnap estve megjelenek a pénzért, mert reá szükségem lesz s az árenda angáriáját nem hagyhatom csonkán, ha az nem perceptoralis cassa pénze is. Ha az Úr Uram Bátyám nem mulathatna Álmosdon, méltóztassék azt a grátziát cselekedni, hagyja ott egy lepecsételt levélben, megparancsolván hogy azt senkinek másnak ne adják, hanem magamnak nékem. A róla szóló albát iderekesztem [1] s magamat tapasztalt kegyességeibe s atyafiságába ajánlván, maradok

Az Úrnak Uram Bátyámnak alázatos szolgája
Ér-Semjén, 22. Apr. 1803. Kazinczy Fer.

A kassai sóház quietantiáját de dato 31. märcz. 1803. a rész szerént pénzben, tudniillik 732 f. 8 kr. — rész szerént 336 ftos 42 kros előbbi quietantiában letett 1068 f. 50 kr summa felől, már megküldöttem Mélt. Causar. Regg. Director úrnak, azért nem producálhatom itt.

[Megjelent a *Figyelő* 1876. I. évf. 44—45 l.]

593.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Pesten, 1803. April.

Viszszaküldöm a' Grammatikát, *una cum titulo*. Ezt már ismértem volt, Ráth Híradását megtartom.

A' minapi Versezetben imez első gondolat helyett: »Változik óránként« — a' mi a' poétai sornál hoszszabbatska — olvasd: »Mindég változik. A' serdült etc.«

Ha nem tudnád. Geszner Sírja a' Limát partyán vagyon; szép, de nem pompás monumentum, ezen írással:

[1] Hiányzik.

Dem
Andenken
Salomon Gessners
Von seinen
Mitbürgern
Billig verehret die Nachwelt
Den Dichter, den die Musen
Sich geweihet haben die Welt
Unschuld und Tugend zu lehren. Tod Abels I. Ges.

Nagyon örültem, hallván, hogy Bessenyei a' Római Históriát magyarázza. Nem kétlem, olvasta: Considérations sur les causes de la Grandeur des Romains et de leur décadence — à Amsterd. 1765. — Engem ennek a' tisztelt Hazafinak Könyvei ébresztettek fel. A' haza Istene áldgya meg! — Az ő *Galant Leveleit* Varga Nagy Váradi Prof. vitte el tőlem erga restitutionem már régen, etc. etc.

A' Leoninus Gyöngyösi Munkájit nem Bétsben, hanem itt nyomják: Szent Györgyig elvégzik. Vale, tisztelt Kazinczy

Tuus V. m. k.

Én soha sem voltam G. Festetitsnél akármi szolgálatban: Anno 1797. lemondván betegségem miatt a' Professorságról, Martiusban jöttem ide. Rajtam semmi sem történt; egyéb az, a' mit egy ódámban olvashat; de nem érthet más, sine notis. — Nekem használtak. — *Noscere homines*, igen, még egyszer mondom, igen nagy része a' Filozofiának. Ebben, a' mennyire lehet, gyakorlom magamat. — Találkoztak ollyanok itt, a' kik tőlem, — mint egy akár nem tudom kitől, komplimentomokat vártak, akartak, — mert sokan szeretik a' sokaságot, — sokan tekintetet úgy szereznek, 's nagyoknak láttatnak — de én odi profanum vulgus. — megelégszem kevéssel meo pauper in aere. Ezt nem magyarázod balra: én az embereket igen szeretem; — 's a' t.

1. Ime (az) Oroszházi —

2. Ezt talán még nem láttad; én is tsak minap. — NB. Tsak extractus. A. 1774. 20. Junii datum Ex. C. Intimatum, ut non tantum in Civitatibus, sed in Oppidis etiam ex pagis Linguae Germanicae institutis promoveatur. Tum ideo *a)* quod sit iudicium facilitans commercium. *b)* artium studium. *c)* promotiones Nobilium ad officia publica; — tum quod 1. lingua hungarica exiguae sit extensionis in regno, 2. quod in officiis Cameralibus, salinariis, tricesi-

malibus sit absolute necessaria. 3. in negotiis cum statu militar suscipiendis, et in promotionibus militaribus summo usui sit. Eapropter in susceptione Clericorum praecipua ratio habeatur; in Seminariis Praefecti adducantur ad promovendam hanc linguam, ut si non adulti Majorum suorum praejudiciis imbuti, saltem juniores adhibita congrua ratione, zelo, diligentia alliciantur, et Hungara Gens successive asvescat, intentioque hoc sensim ad effectum deducatur:» — Tedd ezután — 11409.

Ex Cons. ddo. 18. May 784. —

«Usus in cunctis negotiis etc. etc. —

Olvasd denique Sajnovichnak §-át. Vale iterum.

3. Elküldöm Szabónak hozzám írtt Odáját. —

Tartsd fenn, kérlek, bibliothecádban az illyen *MM. SS.* — Érezd osztán Te is Gyerkényi lángjait. — «Ha valahogy eltalált volna poétai tüzed aludni (Nekem mondgya Dávid), jere Virtre: fogadom, az új Nősök egészen lángba fognak hozni.» — — Kedves invitatio, főképp' ha szép a' Nő. Ugyan, Kaz. lepd meg Szabót és Gyerkényit Virten.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.

594.

Kis János — Kazinczynak.

Sopronból Máj. 3-dikán 1803.

Nagy Érdemű Barátom!

Utolsó gyönyörű leveled, mellyet a' Hazafiság' szent lángjaival írtál, más feleletet érdemelne, de most arra több okokra nézve elégtelen vagyok. Himfy Kisfaludyt már régen akarom másodszor látni mert az egyszeri látásom után nem írhatnék annyit, a' mennyit akarnék. Minthogy pedig ezen látogatásom még tovább és nem tudhatom meddig halad, előre kivántam ezt az egy pár rendet botsátani, ne hogy hosszas hallgatásomat hidegségnek tartsd.

Most Sopronban vagyok, 's ezennel megyek a' M. Társaság gyülésébe, hogy a' mennyire lehet, ez által is buzdítsam ifjú társaimat, a' kik között egy kettő minden esetben szeretetre méltó. Utóbb ezekről is irok. Élj boldogúl.

U. i. Azt a' két esztendő körül volt leányomat, kinek halála a' fellyebb írt elégiára [1] alkalmatosságot adott, Husvét napján temettük el.

K.

[Eredetije a Sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

595.

Csehy József — Kazinczynak.

Édes barátom!

E holnap 4-dikén vett leveledre későbben válaszolok, mint akaratom volt. Generalisomnak Bécsből való szerencsés visszaérkezése akasztott meg, a' mellett dolgaim is megsűrűdtek; minthogy az eddig való két Regementyihez a' harmadikat, János Fő Herczeg Dragonyossait is Brigadájába kapta.

Ugyan egy édes szempillantat hozta leveledet Virágéval. — Nagy örömmel fogadom el kinálásodat a' kép iránt. Kérlek, ne késs, ha ugyan nékem szántad; az a' gyenge árnyék naponként fel fogja újítani szinét előttem a' sokaktól ugyan, de nálom senkitől jobban nem szeretett Virágnak. Melly nagyon gyönyörködtet az a' szándékod is, hogy képét rézre kivánod mettszetni, és munkáját illő ékességgel kiadni. Érzem egész mértékében fáradságodnak becsét.

Az a' dicső bajnok pedig, a' hathatós Berzsenyi, a' kit újon látok felhágni a' törésre lelke elragadtatásában, méltó a' kit Virág szemléljen oldala mellett. Melly hangos és tömött kifejezés, melly felmagasztaló gondolatok! Azt a' magyart, a' ki ily szózatot hallott, nem fogja eltériteni nyelve' forró szeretetétől az idegen akármi babonája. Hol leli fel azt a' mértéket, és harmoniát, azt az erőltetés nélkűl való felséget? — A' prosodiai hibákat illendő lesz meg-jobbítani ugyan; holmi Duna mellyéki ejtés nem fog szakadást csinálni a' nyelvben.

Illy alkalmatossággal eszembe jut Kiáltosy vagy Schreyer Ádám Pesti József Városi tudós Plébános, kinek gyönyörű poezissai méltóvá teszik, hogy Ányos mellett neveztessék. Nem tudom, ismíred e? Virág, mivel négy sorúk versei, talán kevesebbet tart rólok, de örök kár lesz értek, ha magok hamvába találnak elveszni. — Ő nehezen fogja egyébb, ha meg hitt baráttyával közleni.

Augustusban 30 ezerből való tábor sereglik Lemberg alá.

[1] A levélhez van csatolva Kisnek *'Sófim' halálára* czímű ismert költeménye.

A' fegyver-gyakorlásokat már is nyomják kelletinél is jobban. Ha több lesz é belőle játéknál, nem tudom. Legyen, a' mi lesz! Van kardom éles, lovam jó kantáros, nyíl ki nyíl, dárda ki dárda!

Most engedd meg, édes Barátom, hogy félbe szakasszam levelemet, egy tencs planum van előttem az új cavalleria exercitiumról, mellyeket le kell másolnom.

Élj és szeress

Pzremysl, Május 14-dik 1803.

Csehy.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

596.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Ma, az az 16. Majusban, reggel vettem leveledet, és íme reá a' válasz, és a' tiszteltt Dayka' Kézírásai béköttetve általam a' Szépség' Baráttyának számára! Elfelejthetetlen kár az Ő kora halála!

Én tavaly Budán lefestettem magamat: távól létemben a' Festő írótollat teve kezembe: nem szeretem. Az a' gondolatom, hogy a' helyett egy kinyíltt könyv legyen, — 's ez a' sor, p. o. «Jer magyar, dalt zengj,» 's a' t. vagy más. E' napokban elmegyek a' Festőhöz, és számodra is, Kedves Kazinczym! — NB. Petrinus collare, és ruha látszik a' képen, és fel öltve magyar mente.

Most az üdő rövidsége miatt még tsak ezt írhatom: 1. A' *Zeitschrift* kiadója Pesten, engem simogat is, pofoz is. És, jóllehet láthatott, sőt bizonyosan látott is jó ízlésű Magyar poésist legalább tíz tizenöt esztendőtől fogva, még is ezt meri írni pag. 234. «Wenn die Fortschritte, welche der gute Geschmack auf dem Felde der Ungrischen Poesie gewinnt, auch langsamer sind, als man wünschen sollte, so sind sie doch gewiss unverkennbar.» Ezek az idegen vérűek igen reánk, 's ellenünk szoktak már.

2. Egynehány deák darabjaimat is öszve irogatom; — hiszem — ezek is az enyémek. — Olvasd e' kis ódát addig is.

3. Még Professzorságomban lefordítgattam *Léliust* de Amititia; tavaly Pybernek említettem; és most írja, hogy «ha felkötötted a' kolompot, harangozz.» — Hallom, hogy Szabó újra kiadgya Verseit. Aprilis végén Rájnisnál vala Kultsár, és hallá tőle: Már oda vagyunk! nints kedve.

4. Csehy, miolta katonáskodik, a' Lovász Mesterségről írtt egy Könyvet: még tsak Kéz írás. A' Poesist érti igen jól; de roszsz, tudatlan Mestere volt. Képzem, mint fog örűlni az ő lelke, ha Temegleped. Ide írom *8-beri* leveléből sorait: «Faites mention de moi au K. — peut-être qu'il sera charmé d'apprendre qu'il existe un solitaire inconnu sur les rives du Boug, — un habitant du Nord qui le chérit.

Vale, 's hollétedről tudósíts.

V. mk.

Igaz! Nem tehetnél e szert Sylvester' Grammatikájára? Ott Debreczenben: a' mint mondgyák tsak 6 árkusból áll. Igen szeretném látni. Itt könnyen ki lehetne nyomatni. Szerezd meg, kérlek, vagy írasd le bötűről, bötűre. Úgy legyen veled éjjel nappal a' Kis Teofila' szép árnyéka!

A' Debreczeni részen egy valaki — (Kálnoki-e, vagy, ki nem jut eszembe) hítt engemet Prefectusnak [?] [1] NB. ezt csak köztünk 's a' t.

Quae mihi donasti divina poëmata Fabae,
 (Dignum Te et per Te, Tertina, vivere opus!)
Praeteriti in mentem revocarunt temporis annos,
 Et quondam Musis otia chara meis.
Ut legi! ut sensi mutari pectus et omnes
 Nescio quam varie subsiluisse fibras!
Ille suo cineri jam ferme immortuus ignis
 Emicat impatiens, impatiensque furit.
Certe ego, qui patrii captus dulcedine plectri
 Neglexi Latium, nunc prope depereo.
Et cuperem, audirent Vatem me Tibridis undae,
 Saxaque tarpejum devenerata Jovem;
Quaeque palatinis habitavit collibus olim
 Non pigra vocales reddere Nympha sonos.
Stulte! quid arcadibus solis data Sacra lacessis?
 Quid meritis ardes altius ire tuis?
Extera, dic, valeant dare pondus idonea fumo
 Plerumque; in patrio te decet esse solo.
Hic quoque, si nescis, romannae est gratia linguae;
 Cui, Latium tollas, Hunnia mater erit.

[1] Kazinczy Gábor így olvasta egy, e levélről vett másolatában.

Nec minor auditor Tiberino noscitur Ister,
Budaque regali conspicienda jugo.
Scilicet immemores Patriae veterumque virorum,
Aeternum factis qui meruere decus.
Degeneri adfectu rapimur, non nostraque veri
Duntaxat tituli credimus esse Bona.
Occidimus, nisi nos Majorum gloria tangat,
Gloria vel rigidas apta movere petras.
Caesarie in nodum torta venerabilis aetas!
Sanguinis et vitae prodiga saepe tuae!
Tu, majestatique thronoque fidelis et audax
Densum per sceleris rumpere sola globum;
Sic virtute dolis disjectis libera! grande
Nec moriturum ullo tempore nomen habes:
Nos equidem, tua posteritas, ablusimus a te,
Sed desperati non sumus; erigere!
Non omnes etiam molles fecere tuorum
Effusa in foedam tempora luxuriem.
Firma stat illa tui melior pars sanguinis, ultrix,
Indignum! abjecti nominis illa tui:
Quae Martem sociare suum cum Pallade docta
Omen Fortunae prosperioris habet.
Fallor, an Indigetes circum me plaudere nostros
Audio? Non mendax scilicet ista cano.
Hoc satis est. Tu nobiscum bone Tertina, gaude:
Sic tibi se facilem praestet Apollo. Vale.

Pesten, 1803-dikban.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

597.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Pest, 20. May. 1803.

Nagybecsű barátom, 11 órakor indúlok Bécsbe. — Az executionalist eddig megkapta Asszonyám tőlem. Öt napja lessz, hogy elindítottam. — A' szőlőket nem attingálta benne, 's mind maga a' Consil., mind Tóthpápay Úr, mind Ragályi Jósef, mind Uza azt mondják, hogy minthogy H.-nak csak az adódott által, a' mi az

Executionalisban megneveztetett, valami az Executionalisban ki nincs nevezve, az mind nem az övé, és így a' Violentia világos, és a szőlőbe mi reponáltathatunk. — Beszélltem Tóthpápay Úrral az elindítandó per eránt is. Azt mondja, a' mit az Úrnak írt. De az el nem rettent még, 's a' próbát szabad megtenni. Mind Tóthpápay, mind Szabó Sáray Úr betegesek. Dr. Szombatinak semmi baja; hijában beszéllék Debreczenben, hogy megütötte a' guta. Szokolai köszönti az Urat.

Itt nincs más hír, hanem az, hogy Vécsey Mikl. Szathm. Vgyei Fő Ispán, — Fáy Ágoston Beregi Administrator.

Tegnap néztem meg a' Széchényi Bthecája Mstumait, melly Collectio igen szép. Sokat nyert a' gróf, hogy a' Könyvgyártóknak *Btheca Index*et ajándékoz. Ezek halommal küldik az Opera desideratákat belé. — Kovachich köszönti az Urat. Ismét dolgozik egy Jus Tavernicalén.

Ha a' Jénai Doctor úgy ír, a' hogy kell, írjon az Úr utánam Bécsbe Vitéz Agens Úrhoz. Én Júniusban Debr.-ben meglátom az Urat. Éljen az Úr szerencsésen 's tartson meg barátságos emlékezetében.

K. F.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában. Q. H. 960.]

598.

Kazinczy — Kozma Gergelynek.

Tatán, Komárom mellett,
Májusnak 25d. 1803.

Tisztelendő Úr, nagy érdemű kedves barátom!

Eggy meg győzhetetlen passzióm — az Anglus ízlésű kertek' látása — Bécsi utamból ide vont, és azt az örömöt, a' mellyel itt reményem felett éltem, vélem igen drágán megfizettette. A' postalovak még a' városban elragadtak, és kiérvén a' mezőre, kiterítettek. Szerencsémre a' helynek mind jó felcsere, mind patikája, mind jó Fogadója van, 's képem és balkarom rettenetesen meg van ugyan rontva, de sem nem tört, sem ki nem ficzamodott. Azonban ez az irtóztató kép és az a' czomb vastagságra dagadott, feketévé vált kar azzal rettegtetnek, hogy itt sokáig meg kell ülnöm a' Contumatiát,

melly mindenkor alkalmatlan volna ugyan, most pedig, midőn lopott időmet inkább Bécsben 's Füreden tölteném, igen kínos.

Ezt a' helyet Gróf Eszterházy Ferencz, a' Szisztovói és Nápolyi Követ 's Szent István Nagy Keresztese, birja, 's magából Tatából 150 ezret von esztendőnként. Gyönyörű hely! és az Urat obtestálom a' Gratziák Istenségére, hogy hazafijait, kik Bécs felé mennek, ra kénszerítse, hogy Komáromból vagy Neszmélyből ide kitérjenek és Magyar Országnak eggy igen szép helyét meglátni el ne mulassák. — Ha a' kert nagyobb volna, vagy inkább ha a' kertnek *ültetett* partiáji oly nagy *stilusban* volnának, mint a' vizi partiáji és ha ezt a' kertet úgy mint van, felkaphatnám 's Gróf Lodróninak Salzburg mellett lévő kertje helyébe tehetném (mellyet három oldalról romántisch kősziklás Tyrólisi formájú hegyek vesznek körűl, eggy oldalról a' Bavariai szép sík nyílik-meg előtte, honnan az arany szín egen lemenő nap elenyészését lehet látni), azt mondhatnám, hogy ez a' legszebb angl. kert, a' mit valaha láttam. De a' Tatai kert feld-partieje csak *dulces latebrae* (Horat.) és az a' Nápolyi követnek *igen kicsiny* — a' Wasserpartie a' Nápolyi királynak *sem kicsiny*. Ezen készűletlen jegyzésemet azok számára írtam ide, a' kiket az Úr ide útasítani fog.

Pesten 13 nap mulattam. — B. Wesselényi szomszédom volt a' Fejér farkas nevű fogadóban, 's fortepiánója' hangjaival, melly az éjjel és hajnal órájiban, midőn minden csendes, hozzám megszelidűlve hatott, sokat gyönyörködtete. Voltam szobájában, 's Erdélyi barátimról lévén szó, az Úr nevét is említettem. Wesselényi az Urat nem ismeri, de nála volt 3 franczia nadrágos fiatal Úr 's azoknak eggyike [a' Mathematicus Zsebes) jól ismeri az Urat. Így nyújtja a' legszebb kötelet az Ország minden szegletiig a' literatura szeretete.

Kilián megkinált a' Leoninus Gyöngyösi verseinek explárjával. — Azok az én ízlésemnek irtóztatók, mert leonínusok. A' kinek azok tetszhetnek, annak veszett az íze. Ezt én bátran mondom mindennek, csak Gyöngyösinek nem, mert más nem vehetné megbántás gyanánt, Gyöngyösi pedig nem vehetné nem annak. — Vissza menőben megveszem. Tagadhatatlan dolog, hogy Gyöngyösi Úr figyelmet érdemel, hogy illy nyűgös béklyóban olly könnyűséggel dolgozhatott. De hexametereket cadentziákkal írni úgy ellenkezik a' jó ízléssel, mint ha valaki a' Parisi Apollónak 's Parisi Venusnak, melly valaha Vaticanus Apollo és Medicisi Venus volt, piros ajkat, fekete szemöldököt etc. etc. festene.

Kis Istv. Pesti könyváros úr a' Debreczeni vásárban nekem eggy ő hozzá Erdélyből küldött manuscriptumot ada által az Anonymus auctor kívánságára, hogy a' munkát tekinteném, 's a' hol kell, tisztongatnám-meg. Az utolsót *én írott kívánságra* sem tenném; az elsőt megcselekedtem örömmel. Soha gondatlanabb 's bátran kimondom, tanúlatlanabb Író deák kezére még nem került semmi munka. Légyen az orthografia ollyan, a' millyet az Auctor választ, ha hibás is, *tantum sibi constet!* Az interpunctio törvényeit éppen nem ismérte. — Mind ezeket én igen nagy gonddal kijegyzettem, úgy hogy Kis István Úr kéntelen volt a' manuscriptumot egészen leíratni. Kimutattam azt is, hogy hány lineának kell eggy lapra jönni, hol és miként kell kezdődni minden sornak ect. ect. A' textusban alig engedtem három vagy négy helynél többen magamnak változtatást. Illyen volt a' *csupán csak*, melly magyarúl jól van ugyan mondva, de a' melly paraszt magyarság. Ezt *egyedülre* változtattam.— Szeretném, ha az Anonymus Írót Kis István, igérete szerint tudósítaná, míg a' nyomtatáshoz fognak, azokról, a' mellyeket néki feljegyzettem. Reménylem senki sem vádol érte, hogy ezt a' két sort tűzre itéltem:

Meg vallom *érdemedet,*
Mellyet *méltán érdemlesz.*

Ha az Úr tudja, ki írta azon *Amor' Martyrja' szerelmeit,* jelentse néki szíves tiszteletemet, köszönje meg barátságát, bizodalmát 's ajánljon szeretetébe. Szeretném megváltoztatni a' titulust is. *Amor' Martyrja szerelmei* — ez ízetlen. Két genitivus van benne, és az Amor és szerelmei, ha nem eggyet jelentenek is itt, de másutt eggyet, szorosan eggyet tesznek. Könnyű lessz ezeknek az énekecskéknek más czímet találni. Ne in ipso limine lectorem offendat.

Az én régi tiszteletre méltó barátomat, Aranka Urat tisztelem a' leghűbb tisztelettel 's barátsággal. Köszönöm szíves emlékezetét Fő Strázsa-Mester Báró Szentkereszti Úrnak is. Kedves volt az anyámnak, a' kinek jelentettem az izenetet, hallani valaha ismét valamit eggy régi ismerősünkről 's barátunkról. Bár az én szép álmom, hogy Erdélyt láthassam, ez idén tellyesedést érhetne. Melly örömöm volna ott Arankát, Kozmát, Boért, Seelmannt, Benkőt, Gyöngyösit látni, mint most Pesten Révait, Kulcsárt, 's kivált az én VIRÁGomat, 's egynehány nagy reményű Ifjakat láttam. Éljen szerencsésen az Úr és szeressen!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

599.

Kazinczy — Spáh Gábornénak.

Győrből egy levelem fog indulni a' mi
tisztelt barátnénkhoz.

Komárom 30. May. 1803.

Szeretetre méltó, 's igen szeretett barátném,

Minek előtte innen elindulnék, hadd dicsekedjem fel azon szerencsémmel, hogy tegnap Czika Sándor Úrral és az Asszonnyal 's Tóth Ferencz Úrral és az Ifjú-Asszony hasonlóképpen szép testvérével öszve ismerkedni szerencsém vala. De hadd panaszoljam-el elébb szerencsétlenségemet, mert ha azt nem bocsátom előre, csonka lesz és érthetetlen az egész beszéd. Nehezen boldogulván Pesten, innen forspont lovakkal, és a' Birák azokért csak nem annyit vévén mint a' mibe a' Posta lovak kerültek, már Dorogon két Posta lovat fogattam szekerembe. Neszmélyben felvirradván, Tatára tértem-ki, meglátni azt a' kertet, mellynek hírét rég ólta hallám. 'S a' mint ott reggeli 10 órakor ismét szekérre ültem, a' Posta lovak szekeremet elragadták 's vágtatva vittek végig a' Városon. A' Város végén felfordították, és szerencsémre kikapván a' két első kereket, vele és a' Postakocsissal jól elmentek 's a' kocsit velem eggyütt ott hagyták. Az orrom betört, elborította a' vér 's érzettem, hogy a' balkaromnak is nagy baja van. De legelső gondom a' két szemem volt, ha nem maradtam e vakon az eggyikre. Látván, hogy mind a' kettő épen maradt, felszedtem magamat a' földről minden jajgatás, sőt minden pisszenés nélkül 's meg indultam a' Város felé. A' vér nem csepegett, hanem ömölve omlott az orromból, 's midőn hozzá értem az orromhoz, hallottam az orr nyergében a' megtört porczogók porczogását. Eggy paraszt menyecske látván esetemet, és hogy vérezve mégyek, elimbe jött 's karon fogva vezetett a' fogadó felé. Szerencsére a' Chirurgust az útszán leltem, a' hogy betegjeihez ment, 's vittem magammal. A' fogadóban a' sárgás kaputrokomat le vonták rólam, de az ingemnek már elvágták az újját. Sem nem tört, sem nem hasadt semmi csont, sem nem ficzamodott, 's mind az 5 újjamat könnyen mozgathattam. Eggy hetet töltvén ott, tudni illik 21-dik Május ólta az innepet nyomban meg előző szombatig, az orrom beforrt szerencsésen, karom pedig olly állapotban van, hogy szom-

baton már ide jöhettem. Itt Dr. Nagy Sámuel és Sett Urak Pezzl nevű Chirurgussal a' karomat a' legnagyobb szorgalommal meg nézették, és úgy lelték, hogy, hála Istennek, semmi baja sem lessz. Csak Contuziót kapott irtóztató nagyot a' kar. E' szerint nem félhetek, hogy karom hasznavehetetlen lessz, vagy öszve sugorodik.

Tegnap, azaz Pünkösd első napján Dr. Nagy Sámuel barátomnál ebédeltem. Öltözetem ez a' Slafrok bal kar nélkül, mert az a' dagadt karra fel nem menne, és osztán a' Kozsuchom balkarja a' Slafrokba vonva, 's a' bal karom a' nyakamból fityeg kéz kendőben. Így voltam az Ifjasszonyék házánál 's üresen kapván, meghagytam a' leányoknak, hogy mondják meg, hogy ott voltam 's mint hogy karom miatt másod ízben meg nem jelenhetek, kérem az Ifjasszony Sándor testvérét, hogy látogatna meg a' szarvasnál. Sándor Úr eljött. Akkor kértem, hogy hozza-el Professor Tóth Ferencz Urat is az Asszonnyal eggyütt. 'S ez a' kérésem teljesedést is ért, mert Professor Tóth Úr belém szeretvén Tisz. Farkas Uramnál, mint én szerettem Prof. Úrba, noha nem tudtam, hogy Sógora *a' mi szép barátnénknak,* magától indúlt látogatás képpen hozzám. Édes barátném, én meg vagyok igézve. Valami az Ifjasszonyhoz tartozik, az nékem — akarja nem akarja — mind barátom lessz.

Nem mondhatom ki, édes szép és jó barátném, melly örömömre volt nékem az Ifjasszony szeretetre méltó véreit itt látnom. Ő közöttök látván magamat, úgy tetszett, hogy a' magaméi köztt vagyok, 's boldognak érzettem magamat, mint mikor az Ifjasszony körűl voltam.

Dr. Nagy Sámuel Úr tegnap mondá csak, hogy Tatán lakik Dr. Szentgyörgyi Úrnak a' testvére. Véghetetlen sajnálom, hogy azt Tatán nem tudtam. Ismeretségét vettem volna ott.

Tisztelje az Ifjasszony, kérem alázatosan, ezt a' kedves barátunkat nevemben. Tudom, esetemen részt vesz. De legyenek gond nélkül. Jól van minden a' nagy szerencsétlenség után 's ma Győrbe, holnap után Bécsbe leszek, hol egész gonddal gyógyítatom magamat. Maradok tisztelettel és barátsággal

alázatos szolgája:
K. F.

[Eredetije Beöthy Zsolt birtokában.]

600.

Németh László — Kazinczynak.

Győr, Maj. 31-dik. 1803.

Lelkem Barátom!

Mitsoda ellenséges fatum az, a' melly meg nem akarja engedni, hogy én Kazinczymat meg ölelhessem. Alig voltál, a' mint T. Fábri Úr mondja, Győrtől egy órányira, hogy megérkeztem, sőt alig ha az uton öszve nem akadtunk; de a' kotsid bé volt tsinálva. — Ez megesett, de most már kénszerítlek a' szent barátságra, melly bennünket öszve köt, hogy viszsza jövet, ha tsak nagy rövidségedre nem esik felém jőjj 's legalább is egy vagy két napot nálunk tölts. Most is nem lett volna e helyesebb barátid ölében tölteni beteges napjaidat és itt gyógyítatni magadot, mint sem Bétsbe a' Tsászári városnak zűrzavarjába keverned magadot. Ám legyen, — Sopronyban szálj kedves Sógoromhoz, Fábritzius Andráshoz, Némethednek házába; úgy tetszik, minden másnak irigylem szállásodat, elég közel leszel Rajtshoz is, és majd a' városnak közepén. — Onnét pedig — bér kell és ismét kérlek, vedd útodot nem-egyenest Keszthelyre, hanem Némethedhez, annyival is inkább, mivel a' nyárra táplált reménységem, hogy egyszer véletlen megláthatlak Regmeczen vagy Érsemjénben, dugába dőlt, mivel Asbóth András Sógor Úr, a' Hunyady Gróf Jószágainak Inspectora, a' nevezett Uraságtól el vált és tartózkodásának helyét megváltoztatja. A' kerülés nem több fél napi járó földnél, 's innét azután, a' hová a' Sopronyi Kotsisok 15—20 ftért lehoznak, Keszthelyig tsaknem postán mehetsz. Reménylem, sőt hiszem, hogy látlak. — Ma megy épen illyen foglalatú levelem Sopronyba is Fabritzius Sógor Uramhoz, hogy ha ez elszalasztana, az talám meg fog lelni. Vajha! — Ölellek és kérlek és ismét kérlek, híved

Némethed. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

601.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Bécs, 2. Jun. 1803.

Nagy érdemű barátom,

Tegnap előtt délben értem Bécsbe, 's első kimenetelem Agens Vitéz Urhoz volt. Még akkor nem kaptam ott az Úr' levelét. De a' midőn tegnap reggel ismét oda mentem, már ott vala a' levél. Köszönöm az Úr barátságos tudósításait a' legszívesebb köszönettel. Azok nekem most felette kedvesek, minthogy itt az Úr tájékáról semmit sem hallhatok.

Eddig fogja talán az Úr tudni, mellý szerencsétlenűl jártam. 20. Maji elhagyván Pestet, a' falusi bíráknak és részeg Notariusoknak gazságait, kik dupla forspontpénzért sem akartak adni lovakat, megúntam 's két posta lovakon tettem útamat. A' Neszmélyi Postilion reggeli 5 órakor fogott bé, 's én Almásról kitértem Tatára, azt a' depraedicált kertet megtekinteni. A' legszebb módra csalattam-meg. Tudatlan magasztalás gyanánt vévén a' mások itéletét erről a' kertről, azt véltem, hogy az ollyan forma lessz, mint az Oroszvári. Azonban most magam is úgy beszéllek, mint a' Panegyristák beszélltek. Sőt én többet mondok, mert én azt jobban értem, mint ők. A' kert *ültetett Partiája nem nagy* eggy Nápolyi Követhez: de a *vízi Partiák* még a' Nápolyi, 's Angliai 's Russziai Fejedelmekhez *sem kicsinyek.* Szebbet lehetetlen képzelni. Kár, hogy az ültetett Partiákban nincs sehol tér hely, a' hol a' szem gyönyörködve megnyughasson; az mind *Dulces latebrae,* hogy a' Horácz szavaival éljek. Ha valaha Almásra jut az Úr, el ne múlassa meglátni Tatát.

De hadd folytassam beszédemet. — Felülvén a' Kocsis a' szekérre, megereszti a' gyeplőt, 's a' két ló velem vágtatva megyen ki a' Fogadó kapuján; a' Város végéig repülve jutottam, ott már gondolkodtam, hogy ki kellene ugranom, de a' Kocsis biztatott, hogy a' ló kiszaladja magát, az neki szokása, nem esik semmi baj, 's én azt mondám, a' mit Caesar, Caesarem vehis, και την τυχην αὐτου, 's veszteg maradék. 'S eggyszer billen a' szekér, 's én tört orral és arczúlattal 's törtnek gondolt balkarral emelkedtem fel a' földről, 's nézek majd a' jobb, majd a' bal szememmel, ha látok e, fogaim ki nem ütődtek e? Látván, hogy szemem és fogam épen maradt (a' 2 ló a' kocsissal eggyütt nyargalva ment 's szerencsémre elvitte

a' két első kereket, különben öszvetört volna), felköltem 's nem csepegő, hanem bugyogó orral mentem vissza a' fogadóba, 's a' Felcsert az útszán kapván vittem, hogy lásson karomhoz. Orrom eltört porczogóját magam raktam helyre, 's nem engedtem, hogy a' Felcser hozzá nyúljon, félvén, hogy elrontja. Azonban irtam a' jobb karommal Dr. Nagy Sámuel Urnak, hogy jőjjön 's tekintsen-meg. Karom sem el nem tört, sem ki nem ficzamodott, sem a' csont meg nem hasadt: de Dr. Nagy Sámuel és Pezzl felcser Komáromban azt mondták, hogy olly esetet és contusiót nem lehet képzelni. Tatán eggy egész hétig feküdtem, 's 62 ft el repült reám és a' Kocsimra. 28-ban Komáromba mentem, 29-ben Nagy S. barátunknál ettem és viziteket tettem, 30-ban elindúltam 's 31-ben ide értem. Itt felfejtettem a' kaputrok balkarját 's bé pantlikázva 's be kötve járok fel 's alá; de érzem, hogy az nem tanácsos. Ha lehetne, repülnék haza: de az még nem lehet, mert hálámat bé kell nyújtani. Azonban sebes, azaz varas orral és nyakon függő karral oda nem mehetek.

Nagy S. és a' kis Luise köszöntik az Urat. Valóságos barátsággal vannak az Úr eránt. Tudakozták mind ketten háládatos tisztelettel Berzeviczy Pál Urat is, 's sajnálva értették betegségét. — —

Itt már láttam a' Gróf Brunszvik Kisasszony férje Galleriáját. De nem csak nem gyönyörködve, hanem éppen bosszankodva. Boldog Isten, mit nem csudál a' Bécsi nép, ha ezt is csudálja. II. Leopold Császár eggy szőr darabba van béleplezve, talán hogy a' figura rossz proportióját béfedje. A' Nápolyi Király ruhája egy rossz fr. kék szőr matéria etc. etc. A' Statuák olly rosszúl vannak a' metszéseken öszveraggatva, hogy a' szem bosszankodva fordúl-le rólok. Én abban a Galleriában több örömöt vártam.

A' Bibliopolák itt tudatlanok, Schauenburg húz és goromba. Stolbergnek verseit, mellyek 1 f. 54 xron árúltatnak, ma 3 fton vettem-meg. Csak Binz az emberem. Tőle 37 fnt ára Magyar Országot illető könyveket vásárlottam. Eggyikben Carolus Bélnek 2 sor irása van. — Gibbont és Jenischt megveszem, ha erszényem engedendi. De Desodoardót és a' másikat kérdezni sem fogom. Az okát érti az Úr.

Örvendek, hogy az Úr is megnyugtató tónussal fog szóllhatni a' szőlők felől Asszonyámnak, mert féltem, hogy Asszonyám neheztelni fog, hogy olly nehezen várt kivánságától elesett. A' Doctor dolga rendes. Nem értem. Éljen az Úr szerencsésen és szeressen, mint szives tisztelőjét és barátját.

Ma reggel láttam lovagolni az egész világ által szeretett Károly herczeget. Sajnálom, hogy nem köszönt valakinek, mikor meg talá-lám pillantani, 's így homloka haját nem láthatám. A' mi a' kalap alatt volt, az az az egész physiognomia, igen kedves. Melly szép azt érzeni, hogy *szerettetünk* és hogy *nagyok* vagyunk!

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

602.

Benkő Ferencz — Kazinczynak.

Tekintetes Úr,
Különös Drága — jó Uram!

Öröm könyvtseppeket hullatnak szemeim, midőn az Úr reméntelen és nem várt kedves Levelének Alírását olvastam; nem a Bankók örvendeztettek meg; Nem; mert azokra Contot nem is tettem volt; hanem annak ohajtott élete és érdemlett szabadtsága, a' ki azokat küldötte. Igazságot irok az Urnak, midőn egy felől is semmit se halhatnék, ártatlanabb matériát nem találhattam a' tudakozódásra, mint sem azokat az hitván Exemplárokat; azért írtam Tekintetes Vice Ispány Péchy Imre Úrnak, mint egykori Göttingai Pur-sek társom, és bízott-jó Emberemnek, hogy tsak tudhassak valamit; de választ nem nyervén, mentül bizonytalanabbá lettem az iránt, a' mit tzéloztam, annál nagyobb örömmel dobbantott meg, mint a' reméntelen villám, az, hogy még Kazintzi Ferentz él, és Szabad Ér-Semjénben, 's meg kettőztetett örömmel énekli az Isteni Gondviselésről Dalyajit.

Én is adóssa maradtam volt az Úrnak; mert hozzám is küldött volt Méltóságos Tabulae Regiae Assessor Aranka György Úr Dyogeneseket és Lessingeket, mellyeket sokaknak kérésekre kevéssel bátor voltam le szállittani, hogy mind el kelhessenek, a' legelső alkalmatossággal azért, a' kitől által vettem, annak számba adom, áldván az Egeket, hogy vagyon kinek számadollyunk! Vajha Ér-Semjén is, mint Regmetz, ditsekedhetnék a' szép Magyar további Fordításokkal!

Én, a' ki hanyatlani kezdettem, és a' szemeim is el kezdenek hadni, még élek és topogok rheumatismusos lábaimmal, Szathmár Vármegyéből, Máté-Szalkáról származom, Néhai Géresi István Leánya Hitvesemmel és egy Ferentz Fijatskámmal, a' kiket nem külömben az Úr tapasztalt szeretetébe ajánlok velemmel együtt, a' lévén igen

bizodalmas kérése a' Feleségemnek, hogy ha mód vagyon benne, hogy tudhatna valamit édes Néhai Attya Géresi István Mátészalkai Attyafijajirúl, a' kik, 'a mint Nagy Bányárul, egy-jó Barátom írta Debreczentől talám 2 órára laknak. Gratziaúl venné Feleségem, Géresi Griseld, és ezen Jótétét és szeretetét szivesen meg is köszönné az Úrnak.

Leg első Levelem is alkalmatlanságot foglal magába; de az Úr is ollyan-jó lészen, hogy fog velünk parantsolni, hátha még Erdélyben tisztelhetnők, itten is találna igaz Tisztelőjire, Barátira, még Atyafiakra is, a' kit tudok, Méltóságos Ingenieur Major Péchy Mihály Úr igen Drága-jó Urammal a' minapában emlegettük az Urat, és úgy emlékezett, mint Atyafi.

Az Úr Isten adgyon az Úrnak maga Anyai Honnyába a' sok szélveszek után állandóul tsendes és nyugodalmas Révpartot, és abban áldott és békességes Életet; engemet pedig méltóztassék szeretetében meg tartani, ha tsak a' küszöbön kivűl is, mert a' míg élhetek, mint hív tisztelője, vagyok

Az Úrnak

N. Enyed, 30. Juny 1803.

köteles szolgája
Benkő Ferentz m. p.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 187. sz. 4r.

603.

Kazinczy — Engel Jánosnak.

Grosswardein, den 8-ten Jul. 1803.

Hochverehrter!

So eben habe ich Ihren Pack an Prof. Tertina seinem Schwager, Doctor Lonovics, übergeben, da er etwas entfernt wohnt u. ich ins Bad eile; u. so sind Ihre mir gegebenen Aufträge, theurer Herr Consistorialrath, erledigt. — Ich denke wie auf einen schönen Traum, der mir plötzlich verschwand, auf meine in Wien verlebten Tage, zu deren schätzbarsten Erwerb gewiss das Glück gehört Ihre längst erflehte Bekanntschaft gemacht zu haben. Seyen Sie meiner innigen Verehrung versichert, u. nehmen Sie meinen wärmsten Dank für alle die Gütigkeiten an, deren Sie u. Ihre verehrungswürdige Gattin mich gewürdiget. — Mein Arm ist besser: er macht mir

manche Dienste schon; aber ich bin noch nicht im Stande ihn grade auszustrecken. Und dies ist eben, was mich in das hiesige warme Bad treibt. — Ich würde mich glücklich schätzen, wenn ich in irgend einem Geschäfte Ihnen zu Diensten seyn könnte, u. bitte mit mir in jedem Fall befehlen zu wollen.

Mit der innigsten Hochachtung verharre ich Mein Herr Consistorialrath

Ihr

unterthänigster

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 339. Q. Germ.]

604.

Kazinczy — Schedius Lajosnak.

In den Bädern von Gross-Wardein, d. 13. Jul. 1803.

Hochverehrter,

Ich habe meine Übersetzung des Molierschen Lustspiels: mariage forcée verworfen. — Ich würde mir Vorwürfe machen, dieses höchst unbedeutende Stück einer Übersetzung gewürdigt zu haben, wenn ich dort, wo ich dran arbeitete, etwas besser hätte wählen können u. wenn mich dazu nicht ein e t w a s veranlasst hätte, das mich in meinen Augen wohl, nicht aber auch in den Augen des Publicums entschuldigen kann. Auch mögen die Puristen mit meinem botcsinálta Doktor genug haben. — Ihr Name, verehrungswürdigster Mann! der diesem kéntelen házasság vorgesetzt stand, steht also nun vor einem Ihrer würdigern Werk; — den Paramythien Herders, die ich dieser Tage umgearbeitet habe. — Jahre sind dahin, dass ich diese lieblichen Gemälde nicht deutsch, nicht ungr. wieder las, u. sie waren jetzt für mich wie ganz neu da. In welchen Regionen des höhern Schönen schwebte nicht mein Geist! welche lohnende Arbeit war das mir nicht! — — Ich lebe hier in einem der anmuthigsten Thale, die die Natur je schuf; in einer heiligen Einsamkeit, u. 50 Schritte vor meiner Klause hebt sich ein düstrer von der Kunst noch nicht profanirter Eichenwald, wohin ich, da endlich Geist u. Hand müde werden, aus Herders ätherischer Region herabsteige, u. wo ich das Andenken meiner vor einem Jahre hier menschlich schönst genossenen Frühlings-Tage feyre. — Auch meine

letzte Wienerreise geniesse ich hier wieder, und dann würde sich mir Ihr Name entgegendrängen, wenn er mir nicht auch schon in meiner Stube bey Herders Paramythien gegenwärtig gewesen wäre. — Aranka's Namen steht jetzt vor Lessings Fabeln mit dem Namen seines Freundes, des Kozma Gergely Socinianisch-Predigers zu Szent-Gericze.

Eine Zeichnerin, Stickerin etc. theilt Ihre kleine Arbeiten unter Menschen, die ihrem Herzen theuer sind, aus, u. freut sich, [sich] ihnen dadurch näher anzuknüpfen. So auch ich. Süss ist mir der Gedanke, mancher gute Mensch, der uns nachkommt, der uns lieben wird, wird mich um das Glück von Schedius gekannt, geliebt zu seyn, beneiden. — Noch jetzt thut es meinem Herzen wohl, den Wielandschen Diogen meinem Professor Szentgyörgyi zugeeignet zu haben. Der grosse Mann, über allen Dünkel u. kindische Eitelkeit erhaben, war aufrichtig genug zu bekennen u. mir zuzurufen: ἥδιστον ἄκουσμα ὁ ἔπαινος und fand sich durch das Opfer meines Herzens *geschmeichelt.* — Soll nicht ein nie gesehener Kisfaludy sich freuen, wenn ihm eine Zeile vor den Briefen Yoricks sagen wird: du bist geliebt? — —

Ich schrieb H. Weber dieser Tage. Er wollte etwas zum Druck haben. Ich habe ihm geschrieben, dass ich durch meine Arbeiten mich für mein der Kammer gezahltes Geld entschädigen möchte. Von jedem Band forderte ich den Preiss von 200 exempl., das exempl. zu 1 f. 30 kr. = 300 f. doch würde ich ihm auch eine Titelvignette u. ein Titelblatt, von einer guten Hand gearbeitet, geben. — Ich wünschte, dass H. Weber, den ich sehr schätze, sehr liebe, seine Rechnung dabey finden könnte. Vielleicht erscheinen 2 Bände davon auf dem Pester Markt im Merz, die 2 folgenden im Jun. u. der 5-te u. 6-te im Aug. — —

Der schätzbarste Erwerb meiner Wienerreise war wohl. *bessere Menschen wiedergesehen u. kennen gelernt zu haben.* Von so manchen ungesehenen habe ich Nachricht eingeholt. Und da ich an Sie denke, so mache ich mir Vorwürfe, wegen Géczi, den Sie u. Koppi einst so sehr liebten, nichts erfragt zu haben. Ich will hoffen, dass er den Hoffnungen, die er erweckt hatte, entsprechen habe. — Wohl ist's aber eine traurige Erfahrung bei dem edlesten der Thiere, hogy a' szép csikóból ritkán, vagy bizony nem mindég válik igen szép paripa. — —

Die Nape des Ortes lässt ihre Quelle meinem Arm gedeihen;

er ist weit besser als er war; doch besorge ich sehr, dass er sich nie mehr wird ganz ausstrecken lassen.

Leben Sie recht wohl, verehrungswürdigster Freund, u. halten Sie die Ergüsse meines Herzens, das warm wallt, zu gute. Melden Sie meine Verehrung Ihren Gnädigen Frauen Schwiegermutter u. Gemahlin; ich bitte mich in Ihrem mir sehr schätzbaren Angedenken zu behalten. Ihren schönen Kleinen klagen Sie, dass mir meine schöne Lilla [!] zu Debreczin verloren gegangen sey. — Leben Sie noch einmahl wohl.

Ich bin mit der innigsten Hochachtung Ihr

Sie verehrender liebender:
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 249. sz.]

605.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Pászthón, Heves Várm. Jul. 23d. 1803.

Édes barátom,

Májusban 3-dikán hozzám írt leveledet Júniusnak 29-dikén vettem, midőn Bécsi útamból Semlyénbe értem. Azolta mindaddig a' Váradi hév vizek köztt múlattam, míg ezelőtt ötöd nappal ide nem kelle útaznom, megtekinteni egykevéssé az Anyámnak itt-lévő birtokát. Légyen ez mentsége hosszas hallgatásomnak.

Tudod, hogy az volt plánomban, hogy Bécsből vissza jövén Sopronyt, Kőszeget, Szombathelyt, Körmöndöt, Kámot és Nemes Dömölköt meglássam. Ezen szerencsémtől megfosztott a' Tatán Maj. 21-dikén történt feldőlésem. Orrom' porczogója ketté tört, balkarom szörnyű ütést kapott; e' miatt sietnem kellett a' feredőbe, és meg akarván kémélni sérült karomat a' rázástól, szekeremet hajóra rakattam, 's úgy jöttem-le Pestre. E' szerint nem láthattam sem Kist, sem Himfyt, sem Némethet. Bár mint hízelkedjem a' te szereteteddel — mivel hízelkedjem pedig, ha azzal nem? — arról bizonyossá teszlek, hogy e' veszteséget Ti, barátim, nem érzitek úgy koránt is, mint én!

Sophied' halálát kesergő Elegiád gyönyörű. Melly írt csepeg az a' szenvedő szívbe! Hadd ismerje valaha nemzetem a' Költés' felséges czélját, hadd érezze mennyei erejét. Szép az, édes barátom!

igen szép! — De óhajtanám, hogy egy Strofában két hasonló hangzású Reim-ot meg ne szenvedj.

Bécsben fél koncz velint hagytam Krause könyv-kötőnél ma egyéb könyveimmel, hogy azt kösse-be piros maroquinba minél lehet pompásbban, illy titulussal:

KIS JÁNOS'

VERSEI.

Az kezedhez mégyen, 's kérni foglak, mihellytt megkapom, hogy *Muzarionodat*, a' *Szerettim' édes*, stb., 's *Öszi elegiádat* 's legkedvesbb énekeidet írd tulajdon kezeddel belé.

Elirtóztam, midőn Májusban, a' Virág Benedek szobájában Kultsár Úr minden szó nélkül szemem elibe tartja az Engel Úr indorsatáját a' »*crassioris voluptatis imag.....*«-sel, 's szembe kap, hogy reá mit mondok. — Ah, mondám; hiszen az én barátom, ha rajta fekete taláris nem volna is, már mint ember átallana ocsmány képeket festeni: hogy lehet ez? — Megszóllítottam Engel Urat. Megmondotta, hogy az a' Musárion 3dik éneke 's az Incle és Yoriko levele volt a' *Nézellő*ből lefordítva. Mentségére sok holmit hozott-elő, 's tudakozta, ha látta e az első sorban ezt:

De positivo jussu Censurae Aulicae?

Erre eggy érdemes ember ezt kérdé: Ki opiniojára jubeálta ezt az Aulica Censura? Nem azért e, a' kinek Censuráján megfordúlt? — Kéntelen valék elnémúlni. — Láttam a' Csokonai Anacreoni verseit: mellyek közzül eggy darabot (a' másik kitörlött darab *undok*) — ezen sor miatt törlött-ki Engel Úr:

»És *csókolódva* tréfálsz!«

Az illy dolgok irtóztató dolgok. — E[ngel] azt mondja, hogy kéntelen vele. — Nem az! nem *kéntelen* senki, ha nem ***akar*** *kéntelen lenni;* 's miért nem kéntelen más Censor?

Győrött csak Fábry Urat láttam, a' ki téged szeret, és Ráth Urat. Elsiettem az utolsótól — —

Bécsben régi ismerőseim közzül leginkább örvendettem láthatni *Báróczyt*, — a' ki eggyike a' legjobb embereknek. Gyönyörűséggel töltöttem társaságában fél napot a' Schönbrunni kertekben Urnapját követő vasárnap, mellyen a' külvárosokban tartatnak a' búcsúk. Oda toldult Bécsnek szép serege. — De én Bécset nagyobb örömmel

hagytam oda Június 15dikén, mint a' hogy 13 esztendei ott nem létel után megláttam volna, mert én *ruris amator* vagyok.

Élj szerencsésen, barátom. Emlékezz-meg rólam; ha Múzsád ismét szent dalokat sugalland, 's szeress!

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

606.

Kazinczy — Schedius Lajosnak.

Pászthó, im Hevescher Comitate, 2 Stunden v. Bágyon, d. 23. Jul. 1803.

Hochverehrter,

Bei meiner Durchreise in Debreczin theilte ich einen Abdruck der Viczayschen Kupferplatte auch H. Doctor Szentgyörgyi mit; und erzählte ihm zum Lobe meines Freundes unter andern auch, dass im Senate der Stadt Kaschau durch einen Mann, den Viczay eben vom Tode gerettet, die Motion gemacht wurde, diesem würdigen Manne einen Beweis der öffentl. Dankbarkeit, auf die er so gerechte Ansprüche hat, zu geben. Man sprach von 100 ⌗, von 1000 f. und es ward beschlossen, ihn durch einen geschickten Mahler mahlen zu lassen, und das Bild in dem Saale des Senats aufzustellen.

Szent-Györgyi, dem die Natur keines der edleren Gefühle versagt hat, ward über diese Erzählung entzückt; u. ich, der ich ihn kenne, weiss, dass er diese Freude empfunden hätte, wäre er auch selbst kein Arzt gewesen.

Diese schöne Freude des guten Mannes beschäftigte mich lange auf meinem Wagen, als ich von Debreczin hieher fuhr; und ich fasste den Vorsatz, Sie zu bitten, dass wenn sie etwa die Erscheinung des Blattes in Ihrer Zeitschrift anzeigen werden, zur Ehre meines Freundes u. des Kaschauer Rathes den eben erzählten Zug anführen wollen.

Ich höre, Wielands Grazien seyen bey Belnay ungr. erschienen. Ich bin begierig sie zu sehn; u. warte mit *Freuden u. Zittern* auf den Augenblick, der mir sie bringen wird.

Dürfte ich Sie um die Gefälligkeit bitten, beym H. Kilian oder Eggenberger

Goeckings Lieder zweyer Liebenden,

die bey Degen bis jetzt erschienen sind, zu bestellen; ich werde sie bald erhalten, wenn sie für mich bey H. Rückl in Pest abgelegt werden.

Und nun eine meiner reinesten Freuden! — Lila ist wieder bey mir. — Drey Tage irrte sie in den Wäldern von Debreczin herum. Der Hunger, — magistra artium venter — machte sie zahm. Demüthig kroch sie zurück gegen die Stadt, schmiegte sich an die Gattin des Salzbeamten, die vor dem Hause sass, u. deutete ihr ihre Noth an. Mein Name an ihrem Collier machte die gute Menschen aufmerksam, man liess das Publicum durch das Trommeln von ihrem Daseyn berichten, und eine theure Hand überraschte mich durch sie. — Der Hund ist mir wegen sich selbst theuer; theuer durch den Beifall, den Sie in Ihrem Hause erhielt, durch die bonhommie des verehrt. Báróczy, und dass ich ihn wiederhabe.

Ich kam her in Geschäften meiner Mutter, für die ich eine Waldung ausstecken lasse; — in 8 Tagen hoffe ich zurückreisen zu können. Vielleicht sehe ich diesmahl Acsa; — zu Bágyon fand ich gestern alles leer.

Erhalten Sie in Ihrem gütigen Andenken

Ihren

Verehrer

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 249. sz.]

607.

Kis János — Kazinczynak.

N.-Dömölk, Jul. 23-dikán 1803.

Nagy Érdemű Barátom!

Utolsó az az Apr. 16-dikán datált leveledre írtam 's küldöttem már azt a' mit: de a' feleletnek nagyobb részével még adós vagyok. Most hát először is Himfyről írom-meg, a' mit tudok, vagy inkább a' mit egy Barátom, a' ki őtet nálamnál jobban esméri, kérésemre róla írt.

Kisfaludy Sándor, a Himfy'-Szerelmei Auctora, mintegy 31—32 esztendős, közép termetű, de inkább nagy mint kitsiny, inkább szőke mint barna; valamennyire hosszú és össztövér ábrázatú: a' feje elől kopasz, haját à la Titus viseli. A' társalkodásban mesterség és praetensio nélkűl való, nyájas, eleven. Egy ideig Bétsben Gárdista, azután közel három esztendőkig a' frantzia háborúban Katonatiszt volt, Olasz országban elfogattatván, Frantzia országba vitetett, a' hol Carignejben Fréjushoz nem messze kilentz hónapokat töltött. — A' Frantzia és Olasz Nyelveket már az előtt tudta. — Izlését, a' mint maga mondja, tsaknem minden régi és új klasszikus költők olvasása által pallérozta. A' Görögöket német fordításban olvasta. 's Homérusz festéseit igen megszerette. A' deákok között Virgilius, a' Németek között Schiller és Wieland legkedvesebb poetái. — Már ez előtt 14 esztendőkkel kezdett mostani Feleségéről, a' ki akkor még gyenge leány vólt, verseket irogatni. De mind ezeket, mind egyébb ifjúi verseit elégette. — Aesthetikát soha sem olvasott. Himfy' Szerelmeit többnyire katona korában, még pedig nagyrészént a' nyeregben irogatta. — A' felesége, Szegedi Rozália már egynéhány esztendőktől fogva beteges, ugyan azért is halovány és sovány képű, inkább szőke mint barna, helyes közép-termetű, kék szemű. Meglátszik rajta, hogy valaha igen szépnek kellett lennie. Örömest olvas, és sok Frantzia verseket tud könyv nélkűl. Olaszúl is ért. Boldog házasságban élnek-e? Úgy gondolom. De gyermekek még nem vólt.

Azt a' szeretet' Oszlopát, mellyet Barátságod nékem is emelni akar, igen háládatos szivvel veszem. Lefestetem, mihelyt lehet, képemet is, a' mire magamra nézve tellyességgel semmit sem vágyom; de egy olly Érdemes Baráttól való megtiszteltetés eránt érzéketlen lenni több volna a' hamis szemérmetességnél is.

Én, minekutánna már egynéhány apró Románkákat 's erkölcsi meséket Webernek illy titulus alatt: »*Emberi indúlatok tüköre.* etc. *Lafontaine szerént*« által adtam, minekutánna Kiss István *Zaid* nevű fordított Novellámat általvette — most ismét egy *Flora* tzimű *Holmit* akarok kiadni, mellyben Románok, versek s. a. t. lesznek. — Tudom én jól, hogy mind ezek tsak ephemerák: de az illyes tsemegékkel kell erősebb és jobb eledelre szoktatni. — Ha Florának kelete lessz, talán több részei is fognak következni. Az én gondolatom szerént igen jó volna, ha a' környűlállások miatt lehetne egy illyenforma Journált kiadni. De erről másszor. Minthogy nyomtatandó munkáimról szóllok, eszembe jut egy most kijött munkám is, mellyet

az Alsó oskolák' számára készítettem, *Közemberek' Olvasó könyve*, mellyről azt írhatom, hogy a Censor' egyébb toldásai és tsorbításai között a' titulusát így változtatta: ***protestansbeli*** Közemberek' Olvasó könyve. 's a' t. Élj szerentsésen!

[Eredetije a pannonhalmi sz. Benedek-rend könyvtárában.]

608.

Kozma Gergely — Kazinczynak.

Sz. Geritzén Jul. 31-dik, 1803.

Tekintetes Ur, méltóztatott igen kedves Uram Barátom!

Plinius Vezuvhoz közelít, hogy a' Természet' rettentő Szépségeinek közelébbi bámulója lehetvén, Buvári vágyódásainak elég tétetődjék: a' Tekintetes Ur győzhetetlen passziojának enyhitésére, az Anglus izlés után a' Mesterségtől alkotott Remek Kertnek szemlélésére siet: amaz visgálódása kőzben életével áldozik, tapasztalt gyönyörűségeit el nem beszélheti, a' látott természeti Tsudáknak leirását Unokájára bízni kéntelen; a' Tekintetes Ur pedig vágyodásának kielégitése után, ép ábrázatjának 's eggyik karjának irtóztatóvá lett változása által fizet: hálá légyen ugyantsak a' Kellem' Istenségeinek. hogy élete épségben, karja 's tagjai törés és tsonkulás nélkűl maradtanak, és hogy a' látott Mesterség' Remekjének kiességét röviden leirva a' Tekintetes Urnak Leveléből szerentsém lehetett. 's még majd valamellyik ki adandó Munkájában bővebbenis lefestve. szerentsém lehet olvasni, 's másokkalis barátságosan közleni.

Háládással tartozom a' Barátság és a' Literatura' Istenségeinek! hogy még Tatárais vezérlettek magok Követőik közűl ha tsak eggyet is Erdélyből ollyat, a' ki irántam viseltetett hajlandóságát 's ismeretségét a' Tekintetes Ur előtt felfedezni el nem mulatta.

Az Amor' Martyrja' Szerelmeit ki írta légyen, még nem tudom, de meg tudakolván, a' Tek. Urnak irott kivánságát bétellyesiteni el nem mulatom.

Ha Erdélyiekül a' Tekintetes Urnak személlyes tisztelői lehetnénk, a' Tekintetes Ur maga is tellyesen meg fogna azoknak számával elégedni, a' kik a' Tekintetes Ur' iránt viseltető Szeretateknek 's tiszteleteknek kinyilatkoztatására vetélkedve fognának sietni.

Esett é a' Tekintetes Urnak értésére, hogy Erdélyben, egy Magyar Journált írni szándékozó Társaság, a' következendő Tagok-

bol, u. m. G. Bánffi Dénesből, G. Teleki Ferentz-, G. Bethlen Imréh-, Báró Jósika János-, B. Bánffi Josef, G. Teleki Pál, M. Cserei Farkas, az Ifjabb-ból álván öszve, Instantiát adott be a' F. K. Fő Kormány Széknek, hogy engedtessék meg Irásaikat Postán küldeni, mely Kérés az Udvar eleibe a' Gubernium ajánlása mellett felis hatott, még a' Választ nem láttuk.

Küldöm már valahára *Czidet,* és a' *Kéntelenségből való Orvost:* Nem külömben 20 Példányait egy Halotti Munkátskámnak azon alázatos Kérelmem mellett, hogy eggyet magának tartván, ha méltónak találandja, közülök eggyet eggyet T. T. *Dugonits András, Batsányi János, Virágh Benedek, Fejér György, Döme Károly, Németh László, Kiss János, Mindszenti Sámuel, G. Festetits György, G. Ráday Pál, Mátyási Jósef, Takáts Josef, Révai Miklós, Csokonai Mihály, Horváth Ádám, D. Kováts Mihály, D. Nagy Sámuel, P. Schedius Lajos,* a' *Himfy' Szerelmei* Irója Uraknak, és a' *G. Szétséni Ferentz* Ur Bibliothecájának, alkalmatossága adódván, egyszer, másszor el-méltatni ne terheltessék. Magam megismerem ugyan kérésem' mérészségét, de a' Tekintetes Urnak méltóztatott Bizodalma bátoritott megtételére.

Küldök még 6 Példány Versezetet (mellyet Sombori László Ur a' R. Sz. B. G. Teleki Sámuel Bibliothecájának magasztalására írt) a' Mlgos Aranka György Ur nevében és tiszteletével, azokatis azoknak, a' kiket szeret, elajándékozni méltóztassék. Vagyok

a' Tekintetes Urnak

alázatos Szolgája

Kozma Gergely m. p.

[Eredetije a m. tud Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 187. sz. 4r.]

609.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Augustus elején, Pesten. 1803.

Már valahára kinyomta Tratner Telegdit! Sok, igen sok dolga vagyon most ennek az embernek. Patzkó, 's Landerer többnyire alusznak. Ha felébrednek is, tsak Kalendáriumot, Lelki kintset, Szentek dudáját, 's dinom-dánom verseket látnak magok előtt. Kár, hogy Pesten valódi Magyar ember nem nyomtattat! A' könyvkötők is szinte úgy el vannak foglalva. De nem ez okból küldöm Telegdit köttetlen,

ígéretem ellen; hanem hogy siettem Kisnek általadni a' ti Sokadalmatokra. Ezt a' tristem et impexam antiquitatem, az első kiadást értem, — hogy Tacitus szavaival éllyek — tsak e' mostani nyomtatás vetkőztette ki, de nem egészen, az Ó komorságból, és borzasságból. Még egy nyalábot adok belőle. Észreveszed, mint bánt légyen főképp, a' Verbumokkal, mellyek ellen a' 18-dik, és már 19-dik században Írók irtóztató hibákat, 's bűnöket követtek el. Ezek között lenni ismérem, és vallom Virágot is, a' te barátodat, szerelmes Hazámfia, Kazinczy! E' dologban is eszembe jut: «Viszsza Magyar! ha Magyarnak akarsz tartatni : — Dütsőűltt Eldődeidnek nyomdokait kövesd.»

A' Képről tett rendelésedet helybehagyom. Sinait nem volna-e jó arra birni, hogy azt a' Grammatikát praenumeratióra eresszse, hasonló nyomtatásban, bötűkkel, szóról szóra; gothus betűket most is lehet kapni, öntetni. Kár lészen, ha a' *tempus edax rerum* Silvesternek e' munkáját, efféle egygyetlen egy munkáját elrágja. Sokféle veszedelem megfoszthattya tőle literaturánkat. Mit gondolsz? — Én azonban számot tartok igéretedre.

E' két darab,[1] ha arra való, hogy örvendeztesse szívedet; ohajtom, örvendeztesse. Csehynknek nyoltz nap előtt küldöttem el Zaidot! Egyszer olvastam által. Talán talántán ebből vagyon, hogy benne aliquid videor desiderare. Zaid szépségének árnyéka lebegjen néha-néha körűled; de ne láthasd kegyetlen kezét! Ne lássa az a' kit tisztelsz!

A' N. Váradi hévvizeket jó volna valakinek leírni, és egy rézremetszett képpel kiadni. Fáj a' lelkem, valahányszor azokat a' sehonnai képeket látom árúltatni. Int az üdő, hogy felnyissuk már szemeinket. Ez arra is szolgálna, hogy a' Haza jobban ismértessék, *szerettessék* a' mieinktől. Gondolkodgyál, 's beszéllgess más Urakkal. Ne vedd roszsz néven, hogy tsak *tégedet* terhellek efélékkel. — A' debretzeni Collegiumban taníttatik-e a' rajzolás mestersége, erre nagy szükségünk vagyon.

A' Várasban, és egyebütt, mindenütt tsak magyar *Inscriptiókat* kellene tenni. De nem kellene ám azokat Erdélyből hozatni.

A' XVIII-dik Századot leírni historice! Most száz esztendeje!

Most olvasgatom Szenci Molnár Albert imádságos könyvét. — «Irtam Haydelbergában, 20. Decemb. Anno 1620.» — És, Szenci

[1] Csak az egyik van a levél mellett, a mely így kezdődik: «Már elég hóval 's iszonyú jegekkel vert atyánk» stb. Horatius fordítása.

Csere Pétert. Ebben vagyon, Theodori Bezae Epigramma in Cyclopicam Ubiquitariorum insolentiam.

«Anglus, Belga, Scotus, rapidi pius incola Rheni,
Sarmata cum Gallo, fortis et Helvetius» etc. etc.

Ungarice:

«Ánglusok és Belgák, és Francia, Scotia népe
'S az Rhenus mellett minden igaz Nemetek,» etc. etc.

Vertebam et opponebam Oppenheimi, die 25 Maji 1616. *Albertus Molnár.*

[A levél többi része hiányzik.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

610.

Édes Gergely — Kazinczynak.

Tekintetes Uram!

Noha állapotunk, karakterünk 's több aff. külömböző legyenis, de ugyancsak atyafiak vagyunk Fébusban: mert merem mondani, hogy azon Patriotismusi Lélek hordozza jobb kezemet, a' mellyel a' Ttes Úr a' legfőbb mértékben elevenítteti. Sokat írni tollal nem akarok; mert a' kit én úgy szeretek, mint az Urat, azzal csak szájjal, nem tollal kivánhatom gondolatimat közleni és — óh Egek! a' nem lehet... Mivel adjamki hátt magamat az Úrnak? Ennyiből áll az, hogy kezemnél lévő Munkácskáimból, a' mellyek már kijöttek, küldök eggy Exemplárt ide pakolva. Nem tudom, hol és mint megy kezeihez? de csak ugyan küldök *Iramat*okat, *Danák*at és *Anakreont,* a' mellyet fájlalok, hogy minteggy szelességből kiadtam; mivel most kaptam a' Born kiadását. Azomba 3 Danlját Anakreonnak a' Censor kihúzta, a' magaméiból többet, mindenikből pedig igazán dézmát vett, sokat pedig Jézuitai vakmerő lélekkel elisrontott. De már a' mind semmi. Most jöttekki a' *Keserveim* és *Nyájjaskodásim,* de azokból még csak 10 árkus van nálam; ha még a' 3. árkus is, a' melly még a' sajtó alatt van, kijön: abból Debrecenbe fogok az Úr' számára küldeni. Nem állhatommeg, hogy a' többiről is ne tudósítsam. A' *Hevesdi* nevű munkám eggy valódi Magyar-Román Heroicumokbann és elegyes Pásztori versekben. E' lesz itéletem szerént a' legszebb Darabom. Minteggy 25 vagy 26 árkus papirosonn fekszik,

ennél sürűbb irással mint most írok. A' Censuráról lejött a' regény, de a' kinyomtattatását azért halasztottam el; hogy már festékkel nem győzöm, és ha a' kijöttek subsidiumúl nem lesznek és szerencsétlen íróvá lettem; többé magamat magam' további feláldozására kötelesnek nem ösmérem. Illyen az *Erdő-könyv* nevű munkám, a' melly többnyire külömböző versekbenn 18 árkusokonn hever és philosophica gondolatokat foglal magába. Illyen lesz a' Magyar Grammatikám és többek; mert igazánn sajnállnom kell magamat, hogy annyi felé határoztam hivatal terhe alá kötelezett erőmet. Legyen bizonysága ennek az, hogy én Hesiodus' hasonló versekbe való szorításátis elkezdettem és az *Erga kaj Hémeraj* nevű Darabját csaknem lefordítám. Teocritusbólis sokat, de ezeket most elhányom azért: mert a' tulajdon gondolataimat ezen idegenekért nem adhatom, annyival inkább, hogy a' Fordításra nem termett sebes vérem, annak igái nekem elhordozhatatlanok. Imé a' XVII. Idilliomából.

Hajdon Spártábann a' sárga hajú Menelausnál
Tíz és két fő szűz, Lacedémon' díszei, ... stb.[1]

Bár csak én annyi időt nyerhetnék valaha magamnak, vagyis inkább módot abbann, hogy kibocsátandó munkáimat adhatnám az Úr bölcs krízise alá, míg napfényre nem adnám. Eggy szó, eggy útmutatás sokszor nagy tévelygéstől menti és szabadítjameg az embert. — Most pedig — vegye a' Ttes Úr tőlem kedvező kézzel e' csekély ajándékot, míg többel tisztelhetném. A' ki maradok Csórott 24. Aug. 1803.

A' Tekintetes Úrnak

kész köteles szolgája
Édes Gergely Ref. Predikátor mk.

P. S. Ide tettem még Teokritusnak XVII-dik Idilliomátis meg eggy Palémon (most Hevesdi) nevű munkám elibe készített, de megmásoltt Versezetemetis.[2]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

[1] Édes idézi az egész fordítást.
[2] Mind a kettőt mellékeli.

611.

Kazinczy — anyjának.

Ér-Semlyén, August. 27d. 1803.

Édes Asszonyám!

A' gyermeki hűségnek, tiszteletnek 's háladatosságnak minden érzésiben felelek az Acsádról, ezelőtt 17 nappal írt levélre. Méltóztassék Asszonyám nyúgodt elmével fogni válaszom olvasásához. Nem féltem én attól magamat, hogy a' legnagyobb fájdalomban is tiszteletlenűl szólljak. De hogy kedvetlen dolgok felől kell szóllanom, az nem az én hibám.

Asszonyám engem int, hogy *ezt a' magamat is mást is elrontó bosszús természetet hagyjam-el.* — Édes Asszonyám, én nagyon érzek ugyan minden bántást, mert a' hosszas és sok féle szenvedés igen élessé tett; osztán azért is, mert annak felette nehéz a' bántás, a' ki mást soha nem bánt. De én bennem bosszú, 's tartós harag nem lakhatik; 's bosszúságból, az az azért, hogy azzal másnak kedvetlenséget okozzak, soha semmit nem cselekszem. Azt Asszonyám is tudja, tudja más is minden, valaki ismér. Ki akarom magamat fejteni minden kötelékből, hogy nyugtom légyen mástól, másnak is nyugta éntőlem.

A' második czikkelye az Acsádi levélnek a' *charakterem állhatatlansága* volt; hogy a' mi ma tetszik, már holnap nem tetszik. — Theréz, Polyxén, Rozgonyi Erzsi, Fried, Viczay, Bárczay Feri 's a Kázméri ház nékem most is kedvesek, mint mindég, és ha most kevesebbet szóllok felőlök, az csak onnan jő, mert messze esvén tőlök, megszakadt a' fonal. Ha Fried és Viczay Debreczenben volnának mint Spáh és Szentgyörgyi, 's Teréz és Polyxén mint Báró Vayné és Sárosyné, úgy ők nekem most is azok volnának a' kik voltak. Azonban én ő mellettek is fogtam volna új barátokat szerezni, mint ők szerzettek én mellettem. — Némelly barátom *félénksége,* midőn haza szabadúltam, nékem nagyon fájt. Úgy tetszik, hogy ezt a' *félénkséget* néméllyike már szégyenli. Osztán a' hiba az enyém is lehet, az övék is. Asszonyám és az Öcsém felakadtak azon, hogy az eddig csudált talentumú Nagy Gábor munkáját én Regmeczen nem szeretni kezdettem. Krajnik Bátyám önnön magától azt mondta reá, hogy azt külömben feltette volna Rátkay. Most Asszonyám is csudálkozik, hogy az az ember mint megváltozhatott. Ezt lehet mondani

a' Semjéni Papra is. Én ezeket kéntelenségből és sajnálva hozom elő, nem tiszteletlenségből. — Egyéberánt megvallom, által nem látom, hogy ez a' czikkely miként jutott az Acsádi levélbe. Úgy gyanítom, hogy Assszonyám vele Terkára czélozott, a' ki pénzes leány, 's eljönne hozzám, és a' ki nekem egyszer kellett volna. Édes Asszonyám, én gondolkoztam eggyszer eggy Szepesi Asszonyról is, és azt Asszonyám jóvá hagyta: 's gondolom, még sem vádol állhatatlansággal, mert akkor akartam, most nem akarom. Pedig pénze annak is van. Én ismerem magamat 's elég okom van sem eggyikét sem másikát el venni nem akarni. ha még szegényebb lészek is. Adjak hálát Istennek, hogy *nem vitt a' kisértetbe,* az az, azt nem cselekedte, hogy az eggyik vagy a' másik enyém lett légyen.

Erre a' czikkelyre jött-elő talán *Bónis Feri* is, a' kitől Asszonyám tartóztatott. — Hogy ő és én szoros barátok nem lehetünk, azt én is láttam. De Semjénbe jutván, 's Váradot nem óhajtván, hol még akkor Tiszánét nem ismertem, kéntelen voltam a' Semjén szomszédjában keresni embert, a' kit néha láthassak; mert én magam nem tudok lenni mindég. Feri vad fiú, de ő tetszik *ritkán.* Így tetszett Batának és Szirmay Jánosnak, kik mind ketten ismeretesek arról, hogy van fejek: mert ő minden vadsága mellett *originális* ember. Azonban ha a' szép tulkot örömest nézzük is, tovább állunk, ha türkölni kezd. — Én mind vele, sőt még Bernáth Geduval és Ravazdival is, megférek, és ha velek öszve találok jutni, rajtam ugyan senki észre nem veszi, hogy rosszúl állunk: mert az *parasztság.* — És édes Asszonyám, miért ne leljek én mulatságot *néha* Bónis Feriben, holott Regmeczen laktomban eggy magát marhává inni szokott falusi Pap társaságában is mulatságomat találtam.

Továbbá arról dorgál Asszonyám, *hogy visszás természetű vagyok 's sorban volt bajom mindenik testvéremmel.* — Ez ugyan József Öcsémnek mentségére nem válhat. — Klárival bajom nem volt. Ő nekem soha nem ír, sem én nem néki, hanemha valami Asszonyám előtt tudva levő ok adja magát elő, 's esztendő alatt csak az Emődi útamban láttam. Az pedig utóbb volt, mint a' Januáriusi Semjéni históriák. — Miklóssal volt e? meg kell magát kérdezni; mert én arról nem tehetek, hogy valaki — nem tudom kicsoda — rosszúl érti a' dolgot 's úgy mondja-el Asszonyámnak. — Dienes a' Susi leánya dolgában írt levelemért neheztelt-meg. Eltűröm, mert Asszonyámnak tettem egy nagy szolgálatot. Ezen kivűl velem nincs és nem volt baja. — Laczi azt hitte, hogy idegen asztalnál

ötet nevettem, 's természetes volt felhevülése. Én is felhevülnék, ha azt hinném, hogy ő szemtől szembe nevet engem annyi ember előtt. Ő nem felejtheti azt és a' Susi leánya dolgában írt levelet, 's neheztel. Én nem neheztelek 's szégyelném ha Máli szebben tudna érzeni Loyzi eránt, mint én ő eránta. Osztán Domokos Lajos Úr szóllott Asszonyámnak, én pedig magamat vétlennek ismerem. Megférek én mindennel; azt az Asszonyám egész udvara tudja; 's eltűrök mindent, a' mi nem sok.

Nekem nincs titkom, nincs titkolni való levelem. De látván, hogy az én örömeim nem örömei Asszonyámnak és másnak, mit mutogatnám én a' Virág és Kis leveleit? — Elmetszik Regmeczen eggy férjfi barátomhoz írt levelemet, minthogy nem ment tetszésem szerint, 's vagy Asszonyám, vagy az Öcsém megleli, 's azt hiszik, hogy az *Édesem!* megszóllítás leányhoz van intézve; 's a' mentegetőzés, a' kételkedés, a' superinspectiók felette kedvetlen dolgok meglett embernek. — Elérkezik a' Consiliárius Majláth levele. Jól tette az Öcsém hogy felbontotta. Az ő sok jó tételei just szerzettek néki arra, hogy azt felbontsa. Osztán félő is volt, hogy itt ollyan dolog forog fenn, melly az egész házunkat illeti. De bár csak osztán meg elégedett volna azzal, hogy megolvasván tudja, hogy *meg nem fognak megint;* 's bízta volna reám, hogy csináljak a' mit tudok: 's várta volna, hogy kérjek, 's akkor mondta volna, hogy *nem!* — Bár csak, tudván hogy nekem Regmeczet látni kín, küldötte volna le a' levelet.

Asszonyám fedd, hogy az Öcsémet bántom, mert nem ül mindég könyvekbe, 's azt írja Asszonyám, hogy Asszonyámnak az ő gazdaságára szüksége van. — Eleget kérdem magamtól, hol mondhattam én azt? 's látja Isten, hogy nem emlékezem reá. Ha mondtam, sajnálom szívesen reá nézve, magamra nézve szégyenlem. Mert hisz én pengetem mindég azt, hogy a' más örömeit respectálni kell, és hogy a' praeceptoroskodásnak csak az a' sikere, hogy az ember gyűlölteti magát. — Talán a' könyvek által tanácsolt és még Feri által is praktizált 's József Öcsém által tagadott hernyók lehányásának hasznos volta adott ezen vádra okot, mint a' Szepesiné szép gyöngye. — Így meglehet, hogy az Öcsémet megbántottam; külömben nem tudom hogy megbántottam volna.

Az orrom és karom bétörésére azt mondtam, hogy az meg eshetett volna akkor is, midőn Emődre és Pásztóra mentem. — Én tisztán állok Isten előtt, hogy valamint az igaz, hogy mind

Emődre, mind Pestre, mind Pásztóra igen örömest mentem, és hogy Kassára csak azért mentem, mert Consil. Fáy után negyed napig kellett volna várakoznom Miskolczon a' fogadóban — Pestre csak azért, mert Báró Vayné bizonyossá tett, hogy Consil. Fáy ott lessz. a' mint hogy ott is volt — 's Pásztóról feljebb nem a' magam mulatságából, hanem azért, mert Péchy Imre Bátyám úgy kívánta. úgy rendelte; úgy igaz az is, hogy én az Emődre, Pestre, Pásztóra való útat nem úgy hoztam-elő mint valamely érdemet; mert hiszen úgy sem teszek egyebet. Csak azt akartam vele mondani, hogy ámbár az orr és kar bétörése nékem fáj leginkább, de azzal magamat nem vádolhatom, mert az előre nem látható szerencsétlenség, és úgy retteghetnék mindenkor *idegen lovakra* ülni. — Én két esztendő olta vágytam látni Bécset, és örülök hogy láthattam. Az én forma emberek azt nem csudálják; sem azt nem, hogy a' Tatai ritkaság miatt egy órányit kerültem. Sőt az illyen emberek azt nem fognák megfoghatni, ha oda el nem mentem volna. Azt Jósef Öcsém is megnézné. Klobusiczky Pál ha élne 's ott járna, oda bizony el nem menne, 's az erszénye bizonyosan nyerne vele; de én nem vagyok Klobusiczky Pál; 's ámbár nekem az ő erszényére nagy szükségem van, néki nincs az én firkálásomra 's könyvemre 's képemre, a' világnak kell Klobusiczky Pál is, Kazinczy Ferencz is, 's illő hogy eggyik hagyja békével menni a' másikát a' maga útján.

Asszonyám elindulván most Regmeczre, azt mondta terhelésképen, hogy én nem vagyok hivatalban 's Plánumokat csináltam, az az Revolutionális Plánumokat. — Édes Asszonyám, én eltűröm szívesen Asszonyámnak az indúlatbeli felhevűléseit. Asszonyám nékem annyi jót tett, hogy ez a' kis meg nem érdemlett keserítés csak eggy kis csepp méreg eggy nagy édes tengerbe. De félek, hogy a' mit Asszonyám itt kimondott, az Asszonyámat titkon sokat fogja magánosságában gyötreni, 's ez a' gondolat tisztemmé teszi azt, hogy én a' vádat eloszlassam.

Én az én kedves szolgálatomat egyedűl azért vesztettem-el. azt tudja Asszonyám is 's bizonyság a' kezemben lévő parancsolat. hogy változott a' systema 's a' Pápista oskolákat az Udvar nem akarta Protestáns Tisztviselők által igazgattatni. — Igértek új hivatalt, de azt nem kaptam. Budára és Bécsbe menni nem óhajtottam soha. Tudtam, hogy abból sem öröm nincs, sem haszon. Ime Zmeskal 17. esztendeje, hogy Concipista; pedig olly jó fej és olly szorgalmatos, hogy már 17. esztendővel ez előtt Praesidialis Concipista volt.

Erszényem megkeserülte volna a' Bécsi 's Budai lakást. Ott az boldogúl, a' ki salárdul tud koczkázni. Párniczky azt jól tud, 's mégis Concipista. — Példa arra, a' mit mondok, Berzeviczy Gergely is.

Hogy én Planumot nem csináltam, mutatja a' sententiám. Galgóczi azt mondá 's az Asszonyámnak fájt, de Ibrányi Farkas egyebet mond. — Édes Asszonyám, ennyire viszi Asszonyámat is az elkeseredés. Illő, hogy nyugodalomról gondoskodjunk. Én külön menvén, meg nem szűnök Asszonyámnak gyermeke lenni, mint Miklós meg nem szűnt; de meg fog kevesedni az alkalmatosság, mellyekben Asszonyámnak kedvetlenségére lehetek.

Bár mi kedvetlen a' megszóllitás, megfeddés, én azt Asszonyámtól mindég egész gyermeki tisztelettel fogom felvenni. Ha érzem, hogy érdemlem, bánni fogom, hogy okot adtam reá, ha azt érzem, hogy nem érdemlem, úgy fogom nézni, mint az Asszonyám anyai sok gondok által lett elélesedését, és természetes hevét, mellyet mind Asszonyám mind mi mindnyájan, leginkább pedig *én magam* jó részben vettünk a' mi e' részben szerencsétlen, de külömben minden tekintetben tiszteletet érdemlő jó nagy atyánktól. — De ha a' feddést örömest eltűröm is, nehezen esik, hogy nincs csendességem, és hogy azt látom, hogy Asszonyám bennem meg nem nyughatik, hogy Asszonyám velem békételen.—Édes Asszonyám, én az írásban mulatságomat lelem, és az az út, a' mellyen sok jó és valóban tiszteletet érdemlő emberek' szeretetét megnyertem és megnyerem. A' szkárosi Bónis Ferencz neveti a' csergedező patakot, de a' szkárosi Bónis Ferencznek nincs szava az illyenekhez, ha külömben jó ember is. Az említett jó emberek szeretete szintúgy megérdemli a' tevést mint a' szántók megnézése és a' pénzcsinálás, kivált mikor a' firkálásból pénz is jő bé. De ha meg nem érdemli is, ha értte pénz nem jő is bé, már én azt abba nem hagyhatom, mint a' megvakúlt Bernát József nem a' maga firkálgatásait. Nékem nagyon fájt, édes Asszonyám, azt látni, hogy Asszonyám, mihelyt Bécsből jövén, a' szekérről leszállék, mindjárt azzal a' szóval ád kezembe eggy levelet, hogy az valami *haszontalan ember* levele. Pedig azt az embert Csóka János Uram nem tartja alábbvaló embernek magánál, a' világ pedig külömbbnek tartja. Ne vegye Asszonyám tiszteletlenségnek, vakmerőségnek, ha én azt állítom, hogy bírok annyi ésszel, hogy az embereimet megválaszthatom. Csokonainak vannak igen szép oldalai, mellyért őtet nem én, de a' legnagyobbak is distingválják. Én ő vele szoros kötelékben nem vagyok. De nekem nem válik gyalázatomra az ő barát-

sága, mellynek ő most eggy szép jelét adja, és a' melly engemet háladatosságra kötelez, ha némely ember nevet is talán rajta. Én tudván az Asszonyám idegenségét ő eránta (melly csak onnan eshetik, mivel ő testvére eggy falusi notáriusnak), őtet ide soha nem hoztam; sőt négy embert kértem levelem által, hogy ide ne jőjjön, félvén, hogy Asszonyám velek éreztetni fogja, hogy nem úgy nézi őket, mint én. De most kéntelen vagyok Csokonait vagy harmad napra ide hívni, dolgozni. Azért nékem pénzt adnak.

Annak[1] a' most említett bennem való meg nem nyugvásnak nagy oka lessz az, hogy Asszonyám igen akarná, hogy én *Terkát* vegyem-el. — A melly nap Munkácsról megindúltam, akkor nap megmondtam én az Öcsémnek mindjárt, hogy azt én cselekedni soha nem fogom. Nekem azt elég *nem akarni;* a' gyermeki relátio nem engedi hogy róla bővebben szólljak. Én ismerem magamat és az én finnyás orromat. Szerencsétlen lennék, olly szerencsétlen mint Kazinczy Péter Bátyánk, István Molnár, Márjási Boldizsár, és minden a' ki úgy házasodik, hanemha az Isten az ő lelkeket és orrokat megverte tompasággal, a' mit én magamról nem mondhatok. Méltán szerencsétlen, a' ki látja a' veszedelmet, még is néki megyen.

---

28. Aug. 1803.

Édes Asszonyám! én véghetetlenűl örvendek azon, hogy készebb voltam 26 holnapig tűrni a' nyomorúságot, meg nem érdemlett vastagságokat, 's minden szó nélkül való lökdösést, még pedig a' cselédeknek tudtokra, láttokra, mint hogy magamat az Asszonyám sok kegyességeiért, az Öcsémnek megbecsűlhetetlen sok jótéteményeiért, háladatlannak mutassam és a' világnak felfedezzem, mik esnek; véghetetlenűl örvendek azon, hogy ámbár már öszve volt pakolva a' legszükségesebb portékám és meg volt írva a' bucsúzó levelem, magamon erőt vettem, és históriát nem csinántam. De ha nem nézek egyebet, hanem a' magam javát, kéntelen vagyok kimondani, hogy kár volt nekem mindjárt akkor külön nem menni, mikor ezelőtt két esztendővel a' Regmeczi kapuban megmondtam, hogy vagy a' Pósa Regmeczi házához megyek, vagy a' Péter Bátyánk Lasztóczijába.

[1] Az itt következő kikezdést Kazinczy később kitörűlte.

A' szerencsétlen Miklós — (megbocsásson, hogy kéntelen vagyok előhozni) — holmi ollyast tett, a' mi által Asszonyám megbántottatott: — iszonyú lett a' tűz, 's Asszonyám még is meg lett engesztelve, 's Miklós, ha szenvedett és szenved is, fellelte a' nyugadalmát, mellyet itt *két koszorú hagyma* is felzavarhat. Hogy ne reményeljem hát én azt, — én, a' ki Asszonyámat soha megbántani nem akartam, én a' ki az Öcsémet és Menyemet, valamint minden egyébb testvérimet is, az elsőtől az utolsóig szerethetni óhajtom, — hogy ne reményljem én azt, hogy Asszonyám lett volna annyi kegyességgel én erántam is, mint a' szerencsétlen Miklós eránt volt? — Ha akkor félre mentem volna, eddig elaludt volna a' tűz, eddig el-kezdettem volna élni, a' nyomorúság megtanított volna magamat megvonni, pénzemet megkímélni. Hiszen látni való dolog az, hogy én könyvre azért költök annyit; hogy én azért gyönyörködöm azolta, miólta haza kerültem, kutyákban, hogy légyen nékem is valamiben örömöm, 's azért kivánkozom-el a' háztól, hogy felejtsem a' bajt, a' nyűgöt és az Öcsém' kéméletlenségeit. — Midőn Munkácsra vittek, jól emlitem, hogy Jósef Öcsém azt mondta, hogy a' *fiatal embert* nyomorúság által kell megtanítani: de a' következés azt mutatta-meg, hogy Miklós igazabban calculált, mint az, a' ki őtet, *fiatal embert* ö r e g e m b e r k é n t akarta tanítani. A' nagyon megvont húr nem szűl jót, 's azt nyerjük vele, hogy megbánjuk, a' mit csináltunk. — Én nem indúlatból, nem az Öcsém ellen való bosszúságból, nem tiszteletlenséggel mégyek félre, hanem azért, mert tökélletesen meg vagyok győződve, hogy csak most sem lelhetek itt nyugodalmat, idővel pedig még inkább nem. Így nem csak azt nyerem, hogy nem bántódhatom, hanem azt is, hogy szivesen öszve gyalúlódunk, és nem lévén új bántás, a' régit felejtjük, 's egymást újra megszeretjük. — Asszonyámat talán az rettenti, hogy mit mond reá a' világ. — Édes Asszonyám, én elesvén minden reménységemen kivűl Regmecztől, szégyenletemben hogy velem illyes történhetett, és az Asszonyám eránt való tiszteletből, mindennek azt hirdettem, hogy engemet onnan nem rúdaltak-ki, hanem hogy önnként jöttem-el. Ha ez az Asszonyám eránt bizonyított tisztelet és háladatosság érdemel valamit, azt a' grátziát kérem Asszonyámtól, hogy Asszonyám is viszont méltóztassék mindennek azt mondani, hogy én a' háztól Asszonyámnak akaratjával mentem-el. Attól függ minden, hogy az ember mint ejti a' dolgot. Mert miért nem mond tehát arra semmit a' világ, hogy Gencsy Lajos eggy faluban, de külön háznál lakik az anyjától? és hogy éppen szom-

szédjában és még sem eggy háznál lakik? Én, tudja azt a' mindent tudó Isten, hogy a' Semjéni Papot kivévén, a' ki Asszonyámnak és az Öcsémnek szíves barátja volt és a' kit éppen e' miatt választottam közbejárómnak, senkinek nem szóllottam titkos szenvedéseim 's a' házból kimenni való szándékom felől; nem sem testvéremnek, sem idegennek, sem férjfinak, sem asszonynak, sem öregnek, sem ifjúnak: és így Asszonyámon áll, hogy a' lépést akart lépésnek declarálja a' világ előtt. — Imhol van szőlőm, marhám, juhom, sertésem és mindenem, a' mit Asszonyám nekem haza szabadúlásom olta adott; vegye vissza Asszonyám mind, vagy eggy részben; csak adja nekem azt, a' mit Asszonyámtól az Öcsémnek írt levélben kértem, és a' mit az Öcsém nekem az Asszonyám nevében, az Asszonyám jelenlétében, az Asszonyám hallattára és hallgatására Regmeczen Juniusnak 28-kán tavaly ide is adott; adjon mellé annyi földet és rétet, hogy el-élhessek 's marháimat télben kitarthassam; mert a' közös dolog, látom én, hogy új meg új históriákat szülne. Asszonyám azt mondta, hogy azért kellett vissza venni, a' mit fogságom előtt birtam, mert Regmeczen kevés maradt. Semjénben annyi van, hogy munkálni meg nem győzzük 's kéntelenek vagyunk a' Parasztoknak adni. Akkor nem eszem itt sem magam, sem cselédem, sem marhám; essék ez, a' mit most kérek, ennek helyébe. Mindeggy, akár földben kapom, akár az asztalról, akár a' szűrűről. Én azt acceptálom jövendőbeli successióm rátájában; hogy ha több lessz, mint nekem jut (a' mitől nem tartok), a' sokat visszaadom; mert úgy áldjon-meg engem az Isten, hogy én a' testvéreimnél többet kapni nem óhajtok.

Asszonyám azt mondja, hogy az Isten teremtett nyúlat, de nem bokrot. Bokrot kap a' nyúl, édes Asszonyám, csak külön határt ne kivánjon mindenik. Én meg férek kevésben is. De szeretnék — és azt óhajtom sok esztendők olta, — azon iparkodni, hogy lassanként magamnak állandó hajlékot építsek. Nekem sem kastély, sem anglus kert nincs fantasiámban; 's kérni rá eggy sindelyszeget sem fogok. Valamint az igaz, hogy Asszonyám vesztegetve hintette rám a' maga anyai kegyességeit, úgy igaz az, hogy szemérmesebb kérő nálamnál nincsen. Én nem említem, rabságom idején kívűl, mit és mikor kértem.

Meg mondtam feljebb, hogy a' Semjéni Papon kivűl senkinek sem szóllottam; 's ide tartozik a' Vice-Ispán is; 's néki annyival inkább nem szóllottam, mivel tudom, hogy néha közttünk esnek holmi meghasonlások. — A' mint most Pásztón járjuk az erdőt, mezőt

's udvarhelyet, azt mondja, hogy csak azt sajnálja, hogy az atyja külön lakást és gazdaságot nem adott neki, mert az az első kezdete a' gazdaságnak. — Eggy hangot sem feleltem reá; de én is azt tartom, és eleitől fogva azt tartottam. Miért csináljunk mi abból titkot, hogy az olly számos tagokból álló háznép, mint az Asszonyámé, és a' kik olly éles természetűek, mint mi mindnyájan vagyunk, csendesen együtt nem lehetnek? Az ollyan háznál lehet az csak, mint az Ibrányi ház, 's annak is vége van. Édes Asszonyám, az Isten szent nevére kérem Asszonyámat, ne végye tiszteletlenségnek, mert bizony nem az, — hanem annak az igyekezetnek, hogy Asszonyámat ellentállhatatlanúl meggyőződtethessem arról, hogy igaz a' mit állítok; én az Asszonyám házánál úgy nem lelek többé nyugtot, mint Asszonyám nem állhatta volna-ki soha, hogy Nagy Atyám Urammal 's Nagy Asszonyámmal eggyütt lakjon; pedig Asszonyámnak nem volt semmi testvére, 's minden szó nélkűl nem lökdösték elébb tovább, 's senki sem mondta, hogy most nem peslérezni kell; senki sem, hogy egy krajczárt sem ád.

[Eredeti fogalmazványa a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

612.

Kazinczy — Spáh Gábornénak.

Szeretetetre méltó kedves barátném,

Tizenöt dinnyével kedveskedem. Több nem vala a' háznál. A' szemnek elég szépek, de kételkedem rajta, hogy a' görögök jók lesznek e az ínynek; mert ez idén a' szépje éretlenűl maradt. Méltóztassék az Ifjú-Asszony kérem alázatosan, bennek részeltetni a' mi kedves barátunkat, Doctor Szentgyörgyi Urat és Asszonyt, 's ajánljon barátságos emlékezetekbe. A' nagy asszonyt és az Urat, az Ifjú-Asszonynak kedves férjét szívesen tisztelem 's magamat ajánlom tapasztalt becses szeretetibe. Maradok állandóúl

Ér Semlyén 29. Aug. 1803. alázatos szolgája:
Kazinczy Ferencz.

Kivűl:[1]

à Madame Madame Susie de Spah, née de Czika
à Debrecin.

[Eredetije Beöthy Zsolt birtokában.]

[1] A levél zárlatán piros pecsét.

613.

Kazinczy — Édes Gergelynek.

Ér-Semlyén, 1803. Szept. 1-jén.

Tisztelendő Úr!

Tegnap késő estve adják kezembe az Úr levelét és ajándékát. Köszönöm az Úrnak emlékezését, 's barátságát igen szívesen. A' nyomtatott verseket még aprilisban meg vettem Kis István pesti könyvárustól a' Debreczeni vásárban és minekutánna azt a' nyomtatványt Lembergbe küldöttem Csehy József barátomnak (a' kit Virág halhatatlanná tett, még maga is halhatatlanná teendi magát), most a' magam számomra ismét vettem tőle egy más nyomtatványt az augusztusi Debreczeni vásárban. — Azokról sok jegyzéseket tettem 's recenseálni készültem a' Schedius prof. Úr német nyelven írt. Magyarországot illető periodicus írásában 's talán fogom a' Decsy Úr ujság leveleiben 's örvendek, hogy azoknak egy részét előbb az Úrnak magának mondhatom. Első jegyzésem mindjárt az, hogy a' titulusnak. így kellett volna lenni: Édes Gergely versei (.) Első etc. kötet. — Az az *iromat* és *danla* — irtóztató nevezetek. Iromat nem fejezi ki, a' mit neki kifejezni kellene: a' — Danla pedig azon felűl, hogy véghetetlenűl alacsony danolást jelent, holott itt a' legmagasabb repülető énekekre alkalmaztatott, rosszúl, az az ízetlenűl e' szép szó helyett: *Dal.* — A' második megjegyzésem az, hogy ha az Úr a' felét a' kinyomtatott daraboknak megégette volna (hová minden irgalom nélkül tartozik minden cadentias distichon és óda; veszszen az örökre a' maga Gyöngyösi Jánosának!) — úgy az Úr most minden fogyatkozás és köd nélkűl nézhetné a' maga fényét; úgy az Úrnak szíves örömmel nyujtaná minden ízléssel bíró olvasó a' megérdemlett borostyánt. — Az Úr igen szerencsésen fordít; noha sok helytt a' Horátz szavainak egészen más értelmet adott. Azokat én a' legszívesebb örömmel olvasgatom. Szabad legyen az Úrnak valamit súgnom fülébe, 's szabad legyen arra kérnem, hogy ezt a' fülbesúgásomat hallja minden estve, mikor lefekvend és minden reggel. mikor fel fog serkenni. Imhol az:

Limae labor et mora!

Annyi talentum mellett, mint a' mennyit az Úrnak a' természet adott, és annyi könnyűség mellett, mint a' mennyit az Úr maga szerzett magának, ha a' limae labor et mora nem fogja offendálni,

's ha egy újabb kiadásban verseinek két harmadát elégeti, az Urat legszerencsésbb poétái közzé fogja számlálni a' mi köz anyánk, Sáros-Patak.

Svetonnak e szavait: Orthographiam non custodis! az Úrra lehet alkalmaztatni. Azt hittem, míg nem láttam levelét, hogy a' könyv hibái a' typothéta hibái lesznek. — De a' tegnap vett levélben szintúgy hemzsegnek a' hibák. *Dicsekedsz* (a' radix dicsekedik — a' dicsekszelnek, dicsekszik) nem jó; *dicsekedel*nek kellett volna lenni. — *Szájam* miért nem *számat? jány* azaz *lyány*. — Citeréja, Galatéja; mit keres ott a' j? — ne *mond;* rosz! — így kell in imperativo: *mondd, bocsásd:* talán bocsássd, mint nézzd, vessd, lássd. — «Hajh, ne kerüld Cupidot, kit még egy lyányka *sem* csalt meg!» Gondos író, sőt csak szólló is, nem téveszti össze a' *se*-t és *sem*-t; az egyik prohibitivum, a' másik negativum. Illyen a' *ba* motus ad locum, és *ban* quies in loco is. — Az Úr *is*-t (talán mint a' deák a' que-t; nem a' görög, sem ezt και, sem ezt τε) öszve ragasztja az előtte álló szóval. Ezt az sem cselekszi, a' ki Sincope jelt tesz közzéjek (-) *Nagy bába*, Diána! és *Csecs* oly nemtelen szók, a' melyekkel élni még a' durva theocritusi nyelvben sem szabad. A' *csecsen* segít a' monosyllabon *melly* (quod sinum aeque ac pectus denotat.) — A' franczia az asszonyok emlőjét még csak sinusnak (*sein* olvassd sejn-nek) sem mondja, hanem gorge, olvassd gorzs-nak, mely nyakat tesz. A' mit a' könyveket nem olvasó szabolcsi pimasz szép csecsű lyánnak nevezne, azt a' Parisi modestus — legalább szavaiban modestus — ifjú szép nyakú lyánynak mond, etc.

Én Theocritnak ezt az Idylljét igen jól említem. A' kedves Szentgyörgyivel fordítgattam egykor görögből. Szép költemény, noha Theocritusi parasztság tonusában. Az Úr jól tenné, ha még gyalúlgatna a' fordításon, mert némely sora nem bír édességgel.

De mondja meg az Úr, mint állhatta meg az Úr, hogy Horátznak képzelhetetlen szépségű epistoláját le nem fordította? a' *Vilice sylvarum et mihi me redd . . .* és *Quinque dies tibi pollicitus,* etc. — Készűljön az Úr, kérem egész bizodalommal, neki és fordítsa le azokat.

Az Εργα και ἡμεραι nem fogja a' nem tanúlt olvasó előtt szerencséjét csinálni, és félek, hogy a' tanúlt előtt azért nem fogja, a' miért a' Csokonai által lefordított Virgil Georgicáit kellett magának Csokonainak meg égetni. Némely munka nem szenved fordítást. Az tudnillik, a' hol az érdem nem a' dologban, hanem a' felette

gondosan válogatott szókban és csinos beszédben áll. Én Vossnak német Homérját és Virgiljét nem olvashatom; pedig hívebb, szerencsésb fordítást nem képzelhetni.

Az Úr epigrammáit gyönyörködve olvasgatom. Néhol a' költött nevek nem szerencsések. — Óhajtom, hogy az Úr verseinek nyomtatványai elkeljenek minél előbb, akkor azt, a' mi a' kiégetésben mint az arany a' paszománt hamvai közt, meg marad, csinosan kell kiadni, 's drágább áron eladattatni.

Ajánlom magamat az Úrnak további kedves emlékezetébe. A' mely kedves volt nekem az Úr levele, oly bántó volt a' kezdete, hogy «ámbár állapotunk, character — bohóságok! atyafiak vagyunk nem csak a Cristusban, nem csak Appollóban, hanem — mindenképpen!» Éljen az Úr szerencsésen.

Ér-Semlyénnek postája vagyon, 's ez az Ér-Semlyén, a' hol én rossz anyai jószágomban lakom (az atyaiban hagyván József öcsémet, a' ki tavaly Consil. Ragályi Józsefnek Mária nevű leányát elvevé), Debreczenhez öt órányira fekszik. Ha az Úr ezen szókat teszi levelére: per Debrecin à Ér-Semlyén, a' levél bizonyosan kezembe jut. Éljen az Úr szerencsésen.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz.

Kár, hogy az Úr csak azon résznek Dialectusát látszik becsülni.

[Megjelent a *Figyelő*, 1879. évf. 6. k. 57—60. l.]

614.

Kazinczy — Kozma Gergelynek.

Tisztelendő Úr,
Különös kedvességű barátom,

Sáska Úr a' Színjátszó kezembe adta Debreczenben az Úrnak becses levelét és ajándékait. Megbocsássa az Úr, hogy eddig haladt köszönetem kérésemnek teljesítéséért. Májusnak 4-dike olta midőn Bécsbe indúltam volt, csak nyolcz napot töltöttem házamnál, 's nem lehet képzelni nagyobb rendetlenséget, mint a' mellybe ezen hosszas távollét miatt dolgaim jutottak. — A' *Medecin malgre lui*-t még Debreczenben megolvastam. Fiatal ember' munkája, megtetszik a' fordításon a' gyakorlatlan és ***bátortalan*** kéz. Valóban nem leltem benne talán eggy szót is, a' mit tudva való hasznomra fordíthatnék. Azonban igen örvendek, hogy minek előtte az én fordításom Kócsy

Úrnak kezébe ment, és nem sokára az olvasó Közönség kezében mégyen, megolvashattam. — Czídet úgy tartom, mint régolta bírni óhajtott, elveszhető kincsemet. — Az Úr e' két munkának megküldésével engem nagyon lekötelezett, 's légyen értte az a' bér az Úré, hogy ezt tudja.

Az Úr munkáját által adtam Csokonay Úrnak Debreczenben 's olvastattam véle az Úr' levelét. Ő nagyra becsűli az Úr' emlékezését 's ajándékát velem eggyütt szívesen köszöni. Elirtóztunk mindketten titulusától, 's szántuk az Urat, a' ki az Erdélyben még most is szokásban lévő halotti ízetlen írások tételére kénszerítetik. Engem annak megolvasására egyedűl az fog bírni, hogy barátomnak ismerjem munkáját, 's ki tudja, talán lelek benne valamit, a' mi philologicai jegyzéseimet szaporíthatja. Báró Prónay Sándor Úrral, a' ki egészen *Arankában* él, Augustusnak harmadikán és negyedikén, sokat beszéllgettünk az Erdély és Magyar-Ország Nyelvbeli különösségeiről. Míg az Erdélyiek munkájikat olly írtóztató gondatlan orthographia szerint nyomtattatják, a' Magyar Olvasó nem fogja tudhatni, mi hogy' mondattatik ottan? Közönséges panasz nálunk is, de még igasságosabb panasz az Erdélyieknél, hogy munkájok' kiadásában megszámíthatatlan typothétai, grammatikai, orthografiai 's interpunctiók ellen elkövetett hibák vagynak. — — B. Prónay mondja, hogy ***Aranka*** azt tartja, hogy a' Magyar Nyelvnek *nincsenek* anomaliáji, tudniillik: exceptiones sub regulis. És így valahol ***ik*** a' 3-ik személy' végződése a' radixban, ott a' második személy' végződése mindig ***el*** és nem ***sz;*** 's valahol nincs ***ik,*** ott a' 2-ik személy nem ***el***-ben, hanem ***sz***-ben mégyen-ki. Ezt én is úgy tartom; 's e' szerint nékem ***válsz, vál, néz*** és így ***nézsz*** — ***nyúlsz*** és így ***nyúl*** (noha itt minden ***nyúlik***nak írja). De Nógrádban a' foly (fluit) foly***ik,*** Biharban a' fűl (calefit) fűl***ik;*** melly szenvedhetetlen anomalia, sőt még több! etc. etc. etc.

Azonban még is nem merném a' ***történszt,*** azért hogy a' radix történ***ik*** és nem tör***tén,*** törté***nel***nek mondani. — Légyen bátorságunk elállani a' *hibás* szokástól, de légyen érzékeny fülünk, a' melly megértse, hol szabad a' *szokás*tól elállani. — — —

Kis István Budai és Pesti Könyváros a' Debreczeni Augustusi vásárban 3000 ftot vett-bé, és az én szeretett Kis Jánosom' *Zaid*jából eggy holnap alatt 400 nyomtatványt adott-el. Itt Literaturánk' arany százada, ha ez így tart. De míg az Író hasznot nem lát az írásból, addig ne reményljük annak elérkezését.

Kis János (Nemes Dömölki Luther. Predik.) most eggy Flóra nevű Journált fog kiadni. Ennél semminek nem örvendek szívesebben. — Bozóky Atalát fordította, 's eggy Magyar Recueil de Chansons-t etc. ád-ki. E' végre az én Heliconi Virágimnak második (ki nem nyomtatott) darabját elkérte, hogy abból is kiszedje a' javát. — Valaki Wielandnak Grátziájit fordította. Ki legyen az, és mi lesz a' Wieland' szép Gracziájiból? nem tudom. — Az Erdélyi *Ámor' Martyrja szerelmeit* Kis István már sajtó alá adta. Úgy mondá, hogy a' Martyr nevet a' *Censor* — (bizonyosan a' *Praefatora,* ki ki légyen, nem tudom) — *Rabjává* változtatta. — Csak olly rezet ne tennének a' Munka elibe, mint Zaid előtt áll!

Én ma kapom levélben a' Metszőtől Bécsből a'

VIRÁG BENEDEK'

cuprumának első nyomtatványát, mellyet nékem próbáúl külde, hogy igazíthasson rajta, ha valamit igazítani valónak lelek. A' kép igen szerencsés mássa lessz a' Kininger által festett fejnek, és hasonlít valamiben a' Virágéhoz, noha a' Művészek' regulája szerint idealizálva, szebbítve van; — a' Magyar Mente pedig *Stunder* által festve, igen jól találtatott-el, melly nem legkissebb érdem Némettől. — A' Művészek' nevei a' képen Magyarúl állanak, így: *Kininger Bécsben* és *Stunder Pesten* fest. *Neidl. Bécsben metsz.* 1803. 's a' ki Hazáját úgy szereti, mint Virág meg' én, ezt látván, jó kedvéből eggyet káromkodik reá, hogy a' *Barbarus* pénzért Magyarúl szóll. — —

Végye az Úr, szerelmes barátom, az én Viczaymnak még talán nem látott képét; és higyje felőle, hogy az az ember érdemes a' kép alatt lévő sorokra.

Mélt. Aranka Urat tisztelem szíves tisztelettel. Ajánlom magamat az Úrnak becses barátságába.

Ér-Semlyén, Septbr. első napján 1803.

Kazinczy Fer.

Mint újságot — szomorú újságot — írhatom, hogy minekutánna a' Fels. Kamarának 1068 fr. $50^1/_2$ krt heted fél esztendeig és két hétig reám tett költségeiért lefizettem, most ismét veszem parancsolatját, hogy hibás lévén az a' calculus, a' melly szerint rajtam csak 1068 frt. $50^1/_2$ krt kívánt, fizessek újra 496 f. és 4 krt. Arról kérdés sincs, hogy azt is meg fogom e fizetni? de — *nehéz!*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

615.

Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak.

Ér-Semlyén, Debreczen mellett, Septbr. 2d. 1803.

Tisztelt, Kedves Grófom!

Vitsch nekem nem ír. Azonban én el nem felejtkeztem sem a' Te parancsolatodról, sem angyali szépségű és angyali jóságú hitvesedéről, kinek szép képe úgy lebeg szünetlen szemeim előtt, mint a' hogy' füleimben zúg eggy kedves zengésű Muzsika, mellyet akkor nap, hogy Tőled eljöttem, volt szerencsém hallani. Ime Vitschhez írt levelemnek mása.[1] Óhajtanám, hogy Néked ollyat terjeszthetnék tetszésed elibe, a' minek Te önnként nyújthatnál javallást. Elvárom a' Vitsch feleletét, és osztán tudtodra lessz, hogy ő mit itél.

Boldog Ráday! szeretetre méltó Unokája annak az áldott nagy embernek! melly szerencsés sors juta Tenéked! — Csak kevés napja, hogy Tiszánénak vacsorája felett beszélltem-el Váradon, hogy Te miként loptad-ki magadat közzűlünk, 's hogy vevéd karjaidba a' kis *Prónay-lyánodat,* 's midőn az ott elaludt, hogy' jövél-ki, hogy' érzetted atyai örömödnek teljességét, 's az a' szép Asszony hogy' kele-fel canapéjáról 's hogy' ölelt-meg tégedet és lyánkátokat eggy pathosszal mondott: *Mein lieber Mann*-nal! Az egész asztali gyülekezet felmelegűlt ennek hallatára; 's Tisza annál inkább gyönyörködött értésén, minthogy ő maga is igen nyájas atya. Beszélltem nekik, hogy Néked és kedves Nettydnek elmondottam, hogy ha hozzá jő az ember, őtet többnyire úgy leli, hogy lyánkája jobb czombján űl, fia a' jobbján. [?] — De azt is elbeszélltem, hogy midőn Pilinből Ludányba visszajövénk, 's Te engemet, azalatt, míg Netty a' beteg Ninához ment, a' kertedbe vittél, 's felizentél Grófnédhoz, hogy jöjjön utánnunk, ezt a' dicséretet mondád felőle: *Kazinczy! tíz esztendő ólta ez lenne az első kérésem, a' mellyet ő nékem bé nem teljesíte!* — Ráday! melly öröm olly tiszteletreméltó Asszonyt lelni eggy szép Asszonyban, mint a' millyen Netty, és eggy szerencséjét becsűlni-tudó 's háladatos férjet, mint a' millyennek Téged nékem vala szerencsém lelni. — Még látom kedves Grófnédat felemelt ruhával járni a' szobák előtt és ott, a' hol mi állunk, hogy a' két beteg cseléd eránt a' többi legyen gonddal.

[1] L. e levél után.

'S hát mind ezek mellé osztán az a' Te kifogyhatatlan jó kedved 's azok a' sok elmés bohóságaid! Be sokat nevette B. Podmaniczky Lászlóné Almáson, és a' Tiszáné vendége Váradon, azt a' gondolatodat, hogy az élet' végén *Da Capo*-nak kellene lenni, mint a' Muzsikai darabokén, és hogy osztán inkább *Variatziókat* óhajtanál játszani, mint egyebet.

Valóban nálad töltött napom elviríthatatlan emlékezetben fog élni előttem örökké. Mondjad a' Te szép Nettydnek, — Te boldog Férj! — hogy tisztelőji köztt hevesebbet nem lelhet, mint

Kazinczytok mp.

Abschrift.

Ezt nem kell mindennel olvastatni.

An den Hr. Ingenieur Vitsch.

Verehrter!

Graf Ráday genehmigte meinen Vorschlag, unter die uralte Esche die an dem Teiche zu Ludány steht, das Denkmal seines Urgrossvaters, des *Paulus Ráday*, und nicht das von seinem Grossvater, dem *grossen Gedeon Ráday dem Ersten*, zu setzen; und das aus folgenden Gründen:

1. weil Paulus Ráday Ludány bewohnt und bebaut hat, und nicht sein Sohn, Graf Gedeon I.
2. Weil diese Esche wahrscheinlich zu Zeiten des Paulus Ráday gepflanzt war.
3. Weil P. R. eine glänzende Rolle im Politisch[en Leben] gespielt hat; nicht so sein Sohn, der ***stille Gelehrte.***

Nun *darf* man aber von dieser glänzenden Rolle nicht ***laut*** sprechen, wiewohl die Zeiten vorüber sind; und ***kalt*** und ***furchtsam*** soll man nicht sprechen. — Auch sind P. R.-s Thaten grösser, als dass sie eines Lobes und der Erfrischung nöthig hätten. Der Stein soll also, anstatt seines Lobes, die Pflicht lehren, die der erhabene Mann ausgeübt hat, und der gefühlvolle Mensch, der zu dem Denkmal tritt, wird von einem heiligen Schauer ergriffen dabey stehn und nachsinnen.

An dem Monumente sollte Paulus Ráday's Brustbild v. Marmor oder Medaille mit seinem Profil, nach Mányoki's Gemälde, die Medaille ***mit*** — die Büste ***ohne seinen Namen*** stehn. An die Vorderseite kämen die ungr. Worte, die sie unten hier finden werden: rechts an der Nebenseite hienge die Bürgerkrone von Eichen-

laub (a közepébe ennek eggy esztendőt kellene kiválasztani életéből) — links der Kranz der Musen von Rosen und Weinlaub.

Dem gelehrten Grafen Gedeon I. sollten Sie, meine ich, einen stillen Winkel mit ewig jungen, ewig melodisch säuselnden Pappeln heiligen: — und der prächtigste Platz des Gartens würde die zweyköpfige Terme[1] des Grafen Gedeon II. und seiner verwitweten Gräfin enthalten, denn unstreitig hat diese Gräfin einen sehr wichtigen Antheil an dem Glanz, den der Heilige über den Grafen ausgeschüttet hat.

Die schöne und gute Gräfin, in deren Zirkel ich Sie zuerst sah, befahl uns, etwas für die letzthin verschiedene Mutter, der Baronne Prónay Excell. zu ersinnen. Ich dächte zwey Inschriften; an die Vorderseite, wie es dieses herrliche junge Weib will, nichts als prunk- und schmucklos im reinen Geschmacke des Alterthums:

Der etc. Mutter etc. ihre drey sie innigst beweinende Töchter Agnes, Prisca, Honorata.

An die Hinterseite den

Zuruf der Mutter aus der Tiefe des Grabes, an die drey weinende, ganz im Tone der ewig hingeschiedenen Mutterliebe.

Empfangen Sie die Versicherung meiner innigen Hochachtung und Liebe

K. F.

Zuschrift an das Denkmal des Paulus Ráday unter der Esche:

Házunk' szeretete rokon érzés a' Hazáéval; és a' ki atyáit nem tiszteli, kiktől lételét 's mindenét vette, az háládatlan a' nagy Istenek eránt is, kiknek ezek képeik.

«Familienliebe ist ein verschwistertes Gefühl mit der des Vaterlandes: und wer unehrerbietig gegen seine Ahnen ist, von denen er Dasein und Alles erhielt, der ist auch gegen die grossen Götter undankbar, deren Bilder (Stellvertreter) diese sind.»

Die Zuschrift ist nicht *jedem* einleuchtend, und soll es auch nicht seyn: doch ist sie auch nicht räthselhaft, und der Satz ist von einer unbestreitbaren Wahrheit und moralisch.

[1] Kazinczy tollrajzban is mellékeli az itt említett kettős szoborfőt.

Der Ungar, der seine Sprache nicht als Philolog kennt, und der für classische Kundung kein Gefühl hat, wird ersucht in sich zu gehen, und sich aller Sprachhofmeisterey zu enthalten.

[Kazinczy másolata a Szemeretár I. kötetében.]

616.

Németh László — Kazinczynak.

Győr, Szept. 6-dik. 1803.

Sokkal tartozom, Barátom, mert az épen elmúltt feriáimat utazással töltvén el, sokat láttam: de olly halmosok és siettetők a' foglalatosságaim, hogy lehetetlen most azokra botsátkoznom. Tsak egyről szóllok. Én egy Bibliopolának kérésére a' mi kedveltt Telekynknek utazásait Németre fordítom 's ő ezen munkának réz metszései helyett a' mappákon kivűl, mellyeket meg akar tartani, másokat akar szerezni.

Én Kassa vidékének délről való formáját, —

A' Tokai hegyeknek azon meredek részeinek ábrázolását, a hol a' töltések tartják a' földet és — némelly Székelységbéli hegyeknek bővebben leírtt tájékait projectáltam néki, rész szerént, mert valójában illy képre igen illendőknek tartom és Szépeknek azokat, rész szerént, mivel a' könyvben bővebben le vagynak írva. Mit mondaszsz hozzá, és mit projectálnál Te?

Ha tehát kivált a' két elsőnek megszerzéséhez utat és módot mutathatnál, Kassa és Tokaj vidéken lévő esméretséged által mind nékem, mind a' publicumnak számára dolgozó könyv árosomnak kedves dolgot fogsz tselekedni. Hitvesem és kitsinyem, a' ki képednek repesve örvend, ölel igaz szívvel

Némethed. mpr.

NB. Lelkem, a' Tiszteltt hazánk fiának emlékezete meg kivánja, hogy mennél tökélletesebben adjuk szép munkáját a' külföldnek kezébe. — Írj meg nékem mindeneket, a' mik annak tökélletesítésére szolgálhatnak.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

617.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Sept. 10-dikén, 1803.

Tegnap délelőtt érkezék meg leveled a' képpel egygyütt. Valójában Kininger után Neidl szerencsésen dolgozott. — A' Bellerofon paripájának feje, úgy tetszik nékem, nem *jól látszik*. A' te jegyzéseiddel kell néki élni. A' *jobb pofa*, a' szem, a' mint írád, megjobbittandók. Igazgasd őtet tetszésed szerént. Vajha boldogabb környűlállások között eshetett volna ez meg! Sajnálom, hogy még sem menekedhettél ki egészen bajaidból.

Kis kezembe adta az *Idilliumokat*, a' mit tudnod kell.

Versegi ma holnap megjelenik Budán annyánál minden bizonnyal.

A' jövő Debreczeni sokadalomra néked megküldöm Révai munkáját (Kis által), Antiquitates Literaturae Hungaricae.

Volumen I. nem rég' jött ki.

Nem ismerted e Mihalóczit? (úgy tetszik e' vala neve egy N. Váradi Professornak, ki egy vagy két esztendő előtt hala meg.) Bizonyos embertől hallottam, hogy özvegyénél igen derék *monumentumok* vannak, mellyek hazánkat illetik; de a' mellyeket az Aszszony kints gyanánt tart; — Te az aszszonyokkal, főképp' a' szebbekkel örömest társalkodol. a' haza kedvéért tégy Próbát. Erre szépen kérlek, édes Földim!

Írd meg nékem, mikor, melly esztendőben circiter kezdett b. e. Ráday római mértékre írni verseket; t. i. mert valami kis munkámban meg akarom nevezni.

És: Szilvester János melly esztendőben adta ki a' mondott mértékű verseit. *NB.* küldgy azokból egynehányat. Nem 1540-ikben-e? Ez volt-e a' legelső effélékben?

Az

1540—1592. Szilveszter lenne tehát Vilmáni Libetz Mihály és *Ciszó*, isméred e' könyvet, a' régi kiadásban d. Anno 1592, vannak initiumok 's a' t.

1616—1653. Hatot találtam: ha többet tudsz, írd meg.

1760—1780-ig sokan vannak; ím ezeket akarom tsak említeni:

Kalmár György.
Birsi Ferencz.
Molnár János.
Rájnis Jósef,
Baróti Szabó Dávid.
Révai János Miklós.
Tóth Farkas.
Gyöngyősi János (Erdélyi).
Ráth Mátyás. És, a' mint imént említém, G. Rádayt.

Mit gondolsz erre? — A' miben segíthetsz e' tárgyban, segíts, kérlek. — Ez idén ki nem jöhet ez; mert másban dolgozom. Lészen üdőd.

Némelly Grammatikusokat is előhozok benne; p. o. a' Geleji Katona István, a' ki (tudtomra) kezdett a' nem tudom mitsoda újításhoz, és kit *Gyarmathi* most sokban követ. 2. *Tsétsi,* a' ki a' magyar orthographiát Páriz Pápaiban megtótosította, p. o. *kralj, kerstitelja, tudje, pirje, miloserdje, ljubé, smurnja, ralja, obrizistje, mastojanje, bratja* etc. írd most: bará*tja,* mint ím az végső szóban látod. etc. a' Magyarnak ty, ny, ly, a' ragjai; nem pedig *lj nj, tj.* Most erről nem írhatok többet. — ő ű, és ü ö szép hangok, és szépen öszve illenek, p. o. tüdő, üdő, ütő, sütő, fűtő. etc. etc. de erről sem többet. — A' tótos orthographiától te is őrizd meg írásaidat. Hiszen Magyar vagy: Melly sokan meggyalázták már nyelvünket! de bizony gondatlanságból inkább, mint rossz indulatból. *atja, adj,* etc. Egek! — A' képet Néked, mert talán még juthat valami néha eszedbe, viszsza küldöttem. Vale kedves Kazinczym!

V. mk.

NB. Csehynek küldgy képet, a' te nagy tisztelődnek.

Nézd meg a' Képet. Nintsen-e hiba a' szájban?

Örömödre írhatom még, hogy az Egri papok — a' kis papok — is élednek.

Egytől vettem levelet e' napokban. Feleltem: «Ti is Egriek felébredtetek; t. i. int az üdő, int a' nemzeti lélek, a' ki már két három ízromban megrázta az Egri Várt. Fogadgyátok el intését, és emberkedgyetek!»

Majd egy Aradi levelet is küldök, Kis által.

Ismered-e Édes Gergelyt? A' minap nálam vala. Szép tehetségű ember.

Kátót (de Senectute) most purizálom. Én igen szeretem Cicerot. Nem tudom hol, «Omnium Romanorum sanguis conjunctus est» kiáltya. Élly. Halhatatlanság fia! édes Kazinczym!

A' magyar Pap!!!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

618.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

A' nékünk kedvező környűl-állások olly akadályokat vetettek elibe a' Méltóságos Aszszonynak, hogy el utazása szerentsésen el maradott: mellyet maga nem kevéssé bán, mi pedig nem kevéssé nem bánunk: van egy tsak ugyan benne, a' mit mind a' Méltóságos Aszszony, mind mi igen sajnálunk, hogy t. i. Te azon szerentsétlen meg tsalattatásban és Haerétikusban lévén, hogy ő Nagysága eddig a' Szamos Nimfáival egygyütt ferdik, felénk sem méltóztatsz jönni, sőt talám környékünknek hátat fordítván, Erdély felé M. B. Wesselényi Ő Nagyságához indúltál. Ehez-képest mindennapi és közelebb mai emlegetődzéseink után, hogy lelkünknek terhét le tegyük: nem kívántuk el múlatni, hogy ezen jó alkalmatossággal (a' mai postával) ne tudósíttsunk, és ha levelünk Csalóközi szerentséből otthonn érne, ne kérjünk, hogy Úri személyedet hozzánk be hozni, és a' minap *el vesztett* nyájas délutánt és estvét minél elébb meg nyerni méltóztassál. Nec secus facturus 's a' t.

Mint egyebek nálunk szoktak, úgy a' munkátskám nyomtatása is rák lábon nyargal. El múlt nyóltzad napja, hogy be adtam a' könyv nyomtató műhelybe, és még ki nem szedték az első árkusát! Bártsak a' halált concivitáltathatnám Debretzenbe, úgy (különmbenn is velem allіánzba lévén; de rám ne vallj) bizonyosann a' marasmus senilis vetné végemet!

Sok viszontagságokkal és kedvetlenségekkel kezdődött esztendőmnek 2-ik fele sokkal tisztábbann és nyájasabb áspectusok között foly az elsőnél: a' tőlem el idegenedett öröm kezd hozzám ismét ottan ottan beköszönni, és kellemetes helytartóját, a' vidámságot, rendszerint nálam hagyja. Leg nagyobb oka fel éledésemnek az a' kedvező szerentse, melly a' múlt esztendő véginn végképpen el ragadott hozzá foghatatlan Aszszonybarátom helyibe a' múlt hónapba

hasonlót ajándékozott; kivel annyival kevesebbé tudok be telni, minthogy a' már egyszer el vesztett megbetsülhetetlen jónak érdeınit kettős mértékbenn érzem.

Gyere! örüljünk egygyütt, érezzük az élet boldogságát, felejtsük bajait, áldozzunk a' tiszta Barátságnak — minden jót tegyünk! Tisztel a' feleségem és ölel, kis leányaim tsókolják kezedet, még tsak Zsuzsika is, meg tanúlván az Apja gyakori emlegetésiből, így emlékezik rólad: »az én kedves Kazinczym!« Látod nálunk »Ditsérnek Téged még a' tsets szopók is, Szájokban viselik nevedet ők is.« VIII. Zsólt. Úgy é kegyes fijú vagyok? Ölelünk és várunk, s vagyunk Debreczenben Sept. 13. 1803.

híveid,
Én és az enyimek.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

619.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér-Semjén 15. 7br. 1803 reggeli 7 órakor.

Édes barátom!

Az Anyám engemet ma indít a' Restauratióra. Ha magamtól függenék, szombaton Debr. felé venném az útamat, és az Urat, mint *megtétetendő Assessort,* lakadalmi képpen vinném Váradra. De így nem lehet. Hanem az Urat arra kérem egész barátsággal, hogy ejtse módját akárhogy (csak ne postán, mert úgy igen drága), hogy Váradra béjöhessen. Lesz abban most mód, minthogy a' Restauratio sokakat oda hív. Én az Urat *vissza viszem Debreczenbe* a' Rest. után; — Váradon pedig engedje az Ur nékem azt a' szerencsét, hogy az Urat a' Fő Ispánnak praesentálhassam 's assessornak recommendálhassam. Minekelőtte az Ur oda érkezik, már én fogok szóllani Ő Excelljával az Ur eránt. — Szálljon az Ur az Öcsém házához, a' hol én lenni fogok. Az Ur nem csinál semmi praetensiot, az Öcsém nem genirozza magát, 's éljünk kedvünkre egynehány napot. — A' dolgot a' Káptalanban elvégezzük. Az Anyámnak a' mai levélről nem mondottam semmit. Még kedvesebb lesz ab insperato mutatni, hogy a' dolog elvégeztetett szerencsésen. —

Én pénzt adtam ki kölcsön olly reménység fejében, hogy eggy

hét alatt megadják 's elakadtam. Ha Bécsbe nem jártam volna, most iobban állanék. — Adieu. Jöjjön az Ur bizonyosan! A' Schiller 2dik darabját és a' Franczia Metastasiót ime küldöm.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

620.

Neidl János — Kazinczynak.

Wien, den 20-ten Septemb. 1803.

Hochedelgebohrner, insonders Hochgeehrtester Herr! Um Euer Hochedelgebohrnen, nicht noch länger aufzuhalten, so überschücke ich hiemit 3 Abdrücke, obwohl ich noch das ganze einmahl überarbeide, solden Sie noch einige Fehler bemerken, so wirden Sie mich (und solde ich auch das ganze verändern müssen), durch eine baldige Nachricht davon, unentlich verbinden, den mein Wunsch ist, Sie wo möglich zu befriedigen, in erwardung dessen habe ich die Ehre achtungsvoll zu seyn

Euer Hochedelgebohrnen

bereitwilligster Diener
Joh. Neidl mp.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

621.

Csehy József — Kazinczynak.

Przemysl, Septemb. 21dikén 803.

Kedves barátom!

Hosszas halgatásodat nem tudtam mire vélni, míg nem végre a' napokban leveledet venném. — Júliusban tudósított Virág szerencsétlenségedről, a' minn nem kevéssé döbbentem meg. Illy bizonytalanságok közt hagytam oda Przemyslót, hogy Generalisomat a' táborba követném. — Táborozásunk szerencsésen véget értt. Ferdinand Fő Herczeg minden magyar szívű embernek magára vonta szemeit magyaros viseletével, mellyet soha le nem tett, azonkívűl azt a' becsületet is meg adván Nemzetünknek, hogy sokakkal, és örömest szóllott nyelvünkön.

Méltó volna a' próba tételre, vallyon illyen egy Herczeg' vezetése alatt a' magyar Regementek különvéve egy seregben többet

nem tennének é, mint eddig száz gyülölségekkel egymásban meghasonlott hadi népeink.

25 lengyel nemes ifjak setét kék Uhlanus öltözetben fogadták a' Herczegeket.

A' Generalisok közzül magyar Uniformisban jelentek meg Knezsevics és Schusteg Brigadérosok.

Virág' képinek nagyon fogok örülni. Stunder öcsettyit ösmerem. Zajdot és Édes Gergely Anakreonnyát megküldötte Virág. Mind a' kettő nyelvünk előmenetelének egy-egy új gradicscsa. Mennyire gyönyörködtem Zajd bő, és ékes magyarságában; noha elmultt bámulásom, hogy nagy nevű forditóját általad megismertem.

Mennyire nem halladna Litteraturánk, még ha a' súlyos Censúra annyi gátokat nem vetne. Sok akadályokon kell erőt vennünk fáradsággal és ésszel, de többeket az eggy eltökéllett hathatóssággal.

Virág' utolsó levelében a' Dugonits' Mathesissát a' tudákosság nevezetétől meg akarta fosztani, 's azt a' Litteraturára illetgetni. Ellenkező értelmet nyilatkoztattam ki feleletemben.

Az én magyar könyvestáram igen csekély. Szabó Dávidnak egy munkájával sem birok; de a' mit most legjobban óhajtok, az Kulcsár magyar Historiája Gebhard után. Ha valamit akarsz küldeni, arra kérlek leginkább, hogy magad munkájiból küldgy; mert noha oda haza léttemben nagy részént meg voltak, de most újjon még eggyet sem szereztem meg belőlök.

El nem mulathatom, hogy vélekedésemet Zaidban elő fordúló egy két kifejezés iránt ne közöljem.

Igy, jobb szeretném, ha 10 l. *zászlóját plántálni* helyett tette volna: *zászlóját kiszegezni.*
21. l. *Adrianopoly* helyett *Drinápoly.*
51. l. *ülő város* helyett *székes város.*
57. l. *magát által lopta* helyett *által lopódzott.*
116. l. *templom pitvara* helyett *templom tornáczcza.*

Ujságul vidékünkről azt írhatom, hogy a' General Quartély Mester Staabnak Oberstere azzal az utasitással indult Bukovina' és Erdély' széleire, hogy a' határos Országok' communicatiójit, és a széleken való positiókat járná be.

Ha csak ugyan Európa sorsot vetett az Ozmánok' uradalmára.

Az ő romlások ámbár meg nem térítheti kárunkat: de méltó bosszú leend esett sérelmeinkért.

Élj kedves barátom és szeress.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könytárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

622.

Kazinczy — B. Prónay Sándornak.

Méltóságos Báró, Cs. K. Kamarás Úr,
nagy tiszteletű jó Uram,

A' mi Péchynk áldozatja leve az Ostracismusnak. De úgy esettel, a' mint állott. Magába rejtvén-el szándékát, bevárta, hogy neve a' más Candidatusok' nevei előtt megneveztessék; 's akkor, midőn az ellenkező fél azt hitte, hogy kezdődik a' viadal, azt a' jelentést tette, hogy szolgálni tovább nem kíván. Könnyű képzelni, mint hűltek-el mind barátjai, mind ellenségei. Haszontalan volt minden kérés: tántoríthatatlan volt végzésében. Elsőbb Vice Ispán lett Beöthy László 712 — második a' testvérem, Dienes, 715 vokssal. Fő Notár. 410 vokssal Domokos Lőrincz a' Békési. — Az öcsém és Beöthy nem dolgoztak Péchy ellen sem nyilván, sem titkon, sőt mind ketten barátjai. Rhédey Lajos és az Orczy leánytól született Gróf Haller Pál 's Juricskay László voltak fejei az ellene törekedőknek. — A Péchy' nagyságához az illett, hogy magát ne bocsássa koczkára, 's hogy vesse-meg, a' mit mások veszve keresnek. — A' Tisztválasztás' egész menetelét megírtam Dr. Decsinek; az álmatlanság és hosszas írás nem engedik, hogy itt bővebben írjak.

A' Mélt. Bárót én arra kérem, hogy méltóztassék a' mi Péchynk' migniaturban festett képét a' lyányától, Theréztől, elkérni, és azt Udv. Agens Vitéz Jósef Ur kezéhez olly útasítással küldeni, hogy légyen az Agens kezei köztt, míg én elkéretem. Le akarom másoltatni 's rézbe metszetem; örvendvén, hogy ez által eggy jó ember' képét elsokasíthatom 's őeránta való tiszteletemnek jelét adhatom.

Csókolom kezeit Ő Nagyságának a' Grófnénak, 's magamat ajánlom kegyes emlékezetekbe, alázatos hív tisztelettel maradván

Méltóságos Báró Nagysádnak

Várad, 22. 7br. 1803.

alázatos tisztelője
Kazinczy Fer.

[Eredetije b. Prónay István péczeli levéltárában.]

623.

Stunder János — Kazinczynak.

Pest, d. 22. September 1803.

Hochzu Ehrender Herr von Kazinczy!
Schätzbarer Freund!

Es thut mir Leid Ihre und Ihrer Freunde höfliche einladung vür jedst nicht annehmen zu können, weil meine hiesige Geschäfte es nicht zulassen; solte ich aber künftigen FrühJahr oder Herbst abkommen können, und ich noch wilkommen sein bei ihnen, so binn ich nicht nuhr zu Dinste, sondern es würde mich sehr freuen diese Reise machen zu können; theils um Ihren angenehmen umgang geniesen zu können, theils um eine neue gegend von Ungarn zu kennen.

Ich danke vür die sorge vür meine bekwemlichkeit. Ich muss aufrichtig gestehen, das ich etwas darauf halte, da ich nach und nach aufhöre Jung zu sein. Ich möchte nicht gern sagen, alt werde.

Sie sagen nicht, wie es mit Ihrem arm geht, ich schlisse also, dass er gudt sein muss, — wir befinden uns alle zimlich wohl. Meine Frau Empfielt sich Ihnen, so wie auch ich mich Ihrer Schätzbaren Freundschaft Empfele! und bin mit aller hochachtung

Hochzu Ehrender Liebér Freund!

Dero Unterthänigster Diener
J. Jaques Stunder.*)

Kivül: [1])

de Pesth

À Monsieur
Mons. François de Kazinczy
par Debrecin
à Ér-Semjén.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

*) A levél szélére Kazinczy ezeket jegyezte: »J. Jac. Stunder, Hafniensis. Pictor. Venit in Hungariam Ao. 1793. duxit Leutschoviae uxorem.«

[1]) A levél zárlatán piros pecsét.

624.

Németh László — Kazinczynak.

Győr, Szept. 30-dik 1803.

Kedvesem,

Tegnap érkezett leveled sok tekintetben ujjabb örömöt, de egyszersmind ujjabb tüzet is gerjesztett bennem. Azt én tsak abból tanultam meg, hogy az Erdélyi Cancellarius Gr. Teleki Sámuel Urnak fia lett légyen a' mi Domonkosunk; én más Gróf Telekitől származottnak hittem. Szeretném, annyival is inkább, minthogy egy tsinos kötésű Statistikával mindjárt udvarolhatnék néki, hogy ha vele, a' Te említésed mellett itt esméretségbe juthatnék.

A' mitől ő láttatik tartani, a' jó Németség hibázásától, én legkevesebbé tartok az előttem levő fordításra nézve: hanem inkább attól, a' mit te jelenteszsz és a' mit magam is kivánnék magamtól: Teleki hibáinak megjobbításától és hijánosságainak pótolásától. Azért pedig, mert többnyire olly részeit írja le hazánknak, mellyeken magam nem jártam, vagy ha jártam is, olly ifjú koromban, a' mikor még kevesebbet értettem az utazás módjához, mint Teleki. Erre nézve bár más fordítóra kapott volna a' munka. Most már nagyobb részént készen vagyon: azért Tégedet, a' ki a' Tisza tájékain jártos vagy, kérlek, olvasd meg figyelmetesen a' munkát, és a' hol mit megjobbíthatsz, jobbítsd meg; a' hol hibát gyanítasz, jegyezd meg, hogy végére járhassak a' dolognak. Te kivűled tsak a' Sógoromat, Ásbóth János Urat, kérem hasonló munkára, kérném még Schedius Professor Urat: de ez úgy is bajjal érkezhetik. A' Ti segedelmetekkel, ha minden hibákból ki nem vetkeztethetem is Telekimet, legalább egy hasznos és kellemetes olvasatú munkát adhatok, reménylem, a' Német közönségnek kezébe, mellyet ha elfogadja, a' Cancellarius Úrnak fogok ajánlani. A' mi a' siető munkának szennyeit illeti, azokat, reménylem, alkalmasint le mosogatom; 's a' mi aprólékozó lélekre mutat is alkalmasint, noha mind kész akartva sem, eltörlöm: de a' pótolás az Ország több nevezetes részeinek leirásával csak akkor lehet meg, ha azon tájékokat ez után vigyázó szemekkel magam megtekintem. A' datumaim, mellyek Statisticumok, az utazást segítik, de az utazás leirásában megkivántató Topografiára koránt sem elégségesek. — Én nekem úgy tetszett, mintha igen Romanticus lett volt Kassának megtekintése a' Tokaji utról: de Te, a' ki gyakrabban látod és finom izléssel bírsz, jobban megitélheted.

A' Könyváros, a' ki ezen munkának megkészétésére kért, az után egy voyage pittoreske-t akar Magyar Országról folytatott darabokban kiadni, a' mellyre engemet már megkért, és én Téged kérlek, hogy utazásaidat ezen tekintetre nézve irogasd le, a' hol alkalmatosság leend hozzá, rajzold le a' tájékot, ha megérdemli. A' manuscriptumnak hozzád való küldése talám meg lehet a' jövő Januariusi Debreczeni vásárkor, vagy bártsak előbb meg lehetne. Én a' két első hétben megkészitem. — Ki a' könyv árrosod? talám az által legelőbb oda jutna hozzád. — —

Hogy a' Propylaeekkel megajándékozsz, azzal nagyon lekötelezsz mert még eddig tsak olvasásához sem esett szerentsém, noha azt mindig kivántam: de sajnállonám, ha kedveskedésed erszényednek érezhető nehézségére esne.

Édes hív Barátnak emlékeztetője
Ugy, ha az terhének nem nehezítője.

Köszönöm, Édesem, előre is.

A' képed, melly tanuló szobátskámnak ékessége barátod szivének: a' fiamnak pedig szemének gyönyörködtetője. Az én ártatlan Arisztippemnek semmit, a' mi minden siránkozását el mulaszthatná kedvesebbet nem mutathatok annál. Mintha érezné szíveink hívségét. Fel kelése után első indulása képedhez van, annak örül, arra repes: le fekte előtt annak mond annyán 's apján kívül utoljára jó éjtszakát.

A' szépnek érzése igen elevenen mutatja magát benne. Épen karomon volt, hogy leveledet feltörtem, 's a' Viczaÿdat alig tudtam kezéből baj nélkül kiszabadítani. Meg engedj, hogy annyit fetsegek róla: egy kintsem, — 's tudom, hogy megelégedve mulatnál vele, ha látnád. Irtam a' minap, hogy képed és én közöttem nem kitsiny hasonlatosságot találtak: most a' szolgálóm épen a' magaménak esmérte. — Szerentsés vagy, hogy bóldog gyönyörűségedet leled a' szép ritka képeknek szemlélésében: a' kit azok nem ébresztenek, abban nints ébredhető. — A' képemmel való szándékod felette szép fántáziákot szült képzelődésemben — a' mult időt terjesztette előmbe. — Kisemmel egybe szorítlak karjaim közé. — Mihelyt módom esik benne, meg készül a' képem. — — Esmértess meg Vitzaÿval, kérlek: ő néki jeles *ember*nek kell lenni, kit Te úgy betsülsz. — — A' gyönyörűségeknek a' szépében válogatsz! Édesem ne véld tréfára, ne vesd meg intését, kérését Barátodnak, Némethednek — ***házasodj.***

Mi üzhetett Győrből olly sietve, el nem tudom még eddig [képzelni], és annál inkább kivánnám tudni, mivel magad figyelmetessé tettél reá. — Mondottam a' minapi levelemben, hogy sokat kellene írnom a' nyáron tett utazásaimról. Most tsak egy két szót, mert szándékom ugy is valamit belőlle nyomtatásban adni a' Közönség eleibe. — Láttam Keszthelyt, és örültem Festetits György munkájának. A' Georgicon ollyan Institutum, a' mellyre talám az egy Británnián kívül az egész Europai külföld irígy szemmel néz. Nints olly része a' mezei gazdaságnak, mellyben az ifjú ember a' legújabb találmányok és kimunkálás szerént practica institutiot nem vehetne, és, a' mi még több, bele szokik a' gazdaság egész follyamotjának a' legjobb mód szerént való elintézésébe. Megtanulja földeinek, azoknak külömböző fekvése és természete szerént ehez alkalmaztatott hasznát venni, megtanulja munkásait és Tisztjeit okosan igazgatni. Általjában egy tökélletes gazdává lehet. A' Georgikonnak földe, melly áll 240 2 mérős holdból: 140 hold rétből, de a' mellyből még tsak 40 holdnak alig vehetik hasznát, mivel tsak a' tsatornáknak elkészülésével lehet reménység ahoz, hogy a' posvány rétté leszsz: és 100 hold erdőből, melly tsak most jött keze alá: és 20 hold szőlőből, mellyet még tsak egyszer szüretelt és jobbitásához még most fog, hajt a' gazdaságból, minden munkát leszámlálván, 3000 ft készpénzbeli hasznot. A' mellynél még most az ujonnan teendő épületekre és a' Tanítókra 's tanulókra sokkal is több megy: de ha az épületek készen lesznek, és az egész földje hasznavehető állapotban lészen, nem költséget, hanem már a' gazdaságából is nyereséget ad a' Festetitseknek. — Onnét Sopronyba utaztam, 's innét kirándultam Badenbe, a' hol láttam én is a' Felséget: de meg vallom, hogy nem a' Tiedhez hasonló érzésekre gerjedtem. — A' kamarája nagy Confusióban van, a' banqueruttól tartanak a' Finantzierek, innét a' mindenkori speculatio: innét a' Te ujabb fizetésed is. A' Calculusnak praetextualtt hibája kétség kívül az ezüstnek a' bancohoz való köze. Szivből sajnállak, de elfelednek mindent, ha tanátsomat követik. Ölel

Némethed m. pr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

625.

Virág Benedek — Kazinczynak.

September végén 1803.

E' napokban előmbekerültek Horátziusból fordított verseim: A Gyermek, ki beszélni tud, 's a' t. mellyeket, úgy tetszik, a' múlt télen küldöttem hozzád. Szaggasd-el azokat, kérlek, édes földim, barátom! Hibát, rút hibát látok bennek, — »a' mit ölelve fogadt el. — ***viszsza vet, utál***« viszsza veti, utállya, t. i. azt; kell vala tennem. Szaggasd el. etc. etc.

Az Aradi levélben azt a' *livor-t* nem tulajdonítod véteknek. — A' Poétikából értett magára valamit. — A' levelet egy igen nagyot mutató ifjú ember hozta. Fogadta, hogy ir.

Az Egri papok igen felébredtek. Ezt örömünkre. Versegi otthon mondatik már lenni minden bizonnyal. Nem régen valék annyánál. — Hát a' kezed?

Ha valamelly szép lelkű ifjúval vagy ismeretes, ösztönözd, hogy írjon elméjéhez, 's ehhez a' nagy nemzethez illendő dolgokról. A' sok szomorú fájdalmas fantáziái a' gondolom-szerelemnek mire valók? Vagy, nem lehet-e vígan énekelni a' szerelemről? Látod, némellyek készakarva abba a' szerelmesen bolondoskodó Melánkholiának tengerébe vetik magokat; 's azt kivánnyák másoktól is, hogy mint ők, bolondok legyenek. Ezerszer többet használ akár a' Nyú históriája, akár a' Markalfé. A' *Cisio* is többet ér. — Hát ***Te!*** mit tartasz felőlök?

Küldgy ismét paraszt dalokat.

A' minapában elalkonyodott vala már a' Nap, — ablakomnál dohányozgatván, egy tiszta torokból hallám énekelni:

»Mi haszna, Galambom! ha előtted járok.« A' hirtelen támadott kiabálás, 's zaj miatt többet nem érthettem. Nem tudná-e ezt valaki nálatok? Ha úgy: írd meg, édes Kazinczym! és más akármi réfás énekeket, 's nevetséges dalokat. — Ismiéred-e Édes Gergelyt?

Vale

Pesten.

V. mk.

Ma purizáltam: *Nemo me lacrimis* — Enniusból —
»Senki ne búsullyon rajtam, 's temetőmre se hintsen
Fájdalmas könyeket! — Én, ha lehet, Szolonnal tartok. —

A' mire itt kértelek, édes barátom! tellyesítsd és küldgy tótot, magyart, de azonban légy — és élly — Tacitusi lélekkel! Mint az a' te barátnéd is. Vale iterum.

alszik a' g. —

Szeretném tudni, ha lészen valami *Szilveszterből:* Az, a' mit nem várok, nem jut eszembe.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

626.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Barátom!

Mikor tudom én azt a' megbecsűlhetetlen nagy szeretetedet meghálálni, mellyet minden levelednek minden sora lehel, 's mellynek tselekedettel is most újabban olly szép bizonyságát adtad! Régen érzem én azt magamban, hogy e' részben is örökös adósod leszek, ha tsak azzal a' szeretettel és tisztelettel meg nem elégszel, a' mellynek tüze bennem Erántad úgy ég, valamint szívemtől kitelhetik, valamint a' legkedvesebb tárgy aránt én bennem éghet.

Tini barátsága kevéllyé tesz, 's annyival is inkább kevéllyé, minthogy olly gyönyörű úton jutottam bírására. Tellyes szándékom volt, hogy versekben feleljek néki; de Barátom, midőn az oestrumot vártam, a' hideglelés paroxysmusai jöttek reám, mellyek jóllehet már megszűntek, még is sok híja, hogy kivált mostani sok felé való szakadozásaimban a' versírásra időt vehetnék. Válaszoltam egy két rendel[!]: Te a' midőn Vele lészesz, tedd tökélletesebben bizonyossá a' felől a' boldog öröm felől, mellyet barátsága szívemben gerjesztett.

Zaidot már eddig olvastad; *Emberi indúlatok tüköre* nevezet alatt most is egynéhány fordított erköltsi meséim nyomtattatnak Webernél. Mind a' két munkát főképp azért adtam ki, hogy Barátim itéletét érthessem, mennyiben kerűltem légyen-el az elő beszéllő stylusban a' hibákat, a' melly írásmódjában való fordítást én különösen nehéznek tartom. Alig várom ezért is, hogy erköltsi meséidet olvashassam. Azonban is, kérlek, végy időt Magadnak a' nevezett munkátskáimban előforduló 's kivált az elő beszéllő stylus reguláí ellen tett tetemesebb hibáknak kijegyzésére. — Eddig nem igen volt

módom a' Magyar nyelv természetét úgy *studirozni*, a' mint szerettem volna, 'ezután a' mint előre látom, még annyi módom sem lessz. Barátom is egy sints hozzám közel, a' kivel az efféle tárgyakról értekezvén tőle tanulhatnék. Kisfaludy négy órányira van 's ritkán jöhetek vele öszve.

Kisfaludy neve eszembe juttatja, hogy utolsó velelétemkor kinyilatkoztatott Erántad való szeretetéről és tiszteletéről nem tudósítottalak. Azt mondotta, hogy »ha az ő tiszteletében valamennyire »gyönyörködöl, bizonyossá tehet, hogy egy könyvíró eránt is soha »olly szíves tiszteletet és szeretetet nem érzett, mint Te erántad: »mert a' Te írásaidból látta legelőszer, hogy a' magyar nyelven »másképpen is lehet írni, mint a' Biblia és a' régi imádságos köny»vek vagynak írva.« Hozzá tehetem azt is, hogy különös nagy tüzzel beszéllett mind Ő, mind *Nagy* Kánonok Rólad, és hogy mind a ketten nagy nyughatatlansággal várták Bétsből erre való jöveteledet. Kisfaludy nevezetesen egy Romántzát le is írt tisztán számodra, mellynek tárgya a' Csobántzi várba helyheztetett rege, hogy midőn Csobántz mellett elmentél volna, lett volna ott annál több múlatságod. —

Élj szerentsésen, az eddig való és még mostani bajaidat is (mellyeket, oh fájdalom, azok, a' kik akarnák, nem enyhíthetik, a' kik enyhíthetnék, fel sem veszik) felejtessék-el Veled a' Músák és azok, a' kik Téged olly forrón szeretnek.

N. Dömölk, Oct. 6dikán 1803.

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

627.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Ezerszer köszönöm, hogy Virág' képét meg-küldötted. Melly nagyon meg-érzékenyedtem látására, midőn negyedfél esztendők mulva újra reá ismertem. Melly igen bájol az a' csendes nagyság homlokán, az a' magában bízó nyugodalom, mintha most is hallanám buzgó szavait ajakárol: *Józsi! csak rajta, dolgozz, ösztönözz másokat is.* Ezek a' szavai jutnak mindenkor eszembe, valahányszor képire tekintek.

Értem Mihálkövitől, hogy a' Nevelés' Systhemájában ismét változások fognának esni. Vallyon nyelvünk, és a' tudományok vesznek é gyarapodást általa? Nehéz reménylenünk. — Meg-nyertük, hogy a' német szó, mellyet József Császár behozott, iskoláinkból elimináltatott, nyelvünk' eltörlésére czélozó sok törekedések felforgattattak. Nagyot nyertünk, nem féltyük, hogy Nemzetünknek díszesebb része egy két generatio alatt idegen néppé változzon; — de a' nemzeti cultura csak nem azon a' grádicsán maradott, a' mellyen volt: nyelvünk nem vitetett bé a' tudományokba: pedig mennyit pallérozódott e' rövid idő alatt, nem mondhattya senki, hogy még is alkalmatlan legyen; a' jég meg van törve minden felől, a' hátra lévő akadályokon középszerű elmék is erőt vehetnek. — Törvényesen meg ígértetett, hogy a' hívatalokba be fog vitettetni, erre, úgy látszik, mintha számot sem tartanának többé. — A' Theatrumnak, melly olly szép előmeneteleket tett, el kellett veszni nagy el-hagyattatásában. Egy nagy Országnak nincs annyi értéke, hogy egy köz hasznú intézetet fel tudna gyámolítani, ha bár kevés summával meg eshetne is; mert, úgy hiszem, csak az épület és az első Kikészítés tétetődnék meg publicus Költségen, azonnal erős lábra kaphatna. Mire való az Indigenák' taxajából nevekedő fundus, nem lehetne é igaz jussal annak egy részét erre fordítani? Bár mind ezeket szívekre tudnám kötni azoknak, a' kik róla tehetnének.

Az itt való Gymnasiumokban németül folynak a' tanítások, németek a' Kreisamtok. Lengyel Ország, a' muszka részt kivéve, nem ismér nemzeti theatrumot. Bogoslawskinak Varsai játszó társasága széjjel oszlott. Lembergben az a' böcsület adatik még meg az Országbélieknek, hogy a' Színjátszók a' Német mellé lengyelül is ki nyomtattattyák a' játék darabok' czímjeit.

Ird meg, édes barátom, lehet é reménylení Versegink' szabadulását? Élj és emlékezz meg gyakorta rólam. Nem sokára beszorít az idő házainkba, a' hol egészen a' tudományoknak, és barátinknak élhetünk.

Przemyśl, October 12dikén — 803.

Ment mp.

[Eredetije a m. t. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

628.

Kazinczy Ferencz — Kazinczy Klárának.

Debreczen, Octob. 13d. 1803.

Édes kedves jó Klárim,

A' te leveledből hozzám a' régi igaz szeretet szóll, 's nem is gyanítod Te, mely kedves azt nékem tőled érteni. Ne engedjük, édes Klárim, ne engedjük, kérlek az Istenért, hogy közttünk ez a' szeretet el hülhessen. A' kik egymást nagyon szerették, nem változhatnak-el annyira, hogy egészen hidegekké lehessenek; de az elhülés szint olly keserves, mint az egészen elhidegedés. Én azonban nem reménylem eggy hamar, hogy Ruszkát megint megláthassam.

Fráter Pál megmaradt a' szolgabiróságban, de nagy bajjal.

Tegnap érkezék-meg a' Posta, és elhozta az én tudósításomat a' Restauratio felől, de nagyon csonkán. És így illő, hogy felőle többet mondjak.

Dienes elhízván és megúnván a' Notariális szolgálatot, melly néha gyertyázást is kíván, mihelytt a' Fő Ispán bejött Váradra, declarálta, hogy tovább szolgálni nem akar. Ennek igazságát mutatta az is, hogy ő a' Városi lovait jó előre eladta 's falura vonta magát.

Rhédey Lajos nagy ellensége volt Péchy Imrének 's mindent elkövetett, hogy kimozdíthassa. Kapott is elég társat. Péchy, a' ki, a' mit az egész világ nagyon tudhat, igen nagy ember, 's a' hivataljáért nem veszett, eggy szép játékot akart csinálni ellenségeinek, feltette magában, hogy magát a' veszekedés tárgyául ki nem teszi, de ellenben azt sem engedi, hogy Rhédey lépjen helyébe, 's csak halld, mit csinál.

A Fő Ispán candidalta Rhédeyt is, másokat is, nevezetesen Szent Iványi Jósefet is. — A' kik azon dolgoztak, hogy Péchy meg ne maradjon, látták, hogy nem jó magokat is választásra bocsátani; mert Böthynek is, Péchynek is sok barátja van, 's könnyen megeshetik, hogy a' sok felé menő voksok köztt Péchynek lesz legtöbb. Tehát Rhédey, Consiliarius Buday, Tokodj, 's Szentiványi Jósef declarálták, hogy nem fogiák felvállalni. Ekkor felkél Péchy, 's a' mit Dienesen, Mihályin, és a' Fő Ispánon kivűl senki nem tudott, sőt nem is gyanított, declarálja, hogy ő többé nem szolgál. Mind barátjai, mind ellenségei elrémültek. Akkor bánta meg némelly ember, hogy deprecalta a' Candidatiót.

Böthynek 712, Dienesnek 715 voksa volt. — Dienes felől némelly bolond azt mondja, hogy ő titkon dolgozott, hogy Péchyt kitolja. De Péchy szereti Dienest még most is, 's ez meghazudtolja a' gyanút. Én Ferencz napján Bátorban voltam a' Kir. Comissariusnál, csupán csak hogy tiszteletére légyek 's megköszönjem az erántam mutatott kegyességet 1795ben. Ezt Szulyovszki nem igen tenné. Nála ebédeltem. — Az előtt való nap Kállóban voltam Gyülésen, és a' Fő Ispánnal ebédeltem. Szánni lehet azt a' szegény vén embert, hogy megpiszkolják. Tudom én, hogy az Ibrányi ház, mellyet én szívesen tisztelek, ellene morog: de bizony az, a' mit szemeimmel láttam és füleimmel ott hallottam, a' Fő Ispánnak ellenségeit terheli; 's én nagyon sajnálom, hogy Antal, a' ki derék és jó fiú, olly emberekhez csapja magát, mint a' sánta Melczer. 'S a' Fő Ispán nem retteg: sőt azt kéri ő Felségétől, hogy a' Commissio hadd folyjon, csak vele is közlessék, hogy menthesse magát. Rendes, hogy azt az imádkozó és egész nap theologus könyveket olvasó Urat vallástalansággal vádolják.

Niczky Laczi az ebédnél nagyon járatosnak mutatta magát a' historiákban. Bizony Szabolcsban nincs senki, a' ki azt úgy tudja, mint ő. Én azt úgy tudom becsülni, a' hogy kell. Csak holmi gyermekségek által ne tenné magát a' bolondok' játékává.

Máli nagyon megszerette a' Komédiát, de a' bálba többé menni nem akar. Nevettem, hogy ő is Sodoma szeretővé lett; mert Asszonyám Váradot és a' városi lakást Sodomának nevezte régen.

Miklósnak 10. Septbr. *Natália* leánya lett. Ma várják Semjénbe Laczival.

Az Isten áldjon-meg, édes Klárim, magadat és egész házadat. Kedves Bátyám Uramat tisztelem, gyermekeidet csókolom sorban, Csercsit és Loyzit leginkább, és a' kis Druszámat.

[Eredetije dr. Offenheimer Gy. közjegyző birtokában, Kassán.]

629.

Kazinczy — Édes Gergelynek.

Ér-Semlyén 1803. Okt. 29.

Tisztelendő Úr, különös bizodalmú jó Uram!

Indulok szüretemre; de nem hagyom el addig a' házat, míg az Úrnak most érkező levelére nem válaszolok. — Az Úr levele én

irántam barátságos bizodalmat, de egyszersmind neheztelést is mutat. Neheztelést, hogy az Úr versei iránt szabadon kimondottam némely czikkelyben ellenkező gondolatomat. Sajnálom, hogy az Úr magát általam bántva érzi. Nékem az czélom nem volt. Én az Úrnak személyét kifogás nélkül becsűlöm, becsűlöm ritka talentumait 's készűleteit is: de vétek e én azzal, hogy kimondom verseiről, hogy azokban sok van, a' mi nékem nem tetszik? Az Úr maga akarta, hogy kimondjam 's annyival nagyobb tartozás volt, mivel különben is meg fogtam volna cselekedni. A francziáknak egy nevezetes moralistájok, herczeg Rochefoucault (olv. Rossfukó) egyik aforizmusában ezt mondja:

«Alig van valami, a' mi a' magunkkal való szertelen megelégedést inkább fogyaszthatja, mint az a' tapasztalás, hogy ma nem javalhatjuk azt, a' mit tegnap javallottunk.»

Ha ezelőtt kevéssel én vagy más bántottuk volna a' Leoninus verseket, és ezen fogván aztán az Úréiről is kimondottuk volna, hogy azok szintúgy szenvedhetetlenek, mint minden Leoninus vers, úgy e, hogy az Úr ezt is neheztelésnek vette volna? ime mostan pedig már maga is detestálja azokat a' fertelmességeket. Én annyira ismerem az Úr ritka tehetségeit és annyira bízom igazság szeretetében, hogy el vagyok hitetve tökéletesen iránta, hogy az Úr a' maga philologiai 's aesthetikai heterodoxiájától bizonyosan eláll, mihelyt azoknak helytelensége felől úgy kapacitálják nemesen gondolkozó barátjai, mint most elállott a' Leoninusi verspattogatástól. Ez mind eczet az Úr sebére úgy e? Csak hagyjon szabadon menni az Úr. A' ki lelkében csendes az iránt, hogy úgy tapogat, mint barát, az szabadon tapogat. Azért vagyok illy bátor, mert az Úr elijesztett, hogy Grammatikát ír. Valóban, édes barátom, az Úr annak írására nincs elkészűlve. — Nem említem az oly czikkelyeket, a' mikről lehet pro et contra szóllani; olyakat említek csak, a' mik ellen nincs semmi szó. — Mondja meg az Úr, mit lehet várni e részben attól, a' ki az ergot *hátt*nak írja? Philologus nem fogja azt mondhatni, a' mit a' philologiához nem-értők nevetkezve mondanak, hogy quid importat nunc*hátt* vel *hát* scribatur? Mit lehet várni e' részben attól, a' ki a' Hor atiust Horátzinak kereszteli el, és ezen botlásából még mostanáig sem tér meg? — Hát Pancratius magyarúl Pongráczi-e, vagy inkább Pongrácz? 's ha így, miért Horátzi tehát és nem Horátz a' Horatius? — Azt igen jól teszi az Úr, hogy grammatikai disquisitiókra ereszkedik. De azonfelűl, hogy maga

elmélkedik, olvassa kérem, a' mit a' nemzet jobb írói, Káldi a' bibliafordító, Virág Benedek és Kis János írtak. Így aztán ha a' nyomtatás alá készített grammatikával Hesiodussal együtt (a' mint írja az Úr) pipát gyújt is: legalább azt fogja nyerni, hogy a' grammatikushoz illő módon szól és ír.

Megolvastam a' verseit. Kivánsága szerint az Úrnak megmondom, mi érzés támadt bennem olvasások alatt. El lehet erre is kérdezni: «Quis leget haec? — Vel duo (Édes Gergely és Csirke), vel nemo! — 's ezt a' sokat egy ignotus Csirke miatt! a' ki igen derék ember fog lenni, de a' kit a' publicum nem ismerhet még eddig. — 'S miről foly ez a' sok verselés? Minden sorából a' magamtól eltolt, de engemet nagyon csiklandó magasztalás és önszeretet tetszik ki. A németek mein werthes Ichjok! — Egyébiránt szívesen megadom, hogy azok valóban szép versek.

A' Debreczeni vásárból hazajövén, 's a' szekeren Csokonai Anacreoni dalait olvasgatván, Anacreon juta eszembe, 's annak magyar fordítója, az Úr, Földi és mások. — A' legbájolóbb, legpajkosabb kis poétát nem kellene szóról szóra fordítanunk. Fel kellene kapnunk, a' mit mondani akar és a' mit ő görögűl és a' görögöknek oly könnyűséggel mond is. Tudván könyv nélkül az egész görög első dalocskát, a' magam módom szerint még a' szekérben lefordítottam azt. Imhol van. Méltóztassék az Úr ezt nem úgy venni, mit κανον-t (görög szó, kanon), hanem mint új próbáját Anakreon fordításának.

Az én lantom.

Fegyvert akartam én is
'S csatákat énekelni,
De lantom énekemhez
Zengett csupán szerelmet.
Új hurokat vonék fel,
'S elkezdtem a' Herakles
Nagy tettit énekelni,
De lantom énekemhez
Zengett megint szerelmet.
Bucsú tehát örökre
Tinéktek, óh vitézek!
Mert lantom énekemhez
Mindig szerelmeket zeng.

Az az Atrides és Kadmus, az az Troja és Thébe csak annyi a' magyar olvasónak éppen mint: fegyver és csata. — Megengedjen az Úr. Elkezdvén írni levelemet, nem vevém észre, hogy egyik oldalára írni kezdettem volt. Ajánlom magamat barátságos emlékezetébe 's maradtam hív tisztelettel

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a *Figyelő*, 1879. évf. 6. k. 145—147. l.]

630.

Németh László — Kazinczynak.

Győr, Nov. 22-dik. 1803.

Barátom,

Hogy olly nagy emberrel, mint Teleki, a' Cancellarius, saját leírásod szerént megesmértettél, azt igen köszönöm. Nékem azok az embereim, a' kikről azt mondhatni, a' mi az ő képe alatt van secundis temporibus dubiisque rectus, 's a' kik az ő Symboluma szerént tselekesznek. Még nem írhattam néki azért, hogy előbb a' könyvárostól kérdeztem meg, ha tetszik e néki, hogy a' könyv dedicaltassék és ha akarja e a' Domokos képét eleibe tetetni a' munkának, mivel ő a' képét másra szánta. Akar tudni illik Biographien Merkwürdiger Ungern kiadni, 's ezek között Teleki Domokos is vagyon 's a' képét ahoz szándékozik metszeni. Írtam néki eránta 's mihelyt feleletét veendem, a' szerént fogok a' Cancellariusnak is írni. Schwandtner nem haggya helyben a' munkát: ő Domokosunk utazását nem tartja érdemeseknek nagyobb publicitásra, mint a' millyet nyert; én pedig Magyar originalis munkát keveset tartok a' fordításra érdemesebbnek. Igaz, a' mit Schwandtner mond, dass es ein zusammengestoppeltes Werk ist, a mennyiben t. i. Horváth, Tóth és Dalmata Országoknak Geografiájára és historiájára terjeszkedik: de maga az utazás szemmel látott tanúnak a' beszédje, 's ennek a' betse minden hibák és hijánosságok mellett is olly Országról, mint Magyar Ország, igen érdemessé teszi a' munkát. Hanem Barátom, a' miket Te és én kivánunk, arra tsak ugyan nem mehetek benne, hogy a' hijánosságait kipótolhatnám: én meg elégszem azzal, ha hibáit jobbíthatom meg. Koránt sem elég az én esméretem arra, hogy azon helyeket, a' mellyeket ő le ír, én tökélletesebben leírhassam: de a' hol hibáson írtt, azt megjobbítani igyekezem. E' legyen tehát, kérlek, várakozásod

fordításomról, azt is hozzá értvén, hogy a' stilusnak szennyeit tehetségem szerént letörleni igyekezni fogok. Ha olly közel laknál, hogy a' munka tőled hamar fordulhatna, már elküldhettem volna: de a' te Tőled és a' Sógoromtól vártt jobbitásoknak még előbb hasznát kivánnám venni, mint sem kezemből kibotsátanám; kérlek azért, ezekkel ne késsél, úgy azután tőled egyenest a' sajtó alá kivánnám küldetni.

Hogy a' Socrates attyával olly furtsa volt a' beszélgetésed, nem tsudálom. Ő különös ember. Bir szép tulajdonságokkal és főkép szép tudománnyal. Hanem egy veszedelmes Principium, az egoismus néz ki igen a' tselekedeteiből, a' melly mindeneket elront. Vagyon az ő mondásában valami igaz, valamint azon Praejudiciumban is, a' mellyet a' Ti tudósaitok többnyire hisznek; hogy a' soliditás az ő feleken van, a' pallérozodtság a' mienken. Mi nálunk többnyire kevessé tanulják és olvassák az oskolákban a' Classicusokat: ezért deákul és Görögül többnyire tsak keveset tudnak: ellenben több hasznát veszik az újabb iróknak, kivált a' Németeknek, 's azoktól jó Gustust és a' mellett, ha deák korában nem, emberkorokban szép tudományt szerezhetnek magoknak. A' Tiéitek ellenben, a' kik többnyire a' fundatiokból 's Rectoriákból szépen éldegélnek, több időt tölthetnek az oskolában, 's jobban reá érnek a' Classicusoknak olvasására, etc. de én a' legtöbb tudományt is gustus nélkül solida eruditionak nem esmérhetem: és azért óhajtom veled eggyütt, hogy egymástól többet vennénk bé és tanulnánk. Ő pedig még személyesen is, megbántatottnak tartja magát a' Luth. világtól. Egyszer Superintendenségre ásitott, nem lehetett azzá; másszor imádságos könyveket írt a' gyermekek számára; mind rajta maradtak a' nyomtatványok; tovább a' lexiconjára, mellynek hirdetésében a' Dunántuli papokat Superintendensektől fogva a' legalább való káplánig, publice Idiotáknak declaralta, a' Lutheranusok nem prenumeráltak: végre az itt volt Tanitók u. m.: Schönfeld (egy derék tudományú felső Magyar Országi fi, a' ki szerencsétlensége miát már is Ráthot átkozza), Doctor Beke, a' ki Pozsonyi deákságából ide ki jött Tanitónak, 's most nálunk első Doctor, Kisünk és én néki elegendő Complimenteket nem tettünk, és kivált tudománya előtt meg nem hódoltunk. Ezért sem mi, sem a' többi Lutheranusok semmit nem tudnak, etc. Azt még sem vártam tőle, hogy pápai lelkét olly nyilván merné publicalni!

Arisztippemmel mennél előbb lehet meglátlak: az egek tellyesítsék reá mondott áldásodat.

Vitzayval való megesmérkedtetésedet köszönöm. Fábrinénak a' papnénak róla tett leirása a' Tieddel tökélletesen eggyez, — latet aurea virtus. Add tudtára, hogy esméretlen tisztelem.

Magadnak leirására könybe borúltak szemeim. Tselekedd, láthassalak mennél előbb; 's vedd szívedre szeretett Barátom minapi kérésemet — *házasodj*. Én magamat lefestettem 's a' mint róla magam, és a' körültem forgók itélnek, vagyok találva, de talám jobban is lehetnék. — Sokan látták képemet. Kettő találkozott, a' ki azt mondotta, hogy reám esmérni nem tudna: Fábri és Schwandtner; Kisünk is tsak az ábrázatnak felső részével elégszik meg. Ha mód esik benne, Sopronyban is lefestetem: de ha nem lehetne, ezt küldöm. — —

Én előttem, Barátom, az Isten országa a' földön ott találtatik, a' hol sem senkinek felette nem szükséges lenni, sem alatta: de erről inkább elmélkednünk kell, mint sem irogatnunk. — Ollyan emberek, mint a' kinél Bátorban voltál, nagy ellenségei az olly világnak: sőt annak is, a' ki ezt nékik szemébe meri lobbantani, az akasztotta meg az én statisticámot; de meszsze vagyon még a' tzél és sok fokokon kell fel hágnunk, míg az örök békességbe juthatunk 's a' most szolgai facultas Úrrá lehet — de legjobb ez illy madarakra nézve ουτε φοβεισθαι ουτε φοβειν. Sem nem rettegni, sem nem rettenteni.

Széchenyinek Kis Tzenkje Öreg Czenk nevű helységének járásához való, a' melly ugyan az övé és így derék 's nagy helység az Ikva mellett, két domb között egy völgyben nyúlik el, a' régi Nádasdiak Német Kereszturjától $^{3}/_{4}$, 's Kis Czenktől a' Sopronyi 's Körmendi útban $^{1}/_{4}$ órányira; szőleje is van, lakosai, mellyek mintegy 1200 lehetnek, Magyarok és mind Catholicusok. — Örültem, hogy egyszer ismét Auctorságodról tudósítottál; mitsoda az a' munkád, mellyhez tsak ennek hijával voltál. — — —

Kisünk nálom vagyon, beteges; mondottam, hogy ne halaszsza képének iratását, talám meg is leszsz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

631.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Édes barátom! Már jobbatskán, sőt jobban vagyok. Irok tehát, 's válaszolok az Októberi leveledre, mellyről beteg fantáziáim között is néha néha megemlékeztem. Fáj nekem, hogy téged hijába fárasztottalak, és Váradra küldtelek. Engem Varga Professor szája hitetett-el. Elhittem tehát, hogy ott valami nagy *lumen* volna. Azólta hallám, hogy azon hires helységben még jó Compactor sintsen. Mit itélhetek ebből? — Hallám azt is, hogy egy valaki kanonokságot nyervén, minden könyveit kivetette az ablakon. — Eddig jöttem az irásba, és ime egy Mercantil legény leveledet hozta. — Jól vagyon. Tovább. — Egy másikról: hogy azért nem szereti olvasni Líviust, mert lutheránus-e, nem tudom már, vagy cálomista stilusa vagyon. És így ezután elő nem hozom neked a' Nagy Váradiakat; Te se énnékem, — nem nekem valók. Ezt ne tulajdonitsd, kérlek, büszkeségemnek, hanem, ha valaminek akarod tulajdonítni, tulajdonitsd *simplicitásomnak*. Azonban kivánom, hogy a' Kis Istók potrohos angyala hárfázza nékiek a' szerelem Gyötrelmeit, 's tsak ott szűnnyék meg, a' hol a' bagoly, a' békák, a' scorpiók, az Ekhó, a' Nap, az Éj, — a' denevérek — megjelennek.

Takáts Leveléből, Veszprémből, értem: Hogy Rájnis, 's Fábchich serényen dolgoznak. Rájnis a' M. Encyclopediát majd majd elvégzi: Talán ki is jött eddig. 2. Virgilius Georgiconját elkészitette. 3. Magyar Parnaszszus nevű könyve is kész: mellyben nem tsak a' saját költeményei, és más nyelvekből fordított versei; nem tsak a' M. Prosodia a' nevezetesebb Poétáink példájival is már támogatva foglaltatnának, hanem a' külömbféle költemények természete 's reguláji is megmagyaráztatnak.

Baróti Szabó Dávid Komáromban nyomtattya a' Magyarság virágit.

A' *Császárok*. Irta Görög nyelven a' Második Juliánus *Császár*. Megmagyarázta Kresznerics Ferencz Szombathelyi Pap. A' Bölcselkedésnek Doctora etc. etc. Ezen irás nálam hever. Vagyon még egy Manu Scriptuma Budán.

Neue, mit Gründen unterstützte, Hungarische Sprachlehre. etc. etc. Nagy Grammatika. Versegi írta, a' mellyben, már 20 Esztendőtől fogva dolgozik. Láttam nála sok egyéb nyomtatás alá való munkákkal egygyütt. Ő maga fris, víg.

Tégy rendelést mennél előbb, hogy kezedhez vehesd, a' mit *ajándékban* küldendek számodra. Tudni illik, 1. Léliusból 50. 60 Exemplárt. 2. Kátóból is annyit. Ebből most szedik a' második árkust. Januárius vége felé meg készül: mert nem sietünk vele. Meg vagyon-e nálad: *Magyar Ország Históriája* — Kultsár István — ? — Ezt se vedd meg. Meg küldöm: tudósits.

Révai János Miklós Munkájit is így küldöm meg számodra. — Ez elég légyen első leveledre.

A 23-diki. 8bris 1803.

A' mit Sylvesterről irsz, helybehagyom. Ird le in silentio és nyomtattasd ki; A' praefatzióban, ha néked úgy tetszik, arról emlithetsz, hogy ezen gondolatú valék még tavaly. Küldd meg azt annak idejében. Bizony, rendes ember Sinai bátyánk! Ne szólly neki, ird le a' könyvet és tedd hasznossá.

Nem volna-e jó egy kis Magyar Praefátziót is írni? Mert, ha a' régiek a' Magyar könyveknek *deák* Praefatziót adhattak, miért nem mi Magyart a' deákoknak.

Nálom: *tép-del, fur-dal, vag-dal.* Ezekben *dal, del,* két l-t én még nem láttam. Így tehát járdal, nyögdel; nem járd*all,* nyögd*ell*, de úgy tetszik, ezek új szók: nem tudom, mit akarsz velek. Most Kátót írván, megakadtam ebben, *beszéllek* (ego narro, loquor), mert eszembe juta az a': én téged kibeszé*ll*ek, a' melly jő ettől: ő beszél: mint Ő lát; Ő kér, ver, 's a' t. addito *lek:* fit beszél-*lek,* lát-*lak,* kér-*lek,* ver-*lek,* 's a' t: így írom tehát: beszélek veled, beszélgetek; 's a' t. így írom *kedvelek,* sz, el. lünk: így látom Telegdiben is: ellenben: én téged kedve*llek.*

E szó *gerelly,* vagy *nyás gerel* (lásd Páriz P.) magyar szó, de eredetét nem tudom: jobbnak tartom, mint: *tsilin-tsápolok, szurka-piszkálsz* — Vale.

A' mit Livius és Kátó iránt irtam, el ne felejtsd. — Révai Miklós János is azt hirdeti, hogy már inde a' 20 ex amplius annis dolgozza Grammatikáját: talán Édes Gergelynek is majd hasonló argumentoma lészen. — Mottó a' Praefatióban: Dúdolj verset, kinek? a' Magyar Nemzetnek. — Vallyon mit dúdolt ez?

Nov. 27. 1803. Tuus V. mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

632.

Édes Gergely — Kazinczynak.

Édes Úr! teljes bizodalmú barátom!

A' barátságra és anyai nyelvünkre kérem, ne vegye vastagabb hangonn a' mit írni találok, mint az Úr írt nekem. A' mi a' szívünk, a' legyen tollunk. Megrostálom az Úr' levelét. Rosszúl hangzanak nekem abbann ezek: 1. Hogy én neheztelésbelit írtam. 2. Hogy bántva gondol Levelével. 3. Rossfukót citál — a' mellynek rövid értelme: *nem elégedhetünk meg magunkkal, mert változunk.* 4. A' Leoninusokért fedd, a' mellyet én magam elutáltam. 5. Mint barát szabadonn tapogatni vár engedelmet. 6. Hogy én Grammatikámmal iesztem. 7. Hogy *ergót* hátt két tével ejtek. 8. Horatiust Horacinak keresztelem. 9. Káldit, Virágot, Kist kértki olvasni. 10. Hogy Grammaticámat fölpipázzam, mint Grammaticus. 11. Csirke (ut amicus) tollamra alacsony. Quod ad

1-mum. Én az Úrra nem neheztelek tulajdonképpenn és személyesenn, mert én, érzem 's érzettem és az Isten tudja, hogy — — 's a' t. — — —

2. Én az Úr' kedves Levelével megnem-bántódtam, abból bizonyitom, hogy a' ki engem Levelével megbánt és bántható módonn ír, annak nem felelhetek — hanem hallgatok — elhallgatok részire — és épp az Úr eggy ízbenn, még éretlenebb kori Levelemre felelt, bántottnak képzelvénn magamat, nem válaszoltam — most pedig igen.

3. Éppen azt fájlalom, hogy magammal megnem elégedhetek: mert nem vagyok elég magamnak, nem vagyok tökélletes — másra kell szorulnom. — —

4. A' miből megtérünk és igazánn — kár azt előis hozni — én a' mit hibának ösmerek, azt úgy nézem mint ellenségemet.

5. A' ki magát barátnak nevezi — ha érziis annak izgató erejét — engedelmet ugyan kérhet a' szabadságra midőnn szólni akar — de ugyancsak

6. Nem kiván illy vagdalódzó szókkal élni: *azért vagyok illy bátor, mert az Úr eliesztett, hogy Grammaticát ír.* Még pedig a' mi több, az én Grammaticamról (a' mellynek az Úr eggy betüjét se látta).

7. és 8. Ezekből hoz itéletet: mert *ergó*-t háttnak, Horatiust Horacinak keresztelek, és miért nem *Horácz?* mint Pancratiusból

Pongrácz?* — (p. o. *Acatius* ***Ákos,*** *Turocius* ***Turóczi*** et quae desinunt in *ius.*) Itt az Úr, ha ezekből ítél Grammaticamra, hasonló azon emberhez, a' ki hírét hallja valamelly nagy épületnek, de a' mellyből az semmit egyebet eggy két zsindely-szegnél, a' mellyek neki hibásoknak tetszettek, nem látott; és osztánn azon eggy két 's több aff. kicsinységekből azt huztaki, hogy tehátt (NB. ***hátt*** ut *ergo* distingvatur solummodo ab ***hát*** *tergum* v. *dorsum)* az épület semmit sem ér és az, a' ki azt már talán felis-építette, még nincs hozza elkészülve. K. T. λ.

9. Ha némelly Fordításaimat pipagyujtóvá teszemis, szabad vagyok vele; mert bajolni velek restellem, több bibelődést kivánvánn azok, mint a' tulajdon gondolkodás: de már a' Grammaticám más czélt néz. Nem lesz abbann magam szeretete, hanem az egész hazáé 's azon nyelvünké, mellyről mikor az *Impurum*ot elvégeztem, illy exclamatiót tettem akaratom ellen: Ember! lásd itt az Isteni Gondviselést! Lehetett volna-e külömben ez a' nyelv illy tökélletes!

10. Legjobb Nemzet' irói *Káldi.* NB. Bibliafordító. hopp! hátt Sylvester (János) quanta prima? et Apacius. *Virág* és *Kis* nem új nevek előttem, Virággal mostis — Kissel három esztendeig familiáriskodtam. Ő K. V. Örsön 's én N. Vázsonyb. lakvánn. Megadom e' két utolsónak ezt a' méltó titulust magamis, Noha az eggyik talám: Kis János e' részbenn aligha *Silentium*ra nem parancsolta magát — fájdalom.

11. Barátjáról az ember szabadonn írhat, úgy ítélem, annyit a' mennyit akar. ***Ignotus!!!*** hadján! — Ki volt nekem Rossfukó, míg az Úr megnem ösmertette velem Levelébenn? Azt se tudtam, fűzfánn-e vagy bükkfánn termő gomba? de már eggy mondáskájából meglehetősenn megfogom említeni. Denique a' Fordításbann én a' Kassai Muzeum 1-ső D[arabjá]bann kitett Régulákat örömest követtem: mert Fordítónak ollykor és nem szerzőnek ösmertem lenni magamat. A' minthogy éppenn azon Régulák szerint fordítottam le az Úr kérttére nem csak a' *Vilice Sylvarum* és *Quinque dies tibi pollicitus,* hanem a' *Ne perconcteris, fondus meus opt.* és *Hoc erat in Votis: modus agri,* úgy *Prisco si credis Maecenas docte* kezdetű darabjaitis Horatiusnak. Azomba többeketis és talám fontosabbakatis írtam az ólta. — Gyerünk magunkhoz. Olvassa meg az Úr ezt a' darabot, a' mellyet *bilis* nélkül csupa tiszta barátságos indulatból írtam és

* «NB. Hogy elne felejtsem: Quid refert nunc ***Horácz*** nunc ***Horaci*** scribatur, dum subjectum denotet?» Édes G. jegyzete.

osztán képzelje, mintha szemembe nézne . . . mit fog érezni? — Ne véllje pedig az Úr, hogy én ezt indulat' hevességéből írom; mert a' Levelét vettem még 28. 9-bris, ehez pedig kezdtem már 2-a X-bris, circa 3-am Matutinam és ímé most 7-a X-bris küldöm Fejérvárra a' Postára. Ugyan lehető-e, hogy az Urat e' megbántsa? — —

K. F. Úrhoz. 3-a Xbris 1803.

Mit te, Kazincy, reám böllenkedsz és kötekedni
Kívánsz, mint valamelly más haragossa velem?
Illy haragos lehet eggy Múzsák' hív embere? vallyon
Honnan ez a' harag? óh honnan adódik oka?
Nemdenem a' mérték és írásbéli különbség,
A' mellyel szoktunk élni, cselekszi veled?
Még ez ugyan köztünk, ha magábann veszszük, egészenn
Nem lehet illy bosszús visszavonásnak oka,
A' mi csodát látszik támasztani, mert ugyan ebből
Még csak ez a' kérdés fog kikerülni külön,
Kit követünk mi? hiszen nyelvünket az édes anyánktól
Vettük mindketten, még mikor ölbe fogott.
És pedig olly ép nyelv, a' mellyel még ma is élnek
Honnosaink, valamint illikis élni vele.
Hogyha pedig néhol más hangonn ejti is eggy 's más,
A' ki külömb tájonn nyerte lakása' helyét,
Ellenem — a' ki szokott hanghoz szabom a' citerámat —
Szóllhat-e 's a' mi nagyobb, fenhet-e kardot ezért?
Nemdenem azt nyilvánn az igasság ellen akarná
Kötni fel ellenem és végre kivonni reám?
Nemdenem ekkor igaz jussal felköthetem énis
A' magamét, mikor így kell civakodni vele?
Mert az igazságom csakugyan nem hagyhatom énis,
Melly erejével győz és csupa tűzbe ragad.
'S mért ne? holott ez iránt úgy meggyőződve vagyok mint
Ebbenn, hogy hét meg négy tizenegyre mutat.
Vagy netalám nekem így majd több követőim akadnak?
Ettől sem méltó tartanod ollyan igen,
Hogy velem értte, kivált te barátom, időnek előtte
Illyen időt vesztő pennacsatára kikelj.
Mert ha te jobban fogsz mint én pállyázni, mitől félsz?
Nyersz koszorút, és én hátra maradni fogok.

A' késő maradék ítéljemeg azt, ki találta
  Köztünk leghelyesebb tollal az édes irányt.
Mellyre nekünk kellett anyanyelvünkért törekednünk,
  Kikre ma főképpen bízva van annak ügye.
És így hogy mi, magunk közt illy idejénn civakodjunk,
  Arra nekünk, véllném, nincs ma világos okunk.
Hogyha pedig csak azért kívánsz kurdolni, mivelhogy
  Sok versem páros hanggal is öszve felel,
Azt mind még az előtt írám, még gyermeki tollal
  Játszodozott Múzsám és enyelegni szokott.
És e' régi hibám elváltoztattam azonn túl,
  És mit? ezért mégis fogsz haragudni reám?
Nem lehet az! nem, nem! meg kell békélleni nékünk
  Eggymás köztt, míg a' tűz kinem-adja magát.
A' szeretet használ, de nem a' harag. A' harag inkább
  Mint épít, romlás' eszköze lenni szokott.
Én pedig embertől inkább akarok gyarapodni,
  Mintsem helytelenűl szállani perbe vele,
Hajh te Kazincy! Szelíd Múzsáink dísze! megengedj:
  Hogyha talám sértett téged előbbi hibám.
Holmi hibám! mellyek szelesebb ifjúi koromban
  Némelly verseimet gyermeki nyűgbe veték.
Mert hogy eszemre jövék, örömest megváltam azoktól
  'S nem fogok ollyakbann tudva hibázni tovább.
A' mi pedig netalám gyarlóságból esik, inkább,
  Mint feddésre, bizony helyre hozásra való.
Így ha talám Múzsám fennyen szólt néha magáról,
  Nem gőgösségből míveli : más az oka.
Vígasztalja magát nyomorúságának alatta,
  Melly, mint eggy nagy hegy, rá nehezedni talált.
Ezt pedig ám csaknem minden költők cselekedték,
  A' kiket eggy könnyű Múzsa tekinte körűl.
Nézd meg Flakkusodat Názóval: nemdenem ollykor
  Csaknem az életbenn Égbe repűltek azok.
A' mit ezeknek azért cselekedni gyakorta szabad volt,
  Bár csupa botlásból mért ne lehetne nekünk?
Mért ne lehetne, midőnn az alatt is fekszik igasság
  És más oldalról földig alázva vagyunk?

Hátt ha kivált jó is hever annyi hibás soraink köztt.
 Mellyekből Múzsánk éneke fűzve vagyon?
A' mellyet lám lám! szintén dícsérve megengedsz
 Muzsáddal magadis, csakhogy irígye ne légy,
És ha talám alacsony dolgokkal vesztem erőmet
 Gyakrann, mint szolgált *Csirke* barátom okúl.
És a' míg élek, mindig az alázatosoknak
 Osztom az illy koszorút 's nem neked, óh te kevély!
A' ki csak úgy nézel mint a' körmös sas az apró
 Szúnyogot a' levegőnn, mellyre reá sem ügyel.
És alacsony dolog eggy ártatlan 's tiszta barátság?
 Távol! távol az illy gondolat! e' nem enyim.
E' nekem a' szentség' legfelsőbb székibe méltó
 Édesem. a' mellynek szívemet által adám.
'S mért nem akarnánk mink (ha lehet kiragadni homályból)
 A' mi barátunknak tollal emelni nevét?
A' mikor az minteggy felemásunk ott, hol azon szív
 A' szoros eggyesedés által ajánlja magát?
A' mikor a' nélkűl nem egész, nemis édes az élet?
 Nem lehet itt, te tudod, senki magának elég.
Ez ha hibára mutat: be! nagyonn édes hiba nékem,
 A' mi barátságnak mézivel élni szokott.
A' mit az emberiség szerez, azt szégyenleni bennem
 Új hiba volna; miért hátt ugyan értte pirítsz?
Mert ha hibázokis itt, de bizony van az engedelemnek
 Mondhatom, illyekben van helye minden időnn.
Ám szeretőjéről szabadonn irkálhat akárki,
 Bár ne legyen pompás a' születése helye.
És ki barátja felől a' mint gondolkodik, úgy ír,
 Mint lehet illy feddés' tárgya! — nem érzem okát.
Lássad azért, azzal ki neked nem véte, miként bánsz!
 A' ki nemis kíván vétteni tudva soha.
Véte pedig haragos Múzsád nekem, a' mikor immár
 Harmadszor támadt írtt Leveledbe reám.
Mert tele! hajh mert mind tele van haragos felelettel,
 Hogy boszszontsd érző szívemet azzal igen.
E' pedig ám hozzánk költőkhöz hah be! nem illik,
 A' kiket eggy szerető Múzsa köt öszve maga.

A' szűz Múzsa, kivel minteggy a' pállyafutásbann
Majd azon okból eggy édes irányra futunk.
A' melly édes irányt, úgy véllném, nemzeti nyelvünk'
Csínosodásábann majd elis-érni fogunk.
Csakhogy egyenlőenn fussunk és elne-botoljunk
A' sok gáncsokozók' visszavonási miatt.
Én pedig ittennis ha hibázni fogok, ti barátim
Intsetek! azt akarom 's hozzatok észre koránn.
Tőletek ezt várom, hogy egyengessétek az útat,
A' mellyenn mennem kell, ha hibázni fogok.
Tőletek én mindent! mindent az igaz szeretetnek
Szent törvénye szerént felveszek; engedek is.
És te kiváltképpen fogsz lenni Kazincy barátom
A' szeretet' nyelvénn szóllva, tanáccsal enyím.
Lészsz Te tanáccsal enyim ha nem annyira nyelvre tanítasz,
(Mellyet jól tudok én) mint az irányra vezetsz.
A' ki midőnn így fogsz teljes szívemre behatni,
Szót fogadok szerető házi leányka gyanánt.

P. S. A' *Csokonait* emlékezetben tartom, ha az Úr méltóztatik nevemmel köszönteni.

Az Anakreon' új fordítása módja nekem tetszik: hanem én egész rabjává kívántam tenni magamat. Talám 2-szor szottyanván kedvem — jobban körülnézném.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

633.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Lelkem Kedves barátom!

Gyenge kezednek nagy energiával tellyes vonásai nagy örömemre vagynak; ismét szemlélem bennek Kedves Kazinczym tüzének élédésit. Ne hogy el felejtsem, a' napokbann igen édes érzéssel jutottál eszembe (nem jól fejezém ki magamat, legeltettem emlékezetemet, képzelődésemet, szívemet és aesthetikus érzésemet rajtad), olvasván a' M. Kurír 44. számjában a' Van Bréétől Bonaparténé Aszszonyságnak ajándékoztatott igen elmés és erővel tellyes rajzolatnak leirását; ha nem olvasták előtted, méltó leszsz meg halgatni, 's egygy úttal tedd meg helyettem magadra az alkalmaztatást.

Viszsza térek kedves leveledre: meg szóllításod szinte kevéllyé tenne, ha az én erőtelenségeimnek esmérete nem őrizne a' fel fuvalkodástól, mellyre nézve a' szolgálatra kész indulatot és baráti buzgóságot ki vévén,

«Haud equidem tali me dignor honore.» És, hogy én fejes és akaratos Doktor nem vagyok, annak bizonyságáúl a' keserű elixirtől dispensállak: hanem Lelkem! ha a' farkasi ehetés mellett, vagy utánn a' gyomrodnak bizonyos fel fuvódását, nehézségit és testednek el bádjadását tapasztalnád, javasolom, hogy élj ezen pilulákkal, mellyeknek receptjit ide zárom,[1] lehet ezeket akár ostyába, akár valami liktáriomba venni. Ezek siettetik erősödésedet is, mellyel mind azon által, heves természeti hajlandóságodnak ellenire is, lassan siess.

Engemet is a' hajlandóság és a' mi nagyobb, a' kötelesség mindég ösztönözött a' héten, hogy menjek, menjek, ne gondoljak óltott lábaim ellentmondásával: de tsak nem bátorkodtam e' mái' napig félbe szakasztani a' contumaciát; ma is tsak olly tsendes lépésekkel jártam, a' minémüekkel a' halált kívánom, hogy hozzád és hozzánk közelíttsen.

A' tiszteletet mindenütt meg fogom tenni, még a' magos gráditsokonn is, mihelyt magammal fel vihetem; fejem alkalmas van hozzá, nem egy könnyen szédülne le, még felleges, ködös, füstös, vagy fergeteges időbe is: de a' lábaimnak esne még most erejekre.

A' feleségem tisztel és velem egygyütt örvend gyógyúlásodon, kis leányaim tsókolják kezedet, én is a' T. Nagy Aszszonyét és a' Méltóságos Urat alázatosan tisztelvén, vagyok Debretzenben Dec. 11-én 1803. híved

Szent-Györgyi m. k.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

634.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

Ér-Semlyén, d. 13. Xber 1803.

Liebenswürdige theure Schwester,

Ich war auf dem Punkte Sie nicht mehr zu sehn. Gottes allmächtiger Arm führte mich in die Thale des Todes, er führte mich

[1] A levél mellől hiányzik.

aber wieder gütig heraus. Den 18-ten Nowember überfiel mich ein hitziges Gallenfieber: ich nahm rhebarber; ein Wundarzt gab mir tartarus emeticus, welcher mich 6 Mahl zum Brechen zwang, und dann 21 mahl niederschlug; wir glaubten nun alle Malignität der Krankheit aus dem Körper gebracht zu haben: und doch war ich so übel, dass zwey Aerzte mir das Leben absprachen, und dass meine Todtenkleider schon fertig gemacht worden sind. Ich lag 6 Tage ohne Gegenwart des Geistes und ohne allen Schlaf in beständigem Aechzen da; bis endlich Leben mir wieder zuströhmte. O Susie, wie froh ist es, sich gerettet zu wissen, sich dann gerettet zu wissen, wenn schon alles verloren schien. Ich war fertig und bereit zu sterben; der Entschluss ist nicht so schwer, als er scheint: aber gesegnet sey Gott, der mich wieder leben hiess, der mir Zeit lässt, meine Plane zu realisiren, meine schmeichelndeste Hofnungen zur Erfüllung näher zu bringen; — der mir Zeit lässt die Freuden dieses schönen Lebens, das für mich wohl tausend Wiederwärtigkeiten hat, zu geniessen.

Ihr letzter Brief, den ich schon in September erhalten habe, ist ein wahres Meisterstück in schönen Briefen. Susie, Ihr kindlich schönes Herz ergoss sich in seinem reinsten, schönsten Strohme. Ich konnte mich nicht enthalten ihn dem Grafen Josef Teleky, einem jungen Manne von 24 Jahren, nachdem ich ihm das nöthige von dem schönen Verhältnisse, in welchem ich gegen Sie und Sophie und Pepi stehe, vorangelassen habe, zu zeigen. Er war entzückt über den schönen Brief, und sagte, dass wenn diess nicht indiscretion wäre, so würde er bitten, es abschreiben zu dürfen. Gleichwohl ist dies nicht geschehen. Aber lange war der schöne Brief immer um mich, dass ich ihn immer lesen könne, bis jetzt bey meiner Krankheit alles in Unordnung gerieth, und ich ihn dann, wann meine Augen, die jetzt nur halb sehen, gestärkt sein werden, hervorsuchen kann. Wenn ich nicht praedestinirt wäre, französisch nie zu können, so würde mir so ein Brief unterrichtender sein, als alle möglichen gedruckten Briefe von der Madame Sévigné, und Ninon de l'Enclos etc. etc.

— — — —

Liebe Schwester, ich komme Ihnen eine Bitte zu machen, und ich hoffe, dass Sie sie mir nicht abschlagen werden. Sie müssen die Güte haben, mir etwas auf etwa 4 Monathe zu leihen. Hören Sie meine Noth.

Ich unterwarf ein Werk der Censur in Grosswardein noch vor meiner Krankheit und bin versichert, dass sie mir über das Werk ein gütiges Urtheil sprechen wird. Dazu wünschte ich auf das Titelblatt ein Bild stechen zu lassen, das einst mein war, und das ich Ihnen gab. Nehmlich den Amor, der die zwei Flöthen bläst, und der durch die Allmacht der Liebe und der Musik den wilden Löwen so weit bezähmt, dass er ihm die Füsse leckt. Ich bitte Sie, liebe Schwester, dieses Bild meiner Mutter überschicken zu wollen, doch müssen Sie ihr sagen lassen, dass das Bild ich verlangt habe, damit sie es nicht in Regmecz lasse. Ich wünschte das Werk bis April gedruckt zu sehn, und dann erhalten Sie das Bild unversehrt zurück.

Und Sie, theure Sophie, was machen Sie? was macht *Brrr*uder Pepi, wie das Wort Susie ausspricht? Ich sehe Sie nun ein volles Jahr nicht. Und was geschah nicht alles seit der Zeit mit mir? Die Reise nach Wien, wo mir Nase und linker Arm brach, und jetzt das schreckliche Gallenfieber, das mich so geschwächt hat, dass meine Schrift kaum kenntlich noch ist.[1] Leben Sie alle wohl. Meinen Handkuss an unsre hochverehrte Eltern. Ich umarme Sie brüderlich. Ob denn Pepi lacht? die Sophie könnte ich mit einem Worte dazu bringen, wiewohl ⚹ uns Ross und Falken gleich treu zu seyn scheinen. Glaubt mir, geliebte Freunde, Freundinnen, dass es mir oft wehe thut, von euch so entfernt zu seyn, und eurer Lage, von euren neuen Verhältnissen nichts zu wissen. Adieu. Ich bin müde, sehr müde. Nochmahls Adieu!

Ihr verehrender Freund
Ferencz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

635.

Kazinczy — Kis Jánosnak

Ér-Semlyén, Decemb. 19d. 1803.

Édes Barátom,

Sok ideje lehet, hogy Predikátorunknak levele hozzád elért és elrémitett. Ime ismét élek. Az isteni kar, melly végig vezetett a'

[1] Csak az udvariasság mondatja ezt Kazinczyval.

halálnak minden kisértetei köztt, vissza is hozott a' halál' mezejiből. Irtóztató ez a' nyavalya. Három nap feküdtem elmétlenűl és álmatlanúl, 's jajgattam szüntelen, én, a' ki minden testi fájdalmakat külömben spártai elkeményűléssel szoktam tűrni. A' mi kedves Szentgyörgyink volt eggyik Angyalom. Nálam volt eggy nap: haza menvén felbukott a' székével valamelly betegénél, 's sok ideig ki nem léphetett szobájából; 's szerencsémre nem is vala szükségem, hogy ide fárasszam. Ámbár a' betegség igen dühösen rohant reám, de csakugyan nem volt olly dühös, mint Kassán laktomban már eggyszer. 'S ez a' betegség nekem az életnek ismét felette becses édeskeserű örömeit nyújtotta. Oh valóban nem a' nyomorult' vigasztalása az a' hit, hogy a' Gondviselés igazságos és abban a' mértékben nyújtja a' jutalmat és pótolékot, a' mellyben bennünket sujtólt. Mihelytt szemeim erősödni kezdettek, Senecát loptam ágyamba, 's olvasni kezdettem a' Gondviselés' Apologiáját, de rajta vesztettem. Az Anyám, az én jó Anyám, észrevette, hogy paplanom alatt valami van, és hogy szemeim meredten függnek rajta. Elvette a' könyvet. — A' Gondviselés kedvét leli abban, hogy engemet új meg új szerencsétlenség' játékává tégyen, de kegyes mindenkor ki is ragadni belőle, 's tudhatnád csak édes barátom, tudhatnád csak, melly édes bért nyujtott nekem! Az volt vigasztalásom fogságomban — nem vigasztalásom — bátorítóm, kevélyítőm, nagyítóm volt, hogy a' szerencsétlen közelébb áll az Isten' kezében, és hogy szép dolog eszközűl választatni az isteni kéznek! — Vissza nyervén az életet, igyekezni fogok azt megérdemleni, 's új erővel futom-meg azt a' pályát, a' mire az Isten hítt.

A' váradi Censor most küldi vissza Emília Galottit és Mínnát, 's azt igéri, hogy a' nála lévő három kötet is nem sokára kiszabadúl kezei közzűl. — Zrínyi Miklósnak Adriai Syrenáját recudáltatni akarván, a' könyvet beküldém neki, 's kértem, hogy ne is fárassza magát megolvasásával. Régi lévén a' könyv, illő, hogy jó vagy rossz, a' maga integritásában adassék ki. E' három strófát törlé ki csak, eggy illetlen képpel («fehér síma hasad») 's reá írá az Admittitur-t.

A' Zrinias. Hatodik ének.

«Stropha 29: Bízol e Németben, te okos Horvát Bán,
Hogy hamar segítséget küld néked talán?
Német, melly tégedet a' föld alatt kíván
Lenni, segítséget hoz kárával talán?

30. Ki nem ismérheti Német' barátságát?
Leginkább Magyarhoz gonosz akaratját?
Hogy gyűlöli Német a' Magyar Katonát,
Ha akarod, adok néked ezer példát.

31. De bár az úgy légyen, eljőjjön a' Német,
Rákháton tinéktek hoz ő segitséget,
Elveszítek akkor kedves éltetöket,
'S ők Török' kezében találják Szigetet.

Ez arra emlékeztet (a' Papom éppen most mégyen-el tőlem 's neki mutatám a' könyvet), hogy ez idén Bécsben lévén, Antiquarius Binztől 36 frton megvásárlottam eggy rakás Magyar történeteket tartozó [!] könyvet, melly 360 ftot is megér: 's közte vagyon eggy hollandus nyelven írt, illy czímmel:

»Naauwkeurig Verhaal van de Vervolginge aangerecht tegens de Evangelise Leeraaren in Hungarien.» Amsterd. 1684. in 4°. pag. 450.

Ez a' Leopold alatt Nápolyi gályákra kárhoztatott Evang. Predikátorok' historiája, igen sok rézmetszésekkel.

Várom nyugtalan ítéletedet szívképző Regéim felől, mellyeket Néked betegségem előtt 4 vagy 5 nappal tettem Postára. Élj szerencsésen! Köszöntsd a' mi Himfynket 's Kánonok Nagyot, ki felől nékem ismértető tudósításokat küldessz. — Édes nekem az élet, csak azért is, hogy Néked azt mondhatom, hogy szeretlek.

Kazinczyd.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

636.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Nagy érdemű kedves Barátom,

Hallotta, reménylem, az Úr, melly nagy nyavalyában feküdtem. Az Isteni Gondviselés kedvét leli abban, hogy engem új meg új veszélybe viszen: de hatalmas karral ki is ragad az inségből. Olly közel voltam a' halálhoz, hogy már halotti ruhám felől is kellett gondoskodni. De élek ismét, 's imé betűimnek formájok mutatja az Úrnak, hogy elgyengűlt organumaim már kezdenek helyre állani.

Az Anyám Xbr. vége felé felment Regmeczre. Itt a' plenipot. 's Januar. elején, majd mikor az Úr reá ér, mehetünk. Én nem sokára bémegyek Debreczenbe. — Most küldöm a' Vásárkor vettet köszönettel, 's ajánlom magamat becses barátságába.

[29. Xbr. 1805.] [1] alázatos szolgája
K. F.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

637.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Ér-Semlyén 29. xbr. 1803.

Édes barátom,

Betűimből láthatod, hogy már egészen felépűltem. Jól vagyok, nincs semmi bajom, 's örvendek a' tőled is nyert életnek. Jóvoltodat, barátságodat a' legszívesebb háladatossággal köszönöm.

Énekeid felől itt mégyen ítéletem. Morális becsekről szóllani nem kell. Nemzetem nem ismér jobbakat. Jó bennek a' versificatio is, eggy kis hibácskát kivévén némelly 8 sorú strófában, mellyről bővebben írok az ide tett jegyzésben. — Ha pedig ítéletemet úgy kívánod, hogy mondjam, hogy ne szakasszam külön a' morált — a' versificatiót és — a' magyarságot, hanem mondjam-ki, micsoda Total Eindruckot tettek reám, úgy baráti színetlenséggel kimondom, hogy felette jók, nékem felette kedvesek.

Fogj a' Catechismus' irásához, édes barátom, írd-meg, és tedd közönségessé. Szép a' publicumra hatni, szép megnyerni a' jók' javallását. Stunder Festő itt lessz tavasszal. Az a' maradékoknak arczúlatodat is fel fogja tarthatni.

Lakos igen is, hogy rosszúl ír magyarúl. De tűze szép, 's férfi lélek lakik benne. Soloecismusokat ejt a' nélkül, hogy tudná, hogy őket ejti. És igen sokszor szükségtelenűl ejti.

A' Schiller Biografiájának fordítóját nem ismerem, fordítását nem láttam. NB. Ez nem a' nagy Schiller, nem az Örömdal' Írója.

Nem érted, miként írhattam, hogy a' febris acuta erysipelatosában fekvő -- 's a' bohó minapi Béres szava szerint gonoszoktól

[1] Az évszám Nagy G. jegyzése plajbászszal, melyhez Toldy F. ezt jegyezte: «helyesben 1803.» S mivel az itt közlött levelek tartalma szerint e levél csak ez év deczemberében kelhetett: azért soroztuk e helyre.

környülvett Gazda szemeiből folyni kezd a' feje daganatja. Folyt csalhatatlanúl; valamelly sárga genyecség forma folyt: de meglehet, hogy a' bétört szemöldök' genyecsége ment-ki rajta; mert fantaziájiban felkölt az ember, 's megbirkózott a' két fijával 's meggyőzte őket 's elesett. Ezen esésben bétörte bal szemöldökét. Most jobban van, veszedelmen kivül van 's épül.

Édes barátom, te nékem azt írod, hogy «az el nem készült fizionomiában a' magával küszködő léleknek különös nüanszait igen csendes vérrel szemlélni alkalmatosságod volt.»

Tudom én, hogy az effélék betű által nem engedik magokat leiratni, 's azokat a' tapasztalásokat szóba öltöztetni felette nehéz: de alig ha nem lehetett volna világosabban szóllanod. Az gyógyitó erővel bír 's hasznos lett volna a' betegnek.

Kevés nap alatt, ha a' dolog (a' mint reménylem) úgy kívánja, bémegyek Debeczenbe, 's meglátom azt a' nüanszirozást, 's ölelni foglak. Tisztelem szeretett Hitvesedet, gyermekeidet pedig csókolom. Mondjad ezt a' kis boglyasnak.

hived
Ferencz.

Midőn postára küldesz, küldd oda ezt a' Nagy Gábor Úrnak szólló levelet is.[1]

Az én érzéseim a' Szent Énekek' olvasása alatt.

Nro 1.!

Ki szóllhatna ennek moralis érdeme felől másként mint magasztalással? Ez a' szép ének az én lelkemet szent csenddel töltötte-el, és megnemesítette. De eltöltötte örömmel is poétai becsére nézve. Oh mi édes az, mikor azt érezzük, hogy a' mi szíveinknek legnemesbb érzései így hatnak által idegen szívbe! midőn azt érezzük, hogy a' más' megnemesedése a' mi munkánk!

Und nun zur Sylbenstecherey, die kein Dichter und Philolog unter seiner Würde achten muss.

Az első strópha nem szakad meg a' negyedik soron; 's az valósággal hiba; ha itt engedhetőbb is, mint valamelly Eroticumban. Így nem szakad-meg a' 2-dikban, 5-dikben is. Mennyivel szebb ezeknél e' tekintetben a' 3-dik, 4-dik, 6-ik és 7-dik strópha.

[1] Lehet, hogy az előbbi szám alatt közlött levelet érti.

testel nem jól írattatik. Így nem kedvel, mit Lust. Mert kedvel ezt teszi, *diligit*. Ez a' példa mutathatja, hogy a' cum corpore-t így kell írni testtel, mintha volna testvel. Itt a' kettős *tt* bizonyosan szükségesbb, mint az utolsó oldal' első sorában az ind*ítts*ban. Így írod igen helyesen Stropha I. linea 3. szívvel, nem szível. — Egyéberánt ez a' strófa igen szép.

A' 2-dik strófában nem jegyzek-meg egyebet, hanem hogy linea 1. 2. 3. és 8. az apocopált genitivusok jeleit (') fel kellene rakni, hogy álljon nap' — ég' — kegyelmed' — igazság'.

A' messzibb, alig ha nem jobb így: messzebb: mert in gradu positivo alig ha jó a' messzi, de igen a' messze.

Stropha 3. — futtáb*a*' cum apostropho, mert ha a' 3-dik sor *n*-ben végződhetne: így kellene neki állani: futtába*n*.

Igazság lin. 5. et testiség lin 7. requirunt apostrophum genitivi.

Stropha 4. mennyire szükséges az apostr. genit. felrakni, mutatja itt a' 3-dik sor, hol először olvasván az éneket, a' setétség nekem nominativusnak tetszett.

Stropha 5. Ha haszontalan nem volna eggyszeri levelezésünk után megjegyzeni, nem hagynám szó nélkül, hogy itt a helyin és idejin sokkal jobban állanának így: hely*é*n, idej*é*n. Így ír minden Író. 's minekutánna minden Író így ír, nem mentség, hogy Debreczen nem úgy szóll.

Stropha 6. Melly szép Strófa! — a' *méltózt*. nehéz szó, de jó — az 5-dik sorban az engedd után elmaradt a' comma.

Nro 2.

Stropha I. Ismét megjegyzem az apostr. genit. az álom mellett lin. 5.

Stropha II. Ez kell a' fejem után is, (apostr. accusativi) az első sorban, és a' felejtés' után a' 4-dik sorban. — «a' ki ma is etc. scheint zu matt, und sagt wenig.»

Stropha ult. lin. ult. idvesség'.

Stropha 3. lin. ult. tehetetlen, (comma) és rest. — Szabad légyen megjegyzenem, és ezt azért, hogy jól senki sem interpungál Íróink köztt, hogy két praedicatumát eggy subjectumnak az *és* által kapcsolván össze, aus logischen Gründen nem kellene elválasztanunk a' comma által.

Ez az ének is igen szép.

Nro 3.

Ismét eggy, valóban igen szép ének. — Elúntam már az apostr. felől szóllani, tehát nem említem őket többé. — Csak eggy kérdésem van. Ha vallyon nem volna-e jobb lin. 3. Tele-el, mint Eltele?

Nro 4.

Str. I. lin. 4. ama cum apostr. quia amaZ.

Str. II. lin. 5. helyeket requirit comma.

Str. IV. lin. 2. jövendőnek comma desiderat, quia est propositio interjecta. Bölcsesség perperam dicitur, quia non existit bölcses adjectivum. Hac ratione scribitur etiam béke*ss*ég. Non usus negligentium sequendus est, sed derivationes grammaticae.

Str. VI. lin. 3. láttatja. Unde illud duplex *t*?

Str. VII. lin. 3. tessen intolerabile est. tetsz*ik* est radix, non tetsz; si esset tetsz, deberet dici tess*en*, uti adsz, adjon: vetsz, vessen. — Ess*ék* non essen, tess*ék* non tessen.

Nro 5.

Str. I. lin. 6—7. Ime a' lelkemet után nincs comma, mert az érzés logice tekintvén hozzája tartozik. És így van jól.

Str. III. lin. ult. et penult. male interpuncta. Signum interrogationis stare debet in fine. Post pályájokat comma ponendum censeo.

Str. IV. lin. penult. mostani non comma, sed semicolon requirit.

Nro 6.

Str. III. lin. penult. menny, Coelum, duplici *n* scribendum est. — simplici *n* nurus scribitur.

Str. IV. lin. 4. Iterum ama sine apostropho Z denotante occurrit.

Nro 7.

Str. I. lin. 3. post baj censeo expungendum comma.

Str. II. Ah dolgozzd újra, hadd légyen a' strópha' kétfelé hasadása a' 4-dik sor' végén.

Str. II. lin. 5. fenyegetődzéssel, expungatur *d* tanquam litera superflua et gravis rusticaque.

Str. V. lin. 1. Azért requirit comma.

Nro 8.

Str. I. lin. 7. A' túl a' Dunaiak' szóllása a' Magyarok Dórizmusa. Ez a' Görögöknél kedves volt: de nem kedves amaz a' Magyaroknál. Kevéssel jobb a' Túl-a'-Dunai szóllás, mint a' Palócz szóllás. — Illyen a' k ö z é, mellyet itt minden k ö z z é nek mond.

Lin. ult. nem kell a' nem után c o l o n, hanem csak c o m m a. Az Isten áldja-meg ezeknek a' szép énekeknek Íróját! — Édes barátom, írj, kérlek, hasonló ízlésű könyörgéseket is, és ezeket az énekeket, minthogy így igen vékony könyvecskét tennének, vessd az imádságok' végébe. Hát ha még majd kis Catechismusod is elkészül? Hasznos tagja vagy a' társaságnak. Gyógyítod mind a' testet, mind a' lelket. Örvendj szerencsédnek, és vedd a' mi háládatos tiszteletünknek jeleit.

Ér-Semlyén, 26. Xbr. 1803.

tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz.

Legyen szabad még megjegyzenem, hogy a' titulus igen hosszú 's ez a' Crisis megfontolást érdemel.

Ezen igen szép sorodban

«VELEM TESTVÉR-FIJAIDNAK»

eggy grammaticalis 's declinationális hiba van, a' théma f i és f i ú. Innen fim, fid, fia vagy fija, mert így is jó, amúgy is, noha szokottabb a' fija, — fink, fitok, fijok. — És fiúm, fiúd, fiúja, fiúnk, fiútok, fiújok. Az elsőnek, a' finak, van még másféle flexiója is. fiAm, fiAd, fiA vagy fija, fiaink nem fijaink, fiaitok nem fijaitok; fijaink és fiaink. — Erre ezt mondhatná valaki, hogy a' 3-dik személy j betűjét eggy Conjugatio Paradigmája felveszi a' plur. nom. első és 2-dik személyében is: c s o n t j a i n k, c s ó k j a i n k, h ú r j a i n k, r á k j a i n k. De a' fi és fiú nem oda tartozik, és a z é r t rosszúl mondanám minden plur. 1. szem. *j*-vel.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

638.

Németh László – Kazinczynak.

Decz. 31-dik 1803.

Kedves Szíves Barátom!

Decz. 24-diki leveled, mellyet tsak előbb vevék, nagyon megijesztett. Elgondolám magamban, mennyit vesztettem volna, ha téged el vesztettelek volna, 's úgy kellett volna egymástúl elválnunk, hogy még személyesen nem is esmérhettük volna egymást. Ó Barátom, újobban kérlek, valamint előbbi levelemben kértelek, mellyet, a' mint irásodból kitetszik, nem vettél,[1] ne halaszd, hanem lehető módon siettesd öszve kerülésünket. — A' mái nap sok féle elmélkedésekre vezet. Tessék a' meggondolatlan szabadság, és az elmélkedéseket kerülő üres idő töltés akárkinek, én nekem édes is, oktatásokkal is tellyes az esztendő lefolytának végig gondolása. A' fájdalmas történetei közé ezen el múltt esztendőnek számlálom főképen azt is, hogy itt létedkor nem láthattalak. Hálá az egeknek, hogy az el múltt betegséged miát el nem vesztettelek. Örvendeztess meg a' beálló esztendőben engem is, és mindeneket, a' kik szívesen szeretnek, házasságoddal. Tartozol magadnak a' páros életnek 's az atyának örömeivel; a' világnak 's barátidnak nyomdokid követőivel. Múlhatatlan a' kötelesség, veszedelmes az időnek halasztása. — Hogy utolsó levelem ha elveszett, a' mint észre veszem, hibát ne okozzon, a' mi eszembe jut belőlle, ismét megírom. A' Széchenyi Gróf Kis Czenki jószága a' mellette lévő faluval eggyütt az Öreg Czenki Plebániához tartozik, a' melly ugyan azon Grófnak a' jószága 's egy nagy falu az Ikva mentében egy völgyben, a' Sopronyból Körmend felé vezető Ország útban. — A' Telekimet én elvégeztem, az az le fordítottam, és a' hol benne hibákat találtam, megjobbítottam: tsak a' Ti jegyzéseiteket várom: a' Tieidet t. i. és Asbóth János sógoromét, mellyek mihelyest megérkeznek, a' munkát megindíthatom: azért ha az egésséged meg engedi, kérlek, ezzel ne késsél. — — Ezek az előbbi levelemből valók voltak.

Tegnap vettem a' Propylaeeket, szívesen köszönöm magam 's feleségem, köszönöm fiam nevében is, a' kinek, hiszem, hogy hasz-

[1] Megkapta, csakhogy, úgy látszik, később. L. a 630. szám alatt közölt levelet.

nálni fog. A' könyvárros mindazáltal, ha így küldötte, nagy hibát ejtett; hibáznak t. i. benne az olly igen szükséges cuprumok, 's tsak a' 3-dik kötetnek 2-dik heftjében vagyon egy, holott az első Heftel kettő 's tudom, a' többivel is jött ki valami. Ha a' könyvárrosnak hibája, kérlek, pótoltasd ki vele. Mert úgy is meg fizeted az egész árrát a' munkának, de ha más valami volna oka a' dolognak, magadat ne fáraszszad, a' munkának folytatásaival azokat is megszerezhetem, úgy reménylem.

A' Statisticámmal eggyütt leküldöttem a' könyvárrosomhoz Pestre a' képemet is számodra, a' mellyet tehát reménylem. nem sokára veszeszsz. Ölellek 's feleségem tisztel —

Némethed mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.

639.

Virág Benedek — Kazinczynak

Az 1803-diknak utólsó napján.

Így kezdted Te kedves barátom, egykor leveledet. Reá emlékezem, mert az után következett hosszadalmas hallgatásod keserű vala nékem, a' mellyet csak a' reménység tehete valamennyire édessé. És nem tsalt meg. De mindent az Isten gondviselésének kell tulajdonitani: élet, halál kezében vagyon. Örök hálá légyen néki! Bizony meg döbbentem esetedre, 's azt érzettem szűntelen, a' mit egy barátságos szív szokott érezni. Én magam is Novembernek mint egy 20-dikán hideglelésbe estem, 's két három éjszaka nagy forróságban 's fantáziákban valék: a' nagy izzadások után, úgy vélem, jobban lettem; mert orvossághoz nem nyúltam. — Ámbár nem feküdtem, de még is majd karácsonig érzettem, hogy nem ment ki belőlem a' roszsz. Az olta új életet érzek.

De talán te néked a' sok dolog árt: vigyázz, kérlek, magadra 's kedvezz egészségednek. Sokra vagy te még szükséges. Jussanak eszedbe azok a' jó ifjak, kik tégedet híredről, nevedről ismervén, gyakran kérdeztenek tőlem, és a' kik nagy részént láttak, és örömmel tiszteltek.

A budai Anacreon Versegi sokszor vala már nálom. Itt egy levele, mellyet már régen le tett nálom.[1] Soraidat mihelyt által

[1] Eddig ismeretlen.

jövend, néki adom. Én télen nem szoktam a' Duna hátán járni, mert tartok a' rakonczátlan víztől: Nem mondom: Nintsen gerenda a' jég alatt, mint a' Hartl. — Sok énekei vannak; Gyerkényi* számára egynehányat le tett nálom: mert írtam volt Barótinak, hogy itthon vagyon már. Gyerkényi, noha őtet nem ismeri, el ragadtatott örömétől, és nékem meg hagyta, hogy nevével köszönteném. — Egy rövid énekét ide írom:

A Válogató.

1.

Én egy gazdag aszszonyért
 Szélnek adgyam nyugtomat,
A' ki alkudt zsoldokért
 Jusnak tartsa lángomat!
Légy te, gyöngyöm! tiszta értz
'S oly nagy, mint a Mátrabértz:
 A kalmárlott mátkaság
Mind palástoltt szolgaság.

2.

Én egy büszke aszszonyért
 Nyűgbe vessem szívemet,
A' ki emberségemért
 Pórnak szidgya véremet?
Légy te, gyöngyöm, ollyan vér,
— Mellyel hertzeg fel nem ér:
 Páromtól a' megvetés
Roszszabb, mint az étetés.

3.

Én egy szentes aszszonyért
 Klastromozzam éltemet,
A' ki nyájas tsókomért
 Kárhoztassa lelkemet?
Légy te olly szent alkotmány,
Mint a' most lett szűz leány,
 Kút fölött a' szomjazás
 Tűrhetetlen sorvadás.

4.

Én egy böltske asszonyért
 Háborgassam álmomat,
A' ki plátós bábokért
 Meg tapodja lángomat?
Légy te olly nagy lelki kints,
Mint a' mellynek teste sints!
 Míg e' földön vándorlok,
 Széllel jól nem lakhatok.

5.

Én a' legszebb aszszonyért
 Felhevíttsem véremet,
A' ki másnap Dámonért,
 Meg vetendi Szívemet?
Légy te gyöngyöm! ollyan szép,
Mint a' legszebb angyalkép!
 Nékem nem vagy angyalom,
 Hogyha Dámon sógorom.

— nem értem ezen soraidat: *adj leveleket Pyberhez, mellyeket Pesten nagyobb számmal igértél, de adni elfelejtettél.* Nem értem, mondom.

* «Én Pyber Benedeket eggy levelemben Virághoz Gyerkényinek neveztem el familiája' praedicatumáról.» — *Kazinczy F.* jegyzése.

A' meg sértett büszkeség boszszúja mi légyen, nem tudom. Szeretném tudni — sőt nem *akarom* tudni, kitől hallotad azt Pesten. Némelly emberek szeretnek másokról méltatlanságokat híresztelni. Nem kell hidned. Ne hidd. Áldott része az a' filozofiának, quae docet noscere homines. Ez nem hágy engemet sokszor — szóllni, és *taciturnus* vagyok, *altique silentii*. Inkább mint *garrulus*.

Édesnek [Édes Gergelynek] [1] számtalan verse vagyon: igen durva gustusa. *Nb* az *hátt*. Telegdibe *mindenütt ta*hát. —

Kultsár November vége felé jött meg: a' 4-dik darab * nem kész még, úgy hallom. Levelét eddig vehetted, mellyet is omnem eventum Csókához utasitott.

Ebéd, meg marad a' *d* p. o. ebédlünk; ebben *beszéd*, elváltozik. Hát ha a' gyökér nem *beszéd*, hanem *besz*, *besze*? effélékben: kefe, kenyér, csere, mese, etc. könnyen mégyen a' dolog, mint az *a*'-ban is: szolga-l, kapa-ál. — tereh, terh, e-lem, nehezlem, neheztelem: az a' *dalom, delem* egy l-t szeret ; keveslem, ellenben keves*ell*em, ebben két *l*-t akarunk: nem tudom jól-e. Ha *tördelem* jó, miért nem volna jó: *nyögdeli*, ha már akarunk vele élni. De amaz verbum activum. — mondhatom azonban — nyögöm panaszomat: ki nyögte magát; és így *nyögdelem* is.

Néz, nézl, sz, lek, az az: nézlek, nézlsz, nézl, vagy a' második personát így: nézlesz. Nem szeretem. Nem is usurpálom; de hogyan is *flectitur*? — Tsak ez jó benne: nézlek tégedet. — *Nézelleni* helyett, úgy tetszik, elég jó szó ez: *nézgetni*. Arra tehát nints szüksége a' magyarnak.

Egy gondolatom jött. Jó volna nekünk — egy nagy tanúja lenne barátságunk a' maradéknál is — meg egyeznünk az orthografiában. Szép neved vagyon, és híred már. Ebben sokaknak hasznot tehetnénk. A' szebb lelkek, úgy vélem, velünk tartanának. Ezt már régen forgattam eszemben; most ki mertem néked mondani. Nagy jele annak valaha, hogy Kazinczy, Virág egyet értettek abban, a' miben mások között leg nagyobb meg hasonlás volt. Elmélkedgyél, és határozd meg magadat két három hónap alatt. — Örömmel láttam leveledben, kik azok a' tiszteletre méltó férjfiak, azok a' Musák énekükre méltó férjfiak. Vale.

Pesten. Tuus V. mk.

[1] Kazinczy közbeszúrása.

* «Az általa magyarúl kiadott Gebhardi Magyar Orsz. Históriájának.» *Kazinczy F.* jegyzete.

Ma jött a' 23-ki leveled, örömmel és örömmel olvastam. Menynyit, 's mit éreztem a' véglapon! áldás a' kis Músákra! vatesekre! a' víg éneklőre! — Édesnek egy jó tsutora Somlyait! jobb inventiói lesznek.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

640.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Barátom!

Meg akarván azt a' bizodalmat érdemelni, mely Veled munkádat kézírásban hozzám küldette, tőlem kitelhető szorgalmatossággal láttam olvasásához, 's épen akkor is annak olvasásában 's rostálásában foglalatoskodtunk egy jó Barátommal, midőn betegséged szomorú híre hozzám ért. Ez a' hír jóllehet gyógyúlásod' reménységével is bíztatott, még is annyira elkedvetlenített, hogy egy ideig semmi foglalatosságra sem voltam alkalmatos. Tsak hamar azután házi és hivatalbéli dolgaim is egészen másuvá vonták akaratom ellen figyelmetességemet 's nem elébb, hanem tsak most térhetek vissza a' Te lelkeddel való társalkodásra. — Örömest azt hitetném el magammal, hogy egészséged már eddig egészen helyreállott; 's ha ez a' reménység nem élesztene, nem bírnám tollamat; így is észre fogod venni, hogy a' reménység és félelem között lebegvén, erőszakot teszek magamon, a' midőn más hangon írok, mint a' millyent mostani érzéseim kívánnának.

Regéid azt az örömöt tellyes mértékben kóstoltatták velem, mellyet mindenkor érzek, valamikor a' tökélletességre vágyó szent igyekezetet jó előmenetellel látom megkoronáztatni. Sok helyeken öszve vetettem őket az eredeti írással 's nem győztem tsudálni itt az enyelgő, negédes 's újmódi, ott a' fontos és velős, másutt a' mesterséges rövidségű és még is egész értelmű szókat 's szóllásokat magyarúl egész az irigységig szerentsésen kiejtve, vagy szint oly szerentsésen másokkal eltserélve. Hát a' minden szennytől tiszta elegantiát ki láthatná bennek nagy gyönyörűség nélkül? — De Te Barátom, hibákat akartál bennek velem kerestetni.

———

Eddig volt írva levelem, midőn látogatóim megleptek 's azután magokkal más nap engem is tovább vittek. Hosszas volna elszámlál-

nom minden akadályokat, mellyek miatt felelnem mind eddig lehetetlen volt. Most is széllyel vannak még gondolatim; de akarmint lehet, tsak ugyan írok. — Meggyógyúlásodról szólló tudósításod, mellyet tegnap egy névnapi dősölésből haza jöttemkor az asztalon találtam, egészen megújított. Az élet Istene tartson-meg soká Literatúránk boldogúlására 's nekem is örömömre. Nékem is, Barátom: mert mennél több emberrel esmérkedem meg, annál jobban meggyőzettetem a' velünk egyféleképp gondolkozó jó barátnak megbetsülhetetlen voltáról, annál többszer tapasztalom, melly igen ritka tünemény a' jó szívvel párosan járó józan ész.

Regéid felől való itéletemet nyugtalanúl várod. Nem tartlak hát tovább függőben. Megmondom, a' mit többszeri elolvasás, de a' sok nyughatatlanságok és zavarodások miatt esett felejtkezés után is rólok mondhatok.

1. Az új szók és

2. Az új constructiók v. solecismusok nékem nagyobb részént tetszenek. Általjában szükségeseknek tartom az efféle újításokat vagy inkább a' nyelvnek illyen gazdagítását és tsínosítását: de attól tartok, hogy az újítástól e' részben is írtózó Magyarok előtt nem találnak kedvet. Azt gondolom, a' Magyar nyelvre is lehet alkalmaztatni azt, a' mit Jenisch (Vergleichung von 14 Sprachen pag. 18) mond. Elébb kellett volna születtetned, 's úgy bővebb is, szebb is volna nyelvünk. Most már a' nagyobb része előtt, még kritikusaink nagyobb része előtt is bot[rán]kozás kövei lesznek solecismusaid és új szavaid. Még nekem is igen merésznek látszik egyik másik közűlök, p. o. mennyi *tzim* neki szel*esedni, kedventz* etc. — Azonban ha valaki tehet, Te tehetsz még e' részben nyelvünken igazítást. Hogy próbálod, igen jól tselekszed, 's köszönetet érdemlesz ér'tte a' Szépnek 's Jónak minden kedvellőtől. [!]

3. Némelly új phrasisaidat igen szeretem, mert gazdagítják nyelvünket, a' nélkűl hogy erőszakot tennének rajta; de vagynak ollyanok is, mellyek nélkűl minden fogyatkozás nélkűl el lehetnénk, p. o. *vétket tsinált neki abból,* minthogy egyébberánt is elég féleképpen van szokásban ennek kifejezése, p. o. vétkűl tulajdonítani, vétcknek tartani, etc.

4. Némelly coniugatioidat és orthographiádat hibásnak tartom, p. o. *keresel* pro *keressz, végezel* pro *végezsz,* etc., *vidámb* pro *vidámabb,* etc.

Ennyit általjában; hogy külön külön alkalmatosságom legyen

ezen jegyzéseimet jobban megvilágosítani 's még egyet is mást is mondani, menjünk végig *Alcibiádon:*

p. 5. l. 2. én így tenném: hogy Alcibiádot a' legboldogabb hal. tegyék. — *mennyi tzím, neki szeleskedni:* mind a' *tzím,* mind pedig a' hogynak az infinitivus által való elkerülése jó szándék, de merész. — *Begyeskedő,* nem oda való és alkalmatlankodó mellék-képzeletet támaszt. — *látogatásáról,* inkább *ból,* — *tzikkelyén fogva,* tzikkelynél fogva.

p. 7. *de olly képpel,* etc. d'un air capable de la faire evano . . ., ezt kevesen fogják érteni. Minthogy az egész szóllás értelme nehezetske, a' *képpel* helyett *ábrázattal* tenném, a' melly szokottabb. — *eröstt állott,* előttem esméretlen szóllás; — *késztették szeretőjét, magát elfelejteni.* Ha a' comma nem volna, ambiguitas lenne. Inkább tenném *hogy*gyal v. maga elfelejtésére.

p. 9. *bizatlanságot,* infidélité hűségtelenség, a' contextus is ezt a' jelentését kivánja.

p. 10. *enyhe fény* — *rósával elhintett* — inkább hintett. Többször is van hasonló esetekben az *el,* a' hol én elhagynám.

p. 11. *fiatalbb,* miért nem fiatalabb? — *eléggé elhinni,* erről is azt mondom, a' mit a' *tzím neki szeleskedniről.*

p. 14. *A' Glycerion védte.* Az articulust mindenkor teszed a' nomen propriumoknál, mikor magok genitivusban lévén más substantivum következik utánnok, p. o. Az Alcibiád' szépsége. Ennek okát nem tudom. Miért nem: Glycerion védte Alcibiád' széps. 's a' t.

p. 15. *ék* azért nem szeretem, mert akaratom ellen is mindannyiszor eszembe jut a' másik jelentése is *(cuneus).*

p. 16. *szerentséjét tsinálni* faire le bonheur de qulqu. talán szükségtelen újítás. Úgy hasonlóképpen p. 25. *jól állani együtt.*

p. 29. *kötelék;* én a' kötélt azért is jobban szeretem, mert itt nálunk *kötölék* egy olyas mit tesz, mint nyűg, és ez a' mellyék-képzelet mindenkor eszembe jut, mikor a' köteléket olvasom.

A' négy palatzk.

p. 60. ne *aggódj,* inkább aggódjál. Én valamikor az Indicativi praesens *ik*-re megy-ki, mindannyiszor *ál*-on *él*-en végződtetem az Imperativust.

p. 61. Mit *keressz* te itt minálunk, úgy mond neki etc. Szelena' férje 's Alcion. attyának hajd. bar.

p. 66. *feltétel alatt:* feltétellel.

p. 75. Örömök *alatt:* között.
p. 99. *nints olly gyalázatos,* nem olly gyalázatos.

A' szép Anikó.

p. 10. *Hadd egyezzék-meg,* hadd egyezzen meg.
p. 12. *Boldogságom meg lesz vetve,* bold. fundamentoma meg lesz vetve.
p. 16. *a' legszerelmesbbike 's a' legbold* — — nem tsak merész, hanem kettős értelmű is, mert így is lehetne érteni: édes angyalom, te, ki a' legszerelm. 's legbold. vagy. —
p. 25. a' nélkül, h. valakit *megbántson:* a' nélk. hogy véle valakit megbántott volna.
p. 37. *néki engedelme nélkül:* az ő engedelme nélkül.
p. 64. *keménybb,* keményebb.
A' mi még a titulust illeti: *szívképző,* több értelmű lehet, míg ez az értelme uralkodóvá nem lessz, mellyet Te itt neki adsz. Teheti: *szívet rajzoló, szívet képzelő, szívet formáló.*

Gr. Széchenyi Kis Czenki kastélyához közel van Öreg Czenk is, Lövő is, Kövesd is. Ezek mind az ő falui és szőlőhegyeik is vannak. Legjobb lenne a' regébe Kövesd, ha ugyan Széchenyire akarod alkalmaztatni; de én azt gondolom, hogy nem téssz neki vele complimentet; mert 1. az únalom üzi ki az Úri társaságot a mezei múlatságra. 2. A' Dámák szépsége igaz és így kedvetlen szinnel festetik 's *az mondatik, hogy a' városi rendetlen élet okozza a' hervadtságot,* etc. 3. Leányrabló vólt a' társaságban.

Kánonok Nagynál még tsak egyszer voltam. A' mennyire akkor megesmérhettem, egy egyenes szívű, józan gondolkozású 's tudományszerető embernek tartom. Én legalább akkor megszerettem őtet. Rólad nagy tisztelettel szóllott; 's kétség kivűl szívesen venné, ha valamellyik darabodnak néki való ajánlásával megtisztelnéd. Arra bizonyosan érdemes is volna.

Zaid felől tett itéletedet igen szívesen vettem: jegyzéseidet mind egyűl egyig helyben hagyom, még azt is, mellyel Kotzebuet kárhoztatod. Én is azt itélem felőle, hogy munkái koránt sem tökélletesek, de a' mi Publikumunk nem is szereti a' tökélleteseket. Én ollyan ételt tálaltam, a' millyenen kap. Jól tudom, hogy a' jó Irónak kötelessége az Olvasókat jobb ízlésre szoktatni. De Barátom, igen kemény kéntelenség alatt vagyok, melly szerént ollyas mit kell írnom, a' mit

a' könyvárosok kívánnak. Míg annyi pénzetskére szert nem teszek, a' mennyiből szükségnek idején elélhetnék, mind addig kéntelen leszek szegénységemből származó nyughatatlanságomat ekkép is enyhíteni. Ezt a' nyughatatlanságot pedig táplálja bennem szemeimnek szer felett való gyengesége, melly miatt tsak két óráig sem olvashatok folyvást egymás után, 's a' melly törvényemmé tétette, hogy soha gyertyánál egy betűt is ne olvassak, 's hogy nappal is a' legszükségesebbeken kivűl mindent mással írassak. Ebből általláthatod azt is, hogy tsak ezért is hijánosnak kell lenni minden munkámnak, az Orthographiának pedig épen így hibásnak. — De kinek kinek, és így nekem is kell valami bibimnek lenni. — Külömben egészségemre 's házi boldogságomra nézve igen tűrhető az állapotom. Feleségem már régen esméri és tiszteli nevedet. Két gyermekeim közzűl a' Lajosom hetedfél esztendős, jó indúlatot mutat, feje sem lessz tökkel ütött; de egészsége gyenge szerű: a' Lidim 5 hónapos és jóval egészségesebbnek 's elevenebbnek látszik. Mind a' kettőbe ez előtt 10-ed nappal oltotta bé Prof. Látzai a' tehénhimlőt. Mind a' kettőben szépen megfogant és szerentsésen folyt le mind eddig az oltás. Élj szerentsésen sokáig Hazádnak, Barátidnak 's nekem is, a' ki míg élek, mindig forró indúlattal szeretlek.

N. Dömölk, Jan. 5-dikén 1804. K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

641.

Kohl Kelemen — Kazinczynak.

Wien, d. 22. Jänner 1804.

HochEdelgebohrner Herr!

Es thut mir sehr leid, dass ich Dero Antrag in Betref der Titelkupfer und Vignetten nicht übernehmen kann, denn ich habe für ein ganzes Jahr Arbeit liegen, und bin daher ausser Stande gesetzet keine einzige Platte mehr anzunehmen. Ich hoffe Ew. Edelgebohren werden nicht ungehalten sein, dass ich es Ihnen so kurz abschlage, wäre es mir möglich Ihren Wunsch zu erfüllen, so würde ich diese Arbeit sicher angenohmen haben.

Mit vorzieglicher Hochachtung habe ich die Ehre mich zu empfehlen, und beharre

Ew. HochEdelgebohren ergebenster Diener Cl. Kohl.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában.]

642.

Édes Gergely — Kazinczynak.

Csórott 3-a Febr. 1804.

Édes Úr!

Bizodalmas Barátom!

Januarius' 22-dikénn hozták kezemhez becses Levelét, melly bennem millyen jó vért csinált, az ide ragasztandó játszi Elegiám legyen tanúja; mellyet ha az Úr megtalálna kedvelleni, a' már kivánsága szerént megjavított Elegiámmal eggyütt emlékezet' okáért a' több kibocsátandó Darabjaim közé számlálnék.

Írja az úr, hogy forró nyavalyát szenyvedett. Nem lehet azt nekem nem fájlalnom... És ímé rajtam is az ólta eggy nagy revolútio ment által. ÚR Isten! Pál napra virradó éjtszakánn 12 óra tájbann fosztattam meg eggy hűséges házi angyalomtól, eggy 60 esztendő felé siető elmés Pithiától; a' ki minden attyafiait, kiket hátra hagyott vagyona illetett, félre tévénn, még ez előtt két esztendővel 400 forintott rendelt kibocsátandó munkáimra. Mit ítél az Úr felőle? hajlandó vagyok eggy Darabot hamvainak ajánlani, noha ő azt életébenn elfogadni nem akarta ... Ő nekem ollyan volt, mint Jungnak Sikléj. És én akármit érezhettemis ez előtt effélét, de minden eddig való gyászom ehhez képest csak cirúlgatás volt. Mintha egyedűl maradtam volna valamelly pusztában. Be nehéz elszakadni ollyantól, a' ki barátságunkat minden oldalról megérdemelhette! — De hiába! *metam properamus ad unam.* Ő az Urat szerette.

Szeretem pedig én az Úrbann azt, a' kit nekem mostani Levele fest. Emberek vagyunk! ne menjünk tovább. Mi illik hozzánk inkább, mint a' mérséklett és szelíd érzés? etc.

Jesztett az Úrnak: *ijesztett.* Be nehéz attól elállani, a' mi szokásból foly! — Nálunk: *jesztesz, jesztett,* megjedtem, etc. én a' kerekvágást közöltem. De legyen az Úré! mi kárunk benne? *Sem* és *se* ezekre is igyekezek vigyázni. —

Bántsa igen is hogy jó, *báncsa* semmi sem — mert Gyökere *bánt.* —

Hiszeny y nélkűl nekem ollyan, mint *bizon,* melly Gömörbenn szokott hangú e' helyett *bizony.* —

Igasság, ha így írom, sietségből esik. —

Vêllem (opinor) legyen *vél-em*, reá állok; mert az Infinitivusa *vélni* 's nem jó *véll-eni*. De már *békéll* két l-lel; mert jó ám békéll-*eni*. Az *ani*, *eni*, mindég kettős consonanst tesznekfel. Kivévénn az *ít-be* kimenőket, p. o. *tanít-ani*, *épít-eni*, vélném hogy ezis kettőztetett valaha, a' minthogy ezen a' tájonn úgy ejtik mais. — *Horácz* legyen *Horatius*ból, ebbe is kezet fogok; noha nekem az i végezet a' nevekbenn mosolygott; mert Magyaraink a' helyekről így veszikfel a' neveket. Ő pedig attól, a' ki atyját szabadossá tette. De lássuk az Elegiát.

K. F. Úrhoz. 24. Jan. 1803. A' múzsa és költő.

M. Már te szegény költőm! netalám semmit sem akasz?... stb.[1]

P. S. Előbb válaszoltam-volna, de a' fájdalmas szív semmit sem akar, ha akaris, csak únalommal 's kínytelen. Én talám ezutánn csak Pestről igyekszem az Úrnak felelni extra Postánn. Már megijedtem, hogy ha még továbbis sűrűnn kivánok Levelezni, a' Posták' bére ismét kettőztetődni fog. Pedig Költőnek nem jó a' borravalót az út félre elhányni. Úgy vélném, jobb és hasznosabb azt magunkra, torkunkra inkább, mint a' Posta tengelyére kenni. Éljen az Úr és szeresse barátját

É. G.-t.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

643.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Nagy tekintetű barátom,

A háládatosság áldozatot nyújt magoknak az Isteneknek is, 's ezek a' *mica salis et farrist* kegyesen fogadják, mert az nem azért nyújtatik nékiek, hogy kifizetve légyen a' vett jótétel, hanem azért, mivel a' háládatosságnak kedves azt bizonyítani, hogy ő örvend a közlött segéden. — Ezt felelet gyanánt azokra, a' miket az Anyámra nézve írsz. De hozzá kell adnom, hogy a' Gazdánk, a' kit a' minapi Kocsis szavaként

«k ö r n y ü l v e t t e k a' G o n o s z o k»,

a' sertést az én hírem nélkül indította-el; 's látván én, hogy nem az ment, a' mellyet az Anyám parancsolt vala hízlalni, nagyon félek,

[1] Édes idézi az egészet s ezt jegyzi meg: «Jó, hogy ez a' Játékom megszületett a' mostani Gyászom előtt! Noha most sem heverek, de már illy enyelgésre nem lett volna kedvem.»

hogy igen hitványt választott-ki az elég kövérek' és nagyok' seregéből. 'S ez légyen elég az Anyám' mentségére és az enyémre, eggy olly czikkely dolgában, melly az én barátom előtt, a' mint hosszas kiereszkedéséből látom, nem kedves.

De hogy érezzd, mennyire nem hagyom magam elrettenteni, 's mennyire bízom mind szívem' tisztaságához és szándékom' nemességéhez, mind a' tiédhez, íme nyújtok eggy új emlékeztetőt erántam mutatott barátságos jótételed felől — a' Schiller Don Karlosзának utolsó pompás, noha csak nyomtató papirosra tett kiadását. Barátságos ajándékom barátságos jótételedért kedves lehet előtted mind a' munka' belső érdeme miatt, mind azért, a' mi a' könyv' tisztáján áll.

Édes barátom, Locke és talán Cosway [1]) volt a' másiknak neve, két egymással hevesen ellenkező fél' pártosai voltak: Locke keresztyén, a' másik Deista. És még is szíves barátjai voltak egymásnak. 'S Locke, az *Orthodoxus!* olly széplelkü ember volt, hogy ha olvasása közben valamire akadt, a' minek tudása kedves lehetett ellene fegyverkező barátja előtt, mindég suppeditálta nékie, 's szerette hogy még a' barátság által sem tántoríttathatik-el azt követni, a' mit néki a' meggyőződés súgall. Én mind Szentgyörgyit, mind Kist igen becsűlöm, igen szeretem. Mind-eggyiknek becsűlöm írói érdemét is. Mind e' mellett merek a' magam útamon járni ezeknek kérésekkel, intésekkel, rettentésekkel nem gondolván. Miért ne merjek annak a' Szentgyörgyimnek rettentése ellen a' magam útamon járni, a' ki még a' barátné szót sem szenvedi-meg? miért ne annak rettentése ellen, a' ki hibásnak veszi a'

hallom jőni, (vagy jönni)t.

noha a' prolixitás' és a' sokszor előforduló *hogy*-nak elkerülése azt megkívánja? Én éppen nem vágyok arra a' dicséretre, a' mi bizonyos értelemben és bizonyos határig kötelessége minden Irónak, hogy úgy szólljon, a' mint a' szokás kívánja. Én egyéb dicséretre vágyok; arra a' mit Göthe és Klopstock nyert a' Német nyelv' újításai által. — Ha van e Göthei és Klopstocki geniem, az más kérdés. Ennek felelete helyett azt felelem, hogy a' Magyar Literaturának nincsenek annyi munkásai, mint a' Németnek Göthe és Klopstock mellett voltak, 's a' kinek tetszik, kivonhatja a' resultatumot.

[1]) «Collin — és nem Cosway. Későn emlékeztem nevére.» Kazinczy F. jegyzése.

Minden Cruditást (Härte) elkerülni, — az újításokat nem halmozva, hanem félénken béhozni, hogy az Irás egésszen tarka ne legyen — 's az újítás kedvetlenségeit két úton pótolni-ki: 1) hogy az Olvasó érezze, hogy arra *szükség* volt, 2) hogy az újítás édes légyen; legalább ne *kedvetlen* — ezek az én törvényeim.

Mit? hát a' Német Irók nem újítanak? — Klopstocknak Basedow azt mondá, midőn neki olvasni adá Messziása' kézírását: Man wird Sie nicht verstehen. — Man lerne mich verstehen! felele a' maga becsét érző Klopstock, 's meglett a' mit jövendőlt. — Most olvasom Wielandnak utolsó munkáját: Menander und Glycerion. Hát szóllott e így Wieland előtt Német? Többet mondok, szóllott e így Wieland maga is az ezelőtt írt munkájiban? Hiszen új flexiójú, soha ezelőtt nem hallott szók és constructiók is vannak benne? 'S higyjem e én azt, hogy Szentgyörgyi és Kis azt akarják, hogy a' nyelv mindég azon helyben maradjon, a' hol eddig volt. Ez Domokosiano-Benedekianum principium. És nem Horatiano-Adelungianum.

Új szót is *lehet* csinálni. De a' ki azt csinálja, figyelmezzen reá, hogy vele hol él. — A' meg Ankerströmölt Gustáv látván a' Svéd nyelv' szűk voltát, hogy némelly ideát ki nem lehet rajta ejteni, maga csinált egynehány szót és szóllást, 's sanctionálta, 's a' Svéd Irók élnek vele. — 'S ez a' foglalatoskodás nem volt Claudiusi játék. — Ott eggy Király, emitt eggy academia (Academie Françoise) csinált szót és szóllást: Itt, a' hol azt sem Király nem csinál, sem Academia, csináljon az az Iró, a' ki bízik magához, mint a' Németek.

Magyar scénájú Drámában p. o. Rigó Sámsonban, én se szóllanék ξεινολογως és nem ejtenék ξεινολογισμοςt. De miért ne Clavígóban? Hát a' Német Clavígó nincs e tele Gallicismussal? Ha az idegen scénájú Drámában a szóllók idegen módon beszéllnek, azon a' fül úgy nem botránkozhatik-meg, mint a' szem nem, hogy rajtok spanyol öltözetet etc. lát.

Quis ferat in egestate fastidium?

Seneca.

Azonban a' Kis és Szentgyörgyi intései azt cselekedték, hogy a' szükségtelen különjárást,' a hol szemem észrevette, kitörlöttem a Mstból és még sok ízben repurgálom. — Élj szerencsésen!

Ér-Semlyén 5. Febr. 1804. tisztelő barátod

Kazinczy Ferencz.

Olvassd-meg Menandert és Glyceriont is; de ezt vissza várom.

[Megjelent a »Kazinczy lev.« III. kötetében.]

644.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Édes barátom,

Én olly szándékkal valék, hogy Csötörtökön bémegyek és az Urat Váradra elviszem. De a' kerekeim eltörtek 's a' lovaim körmei lehullottak volna, 's magunkat az út beteggé rázott volna. Hiszen ez Criminális út és idő. Kérem az Urat, engedje-meg és lelje jónak hogy levele vétele után mingyárt felszaladjak az Anyám után, a' ki még is oda fenn múlat, 's conferaljak a' Doctor által

praescribált

Conditiók felől. Ha az Úr azt felelendi, hogy mehetek, felmegyek 's mihelytt lejövök 's az Úr érkezik, mehetünk Váradra.

10. Febr. 1804.[1])

tisztelője 's szíves barátja
K. mpr.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Oct. Hung. 332.]

645.

Németh László — Kazinczynak.

Győr, Febr. 10dik. 1804.

Szívem Barátom,

Soká el marad leveled, rettegek; — nem recidiváltál? Ó őrizkedj, őrizzenek az egek! de írj hamar, ne legyen szorongatások közt Barátod. —

Gróf Teleki Sámueltől ma vettem levelet, megküldötte Bibliothecájának a' Catalogussát is, és Domonkosának életét a' Jenai Mineral. Társaság leirásából, 's annak a' vallásbéli oktatásait: de a' mi előttem mind ezeknél többet ér, a' következő példás humanitású levele:

Tiszt. Kedves Prof. Úr.

Nagyra betsüllöm, több érdemei között az Urnak, munkás szorgalmatosságát bold. Domokos fiam utazásainak Németh nyelvre fordittásokban, mellynek tökélletesitésére örömest szolgálnék bővitésekkel és jobbitásokkal, ha néhai fiamnak irásai kezemnél volnának. A' hazán kivül, Német Országban tett utazásáról tsak kevés jegy-

[1]) «Vettem és válaszoltam Febr. 11-kén 804.» Nagy G. jegyzése.

zéseket tett, de azokat rendbe nem szedhette. Ugyan tsak annak némelly nyomát megláthatja az Úr a' néhai fiam életének ide zártt rövid leirásából, mellyet a' Jenai Mineralogica Societás önként nyomtatásban kiadott, hozzá viseltetett jó indulatjának emlékezetére. Az ő igen gyenge testi sátorának öszve omlását siettette a' benne lakozott nagy léleknek munkássága, könnyező szemekkel bámúltam, midőn holta után ennek tanúbizonyságait nagy rakás irásaiban láttam. Ezek között nevezetes, a' mit nyomtatás alá készitett deák nyelven: De Jurisdictione et Administratione publica Comitatuum Regni Hungariae cum supplementis. Irt még Német nyelven a' testvér húga számára Auszug aus der Römischen Geschichte. Nyomtatásban pedig kibotsátott a' falusi oskolák számára egy kis munkát illyen tzím alatt: A' vallás és erkölts summás tanitása. 8-o, Bétsben. 1798. Ennekfelette Magyar Verseket a' Gr. Teleki József elköltözött lelkéhez in 4-to, Bétsben, 1796. és a' Consil. Birbenstock által készitett memoriam Alexandri Leopoldi Archid. et Palat. R. Hung. igen szépen fordította magyarúl, — mellyből egy Exemplárt ide zárva küldök. A' többi nintsenek[!] kezemnél. (De tsak ugyan küldött a' vallás és Erköltsből is.)

A' Hazai utazások fordításának ajánló levelét köszönettel el fogadom az Aufklärungnak kihagyásával, minthogy ez a' szó most, némelly fülekben nem jól hangzik. (Ó, barátom, mire jutottunk! —) Kivánságára pedig az Urnak, a' néhai fiam képét itten réz táblára ki mettzetem és annyi nyomtatványt küldök, a' mennyire szükség leszen, tsak ne sajnáljon az Úr moustrát küldeni, milyen és mitsoda nagyságú papirosra? Azonban szives indulattal elköteleztetve maradok, etc.» — mind saját kezével. — A' levélhez pedig eggy postscriptumot ragasztott, melyben írja, hogy küldi Bibliothecájának Catalogussát, valamint annak kötetjeinek is summás foglalatját megírja.

Az ajánló levelem ez: E. Ex. etc. Wem könnte ich dieses Buch mit mehrerem[!] Rechte zueignen, als dem Vater, dem ersten Erzieher und Ausbilder des Verfassers desselben. E. Ex. sind es, der zu erst der jungen Seele unsers verewigten Dominicus Gr. v. Teleky das eine Gefühl des schönen u. guten, u. den unwiederstehlichen Trieb nach Erkentniss einpflanzte: Eure Ex. sind es, der diese Reihe mit in den Plan seiner Ausbildung legten: sei diess also der Ausdruck des Dankes, den der Gefühlvolle Sohn würde dargebracht haben, wenn ihm der Himmel sein Hoffnungsvolles Leben würde verlängert haben. Ich überreiche E. E. in einer neuen Form, was in der vorigen ohnehin

E. E. angehört. Es ist nicht mein Vorsatz hier die Verdienste E. E. zusammenzustellen: weder die Umstände noch Zeit und Ort erlauben mir dieses. Der Name der Grafen von Teleky wird seit Jahrhunderten unter den ersten Beförderern der Wissenschaften (itt volt már und wahrer Aufklärung) den Gelehrten, und Freunden der Litt. in beiden Vaterlanden der Unger mit Ehrfurcht genannt; u. wem die hohen Verdienste E. E. unbekannt wären, der wäre nicht in Ungern, sondern in Europa fremde. Sei es mir gegönnt hiemit öffentl. den Ausdruck der innigsten Verehrung darzubringen, mit welcher ich bin etc. — Nem kételkedem benne, hogy a' fiának többi msptumait is kezembe ne adja hasonló tzélra, ha a' munkát látni fogja. — A' Sógorom már megküldötte a' maga jegyzéseit. Ha lehet, küldj Te is — de ne egésséged kárával — kérlek. Képemet már talám vetted. Tsókollak. Tisztel feleségem —

Némethed mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

646.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Barátom!

Superintendensemet az ide zárt versekkel[1]) azért tiszteltem meg, mert sok tekintetben érdemes és jó embernek tartom. Hízelkedésnek és tsapodárkodásnak senki sem tarthatja tselekedetemet, mert a' kik esmérnek, tudják, hogy semmit sem várok tőle, és hogy elértem mindent, a' mit predikátori pállyámban elérni kívánhattam. Alatson hálálkodásnak sem mondhatják verseimet: mert jóllehet a' Superintendensem eleitőlfogva jó emberem volt, de promotiomat senkinek sem, hanem tsak Gyülekezetem' tetszésének és a' rólam volt hirnek köszönhetem.

Küldök egynéhány exemplárt a' végre, hogy Erdélyi és Debretzen' táján lévő Barátidnak is adhass belőlek.

A' nyomtatásban elég hiba van; mert a' sietve lett leiratás után nem is láttam a' munkát addig, mig kinyomtatva kezemhez nem került. Ugyan azért azt sem jegyezhettem föl, hogy egy Német originál után készíttetett, melly a' *Brémische Beyträge* nevű folyó

[1]) A levél mellől hiányzik. Czíme: »A papi hívatal méltósága.«

irásnak egyik darabjában foglaltatik. Természet szerént tettem benne sok változtatásokat. — Élj szerentsésen!

Sietve. Dömölk Febr. 11dikén 1804.

K.

Utolsó levelemre való válaszod talán már eddig úton vagyon.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

647.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Nagyon esméred már TE az én *gyengémet,* (már tsak magam is el vetemedem) látván, hogy a Gergesénusi interessentia meg nem tántorít, egygy olly' anathémával veszed meg szívemet, mellyet mind írója, mind szépsége, mind kivált annak keze írása betsessé teszen, kit, minek előtte személyesen esmertem, nagy enthúsiásmussal tiszteltem, miólta pedig meg láttam, valósággal azzal a' bé telhetetlen elragadtatással szeretek, a' minémüt a' Németek előttem első Poétája azon gyönyörü sorokban le rajzol: vajha azoknak minden szavai reám illenének! Szent és tiszteletes ajándék leszsz ez én előttem, és örökös ösztönöm arra, hogy annak adójának nemes szivére érdemes lenni igyekezzem!

Menándert és Glycériont által olvasván, nagy köszönettel viszsza fogom küldeni; figyelmetes leszek az új szóllás módjaira, és igyekezem azokat épülésemre fordítani. A' helyes újításoknak nem vagyok ellensége, sőt Bárótzinak ezekbenn áll leginkább előttem fő érdeme: de azok közül sem hagyhatok sokat helybe; és senki nála könnyebbenn el nem távoztathatta vólna azokat.

Térek a' szegény beteg Mariskára: sajnálom szenvedését, és ohajtom gyógyulását. E végre (irgalmas bíró is akarván lenni) tsak egygy orvosságot küldök, ezen kívül egy házi eszközt javasolok. Vévén leveledből észre, hogy a' pilulát nyelheti, számára is illyen bombákat készíttettem, a' felyül írás szerint elég leszsz folytába tsak két, leg fellyebb három nap venni; azután ritkábban. A' Paroxysmus idején pedig általán fogva soha sem: hanem akkorra való leszsz a' mindjárt említendő házi eszköz. Ha t. i. bizonyos órája vagyon paroxysmusának, előtte egy fertállyal, ha nints, tsak mikor első borzadozásait sejti, igyon meg egy pohár melegített bort egy kis nádmézzel és szeretsendió virággal meg füszerszámozva, és könnyen takaródzva

várja el az ágybann egész el múlását; ha így nem ihatná, igyon leg alább a' konyha törvényei szerint késztilt borzsufát. Én ezzel mentettem meg nem régiben hideglelésitől egy ollyan leány aszszonykát, kihez hasonlókról emlékezvén egyszer Szatsvai, ezen parenthésist tette nevek mellé (ezek azok, a' kik leányok is, aszszonyok is). Ha a' pilulák el fogyásával hideglelés, vagy nagy el gyengülés lenne még hátra, akkor jó leszsz a' Khínaporhoz folyamodni, mellytől hogy az Úr Isten óltalmazza, szívesen kívánom.

Régenn akarom, Lelkem! tőled tudakozni: láttad é azon (hihetőképen Magyar pennából folyt, még is kevés Magyaroktól láttatott brochürt, mely a' Pápának József idejiben Bétsbe való jövetele után hihetőképen Hollandiában jött ki ezen titulus alatt: Nuperae res Wiennenses; ha nem láttad, le írom számodra, nekem is tsak írásban van; és szemben beszéllek többet felőle. Ölellek ezerszer az enyimekkel egygyütt, és vagyok tisztelő barátod

Debretzenben, Febr. 11-én 1804.

Szent-Györgyi mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

648.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ér-Semlyén, Febr. 12d. 1804.

Szeretetre méltó barátom,

Benned vetett bizodalmam meg nem csalt. Köszönöm kérésem' tellyesítését. Botlásaim' kimutatása figyelmesebbé tett, és ha írásaim a' Szépség' barátjainak javallásokat megnyerendik, szerencsémet jó részben Neked fogom köszönni. — Irásaimnak négy Kötete már kijött szerencsésen a' Váradi Revisor, Prof. Szerdahelyi Antal Úr' kezeiből: de azért újra meg' újra olvasom, hogy minden gyomot kihányhassak belőlök, 's olly tisztán bocsáthassam-ki kezeimből, a' hogy' tőlem kitelik.

Engedd-meg már most, édes barátom, hogy jegyzéseidre azzal a' szabadsággal feleljek, a' mellyet a' te szép barátságod hálá gyanánt kíván tőlem, és a' melly legcsalhatatlanabb bizonysága az én tiszteletemnek 's szeretetemnek Teeránted. Némellyikét ezen jegyzéseimnek a' munka végében *Grammatikai Jegyzések* nevezete alatt akarom előhozni: mert igazságod van, hogy új szavaim, új syntaxisom, új frázisaim, sok helytt egészen különböző orthographiám

nem csak a' tanúlatlan Olvasót, hanem még Iróinkat is — és félek, hogy ezeket inkább, mint azokat — meg fogják botránkoztatni. Hogy ne félnék? Hiszen a' mi kedves Szentgyörgyink, a' ki nem csak a' legbecsesebb ember, hanem egyszersmind a' maga nemében eggy tiszteletet érdemlő Író is — ez a' mi kedves Szentgyörgyink még a' *barátné* nevezetet sem szenvedi meg, és a' *mi Kisünk*' nem látott barátnéját az én füleimnek bosszantására, mindég a' *mi szép barátasszonyunk*nak mondja. — Ez a' mi kedves Szentgyörgyink nem tűri-el még ezt a' szóllást is: *hallom jőni,* ezen régibb és megavulandó helyett: *hallom hogy jő.* Pedig érzi, hogy a' *hogy*nak 's *prolixitásnak* elkerülhetése ezt javasolja; pedig érzi, hogy a' fentebb nemében az irásnak másképpen szóllhatunk, mint a' konyhában szóllanak. —

Az a' kérdés, mi ígér több előmenetelt a' nyelvnek, az e, ha *úgy* beszéllünk, a' mint atyáink beszéllettek, 's nyelvünktől eltiltunk minden új szóllást, mintha nyelvünk kiholt nyelv és annak kincses tárja abgeschlossen volna? vagy az, ha megismerkedvén a' szomszéd Nemzetek' litteratúrájival, 's azt a' szépséget, a' mellyet az ő nyelveknek az ő Irójik adtak, mi is igyekezünk megadni a' magunkénak? Igaz, hogy ezen az úton könnyen a' *Rouscher*' (Jenisch, pag. 19) esete érhet bennünket is: de valóban minden attól függ, hogy az újításokkal csak ott éljünk, a' hol az olvasó látja, hogy újítással élni *kellett;* és hogy az újítás' kedvetlenségéért az olvasó szépséget lelt poltolékúl. — 'S a' mi legtöbb, hogy ne irjunk Θεων αεχητι.

Ki nem érzi, mennyire szegény a' mi nyelvünk, ha valaha az idegen nemzeteknek valamelly Classicusát akarta fordítani? Eggy helytt álljunk e hát mindég? Hát a' Német eggy helytt áll e mindég? Hát Göthe, a' kit én leginkább kedvellek a' Németek' Irói között, ha talán a' hidegebb tisztelet mást illet is, úgy ír e, mint ezelőtt 40, 50 esztendővel írtak? Hát Wieland a' Menander és Glycerion leveleiben úgy szóll e, mint midőn Agathont írta? Nem enged e magának új szóllást, új flexiójú szókat? etc. etc.

Gusztáv (az Ankerström Gusztávja) érezvén nyelvének szűk voltát, új szókat, új szóllásokat faragott; 's ez a' philologiai munka nem volt Claudiusi játék. Az Académie Françoise új szóllásokat 's szókat sanctionál. Nekünk nincs sem Gusztávunk, sem académie françoise-ünk, 's nem tehetünk egyebet, hanem azt, a' mit én merek.

De hadd fogjak ahhoz, a' mi itt fő czél!

Alcibiádban az 5d. lapon, 2d. sorban: «Én így tenném (ezt irod), hogy Alcibiádot a' legbold. halandóvá *tegyék*» nem: *teszik*. — adoptáltam — nem tetszett — kitörlöttem — a' KIS' kedvéért megint adoptáltam — végre megint kitörlöttem. Nem, barátom, itt ennek kell állani: *teszik*, az az: *tenni fogják*. A' német ezt így mondaná: Natur und Zufall hatten sich das Wort gegeben, dass sie den Alc. zum glückl. Menschen *machen werden*, és nem: *machen sollen*. Így mondaná a' franczia is, ha a' Nyelv Geniusa engedné, hogy a' többit szóról szóra nyomja-ki, qu'is *feront*. Ezt mondaná a' Deák is, ha az egész szoros fordítás szenvedhetetlen barbarismus nem volna: quod ex Alcibiade hominem felicissimum *sunt facturi*. — Nem vétek tehát Kisemnek tekintete ellen, ha azt követem, a' mit magam látok jobbnak. — — *mennyi czím, néki szelesedni stb*. Ezt Báróczy az 1775b. kiadott Marmontel' erkölcsi meséjiben így fordította: «A' természet láttatott a' szerencsével öszve eskünni Alcibiades boldogságára. Gazdagság, erkölts, szépség, születés, az ifjú elevenségnek virágja: mennyi nevezetes minémüségek. nevetségessé tenni valakit!» Hasonlítsd öszve ezt is, amazt is a' francziával. Mit tehettem egyebet? azt mondjam e hogy: *mennyi jus?* Itt vágni kellett a' csomót, minthogy felbontani hasztalan igyekezet lett volna.

a' Prüdöt (németül Spröde; noha a' Prüde egyéb) Báróczy *Gőgös*nek tette. A' *gőgös* tettetés nélkül kevély: a' prüde pedig tettetésből érzéketlen. A' *Begyeskedő* nevetséges ideát támaszt: azt azonban megvallom, hogy nekem sem tesz eleget.

látogatásáBól — czikkelyNÉL fogva; adoptáltam. —

p. 7. *olly ábrázattal*, e' helyett: *képpel*; — ezt is.

Erőstt állott, *erősen* állott-tá változtatott. —

pag. 9. *késztették szeretőjét, magát elfelejtvén* — még kétes.

Pag. 9. *bizatlanságot*, infidelité. *hűségtelenség*, a contextus is ezt a' jelentést kivánja.» — Nem síklott-el a' kezem, midőn ezt így tettem. A' Prüde még midőn megvallja is. hogy inkább Aristippnek mint Platónak tanítványa, elmellőzi azt az ideát, ha kitaláltatni kivánja is, hogy ő neheztelne, ha szeretője másutt keresne titkos örömöket. Én tehát itt a' *bizatlankodást* azért tettem, hogy a' Prüde láttassék inkább csak a' szebb lelkek' érzésével bírni.

p. 10. «rózsával *el*hintett ágy.» Te javaslod: *rózsával hintett*. Nekem nem lehet ez ínyem szerint.

pag. 11. «Fiatal*bb*, miért nem fiatal*abb?*» — Igazságod van. Igaz, hogy az: *Idősebb* szót a' nevek előtt, p. o. *idősebb Ráday Gedeon*

etc., mai napig mindég *idősbb*nek, és nem *időseбb*nek, írták. 'S az irtóztató hosszaságú szókban mentséget érdemel az egyik *e* elisiója; de annak a' fiatal*bb* és vidám*bb*-ban nincs helye.

pag. 14. «A' Glycerion védte» — azt kérded, miért nem: Glycerion védte? 's minek oda az *A'?* — a' kérdés érezteti a' Túl a' Dunáni születésű Magyart, mert ott beszéllnek így. De nálunk ez hallatlan. A' fenntebb nemű írásban (in der höheren Schreibart) vagyon igen is helye az *A'* elisiójának a' nevek előtt: de nem az alacsonyabb neműekben. Jól mondom: Plutarch Dionnak és Brutusnak képeiket festi legnagyobb tűzzel. De nem jól: Vay' helye üresen maradt. Jól mondanám e: Curtius Sándor' tetteit írta? Bizonyosan nem. Károli Gáspár ugyan így ír: «Dániel' profetziája.» De ezt is mondja: *az* Abrahám' Istene. Osztán az *A'* itt nem a' nomen propriumé, mellynek nincs articulusa, (hanem hogy körűlttetek hallani ezt: a' János, az István, a' Czindery, a' Spissich), hanem a' nomen proprium praedicatumáé. Tudniillik: Abrahámnak az Istene, Sándornak a' tette, Vaynak a' helye stb.

Nem vetekedésből kérdem, hanem azért, hogy értsem, mit csinálnál belőle: Mint mondanád ezt Alcibiádban?

a' Socrates' philosophiája az Alcibiád' szájában —

és — a' Socr. leczkéji az Alcib. lelkéből . . . ?

Nekem Härtenek tetszene így mondani:

Socrates' philosophiája Alcibiád' szájában — és Socrates' leczkéji Alcibiád' lelkében. —

Az Anikóban előfordúló úri nevek iránt tészesz eggy kis intést. Barátom, te nem tudsz csintalan lenni, a' mint sejditem. Azonban még is azt tartom, hogy a' Kövesd' Urának hitvese igen édesen érzi magát csiklándva, hogy ott hozattatik-elő, a' hol nem várta, — hogy véle eggyütt nagy és tiszteletet érdemlő testvére is emlitetik — hogy jószága választatott a' történet' scénájává. Osztán a' nagylelkű Földes Úr, körűllebegve Náp... pántlikájával, mutatja mind civilis, mind moralis nagyságát.

Kis Ist. Úr a' Debr. vásárra kevés nyomtatványt hozott az Emb. ind. tüköréből, és midőn a' vásár' első napján kérdeztem, mije van újja? azt felelte, hogy semmije sincs. Igy osztán nem is kapék exemplárt. Ezt csak azért írom, hogy lássd, mint segéllik-elő könyvárosaink Litteratúránkat. Élj szerencsésen öröme és büszkélkedése

Kazinczydnak.

Anikónak scenáját által hoztam Czenknek tájára, hogy Gróf Szécsényinek vele Complimentet tégyek. Én ezt a' Grófot akkor ismertem, mikor ő a' nagy Pászthorynak, a' Referendariusnak, szoros barátja volt, Bécsben; 's azt a' tömjént, mellyet néki gyújtok, a' Virtusnak gyújtom. — Szégyennel mondom, hogy Sopronyt és Eszterházát soha nem láttam. Nem ismervén a' helyek' fekvését, nem tudtam megnevezni a' helyet, a' hol Anikónak Atyja lakott, 's ürességet hagytam a' Rege' első szava helyén. Irtam eránta Némethünknek 's nem felel.[1] Te keress ki olly helységet, melly 1. Szécsényié legyen. 2. melynek szőleje 's Plebánusa van, 's írd-meg azt nekem, hogy a' sajtó alá kerűlendő Kézírás üreségeit kipótoljam. Nálad nélkűl el fogok akadni, mert Németh nem felel.

Mellyik Kánonok *Nagy* az, a' ki az én írásimat kedvelli? Szóllott felőle már Kultsár is, a' Festetics' nevelője, 's ugyan ezt mondotta: de nem mertem Kultsárnak hinni. Irj bővebbet róla, és irdmeg, hol lakik? melly Káptalannak tagja? és illő lesz e, hogy munkáimnak valamelly darabját az ő nevének szenteljem? A' 7dik Kötet' darabjai ezeknek vannak inscribálva:

Karrik-Thúra: *Virágnak* — A' Szelmai dalok: *Csehy Jósef barátomnak, a' kit Virág szeret.* — Darthúla: *Herczeg Batthyányi Lajosnak, Strattmann' Fejedelmének, Vas Vármegye Főispánjának. a' Hazai Nyelv' és minden Szép' érzékeny Kedvellőjének.* — Karthon: *Somssicsnak, az énekek' fijának.* — Berrathon: *Consil. Bay Ferencz Úrnak, a' Királyi Tábla Bírájának. * Die Stätte, die ein grosser Mann betrat, Ist ein geweiht: nach hundert Jahren klingt Sein Wort u. seine That dem Enkel wieder.* (Göthe.) — Króma: *Kultsárnak* — Ojthóna Gróf Dezsőffy Sámuel és Jósef testvéreknek. * *Sapere et fari, quae sentiat.* (Horat.) A' mennydörgés: *Révai Miklósnak.* Gibraltar: *Csebi Pogány Lajos és Lakos János* barátimnak. — Töredékek a' Messziásból: *Radvánszky Theréznek.*

Élj szerencsésen, édes barátom. Köszöntsd nevemben hitvesedet, és írj eggyszer valamit gyermekeid felől; hányan vannak? kiknek hívják? Érezzük, hogy barátok vagyunk pállyánkon kivűl is! Adieu!

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

[1] Tudjuk, hogy Németh kétszer is felelt. L. a 630. és 638. számú leveleket.

649.

Csokonai Mihály - Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Hogy veszedelmes nyavalyájából, hív barátjának keze után, tökélletesen helyre állott, azon tiszta szívemből örvendezek; hanem, hogy azolta személyes tiszteletemhez szerentsém nem adódhatott, igen nagyon sajnálom. Tartsák meg az Egek a' Tekintetes Urat, Kedveseinek, Hazájának és a' szép Mesterségeknek díszére!

Ma egy hete írott Levelem,[1] hogy olly hánytt vetett volt, arról bocsánatot kérek. A' Könyv' dolga sürgetődött, az alkalmatosság véletlen vala, 's éppen azon órában volt nálam két Barátom (egy Pap, és a' Salétrombeli Inspektor Kiss Imre Úr), a' kiktől úgy kellett azt az egy: két pertzet a' Levélírásra szemek láttára ellopnom. — A' Könyvet Doctor Úr által tegnap előtt vettem. Mihelytt a' Könyvtárnak rendbevétele, és a' Számadás véghez megy; azonnal elkérem az új Gondviselőtől, ha a' Tekintetes Úr parantsolni méltóztatik. A' pedig Mártzius elején történik, a' midőn magamis, téli hosszas bennülésem után a' hegyek közzé egy kis fordúlást teszek, és útamat Semjén felé fogom ejteni, hogy a' Tekintetes Urat, ki halottaiból másodszor is feltámadott, megtisztelhessem, és egy úttal a' Dayka' Verseit, 's az azokra tejendő Egyengetésimet általadhassam.

Addig is óhajtanám, ha a' Tekintetes Úr' tanátsát 's hathatós Közbenjárását a' következendő dologban minél előbb kinyerhetném. — Én a' ***Lilla*** név alatt egybeszedett Lyricumjaimat a' nyomtatás végett még *1802. 15 Aug.* felküldöttem Kassára Landererhez, ki levelében azt fogadta, hogy azon esztendőbe Octoberi Debretzeni Vásárra kinyomtatja. Erről a' Novemberi Pestire, innen az 1803. Debretzeni Vízkeresztire, 's így tovább tovább hazudozott, és még a' mostani 1804. eszt. is semmi sints a' dolgából, a' mi nékem káromra is, kissebbségemre is szolgál. Leveleimre soha sem válaszol; követjeim elől (minden két hétben rá bízom a' Salétrom-tisztekre, kik Kassára járnak) elbúvik. — Kassán nem lévén semmi esmérősöm, a' ki által ezt a' dolgot sürgethessem; instálom a' Tekintetes Urat, méltóztasson valami jó tanátsot adni, hogy Kézírásomat, mellyből még tsak egy árkus jött ki, kezemhez vehessem, és *Budán* minél elébb kiadhassam, minthogy tsak ugyan ott ment által a' Fels. Con-

[1] Eddig ismeretlen.

siliumnál lévő Censurán. — Inkább megfizetem annak a' hitvány embernek azért az egy árkusért esendő taxát.

Bölts és szíves válaszát és tanátsát a' Tekintetes Úrnak minél elébb kiinstálván, sokszeres tiszteletem mellett maradok

a' Tekintetes Úrnak

Debretzenb. Febr. 14. Napj. 1804. alázatos szolgája Csokonai Mihály mk.

*Seyfried*nak a' Virág' Csehyhez való Ódájára szerzett Muzsikáját, az Eredetiben, méltóztassa a' Tekintetes Úr nékem megküldeni: és ha még más *muzsikális Darabok* is volnának a' Tekintetes Úr' kezénél, a mellyeket vagy Magyar componált volna, vagy hozzájok Magyar vers volna készítve. Muzsikális Gyűjteményembe, mellynek 1 Heftje már Bétsben pompáson jött ki, 's most Józsefnapi Pesti vásárra jönnek hozzám a' nyomtatványi, bé kívánnám tenni. Az Eredetieket, mihelyest magam' számára lekótázom, azonnal visszaküldöm a' Tekintetes Úrnak, köszönettel. — *Kossovitsnak* állapotjáról és lakóhelyéről nem tehetne a' Tekintetes Úr énnékem egy kevés Tudósítást?

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

650.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

Ér-Semlyén, den 17. Feber 1804.

Theureste Comtesse,

Ich war im Begriff nach Regmecz zu gehn, und nahm die 6 Wochen alte Rolla,— den [!] kleinen englischen Windspiel, den ich Ihnen in meinem letzten Schreiben versprach — mit, um sie selbst übergeben zu können, allein der inpracticable Weg zwang mich zurück zu gehen, und so blieb meine Reise auf ein andermahl. Ich würde das Vergnügen gehabt haben sie zu sehn, und zu Ihrem Namenstage, den ich jetzt fern von Ihnen feiern werde, zu segnen. Der Himmel giesse die Fülle seiner Segnungen über Sie und Ihre verehrungswürdige Familie, der Sie mich zu Gnaden und brüderlicher, schwesterlicher Liebe empfehlen müssen, aus!

Sie haben mir nicht geschrieben, wo also das Bildniss Ihres verehrten Vaters, weswegen Sie an mich eine Frage gemacht haben, hingeschickt worden sey? Diese Anfrage zeigt mir, dass das Bild

schon lange ausblieb. Ich versichere Sie, theure Schwester, dass ich bis zu der Stunde, wo Sie sich diesetwegen bey mir erkundigten, nicht wusste, ob es jemandem, vielleicht Herrn Fried oder Liedemann, zugeschickt worden sey oder nicht.

Liebe Susie, ich komme bey Ihnen eine Bitte zu machen. Diese ist, dass Sie die Freundschaft haben möchten, aus dem Bücherschranke Ihres verehrten Vaters mir das Buch:

Siegwart. Kloster Geschichte, in drey Bänden

herauszusuchen, und es mir auf einige Zeit [zu] leihen. Von meiner alten Übersetzung dieses Werkes habe ich nichts mehr, als einen Band, und ich möchte es in Stunden, wo ich nichts besseres thun kann, ergänzen. Meine Mutter, die nun bald kommt, könnte es mir mit bringen.

Ich umarme Sie alle mit brüderlicher Liebe und aller Ihnen gebührenden Hochachtung. Leben Sie recht sehr wohl. Sophie, adieu! auch Sie adieu, lieber Pepi!

Ér-Semlyén 17. Febr. 1804.

Ihr unterthänigster
Ferencz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

651.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

[Febr. 21 és 23 közt. 1804.]

— — — — — — — — — — — —

Ez a' levél[1] azért van így stylizálva, hogy az Úr in Orig. küldhesse-meg, ha tetszik, Jénába. — Az Anyám még sincs itt. Berzeviczy Assessor Úr Debreczenben van é? és lepecsételte e a' minap ott hagyott Írást?

Nem tud az Úr valahol egy: Fesslers Aristides u. Themistoclest? — Az előtte álló Themistocles képét szeretném újra metszetni a' Magyarra fordított Metastasio Themist. elibe.

[Eredetije a Múzeum könyvtáárban: Q. H. 960.]

[1] Nagyobb fele elveszett; jelenleg csak egy kis papírszelet van meg, a melyen Nagy Gábor következő jegyzése olvasható: »Vettem és válaszoltam Febr. 23-kán 1804; a nagyobb levelet, melybe e' volt zárva, in Orig. elküldtem Do. Dobsa Ferencz Úrnak, ugyan Febr. 23-kán, 1804.«

652.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

21 Febr. Sietve. (1804.)

Ez az asszony most jő, hogy ő indul Debreczenbe. A' nyavalyás! az éjtszaka gondolta rá magát. De ez nekem leczke, hogy a' mit az ember elküldeni akar, tartsa készen, hogy a' mikor alkalmatosság adja magát elő, mindjárt expediálhassa.

A 2 D.-nak eddig, reménylem, írt az Úr. Én is írok a' holnapi Postával — Most pedig eggy új baja van az Anyámnak.

Bernáth Gedeon 19. Febr. éjtszaka ide küldi lopva az inasát lovait, szánkáját, 's Léni virradtakor Mihályfalván virrad-fel. — Itt mondja eggy is, más is, hogy Bernáthot emlegette a' lyány, hogy oda megy szolgálatba. Én tehát eggy inast oda küldök 's írok Bernáthnak, hogy a' lyány nem lévén, és úgy értvén, hogy oda szegődött, ezen levelemnek és vivőjének CSAK az a' czélja, hogy tudakozzam. ha *ott van e?* NB. a' levél egész becsülettel volt írva.

Bernáth felel, hogy a' lyány igen is ott van. Ő elhűlt rajta hogy reggelre virradván, ott lelte a' lyányt, még pedig az Anyámnak dimissionálise nélkül. Ha számot nem adott 's az Anyámnak praetensióji vannak ellene, 's a' *dolog* úgy kivánja, *ő vissza is kész adni.*

Én feleltem ismét egész becsülettel — hogy várom tőle a' mit emberséges embertől kell várnom, hogy a' lyányt visszaküldi. Ő hír nélkül, búcsúzás nélkül, számadás nélkül, a' kolcsokat eldugdosva ment-el, 's ideje Szent János napkor telik. — Bernáth nem felelt, 's igéretét nem teljesíti.

Az Anyám Váradra küldött Commissióért a' V. Ispánhoz; az Urat pedig arra kéri, méltóztassék eggy Repetitionálist csinálni, és vagy ezen ember által, vagy első postával kiküldeni.

Írja-meg az Úr sincere et aperte, mit tanácsol. Azt e, hogy repetálja az Anyám, vagy hogy hagyjon békét neki. Igaz, hogy az illyen cselekedet formalis g a z s á g — annyival inkább szomszédságban. Az Anyám a' rossz embert soha sem bántotta. De néki szokása a' cselédlopás. Kazinczy Péter egyszer 40-t vágatott az emberére, a' ki Lasztóczon az ő cselédjeit csalogatta.

A' Földi Grammaticája is itt van. Ez az Úré. Küldöm vissza. Lessz talán eggy idő, hogy ismét ki fogom kérni.

Titust és Dömét nagyon szeretném, ha az Úr most kiküldené.

Ezt a' két Cuprumos Könyvet Comáromi György Öcsémnek küldöm. Adja által az Úr.

A gömbölyű rámában metszessen az Úr eggy üveget. 6 krt ide teszek reá. Hofmann üvegesnél a' Kávéház mellett. Kállóban meglátom az Urat.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

653.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Leg betsűlhetőbb Barátom!

Egyenetlenűl betsűlnél engemet, ha magadnak bé hagynád esni, hogy én olly egy rántzú vagyok; hogy én a' Magyarírás-állítók között, kik között Te igen fel eső elővonódást fejezel meg, egy tündöklő mángorlót kivánnék játszani, azzal sem fogsz meg adósítani, hogy az felyűl hajtás, vagy betétel volna, hogy én az én gyakori elő állításaimmal, olly' ráhalgatatlanúl a' füleidbe fekszem; az is érti magát magától, és én is felyűl vagyok róla mutatva, hogy ha én veled a' Magyarságra nézve fel venni alól állanék, bizonyosann a' rövidebbet fognám húzni: hanem mind az tsak onnan írja ősi ugrását, hogy valamint egyebekbenn a' Te hozzá esésedre kevély vagyok, úgy ezen viszsza nézésben kívántam az én nem elibe kapható eredeti részemet ki adni; 's mivel negyedik módbeli sajátom nyelvemért a' leg külsőbbet merni, kedvesen veszem, ha nekem e' felett kijövetelt adsz, tett é reád valami benyomást ezen alávételem, vagy nem?

Sed tamen amoto tractemus seria ludo!

Kedvesem! tsak nem verhetem én ki még is a' fejemből, hogy avagy tsak ez egyszer még figyelmetessé ne tegyelek, a' nálad igen szent és tiszteletre méltó igyekezetből munkában lévő bővítésire Anyai nyelvünknek, hogy annak eszközeit egygyenn egygyen vizsgálóra venni ne sajnáljad. Nem mondom azt, hogy ollyan grell és kegyetlenűl meg bántó erőszaktól félteném a' Magyar füleket a' Te pennádból folyó új szók és mondások hangja által, mint a' minémüt okozna levelemnek kezdeti: de hidd el édesem! hogy kivált az idegen szóktól meg nem tompított hallású pallérozott füleknek még is kedvetlen érzést szereznek mind azok, mellyek nyelvünk philologiáján kivűl, vagy épenn ellenire lesznek; tsak egy példát hozok fel: *példány* előtted tűrhetőnek, vagy épen jónak látszik: de van é, lelkem! tsak egygy *ány*ba ki menő szó is, (helyes Magyar szó, mert a' Dugonitso-

sokat nem értem ide, mint a' hátasítmány, *indorsatio*, 's a' t.) melly igétől, verbumtól ne venné eredetit? p. o. tartomány, adomány. ragadomány, hasogatvány, 's a' t. Azt pedig, hogy *tanúlják a' hazafiak meg érteni*, és tanúljanak vele élni, tsak ollyan jusson lehet kivánni, ha az ő ősi nyelvek jussa ellene nem mond; noha nem lehet tagadni, hogy a' roszsz szóhoz is, ha bár elejinténn ellenire van is az embernek, tsak hozzá törődik osztán utóljára: mint ehez *természetes*, e' helyett *természeti;* a' dologra is tsak rá szárad végre a' helytelen nevezet is, mint mikor az ollyan gaz emberekre, minémű vólt Herodes, *Nagy* nevet ruháztak. Lelkem! ne egyéb neven vedd mind ezeket, hanem mint a' Te maradandó nevednek ditsőségiért és Anyai nyelve tisztaságáért egyenlőn buzgó barátod esdekléseit.

Térek Mariskára: az én levelemet és a' szegény beteget meg bántottad édesem, azzal, hogy a' paroxysmus *idejit* (ipsum actum et spatium paroxysmi) annak napjának vetted: lehet a' napján háromszor is, négyszer is venni, még is ki marad az ideje. Továbbá kedvesem! gyomor tisztító már adódván az én orvoslásom előtt, nem ítéltem szükségesnek újra adni, és sokkal hihetőbb most is előttem. hogy az igen el gyengült gyomornak szerfelett való izgathatósága okozza az undorgásokat és hányásra való hajlandóságot. Ha pedig valósággal szükséges lenne, nem leszsz azt késő a' pilulákkal való élés utánn is be adni. A' szorúláson legjobb volna kristéllyel segiteni: ha pedig ezzel általlaná betsülettel emlitendő postcriptáját meg fertéztetni, egyen aszalt szilvát főve, és annak levibenn egy kevés borkövet. Ha keveset eszik, nem is lehet sok széki. Leg nagyobb az oldal portzogók alatt való daganat: erre, míg a' pilulákkal él. tsak forrázott székfűből és fejér ürömből készült kötést javasolok. ha ez elégséges nem lenne, fogok oszlató kenetet fel írni. Azombann a' meleg bort, vagy borzsufát 's azt követő le fekvést, és a' meg hűlésnek el távoztatását tovább is igen ajánlom; leg könnyebb pedig a' gyomor és a' vesék tájékáról, 's a' lábakról meghűlni, azért ezen részeket a' többeknél is melegebben szükség tartani. Szives köszöntésem mellett minél elébb lehető gyógyúlást kívánok.

Szánom és bánom, hogy hozzád szerentsém nem lehetett: ha a' M. Aszszony szava után azon vélekedésben nem lettem vólna, hogy másnap Regmetzre indúlsz, fel kerestelek vólna: ennyit mondhatok. hogy terhire van, hogy neked nehezebben nem esik a' köztetek történt kedvetlenség. mellyet én hallván, Júnói telhetetlen boszszúállás kivánással vádoltam. Mondja, hogy hidegen vatsoráltatok, a' szoba

volt é hideg, vagy az étel, vagy a' véretek, ti tudjátok. Szerettelek vólna meg lesni benneteket.

Nem írtál a' *Minapi Bétsi dolgok* nevű írásról, ez hát még a' rováson marad. Wielandra török: botránkoztató részrehajlással nyomja le a' férjfiakat, hogy az Aszszonyokat emelhesse: mellyre nézve most köszönettel viszsza küldöm, majd ha tsendesedik a' vérem, egyszer ismét ki fogom kérni, mert az igaz, hogy gyönyörűen van írva.

Mikor áll bé már a' szám, vagy mikor áll el a' kezem? azt kérded: mindjárt, tsak épen azt jelentem, hogy igen szeretlek, hogy a' kis feleségem ölel, hogy a' kis leányaim tsókolják kezedet, hogy ma hét heti Károlykám kezd mosolyogni; lásd mitsoda tsekély kis környűl állás meg repesteti az atyai szívet! mikor írod ennek mássát? ez ám a' nagy kérdés! Élj boldogúl, Kedvesem, kivánja Debretzenben, Febr. 22-én 1804 tisztelő híved,

Szent-Györgyi József m. k.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

654.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

24 Febr. (1804.)

Már ezt az levelet azon *venia* szerint írom, mellyet
petimusque damusque vicissim;
mert ez nem megyen in Originali ahhoz a' fantasta emberhez, a' kihez a' legközelebbi ment.

Kérem az Urat, küldje ki nekem az Úr Kis Imre Úrtól az Aristides és Themistoclest, azzal a' titularis képpel, mellyen Themistocles Kerkesnél a' mérget felhajtja. Nem tartom magamnál tovább, hanem csak addig, míg ismét bémegy eggy alkalmatosság.

A' mit nekem valaki izent, azt az Úr ezen alkalmatosság által megírhatja, mert a' levél bizonyosan kezemhez jő. Ne nevezze meg az Úr, ki izeni, hiszen úgy is tudom. Mert én nem tudom, mikor mehetek bé, eltörvén tengelyem minap, midőn Debr.-ből haza jöttem.

Dolgoztak e ezen a' Terminuson valamit? és ki az ő Prókátorok? Erre el ne felejtsen felelni.

(U. I.) Nem adhatná az Úr nekem pro Completatione Novellarum hujus Anni a' Magyar Kurir tizen-eggyedik darabját? Nem tudom, hol maradt el, mert nem vettem. Két Posta nem jött. Mi az oka? A' Duna e?

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

655.

Kazinczy — Csokonai Mihálynak.

Semjénben, 24. Febr. 1804.

Igen nagy becsű kedves Barátom,

Tíz napi kalandozása után ebben a' szempillantásban veszem az Úr' levelét, midőn Kocsisom indúl Debreczenbe. — A' Lilla' állapotját nagyon sajnálom. Első alkalmatossággal írok az Úrnak, hogy ki által kellene elindítani a' dolgot. Kassán eggy

Fülöp János

nevezetű Senátor vagyon, a' ki Consil. Darvas és Gróf Ráday körül töltötte az apprentissage esztendeit; eggy tökélletesen derék ember, sőt ha az az Uniformja nem volna, hogy czifraságnak okáért felette vastagon nem káromkodna, azt mondanám, hogy *eggy* derék, sőt *tökélletes* ember. Ha az Úr első postával néki eggy Isteni ihletésű levelet ír, 's reá bízza, hogy ő a' mstot vegye által, vagy kötelezze a' német-magyar embert fogadásának teljesítésére, meg lesz, a' mit az Úr óhajt.

Kossovich Kassán lakik Gróf Andrásyné, született Batthányi Kisasszony szolgálatjában. Eggy kis púpos hátú emberke. Charactere igen nemes. A' Virág: *Tőlem, barátom, messze vagy-ja* in Orig. van meg nálam. Ha az Isten elhozza az Urat, és bajom nem lesz, — (mellytől most nagyon félek, de nem egésségbeli) — sok holmit fogok mutathatni.

Tisztelje az Úr a' mi kedves és tiszteletre méltó barátnénkat nevemben, 's ajánljon kedvező emlékezetébe. Én vagyok változhatatlanúl.

Kivűl:

à Monsieur de Csokonay, à Debrecin.

[Eredetije a m. tud. Akad. könyvtárában: Lev. 4r. 250. sz.]

656.

Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek.

24. Febr. 1804.

Mennyei szívű barátom,

Debreczenből visszatérvén a minap, tengelyem eltört. Azt megcsináltatni íme mégyen Kocsisom. 'S ez az alkalmatosság hozzád is vihet eggy kis levelkét: 's hogy' múlaszthatnám el én azt, hogy néked eggy illy becses levélre ne feleljek, 's barátságodat meg ne köszönjem?

A' Maris' szenvedései nagyok, 's az a' daganat, vagy inkább elkeményedés, nagyon elijeszt; mert sok férjfit, sok asszonyt ismerek, a' ki Fieberzeltent emleget; 's azt mondják, hogy az hektikát is von maga után. Kérlek, édes barátom, hogy kövessünk el mindent, a' mi az Istennek eggy teremtését — 's eggy jó teremtését a' veszedelemtől megmentheti.

Tegnap paroxysmusa volt, még pedig nagy; 's ismét hányt, és (úgy mondja) hogy igen kemény-szagút, honnan én, a' kinél a' világon sincs doctortalanabb ember (a' szó nem jó, de nem tudok mást), azt gondolom, hogy tegnap azt hányta-ki, a' mi régen ül a' gyomrában. — Én is igen kész vagyok azt hinni, hogy gyakor hányásai gyomrának izgathatóságától jőnek, mert gyengébb esztendeiben is sokat hányt. Tehát szükséges volna talán a' gyomrot erősíteni.

Még egy kérdést. A' néki rendelt pilulák micsoda effectust szülnek? Laxálók e? vagy mik? Ezt egyedül azért kérdem, hogy tudjam magamat mihez tartani.

Édes barátom, ezen levelem' első sora, vagy inkább a' megszóllítás a' levél' elején, mutathatja neked, hogy levelednek philologiai felét mint vettem. Szeretlek érette. — Nyelvünk' tisztaságát félted. — Mit tészen az a' tisztaság? — Te a' tisztaságért buzogsz, én bővítéséért buzgok. Ismét előhozom a' Seneca mondását: Quis ferat in egestate fastidium? Mészáros Ignácz a' maga Kartigámjában 1769 táján elkezdé a' magyarokat arra szoktatni, hogy írásaikban semmi idegen szót meg ne szenvedjenek. Jó szándék; de nem kellett vala ott megállani, hanem észre vehetetlen módon kellett vala bővítenünk a' nyelvet. Innen az lett, hogy — nem értem a' didacticus

munkákat, hanem a' poetikaiakat, — már most sem a' példányt nem akarjuk megszenvedni, sem az ideált, mert ez *idegen*, amaz *új* szó! 's mind eggyiket, mind másikat, fülünknek, 's fantaziánknak akarván kedvezni, nem gondolván azzal, hogy az értelem-tehetségét fosztjuk-meg eggy különös képet megjegyző és előadó vagyonjától, példának nevezzük. 'S már most az az

Ideal, welches dem Rafael vorschwebte,

az a'

példa lesz, melly Rafaelnek szemei előtt lebegett. 'S a' mi a' németnek Ideal és Beyspiel, az a' magyarnak: példa. — Érted e a' kárt? A' Debreczeni Grammatika, a' nyelv' tisztaságának az a buzgó pártfogója, még az iktatni-t sem szenvedi meg, 's nem tudom még melly szókat, mert, úgymond, nem helyes a' formáltatása. Hát helyes é ez: nyomtatás? (dreschen) — és még is jó, mert akartuk hogy jó légyen. Az öreg Domokos nevette az iparkodást, midőn elmebeli dolgok körül való igyekezetre vitetett. Illyenek vagytok ti Puristák édes barátom! És még elhiszitek magatokat 's bennünket nevettek 's üldöztök.

A' ki az unterstehent a' te játszi expressiód szerint *aláállani*-nak nevezné, az azt mutatná, hogy a' német nyelvet épen nem érti. 'S ha ki így akarja gazdagítani nyelvünket, megérdemli a' Satyra' korbácsolását. — De ha Dugonics a' Circulust *kör*-nek nevezi, mert ez, *karika*, nemtelen és alkalmatlan szó etc. (sok szavait én sem approbálom), akkor ő a' Nemzet' háládatosságát érdemli; 's csendesen fogja nézni, hogy Debreczen kaczagja az új szót.

Szabó Dávid szükségtelen szókat is csinált — és nevetségeseket. Minek a' kuffert (coffre) 's a' Gárdistát (Testőrző) *böröndé* és *belörmész*-nek nevezni? 'S e' monstruósus szókat mi justificálhatja? De a' kétszáz rossz, rút és szükségtelen köztt volt 40 jó, 's azokkal élni igen is illő. Bizony Debreczen mondhatja a' mit akar, de a' Secretárius csakugyan örökkön örökké *Titoknok* marad, sőt a' Consiliarius is *Tanácsnok*, 's a pagina lap, vagy oldal, Debreczennek a' Grammatikusai protestálhatnak, a' hogy' nékiek tetszik. Azt nyerik vele, hogy elmaradnak, 's későn veszik fel, mint a' — módit. — Titulus libri Szabó Dávid után Péczeli által könyv' czímjének neveztetett, 's az marad mindétig. Mert nincs más magyar szó, és ez rövid, 's szükség van reá.

Azomban' a teerántad való tisztelet és barátság 's megszóllításod által érdemlett háladatosság arra köteleznek, hogy nyomtatás

alá készített írásimat még eggyszer megtekintem, 's valahol lehet — törlök.

A' Nuperae res Viennenses-nek soha sem hallottam hírét: de a' Nuperae res Debrecinenses felől szeretnék veled szóllani. 'S fogok. Hiszen Neked írok, 's te elég prudentiával, széplelküséggel 's barátsággal bírsz, felérni, hogy az írással mit tégy. — Élj szerencsésen, tiszteletre méltó Asszonyoddal, 's — bosszantásodra tészem ezt ide, noha nem új szó: két kis hölgyeddel — 's mosolygó Károlykáddal. Adieu!

Bürger-emet a' Munkácsiaknak hagytam, 's azolta nincs. Ha volna, leírnám azt a' kis versét, mellyet így kezd:

Madame la Regle.

Halb griechische, halb französische Donne
Ist — — — — Madame la Bonne.

's azt mondja benne, hogy sokszor bosszankodott, mikor látta, hogy a' Madame la Regle gouvernantsága alatt lévő gyermekek közzűl némelly aus blossem Muthwillen és um nichts und wieder nichts rosszúl és régula ellen lépett. De ha az út mellett virágot lehet szedni, éj barátim, hagyjuk morogni azt a' vén Strunselt, 's szökjünk félre. Semmi az, ha eggyszer kétszer elbotlunk is.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

657.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Lelkem Kedves Barátom!

Szomorú vagyok: én az *Iró* nap fényre lépésekori érzéseit soha sem próbáltam, de gyönyörűséggel képzeltem; 's ihol annyira sok akadály és kedvetlenség környékez, hogy most azokban részt nem vehetek, ha tsak az idő és későbbi tapasztalásom ki nem pótolja. Legfőbb oka szomorúságomnak Lajoskánk után Károlykánk el vesztésitől való félelmem; ki ma délbe igen hirtelen lévén roszszúl, közel alkonyodásig tsak nem élet és halál közt vólt; most kezd nagy el bádjadásában kínjaitól pihenvén, kevés szempillantásokig nyúgodni.

A' Mariskának rendelt pilulák resolvens és roboráns erejűek. ezek a' portzogó tsontok alatt lévő belső részekben meg dugúlt nyálkás kotsonyás nedvességeket lassanként ki takarítván, egyszersmind

a' gyomort is fogják erősíteni, 's annál fogva nagy izgathatóságát meg tompítván, az étit is lassanként meg hozni. A' kötéseket és kristélyeket is igen javasolom. Bár ha keserűséget hány is Mariska, ne siessünk a' hányatóval; azt pedig ne kivánja és képzelje, hogy minden epétől ki tisztúljon, mert úgy a' magáéból ki fogyván, mivel a' nélkűl nem élhetünk, az ökörtől kellene költsönözni. Fel tauri inspissatum. Alioquin adest apud me suspicio bilis copiosae quidem, sed vapidae et inertis. NB. *Doktortalan* nem roszsz szó, valamint ez *deáktalan,* illiteratus, a' ki nem diákos ember.

Mosod a' fejem széltire, a' Debretzeniekkel és a' puritanusokkal egynek állítván: ez ellen fel szóval kiáltok; senki sem köti magát olly kevéssé Debretzenhez, mint én, a' mellyet tudnak az ide valók is és az értelmesek nem neheztelnek érette: és hogy lásd, melly sokban meg egygyezünk, még egyszer be adom nyelvünk felől való vallástételemet elődbe: 1. Esmerem nagy hijjánosságát, és tudom, hogy kell szaporítani, akarom is, de matricidium nélkűl; többet mondok; a' mit Mártiális az epigrammás könyvekről mondott, azt mondom az új szós könyvekről, ha fele jó, meg kell a könyvet betsűlni és a' jó szókat haszonra kell fordítani. 2. Valamint elejink azon szókat, mellyeket vagy épen nem, vagy jobban ki nem tudtak tenni, mint más nemzetek, be vették: mi is legjobb leszsz, ha a' fontos idegen szókat indigenákká teszszük; illyen nevezetesen az ideál; mellynek félig meddig talám meg felelne ez: eredeti képzelet. 3. A' már szokásban lévő szók régi helyes értelmit nem kell el tekerni; p. o. ezzel *iktatni,* él a' Magyar régen, de olly' értelembenn, mely bizonyos factiót, erőszakot, és törvénytelenséget foglal magában, nem egy pompával eső jeles és törvényes bé vezetést. Illyen a' minap elő hozott természetes is, 's többek.

Alkalmatlan lévén most hoszszasabb levél írására, tsak az én és TE Aszszony barátunkról ez egygyet jegyzem ismét meg, hogy szánom sorsát; a' köztünk fenn álló egygyet értést tsak én gidelgetem ottann ottan való látogatásaimmal, nyóltz hetektől fogva tsak egyszer lehetett szerentsénk házunknál látni; a' nélkűl, hogy magunkat leg kisebbel vádolhatnánk. Vagyok é nálad sokkal bóldogabb? Ölellek édesem! ezerszer és vagyok Debr. Február 24-én 1804

tisztelő híved
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

658.

Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának.

Liebenswürdige Schwester,

Vor einer Stunde erhielt ich Ihren kleinen Brief. Und da ich morgen früh um meinen beschädigten Wagen nach Debrezin schicke, so mache ich mir diese Gelegenheit zu Nutze, und sende Ihnen den verlangten Gessner. Ich will Sie bitten, liebe, theure, schöne und gute Susie, das Buch mir zu lieb immer zu behalten, und das kleine Geschenk, das ich Ihnen damit mache, als einen Beweis meiner Hochachtung zu betrachten. Der erste Theil ist ausgeliehen; ich will ihn aber zurückfodern, und dann erhalten Sie es mit der ersten Gelegenheit, die nach Regmecz abgeht.

Gessner hat deutsch und nicht französisch geschrieben. Aber ich habe die prächtige Ausgabe, die ich von seiner Witwe zum Geschenk erhielt, in Wien gelassen; das Buch wird dort in rothen marroquin gebunden; und die kleinere deutsche Ausgabe fehlt mir diesmahl. Da Sie französisch noch mehr, wie deutsch wissen, so verlieren Sie durch die Übersetzung, die ich Ihnen reiche, nichts; denn diese fasst alles, was Gessner je schrieb, in sich. —

Die kleine Rolla, die der papa nicht anzunehmen erlaubt, lebt und wächst augenscheinlich. Es ist wahr, Hunde machen viel Ungelegenheit. Ich sperrte gestern, als ich zu einer Bauernhochzeit ging, ihre Mutter in meinem Zimmer ein, und als ich nach Hause kam, fand ich mein Bett durchwühlt, und meine alabasterne Vase umgeworfen. Sie sollen aber sehen, welch eine Schönheit von einem Hunde meine Lila, die Mutter der Ihnen angetragenen Rolla ist; denn reise ich nach Regmecz, so kommt meine Lila mit.

Leben Sie wohl verehrungswerthe Comtesse. Küssen Sie in meinem Namen die Hände Ihrer verehrten Eltern, und umarmen Sie unsre Sophie, unsern Pepi. Ich schreibe an Herrn Fried heute wegen dem Porträt des Papa. Ich will es in Pest copieren lassen, und das Original kommt zurück.

Ihr

Sie verehrender Bruder

den 1 Merz 1804. Ferencz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

659.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

1. Mart 1804.

Szeretett barátom,

Alig merek neked írni. Elrettentett az a' tudósitás, hogy Károlykád veszedelemben van. Ismerem szíved érzékeny voltát, tudom mit szenvedtél Te, mit szenvedett tiszteletre méltó hitvesed Lajosotoknak elvesztése miatt; 's érzem, hogy ha atya volnék 's ez a' csapás érne, mit szenvednék én. Mit tehetek egyebet, mint azt a' mit teszek; t. i. könyörgök az élet' Istenének, hogy tartson meg *annak* eggy igen becses életet, a' ki az enyémet megtartotta! könyörgök annak az Istennek, a' ki barátságunkra gyönyörködve néz-le, hogy az én kedves barátomat vígasztalja meg.

Barátom! akkor nap', a' midőn a' te atyai szíved a legirtóztatóbb kínokat szenvedte, Te nékem négy lapot (nem *levelet,* a' mint te hívod; mert az Blatt, és nem Seite) — irtál sűrűen tele. Csudálom heroismusodat, 's haragudnám reád, ha az a' gondolat, hogy talán a' nékem írás által elvonattattál fájdalmad' érzésétől, megengedhetné, hogy reád haragudjak.

Marist a' hideg négy nap egymás után elhagyta; ma igen gyenge mértékben szállott reá. Él piluláiddal. De reszketek, hogy megkeményedett sérvése szerencsétlenné teheti. Sokakat ismerek, a' kik a' Fieberzeltentől egész életekben meg nem tudtak menekedni. Ha az üröm és székfű párnácska nem fog használni, megírom.

Baráti szíved' ajándékát baráti szív' háládatosságával fogadom. Örvendek dicsőségednek. Naturalistai oldaláról nem szóllhatok, mert a' természetet kevés részben ismerem. Philologiai oldaláról szóllani fogok, ha bővebben fogom megolvasni. — Annyit addig is mondhatok, hogy te nem botránkozol-meg jobban az én példányomban, mint én ezekben: kedvel. (midőn az nem verbum, hanem nomen), rendel (idem), Túdós *cum accentu.* Mert ezeket így kellett vala írni: kedvvel, renddel, tudós etc. Illyen leveledben az is: Elejink (pro eleink) és talán a' praefatióban a' lejendő (pro leendő).

A' példány nem jó, mert 1) új. — 2) Mert a' *mány* csak a' verbumtól ágazott szókban vagyon a' maga helyén. — Úgy de ez nem mány, hanem csak ány. Úgy de van *bálvány, sármány.* etc. «Igen, de azok *régi* szók, ha *helytelenek* is.» Légyen tehát ennek az a' vétke, hogy ez új.

Azt mondod, hogy a' *példány* (a' mit én csak *Ideál*-nak írtam volt. holott egyszersmind *Model* is) jó így: eredeti képzelet. Jó! tehát már most írom:

BÁRÓCZYNAK;

{ eredeti képzeletemnek, } Mesteremnek,
{ Példányomnak }

a' pállyaág gyanánt.

Loco: példányomnak, ponatur *eredeti képzeletemnek*. Olvasd hát: Azt fogod mondani: «Ne pajkoskodj»! — De tedd: «*példámnak!*» — Ezt Németűl így fognám fordítani: An Báróczy, meinem *Beispiele*, meinem Lehrer. — «Igaz! igaz! nem jó! — De várj; tedd hát: *Remekemnek!*» Úgy de a' Remekem azt teszi, hogy annak a' productumomnak, a' mit én mesterséges kezem' bizonyságáúl gyártottam, Báróczy pedig nem az. — «Ezt mondod: Ez sem jó!» — Kérdem: mit tégyek tehát? — Azt mondod: Áldozzam-fel a' gondolatot, az érzést, a' háládatosságot, tiszteletet annak a' Capriznak, hogy új hang ne üsse meg füledet. — Nem barátom, azt én ugyan nem teszem. Man mag mich verstehen. — Man wird Sie nicht. — Freund Basedow, man lerne mich verstehen!

A' Mustra sem jó, mert az nem exemplar imitationi praepositum, hanem specimen.

Iktatni nem jó eggy «pompával eső jeles és törvényes bevezetés megjegyzésére.» — Azért e, hogy nem éltek úgy vele atyáink? hát az *építőszék* e' helyett *Tisztválasztó szék* (mellyet én csináltam) jó e azért, mert *régi?* — Jó! azt feleled. — Tehát az iktatni is jó, mert Nagy Gábor prókátori fidedignitással mutat elő eggy orig. documentumot; a' mellyben az Installatio Supr. Comitis *iktatásnak* neveztetik.

Bizony, bizony mondom néktek, igazságtalanok vagytok!

De szeretetre méltó vagy mind a' mellett, édes barátom; 's én ezen hitemben halok-meg.

Ölellek. tisztelő barátod
K. F.

Kérlek, küldd által ezt a' levelkét és a' virágtöveknek való kosarat, hogy a' kocsis nálad találja, midőn másodszor jelenteni fogja magát.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

660.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

1. Mart. (1804.)

Küldöm a' legszívesebb köszönettel Aristidest, 's Kis Imre Úrnak méltóztassék az Úr megmondani, hogy ajándékát *baráti szív ajándéka* gyanánt vettem. Ez festi háládatosságomat egész valóságában. Kérje az Úr Kis Urat, hogy a' Kassára szólló levelemet ajánlja annak az Úrnak, a' ki oda (a' Csokonay barátunk' levele szerint) minden holnapban kétszer megyen-fel. Assessor B. Úrnak izenetére elmosolyodtam. Egészen egyéb izenetet gondoltam.

A' Magyar Kurir 11-dik Nroját az utólsó postán vettem. Köszönöm azt is; de nem lévén reá szükségem e' szerint, ime küldöm vissza. Ajánlom magamat az Úrnak nagy becsű barátságába.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

661.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Ao. 1804. Mart. elején.

Kedves Kazinczym! Ao. 1619 Curtius magyarúl jött ki Debreczenben — *Forró* Pál munkája — Szeretném meg kapni ezen magyar Curtiust. Kiadom jegyzésekkel, mellyeket talán örömmel fognak a' jámbor Olvasók látni. Kérlek, ha tőled lehet, ha terhedre nem lészen, ha barátságos kérésem igaz, méltó, szerezz egygyet nekem. Add tudtomra, ki volt légyen az a' Forró Pál, mert talám valaki Debreczenben, ismérheti őtet, és én említeni akarom a' munkában.

Kátóm, és még egy *kisded írásom* Józsefig ki szabadúl a' sajtóból, úgy reménylem. Pyber két három levelében szépen említett. meg írtam, hogy dolgozol. — Versegit, barátunkat, már régtől fogva nem láttam — Te, miképp foly a' Duna Pest. és Buda között, nem tudhatod úgy, mint az, vagy azok, kik szemlélik. — és ime! az az: de, non plus etc.

Rendes e vagy rendetlen bennem: nem szeretem, mikor nyakamra jönnek azzal, hogy valaki levelében köszöntet. Nem láttam azt a' *Triumphus Philosophiae* nevű könyvet; de mondhatom, hogy

a' filozofia sem győzedelmeskedhetik mindeneken, sokra elkészítheti az embert, de nem mindenre. Hogy vigyázóbbak legyünk.

Aprilis közepéig *Curtiusról* várni fogom a' választ. Vale édes barátom.

Pesten V. mk.

Zalárdi Jakkó László All Hadnagy hajdan Debreczeni deák, Dentáról Tömös Megyéből, már kétszer írt hozzám. Isméretlen az ifjú előttem, de kedves. Légyen örömödre. De Csehynk igen hallgat. Én nékem pedig most nintsen üdőm háborgatni tsendességét; mert hihető, hogy ő is firkál.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

662.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Lelkem, Kedves barátom!

Hogy nem ok nélkül rettegtem, meg mutatta a' szomorú következés; Februarius 26-án 47 óráig tartott szenvedése utánn el vitte kedves fijatskámat a' bal óldalában támadott halálos kelevény: és örömünknek 's reménységünknek tsillámlani kezdett szikráját vele egygyütt el óltá; szívünknek be bőrödzni alig kezdett mély sebjeit fel szaggatta: képzeld mostani fekvésemet, kinek a' legnagyobb szomorúság közepette néminémű vidámságot kell mutatnom és vigasztalói kötelességet tennem.

A' Méltóságos Aszszony, ki harmadnapja éjtszaka közel három óráig igen veszedelmes gyomor görtsbe kinlódott, úgy hogy már a' gyomor gyuladástól (gastritis) kezdettem félteni, igen nagynak találta hét heti gyermeken való keservemet, hozzá tévén ezen rajtam keveset fogó okot is, hogy majd mások is mit mondanak, 's a' t.: de én nem általlottam nyilt szívvel megvallani, hogy én az életnek minden viszontagságai között inkább szeretek egy szín mutatás nélkűl való *ember, egyenes ember,* lenni, mint egy *hideg nagy lelket* mutatni; és soha sem szégyenlem azon könyhúllatásokat, mellyek a' Természetnek díszire folynak. Igyekezem igen is keservemet mérsékelni, de hogy még sokszor meg ne sirassam kedves halottjaimat, nem ígérhetem. Azt is szememre hányta, hogy egyszer nagy vidámságomat vetvén szememre, ezt feleltem: «hogy ne örűlnék, mikor ollyan derék, friss, és egésséges fijam van?» Ha, úgy mond, akkor annyira nem

örültem vólna, már most nem szomorkodnám illy' nagy mértékben. Én ezt feleltem: «Máig sem bánom, sőt szeretem, hogy míg időm és okom vólt a' benne való gyönyörködésre, örvendettem: sőt épen abba helyheztetem az élet javaival való bölts élést, ha a' jelen valót annyira haszonra fordítjuk, a' mennyire tsak lehet, a' homályban lévő jövendőkön nem aggódunk; a' kedvetlenségeket meg illetődve, de tsendesenn és kéttségbe esés nélkül el szenvedjük.» Melyikünk okoskodását hagyod inkább helybe?

Ha a' heróismus, mellyet leveledben nékem tulajdonitaszsz, ennél többet foglal magába, vedd viszsza Barátom! mert én nem termettem nagy embernek. Egész Héroismusomnak Ideálja ebből áll: Az életnek minden javait, a' betsűletes characterenn és jó lelki esméreten kívűl ollyaknak tartom, mint a' mellyektől az emberi sors viszontagsága meg foszthat: de nem mondom, hogy ne fájna, ha azoktól el maradnék: azért is, míg velek bírok, lelkem kettős érzésivel legelek bóldogságomon.

Szomorú szívű feleségem ölel, gyermekeim tsókolják kezedet, és én vagyok álhatatosan, Debr. Martzius 2-án 1804.

tisztelő híved
Szent-Györgyi József mk.

Boldogúlt kis halottam sir táblájára ezt metszettem:

Báttya . Halálán . Való .
Mély . Szomorúságokat .
Felejteni . Alig . Kezdett .
Bánatos . Szüléinek .
Gyászszát . Neveli .
Szent-Györgyi . Károlynak .
Februárius . XXV-ján .
MDCCCIV-ben
LII . Napos . Korában .
Történt . Halála .
Mit . Ér . Az . Élet . Gyönyörűsége .
Ha . Nem . Leszsz .
Egygy . Ennél . Bóldogabb . Élet!

U. I. Zsuzsikám, kit fijatskám halála előtt a' mindennapi, azután a' forró hideg környékezett, ki három éjtszaka fantazírozott,

s a' temetés alatt is igen roszszúl vólt; már fordúl, ma kezdett nni is, és fenn vólt egész nap, noha bádjadt, és elébbeni elevenségit agy mértékben el vesztette.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

663.

Nagy Gábor — Kazinczynak.

Debretzenben, Mártzius 2-kán 804.

A' Themisztokleszt, a' Kassai levéllel és barátságos köszönettel Kisnek elküldtem.

A' *beiktatásra* Jegyzésim ezek:

Hibáznak a' *Nagy* Magyar Grammatika Irói, midőn ezt mondják: *Iktatni, vagy igtatni, azt teszi: a' határon, az igon túl vinni, mint ettől: al, altatni, és így 's a' t.* Mert az addig igaz, hogy az: *ig* határt, vagy is terminum ad quem jelent, de ez a' határ lehet kifelé és tőlem befelé is: mert «valamint mondhatom azt: *az udvaron lévő kútig,* úgy jól mondom ezt is: *a' házamba levő asztalig;* amott pedig kifelé való határt, itt pedig befelé valót jelent. Iktatni tehát nem azt teszi, hogy: *az igon túl vinni,* hanem ezt: *az ig-ig* vinni.» Hozzátévén még ezekhez azt is, hogy honnan tudja a' Debretzeni Grammatika azt, hogy *iktatni* ettől deriváltasson, hogy: *ig?*

Abból is roszszúl árgumentálódik a' Grammatika, hogy ez a' szó: *béiktatni,* valamint *eliktatni* is, és *kiiktatni* más szóllás módja szerént gyakran roszsz értelembe vétetődnek; mert ebből azt kihozni tellyességgel nem lehet, hogy ez a' szó vagy titkolódó vagy valami erőszakos, másnak ellenére való, váratlan, és nem a' szokott rend szerént való béhelyheztetést tenné. Mert *beiktatta* a' lovakat, tsak ezt teszi, hogy az *igig,* az az az ő feltett czéljáig elvitte, *eliktatta:* elvitte add*ig*, a' medd*ig* szándéka vólt; *kiiktatta*, ki vitte az *ig*on, az az a' határon kivűl. Külömben is mikor ezen szóval élnek, nagyobb részént elibe szokták tenni ezt, ha roszsz értelembe veszik: *alattomba, orozva,* etc. De ha szinte nem teszik is, hány szavunk van ollyan nekünk is, más Nemzeteknek is, melly sokféle és sokszor ellenkező értelembe vétetik? azt magok tudhatják a' Grammatikusok. Innen tehát ezzel a' szóval való élést illetlennek a' Magyar Grammatika az általa előhozott okokból még nem tarthatja; kivált ha meggondolja azt, hogy az a' szó is, mellyet ennek hellyibe tesz: *Beállítni, Beállítás. Beál-*

littatás, sokszor igen roszsz és tsúfos értelembe vétetődik. *Beállították a' pelengérbe, a' szégyenkőre állították.*

Diplomatikum Dátumok pedig ezen szónak régiségire:

a) A' Ttes Kazincy Familia Arkhívumában egy Missilis Levélben 1642k esztendőben, van ez a' szó ebben az értelemben; a' mint ezt Jegyzésem mutatja; de a' Levelet nem írtam; hanemha Regmetzre mehetek, kikeresem.

b) Az itt párban ide zártt Régi Levél. Igen jól jött ki, hogy Papok írtak a' Grammatikában ez ellen a' szó ellen; azonba itt éppen Papokra applikáltatik.

Erre ugyan azt felelhetnék, hogy azért hogy régi, lehet roszsz. De én azzal tartom, hogy a' Grammatikus nem Nyelvtsináló; hanem tsak a' már kész nyelvet analogiára húzza. Szégyen is volna egy Grammatikusnak azt nem tudni: Quae volet usus etc.

Másik szó, a' mibe még felakad a' Grammatika, ez: *Széképítés.* Restauratio.

Itt is igen erőltetettek a' Grammatika argumentumi. Először e' Deák szót: *restaurare* veszi argumentumúl, nem emlékezvén-meg arról, hogy feljebb megmutatta, hogy a' Magyar Nyelv az Napkeleti természetivel bír, 's nem lehet azt a' Napnyúgotiakhoz húzni.

Hibás az is, hogy a' mi egy nap végbevitetik, arról nem mondhatni, hogy az építtetik; mert az az *it* végezet sok ideig való folytatást jelent. E' nem igaz; mert egy óra alatt is el lehet az embernek valamit magától *hárítani;* a' kötelet vagy lánczot egy két szempillantás alatt is meg lehet *tágítani;* az Oskolai tanítást (Praelectio) lehet egy fertállyal hoszszabbítani; más embert lehet egy két szóval jó hellyre *utasítani;* a' kisebb írásbeli hibát egy minuta alatt meg lehet *igazítani;* a' Praedikátziót lehet *rövidíteni.*

Azonba ha a' szó eredetire nézünk, *építés* éppen azt teszi: *restaurare,* nem pedig *aedificare;* mert innen jő: *ép;* tehát *épít* azt teszi: *éppé tesz;* mint ettől *tág, tágít,* az az tággá vagy tágabbá teszi, *rövid, rövidít,* röviddé vagy rövidebbé teszi; *igazít* igazzá teszi; *hoszszít* hoszszúvá teszi, 's a' t. Ha tehát az Analogiát vennénk-fel: hibásan mondja a' Grammatika, hogy a' mit építenek, nem vólt; mert a' szó eredete szerént *építeni* annyit tesz — restaurare; hanem már a' szokás veszi a' helyett is, hogy tsinálni.

Hogy pedig ez is régi szó, (ámbár a' Grammatika újnak mondja), megtetszik ugyan tsak a' T. Kazincy Familia Árkhívumába megtalálható, és 1704-ben az Ónodi Táborból Kazincy Andráshoz Unghvár

Vármegye Vice Ispánjához irott Leveléből Bertsényi Miklós Generálisnak és Ungh Fő Ispánjának: mellyben azt írja, hogy ő az Ónodi Táborozás miatt nem mehetvén, rá bizza, hogy *széket építsen*, azaz restauráljon.

Adieu.

Copia Analecti Gabr. Nagy Msctorum. T. X. No 31.

Az Presbytereknek választásokrúl és tisztekrűl az Néphez, és viszont az Népérűl az eő Presbyterekhez.

1. Az Presbytereknek az eő választatásoknak és *beállatásoknak* módgyárúl, most elsőben az gyengeséghez képpest:

Nem mehetvén most mégh az nagy gyarlóságh miatt arra, hogy az Presbytereknek választások és *be Iktatások* avagy állatások, mindenekben az töb Reformata Ecclesiáknak szép rendtartások szerént lehessen; a' mi Kegyelmes Aszszonyúnk Eő Nagysága becztűletes fű ember szolgay és Prédikátori által illyen modálitással etc. etc.

Jegyzésim ezen Documentumra.

1. A' mi ennek külső formáját illeti, a' papiross és az írás régi. Előljáró Beszéde tsak az, a' mit leírtam; az aláírás, petsét, Datum hibáznak. Hanem

2. A' mint a' Stylus és az Irásmódja (Orthographia) mutatja, 17k század elején, és nem igen meszsze a' Reformátziótól, kőlt.

3. A' Presbytereken nem a' Papokat, hanem a' Nép Véneit érti, a' mint továbbat belőle megtetszik.

4. A' Fejedelem Aszszonynak, a' kit emleget, de sehol se nevez, Lórándfy Susánnának I. Rákócӱ Györgynének kell lenni. Mert egyedűl ez volt az a' Rákócӱnék közzűl, a' ki a' Reformáta Vallásnak nagy Pátrónája vólt. Bátori 'Sófia még inkább ellensége vólt annak. Következésképpen

5. Iródni kellett ennek I. Rákócӱ György halála (a' melly 1647b. Okt. 24-kén történt) után: mert a' melly Levelek az ő életibe írattak. azokba a' Fejedelemről van az emlékezet, nem pedig a' Fejedelemnéről.

Kazinczy későbbi jegyzése:

Kazinczy Ferencz ezzel kedveskedik Tek. Horvát István Úrnak, tisztelt barátjának. — Irta a' levelet hozzám Nagy Gábor Úr, Pró-

kátór a' Debreczeni Distr. Tábla mellett. Familiám' leveleit ez az Úr registrálván, innen történt, hogy holmit az ott levő levelekből említ. Kazinczy Ferencz.

Széphalom, Apr. 30d. 1811.

Igen kedves barátomnak Tek. Horvát István Úrnak viszontkedveskedés gyanánt annyi és olly nagy kincsekért.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 1425.]

664.

Németh László — Kazinczynak.

Győr. Mart. 4-dik. 1804.

Szeretett Barátom,

Te tsak nevetni láttatol az én intéseimet és javaslásaimat: de vajha azt ne tselekednéd. Elhiszem, voltak eddig is hasonló javaslások előtted: de olly megfontolással? olly igaz szívvel? Gondold meg a' Kant morale Principiumát: *Handle so, wie du wünschen must alle Menschen sollten so handeln.* Miképpen eggyeztetheted ezt az egyedűl való élettel? Miképpen azzal a' kötelességgel, hogy mi férjfiak, a' kik az életnek Urai vagyunk, tartozunk pártul fogni a' gyengébb nemet? De magunkra nézve is nem kötelesség e olly társról gondoskodni, a' ki életünknek minden bajait könnyebbítse 's elhagyatott öregségünkben gyámolítson? Nem kötelességünk e magunk helyett az emberi Nemzetben és hazánkban követőket hagynunk, a' kikbe lelkünket egészszen lehelhessük, — hogy a' mi előmeneteleink nekik használjanak, 's a' hol mi megszününk, ott kezdhessék pállyafutásokat? De, noha ezeknek kellene legnagyobb erejeknek lenni, — hát a' szív nem hajt, nem készt, nem szorít?

Eggy Barátomon már fogtak ezen moralizálásaim, — mellyeket tsak erköltsi lelkek szoktak kedvellni, — vajha Te lennél a' Második, a' kinn erejeket ki mutatnák. Sajnálom hazámot, ha Te magad helyett neki fiat nem hagysz: sajnálom familiádat, ha Te azt, a' melly annyi érdemekkel tündöklik, nem bokrosítod: sajnálom fiamat, a' kinek nem lehet fiadban, mint az attyának van, Kazinczyja!

— — — —

A' manuscriptumomat már hozzád, kivánságom szerént — el nehezen küldhetem, a' Könyváros igen sürgeti a' munkát, 's a' téli

dőnek alkalmatlan volta igen meg akaszthatná valahol. Tsak arra kérlek, hogy a' mit javítására küldhetsz, ne késleltesd. A' munkának minden órán Censura alá kell menni: de a' mit küldeni fogsz, az után is hozzá ragasztom, ha későn érkezend. Asbóth János sógorom nem meg vető jegyzéseket küldött, a' mellyeknek már hasznukat is vettem.

———

Mit mondaszsz Lübekk Wochenblattjához: — én tartok tőle, hogy a' kettő közűl eggyik, a' Ztschrift vagy ez, a' másiknak halált okoz. Az elsőnek első holnapját, meg vallom, meg elégedve olvasom 's hogy a másodiknak szorosabb válogató lelket ne kivánjak, nem tehetem. *Hát Rösler* Almanachjához mit mondaszsz 's Himfÿ *himezőjéhez?* — Ölellek 's tisztel feleségem

Némethed mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

665.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

9. Mart. 1804.

Drága barátom,

Az *iktatás* felől szólló hosszú barátságos levél jutalmat érdemel. Imhol van. Olvassa az Úr a' tudva lévő Menyegzői dal fordítójának eggy mennyei szépségű Poemácskáját. Nyavalyás Critika volna felakadni azon, hogy a' vers rossz, a' magyarság darabos, az értelem homályos. Kár, hogy ez a' szép költemény illy nagy fogyatkozásokkal bír. Közölje az Úr Csokonay Úrral, 's ha lehet, végye reá, hogy engedje magát ennek tüzétől felmelegedni, 's öntse érthető és tiszta magyarságba. Az Alexandrinus vers-nem is untató, hát ez, melly 3 syllabával hosszabb amannál! — Bizony ez szint úgy megérdemli, mint a' Somsich ódája, hogy által öntettessék.

Küldök ezen felyűl eggy más verset is. De kérem az Urat, hogy Csokonay 's Kis Imre Urakon kivűl senki ne lássa. A' Poéta neheztelni találna értte, hogy ollyaknak mutatám, a' kik őtet nem ismerik. Az Úr ezt a' kérésemet annál bizonyosabban fogja teljesíteni, mivel, úgy reménylem azt, önn magától is titokban tartotta volna.

Az Anyám negyednap előtt megérkezett. Ölelem az Urat és barátjait, kik nekem is barátjaim.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

666.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

d. 10. Mart. 1804.

A' Levél vivő csak ma indúl; és így időt nyertem még valamit írni.

Imhol küldöm Verseghinek még eggy dalát. Nagy szépségekkel bir a' darab, és nagy fogyatkozásokkal. Homályos, erőltetett, és az a' *Sógorom* dalba nem illik. A' *Lied* nem ollyan bérekesztést kíván, ha csintalan is, mint az Epigramma. — Ezt közölheti az Űr, a' kivel tetszik. Közölheti a' Lakos versét is, 's leirathatja, ha kivánják. De a' *Kalán* csak Csokonay és Kis Imre Uraknak való.

Én az Urat kéntelen vagyok megkoldúlni. — Rickl kereskedőre biztam, hogy nekem szerezzen 1 Rizma Jungferpapiert: mert Pfannschmidnál van, de nem ollyan, mint a' mire az ezidén sajtó alá kerülendő munkáimat írom és iratom. Most mingyárt ki fogyok belőle, pedig még ötödfél concz, az az 9 fasciculus kellene; mert a' Jungfer papier konczai két fasciculusból állanak. Ha az Űrnak van annyi, hogy el lehet nála nélkűl addig, míg Rickl által elérkezik az enyém, nagy szorúltságból szabadít ki, 's ez az ember elhozhatná.

Írja-meg az Űr, ha jöhet e Leleszre vagy Jászóra husvet tájban?

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960 Q. H.]

667.

Kazinczy — Virág Benedeknek.

Kazinczy Virághoz.

Tisztelt barátom,

Ma érkezik Leveled. Holnap mégyen az emberem Debreczenbe 's írok, hogy *Curtiust* szerezzék-meg számomra. Örvendek rajta, hogy vélem parancsoltál, 's köszönöm, hogy eggy kis részt engedsz nekem azon áldozat tételben, mellyet ennek kiadásával a' Nemzetnek nyújtasz.

Forró Pálról Horányi in Memoria Hungarorum T. 1. pag. 698. ezt írja:

Forró Paulus Nob. Hung. iuventutem apud S. R. E. Cardinalem Andream Báthori transegit. Eo defuncto sub Principe Gabriele Beth-

lenio legationis socium egit. Viennae moratus Curtii historiam, cum adnotationibus quibusdam patria lingua redditis, typis vulgavit Debrecini 1619 in 8° Graece et latine doctus poeseos non degener alumnus fuit.

Írok Sinainak, és Patakra Professor Szombathy Jánosnak, hogy mint két buvárjai a' Régiségnek, a' mit Forró Pálról tudnak, nekem írják-meg.

A' Sylvester Grammatikája felől mit igértem neked, el nem felejtettem. Mindég késik teljesítése. Nehéz boldogúlni az öreggel, de meg lesz.

Azt kivántad, hogy ha valamelly régi metrumra szedett verset tudnék, közöljem veled. Halljad hát a' mire most akadék:

Szenczi Molnár Albert — nagy név! Calvinusnak institutióját magyarra fordította és 1624-ben Hannoviában in 4° kiadta (áll a' munka 1538. paginából.)

A' titulusa ez:

Az keresztyéni Religióra és igaz hitre való Tanítás, mellyet deákúl írt Calvinus János. És osztán Franciai, Angliai, Belgai, Olasz, Német, Cseh és egyéb nyelvekre fordítottanak. Mostan pedig az Magyar Nemzetnek isteni igazságban való épűletire Magyar nyelvre fordított Molnár Albert. Hasznos és bővséges Registromokkal egyetemben. Nyomtatták Hanno Aubrius Dániel 's Dávid és Sleikius Kelemen költségekkel. M. DC. XXIV.

Ezen titulus eggy akkori ízlésű réz tábla figuráji közzé nyomtattatott. Felyűl áll a' Magyar Ország czímere 's eggy oldalról eggy rajzolat ezen írással: Szoros kapu, keskeny út, melly viszen az életre, más oldalról ezzel: Széles kapu, tágas út az veszedelemre, Matth. 7. — alább áll egy oldalról a' *Religio'* képe. Másrészről a' Fides képe. Legalól közben a' könyvnyomtatók' czímerek eggy könyvvel, mellyen a' Calvinus deák nyelven írt munkája titulusa áll így [1]

'S ennek két oldala mellett eggy részről a' Calvinus képe, neve nélkűl, de egyéb képei után ismerhetőképpen. Más részről a' Molnár Alberté.

Calvinusé felett e' sorok állanak:

[1] Kazinczy tollrajzban is bemutatja a szóban levő czímlap képét.

Praeter Apostolicas post Christi tempora chartas Huic peperere libro saecula nulla parem, P. Thury Promte et sincere.

Az Albertus Molnár' képe felett pedig ezek:

Az szent könyvek után, kiket az nagy Apostolok írtak,
Ennél jobb könyvet még soha senki nem írt.

A' Molnár. Absit gloriari — nisi in cruce D. n. J. Christi. Gal. 6.

Molnár Albert szakállal 's bajússzal vagyon előadva, baljában eggy könyvet tart. Megette eggy öszvekötözött rabot vonnak-fel valamelly hóhérló padra kötelen.

Bosszankodva látom, hogy a' Gr. Széchényi Biblioth. indexében ez a' könyv nem találtatik. Nálam meg vagyon. Talán ezt sem merték megnevezni a' Catalogust csinálók.

Más vers nincs a' könyvben.

Csehy felől én sem tudok semmit; de annak magam vagyok oka. Felgyógyúlásom olta nem írtam neki. Nincs időm. De lesz nem sokára. Ki az a' Zalárdi Jakko alhadnagy? 's mit ír? Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit, ezt mondja Quintilian. Ha Zalárdi Jakkót Virág magához vonhatta, Zalárdi Jakko nincs érdem nélkűl. Élj szerencsésen és szeress!

Ér-Semlyén, 12 Mart. 1804.

[Eredetije a Szemeretár I. kötetében.]

668.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Édes barátom,

Tizenhét napja, hogy fiad halálát jelentő leveledet vettem. és íme mind ez' ideig válasz nélkül vagyon leveled. Érzem én, noha a' sors megtagadta tőlem az atyai örömöket, érzem én, mondom, melly nagy az a' csapás, mellyet rajtad az isteni kéz ejtett, 's nem mertem gondolatlan vígasztalásaim által sebedet még ingerleni. Gyönyörködtem volna atyai örvendezésedet (mellyen más megbotránkozott) látván, s mostani keserűségedet, bánatodat bizonyosan javallani fogtam volna. Azok a' fél igazságok, mellyeket nekem elbeszéllettél ebben a' leveledben! be nyavalyás portékácskák azok! A' *pillogniakarás* azokat az új gondolatokat velünk megszeretteti; resteljük vagy nem akarjuk látni a' féligazságoknak nem igaz oldalaikat is;

's árúba bocsátván őket ott a' hol nincsen helyek, másokat megbántunk velek, magunkat pedig nevetségessé tesszük. Egynehány izben mondottam én már ezt az intést ott a' hol kellett, de nem vala haszna; mert ott mindent impulsusból csinálunk, 's azt mondjuk, hogy nincs erőnk azt követni a' mit az ész javall. Kérdtem, ha nem borzad e el ettől a' szótól? kérdtem, hogy hát ezelőtt miért volt erőnk, ha most nincs? vagy inkább megfordítva, miért nincs most, holott ezelőtt volt? Summa rei est: wir sind verstimmt, und wissen nicht, was wir wollen. — —

Adja Isten, hogy ez a' felette rendes Stimmung elmúljon, mint valamelly hideglelési forróság, 's hogy a' gyógyulás ne haladjon felette sokára. Nagy kár, hogy ezek így vannak, mert méltók voltunk nem így lenni. Én valóban heilbar vagyok: de minden Heilbarkeit mellett az vagyok, a' minek az emberséges embernek lenni illik, a' ki ismeri tisztjeit, és azt a' kit valaha tiszteletére érdemesnek állított, ismét tiszteletre érdemesnek óhajtja láthatni. Bár utóbbi Debreczenben létemben szóllhattam volna veled! — Mert az meglehet, édes barátom, hogy ez az egész rendesség, mellyen most te, és én, és talán még többen is, megbotránkozunk, egyedül a' botlás' szégyenletéből jő, és azon perplexitásból, hogy nem tudjuk, mint tegyük jóvá, a' mit elrontottunk.

Én Januar első napja olta nem írok: beszédeim pedig (a' mint értetted) igen vígak. — Igaz, a' vacsora alatt eggy felette etrange vígságot affectáltam. De ez az etrange jókedv nem vala *bántó jókedv*. — — Én Comáromy Gyurcsónak sohajtozó pajtása lenni nem akarnék, 's hálá Istennek, ha akarnék is, lenni *nem tudok*.

Tegnap írtam Bécsbe, 's eggy czédulácskát zártam levelembe, hogy adják-meg a' Magyar Kurir' kiadójának. Emlékezetet tettem benne munkádról is. Megválik, adnak e helyt levelekben tudósításomnak. (Megjegyzettem, hogy Erős Gábor Uram. a' medvének farkat adott, talán a' pólus' medvéjére emlékezvén, és hogy a' szarvas termetét elhibázta; de hogy tábláji a' külső országon készült afféle rajzolatokkal bátran öszve mérkezhetnek 's az illuminálás rajtok igen szerencsés kézzel van téve.)

Itt a' Zsidó, a' ki postám leend. Ölellek teljes szeretettel 's tisztelettel, 's kérem az egeket, hogy adjanak tökélletes pótolékokat kétszeri veszteségedért. Adieu.

19. Mart. 1804.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

669.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Édes barátom,

Ez úttal csak az ide zárt leveleknek megadatására kérlek Ne vedd rossz neven, hogy velek alkalmatlankodom. Nem cselekedném ha azt kellene hinnem, hogy megadatása neked kedvetlen leend. Sinainak azt a' kérést teszem, hogy írja-meg nekem: ki volt Forró Pál, a' Curtius magyar fordítója? A' más levélben accludálom egy Batsányinak írt levelemet, melly esztendei kóborlása után feltörve jött vissza kezemhez, 's Bécsben ezt írták reá:

nicht zu erfragen.

Pedig Batsányit jól ismerik a' postán. — Élj szerencsésen! Örvendek hogy az idő 's az eszmélés sebeden könnyít, 's óhajtom hogy az Isten ismét vigasztaljon meg. Ölellek magadat, Hitvesedet, gyermekeidet.

25. Mart. 1804.

Ajánlom barátságodra Landerernek írt levelemet. Tétessd postára. Debreczenből hamarább veszi.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

670.

Németh László — Kazinczynak.

Győr, Martz. 31. d. 1804.

Barátom,

A' nagy tekintetű Baráttal kezdődő leveledet előbb vevém és szívesen tettem volna más szókat ezen meg szóllítás helyett, vagy fejéren hagytam volna a' papirost.

Ha tekíntetre kellene néznünk, nékem kellene Téged tisztelnem: de a' barátság ezt nem tsak nem kivánja, hanem nem is szereti. Mi köz egyedűl való kötés az egyforma gondolkozás módjából eredett igaz szivesség? — de nem moralizálok ismét, érteszsz, úgy is igen rövid az időm. A' Manuscriptumom eránt írtam a' könyvárrosnak, hogy ha lehet, küldje le hozzád: de tudod, ezek az emberek sietnek a' speculatiójokkal: ha tehát tsak ugyan el nem küldhetné, kérlek, ne késsél jobbításaiddal. Debretzenben ha egyébként nem

költsön meg kapod a' Telekit, az után a' jobbításaidnak és pótolékaidnak azon részét, a' melly meg nem találtatik már 'a munkámban, hátúl hozzá ragasztatom. Indulóban vagyok egy kis rövid utra, azért a' többit máskorra hagyván, 's ölelvén Tégedet vagyok hív

Némethed mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176.]

671.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

4. Apr. 1804.

A' mai — újság levél nélkül érkezett — Posta hozta-el az Úr levelét. Woschitz Úr halálát szívesen sajnálom. Noha a' halál jó, mikor az embert kedvetlen esetek' látásától és tudásától fogja-el. Asszonyám azt izeni, hogy a' Kólyi hordó bor csak a' jó útat várja, 's mingyárt viszik-bé. Bár csak itt tölthette volna az Úr ezt a' megcsalattatott húsvétot. Köszöntse az Úr Kis Imre Urat és gratuláljon felgyógyulásának; én nem is tudtam, hogy beteg volt. Csokonay Úrnak pedig ezt a' czedulát adassa által. Hát a' Magyar Curtius eránt tett kérésem lát e teljesedést? Ölelem az Urat.

Elfelejtém a' Nagyját. Kérek tehát Jungfer Papiert, még pedig annyit, a' mennyit az Úr adhat, mert nem tudom, mikor érkezik el az enyém.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

672.

Kazinczy — Péchy Imrének.

Nagy tiszteletű Drága Jó Uram,

Kedves Uram Bátyám,

Zsombory Farkas Bátyám Uram által meg küldöttem az Úrnak Uram Bátyámnak a' kívánt Locumtenentiale Documentomokat kettőnek híjával, mellyekre nem akadhattam. Ki fogom azokat is keresni, mihellyt reája érhetek. Addig méltóztassék az Úr Uram Bátyám ezekkel megelégedni.

A' papirosok közzé tettem a' tavaly nekem adott 700 frtnak interesét is. Újobban köszönöm Uram Bátyámnak atyafiságos grátziáját. Úgy reménylem, hogy jövő esztendőben nem csak az interest,

hanem a' Capitalist is meg fogom adhatni. Hordozza az Isten s rencsésen az Urat Uram Bátyámat, és adja azt elérni, a' mit minden jókkal szívesen óhajt

Bagos, Májusnak 1-jén 1804. alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz mp.

[Eredetije Szele József birtokában Diószegen.]

673.

Virág Benedek — Kaziczynak.

10 Május 1804.

A' nyalábot, melly már kezednél vagyon, vásár előtt adám által Kisnek, levél nélkűl, gondolván, hogy ha majd Debreczenbe készülend írhatok, 's egyszersmind a' M. Poétákból is küldök számodra. Meg tsalatkoztam. 24. Martiusban egy súlyos nyavalya ütött reám, és gyötrött egész Aprilisban, oda az erőm most is. Ez vala az oka hosszadalmas hallgatásomnak. Hol vannak, édes Kazinczym, a' Képek? Én hozzám semmi sem jött. Nékem fáj, hogy a' mi neked sok fáradságba, költségbe került, veszendőben vagyon. Nem akarok gyanakodni. De sok a' roszsz ember. Hidd el, még egyszer mondom: én hozzám semmi sem jött. Arra kérlek barátságosan, engem itt a' dologban felejts el. Én elvárhatok akár meddig; ha meg kaptad a' képeket, kérlek, ide Pestre senkinek se küldgy: se ne írj felőlök. Ezt úgy kérem, ha igazságosnak látszik előtted.

Sem Révai, sem Márton munkáiról nem írhatok: nem akarom, hogy a' Pataki Collegiumnak írj Curtius eránt. Minek költenéd fel azokat is az álomból: főkép magad bajával! Most a' conscriptio alkalmatosságával kérdezheted Curtiust sok emberektől, talán a' fors fortuna kezedbe adgya. A' M. Poetákból *Rikl* által küldök tehát. Szeretem, hogy ez útra vezettél. Vale! Tuus. Virág mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.

674.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Hosszas halgatásod nékem nagy fájdalmomra van. Sept. 18d. kelt leveledre, mellyben Virág' képét küldötted, Octóber 12d. feleltem, de azólta semmi levelet tőled nem vettem, 's már ezentúl

hasztalanúl is várnék; minthogy nem tudhatod, ha nem változtattam é meg lakó helyemet: Azonban még folyvást Przemyślóban vagyok, 's nem is mozdúlok ki innen egy hamar. Az-idén még táborba sem megyünk. Kérlek tehát, írj akár mi keveset, ha mást egyebet sem is, csak azt, hogy még szeretsz. Értettem, különösen pap bátyámtól, hogy új ajándékot vár tőled édes Hazánk: Hiszem tehát, hogy sok munka és foglalatosság közt vagy. Melly békével viselem csonkulásomat, melly Hazám javára tért!

Virág nem régiben küldötte meg Kátóját, és Római mértékre verselő Poetájit. Mihálkövi Fessler' Corvinussa fordításából közlött némelly töredékeket, mellyekre észrevételeimet megküldöttem. Ha ez a' fordítás világot láthatand, igen nagy hasznot fog tenni. Mert nem tudom, mi ébreszthetné fel jobban a' Magyarokat, mint a' Hunyadiak' századgya.

A' mint tudtomra esett, Lakos nincs már Latterman' Regementyiben. Szeretném tudni, mellyik Magyar Regementhez jött: mert úgy mondgyák, hogy magyar gyalogsághoz lépett által.

Magam hivatalbeli dolgaim mellett mesterségem' tanulását űzöm. Ha, válaszodat vévén, bizonyossá tétetődöm, hogy leveleim kezeidhez jönnek, többet írok; addig is engedd meg, hogy egy kis enyelgéssel, melly a' múlt télen születtetett, töltsem be az üres levelet, — 's kérjelek Ányos' szavaival: Gondolkodgyál barátodról,

Esküdt barátodról

Przemyśl, Május 20d. 1804. Csehÿ mp.

A' tanács.

Javaslom a' szerelmeseknek, hogy nyájaskodásaikhoz a' pislogó mécs' világát válasszák, melly elrejti őket a' vizsla és alkalmatlan szemek elől; azonban a' bádgyadt, és halvány sugárok még egyszer olly igézővé teszik ama kedves képet; szebben tündöklik az epedő szemek ragyogvánnya, bájolnak a' gyengén piroslό orczák, a' meg-tölt ajakak' tüze, az elkúszált hajfürtök, a' cylindricus nyak' fejérsége, a' pihegő mellyek mozgása: Mit ér a' setétség, melly az állati érzésnél nem hágy egyebet? Nem szólnak a' szemek és az ábrázatnak ezer kifejezései nem töltik ki a' pihenés' idejét a' szemlélésnek gazdag gyönyörűségével. A' titkot nem tudó napvilág feltakar minden legkisebb fekélyeket, — árulkodó, és terhes.

Mondsza, édes Salciám! kiben a' déli nap sem fog mutatni hibát, mi olvaszt úgy karjaidban, midőn az esti mécs sugára kacsingat reánk?

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

675.

John Frigyes — Kazinczynak.

Wien, d. 24t. May 1804.

Hochzuehrender Herr!

Ihr Schreiben vom 5t. dieses habe ich schon seit einiger Zeit, Ihr Bildniss aber von Kininger gezeichnet, nebst Ihren Noten, erst vorgestern erhalten. Nächstens werde ich dieses Bildniss in Arbeit nehmen, und die verlangten Abänderungen dabey zu treffen suchen.

Auch habe ich Kininger dabey zu Rathe gezogen und von ihm gänzliche Vollmacht erhalten, nach meinem Gutdünken dabey zu verfahren.

Ich hoffe, dass Sie mit der Platte zufrieden seyn werden und habe die Ehre mit aller Hochachtung zu seyn

Ihr ergebener Diener
Fr. John.

Kivül: [1]

à Monsieur Monsieur François de Kazinczy
par Ofen Debrecin
à Ér-Semlyén.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

676.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Lelkem Barátom!

Fájlalom, hogy noha én szorgalmatosan kerestem szivedhez való közelebbedést egy dologbann, tőlem azt megtagadtad; a' ma déli dolognak eleit lehetett vólna ártatlanúl venni.

Hogy a' T. Nagy Aszszonyt pontba 12 órakor meg látom, tsak el hűlök belé, melly nagy indúlatba és fél betegen látom; be hivom, kérdem baját 's rövid szóval a' Chronique scandaleuset el mondván,

[1] A levél zárlatán piros pecsét.

kérdi tőlem, hogy T. Bíró Uramtól kért ember által hozassa é ide a' leányt, vagy érette menjen? Amaz elsőnek publicitását, és annak minden felé terjedő hírét, 's következéseit, a' mint első stuporomba lehetett, meg fontolván, kértem az Istenre, hogy ne tselekedje, és változhatatlan akaratjának declaratiója mellett ezen igéretet is vévén, hogy egygy újjal sem bántja, tsak viszsza viszi a' hol neveltetett, magam önként ajánlottam, hogy el menvén a' T. Aszszonnyal, szép szóval az engedelmességre veszem. Így is alig vehettem elejit az erőszaknak, mert az inas és a' gazda már meg kapták: de az én kérésemre el bocsátván, maga Maris ki jött a' Váradi Uram utsza ajtajához, és a' T. Nagy Aszszony parantsoló szavára felült mellé a' kotsiba, és el vitetése lárma nélkül véghez ment. Sajnálom, barátom! e' dolgot: de jobb módját nem gondolhatom, hogy lehetett vólna találni. Kérlek, indúlatba semmit ne tselekedj; ezen levelet stafétán küldöm, hogy haladék nélkül tudtodra légyen a' dolog. Ismét kérlek, hogy az indúlat a' betsület érzésit, a' kötelességet és az értelmet el ne nyomja. Ölellek és álhatatosan vagyok Debretzenben, Május 24-én, délbe

hived

Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

677.

Kazinczy — Virág Benedeknek.

Hosszú Pályiban, Debreczenhez 2. mértföldnyire.

Májusnak 26d. 1804.

Édes barátom, kezed írása azt mutatja, hogy betegséged nagyon elgyengitett. Sajnálom szenvedésidet, 's óhajtom, hogy az életnek Istene adjon éltednek egésséget, nyugodalmat, örömöt. Kínos dolog nekem azt tudni, hogy az én szeretett Virágom szenved; kínos azt érzeni, hogy segédjére, enyhítésére nem lehetek.

A' képek még Apr. 6-dikán általadattak Udv. Agens Sok János Úrnak. 's eddig Pesten vannak Prof. Schediusnál csalhatatlanúl. Bár csak Ricklhez hagytam volna küldeni; mert meglehet, hogy Schedius Pestről eltávozott a' tavaszt nézni. Még ma írok eggy barátomnak

Pestre, hogy vétesse által, és küldje meg neked, ha még eddig nem cselekedte volna.

Curtius eránt írtam a' Pataki Collegium Előljárójának, 's várom válaszát. Prof. Budaynál tudakolódtam Forró Pál eránt. Nem tud felőle semmit. Nála megláttam a' hozzája írt levelednek borítékját több papirosok köztt a' földön. Így nézi a' szerelmes a' maga Kedvese' írását idegen helytt.

Oberster Hertelendi közlötte velem a' maga magyar nyelven dolgozott Tacticájának technologiáját. Nem örvendesz e, azt hallván, hogy Katona is dolgozik?

Én a' napokban Veszprémi István Debreczeni orvos Doctor Biographia Medicorum Hung. et Transsylv. nevű munkáját olvasgattam. Tavaly vettem volt Pesten Eggenbergernél. Ott a' Centuria Altera, Pars Prior 28-dik lapján ezen versek állanak:

A' nagy Aortának elsőbb ága, melly kijő tőle
etc. etc.

Irtózol, ugy e? — De hallgasd. Irta ezeket Georgius Briccius, azaz Bereczk, (mert ezzel a' szép megdeákizált Briccius nevezettel csak maga tisztelte meg az akkori Pedántok' szokása szerint magát), a' ki 1720-ban, Aug.-ban holt meg. Vólt pedig az a' Georgius Bereczk de Vizakna variis expeditionibus Lit. Poeta sui . . . . . . in Dacia felix. etc. .etc.

A' mi itt következik, méltó a' megtartásra a' maga különös volta miatt:

Páriz-Pápai Ferencz († 1716. 10. 7br.) 1674-ben Bázelben Med. Doctornak tétetett. Akkor ezen alkalmatosságra Michael Halicius, gente Walachus, nobilis Romanus, Civis de Karansebes ezen oláh distichont írta:

Kent | szenetate | szerund | la | voj, | Rumanus | Apollo
Canto | sanitatem | saliendo | ad | vos, | Valachus | Poeta
La totz, ketz | szvente' | n | Empericie | sedetz
ad totus / vos omnes | quotque | sancto | in | imperio | sedetis
De unde | cunostince | asteptem | si stince | fericse
unde | cognitionem | exspectamus | et scientiam | felicitas
Da Amstelodam | pren | chetz | szte'n | omenie | typor.
Amstelodami propter chartas stat in omni typo

Lepse derapte | andat | frumosze | csetate | Geneva
Legem | directam | dedit | formosa | civitas

Ecz | vine | Franciscus | cinete Leyda Paris!
Ecce | venit | ad vos excipite eum

Prindetz | maene | Sorory | cu czestz nou oszpe: 'nainte
Prehendite manum sorores cum novo hoc hospite; in ante ob viam

Fratzi, Fretatzi, nymphele, pasce carund.
Fratres, Fratricii, nymphilae, pergite currendo

Domny buni, Mary Doctory, Daszkely, s bunele Domne
Domini boni magni Doctores, pastorali et bonulae Dominae

Cu patse ej fitz, cu pene, si száre, rugem.
Cum pace ei fiatis, cum pane, cum sale, rogemus.

Óhajtom, hogy ez a' segédem szaporítsa gyűjteményeidet.
A' Calvinus tiszteletére írt
A' Szent könyvek után 'sat.
reménylem kezedhez ment, noha nem írtál eránta.

Tarts-meg továbbá is barátságodban, melly nékem minden tekintetben felette becses.

tisztelőd
Kazinczy Ferencz mk.

A' Popularis Conscriptio dolgában múlatok itt. Májusnak első napja olta szüntelen ezt folytatom, kivévén az Innep' napjait.

[Eredetije a Szemeretár I. kötetében.]

678.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Barátom!

Hosszas hallgatásodból azt kell kihoznom, hogy vagy valamelly nagy bajod érkezett, vagy sem versemet, sem utolsó, már nem is tudom mikor datált, levelemet nem vetted. Szükségesnek tartom hát ezen levelemet is az elébbeni, még választ nem nyertnek, utánna botsátani, 's Téged szeretetedre kérni, hogy mennél elébb bizonytalanságomból kivenni méltóztassál. A' Te velem való levelezéseden kivül tsak nem semmi sints, a' mi azt a' lántzot erősítené, melly a' tudós

világgal való egybefüggésemet tartja, 's mellyet mind hívatalbéli, mind némelly egyébb környűlállásim elszakasztani igyekeznek.

A' M. Literatúra' állapotjáról semmit sem tudok egyebet azon kivűl, a' mi a' M. Kurirban, és Belnay deák újságában előfordúl. Igen le fogsz kötelezni, ha azt, a' mit Barátid' leveleiből Tudósaink igyekezeteiről, új kiadott, vagy újonnan kiadandó munkáikról. 's általjában Hazánknak tudománybéli állapotjáról, 's azt illető reménységeiről stb. tudsz, velem summásan közleni nem sajnállod. *Theophron, Elisa, Atala,* a' mint a' Po'sonyi deák újságból látom, ki vagynak adva Magyarúl. Esméred-e ezen fordításokat? Millyenek? kik és mik fordítóik? Hát *Salzmann kezdö könyvének* fordítója, *Bersi,* ki lehet?

Hogy Nagy Kánonokot (a' ki a' most üresen lévő Szombathelyi Nagy Prépostságot grádítsa szerént is, más kedvező környűlállások' segítségével is el fogja nyerni) valamennyire esmérhessed, ide irom hozzám a' minap küldött levelének azt a' részét, mellyet olvasásodra méltónak tartok. Igy ír ő a' többek között szóról szóra:

«Veszprémből azt a' tudósítást vettem, hogy Minervának negye-«dik része készűlőben vagyon. Rajnis' Parnassusát fogja elő adni. «Bár tsak mások is írnának! Bártsak az az édes Magyar, a' ki anya-«nyelvemet annyira megkedveltette velem, a' ki annyi ideig hallga-«tott, és örökös kár, hogy tsak egy pillanatig is hallgatott, az, mon-«dám, szóllamlana-meg; Kazinczyt értem. — Vallyon nem kellene-e «gondolkodnunk jó Újságíróról? mert a mostani Magyar Újság alig «érdemes az olvasásra. Én legalább annyira megútáltam, hogy olva-«sására magamat nem bírhatom.»

Munkáid' első köteteit sajtó alá adtad-e már 's mikor szabadúlnak-ki? Dajka munkái fognak-e világot látni? — Én Flórának három köteteit küldöttem Kiss Istvánhoz, a' ki utolsó levelével bizonytalanságban hagyott, ha ki fogja-e maga költségén nyomtattatni vagy nem. Ugyan Kiss István fogadta, hogy Campe Kinderbibliothek tzimű munkájából régen szedegetett gyüjteményemet kiadja. Az is nála van már régen: nem tudom, mint tellyesíti igéretét. Egy Görög 's Római Mythologiát is készítettem Damm v. inkább Meier Otto szerént. Ramlert 's Moritzot némelly okokra nézve nem tartottam tanátsosnak fordítani. Ez a' Mythologia minden órában kijő Webernél. Ugyan Weber kérésére felvállaltam Gvadányi elegy-belegy világhistoriájának folytatását. A' hetedik vagy az általam Miltonból fordított első kötet most van Censura alatt. Meglátom, mit enged az kinyomtatni, 's egyiken azon válik el, folytatom-e tovább a' munkát vagy nem.

Horatzius első könyvének első szatiráját a' végre küldöm, hogy szoros crisis alá vévén, minden tekéntetben való itéletedet szabadon megírd, ha érdemesnek tartod-e Horatzius egyébb szatiráira is hasonló paraphrasisokat próbálnom. Nagy óhajtással várván leveledet, ölellek a tiszteletnek és szeretetnek legtisztább tűzével.

Nemes-Dömölk, Jun. 3-dikán 1804.

K.

U. i. Révay Grammatikáját én még nem láttam. Olvastad-e? Mit itélsz róla?

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

679.

Csokonai Mihály — Kazinczynak.

Debretzen. Jun. 12d. 1804.

Tekintetes Úr!

Sajnálom, hogy nem tudtam a' Tekintetes Uraknak Deretskei múlatásokat, igen örvendettem volna, ha ott a' Tekintetes Urakkal öszvejöhettem volna, kivált hogy a' Tek. Úrral holmiről végeznem és szóllanom kell vala. Rector Uram, a' ki szívem szerént való barátom, híva most ki magához, argumentumúl felhozván a' Tek. Úrnak is ottan létét: de purizáltak, és azon dolgomat hírtelen nem szedhettem úgy rendbe, hogy kimehetnék; hanem a' héten akár mellyik napon ki érkezném menni, ha tudnám, hogy még eddig múlatnak ott a' Tek. Urak.

Addig is küldöm illy nagy hévségben az én öreg Dorottyámat, ha impertinenskedik a' Tek. Úrnál, méltóztassa Comicus szemmel nézni. Legalább nevessenek rajta az Urak egyet kettőt, tsak nem lesz[1] ollyan únalmas, mint a' Conscriptio. — Egyébaránt is ez a' Munkám tsak a' maga neméban való próba, és tsak azért adtam ki még most, hogy egynéhány Exemplárjai (mert nagyon keveset nyomtattattam belőle, és már magamnál tsak 11 van) elterjedvén. előre a' Világnak néhány ítélettételét megkaphassam, 's a' Munkát a' szerént jobbítgathassam, hogy belőlle tökélletes Comica Epopeia válhassék jövendőben.

[1] Itt egy szó helye ki van vágva.

Tisztelem T. Baranyi Jósef Urat. Méltóztassák az Urak tudtomra adni, mikor jutnak Sárándra, ott is van egy hajdani Tanúlótársamból maradt Barátom, 's örömmel kimegyek látogatni.

Addig is szokott tiszteletemmel maradok

a' Tekintetes Úrnak [1]

Kivűl:

Tekintetes *Kazinczy Ferentz* Úrnak, ez időben a' Vármegye' egyik Conscriptorának, minden tisztelettel. *Deretskén.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

680.

Csokonai Mihály — Kazinczynak.

Debretzen. Jun. 14d. 1804.

Tekintetes Úr!

A' Dorottyáról tett ítéletre akárki is rá esmér, hogy annak fő okát, nem én bennem, hanem a' Tekintetes Úrban kell feltalálni. Mégis köszönöm; mert, ha én azt egész mivoltában nem hihetem is, bátorságot ád nékem, 's talán ezen a' háránték úton hasznomra válik. — Azt az egyet említem Dorottya felől tsak, hogy az a' Censura miatt, vagyis inkább a' Correctura által, nagyon meg rontsoltatott, 's még sokkal jobban *disjecti membra poëtae,* mint a' Rhédeynén . . . .

Küldök belőle ezen ember által 20 Explárt, mellynek 10-ét az Erdély számára bépakolt 100 Explárból vevém ki. Ha sok lesz: a' Váradi Uraságok között eloszlik; ha pedig onnan is kimarad, Tiszt. Takáts Károly Uram kezéhez veszi. — Van benne egy Exemplum Hollandiai papiroson.

Dr. Földynek minden Munkáját még tavaly tavasszal megkértem az Özvegyétől Gróf Szécsényi Ő Excja számára pénzen; de azt a' trepida Zelotypiát, a' mellyet a' Vén Annya, férjének Dr. Veszpréminek írási 's könyvei eránt praktizál, ő is bészíván, tőle által nem vehettem. Hogy azután az Egek, vagyis önnön magam, igazítani kezdettem a' Financiámon, legalább a' literarián, kértem a' magam számára, olly tzéllal, hogy azokat az Irónak Életével és Karakterével kiadom: de az is mind az Asszony gyengesége miatt.

[1] Az aláirás helye ki van vágva.

mind azért, hogy én az Ollyakkal bánni nem tudok, vagyis tudni nem szeretek, füstbe ment. A' Tek. Úr intése ismét felébresztette bennem a kívánságot, és kész leszek minden lenni az Özvegy körül — még Stutzer is! Gott bewahr! — tsak az Irásokat. mellyek jó renddel vagynak leírva, és közöttök találtatik Földinek a' maga halálos ágyába saját kezével írott kis Biographiája is, kezemhez keríthessem.

Zrinyinek nyomtatott Explumát még eddig nem keríthettem, és tsak egy hűséges Apographummal élek. Régi tzélom már nékem Ennek kiadása, egyidős az Árpád felől való gondolatommal. Mikor Csurgóról haza útaztam örökös privatusság' votuma alatt, Szigetvár felé kerültem, és a' Nemes lelkű Festetits Lajosnál 2 napot töltöttem, hogy tzélomhoz képest ennek a' ditsőséges Magyar Epopoeianak Scenáját öszvejárhassam. El is mentem a' Várhoz. a' tábor' helyéhez, a' Szulimán tábori Rezidentziájához az Uraság' kotsiján, a' ki azt is megígérte, hogy a' Szigeti Parochiale Templomnak (Török Moschée volt) hemisphaerica Cuppoláján lévő pompás festést, melly a' Zriniás foglalatját adja elő. a' könyv elibe lerajzoltatja. Ennél még többet ajánlott Gróf Festetits György Ő Nga. a' ki a' Hérós Zrininek, 's a' Poéta Zrininek valóságos képeket, mellyek a' Csáktornyai várban in Originali megvannak. számomra megígérte. E' szerént. ha az én szándékom szerént az említett Epopoeia, egy Critica Dissertatióval, az Epopoeiának fundamentomával, és Précis-ével. az Iró életével (kivált Sacy szerént). az Originalis verses Textussal és a' mellé tejendő Prosás Metaphrasissal. historico-aestheticus Commentariussal, és személlyeket 's dolgokat béfoglaló kettős Indexel nyomtatódik ki; 's annál fogva két jó Kötetre terjed: igen szép lesz az 1-ő Kötet előtt a' hérós Zrinyi képe, a' Szigetvári Templombéli Historiás képpel, a' 2-ik Kötet előtt pedig a' Poéta-hérós Zrinyié, a' Sz. Ilonai erdőben lévő és még ma is épen álló keserves monumentummal, 's a' t. — De ez az én Nagy Ideám tsak akkor indúlhat meg, — 5 esztendőtől-fogva tartó Plánumom után, — mikor Árpádhoz kezdhetek. azaz, mikor kiadván egymás után apród Darabjaimat, Epicus Circulusomba belé lépek. A' Censurák' és Typographiák' lassúsága esztendőket lopa el tőlem közelebb is.

Most szombatra várom a' Salétrom Tisztet Kassai Szenátor Fülöp Úrtól, a' *Lillám* felől való válasszal. Nem tudom, mi jön.

A' Lillán kivül lévő *Ódáim 2 könyvben,* mellyek egyvelgesek, most érkeztek le a' Censuráról, 's azokra írok egy Dedicatiót B. Orczi

László Ő Excjához, (mit ítél az Úr?) egy Praefatiót a' Volksliedekről 's azoknak külömböző Natioknál való Karakteréről 's Mustráiról, és szükséges Jegyzéseket.

Az *Anákreoni Ódáimra* legbővebb Commentáriust írtam, hogy Massájok legyen: de Hafiz és a' persiai dolgok miatt azt mind ez ideig el nem végezhettem, mert tökélletes a' Revitzki Specimen Poëseos Persicae-ja miatt nem lehet, ezt pedig sem költsön nem kaphattam, sem pénzemért, noha mind a' Pesti, mind a' Bétsi könyves és Antiquarius boltokat öszvekerestettem. Mái napon írtam éppen Gróf Szétsényi Ő Excjának, instálván, hogy penes Reversales egy holnapra adassa ki a' Nationalis Bibliothékájából.

Most extrahálom közelébb ezt a' kis Dissertatiómat, mellynek tzímje: *Rövid Kritikai Rajzolatja egy nagy Magyar Epopoeiának, mellynek neve Árpád, vagy a' Magyarok' megtelepedése*. Ezt még a' jövő Hónapban in extractu 2 árkusban ki szeretném adni, hogy addigis, míg egész erővel belé foghatok, a' hazabéli Tudósok javának ingyen megküldözhetném, 's felőle való Opiniójokat, Tanátsadásokat, tudósításokat és segedelmeket megnyerhetném. Ezenn én holtig akarok dolgozni, és e tzélra kuporgatni egy kis pénzt, hogy magamnak egy kis kertet, másfél szobát, és 10—12 históriai könyvet szerezhessek. Mert harmadévi Desolationk miatt, egyik sem lévén; írásaim szerte széllyel vagynak, leveleim rendeletlenűl [!], válaszolatlanúl, gondolatim, planumim elszilálva.

Ez okon késtem eddigis *Daykával,* mert egy darab írásomat 8—9 zugolyból öszve keresni, 3-napi munkámba 's 1-napi ebattázásba kerűl.

Mégis véghez viszek mindent ebbe a' Hónapba; mert a' béres Lakónkat elbocsátottam, 's annak szobájába költözök, míg módom lesz a' kis Kertre magamnak egy Rezidentziát ($1^1/_2$ szobát) gabalyittatni. De ha minden 100 Rftra, a' mi a' jóltévő Szétsényi és Festetits familiától számomra jön, egy egy Kalvinista Butzúztató akad, mint a Czinderyné 100 frtjára, úgy sem pénzem, sem kedvem nem lesz. — Külömben, bízni kell: nem méltó a' felemelődésre, a' ki tsüggedez!

Óhajtom minél előbb a' Sárándi vagy Pértsi Conscriptiót, (egyébütt Condescensióra barátim nintsenek) hogy szembe tisztelhessem a' Tekintetes Urat. Ha az a' tőlem legközelébb kiadandó Manuscriptum, mellynek titulussa: *Debretzen Krónikája, és Debretzeni Miscellák,* a' Purizáló által a' héten elkészűltek volna, magam

is annak kedvéért Váradra fel menék vala. De már az halad 1½ hétig.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

681.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Épen tized napjára vettem leveledet. Nyavalyád és sűrű viszontagságaid keserű szánakozást támasztottak bennem. Kedves barátom! ha téged elvesztenénk, mennyit vesztenénk! Élly még sokáig; a' te életed más sokaknak életet ád: Voltam én a' zajos Inn' szélén, még pedig sok ízben voltam, éjtzakáztam partyán, a' hol a' szabad ég fedett. Hányszor gondoltam reád, és vérzett szívem, noha te engem nem ismertél. Ó ha tudtad volna, hogy haragos vized partyán jár egy érted sóhajtó barátod, meg-könnyebbült volna szíved.

Az újabb történetek sok igaz lelket búba merítettek. Számtalant ezen a' földön is. Sokat talán el is fognak csüggeszteni úgy, hogy méltatlanúl kezdgyenek itélni az emberi nemről, mellyet a' becstelen pór község' alacsonságai így meg meg-gyaláztak. A' törvényt a' bűn letapodta: Igazán mondgya Virág. Az erőszak kitekerte az Igazság kezéből az országló fascest. De hadgyuk ezeket azoknak, a' kiket közelebbről érdekel, 's lássunk, édes nyugodalmunkal élvén, önnön gyarapodásunk után.

Igen szeretem, hogy Hertelendi Oberster Úrnak technicus szavait vélem közlötted, annyival inkább, mivel magam is hasonló munkában dolgozok. Én t. i. a' Cavaleria Manoeuverekhez való Explicatiót fordítom most Siegenthál Uhlán Oberster Ur' írásaiból, magam számára.

Előhozom a' közlött szavak felől való észre vételeimet: Gliedet én meg hagyom glédának; mivel a' katonáknál bevett szó; de rend is annyit tesz.

Route, file, ruta vagy sor mindegy.

Flügelmann csak ugyan szárnyas ember, mert ez szint olly bevett szó, mint szántóföld, ha bár meg nem állya eggyik is az Analysist.

Kanyarodás, hoc est ugyan csak bene! Azonban vegyük észre, hogy a' két utolsó Insurrectiókban három félekép is comandérozták a' Schwenkolást. Némelly Vármegyék, azok közt Bihar, úgy mondta

hogy, Kanyarodgy! mások, kivált a' Dunán túl valók úgy mondták. hogy szárnyazz! Szabolcs pedig, térj! Utolsóval tartok én is, mert régi és alkalmatos szónak lenni itélem. A' Franczia úgy mondgya. hogy Conversion.

Stockmann igen is sarkember; de pirôt, hypomochlium, nyugvó pont a' gémen, nem annyi, mint Stockmann. Ennek megnevezését bízzuk a' Mechaniára.

Csapat, úgy vélem, nem fejezi jól ki a' Colont.

Allignement vagy Richtung igazulás volna; de ez a' szó nincs ínyemre; noha már a' Banderiumok' idejében sokat hallottam. Geometriásabb szót szeretnék.

Oefnungot nyilásnak teszem. Minek nyilatkozás?

Patrouillet a' régi Magyarok Száguldónak nevezék. Czirkálóknak a' mi katonáink a' Harminczad', és dohány-Uiberreitereket híják.

Backenbartot a' mi katonáink szakálhajnak nevezik. Sólya ócska csizmának a' feje. mellyet száráról lemettzettek. — a' pántofli más.

A' többiről egy értelemben vagyok véled. Azt tartom mind azáltal, hogy sokat használna, ha magad revideálnád az írást, mert nem csak a' szókban, de kivált a' technicus szóllásokban lehetnek hibák. mellyek be csúszván, lassankínt elcsúfitanák a' nyelvet.

Harmadnapja érkezett Regementünk számára 214 Recrutákból álló Transport Pest, Heves és Borsod Vármegyékből, és így tiszta Magyarság. Ellenben Kinmayer Huszároknak sok Tótság jutott. a' kik Abaúj. Sáros, Szepes és Gömör Vármegyebélieket kaptak.

Tisztyeinktől tudakoztam a' Conscriptio állapottyát, de ők nem tudtak világos előadást tenni felőle. Úgy hiszem. hogy te. a' ki benne foglalatoskodsz. igazabb nótiót adhatsz nékem. mellyért kérlek is.

Csokonainak ama gyönyörű két énekeit: a' Pillangóhoz és a' Szemrehányást meg küldé Mihálkőy. Mennyi édességgel bír mind a' kettő! De a' 3-dikat a' Reményhez. mellyet említesz, még nem bírom; azért nagy örömöt szerzesz. ha megküldöd. Nem tudom Horatzius ejtette é ki szebben ezt:

Lyánka míg ingó kegyelmed tiszta szivemhez hajólt.

E' folyó holnap 11-dikén szomszédságunkban Jariszló várossában nevezetes szerencsétlenség történt: Vasárnap templomban lévén a' nép, a' torony leomlott, beszakasztotta a' Chorus felett a' templom' bolthajtását, végre a' kriptát is, 24 embert agyon csapott, 's eltemetett, sokat pedig megkárosított. Nagy részint oka e' szerencsétlen-

ségnek az előbbeni ide való kerület Ingenieurje, Kuksz, a' ki ezt a' 3 esztendőkig zárva tartott romladékony templomot újra megnyittatta.

Élly, kedves barátom és szeress.

Przemyslóban Junius 23-dikán 804. Ment mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

682.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Lelkem Kedves Barátom!

Igazságtalan vagy; a' TE nagy tiszteletet érdemlő Drága Aszszony Anyád meghalgatta ezen szívből származott és egész energiával mondott kérésemet: «Hadd ne essem szentség törésbe!» és TE tsak kevéssel kissebb bűnbe ejteszsz. Eddig, ha szabad meg vallani, meg annyi örömet éreztem gyógyulásodon, mint más akárki: de bezzeg le forrázád a' philantiát; közel felit el vetted örömemnek. Ha reád haragudni lehetne, nem múlatnám el: de hogy nem lehet, bizonyítsa a' mi habok közt hányattató és szánakozást érdemlő szép Aszszony barátunk, ki e' héten kétszer nagy hittel állítá előttem, hogy ő reád nem haragszik, sőt tisztel és betsűl. Van ereje a' lelki esméretnek, van az igazságnak! De mind a' mellett is a' gyógyúlhatóság menjen egész gyógyúlásig, és a' recidivával ne fáraszd magadat; quia iniuste Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit!

A' Húgotskámmal a' virág tövek eránt hólnap szóllani fogok.

A' feleségem, ki már fenn jár és frissen vagyon, tisztel, és alázatosan köszöni a' sertést; engedd meg Lelkem, hogy én lelkem esméreti ellen ne köszönjem, és tartsd elégnek, ha arra a' gorombaságra nem vetemedem, hogy viszsza hajtatnám. Gyermekeink tsókolják kezedet; azon leszünk szívvel lélekkel, hogy Károlyka jobb ember legyen mind az apjánál, mind az annyánál.

Kis és Németh barátink' leveleket szíves rész vétellel olvastam; Kis jegyzéseit majd mind jóvá hagyom: hanem a szelid ki fejezéseit anyai nyelvünk' képiben kérem, hogy keményebb értelemben vegyed, külömben nem leszel ment a' rajta tett erőszaktól.

Perelhetném veled: de még is áldalak, ölellek, tsókollak, mint tisztelő hív barátod Debretzenben, Jun. 29-én 1804.

Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

683.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Édes barátom,

Én ma Csütörtökön dél tájban értem ide. — Az Úr Vasárnap Váradra megyen. Cselekedje azt a' barátságot, hozza-ki Debreczenből azt a' Rizma papirosat, mellyet az ide zárt írás mellett Pfannschmied Úrtól várok, 's tétesse-le számomra a' Pocsaji fogadóban; meghagyván, hogy tegyék-félre, míg oda érek. Vissza jövőben pedig, melly bizonyosan kedden lesz, tekintgessen körül az Úr, ha nem lát e meg. Lesni fogom, hogy eggyet kettőt szóllhassunk, 's jó útat kivánhassak Patak felé. Adieu. Esztár 5-o Jul. 1804.

Nota.

Die von Pfannschmiedsche Handlung in Debrezin wird ersucht, auf den Fall, wenn sie gegen mein gestriges Schreiben H. Advocaten Gabriel von Nagy einen Riss dieser Sorte Dobschauer Post Papiers nicht schon zugeschickt hätte, gegenwärtigem Boten, der mir dieses Papier zubringen wird, übergeben zu wollen. Nur muss dieses Papier dem Bogen, auf welchen ich diese Zeilen schreibe, ganz gleichen. Esztár, bey dem Geschäfte der populären Conscription d. 6. Jul. 1804.[1]

Franz v. Kazinczy.

Auch nimmt der Bote 15 kr. um mir dafür Cremor Tartari zu bringen.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

684.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Esztár, 6-a Jul. 1804.

Éppen indul Debreczenbe eggy ember, és holnap dél után ismét itt lesz. Ez kihozhatná azt a' kötés Papirosat, a' melly iránt az Úrnak tegnap a' Dereeskei kocsis által írtam. Ha a papiros már az Úrnál

[1] Keltezve azért van a következő napról, mivel a megbízatás teljesítését csak másnap várhatta Kazinczy.

van, adja kérem kezébe; ha pedig még nincs kezébe, utasítsa ötet Pfannschmiedhoz, a' kivánt papirosért. Nagy szükségem van reá.

Itt nincs egyéb újság, hanem hogy Patay András megnyerte már a' dispensatiót, hogy az Ángyát Özv. Patay Józsefnét elvehesse, 's elveszi. Az Úr Pocsajon keresztül menvén, tekintsen bé a' Fogadóba, ha nem múlathat is úti társa miatt. Adieu.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

685.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

29. Jul. 1804.

A' Fraudulenter Materiájában két igen nagy dolog van, a' mit mondanom kellett volna, de írnom nem lehet. Az eggyik az, hogy az a' Debr. Uraság, a' ki tőlem azt tudakozá, ha igaz e, hogy N. N. eggy vak Debreczeni koldushoz folyamodott? Fraudulenter jár*hat*. — a' 2-dik pedig valami ezt az N. Nt illethető. Mind ezeket a' vásárnál elébb nem igen fogom teljesíthetni, hanemha egésségemre nézve Debreczenbe kell mennem. Akkor ez lesz első dolgom.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

686.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Julius 30d. 1804. Pesten.

A' Komáromi Mindenes Gyüjtemény I. negyedében pag. 283 előadatnak némely M. poéták, kiket én tudatlanságból könyvetskémből ki hagytam; *Körtvélyesi, Füsüs, Veszelin; Beregi, Pósaházi, — Rémius.*

Kérlek tehát, kedves Kazinczym, de úgy ha terhedre nem leend, akkor a' mikor — mert nem szükség sietnünk — valakinek Sáros Patakra (Szombati János Prof. tudositotta volt a' Komáromiakat) írj, hogy a' most említett poeták verseiből, példáúl, küldgyön számodra. Mert itt Pesten sem a' *magyar,* sem *a' deák* könyvesházban nem találok semmit ezekből, 's ezekről.

Vártam Budai Esaiástól is és kértem segédet; de nem méltóztatott felelni. Láttad nála levelemet. Kérd el tőle *per jocum* azon levelet: 's tudd meg szándékomat.

Sok, igen sok köztetek (meg botsáss!) a' Gamarista. Mind nálunk, mind nálatok megmarad örökre a' *theologicus furor,* — Oh soká rokon véren hízott szörnyeteg! — ha tsak a' *humaniora studia,* a' mint neveztetnek, és igazán! meg nem szelidítnek bennünket! nem vádolom a' *Theologiát.*

Szeretnék akárhol a' ti vidéktekben egy az enyímhez hasonlatos érzésűvel néha néha *levelezni,* de ollyannal, ki engem ne vinne Arabiába, Persiába, sem pedig Jerusalem porába *dagescheket* keresni: ki nem tsak a' *ritmusi* dunnogást értené, és gyakorlaná; ki etc.

Ama' Mottó: me cum magnis vixisse invisa fatibitur, neque Invidia — tsak Horatziusra illik.

Eszembe jutott: öszveírni a' Magyar szokásokat, a' már eltörlötteket, a' még élőket, minden helységben p. o. illyen volt: *Miklós tántza, Szent Iván tüze,* Gergely napján a' gyerekeknek házról házra járások, és éneklések. «Szent Gergely Doctornak híres tanítónak az ő napján mennyünk oskolába» etc. A' mátkatál. Pünkösdi Királyné, etc. etc. Vajha találnál valakit, ki ezekben gyönyörködnék! minden faluban vagyon, úgy vélem, írástudó; könnyen, 's hamar öszve lehetne sok szokásokat szedni, és nyalábként kiadogatni. Ez által is sokan felébrednének a' hazai dolgokra. Az *idegen* szokásokat tanullyuk: *a' haza bélieket* el felejtyük, illetlen dolog. Eféle gyüjtemény sokra hasznos volna. Tegyünk próbát! 'S te az Érsemlyénieket tanúld ki. így Debreczenben biztass fel valakit az írásra. Nb. a' Sobak, tót, 's a' t. szokásokat sem kell elhagyni, a' menyegzőben, lakodalomban, fonóban, kukoricza fosztáskor, etc. etc.

Anonymus, Belae Regis Notarius is említ némely szokásokat. Te most sok helyeken meg fordúlsz, tudd ki a' legkisebb *folyónak, tónak,* régi vagy új nevét. 's a' t. Ezekben 's e' félékben meg fáradván, gyönyörködgyél osztán a' qui fit M[aecenas] cadentiáiban: és ha kedved duzzan, olvasd által «Minthogy téged . . .» 'S hidd el, hogy Virág annak fordításában gyakran el neveté magát, leg alább elmosolyodék: mert a' pajkos Horatzius juta eszébe; ki nem mindenkor oda üt, a' hová néz.

Szeretném tudni, mit itélnek a' M. P-k nevű könyvetskéről, a' ti tájatokon. — Te, a' mint emlékezem, kivetted a' mit Molnár Albertről írtam; ha valami különöst tudsz felőle, tudósíts. Curtiust igérte nekem egy Erdélyi fi.

Igaz! Jól válaszoltam e Gyöngyösi Jánosnak? — Kreskai egy hónap előtt nálam vala; kedvetlen szabású: hírem nélkül ména el.

Nyilván olvasta másutt a' *spurei turci*. Nem tehetek róla. Én a' fanyalgókkal nem sokat gondolok.

— Ismét Mense Junio. Egy ifjú, — hajdan patvarista-nevű — hozta hozzám 1. Tertina de *Marmorea Statua* primis Consulis ... 2. Peretsényi Elegiáját *Bükihez*, 3. Takács K. magyar Hexametereit ugyan ahhoz. Tudakoztam, ha volnának-e Nagy Váradon sok *Compactorok*, mert ott az a' Nagy Nemesség, két püspökség, káptalan, Academia, confluxus: 's a' t. feleli: «két valamire való Compactornál ott több bizony nintsen.» Szerezd meg magadnak ime Kézírást: *nyelvek meg vetése, Nemzetek elmúlása.* Pétsi Vice Isp. — a' Bétsi Censura rá tette: *Non admittitur*. Szerezd meg magadnak, ha lehet; 's per consequens nekem is meg lészen.

Most jutnak eszemben azok a' bavariai cuprumok 's könyvek. Gyönyörködtetnek már előre. *Habán fedél.* Másodszor ki jött Pos[onii] 1773. ismered-e e' kis könyvet? A' gazdának igen jó. Tégy próbát. Kérlek, és egy ollyan fedelet tsináltass. A' tűz 's a' t. ellen: használ. El ne feledd. Gondold el, millyen betegségnek kellett annak lenni, melly engem a' 24. Martii egész eddig nem hagyott el. Most már kezdek jobban 's szabadabban lehelni! Vale Tuus V. mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

687.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Felső ajakad dagadása mutatja, hogy bajodnak kútfeje még ki nem apadt, és ki nem párolgott; azért a' füstölt ruhával való borogatásokat ne szűnjél meg folytatni; a több szerekkel is élni. A' benned lakozó Isteni erő erősittsen és gyámolítson a' sokszoros tsapásoknak nagy lélekkel való szenvedésire!

Nem ijesztelek é meg, ha hólyag szívó flastrommal fenyegetődzöm? De talám el kerűlheted. E' héten múlhatatlanúl kell veled beszéllenem. Egésségedért is, szívünkért is. A' levelet el küldöm. Baranyi József Urat baráti szeretettel tsókolom és vagyok híved

Debr. Júl. 30-án. 1804.

Szent-Györgyi mk.

U. I. El is felejték gratulálni, a' közelebbi Újságban Vice-Ispánnak tettek: non equidem invideo; miror magis etc.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

688.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Léta, 1. Aug. 1804.

A' Plenipotentiát és levelet az Anyám kezében hagyám. Talán holnap Debr.-ben lesz, és consulálni fogja az Urat. Az Úr kösse a' lelkére, hogy ne halassza, mert kárát valljuk.

Alig ha nem szóll felőlem is. Képzelem, hogy az Úr arra ismét azt fogja mondani, hogy abba nem avatkozik. És azt jól is teszi, — ha nem énreám nézve — bizonyosan magára nézve jól. De azt megmondhatná az Úr *mint Prókátor* — hogy tömlöczözni nem tanácsos, mert az nem szabad, és bizonyosan fiscalis Actióba keveredik. Osztán meg ítélteti magát. Kérem az Urat, készüljön reá, és cselekedje a' mit az ész és szív kíván.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

689.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Lelkem kedves Barátom!

Még ha jó phrásesbe vólnék is, az egyszeri ember mondásaként, tsudálkoznám Chirurgus Uram tsuda kérdésin; tudni való, hogy addig kell szívatni, míg hólyagot szív, melly ha ma estvére jó vastagon rá boríttatik, hólnap reggelre meg leszsz, azután ha harmad napig rajta áll is, nem szív a' többet azon helyen. Ha önként hólnap reggelig meg nem tsattan, egy ollótskával kell a' hólyagot meg metszeni, 's ki folv belőle a' sárvíz: e' meg lévén, kenjenek meg egy darab laput vagy zöld káposzta levelet sótalan írós vajjal, vagy téjfellel, 's azzal borogassák. Ha szárad, frisset azonnal helyibe. Kell é nyitva tartani, vagy nem, hólnap után válik el; de úgy reménylem, nem leszsz rá szükség. Leveledet vettem, minden jót tenni szívesen igyekezem. Ölellek és gyógyúlást kívánván, vagyok

Debretzenben Aug. 3-án 1804.

híved
Szent-Györgyi mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

690.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Mike Pérts 16. Aug. 1804.

Ezen 30 ftból 20 az Úré, 10 a' mi Csokonaynké. Elfelejtém tegnap oda adni. Ajánlom magamat barátságába.

Csokonay Urat tisztelem egész barátsággal. Szeretném ha itt eggyütt múlathattunk volna.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

691.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér-Semlyén 7. 7ber. 1804.

Kerestem az Urat 2dik 7brben, mihelytt a' szekérről leszállottam, kerestem azután is; 's estve midőn már a' ház zárva volt, a' Hadházi emberrel eggyütt zörgettem az ajtón, 's nem találtam. Más nap korán Hadházra ment. Ha hát akkor szóval nem lehetett, hadd ajánljam most barátságába az Úrnak az én Sophiemat. — 27-dik Aug. adta nékem őtet az atyja, 's Novemb. elején haza hozom, ha Isten akarandja és élünk. Senkinek sem mondtam szándékomat, 1. hogy ha el nem sűl, ne tudassék, hogy oda gondolkoztam, 2. Mert ollyan lábon állánk itt, midőn felmentem, hogy nem is mertem szóllani. 3. hogy a' Világ onnan, hogy ezt a' lépést tulajdon magamtól teszem, lássa, ha igaz volt e az, hogy én Marist elvenni szándékoztam. Sophie jegyben volt eggy Maximilien Comte d'Etoile nevű fr[anczia] emigránssal, a' ki vissza menvén, eggy 300 ezer livrájú személyt elveve, 's én éppen à tempo jövék. Éljen az Úr szerencsésen. Asszonyám megnyugodott választásomon, s ezt felelte: hiszen én mindég igen szerettem Sophiet. Az Úr ismeri az atyját 's a' házat. Az ellen nem lehet kifogás. Tegnap veszem gratuláló levelét Csanádi Istv. Úrnak Álmosdról; vallásunk külömbözése mellett is jónak tartja. Adieu.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

692.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Édes barátom,

Harmadik Septemberben igen későn értem Semlyénbe. Az Anyám már ágyban feküdt. Nem láttam jónak, hogy akkor szólljak. Más nap reggel bémegyek, 's kilesem, mikor megyen ki mind a' két leány, 's reájok csukom a' pitvar ajtót, hogy míg beszéllendek senki meg ne zavarjon. Elkezdém:

Édes Asszonyám! két vád volt ellenem: 1. hogy M-al vétkes ismeretségben éltem. 2. hogy M-t el akarom venni. Hogy az első nem igaz, megtetszik onnan, hogy midőn hozzá a' Doctort bévitték, hogy megvisitáltassék, M. magát örömmel alája vetette. Nékem rugtata az Anyám, hogy nem igaz, hogy azt *akarták*. Elhallgattam. Hihető e, hogy M. ollyat gondoljon. Azonban a' M. őrzője Semlyénben lévén éppen, megnyugtattam curiositásomat, 's megtudakoztam tőle, ha volt e ott Dr, és mit csináltak? 's ez úgy beszéllte a' dolgot mint M. — —

Nekem rugtata, mondom, az Anyám, és győztem hallani a' leczkét, intést, szitkot.

Édes Asszonyám, mondom, hadd szólljak csendesen: fontos mondani valóm van. Minekelőtte szóllhatnék, ismét kifakad.

Harmadszor is ki fakad;

's ki fakad 4szer is.

Soká tartott a lárma, 's végre megszóllalék:

Édes Asszonyám, minthogy csendesen szóllanom nem enged Asszonyám, kéntelen vagyok elhadarni; — én megházasodtam. elvettem Török Sophiet, 's ajánlom őtet is, magamat is Asszonyámnak grátziájába, imhol a' gyűrű!

«hiszen én mindég igen szerettem Sophiet!»

ezt az eggyet tudta a' szegény szerencsétlen Anya mondani örömében. Mint mikor a' fortepiano a' muzsika egész f r a c a s-ját harsogja, 's egyszerre esik a' DIS lassú szelíd hangjába, így esett az Anyám ebbe a'

hiszen én Sophiet etc. etc. ba:

Édes Asszonyám, mondám: én kérem Asszonyámat, hogy tiszteletlenségre ne magyarázza, hogy Asszonyámnak eggyezését nem kér-

tem-ki erre a' lépésre. Ezt kivánta-meg tőlem a' Gróf is; de én a' Grófot capacitáltam, hogy az én becsületem azt kívánta, hogy minekutánna már Szepes Vgyéből is vettem Apostoli leveleket, hogy eggy szobaleányt el ne vegyek, 's a' világ ezzel a' bolond hírrel eltölt, — én éppen az által, hogy a' világ lássa, hogy én Asszonyámnak engedelme 's legszeretettebb barátinknak hírek 's tanácsok nélkül, és így egyenesen tulajdon ösztönömből tettem ezt a' lépést, hazudtoljam-meg ezt a' hírt. — Nem szóllott; nem szóllhatott; 's én kimentem. Asszonyám azonnal felkölt, 's hírt vitt Fráter Antalnénak, hogy íme megházasodott Ferencz! —

Édes barátom. örvendj szerencsémnek. Reménylem a' több bajaimon is által esem. S... húgom. a' ki nagy indítója volt ezeknek, megvallá nékem, hogy *sajnálja téli bántásait.* 'S van e szebb triumphus?

A' ki rútat tett, az pirül a' dolgot jóvá tenni, noha szeretné. Ez a' mauvaise honte bajos dolog. De jó lesz belőle.

Ölellek. Ujfalu 10. 7br. 1804.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

693.

Németh László — Kazinczynak.

Wohlgeborner, Hochgeehrter Herr!

Ich habe die Ehre, Sie zur Theilnahme an einem Institute einzuladen, dessen Geist Sie aus den bereits erschienenen drei Jahrgängen der Arbeiten desselben, und dessen Plan Sie aus der Beilage ersehen werden.

Die Verehrung, mit welcher ich Ihre literarischen Verdienste erkenne, mag den Anschein von Zudringlichkeit entschuldigen, den ich mir durch diese Einladung zu Schulden kommen lasse.

Wie glücklich würde unser Institut sein, wenn auch Sie thätigen Antheil an demselben nehmen wollten; wenn auch Sie Sich überzeugen könnten, dass die vielen und grossen Staaten der österreichischen Monarchie wenigstens in literarischer Hinsicht nur Einen Staat bilden sollten. Es scheint als ob ein Theil der Schuld, warum unsere Literatur im Auslande so wenig bekannt ist, und so sehr verkannt wird, an uns selbst liege. Wir sahen während der kurzen drei Jahre, die unsere Annalen durchdauerten, manche treffliche

periodische Schrift in Böhmen, Pohlen, Ungern, Siebenbürgen, Italien zu Grunde gehen — weil sie für einen zu engen Kreis berechnet war. Hätten die verdienstvollen Gelehrten, die daran Theil nahmen, sich einen gemeinschaftlichen Mittelpunct gewählt, hätten sie z. B. unsere Annalen als ein ausschliesslich für ihr Vaterland berechnetes literarisches Blatt betrachtet, was es seinem Zwecke nach auch wirklich sein soll; hätten Wir Böhmen, Pohlen, Ungern, Siebenbürger, Oesterreicher uns freundschaftlich die Hände gebothen und das eigenthümlichste Interesse unseres verschiedenen Particular-Vaterlandes mit dem allgemeinen Besten unseres grösseren gemeinschaftlichen Vaterlandes verbunden; so würde für die Ehre der Wissenschaften und Künste in der österreischen Monarchie und für den literarischen Ruhm derselben, vielleicht auch für den Privatvortheil der Gelehrten, wahrscheinlich mehr gewonnen worden seyn. Virtus unita fortior. Was der Böhme, was der Unger und Siebenbürger allein nicht vermag, das kann er, wenn er seinen Brüdern freundschaftlich die Hand biethet, ohne dadurch den Rechten und Vorzügen seines besonderen Vaterlandes auch nur das Geringste zu vergeben. Betrachten Sie also die Annalen als ein Blatt, das lediglich für Ihr Land bestimmt, und das ganz dazu geeignet ist, die Ehre, den Ruhm und das Privatinteresse desselben zu vertheidigen und zu beleben. Wenn alle Gelehrte in der Monarchie nach dieser Ansicht den Annalen ihre Theilnahme schenken, so wird aus denselben eine Zeitschrift hervor gehen, welche für alle Bestandtheile unseres gemeinschaftlichen Vaterlandes gleichen Werth, und selbst in dem stolz auf uns herabsehenden Auslande Ansehen gewinnen muss.

In Erwartung einer gütigen Antwort, die ich mir binnen sechs Wochen erbitten muss, habe ich die Ehre mit Hochachtung zu seyn,

Wohlgeborner, Hochgeehrter Herr Ihr ergebenster Diener [1]

Raab d. 12. Sept. 1804.

Ladislaus v. Németh mpr.

Kedvesem, együttal arra is kérlek, add tudtomra, melly Fachokban akarsz velünk munkás lenni. Hát a' Conscriptionalis Tabelláját a' körülötted fekvő Vármegyéknek nem szerezhetnéd meg nékem?

[1] A levélnek eddig terjedő része egy nyomtatott prospectusról van másolva, a melyen a szóban levő folyóiratnak czélja, a munkatársakat érdeklő határozatok, stb. is részletezve vannak. A levél magyar része a német felhívás után Németh kezeírása.

valamint az előtted esméretes Magyar és Erdélyországi protestans oskolákban munkálkodó Tanitóknak lajstromát? — Mit mondaszsz a' Sopronyi Társaság munkáihoz? mit Szirmayhoz? Az elsőnek szeretném tőled mennél előbb recensióját venni. Láttad e már Korabinszký mappáit? Én igen kivánnám, hogy olly hiba nélkül valók volnának, mint szépek többnyire. Én most népeimmel eggyütt az egész nyarat vidéken töltöttem, még most sem vagyok rendben a' házi munkáimmal, azért nem vetted több ideig levelemet. Ölellek népemmel eggyütt. Irj mennél előbb.

U. I. Épen most olvasom Kedves Sz. Györgyinknek leveléből, hogy vőlegény vagy, az egek áldjanak halmos örömökkel!!!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

694.
Kazinczy — Nagy Gábornak.

26. 7br. 1804.

Édes barátom, Bármi kedvetlen a' kérés, a' mit teszek, áldozzon az Ur a' barátságnak, és érezze, melly jót teszen. Bár mi kedvetlen, mondom. Érezze, hogy nagy szükségem van reá, 's kivált most. Szerezzen nekem Ötszáz ft., úgy hogy azt Octob. 20dika táján bizonyosan vehessem. Higyje el az Ur, hogy barátságát nem azzal fizetem vissza, a' mivel szokás, hogy az Urnak bajt 's gondot csináljak, 's nem felejtem-el soha, hogy az Ur most segít rajtam. Ha többet szóllanék, bízatlankodás volna. Cselekedje az Úr. Tud olly helyeket, a' hol van kiadó. Talán a' háznál is van. Szükségem van reá.

Az Anyám azt mondá Dobozi Mihálynak, hogy ezt a' szerencsét, t. i. Sophiet, nem is álmodhatta. Örül neki, és úgy áldjon meg az Isten, hogy örülök minden magamra tekintés nélkül, hogy az Anyámnak bennem öröme lehet. Ismét szívére kötöm az Urnak sorsomat. Én hétfőn indúlok, de Vasárnap meghallgatom, hogy hirdet ki Csóka János Uram. 1a 8br. restaurál Zemplén. Adieu. — Csokonait köszöntse az Úr, és mondja, hogy tartok tőle, hogy valamit tartalékból hallgat el.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

695.

Kazinczy — Fráter Pálnak.

Copia Fő Szolgabíró Fráter Pál Urhoz.

Ér-Semlyén, 28. Septbr. 1804.

Az elmúlt Gyülésen Asszonyám egy Instantiát adott-bé, hogy a' Semlyénben történő rendetlenségeknek investigatiojára 's megorvoslására tartassék eggy Úri szék, 's exmittáltassék eggy szolgabíró, a' ki a' Compossessorokat annak tartására szorítsa. Kedves Bátyám Uram Semlyéni Földes Úr lévén, nem procedálhat; Dienes Öcsém tehát az Instantiát kivette, és Asszonyámnak megküldötte. — Dobozy Mihály Úr Acsádról haza felé menvén, akkor nap vala itt, a' mikor az Instantia' beérkezett; Asszonyám tehát az Instantiát ennek a' barátunknak ......[1] adta 's kérte, hogy tartson eggy Concursust a' Compossessoratussal az eránt, hogy az Úri szék mikor tartathatik, 's a Praesidium kinek deferáltatik; hozzá adván azt, hogy Asszonyám, mint Instans, óhajtaná, hogy a' Praesidium Bátyánk Péchy Imre Úrnak, vagy ha Ez elvonattatnék, Szúnyoghy Farkas Úrnak deferáltatnék. — Dobozy barátunk az Instantiát a' Tokodj Vice Notarius Úr indorsátájával magához vette: de azt kívánja, hogy ámbár kedves Bátyám Uram név szerint nem exmittáltatott, és ezen dologban Fél lévén, nem procedálhat, mindazáltal ez az exmissio is menjen a' Bátyám Uram kezéhez; Bátyám Uram majd közleni fogja vele, az az által küldi hozzá: 's ő akkor procedál. — Ez cselekszi, hogy íme az Instantia[2] ezen levelemmel eggyütt mégyen Bátyám Uramhoz, én pedig arra kérem, hogy ezt méltóztassék Dobozy barátunknak mingyárást által küldeni, annyival inkább, mivel az exmissioban az parancsoltatik, hogy az Úri szék eggy holnap alatt megtartassék.

Kivűl:[3]

à Monsieur Monsieur Gabriel de Nagy, Assesseur du Comté de Bihar, & Avocat. *à Debrecin, a' Postaháznál.*

[Kazinczy másolata a Múzeum könyvtárában: F. H. 890.]

[1] A levélnek itt híja van, kiszakadt.
[2] Ismeretlen.
[3] A levél zárlatán piros pecsét.

696.
Kazinczy — Nagy Gábornak.

Édes barátom, Imhol adnectálom a' Tisztát: méltóztassék az Úr a' fonák oldalát is megtekinteni. Adjon az Isten az Úrnak boldog vásári szüretet, és tégye sikeressé dolgomban való fáradozását.

Cselekedje azt az Úr, kérdje-meg Kis István Urat, nincs e valami nekem általadandója? 's ha van, végye kezéhez, 's lepecsételve hagyja Kis Imre barátunknál, hogy ha az Úr eltávozik is Debr.-ből, vehessem Kázmérból való visszajöttömmel. Adieu. 3a. 8br. (1804.)

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

697.
Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak.

Ráday Pál g.hoz.

Édes Grófom,

Octobernek 3dikán Lónyai Gábor Zempléni vármegyei ordinar. Vice Ispánná lett. Ő Exc. a' Fő Ispán nem engedte meg, hogy felkiáltás által válasszák-meg a' két első Tisztviselőt; votumra kelle menni 's Lónyainak 300 egynehány voksa vólt, midőn Ibrányi Miklósnak, a' kit Lónyai után legtöbben óhajtottak, csak 136 voksa akadt. Én a' Restauration jelen nem voltam; ma jöttem ide Ér-Semlyénből, Biharból, 's Ujhelyben bészaladtam Lónyaihoz, hogy néki meg mondjam, hogy tisztelt Ipátoknak 's Néked édes Grófom, (a' ki megengedéd tavaly, sőt parancsolád, hogy igy szóllitsalak), választása felől hirt hozok; mert elképzeltem, hogy Néki kevés ideje marad, hogy most mingyárt írjon. Örvendj tehát sógorodnak megtiszteltetésén, nézzd ezt a' lépést csak első grádicsnak azokra, a' mellyeken őtet érdemei majd feljebb fogják vezetni: de örvendj kivált a' Te nagy Ipadnak, hogy ez az öröm érte. Én Ő Excellentziájának éppen most végzettem-el levelemet. —

Hadd légyen szabad, édes Grófom, feldicsekednem azzal a' szerencsével, hogy Gróf Török Lajos, (kit mennyire szerettem, tiszteltem, a' mi Darvasunk tudja) Aug. 27dikén nékem adta a' maga leányát, Sophiet. Novemberben leviszem Semlyénbe. Nálok írom ezen

levelemet. — Én az ő birtokában lelem fel azt a' jutalmat, a' mellyel nékem a' Gondviselés annyi szenvedések után tartozott; és hidd el, hogy ámbár előttem igen kedves, hogy Sophie a' Gr. Török Lajos leánya, de eggy illyen derék személy birtokát szerencsének fogtam volna nézni, ha a' legalacsonyabb sorsú ember' gyermeke volna is.

Septembernek első napján eggy levelet tettem-fel a' Tokaji Postán V. Ispán Puky Ferencz Úrhoz, 's abban házasságom felől szóllottam Darvashoz is, még pedig meghagyván neki, hogy azt adja Néked is tudtodra. Azon csomó levelek közzűl, mellyeket akkor Tokajban tettem fel, eggyre sem jött válasz. Tartok tőle, hogy leveleim mind elvesztek. Intsd-meg Darvast, hogy nékem par Debrecin, à Ér-Semlyén, írjon. Nincs ezen a' földön senki, a' ki lépésemet szépnek ne lelje, és ha magamat dicsérnem szabad, azt mondják, hogy illünk eggyüvé.

Imádást érdemlő Nettydnek kezeit csókolom. Hánynak beszéllettem-el már, mint méne Néked, midőn alvó gyermekedet ölbe fogván, ki jövél 's mint ölelt meg! — Az olly scénák, az olly szép szemek szép tekintetei örökre megtartják bényomásaikat.

Maradok hív tisztelettel
Édes Grófom
Kázmér, Zemplényben,
Octóbr. 5d. 1804

alázatos szolgád
Kazinczy Ferencz mk.[1]

[Eredetije a Szemeretár I. kötetében.]

698.

Kazinczy — B. Prónay Lászlónak.

Fő Méltóságú Báró, Cs. K. Titk. Tanácsos és Fő Ispán.
Kegyelmes Uram!

Excellentziádnak érdemes veje, Lónyai Gábor Úr, a' tegnap előtt tartatott Zemplény Várm. Restauratió' alkalmatosságával a' voksoknak legnagyobb többsége által Ordinárius Vice Ispánnak választatott. Azon felyűl, hogy ezen szerencsés történetnek, mint hazafi és Protestáns, 's az Excellentziád' kedves vejének szíves tisztelője 's barátja, szívesen örvendezem, örvendezem Excellentziádra

[1] A levél hátuljára Ráday ezeket jegyezte: «Kazinczy Ferencz. Feleltem reá d. 6. Nov. 804.»

nézve is, kinek az a' szép sors jutott, hogy fogadott fiját eggyik legszebb Vármegyénknek kormányán ülni szemlélheti, és azt láthatja, hogy ez a' szeretetre méltó fiatal ember mint teljesíti-bé majd a' felőle vetett köz reményt, 's mint szerez érdem által fényt és dicsőséget. Előtte fog lebegni Ipának, az életben lévő Polgárok' elsőjének, dicső példája és az tüzelni fogja, hogy magát virtus által tégye naggyá. Én ugyan erre mindég fogom emlékeztetni: nem, mintha reá szüksége volna, hanem azért, hogy szép tetteinek ezen emlékeztetés által édes bérét végye. Mert én nem kétlem, hogy a' mi kedves Lónyaink soha nem érzi magát nagyobbnak, mint mikor arra emlékezik, hogy ő Annak a' Veje, a' ki a' legszentebb hazai szeretet által azt nyerte-el, hogy mind az Udvartól, mind Polgártársaitól egyenlően szerettetik, és a' kire Horátznak egészen reá illenek ezen szavai:

Non sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis aurae.

Kegyelmes Uram! Kimondhatatlanúl édes az nékem, hogy én ennyi esztendők után Excellentziádnak ezt a' Személye eránt való tiszteletem' új bizonyságát adhatom, hogy Excellentziádnak ismét mondhatom, hogy lelkem emelkedik, valamikor Excellentziádra gondol. Mondottam ezt az Excellentziád széplelkű fijának Mélt. Báró Prónay Sándor Úrnak, mondottam Simonnak is, mondottam Gróf Rádaynénak, Szerencsynének, Ujházynénak. A' Virtus nem tiszteltetik, nem imádtatik tisztábban, méltóbban, mint midőn azokban tiszteljük, imádjuk, a' kiken az ragyog. Említem én még, és feljegyzettem a' Maradéknak, hogy midőn 1790-ben sokan azok közzűl, kiknek a' lelkiisméret' belső szava nem adott vígasztalást, rettegtek, Excellentziád felemelt fővel járt 's oda hagyta, mint a' Régiség' Nagyjai, a' zajt és a' hivatalért veszők' tolongását; hogy Excellentziád nem csak nem keresett ragyogást, hanem mikor ajánltatott is az, a' mit mások keresnek, magától eltiltotta! —

Excellentziád azon jutalom által, mellyet ez' idén kitett, igazi fényt vont újobban magára. Nyughatatlan vagyok látni, ki kapja el és mi által nyerik-meg?

Az én életemnek új ösvénye nyílik. Augustusnak 27-dikén, Mélt. Gróf Török Lajos Úr, egykor Fő Directora az Oskoláknak a' Kassai Megyében, a' ki 21. esztendők olta nékem atyám volt, barátom volt, vezetőm 's tanítom, 's hivatalbeli Előljárom volt, nékem

adta a' maga leányát, Sophiet. Én ezen érett lelkű, szeretetre felette méltó leánnyal azt a' szerencsét is nyerem, hogy illy férjfi Veje leszek. Jutalmát lelem sok és iszonyú szenvedéseimért ebben a' derék leányban, 's látom, a' mi mindég élesztett nyomorúságomban, hogy a' Gondviselés, ha késedelmes is, de bizony igasságos.

Tartsa-meg az élet' Istene Excellentziádat sokáig sok és nagy örömökre! — Én magamat ajánlom kegyelmeibe 's maradok szent tisztelettel

Excellentziádnak

Kázmér, Zemplényben, Octob. 5d. 1804.

alázatos szolgája:
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije b. Prónay István péczeli levéltárában.]

699.

Csehy József — Kazinczynak.

October 17-dikén este. 1804.[1]

Az eső zúg. Csendesség van körűlöttem. Az éjjeli setétségből a' hold gyengén világít elő. Ablakom, melly délre nyílik. Hazám' egét mutattya a' horízonon. Erre függesztem szemeimet, és rólad gondolkozok, Kedves Kazinczym! Így gondolkoztam gyakran, minekelőtte avagy csak nevemet ismérted volna. Sóhajtottam, midőn végzéseid üldöztek, midőn sanyarú viszszontagságok terhelték napjaidat. — Végre sorsod enyhűlni kezdett, 's melly igen meg vidúltam. Íme boldogságod' hajnala nyílik, 's érzékeny hitvesednek karjai közt öröm napokat ígér! Nem tudom, mi belső érzés nyugtat meg, 's tesz bizonyossá boldogulásod felől! — *Reménylek; A' láng szépen emelkedik* — Felejtsd el szenvedéseidet, oszlasd el a' gyászos emlékezet' borongó ködét, gond, és tartózkodás nélkűl ereszkedgy a' boldogság' kebelébe. — Ez megbékéltet a' sorsal téged is, engem is. Érzésem, mellyet számtalan vadságok elfagylaltak, elevenedik, szerencséd' képe megillet. — Igaz az, hogy minket katonai sorsunk érzéketlenséggel táplál. Szomorú állapot! hogy ezereknek ki kell vetkezni természettyekből: De lehet é különben? Úgy látszik, hogy csak az élhet bátran, a' ki fegyverhez nyult, mihelyt születtetett. Nehogy

[1] Az évszám Kazinczy kezeírása.

gonoszoknak is kellessék lennünk, midőn naponként láttyuk, hogy a' fegyveres erőn is győzedelmeskedik a' fegyveres álnokság. De távul! tőlem emberi szívet meg-vesztegető gondolatok! — —

Przemyšl. October 19-dikén. 804.

Csokonaynak a' Reményhez való Ódája méz-édességű. Nékem még fürge méhe sem tettzett vissza. Néked és néki számtalanszor köszönöm tehát azt a' gyönyörűséget, mellyet érzek. A' Soproni Társaság' munkáji, csak elképzem, melly nagy nyereség légyen nyelvünkre nézve.

Örömnek könyvei follyák el szememet,
Midőn virágozni látom nemzetemet.

Igaz ez rólam is; mert csak ez, a' mi után naponként sóhajtok.

Én most a' Debreczeni Grammatikát olvasom. Ez valóban philosophusi könyv. Az egy *ódik, ődik* passsivum nem esik egészen szám ízire. Úgy ítélem, hogy ezt a' vetekedést máskép el sem is intézhetni, hanem az atyafiságos napkeleleti nyelvekből: de mikor fog telni a' Magyaroknak arra, hogy Tudósokat küldgyenek el őseik lakó helyének fel-keresésére, eredettyek', és nyelvek meg-világosítására? Hát ha még [az] Ország' Authoritássa alatt álhatott volna lábra egy Társaság, a' melly behozta volna nyelvünkbe, és közönségessé tette volna a' classicus beszéd' módgyát. Egyébb eszközzel erősen is érjük ezt el; holott ez hozott a' franczia szónak is fényt, és kelendőséget. Tudod te ezt jobban, mint én, Kedves barátom: de csak azt akarom mondani, hogy te sem óhajtod inkább, mint én, 's ha valaha ezeken én tehetnék, akkor mondanám: Már eleget éltem!

Nagy örömünkre Regimentünk' Tulajdonossává Gróf Eszterházy Pál Generális Major tétetett. Nem kevessé irtództunk az idegenektől.

Elvégeztem a' lovasság' Manoeuvereihez való Magyarázatokat 28 árkusra. Fő czélom véle az volt, hogy meg-könnyebbítsem magamnak az explicatiót, ha majd a' katonaságnak kell megmagyaráznom a' gyakorlás közben ez vagy amaz Manoeuvert, a' mit az ollyan csak habozva végezhet, a' ki idegen nyelven tartya fejében a' dolgot.

Az én Virágom két ízbéli levelemre nem felel, a' mi nyughatatlanít. *Megígérte* ugyan már egyszer, hogy nem fog mind eggyik levelemre felelni, én azonban csak írnék bizvást néki. Én hát ehez fogom tartani magamat.

A' téli estéket Mathesisommal fogom tölteni, és Lovász Mesterségemet fogom bővíteni. Nappal kevés időm marad száraz hívatalbéli foglalatosságaimtól.

A' szájnak guta ütése felől tudakoztam az itt való Regement' Orvossát, a' ki erősítette, hogy az nem veszedelmes, és inkább rheumatismusok közzé számlállódik.

Nálunk, az egy marhahúst kivéve, minden drágul. A' tiszta búza koreccze (két pozsonyi) 10 f. 30 kr. A' sónak az ára is felemeltetett két annyijával.

Élly kedves barátom, és rólam meg ne feledkezz

Ment mp.

Még eggyet: Mi Pesten társaságot tartván, a' *Virtusnak főr* nevet adánk magyarúl, 's most látom a' Debreczeni Gramatikában, hogy éppen nem ellenkezik az analógiával is. *pag. 257.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

700.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Kassán, Nov. 6d. 1804.

Édes barátom,

Hogy az Úr Kázmérban volt, azzal nagyon lekötelezte mind a' Grófot, a' ki ezen jószívűségeért az Urat nagyon becsűli, mind engemet. Köszönöm, nagyon köszönöm.

Tegnap bejöttem. Holnap kész lesz a' szekerem, 8dban kimegyek Kázmérba, 's 11ben megesketnek. 13ban Beretőre megyek által. 20 táján lészek Semlyénben.

Kérem az Urat, térjen be Váradihoz, és végye által az ott hagyott írásomat, 's viselje jól gondját, míg le megyek. Le van pecsételve.

Csokonay Úrnak mondja-meg az Úr, hogy Landerernek elvittem a' levelet. Meg sem olvasta. Azt mondja, hogy a' Salétromos által megküldötte a' kívánt árkusokat. Látni akartam, mennyi van hátra és hanyadik árkusban dolgozik a' betüszedő. A' 3dik sincs egészen kirakva. De az csakugyan igaz, hogy a' Lilla Msptje van kiszúrva a' szedő asztalra. Azonban gyanús előttem, hogy a' Mspt nem alól a' typographiában, hanem az ő lakó szobájának szomszédjában az első emeleten, az az Debreczenisen szóllván, a' 2dik ablak sorjában.

áll. Ott vannak a' betűk ládáji. És én azt javaslanám, hogy Csokonai Úr az Úrral tétessen-fel eggy formalis judiciaria admonitiót, hogy ha két holnap alatt el nem készűl a' munka, az Úr másnak adja, és őtet inhibeálja a' munka nyomtatásától. Mert bizony ezen az emberen sem Filep Úr, sem a' Magistratus nem fog semmit venni. Nekem azt mondta, hogy 4 ftot fizet a' Rakónak, és még sem megy a' munka. Igen, mondám, mert egyebet dolgozik. — Nem. — Hogy nem? hisz eggy nap alatt eggy árkust kirakhat? Erre vállat vonít, és úgy tesz, mint a' kitől adósságot kérnek és nem fizethet. —

Csokonai Úrnak szívére kötöm a' nekem való dalt. Már tudja, millyet óhajtok. Az én Sophiem az Urat is, Cs.-t is, Kis Imrét is barátjának fogja nézni. Adieu.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

701.

Gr. Ráday Pál — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Leírhatatlan örömmel vettem 's olvastam az én jó Ágnesemnek örömmel telyes barátságos Leveledet. Magában már az, hogy Te voltál a' levél irója, a' kit igazán mind ketten szeretünk 's tisztelünk, elég ok lett volna Irásod kedves fogadására, de még mennyire nevelte azt meg párosodásodról való tudósításod. Senki több részt szerentséd érzésébe nállamnál nem vehet, senki igazabb szivel szerentsét, 's áldást nem kivánhat. A' szép Sofidat nem esmérem, atyát már igen régen tisztelve betsülöm, 's tudom hogy G. Török Lajostól más jónál, és szeretetre méltónál nem származhatott. Ajánlj mint esmeretlent is kedves Mátkádnál; mond meg nékie, hogy nagy atya tisztelője, 's férje hiv barátya, igaz jussal kivánhattya gratiáját. Későbbi Levelem és válaszomm eránt engedelmet kérnék, de úgy tartom, hogy oly gyönyörűségesek most a' Te napjaid, melyben észre sem veszed, hogy barátyaid a' Felelettel késtek. A' múlt napokban volt V. Ispány Puky és Darvas nállam, olvastam Leveledet, ittunk egéségtekre, 's mind kettő felelni mai postával szándékozott, reménylem, szándékjokat telyesítik is.

Enged meg nékem is, Kedves Barátom, hogy én is ditsekedjek. Augustus 31-dikén szült az én jó Ágnesem igen szerencsésen egy szép kis fiat, kit az nagy érdemű Ipam nevére Lászlónak keresztel-

tettem, 's néked Gratiádba ajánlok. Mely nagy örömünk van a' kis Latzin, el gondolhatod; tizenkettődik esztendeje szerentsés házaságomnak, 's boldogságom tökéletességére még Fiu hibázott. Sokat adtam volna érte, ha most láthatnád Ágnesemet; nem tudok szót annak helyes ki fejezésére, mit mutat képe, midőn kis fiával barátinknak ditsekeszik. Meg nyőt gyönyörűségem, de még nyőtt a' gondom is gyermekeimbe 's tsak nekik élek már ez után.

Hogy Eperjest és a' szolgálatot végképen ott hagytam, eddig talán halhattad; a' Felföldet, azt a' kis tót várost sajnállom; sajnállok ott némely jó embereket, de hogy nem szolgállok, annak valóban örvendek. A' sógorom, Lónyai szerencsés, 's anyival inkább ditsekedhetik választatásával, hogy a' mint közönségesen tudva van, a' Fő Ispány planuma ellen történt, és így a' Statusok egyenes választásából. A' Felesége Pirka, a' más héten volt nállunk, örömest kisértük volna visza Zemplinbe, de házi környűlállásunk most ithon maradni kénszerítenek [!]. Gábor a' dolgát sokra viheti, az jó Ipam szinte ifjodik, midőn gyermekeiről jó híreket kap. Már régen be ment az öreg Úr Budára: miólta Lónyai Sógor Al Ispány, nem láttam ugyan, de esmerem érzékeny szivét, s' tudom hogy örűlt neki.

Januarius 10. napjáig itt Ludányba maradunk, Farsangra Pestre megyünk. Irj, kérlek 's tudósits boldogságodról, és ne felejts [!] el, hogy az Ipoly völgyén is vannak igaz barátid, melyek között igaz tisztelettel marad,

Ludány 6. 9br. 1804

alázatos szolgád 's barátod
Ráday Pál* mp.

Ágnesem Grófnéddal együtt tisztel.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

702.

Kis János — Kazinczynak.

N. Dömölk, Nov. 9dikén 1804.

Nagy Érdemű Barátom!

Hosszas hallgatásomnak több okai voltak. Két három napig káplán nélkűl voltam! még pedig ollyankor, mikor a' betegség rend-

* «Gróf Ráday Pál, unokája a' tudós Gedeonnak, idősb fia Gedeonnak a' Korona őrnek, Báró Prónay László Excell. veje.» *Kazinczy* F. jegyzése.

kivül uralkodott, valamint másutt ezen a' környéken, úgy [az] én Eklesiámban is. Annyira elfoglalt addig hívatalom, hogy az ahoz tartozó dolgokon kivül tsak nem semmit sem tehettem. Egy ideig az igért fejér papirosas könyvet vártam, melly ezelőtt egynéhány napokkal tsak ugyan kezemhez jött. De még egy más dolog is tartott függőben. Leveledben olvasván, hogy a' M. Nyelv eránt feltett kérdésre felelni nem fogsz, gondolatokba merültem. Sajnáltam, hogy egy olly fontos kérdésre a' Te feleletedet nem reménylheti a' Haza. Végre arra fakadtam, hogy én tegyek egy próbát. Hánytam vetettem magamban a' dolgot. Elolvastattam előttem Jenisch és némelly egyébb munkákat. Azután próbáltam a' tudva levő tárgyról gondolataimat az öregéből disponálni, hogy azokat Veled közölhessem. Épen most vagyok ezzel a' munkámmal készen; mellynek summáját sietve elődbe rajzolom. Nintsen, kedves Barátom, senki közel hozzám, a' kivel efféléről értekezhetném; sőt nints az egész Hazában is senki, a' kitől illyenekről örömestebb kérdezősködném és jobb tanátsot 's oktatást reménylenék, mint Tetőled. Ebben is pedig, valamint mindenben a' barátságnak egész bizodalmával folyamodom Hozzád.

Az első kérdésre nézve: előre akarom botsátani a' nyelv tökélletességeinek leírását. A' kimívelt nyelvnek három tökélletességei vagynak: Gazdagság, Érthetőség, és Hathatósság. A' kellemetes hangzat az utolsóhoz tartozik. — Mennyiben bír a' M. nyelv ezekkel?

I. A' gazdagságra nézve.

1. A' külsőképp érezhető dolgok' kifejezéseivel bővelkedik, a' mennyiben a' nemzet előtt v. inkább a' tulajdon képpen való Magyar nép előtt esméretes dolgok értetnek. Az ez előtt esméretlen dolgoknak a' nyelv sem adhatott neveket.

2. A' dolgok tulajdonságait 's lélek tehetségeit kifejező szókból sem lát a' M. nyelv szükséget a' popularis tárgyú 's előadású munkákban. Ellenben a' speculativus tudományokban és a' lélek finomabb characteristicájában szegény és így általjában középszerű.

3. Az új szók formálhatásában is tsak részből szerentsés a' M. nyelv. A' szók öszvetevésére nem igen hajlandó; de a' származtatásra szintén olly alkalmatos, mint akar mellyik nyelv v. talán még alkalmatosabb.

II. Az érthetőségre nézve.

1. Meghatározott értelmüek a' M. szók legnagyobb részént, addig, míg a' köz értelemhez kell szóllani: de mihelyt speculativus

v. a' lelket finomabban characterizáló munkákat akarunk írni, kettős értelmüek.

2. A' szók egymással való öszveköttetésére nézve (Grammatikalische Freiheiten nem tudtam kitenni 's azt gondolom, hogy az öszveköttetés alatt nagyobb részént lehet ezeket érteni) tökélletesebb a' M. nyelv minden új tudós nyelveknél. Vagynak benne a' szóknak rendes változtatásai, még pedig ollyan regulák szerént, mellyek kevés kifogást szenvednek. Vagynak külömb különbféle formájú ígék p. o. tselekvő, szenvedő, közép, tselekedtető, etc. formájúak. Az Időt is többféleképpen jelenthetjük ki, mint más új nyelvek. — De az nagy hiba, hogy a' nemet épen nem fejezi-ki nyelvünk. Magános öszvekötő szótskáink is kevés számmal vagynak.

3. A' szók' elrendelésében a' M. nyelv tsak nem mindenütt követheti azt a' természeti rendet, mellyet a' Frantzia: legalább ment a' német' hibájától, vagy ment lehet, ha az Iró akarja.

III. A' hathatósságra nézve.

1. A kellemetes hangzásban minden új nyelveket fellyül halad. Két hiba: a) a' sok hiatus van, mert sok szó kezdődik és végződik magában hangzón; b) némelly tájékokon 's némelly könyvekben igen sok hosszú syllabák vannak.

2. A' szók nagyobb részént elevenséget mutatók 's velős értelmüek.

3. A' szók' elrendelésében elegendő szabadsága van, ha szintén annyi nints is, mint a régi nyelveknek.

A' második kérdésre.

I. Mitsoda eszközök által?

1. Poetai munkák, } által.
2. Grammaticus és Criticus munkák, }
3. Philosophus munkák }

* A' fordítások szint olly hasznosak lehetnek, mint az eredeti munkák.

II. Miképp? — kell a' nyelvet

1. gazdagitani. a) a' dialectusokat 's provincialismusokat megválogatni; b) a' megavult szókat a' régi Irókból felkeresni; c) új szókat α) költsönözni és a' nyelv' analogiájához alkalmaztatni (a' *cus* és *ce* deák terminatioknak megtartására voksolok, így philo v. *filozo-*

fikus és *filosofice,* nem filosofikos- san, mint Márton. Mit mondasz hozzá?) β) új szókat tsinálni a' származtatás által.

2. Érthetőbbé tenni.

a) A' szók értelmét, különösen a' synonymákét mennél jobban meghatározni.

b) A' Grammaticai fínomságokkal (vagy hogyan mondjam?) meg határozva élni, p. o. az alig multakkal, egészen múltakkal, jövendőkkel.

c) A' szók' elrendelésében vigyázni.

3. *Hathatósabbá tenni.*

a) Vigyázni a' harmoniára — kerülni a hiátust, az igen hosszú szókat és a' kelletlen húzásokat.

b) A' participialis constructionak több hasznát venni.

III. Mi teheti foganatosokká ezen eszközt, 's módokat?

A) Minden, a' mi a' tudományokat virágoztatja.

B) 1. Ha az országos hivatalokban, etc. a' közönséges dolgok magyarúl folynának.

2. Ha magyar Udvar, főváros, theátrom volnának.

C) Hát ezek' nem létében?

1. Ha a' tudományok magyarúl taníttatnának.

2. Ha mennél több popularis és kellemetes előadású munkák által terjesztetnék az el, a' mit a' philosophusok, Criticusok, Grammaticusok kitalálnának.

3. Ha a' könyvek' árulása eránt jobb intézetek tétetnének.

Nem tudom, kidolgozom-e ezt a' munkát 's azt sem tudom, ha kidolgozom is, mitsoda változtatásokat fogok ezen plánumban tenni. De arra a' szent szeretetre kérlek, mellyel Literaturánkhoz és én hozzám viseltetel, méltóztasd ezen gondolatimat figyelmetességedre, 's írd meg mennél előbb rólok való itéletedet. Oktass, tzáfolj, igazíts útba, valahol hibázok, 's juttasd eszembe, 'a mit kihagytam 's kihagynom nem kellett volna. Mert fő tzélom az, hogy tanúljak és ha mit írok, ollyan legyen, a' mi megérdemelje az elolvasást. — Mit gondolsz, fognak-e sokan concurrálni?

Eddig ki nem adott verseimet öszve írattam; talám, ha nyomtatót találok nekik, ki fogom adni. Küldött könyvedbe is kész leszek

némelly darabjaimat is leírni: tsak arra kérlek, hogy a' jövő nyárig légy békességes türéssel. — Most Weber egy Mythologiámat nyomtatja, mellyet Dammnak Meier Ottó által újra kidolgozott munkájából fordítottam. Gvadányi hist. folytatásának első darabja is kiszabadúlt a' Censura alól. — A' Sopr. M. Társaság egy kötet verseket adott-ki, mellyben akaratom ellen egy nehány (annak előtte más tzélból felküldött) darabjaimat is beiktatták.

Némethről régen nem tudok semmit is. Több már fertály esztendejénél, hogy írtam néki levelet, mellyben a' Te kívánságodat is akartam tellyesíteni. Nem vettem mind eddig semmi feleletet is.

Ha még eddig sem vetted azt a' tsomót, mellyet a' múlt télen küldöttem, bizonyosan elveszett. Ezen gondolatban annál inkább megerősödöm, minthogy Szent-Györgyi is, a' kinek ugyan akkor küldöttem levelet és pakétotskát, hallgat. — Most esztendeje nyomtattattam Superintendensünk 50 esztendei predikátorsága' alkalmatosságával egy $1^1/_2$ árkusból álló verset, mellynek tzímje ez: *A' papi hivatal méltósága.* Ebből a' munkátskából küldöttem egy nehány exemplárt Neked is — Sz.-Györgyinek is magános boríték alatt. Mind a' két nyalábot Győrön keresztül Kiss Istvánhoz útasítottam.

Kiss István már közel fél esztendőtől fogva nála tartja Florám' Msmát; 's nem ír semmit, ki fogja-e nyomtattatni vagy nem. Hasonlóképpen van a' dolog a' Gyermekek Bibliothecájával is, mellyet már ez előtt tsak nem két esztendővel adtam által. Hát a' Te munkáid, mellyeket velem együtt olly sokan ohajtanak, készülnek-e vagy inkább elhagyják-e már a' sajtót? Mint van egészséged? Én szemeimet ki vévén, tűrhető egészséggel 's állapottal ditsekedhetem. Az élet' Istene nyujtsa hosszúra életed' fonalát, mellynek olly sokan örűlnek, de senki sem jobban, mint

örökös tisztelőd, Kis.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

703.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Kázmér, 16. [és 18.] Nov. 1804.

Édes barátom, Ötödik napja múlik, hogy férj vagyok. — Oh barátom, melly boldogságokat adott nekem az ég. Erről lehet azt elmondani, hogy ehhez hasonlót szem nem látott, fül nem hallott etc. Legmerészebb reményeim sem mertek felényiig emelkedni, és a' mint megjövendőlted, még külsőm is azt mutatja, hogy most kezdek élni. Az a' gyengélkedés, a' mellyet neked panaszlottam, elmúlt, ábrázatom vídám, színem virító. — Ma, az az 18d. Nov. (mert 16-dikban két sornál többet nem írhattam) ma, mondom, már kóstoltam azt az örömet is, mellyet nekem, midőn veled háltam hitvesed' ágyában, ígértél, hogy néha komoly tónusban fogok Sophiemmal szóllani, és az az öröm, mellyet nekem az az óra adand, fel fog érni a' legédesebb szempillantások örömeivel.

Ma eggy hete, Novembernek 11-dikén, éppen 12 órakor mentünk Templomba. Én úgy készültem, hogy a' Grófnak eggy magyar allocutiót tartok, a' Grófnénak eggy francziát, 's megköszönöm, hogy familiájokba fogadtak 's kérni fogom szüléi áldásokat. De a' Gróf zokogó megindulással jött felém, midőn nem is véltem, sírva öszve csókolt, 's látván hogy páthósszal akarok szóllani, intett a' kezével mintegy csóválva, hogy ne szólljak, 's ment. Sár volt és hideg, és így kocsin menénk; az én Sophiem az én szekeremben Báró Geiszlernével és B. Wécsey Leopoldina Kisasszonnyal, az első nyoszolyó anya volt a' B. Wécsey Miklósné képében, a' másik pedig Kranzelfräule[in]. Én B. Splényi Manczi Kisasszonnyal és a' kedves testvéremmel, Klárival. A' Pap elmondta a' misét, 's végre az oltárhoz kelle menni. A' vőféj Nedeczky Úr, kilépett és Sophiet kézen fogta. Sophie nem fogadta el jobbját, hanem kilépvén a' székből intett nekem, 's karomba öltvén karját, triumfussal mentem az oltárhoz. A' Pap kezeinket öszvefonta a' stólával, 's Sophie csaknem sikoltott szorításom alatt, azt mondja. Az én képemen az a' kivánság lebegett, úgy állítja a' Sógorom, hogy bár csak ott volna szabad megcsókolni. Társaságunk az ebédnél mind igen becses emberekből állott, kik közzé véletlenűl három váratlan vendég egyveledett, de a' kik méltók voltak itt lenni. Hadd mondom el neveiket: 1. 2. B. Wécsey Leopoldina és Nincsi Kisasszonyok. 3. 4. B. Splényi Manczi és Caton

Kisasszonyok. 5. B. Geiszlerné, 6. a' férje, 7. az ifjabb B. Geiszler. 8. 9. a' Húgom Krájnikné a' leányával, Thercsivel. 10. szolgabíró Mocsári, és Szirmay Antal, a' Praeses fija. Estve felé a' 2 Wécsey Kisasszonyon kivül mind elmentek. — József öcsém az Ipa temetésén volt Miskolczon, Beretőn pedig épen akkor nap temették az atyám testvér öccsét, Consil. Kazinczy András Urat. Kijővén a' templomból az volt első dolgom, hogy az anyámnak eggy expressus ember által levelet írjak, megtörtént esketésemet béjelentsem, Sophiet és magamat grácziájába ajánljam. Ugyan ekkor írtam Kazinczy Andrásné nénémnek is, bejelentettem esketésemet, és assecuráltam, hogy ha lehetett volna elhalasztani, a' temetés miatt örömest differáltam volna, és kimentettem magam. Az anyámnak Sophie eggy skatulya édességeket külde. Tegnap a' Grófné, Sophie és én Józsihoz által mentünk Regmeczre. A' vizita nem sült-el rosszúl, 's én örvendek, hogy mihelytt megtudtam, hogy az Öcsém Miskolczról feljött, mindjárt voltam nála. Humanitate non peccatur. Édes barátom, adieu. Sophie Debreczent hamarább fogja látni mint Semlyént, és örvend látásodnak. Ma Kassára megyünk. Szerdán itthon leszünk. Csötörtökön Beretőre megyünk az Özvegyet vígasztalni. Hétfőn indúlunk Semlyén felé, de kerülve. Talán Pénteken nálad leszünk. Adieu. Kassáról minap írt levelemet eddig vetted. Professzor Császár Úrnak 's Nagy Gábor Barátomnak mutathatod ezt, ha jónak látod. — 'S a' kis Susika engem K. Úrnak többet *nem* hív.

[Megjelent a »Kazinczy lev.« III. kötetében.]

704.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kazinczyhoz Döbrentei

Sopron, November 30d. 1804.

Azon hazafiúi nekimelegedés, mellyel a' Tek. Úr magát, Sztella borítékán a' soproni magyar társaság tagjának írá 1794ben, édesen sejteti velünk, e' társaság próbamunkáji zsengéjének kegyes fogadását. Kiválogattuk mi mostani társak, az előttünk 1790 olta voltak munkáji közűl a' jobbakat 's bátorkodván magunkéit is azokhoz sorzani, sajtó alá bocsátók ime, 1804-ben. Óh fogadja magasra ment társunk ezeket szivesen, érdeme nem hervadó koszorúja mellől, melly felé a' mi virágaink csak most bimbódzanak.

'S be szerencsés vagyok én, kire e' nyomtatvány megküldése bizatott! Kitárhatom kebelemet. Hajnalomon és estéjimen előttem jár a' T. Úr neve csillagul, miolta Orpheusában Metastasióból, a' *nyögdécsellő szellőcskét* 's az ez után vetett kifakadást olvasám.

És még Hamlet előtt azt a' velőig buzdító ajánlást! Sirban lévő Nagyok' fénye komolyan int, élőké vidáman, mert ettől viszonszeretetet is reméllünk. Ha engem a' T. Úr szerethetne! nyert dicsőségnek tartanám.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. k.]

705.

Kazinczy — Schedius Lajosnak.

Kázmér, d. *30. Novbr. 1804.*

Hochverehrter,

Sie gestatten in Ihrer Zeitschrift auch dem Andenken von Männern, die n i c h t s geschrieben haben, wenn sie nur eifrige Beförderer des Guten gewesen sind, einen Platz, und so bin ich [so] frey, Ihnen die Nachricht von dem Todesfalle meines geliebten Onkels, des Andreas Kazinczy, k. k. Consiliairs und Ablegaten der Zempliner Gespannschaft zu die Landtage [!] im Jahr 1790 und 1796. mitzutheilen. Bringen Sie seinen Manen einige Zeilen zum Opfer. Ich will Ihnen hier manche Berichte zur Auswahl hersetzen:

Sein Vater war: Daniel Kazinczy.
seine Mutter war: Theresia Szirmay.
Gattin: Maria Aiszdorffer von Szegh.
Sohn: Stephan, erst mit Esther Baronne Hellenbach, dann mit Maria Jósa von Pankota verehlicht.
Tochter: Honorata, Gattin des Subst. V. Gespanns der Ungvarer Gespannschaft Ladisl. Kárner von Palágy.

Er ward zu Vinna, 1738. d. 11. Apr. geboren, und starb zu Berető, d. 8. Novbr. 1804. beerdiget, *den Tag meiner Vermählung,* d. 11. Novbr. — Er ward in der Gespannschaft, in welcher er lebte, wegen seinem [!] festen, sich stets gleichendem Character, seiner Thätigkeit, erfinderischem Geiste, attischem Witz und Grossmuth allge-

mein geachtet. Er war es, der unter den Protestanten einer der ersten war, die ihre Kinder in Katholische Academien schickten, und er vertrauete seinen Sohn der Aufsicht und privaten Unterricht des Priesters der frommen Schulen, Pater Koros.

Ich bin seit dem 11. Novbr. Gatte, und einer der glücklichsten, die je die Sonne sah. Meine Sophie ist ein Originelles Mädchen, das auch ohne Seneca weiss, dass man nicht secundum similitudinem, sondern secundum rationem leben müsse. Sie hat von der Natur eine empfehlende Physionomie, einen Wuchs, wie es wenige gibt, die schönsten Hände und Füsse, einen liebenswürd. Geist erhalten, und das Beispiel eines Ludwig Török und einer Aloysia Comtesse Rogendorff, die gewiss die verehrungswürdigste Mutter ist, hat ihren schon von sich selbst zum Guten geneigten Geist zu dem vortrefflichsten gemacht. Fünf Jahre war sie mit einem emigranten (Grafen Maximilian d'Etoile) versprochen, der nun eine Pariserin mit 300,000 ⌗ geheurathet hat, und die Ungarin einem Ungarn abtrat. Sie dispensirte mich von allen sonst gewöhnl. kleinlichen Heuraths-Geschenken, so wie mich ihr grosser Vater von dem ceremoniellen Vortrag, bei der Heurathsproposition dispensirte, und als wir zum Altar traten, und der Brautführer zu sie [!] trat, um sie dorthin zu führen, schlug sie seinen Arm aus, u. sagte zu mir: K... nun komme! und ich trat im Triumfe vor den Priester hin. Unsre Gäste, alle uneingeladen, machten den schönsten Zirkel. Braut-Mutter war die Schwester der Orczy, das ist die Ob. Gespannin v. Szathmár, aber nicht in Person, denn sie war krank, sondern nur in ihren Kindern (von denen die erste Tochter, *Marie* eben heute zu Kaschau, mit meinem Schwager, dem jüngern Grafen Joseph Török, versprochen wird) — und in den Kindern ihrer verstorbenen Schwester, der General und Ob. Gespann v. Szabolcs, Gabriel Splényi. — Während dass ich Ihnen dies schreibe, war ich durch Sophie dreymahl gestört. Ich weiss kaum, was ich schrieb. Entschuldigen Sie dem Glücklichen, der hinfort weniger schreiben wird, u. lieben Sie ihn. Adieu!

Franz Kazinczy mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 249. sz.]

706.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Kázmér, 5. Dec. 1804.

Nagy érdemű kedves barátom,

Nem férj — a' mint ezt utolsó levelemből már tudod — nem csak férj, hanem, ha meg nem csalnak az apparentiák, atya is vagyok egyszersmind. Érzed e, melly öröm van e' szókban? Oh érzed, bizony érzed! Mert ki érezhetné azt jobban, mint az a' jó és széplelkű ember, a' ki a' természet útján való menést nézte mindég az élet' legszebb örömeinek? mint az a' jó és széplelkű ember, a' ki maga is a' legjobb férj, maga is a' legjobb atya? mint az a' jó és széplelkű ember, a' ki miolta én őtet ismerem, sőt minekelőtte még ismertem, nekem mindég a' legérzékenyebb barátom volt 's minden örömeimben, minden bánatomban osztozott? — Menj, édes barátom, és súgd meg ezt a' te tisztelt Hitvesednek. Fecsegjétek-el az estvét az én boldogságaim emlegetése alatt, és leljétek jutalmát barátságtoknak erántam abban, hogy meleg ömledezéseimből láthatjátok, hogy benneteket híven 's háládatosan szeretlek.

Minap, édes barátom, a' sebes eső, melly ablakaimnak jalouxjiról az üvegre pattogott, elverte álmomat. A' szél zúgott, az én kedves Sophiem pedig lassú pihegéssel aludt karjaim között. Képzelhetetlen gyönyörködések alatt hallgattam alig hallható pihegését, 's tégedet óhajtottalak tanúmnak. Quam iuvat immites ventos audire cubantem, et dominam tenero continuisse sinu, aut gelidas hibernus aquas dum fuderit Auster, securum somnos imbre iuvante sequi! Így Tibull, így én!

Sokszor midőn Sophie karjaim köztt szunnyad, könyörgéssé válnak érzéseim, hálát adok a' gondviselésnek, hogy reám illy irtóztató csapásokat mért, mert illy irtóztató csapások nélkűl az én éltem' angyala nem lett volna soha enyém.

Házunkban eggy új házasság készül. A' Sógorom, az ifjabbik Gróf Török József, az én Sophiemnek testvér bátyja, eggy 27 esztendős Ifjú, Novembernek 29-dikén nyerte mátkául B. Wécsey Miczit,

a' Szatthmár Vgyei Fő Ispán Báró Wécsey Miklós leányát, 's farsangban haza hozza. — Nem tudom megértesz e? De mit mond arra valaki, hogy a' *Szathmár* Vgye Fő Ispánjának leánya lesz a' K. Ferenczné Sógorasszonya?

Az anyám kegyességgel felelt azon levelemre, a' mellyet hozzá lakadalmamnak napján, mingyárt a' hogy a' Templomból az esketés ceremoniája után kijövénk, írtam. Hálá Istennek, végre csendes hanggal és anyai hanggal szóll. Igyekezni fogok rajta, hogy a' természet' útjába akadjunk. Szépen felel az Ipámnak is hozzája írt és leányát ajánló levelére. Nekem pedig azt izente szóval, hogy mindaddig, míg fel nem jő, útnak ne indúljak, mert maga viszen le. Várom tehát. Talán holnap érkezik meg Regmeczre, melly Kázmérhoz 7 fertály óra. 'S ha feljő, mintegy két hét alatt Semlyénben leszünk. Nem hiszem, hogy hamarább lehessünk ott, mert innen el nem mehetünk a' nélkül hogy a' Bátyámnak Kazinczy András Úrnak özvegyét meg ne látogassuk. 'S útam többé nem lesz Debreczennek, minthogy az Anyám eggyütt jő. Pedig Sophie örült ismeretségednek!

Ricklnél nekem sok holmim lesz eddig letéve. Kérlek, küldj oda ezen levelkével, 's vedd által. Aztán borítsd eggy boríték alá, spárgázd öszve, 's pecsételd-bé; Kövér Imrének írtam, hogy vitesse ki Semlyénbe, hogy mihelytt oda érek, asztalomon lelhessem. El ne felejtsd nevemet reá írni, mert külömben valaki tévedésből felbontja.

Csokonay Úrnak mondjad, hogy Bácsmegyeire írt versecskéje a' Lillában igen édes érzésekre fakasztott, 's szidtam a' Censort hogy belőle nevemet kitörlötte. Éppen ma hozza ki Kassáról szekerem a' lenyomtatott árkusok' pakkját. Semlyénbe érvén, első dolgom lesz az exemplárt és ezt a' pakkot nékie beküldeni. Hitvesed kezét csókolom, csókolom a' két kis lyányokat is. Adieu édes barátom! az Isten viseljen gondot a' te örömeidre is, az enyémekre is. Adieu.

Nagy Gábor Urat a' boldog Kazinczy barátságosan kéri, hogy azt a' pakétet, a' melly eránt nem régiben írt, méltóztassék kézhez venni, és mind addig magánál tartani, míg Debreczenbe bémehet. Jelenti egyszersmind, hogy innen az ő élte' angyalával egyedül azon okból nem indúlt meg, mivel Semlyénből azt a' parancsolatot vette, hogy az anyja felérkeztét várja bé, kivel együtt fog lemenni.

Kázmér, 5. Dec. 1804.

[Megjelent a »Kazinczy lev.« III. kötetében.]

707.

Kazinczy — B. Prónay Lászlónak.

Fő Méltóságú Báró 's Fő Ispán,

Kegyelmes Uram!

Csonka lenne az Excellentziád öröme kedves vejének, Lónyay Úrnak a' nemesi hívatalok legszebbikére lett emeltetésén, ha egyszersmind azt is nem tudná, hogy mingyárt az első Gyűlésen, a' mellyen praesideált, Vármegyéjének kormányát miképpen vitte 's melly reményeket támasztott. Hadd légyen az a' szerencse, hogy Excellentziádnak ez a' remény nyújtatik, az enyém! — De minekelőtte ezeknek előbeszélléséhez fognék, hadd fessek Excellentziádnak eggy képet ezen Vármegye' Publicuma felől, úgy mint azt az festheti, a' ki ennek Gyűlésein tíz esztendő olta most jelent-meg legelőször.

Ezt a' Vármegyét fényes Nemesség lakja, 's benne találtatik sok jó fő, sok tanúlást szerető ember, kivált az ifjabbak között; de eggy bizonyos éretlenség tónusa, valamelly gyermeki petulantzia lepte-el még a' jobb főket is, melly annyira mégyen, hogy a' legtiszteletesb tárgyakat is tiszteletlenséggel, gyakorta pajkos csintalansággal tractálják. Előttök nincs semmi szent, nevetkőznek mint a' megkábúltak, megrészegűltek. Ez a' tiszteletlenség magát még a' Gyűlésekben is érezteti; vad elnyújtózással űlnek ott, 's minden ábrázaton az únalom van festve. Az Idegen, a' ki legelsőben jelenik-meg közöttök, megborzad ennek látására, 's megyen mihelytt mehet. De ez senkit sem botránkoztat annyira, mint azt, a' ki mint én, a' Bihari Gyűlésekhez szokott, és azt a' majestást látta, a' mellyet azokba olly Előlűlők hoztak-bé, mint Gróf Teleki Sámuel és Péchy Imre. — Most, midőn Ujhelybe bémentem, hogy a' 26dik Novemberben tartott Gyűlésen megjelenjek, azt igyekeztem leginkább kinézni, ha ez a' boldogtalan tónus tíz esztendők elforgása alatt fogyott e vagy nevekedett, és ha az *ifjú* Vice Ispán, — a' kit a' rágalmazás csak azon oldalról mérészel bántani, hogy ifjú — bír e elég erővel a' maga Publicumával éreztetni, hogy az a' hely, a' hol a' köz dolgok folytattatnak, olly szent, mint a' templomok.

A' felgyülekezett Rendekben ugyan azt az indolentiát, ugyan azt az únalmat tapasztoltam, a' mellytől rettegék. Egynéhány Tisztviselő Vice Ispánjának engedelme nélkűl meg nem jelent a' Gyűlésen;

eggyszerre három négy is szóllott, volt ollyas is, a' ki boldogtalan elmésségét szűletlen tréfával adta-elő; 's eggy Tisztviselő (Fő Notárius Horváth) elfelejtette magát, 's éretlenűl 's gondolatlanúl meghatározólag szóllott a' dologhoz. A Vice Ispán *indúlat nélkül*, és, a' mi szivének becsűletére válik, *ellassúlt hanggal* intette-meg, hogy míg még ő beszéll a' dologról, ne szólljon decisivus hangon. A' szó sensatiót csinált; látta a' Publicum, hogy a' fiatal Vice Ispán erővel bír a' maga székének méltóságát fenn tartani; és fogadom, hogy eggy két illyen szó helyre hozza azt, a' mit az ő Antecessorai elhagytak romlani. Ha ezen első Gyűlésen az Excellentziád' kedves veje többet nem tett volna is, valóban sokat tett volna. De többet tett; noha én csak első nap jelenhettem-meg Praesidiuma alatt.

Tapasztalván, hogy némelly Tisztviselők a' Gyűlésre meg nem jelentek, némellyek pedig a' Sessióból kimentek, a' legszebb móddal megszóllította őket, hogy minden mentség nélkűl kiki közzűlök ne csak megjelenjen Ujhelyben, hanem a' Sessiókból ki se maradjon. Rara animi moderatione maluit invenisse probos, quam fecisse, azt mondja Tacitus a' maga Ipának dicséretére, 's úgy vettem-ki, hogy a' Magyar Július Agricola' Veje ugyan ezen dícséret után törekszik.

Harmadik érdeme Lónyay Úrnak az, hogy szívére vette az adó fizető Nép' terhét, melly alig bírta a' Magistratus által megemésztett, elprédált tűzi fa' költségeit, 's olly bölcs rendeléseket szabott, hogy ezután e' részben panasza nem lehet. Ez a' czikkely igen nagy tekintetet vonsz ezen érdemes Úrra.

Azonban ha a' köz dolgok' folytatására rendelt helyen és órákon a' gyeplőt talán hevesen is találta volna megrántani, a' szabad órákon olly popularitast mutat és olly nemes gazdálkodást asztalánál, melly mindeneknek szeretetét meg fogja nékie nyerni. Ott érzik ki a' Vice Ispán, nem érzik itt.

Láttam én itt eggy két ábrázatot, a' mellyen kitetszett, hogy fáj nékik, messze esve lenni arany álmodozásaiktól, 's némelly suttogások estek itt is, amott is. De ki volt valaha azok nélkűl, ki lépettfel valaha fényes polczra, hogy irígyeket ne szerezzen? Az Excellentziád' kedves Veje örököse lessz annak a' nagy Férjfinak az ő hazafiúi virtusaiban, a' kinek példája eddig is emelte lelkét. 'S mit nem várhat a' szeretetre legméltóbb Fő Ispán' hozzája ereszkedő barátságától!

Nem hallgathatom-el, hogy ezen Gyűlésen Mélt. Kamarás Jékelfalusi Jósef Úr melly nemes cselekedettel dicsőítette-meg magát.

Az orphanális Deputatióhoz rendeltetvén az új Vice Ispán által, midőn a' sessiónak vége lett, az árváknak két ezer Rénes forintot ajándékoza, a' pénzt egyszerre ki is fizetvén. — A' jó ember örvend, midőn illy szép cselekedeteket hirdethet.

Litterárius igyekezetem felől Excellentziádnak másszor fogok írni. Most csak azt légyen szabad jelentenem, hogy hat darab írásom már megnyerte a' Censor' engedelmét. —

Megilletődve köszönöm Excellentziádnak kegyes részvételét házassági örömeimen. A' melly nap Excellentziád nékem írni méltóztatott, Novembr. 11dikén, léptem az én kedves Sophiem' karján irígylést érdemlő Vőlegény, az oltár elibe. — Maradok hív tisztelettel

Excellentziádnak

Kázmér, 7d. xbr. 1804. alázatos tisztelője
Kazinczy Fer. mpr.

Uj hely 8d. xbr. — Éppen most hallom, hogy az egész Vgyebeli Magistratus azt mondja, hogy ezen a' Gyűlésen képzelhetetlen sokaságú restáns materián estek által, és hogy a' Publicum bámulva nézi a' fiatal Vice Ispán activitását. Légyen szabad mint újságot jelentenem, hogy a' Sógorom, Gróf Török Jósef 29dik 9berb. jegyzette-el a' B. Vécsey Miklós és Orczy Mária leányát.

[Eredetije a b. Prónay István péczeli levéltárában.]

708.

Kazinczy — Ürményi Józsefnek.

Fő Méltóságú Gubernátor és Fő Ispán,

Kegyelmes Uram!

Excellentziádnak Neve szent név a' Múzsák előtt. Excellentziád volt az, a' kire a' Magyarok' nagy Asszonya a' tudományok' virágzásának gondjait bízta volt, és a' ki ezek körül halhatatlanságot érdemlő tetteket tett. Valaki ezeket szereti, Excellentziádhoz érzi magát csatolva, ha látásához szerencséje nem volt is, ha soha nem vette is kegyességének jelenségeit. Engedje-meg Excellentziád, hogy én, a' kit jótétire méltóztatott valaha, tiszteletemnek 's háládatosságomnak bizonyságát adhassam, 's kegyességével büszkélkedjek.

Mostan készűl sajtó alá öt darabból álló munkám, 's mindenik kötet elibe eggy nagy Magyarnak akarom képét rézbe metszve függeszteni. Az első darab előtt az Excellentziádé fogna állani; mert az abban előfordúló 's Marmontelből vett Szívképző Regéknek egyik könyve — (három Magyar történetet foglal magában, a': Les deux infortunées — Le scrupule és Laurette Regéjiből) — Excellentziádnak nevét viseli homlokán a' következő ajánlással:

Galliciai Kormányzó
's elébb Bihar, azután Nyitra, majd Bács, végre Fejér Vármegyei
Fő-Ispán
Ürményi József Excell-nak,
a' Szent István Apostoli Király Vitéz Rendje'
Commandeurjének,
a' nagy Kalocsai Érsek, Joannes de Ilmur',
érdemes maradékának.

*

— — honoresque ita gessit, vt ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur.

JVSTINUS.

Fogadja-el Excellentziád szent tiszteletemet 's áldozatomat, 's méltóztassék engemet eggy olajban festett, 's jól eltalált képével megajándékozni, mellyről a' Metsző a' maga rezét készíthesse. — A' következő darabokban ezeknek képei fognak állani:

a' 2dikban: Bárótzi Sándor.
a' 3dikban: Báró Vay Miklós.
a' 4dikben: talán az öregebb Ráday Gedeon.
az 5dikben: Báró Prónay László Excell.

Én lakásomat anyai örökségemben választottam Bihar Vgyének Ér-Semlyén nevű helységében, Debreczenhez négy órányira. Ha Excellentziád a' képet az én nevemre adresszálva Debreczeni Kereskedő Ricklhez útasítatja, (melly annál könnyebb, minthogy neki Pesten is vagyon boltja:) bizonyosan fogom venni.

Engedje-meg Excellentziád, nagy kegyelmű Uram, hogy életemnek szerencsés változása felől eggy szót ejthessek. Holnap lesz eggy

holnapja, hogy Gróf Török Lajosnak, a' ki eggykor mint Directora a' Kassai Megyebeli Oskoláknak, hívatalbeli Előljáróm volt, Sophie nevezetű leányával az Oltár' zsámolyán öszveeskettettem, 's ezen szövetségben érzem az isteni Gondviselés' igaz voltát, a' ki nekem sokkal tartozott, és szeretetre méltó Angyalában életemnek igen sokat adott. Késedelmes voltát ajándéka nagyságával pótolta-ki. Egyéb eránt csendesen élek; egyedűl a' popularis Conscriptio munkája által, mellyre Bihar Vgye engem is kiküldött, 's Gyűléseink' gyakorlásával elegyedvén azokba, a' mellyek házi kerületemen kivűl fekszenek.

Maradok a' legszentebb tisztelettel

Excellentziádnak

Kázmér, Zemplényben, az Ipam házánál, 10. Decembr. 1804.

alázatos szolgája:
Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 1425. Q. L.]

709.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Báró Kamarás Úr, különös tiszteletű 's bizodalmú Uram!

Themistoclest, hazája megszabadítóját 's boldogítóját, háládatlan Polgártársai számkivetésbe küldötték. Dühök a' Szalamisi Vezér ellen ezen kegyetlenség által meg nem enyhűlt; addig üldözték, hogy annak a' negédes Királynak udvarában kéntelenítetett menedéket keresni, 'a kit eggy nyomorúlt ladikban űzött vala el a' Pireéus elől, hol ez hajójival a' tengert egészen elfedte volt. Még itt sem menekedhetett-meg gyalázatos ellenségeinek incselkedéseitől; ezek követet küldöttek Xerxeshez, hogy őtet nékiek adná-ki, 's Xerxes elég nemességgel bírt elfelejteni Themistoclesnek, hogy az boritotta-el az ő nevét gyalázattal, 's kegyelmébe fogadta, de — azt kívánta tőle háládatosságúl, hogy álljon bosszút érette és magáért Hazáján. A' *Görög* hajthatatlan volt 's hogy nyugtot leljen, megitta 'a halál italát.

Ez az a' történet, a' mellyet én Munkáimnak 4-dik Kötetében kiadni szándékozom. A' munka előtt a' Méltóságos Báró' képe fog állani, 's az egész dedicatiót ezen kevés sorok teszik:

Hadadi
Báró Wesselényi Miklós
Cs. K. Kamarás Úrnak,
Az Erdélyi Játékszín Igazgatójának
's nagylelkű felsegéllőjének,
a' Palatínus Wesselényi Ferencz'
rokon maradékának.

*

— — — firmore animum constantibus exemplis
TACITVS.

A' Tacitusból vett Motto azon czikkelyből vagyon véve, a' hol a' nagy Thraseas Paetus megölettetése adatik-elő. — Egy fiatal Tiszt ennek a' római lelkű embernek meghozza az Imperátor parancsolatját, hogy haljon-meg. Paetus megszóllítja a' Tisztecskét, 's ezt mondja neki: *Fiatal ember, olly időben élsz, a' hol hasznos lesz néked erőt adni lelkednek, a' tántoríthatatlanság példájinak nézése által.*

Reménylem, a' Méltóságos Báró tiszteletemnek ezen jelenségét elfogadni méltóztatik, és engemet teljes lelkemben ismér. — Munkáimnak első Kötete előtt Galliciai Gubernator Ürményi Jósef Excell. képe fog állani ezen Mottóval: — — — honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur. Justin. — A' 2-dik Kötet előtt a' Báróczy Sándoré, a' 3-dik előtt a' B. Vay Miklósé, a' 4-dik előtt a' Báró Prónay László *Excellentiájáé.* — Minden darab előtt tehát egy ponktírozott munkájú kép fog állani, ezen felyűl minden darabban 2 vagy 3 réz tábla és 3 vagy 4 vignett leszen. — A' munka kiadása mintegy 6 ezer frtba kerűl, és ha az a' nagylelkű Wesselényi, a' ki minden jó igyekezetet örömest segéll és minden nyomorúságot örömest enyhít, ezen *eggy Kötetnek kinyomtatását* magára vállalja — (az 500 frtba kerűl) — segedelmét nem csak háládatos tisztelettel, de kevélykedve is veszem. A' munka már keresztűl esett a' Censúrán; nincs egyéb hátra, hanem hogy a' Nyomtató munkába végye, melly meglesz, mihelytt illy temérdek summájú pénz néki lefizettetik. — A' Wagner által festett képet a' pénzzel eggyütt méltóztassék Dr. Pataki Úrnak, a' Patikárius Mauksch Úr vejének olly rendeléssel általadni, hogy küldje Kassai Kereskedő Fried Sámuel Úr' kezéhez. Ez a Fried Úr Dr. Pataki

Úrnak Sógora, nekem igen becses barátom, 's tőle venni fogom minden bizonnyal. — A' Wagner képe azonnal megy a' Metsző kezéhez, 's onnan vissza 'Sibóra a' maga épségében. — Pataki Úrnak nem szükség tudni: mi és miért küldettetik, ha úgy látja jónak a' Méltóságos Báró.

Az én életemnek új ösvénye nyílik. — Novemb. 11-dikén esketettem öszve gróf Török Lajos Úrnak Sophie nevezetű leányával, 's eggyike vagyok a' legboldogabb férjeknek, a' kikre az Istennek szent napja valaha fénylett. A' Gondviselés én bennem újra megdicsőitette magát, 's sokkal tartozván, sokat adott eggy mind belsője, mind külsője miatt szeretetre igen is méltó leányban, a' ki nékem a' miatt, hogy leánya Török Lajosnak, még szeretetreméltóbb, mert ez az a' nagy ember, a' kit én 21 esztendő olta a' legszentebb tisztelettel tiszteltem és szerettem.

Lehetetlen, hogy Külső Szolnok Vármegyei Perceptor Kövér Gábor Uram által küldött ajándékomat (két réztáblát) ne vette volna a' Méltóságos Báró, melly annyival kedvesebb lehetett, mivel tőlem jött, és mivel azt talán nem ismerte ezeknek látása előtt. Jucunda recordatio malorum praeteritorum, azt mondja Cicero, és azt mondja a' Keresztyéni tanítás is.

Éltesse Isten a' Méltóságos Bárót sok esztendőkre tökélletes épségben. Maradok hív tisztelettel

Méltóságos Báró Kamarás Úr

Nagysádnak

Kázmér, Zemplényben, Decemb. 15d. 1804.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

Kivűl: [1]

À Monsieur Monsieur Niclas Baron de Wesselényi, Chambellan de Sa Majesté Imperiale Royale Apostolique

à Sibó [2]

en Transylvanie.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

[1] A levél zárlatán töredezett piros pecsét s fölötte e jegyzés: «1804. d. 20 xbr. Kaszintzki.»

[2] Előbb e helyett *Clausenbourg* volt írva, a melyet idegen kéz törlött ki.

710.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kázmér, 1a Jan. 1805.

Elsője minden barátimnak!

Elmúlt két holnapja, hogy Novemb. 11-én, a' nagy Luther neve napján! — véghez ment házasságom miatt Ér-Semlyént oda hagytam, és az én imádást érdemlő Sophiem' karja között, Ipamnak. Gróf Török Lajosnak, házánál múlatok. Ezen hosszú idő alatt nem vettem barátimnak semmi levelét. Végre rendelést tettem a' Semlyéni postán, hogy halomra gyűlt leveleim' csomóját küldjék-fel, 's íme a' csomó itt van; 's képzeld, kiét bontottam-fel legelébb? Édes barátom, ez a' te leveled bizonyossá tett azon tartalékomban, hogy Septbr. első napján hozzád írt és Tokajban feladott levelem, valamint az, a' mellyet én ugyan akkor és ugyan onnan a' mi kedves Némethünknek írtam, elveszett. Nem szóllasz semmit házasságom felől, mellyet Néked is és Némethnek is béjelentettem; ez csalhatatlan jele, hogy arról Novemb. 2-ig semmit sem tudtál. — Hagyd elmondanom tehát, a' mit ezen levelemben Néked jelentettem volt.

Januar. 16dika volt az 1784-ben, a' midőn Gróf Török Lajos fija az egykori nevezetes Referendáriusnak, ki felől a' Pataki Iskola és Tisza mellyéki Superintendentia' Curatora, Szatthmáry György, azt mondotta, hogy nem csak Vallásunk dolgait, de az idvességét is vakon reá meri bízni, és testvér öccse annak a' testi szemeire nézve megvakúlt Gróf Török Józsefnek, a' ki 1786-ban vagy 87ben kálvinistává lett, és most világtalanúl Miskolczon él, reám atyai csókját legelőször nyomta. Azolta mindég tartott irántam való barátsága. — 1785ben a' nagy Swieten által kir. Fő Igazgatójává választatván a' Kassai Megye Oskolájinak, ez a' Minister azt a' kérdést tevé neki, hogy a' maga Megyéjebeli Norm. Iskolák' Igazgatójává kit merne proponálni; de eggyiknek Pápistának, a' másiknak Protestansnak kellene lenni. A' Gróf azt felelte, hogy Pápistát hirtelenében nem nevezhet (más nap a' mostani Protonotariust Melczer Lászlót projectalta), de eggy Protestans fiatal-embert, igen is, mingyárt nevezhet; 's engem nevezett. Igy léptem én hívatalomba, mellyet házasságom innepén, — ismét mondom, a' mit feljebb említettem, a' nagy Luther' neve napján — 1786ban folytatni el is kezdettem, és 1791-nek Apriliséig folytattam. — A' Gróf, midőn Gróf Rogendorff Aloysiát

Pálffy Carolinának unokáját, elvette, olly karban volt, hogy jószágaiból esztendőnként tízezer forint jövödelmet remélhetett. Az Atyja' Bécsi fényes lakása, az a' nagy roll, a' mellyet Mária Theresia alatt mind addig játszott, míg az 1764diki Diaetán az a' gyanú esett reá, hogy Primás Barkóczy Ferencczel együtt ő írta a' hóhér kezek által megégettetett Vexatio dat intellectum nevezetű írást, és a' mellyet ismét játszott, minekutánna a' gyanú valótlansága kivilágosodott, hozzá járúlván az Alchymisták által való sokszori megcsalattatás, olly bontakozásba hozták a' házat, hogy midőn az öreg Gróf megholt, az Ónadi és Sávolyi két Dominium hason fele a' szerint tűnt-el, mint az Adeptek fialájában az arany. Az Ipam Kassán laktában örök áron vette-meg Nagy-Kázmért, és azolta életben lévő hitvesével ott lakik. 1796ban hívataljától elmozdítatván (melly csapás egynéhány esztendő mulva azon becsület által hozattatott helyre, hogy néki pensio adattatott), kivonta magát falujába, 's Chémiai dolgozgatások által meggyengült egésségét helyre-állította, 's négy rendbeli Tincturája által jövedelmét tetemesen megszaporította, magát a strangúria kinjaitól megmentette, sok beteget tanácsával, sokat ingyen nyujtott szereivel, sokat ingyen való gyógyításával és tartásával boldogított és boldogít. — Ez a' Kázmér Regmeczhez másfél órányira fekszik, 's situatiója ez:

Kassa O

O Kázmér.

O Regmecz.

Széphalom. O

O Újhely.

O Patak.

Elképzelheted, melly gyönyörűséget leltem én negyedfél esztendő előtt haza szabadúlván ezen szomszédságban! — Első kimenésem az Anyám házától Kázmérra volt. A' Gróf másnap visszaadta látogatásunkat, 's elhozta eggyetlen eggy fiját, Jósefet, és a' két leányait, Sophiet és Marie-Susiet. Vice-Notariusságomban eggy házban laktam Kassán a' Gróffal. Hányszor rengettem az eggyik térdemen Sophiet, a' másikon a' kissebbiket! Én valék az a' Notarius, a' ki Sophienak, midőn 1786ban a' Bécsi Salesiánákhoz kellett mennie oskolába (a' Napamnak két testvére felöltözött apácza ottan), tizenhat atyái felől a' Testimonialist expediáltam. Én akkor 27 esztendős voltam, Sophie pedig 7. — — Most tehát úgy néztem a' két leányt, mint testvérei-

met. — Sophienak a' mellyén eggy férjfi kép függött. Kérdém, ki az? 's Sophie elpirúlt. Mama, wär' er hier, er wäre sein Freund! monda. Apotheizáltattam a' nem-értett felelet által. — A' kép Maximilien Comte d'Etoilé volt, a' ki Sophieval szülejinek jóvá hagyása mellett jegyet váltott. A' házasság akkorára halasztatott, míg a' sors kimutatja, remélheti e hazájába való vissza menetelét. Végre kitörőltetett az emigransok' listájából, 's ezidén eggy 300 ezer livrájú személyt elvett, és Párishoz közel egy falut szerze. — Én látván hogy Sophie másé, *mint minden lekötelezett vagy férjes személlyel*, tartózkodva bántam véle, úgy, hogy ő az én magam viseletemet valamelly homályosan érzett idegenségnek vélte. Azonban én megváltoztattam Regmeczi lakásomat, bementem Biharba, s' úgy tetszett, hogy a' Kázméri házzal való szövetségnek örökre vége szakadt, azt kivévén, hogy néha leveleztünk, de nem Sophieval, hanem az angyali kedvességű és Sevignei szépséggel elborított levélkéket írogató Susieval. Két esztendeig hordott rabbilincsen Sárosiné. Nem léptem soha túl a határ lineáján, sőt házassági kötelékről álmodoztam. Megúntam a' grimasszière és a' tudományos szép Asszonyt, a' ki minden új gondolkozás mellett mágnás férjet kívánt, 's ott hagytam. A' házasság nálam elmúlaszthatatlan kötelességnek tetszett mindég. Midőn hánykódnám, hogy kit válasszak, valamelly jó Daemon a' Sophie nevét súgá fülembe. De én a' Török Lajos' házának nem csak vőt, hanem ragyogó vőt is óhajtottam; Én pedig az nem vagyok. Rettentett a' Vallás külömbsége is; nem azért, mintha nem ismerném a' Lessing' Náthánját és szeretetreméltó Templariusát, hanem más tekintetekből. 'S nem is remélhettem, hogy kívánságom teljesedést érhet. Végre, hogy elmémet megnyugtassam, hogy el nem sül jónak láttam eggy útat tenni Kázmérba, 's Aug. 24dikén oda értem.

Hanyatlott a' nap, midőn kocsim az udvarba beért. A' Grófné a' két lánnyal kivűl űlt. Unser Ferencz! unser Ferencz! ez volt a' kissebbik szava, midőn reám ismért; mert a' kissebbik azt hitte, hogy én őtet exclusive szeretem. Wie lange bleiben Sie hier, Ferencz? kérdé Sophie, mihelyt nekiek köszöntem. So lange Sie mich nicht verjagen. — Da können Sie hier grau werden, monda, s' felindultunk a' grádicson. Lieber F. monda itt, was Sie mir profezeihet haben, ist geschehen; Etoile hat geheurathet. Szántam Sophiet, de örvendettem magamnak. Tudva volt előttem, hogy eggy két kérőjét Etoile miatt elvesztette. — A' Gróf ágyban feküdt; rázta a' hideg. Kért, vinném félre gyermekeit, mert neki alkalmatlan a' zsibongás. —

Feltettem vala magamban, hogy bár mi érjen, addig kérésemet elő nem adom, míg Pepivel nem szóllok, ha az én lépésem az ő szerencséjét gátlani nem fogja e? mert kész voltam lemondani Sophieről, ha az az övének útjában áll; 's Pepi nem volt itthon. — Sophie Susie mellett velem Etoile felől beszéllt, keseregte elvesztét, de nem vádolta. Én a' házas élet' boldogságait magasztaltam. — Rendes, monda Sophie, hogy te, édes barátom, mindég ebből a' tónusból szóllasz; 's én néked azt jövendölöm, hogy te ezeket az örömöket soha kóstolni nem fogod. 'S miért nem? kérdém megütközve. — Azt én nem tudom; de látod, nékem úgy tetszik, hogy te valamelly leánynak vagy özvegynek házassági jelentést tenni nem is mernél. — Azt, gondolám magamban, meglátod, ha a' bátyád haza jő 's mosolyogtam. — Pepi más nap délig, — más nap estig sem jött, 's én erősen állék végzésem mellett, nem szóllani Sophienak, míg Pepivel nem végzek. Azonban 25dben estve magam maradván Sophieval, egyszer csak azon veszem észre magam', midőn a' declaratiónak közepette vagyok. «Kedves Leány! mondám, te engem ismérsz minden részeiben szívemnek; ismered fekvésemet; ismered azokat, a' kikkel a' természet öszveszőtt és a' kik, mint tudod, életemet kegyetlenül keserítik; mondd-el, reá bírhatnád e magadat, hogy enyém légy 's engem a' sírig elkísérj? — «Kazinczy! micsoda neme ez a' tréfának?» — Nem, kedves leány, én nem űzök játékot; azért jöttem egyedül; szóllj, remélhetek e? — «Tehát úgy fognád tenni a' házassági jelentést»? — Nem, édes Sophie! te tudod, hogy sok esztendők olta te vagy szemeimben az első személy. Sokáig küzködtem; nem reménylek semmit; de mondd-ki, hogy meg legyek nyugtatva. — Sophie ekkor vette észre, hogy majd csupa tűz a' képem, majd fagyos mint a' hó. Nem, Ferencz, ezt én nem vártam. Látom, hogy nem játék, a' mit elömbe adsz: de hiszen mi úgy néztük egymást, mint testvérek, soha sem is álmodtunk erről. — Az én főm szédelgett, 's Sophie érzette, hogy nyugodalomra vagyon szüksége, 's elment.

Und wo werden wir wohnen? kérdé, midőn kis idő múlva vissza jött. — Az Angyali lélek! Ez vala tehát a' felelet kérdésemre. — Barátom, úgy mond, én az Anyámmal szóllottam. Örömmel fogad-el; 's míg Susinak vittem a' hírt, béjelentett az Atyámnál, 's neked íme ezt izeni: Ő sokkal inkább barátja Ferencznek, minthogy vele a' közönséges úton járjon; a' Ceremoniel azt kívánná, hogy te szóllj az Atyámmal, de az Atyám azt meg nem engedi; ő szóll

veled. — Vendégek voltak a' háznál. Ott maradtak más nap is. Aug. 27dikén végre a' Gróf szóllott 's Sophie a' hűség' zálogát ujjomra voná.

Elvégeztük, hogy eggyikünk a' másikra semmit ne költsön; készüljön kiki a' mint tetszik, 's Sophie megígérte önmagától, hogy azt az egy pár ezret, a' mit az atyja néki kikészítésül ád, reszkető tűre 's csillogó kövekre nem vesztegeti. Én, úgy mond, mindég úgy leszek öltözve, mint eddig, csinosan, az új ízlet szerint, de mindég gazdálkodó móddal; ruhám annyi van, hogy újakat épen nincs szükségem varratni: de e' helyett azt kívánom, hogy te jelenj-meg előttem mindég ízletesen. Várj csak, várj, én még megifjítalak, én törlöm le szenvedéseid' könyhúllatásait.

November 11dikén, midőn az Oltárhoz kelle lépni, el nem fogadta vezetője' karját. Kazinczy, nun komme! monda 's kézen fogva mentünk a' Pap elibe, 's kezünk a' stóla által öszve kötve, öszve szorúlt. Ő fejér atlaszban, kövek nélkül, de gazdag brabantziai csipkékkel, haja fekete fürtjeiben, 's a' rozmarint csak kezébe fogván, én eggy vas szín selyemmel tűzött posztó magyar ruhában; 's oh miért nem festhetem-le neked azt a' hangot, midőn nevét mondta ki: *Török Sophie,* és ezt: *Szeretem!* — Ezt a' szót franczia modulatióval mondta, nem úgy, mint Debreczenben mondanák, 's meg van kötve a' kötés, a' szerelem' legszebb kötése örökre és megmásolhatatlanúl.

Németben mi még most is *Sie*nek szóllítjuk egymást, nem mindég ugyan, *de többnyire;* nem hiú affectatióból, hanem hogy magunkat emlékeztessük, hogy egymást becsülnünk kell. Igy megy a' titulázás valamíg a' nap a' firmamentumon van: de ha onnan leszállott, a' biztosabb *Du* áll elő, és rendes, Sophie akkor velem mindég magyarúl szóll. 'S azt magától cselekszi, nem az én kérésemre.

Előtted, édes barátom, ismeretesek a' házassági élet' boldogságai. Ismered, melly gyönyörűség van abban, midőn az én Sophiem ölembe ül, nyakamat által fogja, és házi gondjainkat forgatjuk. Vagy midőn ő még alszik, és én az ő lassú pihegéseit fülelem. 'S midőn végre hosszan vont ébredési lihegéséből veszem észre, hogy álma eltűn, de én még meg nem mozdúlok, hogy ha ismét el akar aludni, álma visszatérhessen; ő pedig, az Angyal! a' legszebb, leglágyabb, legfejérebb kezet, mely valaha az isteni kéz által teremtetett, felém nyújtja 's rám lassan leteszi, hogy lássa, ha alszom e? — Ah, barátom, érzette e az illy tiszta örömöket az, a' ki csak a' Volgivaga Vénust tisztelte?

'S az én Sophiem — ha meg nem csalnak az apparentiák — Anya! Ő az én szerencsém Palladiuma, Ő az angyala életemnek, ő a' bére hosszas szenvedéseimnek, s karjai köztt minden öröm valóságos könyörgés a' Gondviseléshez, a' ki bennünket homályos útakon vezet paradicsomába.

Superintendensed' tiszteletére írt Odád *orgonahangzattal* hangzik. Benne van a' Poezisnek minden méltósága. Lángolásba hozta szívemet, és akkor mind elsüllyedtek előttem azok a' verselőink, a' kik csak szerelmet és bort énekelnek. Te vagy, barátom, te vagy az a' Poetája nemzetemnek, a' ki lelkeinket a' maga méltóságának érzésére tanítja. Ne vedd hízelkedésnek szavaimat, sem a' barátság' megvakításának.

Én tőled azt várom, azt kérem, azt kívánom, hogy Te az én szerelmemet tedd halhatatlanná Maradékink emlékezetében. Nem illy orgonai hangzatot várok, — félre tőlem minden fény! az csak kicsinységemet fogná elárúlni — írj *meleg szivvel* a' mi tetszik, fessd a' házas élet boldogságait eggy Epistolácskában vagy énekecskében 's az nékem elég lesz. Elkevélyít az a' gondolat, hogy a' késő világ tudni fogja, hogy egymást szerettük.

Tudod e te azt — kételkedhetem felőle, minekutánna látom, hogy leveleim, legalább eggy levelem, kezedbe nem mentek — tudod e, mondom, hogy Rochefoucauldnak *erkölcsöt festő mondásait* Júliusban és Augban leforditottam? Meg fogom Neked küldeni a' Mstumot azzal a' kéréssel, hogy tégy elibe eggy rövid, philologicus értelmű *Előbeszédet,* és az én költségemen *te* bocsásd ki. Képem, mellyet Kininger után John metszett 180 frtért, előtte fog állani, 's kevésbbé sérti-meg a' Modestiat, ha te írván a' Praefatiót, azt gyanítatod, hogy a' képet nem én tétettem elibe. — Szeretném, ha addig olvashatnád, míg *koszorút bizonnyal nyerendő* Irásod elkészűl; mert úgy hiszem, hogy némelly datumokat 's példákat belőle dicsérve is, gáncsolva is hozhatsz elő.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

711.

Németh László — Kazinczynak.

Győr. Jan. 2dik. 1805.

Kedves Barátom,

Engedtem időt Hymen első napjaiban mind lármás, mind tsendes vigadozásaidnak, de hogy ismét Barátodhoz is fordulj, kérlek. Nem akarom, hogy a' Baráti szeretet hitvesedtől elvonjon, hanem hogy enyelgő Társod is a' hív barátság komolyabb mulatozásaiba vonattassék. Mond meg néki, hogy ezt boldogságotoknak egy legbuzgóbb óhajtója mondja 's heves tsókjaiddal könnyen rá veszed, hogy még azt is meg engedje, a' mit eddig tselekettél barátoddal, hogy magános foglalatosságaidnak eggyik tárgya maradjon.

Engem egy idő ólta sok familiai galyibák környékeznek. Egy öreg bátyám, az atyámnak testvére, a' ki míg jobban birta magát, mindenképen ártalmamra lenni szándékozott, mindenektől elhagyattatván, hozzám tért, és hogy mindenféle ügyeiben oltalmazója legyek, kér. Állapotjai sok bajjal járnak: de nem engedi elhagyni a' szívem. — A' Statisticám a' Budai Censurán sem admittaltatott: de olly relatio mellett nem is admittaltathatik egy okos könyv is. Mert a' Referens nem elégszik meg azzal, a' mit a' könyvben talál, hanem abból következéseket von, mellyek által a' manuscriptumot meg tiltathassa. Abból p. o. hogy én a' R. Cath. ifjuság neveltetését szoros királyi rendelésekhez szabottnak lenni állítom, azt következteti «ut tolerando regimini despotico adsvefiat.» Mivel kitészem a' Cath. Papságnak számát 's öszve hasonlítom azt a' nép számával, abból azt következteti, hogy nagyítom a' papság számát. De mit tehetek mind ezek ellen? Még egyszer elől vevém, és ha lehet, kihagyván minden megütközést okozó helyeket, approbáltatom: ha nem, lemondván minden Magyar Auctorságról, tsendes magánosságban munkálódom.

A' Teleki utazásai készen vagynak és ezennel meg indulnak mindenfelé, 's hogy számodra is Sz. Györgyinkhez egy utasíttassék, rendeltem. A' kit tsókolok kis feleségével eggyütt, és hogy meg hívó levelemre mind eddig nem felelt, nem szeretem. Ha előbb megérkeznék a' számotokra szánt két nyomtatvány hozzá, mint az azokról irandó levelem, add tudtára ezen szándékomat. — Hát a' protestáns oskolák állapotjáról mikor érkezik meg tudósításod? Mikor küldöd

kezemhez az igért recensiókat? — — Esméred e Tertinát Nagy Váradon? — millyen ember? Tudósits felőlle. Élj vígan Tisztelt hitveseddel és szeresd ez után is mint eddig

hiv Némethedet mpr.

Feleségem is tisztel benneteket.

Kivűl:[1]

Az Úrnak Tettes Nes Kazincy Ferentz Úrnak, szeretett Barátomnak Budán, Debreczenen által

Ér Sömjénben.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

712.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Regmecz 12. Jan. 1805.

Édes barátom,

Az én Sophiem bútor szekerei ma érnek Semlyénbe. Ezen holnapnak vége felé magunk is ott leszünk. Addig az Asszonyám betegeskedése tartóztat, a' ki maga kíván bennünket levinni. — A' Nemezis a' tavalyi szenvedésekért nekem most adja a' jutalmat. Ma két holnapja költem-fel úgy, mint férj, legelőször. Tehát 62. napos házas ember vagyok. És még semmi visszás történet nem zavarta-meg boldogságom' érzéseit.

Ha reményem meg nem csal, nekem az Úr kezében holmi portékám van letéve. Nevezetesen Derecskéről levelet is várok, egyebet is. Tartsa jó helytt az Úr, míg érette küldök, vagy megyek. — Az Anyám arra kéri az Urat, hogy a' Debreczeni Táblán forgó Processusára vigyáztasson. Én pedig arra, hogy Kis Imre Urat nevemben köszöntse, és általa Ura Atyját Péterszegen köszöntesse. Úgy hiszem, hogy mind kettő részt vesz örömeimben, és örvend sorsom' változásán. Csokonay barátunknak Semlyénbe lement szekereim vitték le a' Landerernél elakadt nyomtatás csomóját a' Manuscriptummal eggyütt. Dr. Szentgyörgyi Úrnál hagytam letenni. Jelentse ezt néki az Úr, mert meglehet, hogy külömben sokáig nem fogja venni.

Rázza-le az Úr a' maga keresztjét és kövessen engemet. Nem képzelhet az Úr jobbat, mint az olly házasság, a' mellyet az ember

[1] A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

nem a' mellékes tekintetek miatt tett, (noha nékem az Isten azt is minden tekintetben megadta; meg, még a' successióban is) — hanem egyedűl a' személyben való megnyugvás miatt. Adieu. Woschitzné Asszonyt az egész házzal tisztelem. Adieu.

IKTATNI.
Statuere, illocare, installare.

Ezen szónak ezt az értelmét tagadja a' Debreczeni híres Grammatica. — Hogy nincs igazsága, mutatja a' mi itt következik:

*

Szendrei Török Bálintnak tulajdon kezével írt, és most az Ipamnak, Gróf Török Lajosnak, birtokában lévő Manualisában ezek a' sorok állanak:

pag. 44. — «1647. die 30-a. Novembr. érkezett Szendrőbe Lehoczki Albert Pap Káptalon-emberünknek. — 2-a xbr. iktattuk-be magunkat a' mi kegyelmes Urunk Ő Felséghe adta Donationkkal az Alföldi jószágunkba. Szendrőben Király-embere volt Török András Uram.»

pag. 45. — «1648. 23. Mart. voltam Király-embere Barna György Uramnak az Szent Erzsébethi Jószághnak béiktatásában.»

pag. 47. — «1649. 30. 7br. Fekete László Uram, Wécsey Sándor Uram az Ő Felséghe Nova Donatiója mellett iktatták magokat Hajnácskő várában.

Kazinczy Ferencz mp.[1]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

713.

Kozma Gergely — Kazinczynak.

Tekintetes Úr,

méllyen tisztelt Barátom Uram!

Minekutánna az 1803-ik esztendő Septemberének 1-sőjén költ 's óhajtva vártt Levelét azon esztendő Octobere' 4dikén tisztelettel vettem, hogy azóltától fogva elfolytt 16 hónapni [?] egész idő alatt

[1] Nagy G. jegyzése: «Vettem Jan. 16-kán : Kazinczÿ / 805. / Iktatás. Beiktatás.»

Levelemmel adósa maradtam, valahányszor magamnak szememre hányom, lehetetlen hogy mind annyiszor el ne pirúljak. Ezt magam is botsáthatatlan hibának ismérném, hanemha eggy bévehető mentség állana pártomon. Még 1802-ikben T. Landerer Mihály Urtól hozzám utasítva vólt négy új Románok' eggyikének fordításához kezdvén, másikát eggy Erdélyi legjobb Barátomhoz (a' kit a' Tek. Úr előtt e' folyó esztendőnek nyarán magammal együtt személlyesen bé-mutatni, reménylem, szerentsés lészek), hasonló tzéllal küldém. Azonban nem sokára vissza tér küldeményem azzal a' barátságos onszolással: hogy a' hasonló Románok fordításával, mint hamar el-hervadandó Ró'sáknak nevelésével, hagyjak fel; hanem kezdjek valami ollyanhoz, a' minek betse 's haszna állandóbb tartóságot igér; Román Fordítók külömben is elég számosan lévén. Tanátsát jóvá hagytam, 's hasznomra fordítottam és midőn vonszódásomhoz 's vállaim' erőtlenségéhez mérseklett tárgyat keresnék, hosszas fontolódás után tett választásom a' Sultzer' Elmélkedéseiben a' Magyar Museumban és a' Mindenes Gyüjteményben *Reimár*nak annyira magasztalt *Természeti Vallásbeli Igazságaira* esett. Mellynek fordításához az 1803-ik esztendőnek enyészetén hozzá is kezdvén, abba annyira merültem, hogy Hivatalomtól maradott legküssebb tágulásomat is reá szentelvén, tsak most juthattam arra a' pontra, hogy fordításomnak rostálásához 's jobbításához kezdhessek. És e' volt Leveleim ki-maradásának az oka. Mely mentségemet ha a' Tekintetes Úr bévehetőnek itéli 's bé veszi, erántam tapasztaltatott Barátságának tartozom érette háládatossággal. Botsánatját annyival is inkább reménylem; mivel ennekutánna sűrűbben küldendő leveleim által eddig ejtett hibámat helyre hozni elsőbb kötelességemmé teszem.

Vissza térek már a' T. Úrnak említett utóbbi Levelére. Örvendek rajta, hogy a' Sáska Úr által küldött két Darabot tsekély munkátskámmal egyetemben (melynek nyomtatásában ismét számos a' hiba) szivességgel fogadta; kérvén barátságosan, hogy ha az utolsóbbat olvasására méltóztatta, 's unalmára nem lenne, róla téjendő szokott egyenes jegyzéseit vélem közleni ne terheltessék; hogy azokat ezután használhassam. — Köszönöm alázatosan, hogy a' nagy érdemű Orvos Viczay Úrnak betses képével engemet meg-ajándékozott.

Hogy az Erdélyieknek kivált irások 's nyomtatások mind eddig számtalan hibákkal telyes, elég nagy kár hogy igaz. De ennek megigazodását nem is várhatni mind addig, valamig eggy az eddig vólttaknál szorgalmatosabb, buzgóbb, jövedelmesebb, 's hatalmasabb és

igy szerentsésebb lépéseket tehető Nyelvmivelő Társaság lábra nem áll; vagy mig eggy illyen tárgyra 200 ezer forint tőke pénzt szentelni igért II. Leopold fel nem támad, 's igéretét nem valóságositja!!! — — —. A' Magyar Nyelvbeli Anomaliákra nézve, a' *történsz*-re azt jegyzem meg, hogy ez nem használható 's köz élésben lévő szó: mint hogy a' gyökér *történik,* maga személytelen ige v. időszó, és igy *történsz* v. *történel* nem lévén nyelvünkben, például sem lehet őket fel-venni. — De hát hogy a' *bomlik*-nak boml*ol* és boml*asz,* oml*ik*-nak oml*ol* és oml*assz:* sikámod*ik*nak sikámod*ol* és sikámo*dsz:* vérz*ik*nek vérz*el* és vérz*essz:* káromkod*ik*-nak káromkod*ol* és káromko*dsz,* futamod*ik*-nak, futamod*ol* és futamo*dsz,* ugr*ik*nak, ugr*ol* és ugr*assz* s. t. két féle második személyei közűl mindenik jóvá hagyatik 's köz élésben vagyon? —

Elég kár, hogy az annyi kedvességgel méltán fogadtatott Zaid eleibe tett mettzéstől fösvényen kiméltetett a' költség. De úgy tettzik, hogy annak Kiadója 1804-ben kezdette hibáját a' Zrínyi Miklós 's Barátjai etc. nevű Románba iktattatott két Zrinyiek' képe lemettzetésében helyre hozni. Én ugyan, a' ki a' Pesten lévő Originálјokat nem láttam, illendőleg megsem itélhetem. Legnagyobb gyönyörűségem ezen könyvnek kezembe akadásakor a' volt, hogy az ifjabb Zrinyit Karacs mettzette, nem pedig valami *Barbarus,* 's elnevettem édesdeden magamat, a' Tek. Urnak néhány sorai legottan eszembe jutván, 's azokat ujra olvasván.

Méltó sajnálani, hogy a' Wieland Gratziáji forditását F[őtisztelen]dő Kis János Ur maga nem folytatta, kivált ha a' másik nem talál ollyan szerentsés Forditó lenni, millyen az első lett volna. A' *Flora* nevű Journál ha előfizetésre botsáttatik, méltóztatik a' Tek. Ur engemet T. Gedő József Urfi fenn érdeklett Barátommal egyetemben az alá-irók vagy előfizetők, sőt ezeknek öszveszedői számába is még előre be iktattatni; mivel én itten, Barátom pedig Abrudbányán 's vidékén Előfizetőket a' lehetőségig való számmal gyűjteni örömest fogunk. — Valyon a' Rikóti Mátyás nevű Verses Költeményt ki írta 's a' Zrinyi Miklóst kitsoda forditotta, nem lehetneé megtudni? — A' Bácsmegyei Leveleitől visszaszerezhetetlenül megfosztatván, 's Erdélyben nem is találhatván, minthogy a' Tek. úr által kiadott Darabok Gyüjteményje egyedűl ezzel héjjánosult meg, nem lennék é azon kérelmem által terhére, hogy engemet valami úton birtokára juttatni méltóztassék. —

Mlgs Aranka Ur, kivel a' T. Ur Levelét közlöttem, benne jelen-

tett tiszteletét barátságos indúlattal, Utánírásabeli szomorú ujságát pedig velem eggyütt érzékenyűl részt vevő szívvel olvasta; Barátságos tiszteletét viszontagolni, 's érzékenysége felől a' Tek. Urat bizonyosá tenni reám bízván. E mellett egy versezetjét is adá által a' lemásolás 's a' T. Urnak leendő küldés végett, mellyet ezennel ide is zártam. Az 1805ik esztendőt az 1803nál 's az azt megelőzött néhányoknál ezerszerte szerentsésebbnek telyes szívből óhajtván, Barátságába ajánlott, állandóul vagyok

a' Tekintetes Urnak

Sz. Geritze Jan. 28kán 1805.

alázatos Szolgája,
tisztelő Barátja
Kozma Gergely mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

714.

Kazinczy – Kis Jánosnak.

[A levél eleje hiányzik.]

A' karácsonyi innepeket a' lakodalmam' napján eltemetett Onkelem', Consil. Kazinczy András házánál, 's Nagy-Anyám Szirmay Theréz után maradt atyámfiai köztt Pazdics táján töltöttem. Ezek álmélkodva 's irígyelve nézik szerencsémet. A' *kicsinyek* benne csak a' mágnás-leányt látják, melly előttem becs ugyan, mert nem idealis, hanem, *leider!* igen is realis világban élünk: de minden becsek köztt a' legutolsó; mások, kivált az öregebb asszonyságok, a' minden negédség nélkűl való eszes és legjobb tónusú menyecskét; mások ismét azt, hogy egymással olly tónusban vagyunk, hogy az idegen eggy hamar észre sem venné, hogy eggyüvé tartozunk, mert én a' Marmontel *Scrüpül*-jében előforduló Comte P . . . példája szerint idegenek köztt szemmel tartom ugyan Sophiet, de ollykor, midőn új emberek forognak körűltte, szabadjában hagyom. Valamerre fordúlok, valahonnan leveleim érkeznek, minden meleg szívvel gratulál, még pedig nem csak Sophiehez, hanem az Ipamhoz is. 'S vádolja immár a' vak a' Gondviselést, hogy rám annyi keresztet rakott, és a' jutalom megadásában olly késedelmes volt.

Lelkem gyönyörködve sejtegette az érzés gradatióját: Ime ez, mondám, *enyém!* — Ime ez, mondám továbbatt, nékem ÉN. — Ime ez, mondám ismét későbben, nékem több mint ÉN. — És

ezt osztán megfordítva! Oh, áldassék az a' jó Isten, a' ki azokat a' kiket szeret, keserít, hogy nékik fenntebb örömöket adhasson.

Sophie középszerű termettel bír. Szebb mellyet, szebb kezet, szebb kart, szebb lábat, szebb derekat nem képzelhetsz. Hajai feketék. Képe' vonásai nincsenek a' regula szerint, talán bizarrak, mert orra Pálffy orr, de az *egész* kedves és sokakat bájoló. 8 esztendeig neveltetvén az anyja testvérjeinek kezei alatt a' Bécsi főszületésű Klastromban, francziául beszéll legjobban; németűl a' szerint beszéll, a' mint közöttünk beszélleni szokás; Magyarúl és tótúl is jól tud, noha néha botol. — 'S most már annyit beszélltem az én legszorosabb barátném felől, leginkább szeretett barátomnak, hogy bizvást más tárgyra szállhatok.

Munkádnak felosztása egészen megeggyezik a' tárgy természetével. Jól van a' kezdet. Azt óhajtottam mindég, hogy te vállalkozzál a' megfelelésre. Engemet elébb a' házbeli keserítések, azután a' házasság gondjai annyira elfoglaltak, hogy erről nem gondolkozhattam: 's ha mind ezek meg nem gátlottak volna is, bizonyosan tiéd lett volna az elsőség, mert ki ír úgy mint Te? — Most tehát már csak az az óhajtásom van, hogy egésséged, hívatalod foglalatosságai, kiváltképpen pedig szemeid' gyengélkedése azt engedjék, hogy a' munkát egész gonddal tehessd-meg. — Félek, hogy érdemed' érzése nem fogja megengedni, hogy apróságokra szállj, és példákat hordj-elő, mind a' jó, mind a' hibás irás módjaiból; óhajtanám, hogy gondos fordításaink közzűl némelly passzázsokat vess öszve, hogy a' nyelvek' külömbsége, és ez által a' miénknek vagy gazdagsága, vagy szegénysége, vagy szépsége vagy rútsága kitessék.

(Az én Rochefoucauldom három nyelven fog nyomtattatni. Igy:

1. Ce que nous prenons ....

Was wir für Tugend ... Übersetz. v. Schulz.

A' mit közönségesen virtusnak ...)

Óhajtanám továbbá, hogy munkád a' Jenisch Vergleichung von XIV Sprachen-jénél vékonyabb ne légyen, és hogy abban azokat, a' miket Adelung, Pölitz 'st. a' stylistikára nézve mondanak, és a' mit az olly Irók mint Bürger volt, Adelungnak hyperorthodoxiájára feleltek, (a' millyen az, hogy a' művész nem *ad naturam,* hanem εις το χρειττον fest, és így a' szép író nem a' Debreczeni Puristák szerint, hanem εις το χρειττον ír és szóll, 's nem gondol azzal, hogy ő előtte szóllott e úgy valaki vagy nem? — így Klopstock) — óhajtanám

mondom, hogy ezeket a' legnagyobb energiával 's halmozva előhordott példák által megmutatva mondd; mert, bizony mondom néked, Publicumunk ezt nem csak nem tudja, hanem nem is gyanítja. ('S mit mondjak Publicumunk felől, midőn ezt még a' mi megbecsülhetetlen szívű 's nagy culturájú Szentgyörgyink sem tudja, és nem is akarja?)

A' gazdagságra nézve.

1. A' külsőképp érezhető dolgok kifejezéseivel bővölködik stb. — Itt jó lesz felhordani a' szókat, mellyek a' Magyarban 1. *nincsenek*. 2. *másoktól kölcsönöztettek*; és feljegyezni azokat, a' mellyeket a' mi igen is docilis Atyáink a' tóttól és némettől *a' maga ösi, ugyan azt jelentö szavait elfelejtvén, vettek*.
2. A' dolgok' tulajdonságait stb. Itt rakd-fel, kérlek, a' *Geist, Seele, höflich, feyerlich, ernst, erhaben, eifersüchtig, neugierig*, 'stb. külömbségeit, mellyek nálunk nincsenek. 'S ha tetszik, tedd mellé azon új szókat, a' mellyeket ezen ideák' kinyomására gyártottunk. Mint ernst *komoly*, eifersüchtig *féltékeny* 'stb.
3. A' szók öszvetevésére igen is hajlandó. Ennek sok példáji vannak a' régibb Iróknál is, a' köz életben is. 'S csak finnyások ne legyünk, sokat csinálhatunk. —

(NB. Nicolai a' maga ismeretes utazásaiban neveti a' magyarok gyertya tartóját (Chandelier) és méltán! Kár, hogy rövidebb 's praecisusabb szót nem adtak ennek. A' participialis végzés tévedést szülhet. Illyen ugyan a' Leuch*ter* is. Koppan*tó!* és melly rút szó ez! 's hogy ezt a' *koppan*ástól kellett venni! melly vadságra mutat ez!).

«Nagy hiba, hogy a' nemet épen nem fejezi-ki.» — Ez a' nagy igazság azt kivánja, hogy meggyőző példát hozz-elő, még pedig idegen nyelvből vett darabban, a' hol a' *lui* és *elle, Er* és *Sie* magyarúl ki nem tétethetnek. — Illyen az, hogy a' nap és hold gyermekei az Éjtszakának; ez lyánya, amaz fija. Itt osztán a' *Sie* és *Er* nem continuáltathatik magyarban.

«Némelly tájékokon 's némelly könyvekben igen sok hosszú syllabák vannak.» — *Vôlt, vôlna, bôldog.* Sok példát kell előhozni.

El ne felejtsd említeni, hogy ha eggy részről nyelvünk véghetetlenül szebb is a' Németnél, hogy hosszas szavai vannak: más részről nagy hiba, hogy kevés monosyllabú törzsök szavai vannak. 'S a' gondatlanság ezeket, *csend, remény* stb. egészen elhagyta (enyhe *lieblich lau)*. Buzdítsd ezeknek követésére Olvasóidat.

A' fordítások' érdemét éreztetni kell az által, hogy a' melly hazában még nincs festő oskola, a' melly hazában még nem virágzik a' festés és faragás, ott a' Gypsabguszoknak 's Copiáknak nagy a' haszna. A' fordításnak nagyobb mint a' Copiáknak, mert a' Copia merő (hibás) originalis; de a' fordítás lassanként az idegen nyelvek' szépségeit hozza a' miénkbe, és éreztetvén, hogy hol maradánk sokkal hátrább az idegeneknél, végre meggyőz a' felől, hogy ha eggy lineában akarunk valaha ezeknek irójikkal állani, újítani kell nyelvünkön.

Itt jó lesz osztán az elmult századnak első és utolsó szakaszabeli jobb Irókat öszvevetni. Még jobb Klopstockban az Anglus, Göthében a' Franczia szóllásokat kikeresni, és megmutatni, hogy azok a' Német expressiók, a' mellyek most már civitate donáltattak, eleintén fület öklendettek.

— — —

A' *cus* és *ce* terminatiók nékem sok kínt csinálnak sokszor. Valahol lehet, elhányom a' cust és cumot. Igy írom némelly (az az a' fenntebb nemű) írásokban a' Plánumot *Plán*nak, nem *Plánum*nak. (Mein Plan ist der Hof. *Clavigo*. Az én Plánom az Udvar.) (Schédius Úr egykor a' Kanzlert magyarúl Cancellárnak, a' Notaert Notárnak nevezte. Megjövendőltem, hogy soha sem fog elfogadtatni.) — Az adjectivumokban nem lehet elhagyni az *ust,* és az asszonyokra *nem a' deák terminatio* szerint kell az adjectivumot ruházni. Curiosus ember, nem curióz ember. Marie content*a* volt, kevesebbé rosszúl: content*us* volt.

Az adverbalis *cè* is sokszor el akasztja az embert. A' dolgot psychologi*cè* tekintvén etc. (NB. ezt a' franczia is csak így tudja kitenni: en psych.) — Igy: psycholog*us* módra, vagy: psycholog*usi* módra - látod hogy így nem megyen. — Virág Benedek a' poetische Schriften-t így írja: Poét*ai* munkák. Ez nem éppen jó; de kapjunk rajta. Lehet e' szerint mondani: *filozofusi munkák* is. — Én egyszer arra vetemedtem, hogy a' metaphysicèt így irtam: A' dolgot metafysisch vévén. Tudniillik német betűkkel írtam-ki az adverbiumot. De így a göcs Sándor módjára nem felbontva, hanem elvagdalva marad.

A' könyvek árulása eránt intést kellene adni az Iróknak, hogy némelly könyvárosok' Monopoliuma ellen serkenjenek-fel, Institóris Mossóczyt boldogítsák, munkájikat nyomtassák csínosabban, 's nagy vigyázattal az orthographia és grammatica' törvényeire.

Meg kellene dicsérni a' sopronyi Siest, és a' Váczi Máramarosit, hogy gondosan nyomtatnak, és Wébernek 's Trattnernek érdemeit megismervén, serkenteni kellene mind kettőjöket, hogy dolgozzanak nem mint kézmívesek, hanem mint érdemeket becsűlni tudó Művészek. — Némelly Olvasó ezt talán kicsavarodásnak venné: de a' Genie úgy csavarodik-ki, hogy a' kicsavarodás még kedves az olvasónak.

Flórádat és a' gyermekek Bthecáját szeretném ha Kis Istvántól elvétetnéd, és más valakire bíznád. Szertelen dolog, a' mit Kis felől némelly Irónk panaszképpen mond. —

Láttad e már Versegimnek Rikolti Mátyását? Tele van grammaticai és orthographiai heterodoxiával. Én belőle még csak eggy éneket sem tudtam elolvasni; itt nem lelem a' munkát; elindulásomkor pedig belé csömörlöttem igen hamar.

Csokonainak Lilláját ez a' fertelmes *Landerer* Kassán három esztendő olta tartóztatta, azon oknál fogva, hogy olcsón alkudta meg a' nyomtatását. Cs. azolta mindég sürgeti majd levelek, majd közbenjárók által. Végre én felkerestem Landerert, 's vévén észre min múlik, azt az ajánlást tettem neki, hogy a' lenyomtatott 3. árkus bérét kifizetem, 's vissza veszem a' Mst. Erre L. igen is kész volt. 28 ftomba kerűlt a' munka kiváltása, de legalább Cs-nak örömet szerzek. — Az illyeket jó tudni, hogy a' más kárán tanuljunk.

Ölellek, édes barátom, a' legigazabb tisztelettel 's barátsággal. Sajnálom, hogy terhellek verseidnek leírásával: de az az örökkévalóságnak van írva, és így tedd örömest. Himfyt és a' Szombathelyi Nagy Prepostot tiszteld nevemben. Cselekedd, hogy boldogságomat ők is ismerjék 's szerencsémnek örvendjenek. Valaki Török Lajost és K. Ft ismeri, 's tudja szövetségeket, örvend ezen szép házasságnak. Ha az emberiség' szép korában, ha az emberiség' szép népe köztt laknánk, oltárt emeltek volna a' Szerelem és házasság Istenségeinek érette. Élj szerencsésen, édes barátom, az Istennek légyen gondja életedre, egésségedre, szemeidre, nyugodalmodra, örömeidre.

Feleségedet mint barátnémat, gyermekeidet mint nékem is gyermekeimet ölelem, 's az én vagy *Emíl*emet, vagy *Iphigeniá*mat előre ajánlom atyai szeretetedre. Ha te közel laknál hozzám, a' keresztvizet ugyan Emílemre senki más nem öntené, hogy a' vízzel eggyütt lelked is szállhatna reá. Élj, élj szerencsésen.

Vagy-e már festve? — Ne halaszd azt.

Wielandnak van eggy munkája, hogy a' nyelv' culturája nem a' szép circulusok tónusa által, hanem a' jó irók' munkáji által gyarapodik. Ezt meg kell olvasnod. Emilia Galottimból mihelytt haza megyek, kapsz némelly darabot munkádhoz. —

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

715.

Németh László — Kazinczynak.

Győr. Febr. 5dik 1805.

Kedvesem,

Régen várom leveledet, 's már betegséged eránt aggódom. Ne hagyj, kérlek, olly soká bizonytalanságban. Irj állapotod, egésségedl, boldogságod felől, hadd örüljek tzélodnak elérésén. — — Én boldog vagyok kedveseimben. Arisztippem naponként több örömöt oszt. Mindennap uj meg uj szókat és gondolatokat tanul, szemlátomást nevekedik teste, fesül [!] lelke. Magyarúl és Németül eggyaránt beszéll; a' Szt. Györgyi természeti historiája mellett lévő képeket mind esméri. Ő benne és feleségemben ujjulok, boldogulok. —

Irj a' többi tárgyakról is, mellyekre kértelek. Ird meg valamennyi Reformata, söt a' Tájékaitokon lévő Evangelicus oskoláknak állapotját is, legalább Professorait; 's küldj recensiokat. Ha Szirmay historiáját Zemplin Vármegyéről recenseálni időd engedné, igen szeretném. Ölellek kedveseimmel eggyütt Téged, tsókolom hitvesednek kezeit, tiszteli híven

Németh mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

716.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Édes barátom,

Ezen copiákkal kedveskedem az Úrnak Collectiójának bővítésére. Még többeket is írtam-le Kázmérban, mellyeket az Úrnak nagy gyönyörűséggel fogok mutathatni. Az Ipam azt bízta rám, hogy az Urat egyszer vigyem fel Kázmérba leveleinek megtekintése végett. Sophie-Antoinette pedig újra köszöni az Úrnak, hogy a' kedves macskáját, mellyet most maga hozott-le, el akarta hozni. Ha az Úr Debreczenben lett volna, mikor oda érkezénk, az Úrtól kértem volna szállást. Már ott valék a' háznál, 's üresen leltem azt. Én nagy boldogságok köztt élem napjaimat Semlyénben. Nincs boldogabb állapot, mint a' jól elsült házasság. Az Úr és Kis Imre Úr nem bánhatnak jobban, mint ha példámat követik. — Mikor jöhetne ki az Úr hozzánk? — Kedden reggel mindég oda haza kellene lenni az Úrnak. Semlyéni szekerek akkor mindég vannak Debreczenben, 's vihetnek 's hozhatnak levelet. Nékem az Úrnál Derecskéről leveleim, és a' mint hiszem pakétjeim vannak; azt, kérem, küldje ki az Úr. Éljen szerencsésen. d. 7. Febr. 1805.

A' Micskei Úr processusából tudja M. Úr mit kell csinálni. Kérem, csinálja azt. El várnám a' tudósítást, ha sürgetnék. De hiszen Péchy Imre Úr írt a' Contratársnak, hogy alkuszunk.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

717.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

É. S. 10. Febr. 1805.

Tisztelt kedves barátom,

A' rossz út miatt senki sem jár tőlünk Debreczenbe, magam pedig inkább megfosztottam magamat attól a' gyönyörűségtől, hogy leveledet végyem és holmi aprólékos szükségeimről tégyek, minthogy ebben a' majd esős, majd jeges időben embert és lovat rontsak. Azonban éppen most esik tudtomra, hogy eggy itt lakos asztalosné hozzátok indul. Oda küldék, megtudni, ha elviheti e cselédemet: ha elviheti, az által, ha azt el nem viheti, maga által veszed ezt a'

levelemet, mellyet különben nem tudom, mikor fogtál volna venni, mert illyen időben illy útban megmozdulni vagy mást megmozdítatni vétek.

Az én Sophiem már felejti, hogy nincs Kázmértt. Első napokban sírt, még pedig titkon. Azért rejtette-el könyeit, hogy engem velek meg ne bántson; eltalálta felejteni, hogy én neki nem csak férje, hanem testvére is vagyok. Megelőztem; mondottam neki, hogy sirásának tiszteletes okai vannak, érzi hogy szüléjitől vált-el; osztán az természeti mozdúlat. Most nem sír többé, és az új helyhez, új módhoz, új emberekhez szokni kezd, 's a' gubás és kékszoknyás lakosait Semlyénnek szereti is. Csötörtökön estve tájban kilovaglottunk, nem trappban, nem galoppban, hanem a' leglassúbbb léptetésben. Ez olly neme a' commótiónak és múlatásnak, mellyet sok idő olta gyakorol. Asszonyi nyerge van, mellyen nem férfi módra ül, hanem az eggyik, az az bal lábát kengyelvas helyett eggy fél czipő formába dugván, a' jobbat pedig eggy *villának* nevezett részében a' nyereg kápájának. Nálam nélkül soha ki nem megyen, én pedig soha el nem felejtem, hogy anya lesz, 's a' ló olly jámbor, hogy semmi baj nem érheti; 's úgy hiszem azt, hogy Te ezen gyönyörűségétől meg nem fosztod. Semlyénben bizony több szüksége van reá, mint Kázmértt volt. Itt kéntelen a' természet nézése által vidítani-fel magát, mert az emberek nem tudnak ehhez a' vidításhoz. És ez a' panasza és panaszom nem finnyásság. — Megengeded e, hogy lovagoljon?

Csokonainak halála eránt eggy kis tudósítást küldöttem az Ujságírónak; reménylem, helyt ád neki leveleiben. Kérlek, szóllj az anyjával írásai eránt; azokban sokat kell rendbe szedni, kihagyni, és úgy változtatni, a' hogy idegen munkában változtatni szabad. Az illy munkát pedig az az ember viheti csak jól végbe, a' ki az Irót ismerte, és érzéseiben vele harmonizált. Erre szeretném Társnak Fazekas Mihály Urat. Ha Dombinak a' kezébe esne a' munka, *megovidiusozná* etc., ha Szilágyi Gábornak etc. etc. megszilágyizná. — — Nyomtatott csomója itt marada az embereim megtévedések miatt. Örömest általadom az anyjának, noha úgy sem veheti hasznát. — Minden haszon a' munkából az anyjáé lenne. —

Németh László azt írja, hogy két exemplárja a' Gr. Teleki Domonkos németre fordított utazásainak a' Te kezedhez fog érkezni nem sokára; egyik neked, másik nekem. Ha veszed, küldd-ki. Eggyszer mindenkor helyett arra kérlek, hogy ha leveled vagy pakétod

lesz nékem szólló, tétessd-le Ricklnél. Némelly Semlyéni lakos, a' ki a' Debreczeni héti vásárra bémegyen, restell a' piaczról a' Te házadhoz fáradni az én kedvemért; és ismered a' nép vadságát, par mauvaise honte nem szeret tiszteletet érdemlő helyen fellépni: de Ricklt hamar találja 's közelre fárad, 's eggy *adjon Isten* etc. béköszönés nem hozza embarrasba. Adieu, édes barátom. Feleségedet Sophiemmal eggyütt szíves barátsággal tisztelem. Sophie felőled Kázmérba azt a' jelentést tette, hogy te eggy igen einnehmend módú, édes tónusú ember vagy. Bonum virum facile agnoscas, magnum libenter. Ezt mondja Tacitus az Ipa felől. Adieu. Szeress továbbá is. Adieu.

Ha nem marad időd ez által felelni, felelj kérlek postán.

Én az Ipam tanácsából oda fel létemben China decoctummal éltem volt 's tapasztaltam jó sikerét. Nem jó volna e Sophienak is azt cselekedni? Chínám van, 's csak Te engedd-meg, élni fog vele.

11-a Febr.

Sophie tegnap, az az Vasárnap, két ízben nagy Anfallját érzette a' Krampfnak; azután ismét magához tért, víg volt, 's éjtszaka nyughatatlanúl, de két ízben valamit csakugyan aludt. Ma olly gyenge, hogy alig tud fordúlni az ágyban. Ne véld asszonyi finnyásságnak, elkényeztetésnek. Nem az. De a' fájdalom irtóztató volt. Kérlek, könnyíts állapotján. — Ezt a' levelet az Inasom viszi; az asztalosnéra nem bízhatám

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

718.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Igen igen beszéllhetném vala veled, és leg inkább azokért 's azokról, a' mik felől írsz kedves leveledben: Mint van a' Méltóságos Aszszony? Szokik e' az alföldhöz? Nem szenvedett é változást egéssége? 's a' t. 's ebből meg ítélhetd leveled kettős kedvességit. Én arra sorjába felelek.

A' lovaglást nem ellenzem még most a' meg írt módon: továbbat önként fel hágy velé a' Méltóságos Aszszony; egyedül arra emlékeztetem, hogy a' fel és le hágást tsendesenn és a' meg tsúszamodástól való őrízkedéssel méltóztasson tenni.

A' mi a' görtsöt és fejér folyást illeti, Atyaságod (mert most a' leveledből vett gratuláló titulussal élek) igen foglyos kérdésekre méltóztatik ottan ki ereszkedni: mellyekre mind azon által, a' menynyire tsak lehet, meg határozva felelek. Nem mondom, hogy azoknak múlhatatlanúl el kellett következni, de hogy el következtek, természeti dolognak látom. Tapasztalnak azon részek egygy idő ólta bizonyos esmeretlen és az előtt soha nem próbált ösztönt, ollyankor a' nedvességeknek oda való rohanások természeti dolog; a' Méltóságos Aszszony külömbenn is igen érzékeny érző inakkal bírván, nem könnyen veszti el azon ösztönnek érzésit, hozzá járúl azon ki ürülésnek el maradása is, melly az aszszonyi jól lételnek barometruma, thermometruma és manometruma. Ha én a' Méltóságos Aszszonynyal avagy tsak szembe kötve is susoghatnék, azt is meg kérdeném, hogy azon fejér folyás nem eszi é fel a' szemérem test belső vagy külső ajakait, mint mikor az ember orra allyát az erős náthával járó vékony tsípős nedvesség fel veresíti? A' vizellet, kivált mikor olly kis mértékben megyen, nem égeti é? e' két utólsó esetben javasolom azon egész tájéknak és a' hüvelynek is lágy meleg téjjel való gyakori meg törölgetésit. A' fájdalmas érzésnek szűnése után kérem, hogy ezen ki küldött mosni való vízbe igen gyenge viselt ruhát mártván, tessék vele azon részeket napjába három négy ízben meg törölgetni.

A' görtsök és ottann ottan való aléldozások enyhítésire bizonyos tseppeket küldök: méltóztasson ő Nagysága nem ezeknek dísztelen szagát, hanem a' jó indúlatot, mellyel ajánlódnak 's a' jó következést tekintvén, a' felyűl írás szerint akár egy kalán vízben, akár tzúkoron kegyesen bevenni.

Még illyen tanúlt Grammátikus állítására sem hiszem, hogy a' Méltóságos Aszszony karjai tsak a' *Hajlékok*ban fájnának; fájnak biz azoknak *hajlási* még a' szabad levegőnn is, és ugyan azért küldöm ezen spiritust, hogy reájok reggel, estve fél findzsányi dörgöltetvén, vagy fél óráig utánna tzúkorral vagy fenyő-maggal füstölt flanerbe takartassanak.

Veled egy gondolatban lévén, Csokonai Barátunk minden papirosait most registrálom: a' ki nyomtatandó darabokat három négy

jó és értelmes barátival meg itélvén, ki fogjuk válogatni 's fel osztani. Lillával és az Ódákkal épen most van oda Kis Imre Úr Nagy Váradra. Fogom az özvegynek jelenteni szívességedet.

Német Barátom munkáját, és ha mi más pakétod érkezik, el fogom Schmid Uramhoz, a' Rickl Uram társához küldeni.

Ha a' Méltóságos Aszszonynak tetszetes gyengesége vólna, jóvá hagynám a' Chínával főtt vízzel való élést: de míg egésségesek vagyunk, várjuk az erőt az eledeltől és jó bortól; majd öregségünk felé szorúljunk a' roskadni tért házat támogató fa oszlopokra.

Ha a' görts (nem égető fájdalmas érzés é ez?) a' tsupa édes téjre nem enyhűlne, jó leszsz székfű és bodza virágot egy kis len mag lisztel téjbe-vízbe meg főzvén, kötésűl azon részre borogatni. Tartsd figyelmes szemmel, valami kis tolvaj-hideg nem jelenti é magát a' M. Aszszony körűl. Ma említé előttem T. Gulátsiné Aszszonyom, hogy mostanába mindenkor várt benneteket magához: mentettelek, a' mint illett. Ölellek ezerszer kedvesem! az enyimekkel egygyütt és vagyok egyenes híved,

Debretzenben Febr. 11-én 1805.

Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

719.

Csehy József — Kazinczynak.

Przemyśl, Febr. 14d. 1805.

Örvendek szerencsés házasságodnak, édes barátom. Senkit sem illet jobban a' méltó jutalom, mint téged. Ez meg fogja adni nyugodalmát napjaidnak. Éledgy fel hozzád hasonló gyermekeidben, kiket attyoknak tisztelt neve kisér a' Magyarok közzé.

Két kézzel kivánnám tellyesíteni kivánságodat, hogy Ürményi Exc.-nak felelet adásáról tehetnélek bizonyossá; de noha van Lembergben egynehány ösmerősöm, de nincs, a' ki Ő hozzá olly közel járna. Tudtomra esett azonban, hogy tavasz felé le szándékozik utazni Magyar Országra: Most a' Lengyel Urak Contractussaikat tartyák Lembergben, melyeknek végit fogja várni. Azt is értettem valakitől, hogy egy jól eltalált portraitja van Skorodynski Lembergi Orosz Püspöknél.

Virág meg nyugtatott két ízbéli leveleivel, 's láttam, hogy gondgyaim nem valának helytelenek, mert betegeskedett.

Magam a' Mathesisban foglalatoskodok. Algebrázok, szintúgy szikrázik. Egyszersmind a' Mathesisbe szolgáló mesterszókat szedegetem együve Dugonicsból, 's tovább másokból is, a' kik mathematicus tárgyakról írtak, 's kisded tudákos szótárt formálok franczia kifejezéssel, de explicatio, és definitio nélkül. Még pedig nem csak hogy majd ez a' particularis szótár egyedül magam hasznára szolgállyon, de igaz erdélyiesen szolván, az költ ki fejemben; hogy ha mások is külön tudományokból, liberális, és kézi mesterségekből öszve szedett Mester szókkal particularis szótárakat csinálnának: ezekből a' jövendő Lexicon író derekasan segíthetné magát. Nem is tudom, a' nélkül mit érhet mai világban egy Lexicon? E' particularis szótárokat le tehetnénk Szécsényi Bibliothecájában Pesten, és a' legelsőnek tiszti volna, e' féle munkára, és intézetre a' hazafiakat meghíni.

Tudom, nevetni fogsz kedves barátom! hogy projectumokkal tele vagyok, etc. licet rideas. — Én is nevettem, hogy az idén Schedius Prof. Urat, kit én nagyon becsülök, a' Bécsi Kalendariomban a' fő Astronomusok számában olvastam.

Magyar könyveket Májusban várok Pestről, a' midőn a' Regementünk béli Kapitány, jó barátom, a' ki a' Recrutákért ment le, ezen keresztül vissza-tér transportyával. Az idén Pest és Nógrád Vármegyéből kapjuk Recrutáinkat.

Körülöttünk mindenek igen nyugodalmosak, és a' hosszas békességben erősen hiszünk. — Drága hitvesednek, Nagyságának, kegyes engedelmével kezeit csókolom,

Élly édes barátom és szeress.

Csehÿ mp.

A' mi farsangunk igen csendes. A' kis városok' capriciosus negédgye meg bontotta az egyességet. A' tisztelt Uri házak csak szoba leánnyaikat küldik báljainkba.

Et la servante vaut tout autant, que la maitresse.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

720.
Kazinczy – Nagy Gábornak.

18. Febr. (1805.)

Az Úr nekem nem írt semmit a' Micskey Úr processusa felől. Nagyon ajánlom ezt az Úraknak, és kérem hogy írja csak azt, hogy nem sürgetik e most, mert ha megérkezik az anyám, nyughatatlan lesz. — Az Úr kemenczéje mellett lévő ferslagomból Ferencz elhozza most a' könyveket; a' mit pedig visz, azt abba a' ferslagba hagyja. — Kis Imre Úr szép cselekedetet tesz barátja árnyéka eránt, hogy a' Lillát nyomtattatja: de még szebbet tenne, ha a' Lilla hibájit elébb megtisztítatná. Sem a' rend nem jó, sem az Orthografia. A' Praefatio pedig irtóztató. Hadnagy Fazekas Úr poetice igazíthatna benne holmit. Sophie köszönti az Urat szívesen.

[**Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.**]

721.
Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Nagy és kedvetlen megindúlással értettem a' patikárius hibáját, által adom leveledet Zeininger Úrnak, kit igen sajnálok, hogy öregséginek el gyengűlése miatt maga vétsége nélkűl e' féle kedvetlenségek érnek.

Az én tseppjeimben híre sints a' rhabarbarának, castoreum bennek az a' nehéz szagú, de a' mellynek haszna sokkal hathatósabb, mint sem ki hagyhatnám.

Ne rémítts, kedves Barátom, a' genyetség nevezetivel, tsak a' vaginában (mint testünknek minden nyílásaiban) jelen lévő, és most nagyobb mértékbenn oda tódúlt 's meg sűrűdött nedvesség ez, mellyet fejér folyásnak nevezünk. Úgy írod, Kedvesem, hogy a' M. Grófné áztatja a' fájdalmas részeket a' tőlem rendelt fejér vízzel, és hogy ruhát tart a' vaginában (hüvelyben): én erre egygyikre sem kértem a' Méltóságos Aszszonyt, és most is kérem, hogy ne tselekedje a' Méltóságos Aszszony. Mert ha jól értem, hogy a' hüvelybe be tevődik a' ruha, az ott ismét új ösztön lévén, neveli a' nedvességeknek oda való rohanását.

A' görtsöt igen is neveli a' meg hűlés és a' kedvetlen indúlatok, a' gyomor émelygés és hányás is felette gyakran követő és legalább fele utjáig kisérő társai a' viselősségnek. Néha nem is lehet, 's nem is tanátsos egészen meg akadályoztatni.

Igen sajnálom, hogy ki nem mehetek, nem azért, hogy szükségesnek látnám, hanem azért, hogy a' Mélt. Aszszonyt és Tégedet meg nyugtathatnálak. De rész szerint itt lévő számos és terhes betegeim, rész szerint egy már érettem kétszer hijjába küldött külföldi pátiensemnek e' hétre tett terminusom nem botsátanak.

Szeretném, ha a' M. Aszszony füle és feje haszontalan beszédekkel, bárha volna is igazság bennek, ne terhelődne! A' meg vizsgáltatást el nem kerüli, erre azért előre készítsd; nem is esik az sem a' lelki, sem a' testi tisztaságnak sérelmével. Itt az Aesthetikát tiszteletbe tartjuk, de sinór mértéktül nem veszszük. Addig Bába Aszszonyt nem küldök, sem új orvosságot, míg a' kopogásnak és sebes fájdalmú érzésnek helyit, a' fejér folyás 24 óra alatt ki takarodó mennyiségit, a' Méltóságos Aszszony étit, álmát meg nem határozod. Nintsen é szorúlása?

A' tisztogatásra igen ajánlom a' mész vizet. Ez így készül: óltatlan meszet apróra törvén, ennek által szitált porából kalananként vet az ember egy nagy fazékba, 's mindenkor el keveri (a' gőzitől félre vonván a' fejit), a' hány itsze a' fazékban lévő víz, annyi kalánnal megy bele a' mész lisztből. Ekkor be fedvén, egygy éjtszakai higgadása után le meri az ember a' mész vizet és butelliákra töltvén, be dugva pintzébe tartja; s' ezzel mosogatja.

Feleségem alázatos tiszteletit jelentvén, tsókolom a' Méltóságos Aszszony kezit és vagyok

Debretzenben, Febr. 19. 1805 tisztelő hív barátod
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

722.

Kis János — Kazinczynak.

Megbetsülhetetlen Barátom!

Kimondhatatlan kedvességű leveled épen akkor adatott kezembe, midőn indúlóban voltam Pápára, hogy ott a' concurráló irást a' postára adjam. A' levél' elolvasása után felbontottam nyalábomat 's azt

írtam kézirásom' végére, hogy midőn szinte már útban volt, akkor érkeztek hozzám egy tudós Barátomnak egynéhány igen betses jegyzései, mellyeket, ha most elkéstek is, utóbb ha munkámnak a' koszorúhoz szerentséje leend, haszonra kivánok forditani. Azután felültem a' kotsira 's mentem leveled' társaságában. Nem tudom az ez által okoztatott édes hevüléseknek az akkori szeles hideggel való öszveütközésétől e vagy mitől, mire haza jöttem, nagy náthát, hurutot és fluxust kaptam, mellyhez a' fogfájás is hozzájárult. Most kezdek ezen különben nálam még eddig szokatlan rossz vendégektől valamennyire szabadúlni, 's legelső dolgom hozzád repülni 's boldog örömödben való szives részvételemet jelenteni, vagy inkább (minthogy ezen jelentés szükségtelen volna) az azon való örömömet veled viszont megosztani 's ez által édesebbé tenni.

Lefizette hát és a' mint boldogságod' Eliziumából irod, olly gazdag u'sorával lefizette a' sors régi adósságát? Tiszta szívemből örülök és sok okokra nézve örülök az eddig volt inkább szomorú, mint víg játék' tsomójának illy szerentsés és örvendetes kifejtődésének. Örülök mint jó ember, mert a' szép lelkek' boldogságát látni angyali boldogság; örülök mint kerestyén Filosofus, mert a' sokat szenvedett jó lelkeknek utóbbi megjutalmaztatásában a' Gondviselés titkos útainak böltseségét imádni a' halandó ember' halhatatlan lelkének mind méltósága, mind boldogsága; örülök mint hazafi, mert azt a' buzgóságot, mellyel eddig is példa nélkül áldoztál Hazádnak, házassági boldogságod meg fogja kettőztetni; örülök mint Barátod, mert mind boldogságodat, mind szerentsétlenségedet a' magaménak nézem. Tiszta szívem szerént kivánom, hogy azok az igen édes örömök, mellyekkel most a' legtisztább szerelem boldogít, kitsinyenként a' legigazabb, legszívesebb, legbuzgóbb barátság képébe öltözvén, holtig kisérjenek és szünet nélkül bájoljanak. — Ajánlj, édes Barátom, életed és szíved kedves párjának engemet is jó emlékezetébe. Mond-meg néki, hogy azokon az áldásokon kivül, mellyekre a' rajta olly szépen tündöklő sok tökélletességekért számot tarthat, még újakkal is tartozik néki az Ég azokért a' sok buzgó könyörgésekért, mellyekkel a' Te Ő általa helyreállított boldogságodon örvendező barátid ő néki is naponként ezer jót kívánnak. Tedd bizonyossá a' felől, hogy minden boldogság és öröm, mellyben Téged részeltet, Barátidra is el fog áradni s azoktól is várhatja a' háládatosságnak szíves adóját.

Házasságodat sem a' Nagy prépostnak, sem Kisfaludynak még

eddig tudtokra nem adhattam, mert már régen nem szóllottam velek. De beszéllettem róla sokat más jó emberek előtt; a' kik közzűl egy itt N. Dömölkön lakó nemes szívű földes Asszony, Consil. és Vice Ispán Marits Úr' leánya különösen megkért, hogy nevében tiszteljelek és boldogságodban való örömét jelentsem. Néki Tsórott Fejér megyében az édes annya' házánal volt hozzád szerentséje 's ez a' szeretetre és tiszteletre méltó jó és szép lélek is tisztelőid közzé tartozik.

Azt kivánod tőlem, hogy szerelmedet tegyem halhatatlanná a' maradék emlékezetében. Erre ugyan alkalmatosabb feleletet nem adhatnék, mint Horatiusét: Cupidum — vires deficiunt. A' mi kevés tüzem van is, kimondhatatlanúl nehéz azt az én környűlállásaimban feléleszteni, külömben is lassú lévén elmém, a' szüntelen majd egy, majd más ezerféle aprólékos és fontosabb dolgoknak közbenjövése miatt, tsak nem semmi nyomós munkába nem kaphatok. Mire gondolataimat tsak rendbe szedhetem 's tsak valamennyire neki hevűlhetek is a' munkának, bizonyosan adja elő magát vagy egy vagy más hivatalbéli dolog, vagy tanátskérdés, vagy látogatás, vagy nem tudom miféle, a' mi gondolataimat eloszlatja, tüzemet eloltja. Senki sem tapasztalhatja jobban, mint én, hogy *Carmina secessum,* etc. és Carmina proveniunt animo diducta sereno. Erre is pedig sem nem születtem, sem környülállásaim nem vezettek. — Mind az által a' próbát megteszem 's ha más előtt nem lessz is annak érdeme, Te, minthogy szívem fog szóllani, kedvesen veszed. Mihelyt egészségem engedi, 's eddig való bajom miatt még jobban öszvetsoportozott dolgaim ürességet adnak, ez a' próbatétel lessz első foglalatosságom.

Sem házasságodról, sem Rochefoucauldodról ezen utolsó leveleden kivűl semmi egyébb irásod sem tudósított. Hogy ezen utolsónak általam leendő kiadatásával akarsz megtisztelni, igen nagyra betsűlöm. Ki nem mondhatom, melly nyugtalanúl várom annak megérkezését. Útnak indúlt-e már és merre? Könnyen elgondolhatom, melly sokat tanúlhatnék egy olly munkának magyar fordításából, melly a' gondolatoknak és érzéseknek legfínomabb fínomságaival olly igen tele van.

Pállyafutó írásomat, a' mint már említém, elküldöttem; mert a' kirendelt terminus még ezen hónap első napja volt. Jegyzéseid mind egyűl egyig válogatott igazságok. Felette sajnálom, hogy későn érkeztek. Az én munkám azok között az ezer akadályok között készűlt, mellyekről tsak imént panaszolkodám; még pedig egy fertály esz-

tendő alatt. Könnyen elképzelheted, millyen lehet. Nem egyszer bántam meg a' sok akadályok között, hogy bele kaptam; de szégyenlettem félben hagyni, 's kételkedtem benne, ha a' nálamnál értelmesebbek vesződnek-e a' megfejtéssel. A' munka kézírásban mintegy 20 árkusból áll; 's tsaknem minden velem közlött jegyzéseidnek volna benne *alkalmatos hely,* a' hová azokat be lehetne iktatni. Azt igen eltaláltad, a' mitől féltél, hogy *apróságokra* (ha a' példák apróságok) nem igen *szállottam le,* de hogy ezt érdemem érzése okozta volna, a' mint te írod, azon igen kételkedem. Előre is láttam, hogy a' példáknak szűken való felhordása munkámnak legnagyobb hibája fog lenni; azonban rész szerént nem tudtam, rész szerént nem értem reá, rész szerént hajlandóságom ellen volt ezt tselekedni. Ha nyertes leszek, mindenképp igyekezni fogok ezen hijánosságnak kipótlásán. Talám Téged is fognak bíróvá tenni, 's abban az esetben kérlek, hogy mennél bővebben lehet, írd meg nekem ítéletedet.

Festve még nem vagyok, de kívánságodra még a' nyáron lefestetem magamat. Nyomtatják-e már munkáidat és hol? Élj sokáig boldog házasságodnak szép örömei között, tiszta szívéből kívánja

N. Dömölkön Febr. 19-dikén 1805.

örökös tisztelőd 's barátod

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

723.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Édes barátom,

Elkéstem; sietve kell írnom:

1. Micskey Úrnak imhol a' levél a' Processus eránt. Kövessen el az Úr, kérem, mindent, a' mit jónak lát.

2. Kérem az Urat, engedje ide egy hétre a' Szirmay Antal Zemplén Vármegyei két Tomus Munkáját. Recenseálnom kell és be küldöm az Úrnak pro revisione.

3. Minden dolog sokképen jő ki, más más pontból nézvén, az eggy gömbölyeg figurát (sférát) kivévén. Így a' Csokonay munkájáról való ítélet is sokféle. Kérdés: mi interesszálja a' Publicum' nagyját, sőt az egész Publicumot, (egy két könyvcsinálót kivévén,)

az e, hogy a' Csokonai munkája *hibátlanúl adassék ki?* vagy az hogy *hibájival?* — Ajánlom magamat barátságába.

(1805. Febr.)[1]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

724.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

El tévesztvén követed a' tempót, sebes futásomból hívata a' Feleségem viszsza: és ismét kevés minuták múlva terminusom lévén a' Chirurgium Contuberniummal egy halottnak felbontására, tsak igen röviden felelek. Juthat eszedbe, hogy a' kristélyező machinát, mint egy leg szükségesebb házi eszközt, gyakran dítsértem: most azért — — Matre Deâ monstrante viam, azonn az útonn ostromoljuk az ellenséget, tsak annyiban t. i., hogy mihelyt a' M. Aszszonynak 24 óra alatt nem leszsz széki, azonnal készíttessen ezen szerekből kristélyt, és egy kalán olajat (lehet reptze vagy len mag olaj is, ha friss) hozzá tévén, adja, vagy adassa be magának. Ezen szereket még a' nagy görtsök alkalmatosságával is javasolom, de akkor olaj nélkűl, hogy minél tovább benn maradjanak.

A' ki takarodó nyúlósság igen kevés; oka az, a' mit már két levelembenn említettem. A' M. Aszszony tsak Te veled kötődik, és ijeszt, mikor azt állítja, hogy nem másod magával űl a' divánon, vagy ha TE ott vagy, nem harmad magával. A' Tőled jól fel vett környűl állások mind azt bizonyítják. A' gyomor lassanként el fog tsendesedni; hanem a' *Natur*nak többe kerűl, hogy a' neki *eddig* vólt *unnatürlich* állapothoz hozzá törődjön.

Tsókolom a' M. Aszszony kezit, és kérem, hogy méltóztasson magát kegyesen meg ne hűteni, azt fel se teszem, hogy haragos vólna. Feleségem alázatos tiszteletinek jelentésivel vagyok egyenes szívű híved

Debretzen Febr. 22. 1805.

Szent-Györgyi József. mk.

[1] «Vettem és feleltem Febr. 22-kén 805. Elvitte a' Kotsissa, Vintze István.» — Nagy G. jegyzése.

U. I. A több szerekkel való élést tovább is javasolom; laxánst a' szerfelett érzékeny gyomorra nézve nem örömest adnék; szükséges esetbenn inkább valami pilulákat fogok rendelni.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

725.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Döbrenteihez Kazinczy.

Ér-Semlyén, Debretzen mellett, Februárius 23d. 1805.

Szeretetre méltó Társ!

Az Úr levelét a' Társaság ajándékával szint annyi illetődéssel vettem, mint hazafiúi örvendezéssel. Kedves nékem azt látni, hogy a' Jók engemet szeretnek, 's hiúságom igen is kész elhitetni, hogy ezek engem azért méltóztatnak szeretetekre, mert a' jót velek együtt én is szeretem:

— — — szeretni hiven
A' jót! gyülölni vesztig a' gonoszt!

A' legszebb bére annak hogy jót tettünk, az ugyan, hogy jót tettünk; ebben igaza van *Senecának* és ő utánna az Erdély' halhatatlan *Bácojának*. De ezen szebb, ezen tiszta jutalmán kivűl, van a' jónak egy más szép jutalma is: az, mellyet nekem az Úr kedves levele és a' mellé zárt ajándék nyújt. Fogadja el az Úr szíves köszönetemet érette, 's jelentse a' Társaságnak, mellynek, mint Titoknoka, képét viseli, hogy én róla mindenkor kedves érzésekkel emlékezem, 's gyarapodásának, úgy is mint hazafi, úgy is mint Társ, szívesen örvendek.

Kisünknek virágai a' legszínesebbek, legillatosabbak ugyan abban a' koszorúban, mellyet a' Múzsa itten fűzött, de ifjabb Társainknak is vannak némelly virágai, mellyek édesen csiklándják mind a' szemet, mind a' szaglást. Ezeknek sorában kijegyezve volt az Úr' neve, még minek előtte levelét venni szerencsém volt is. De engedje az Úr a' barátságnak, hogy szabadon élhessen legbecsesbb jusával, hadd mondjam ki a' gondolatot, melly magát bennem a' könyv' első megolvasása alatt tolta elő: némelly tárgy nem szenved poétai felöltöz-

tetést, és a' dalokat nem a' Németek' durva prosodiai törvénye, hanem a' görögök és rómaiak' mértéke szerint kell zengeni. A' lyra' édes zengése meg nem szenvedi a' rövidre ugratott consonánsok' darabosságát. Kedves nekem azt látnom, hogy az a' szent tűz, melly ezt a' Társaságot alkotta, meg nem lohadt. Alázatos szolgája . . .

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. köt.]

726.

Hahóthy István — Kazinczynak.

Sig. Ér: Kesserű die 28 feb. 1805.

Spectabilis ac Perillustris Domine Domine, mihi Singulariter Colendissime!

Ergo ad me ddo ad huc 22-a Febr. a. c. dimissas, et sub hodierno primum perceptas aestimatissimas Litteras Praetitulatae Dominationis Vestrae, intuitu dispensationis a Sacro Quadragesimali Jejunio rescribendum habeo tenore sequenti:

Sacratissimum Jejunium illud, quod olim in Lege, et Prophetis primitus obumbratum, ipsius Christi Domini exemplo consecratum, ab Apostolis traditum, a sacris Canonibus praescriptum, et inter praecipua Orthodoxae Disciplinae Capita, semper et ubique, ab ipso Ecclesiae exordio numeratum fuit, nunc quoque Sancte et Religiose a fidelibus observetur est necesse.

Cum nihilominus Legi non subjaceat necessitas, Virtute praesentium Sancta Mater Ecclesia, vt benigna Mater Illustrissimam Dominam cum familia tota Praettae D. Vrae usque Dominicam Palmarum exclusive, ab esu carnium dispensat, exceptis diebus Mercurii, Veneris et Sabathi; sequentibus praeterea additis: 1-o: Pro collatione vespertina, nisi valetudinis ratio aliud exegerit, non nisi cibos esuriales adhibere, exceptis diebus Dominicis, cum praeceptum tantum abstinentiae sit, liberum erit, tam in prandio, quam caena Carnes manducare.

2-o: Conceditur solum una dum taxat, per diem refectio. eo addito, ut non permisceatur cum cibis esurialibus.

3-o Obligantur dispensati: omni concessionum die 5 Pater, totidem Ave et unum Credo orare, ac denique praeter injuncta 5 Pater, Ave et Credo, tenentur Elemosynis et Orationum Suffragiis, aliisque piis Operibus peccata sua redimere. Qui in Reliquo dum

[gnotam Illustrissimam Dominam salute plurima revereor, aestimatissimis favoribus inclusus maneo

Spectabilis Dominationis Vestrae

Obligatissimus servus Stephanus
Ignatius Hahóthy de Eadem mp.
Investitus Parochus Kesserüiensis.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.]

727.

Kazinczy — Kozma Gergelynek.

Tisztelendő Úr,

Különös tekintetű Jó Uram

's kedves barátom!

Édes vala nékem azt látnom az Úrnak utóbbi leveléből, hogy az Úr és Mélt. Aranka Úr, rólam barátságosan emlékeznek; mert mi érdemli meg tehát az életben az írigylést, ha az nem a' Jók' szeretete? Ez nagy tettek' tételére emeli a' lelket, és bőv poltolék mind azon kedvetlenségekért, a' mellyek az embert a' kiszegzett tárgy után való futásában érik. Örvendek szerencsémnek, és azon leszek egész erővel, hogy az Urak' szeretetét állandóúl megtarthassam. Kedves lesz nékem minden alkalmatosság, a' mellyen háládatos tiszteletemnek az Urak eránt valamelly jelenségét fogom adhatni.

Az én házi állapotom megváltozásáról a' minapi levele a' Magyar Kurírnak már elterjesztette a' hírt, és így az az Urak előtt már tudva lészen. A' Gondviselés én bennem igen szépen megdicsőítette magát. Bevét, berepít a' veszélybe, csak hogy az az öröme lehessen, hogy ismét megszabadította, és hogy váratlan jótétei által megmutassa azt, hogy javamra czélzott csapásaiban. Gróf Török Lajosnak és Gróf Rogendorff Aloysiának leánya, Sophie-Antoinette, Novembr. 11-dike olta hitvesem. A' kik őtet ismerik, tudják mit nyertem benne; a' kik pedig azt tudják, hogy az Ipam nekem 22 esztendő olta jóltevőm, tanítóm, vezérem, barátom, és 1786 's 1791 között, mint Kir. Igazgatója a' Tudományoknak a' Kassai Megyében (ez az országnak éppen negyedrészét tette), hívatalbeli Elöljáróm volt, kimondhatatlanúl szépnek is lelik lépésemet. Török Lajos nékem 22 eszt. olta atyám volt; Sophiet úgy néztem mint testvéremet; ő öt esztendő olta jegyben volt eggy szeretetre méltó fiatal emigráns-

sal (Gróf de l'Etoile Maximiliennel), a' ki megnyervén a' visszamehetésre a' nem is álmodott szabadságot, hogy életben lévő atyján 's számos testvérein 's magán segíthessen, elveve egy 300 ezer livrájú franczia személyt, 's a' Magyar leányt Magyarnak hagyá. — Sophie eggy szeretetre méltó jó lélek, 's szeretetre méltó mind belsőjére, mind külsőjére nézve. Idejére nézve leányom lehetne. Legalább akkor midőn ő a' Stiftsmaessig házakból származott lyánykákat nevelő Salesiánák Bécsi Klastromjokba késztült menni, és e' miatt Abaujvármegyétől a' 16. ősi próbát kivette, mellyet V. Notariusa lévén a' Vgyének, neki én expediáltam, ő *hat* én *27* esztendős valék. Az Ipam ismeretes mind világósan látó szemei, mind szívének jósága, mind Chémiai munkáji által. A' Napam Német születésű asszony, de a' Nagy Annya *Pálffy Miklós*nak leánya volt; 's nem érdemel kevesbb tiszteletet a' maga sexusában, mint az Ipam a' férjfiak között. — Vegye mind ezekhez az Úr azt az örömöt, hogy az én Sophiem Septemberben anya lesz! — Most pedig szólljunk már literaturai munkáinkról.

Az Úr halotti Predikatzióját meg olvastam mingyárt akkor, mikor az Úr azt nékem megküldeni méltóztatott. Szép Magyarság és ékesenszóllás, sokféle olvasás tetszik rajta: de én igen nem szeretem az *Alkalmatosságokra írt verset és Munkákat.* Nyűgben van az Iró 's elakad; hideg hízelkedésnek tetszik meg érdemlett magasztalása is, mert a' miket elpazérolva látunk azokra, a' kiket szemeinkkel láttunk, 's magunk között ismertünk, azok mind hazug dícséretek. De ebben nem magát az Urat, hanem az Úr hivatalát vádoljuk. — Osztán az a' deákos titulus, epigrammai elmésségével, Magyar Országon non est publici saporis. 'S ez nem maga az, a' mit az Erdélyieken mi Magyar Országiak nem kedvellünk. Ugy tartom, az Erdélyiek hasonlóképpen ezt fogják mondhatni sok Magyar Országi munkák felől.

Aranka Úrnak meg küldött verse sok poétai szépségeket foglal magában, 's hazafiúi lélek által lelkesítetett. Az Olvasó a' nagy embert elevenen látja maga előtt, 's melegen vér szíve látására. A' fantaziának is igen szép játéka van a' versben. De azon felyűl, hogy a' Vers neme nem az, a' minek a' regula szerint lennie kellett volna — trochéusi! — azon felyűl, hogy sok kicsúcsosodásokat látok benne, mellyeket le lehetne, 's talán kellene is, csonkázni, a' Magyar Országi fül itt is felakad holmin. Osztán az Irók' nevei, jók és rosz-

szak egyvelgestt, még pedig úgy, mintha a' szerencse fazekában volnának eggyüvé rázva. Kis János, quo nemo fatur dulcius, Gyöngyösi mellett — hát ha ez a' Gyöngyösi nem a' Gömöri Vice Ispán, hanem a' Tordai Leoninus verseket író talál lenni! — 's Kisfaludi hátúl a' sok nyavalyás könyvgyártók megett! — Ez vétek az érdem ellen! — Ugy hiszem, hogy Mélt. Aranka Úr és az Úr is ezen megjegyzésemet nem arra magyarázzák, hogy nevemet Báróczinak és Virágnak neveitől messze vetve látom (e' kettőnek magam is ezt a' helyet fogtam volna adni), hanem annak az egyenességnek, a' melly bízik magához, és a' vádtól, mellyet nem érdemel, nem tart. Ezt itt annál szükségesebbnek láttam megjegyzeni, mert már eggy Gruber nevű. Német-Magyar Poetáinkat úgy classificálta, hogy Batsányit tette elsőnek, 's Virágról azt mondta, hogy az *nagy erövel igyekszik Batsányi után.* —

Csokonay, a' kinek írásaiban sok van ollyan, a' miről Horátznak szavaival ezt monthatjuk:

erat, quod tollere velles,

már nem él. Kis Imre Úr, Csokonainak szoros barátja, mihelytt Csokonayt sírba tettük, azonnal ment Váradra, Lilláját nyomtattatni. Ez hadd légyen így! A' Kis Imre kiadása híven előadja, mit csinált Csokonay, az enyém azt fogja mutatni, hogy mit változtattam. Cs.-nál eggy eggy rendetlenebbűl élő embert képzelni nem lehet, 's írásainak csínra van szüksége.

Az én Kisem Flóráját Kis István tartóztatja. Most Verseit fogja kiadni, és még eggy más nagy munkán dolgozik. Rikóti a' *Verseghi* barátom munkája. — Zrinyit a' Jászberényi Ref. Predik. *Barkasi Mihály* fordította. Fordítani igen könnyű és igen nehéz dolog; a' mint t. i. az ember veszi; 's az is jó és szükség, hogy illyen álmosan készült fordítások tétessenek. Csokonay a' fordításoknak nem adott nagy becset, a' mint Dorottyája' elein mondja is: pedig jó munkát jól fordítani jobb, mint középszerű Originált írni. Én két héttel ezelőtt küldöttem fel Bécsbe eggy új munkámat: *Herczeg de la Rochefoucauldnak erkölcsöt festö mondásait,* a' franczia textus a' német Schulz által készűlt fordítással együtt a' Magyar előtt fog állani. Stylisticánknak nincs nehezebb része, mint az, a' mit a' német Conversations Sprachenek nevez: 's a' Rochefoucauld munkája Voltérnek ítélete szerint (a' ki ebben competens bíró volt) olly praecisioval van írva, hogy a' Classicusok ideje olta úgy még senki nem írt. —

Most Bácsmegyeinek Leveleit dolgozom újra, mert annyira elfogytak az exemplárok, hogy többé kapni nem lehet, és én az Úrnak barátságos és nékem hízelkedő parancsolatját sem teljesíthetem. 5. darab írásom sajtó alá kerül, mihelyt a' Nyomtató a' Mustrát beküldendi.

Történ*ik*, mert személytelen és nem tört*én*. De a' többit nem engedhetem-meg. Káromk*odsz* bizonyosan hibás. Most küldöm éppen Sylvesternek Magy. Grammatikáját Pestre, hogy nyomtassák. 1539-ben adta ki, 's a' mi időnkre csak az az eggy exempl. jött által, a' mellyből azt én kiírtam. Sylvester sokban jobban értette a' Grammaticát, mint a' mostaniak.

Maradok egész tisztelettel

Ér-Semlyén, 1. Mart. 1805. alázatos szolgája

Kazinczy Fer.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

728.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyénben, Bihar-Vármegyében, Debreczenhez 5 órányira. Mart. 6d. 1805.

Méltóságos Úr!

A' tudományokat szerető fők között lelki atyafiság van conciliante virtute, ezt mondom én Senecának szavaival, a' mit ő az Istenek és a' jók felől mondott. Hadd éljek hát ezen jussal, 's légyen szabad a' Méltóságos Urat eggy barátságos szolgálatra meg kérnem.

Azon harmad fél holnap alatt, mellyeket Nagy Kázmérban az Ipam' házánál töltöttem, írék a' Mélt. Úr' tisztelt Sógorának,[1] Báró Wesselényi Miklós Úrnak, hogy bizonyos literatúrai igyekezetemben, melly azon fellyűl, hogy Nyelvünknek 's theatrumunknak is gyarapítására szolgál, a' Mélt. Báró nevét ragyogásban adja által a' következő kornak, terhemen könnyíteni méltóztassék. Nem koldulva tettem az ajánlást és kérést, mert mind ezt a' valóban nagyembert inkább becsűlöm, mint hogy attól kellene tarthatnom, hogy ajánlásom koldúlásnak vétethetik, mind magamat, mint hogy alacsony lépésre vetemedhessek. A' szép lelkek bátran szóllanak egymáshoz, és bizo-

[1] L. a 709. szám alatt közölt levelet.

dalommal. Azonban levelem választ nem kap, és öt ezer forintnál költségesebb plánumomnak meg kellene indítatni. — Cselekedje a' Mélt. Úr, hogy tudhassam, ha a' Báró, a' Mélt. Úr tiszteletet érdemlő Sógora, azért nem felel e, mert levelemet nem vette, vagy azért, mert betegsége ismét gyötri, vagy azért, mert a' Postáktól tart; és bizonyossá tévén Méltóságos Sógorát és tiszteletet érdemlő Római lelkű Matronáját, a' legszentebb szeretet felől, a' mellyel valaha erántok legforróbb tisztelőjik viseltettek, fogadjon-bé engem is azoknak számokba, a' kik a' Mélt. Urat gyönyörködve nézik.

Maradok igaz tisztelettel

A' Méltóságos Úrnak alázatos szolgája

Kazinczy Fer. mpr.

B. Wesselényinek Kolosvárra írtam a' levelet.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

729.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér-Semlyén d. 6. Mart. 1805.

Édes Barátom! Vegye az Úr az én Adversariáimnak ezt a' kiszakasztott pagináját az IKTATNI felől barátságosan. És viszszonozza az Úr ezt az által, hogy eggy Admonitoriát eggy szegény Nemes embernek küldjön-ki nékem. A' dolog ez:

Ér-Semlyénben lakó Fráter Györgynek az atyja, Fráter György, 1769ben eladja a' maga Selindi száraz malmának a' felét 125 vftban. Vett reá auctiot 39 vf. 52 xr. Boér Jánosnak. A' másik felét eladta 1770ben Fráter Lászlónak, ez ismét Boér Jánosnak 269 vf. 52 xr.

A' malmot most Boér János bírja. De NB a' zálogos levél Boértől elveszett, 's nincs semmi documentuma. Fráter György pedig olly szegény ember, mint akármelly Semlyéni paraszt lakos.

Cselekedje az Úr ezt a' keresztyénséget. Irjon hamar eggy Admonitoriát, és küldje ki nekem.

Az újságíró az én házasságom felöl jelentést teve a' 13dik Numerus alatt. Én azt, a' mi ott Parenthezisben van, nem a' Publicumnak, hanem csak neki írtam, és így nem vádolhatnak, hogy magamat a' Publicumnak zur Schau kitettem. A' ki visszatekint

az én szerencsétlenségeim esztendeire, elképzelheti, hogy az újságiró önn magától is indíthatott azt a' jelentést betenni.

Mit mond az Úr a' Csokonay halálának jelentésére? — Jó: légyen úgy; adja ki Kis Imre Úr Lillát, a' mint Lillát Cs. maga hagyta. De az csak ugyan tagadhatatlan, hogy a' Cs. munkájiban sok kitörleni való van a' sok csudálást érdemlő szépség mellett. Neki az én itéletem szerint legfelségesebb munkája a' *Pillangó*, a' *Remény*, a' *Szemrehányás*. De ebben is van holmi, a' mi változtatást kíván. Osztán a' rend; holmi le nem vetkezhető *Kálvinistaság*, és a' mi a' Kalvinistaságnál még veszedelmesebb: *Debreczenyiség!* Végye az Úr ezekhez a' *Diaetai Múzsát*, a' *Rhédeiné verseit* etc. mellyekben igen sok szép van, de csupa rendetlenség, zavar, etc. Ha majd Kis Imre Úr kiadja az ő verseit, én néki állok mintegy két esztendő múlva minden munkájinak, és rendbe szedem. 's Fő Hadnagy Fazekas Úrnak kijegyzem, a' mi nem szép, és reá bízom, hogy változtassa a' mit akar és a' mint akarja. Mind azt, a' mi nem szép, *megtagadott munkák* nevezete alatt egészen hátúlra hagyván.

Kérem az Urat, közölje ezen levelemet Kis Imre Urral, kit szívesen köszöntök, sőt mondja meg az Úr, hogy barátja árnyéka eránt mutatott hűségéért szívesen becsülöm. Csokonainak az én papirosaim köztt van némelly munkája, a' mi talán magánál sincs. Ha tetszik Kis Úrnak, ezt is által fogom adni. De nagyon szeretném, ha Kis Úr a' Rhédeiné perorált verseit kiadná a' szerint, a' mint azt nem kinyomtatták, hanem Csokonay Bagoson kidolgozta. Fazekas Urat tisztelje az Úr nevemmel. Szeretném tudni, mit mondott Debreczen és az Úr mit mondott a' Cs. haláláról tett jelentésemre.

Nem kaphatnám meg most Szirmay Antalnak a'

Zemplénjét?

A' Micskey Úr Processusa mint van?[1]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 960. Q. H.]

[1] «Vettem Márt. 8kán 805.» Nagy G. jegyzése.

730.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Ér-Semlyén, 6. Mart. 1805.

Érdemes barátom,

Sophie negyed nap olta íróasztalom mellett ül, és pergeti kerekes guzsalyát. Sokkal jobban van, sokkal jobban! De mind képében, mind karjaiban olly annyira megfogyott, hogy nem kellene megfonnyadtabbnak lennie, ha egy nagy nyavalyából költ volna is fel. Az általad leginkább ajánlott két szer nagy foganatú szer: a' Castoros cseppek, és a' kristély. Az elsőt eggy kis undorodással veszi, de veszi csakugyan. A' görcsök irtóztató dolgok. De csak hogy csendesebben lehet. Őrzöm a' kinn járástól, hogy el ne hűljön; ha szebb napokat ád a' tavasz, sétálgatni viszem. Köszönt szívesen, mind magadat, mind szeretetre 's tiszteletre méltó hitvesedet, 's barátságodat szívesen köszöni. Én pedig, édes barátom, néked csak azt mondom, hogy örvendek hogy segedelmem 's vigasztalásom az én kedves Szentgyörgyimtől jött.

Castoros cseppjeid' Recipéjét leírtam, 's kérlek, hogy azt csináltassd-meg, 's ezen fekete bőrű, de fehér lelkű ember által, — a' ki Vajdája az Ér-Semlyéni Czigányoknak! — küldd-ki. Az ide zárt bancóból 2 f. 30 xrt tégy a' Prof. Budai Úrnak szólló leveléhez, és adassd-meg fiaid által a' Collegiumban, honnan osztán Prof. Úr fiaidnak hozzá fáradása nélkül veheti. Választ nem vár a' levél, és így nem szükség addig megadatnod, míg a' czigány Debreczenből kijő. — A' többi pénzből pedig fizettessd ki a' Patikáriust, a' kinél talán minap Contóra hozott valamit most Regmeczen mulató inasom; 's ez légyen elég a' Sophiem betegeskedése felől. Most beszélljünk barátságosan egyéb dolgainkról.

Ha Németh László barátunk néked megküldötte már az általa magyarból németre fordított Teleki útazását, kérlek, küldd-ki mostan. — Az ő számára kértem minap Prof. Császár Úrtól a' Reform. Oskolájinak Status Personálisát. Kérlek, emlékeztessd Prof. Urat ezen kérésemre, és tedd-meg, a' mit tehetsz, hogy vehessem és néki megküldhessem.

Hogy Kis Imre Úr Lillát nyomtattatja, azt éppen nem bánom. Sőt becsűlöm barátja eránt való szép indúlatját. Nagy Gábor is azt tartja, hogy az Opera Posthumákat mindég diplomatica accuratióval kell kiadni. Én nem eggy ítéletben vagyok vele, noha tudom, hogy annak is van haszna. A' Publicum nem azt óhajtja, hogy Csokonait úgy lássa, mint a' millyen akkor, cum flueret lutulentus, hanem hogy ollyan Csokonayt kapjon, a' mit meg nem zavart gyönyörűséggel olvashasson. Cs. rendetlen volt egész életében és minden dolgaiban, papirosai el voltak hányva, semmi rend nincs verseinek öszveszedéseiben; ezt mind másnak kell már az ő képében cselekedni. Orthographiam, regulas Grammaticales non custodit; majd így ír, majd úgy, és azt *csak azért* úgy ott, és így itt, mert a' toll úgy ejtette az írást; Lillájának dedicatiójában a' Heroinája nevét sem írta le a' mint kell. etc. Nagy része Diaetai Múzsájának etc. etc. minthogy egészen el nem hallgattathatik, arra való, hogy mint idétlen fajzások, hátúlrá vettessék etc. etc. Többet mondok; még legfelségesebb darabjaiban is, a' Reményhez írt ódában, a' Lepében, mellyet ízetlenűl és nagyon αποιητικως *Pillangó*-nak nevezett, és a' Szemrehányásban is van valami,

quod tollere velles,

és a' mit tollálni igen is könnyű volna. — Én ezen munkára alkalmatosabb embert nem ismerek, mint Fő Hadnagy Fazekas Urat. De szeretném a' systematicus rendet a' verseknek sorjában magam feltenni.

Szeretném tudni, édes barátom, hogy az Újságban olvasott jelentésem' olvasása alatt benned és némelly más jó emberekben micsoda ítélet támadott eránta. Én azolta, hogy ezt a' jelentésemet nyomtatott betűkkel olvashatom, forgattam sokat, ha nem kellene e valamit sajnálnom, de benne semmit nem lelek. Rendesnek vehetik, hogy magamat Kiadónak obtrudálom, és az anyja' híre 's engedelme nélkül praefidenter szóllok a' kiadás felől, de azt könnyű megmagyarázni az által, hogy éppen így akartam annál bizonyosabban elérni czélomat.

Az Újságíró házasságomat is kihirdette. Ezen némelly ember mosolyogni fog és azzal vádol, dasz ich mich zur Schau habe stellen wollen. De hát az a' parenthesis nem azt sejdíteti e vele, hogy talán K. F. a' magát illető dolgot az Újság írónak megírván, azt *nem az*

Ujságírónak, hanem *annak az embernek, a' kit ö személyesen ismér,* írta meg; 's hihetetlen dolog e az ezen más felől *nem-excusáló módon itélni szerető* ember előtt, hogy az Ujságiró akkor, midőn levelemből a' hírt megértette, hetedfél esztendei szenvedésemre emlékezett, és méltónak tartotta, hogy a' magának írt jelentést a' Publicum előtt eltrombitálja? Én ha nem voltam volna is eggyik tagja a' geschlossene Companie-nak, még is kihirdettem volna ezt, ha Ujságíró voltam volna, arról, a kiről a' hír hozzám érkezett volna. Én örvendek, hogy Sophie *Comtesse Sophie,* szívesen örvendek; éppen úgy örvendek, mint Szentgyörgyi barátom örvendett eggy régibb levelében, hogy fiú gyermekei által familiája propagáltatik, de az én fő örömöm nem abban áll, hogy Sophie Grófnak a' leánya, hanem hogy *Török Lajosnak* a' leánya; 's magamnak a' «vizsgálja-meg minden ember magát» szerint való megvizsgálásom után elmondhatom, hogy én a' Török Lajos vőségében kevélykedtem volna, ha T. L. Gróf nem volna is.

A' Jékelfalusi felől tett hírt, úgy tartom, te is szépnek találtad. — Én írtam a' Cancellárius Teleki által megszerzett Tacitus és Mátyás képe 's Piranesi Cuprumai felől is a' tudósítást.

Sárosinénak — a' ki Nemes emberhez nem ment, hogy billenjen, és hogy a' Nsgos titulust el ne veszitse — egy levelet írtam a' Pisch dolgában. Ezt nem javallod, úgy e? Értsd-meg tehát a' dolgot.

Pisch 3 holnap alatt 2 levelet íra nekem; beteg volt, lovakat kelle vennie, mert a' Lágerben eldöglöttek, equipirozni kelle magát, ezek miatt 500 ftot vett fel kölcsön; kér, hogy szólljak Sárosinénak, hogy szánja-meg, és ámbár neki azt a' barátságos ajánlást tette, hogy sem interest nem kér a' Sárosinak kölcsön adott mintegy 1000 f. capitalisáról, sem a' capitalis letételét nem sürgeti, fizessen. —

Vissza írtam, hogy betört 1803-ban miatta a' fejem; magamat belé nem avathatom.

Válaszom vétele előtt 2dszor ír, hogy szólljak Sárosinénak. Néki bátorodtam. Megírtam Sárosinénak, hogy ámbár jól emlékezem, hogy eggykori szóllásom neheztelését vonta reám, most még is szóllok, mert annak, a' ki magát becsűli, szentebb kötelességei is vannak, mint a' maga nyugodalma; 's kértem, hogy a' maga becsűletéért, a' Sárosi neveknek tartozó tekintetért, aus Groszmuth für die Grosz-

muth des Pisch, fizessen neki; benn ül a' Sárosi birtokában, ha ki lép belőle, interesestűl eggyütt meg fogja successorain vehetni a' mit fizet; 's Pisch fenyegetőzik, ha Károly Herczeghez recurrál 's processust indít ellene. Nem bánom, ha meg fogod is olvasni nála levelemet. Vigyáztam magamra, hogy ollyat írjak, a' miért eszes és nem praeveniált és szelíden ítélni tudó emberek előtt pirulnom ne kellessék. Ollyan emberek előtt, a' kik a' más cselekedetét megitélvén nem ragadtatnak-el annyira, hogy vaktában ítéljenek, hanem flegmájok van azt kérdeni magoktól, ha vallyon nem eshettek e valami ollyas környűlállások, a' mellyek holmi általam még most nem értett dolgot justificáljanak. Az illy előtt nem pirúlok, tudom; az az, Te előtted nem fogok. Az a' heves asszony, tudom, ismét dudog. 'S hadd dudogjon! 's légyen szerencsés billenése. Ezt nem epével, hanem örömmel írom. Elvesztettem körűltte az időmet. De a' dolgok sorában volt, hogy így érjem-el a' czélt. Még akkor Etoile meg nem házasodék, 's Sophie enyém nem lett volna. Adieu.

A' Levélvivőnek van pénz adva költségre. Neki semmit ne adj. — Ha mi pénz megmarad a' patikában, tedd postára ezen leveleket.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

731.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Azon hír, melj érdemes Hazánk fia *Csokonaj Vitéz Mihálj* halálát hozá, fáidalom indulatot gerjesztet bennem; az ő Jeles, előttem ismeretes, és különös tiszteletre érdemes tulaidonságait tsak oljan Magyar nem betsülhette, kinek szívét a leg ketsegletőbb öröm nem vidámittya akkor, midőn Nemzete diszesítésébe, a Haza Boldogitásába' fáradozó jeles érdemet, ékes tulaidonságú, nemes indulatú Polgár társaiba' fényeskedni láttya. — Nyugodgyanak enyésző hamvai érdemlett Békeségbe, nemessebb része a halhatatlanság ditsőségibe ugy is el érte azon Részt, meljet a fő Valóság rendelt a Jóknak; nékünk, kik életbe betsültük érdemeit, szent kötelességünk holta után Neve diszit fent tartani. — Különös örömmel olvastam a Magyar Kurirbul, hogy a Tek. Úr ezen derék iffiu Hazafinak kéz Irásba maradt Munkáit közre botsátani meg határozta, meg fog tehát nékem engedni,

hogy ezen örömemet e rendeimben jelentem, melj annál édesebb érzékenységet okozot bennem, mentül nagyobb vágyódással várta a Magyar Litteraturának minden Baráttya, hogy a Tek. Ur szép talentumi uira diszesíttsék Anyai nyelvünket: A leg tisztább Hazafi indulatnak szent ösztöne birt tehát arra, hogy ilj jeles fel tételit végre haitani kérjem én is a Tek. Urat, melj annyival kivánatossabb, és szükséges is lészen, mivel fáidalom! a Magyar litteratura elő mozdítására iparkodó Igyekezet el annyira hülni kezdett, hogy ezen Nemzeti köz Boldogságot tárgyozó indulatot igen kevessekbe találhattyuk fel azon mértékbe, melj elégséges volna a Tzélra juttatni az Igyekezetet: okai ennek a Tek. Úr Bölts által látása elött, tudom, nintsenek el reitve; szükség azomba, hogy a kik a minden napiság alatsonságán diadalmot vehettek és Érzéseiket az igaz Jónak, Szépnek meg ismerése által meg nemesítet pontra emelte a Világosodás, azok minden gántsokat el hárítván, minden ellenkező indulaton győzedelmeskedvén, a köz haszonra intéződöt Jót gyarapittsák. — Igen ohaitot, és rég várt szerentsém teljesedne azon találkozásba, melj a Tek. Úr személjes ismerettségére juttatna, addig is pedig még ezen tzélra való törekedésem kivánt örömét érhetném, igaz érdemeit tisztelettel betsülő, és meg változhatatlan egyenes indulattal vagyok a

Tekintetes Úrnak

Kész Köteles Szolgája
Nagy Aitai If. Csereÿ Farkas mp.
A Berlini kir. Physicalis, és Jenai hertz.
Mineralogus társaságoknak tagja.

Krasznán, a Szilágyban, 6-a Mart. 1805.

Tek. Kazintzi Ferentz Úrnak.

Kivűl:[1]

à Monsieur Monsieur François de *Kazintzi,* assesseur de plusieurs Comtés d'Hongrie. p. Margitha-Debretzin, à *Ér-Semljén.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

[1] A levél zárlatán piros pecsét.

732.

Budai Ezsaiás — Kazinczynak.

Tekintetes Úr,

Drága Nagy Jóakaró Uram!

Idvezűlt Testvér Bátyámnak munkájával ingyen kívánvánn a' Tekintetes Úrnak kedveskedni: a' 2. Rhforintot és 30 xrt viszszaküldöm. A' *Nádasdi Tamás* életét, melybenn mind *Erdösi János*ról mind *Kanisai Orsolyá*ról vagyon emlékezet, a' Tekintetes Úr kívánsága szerint, leírattam, és imé ide rekesztem.[1] Sajnállom, hogy számtalan bajaim és foglalatosságim miatt végig sem nézhettem, nem ejtett é benne hibát az író? Külön sem *Erdösi János*nak, sem *Kanisai Orsolyá*nak élete nem íródott meg a' Lexiconbann.

A' mi Néhai Csokonai Mihály Úrnak munkáit illeti: én azokkal megvallom, esmeretlen vagyok. Magát Csokonai Urat jól esmértem, mert Poéta- és Rhetorgyermek korábann én tanítottam privatim, és már akkor úgy ítéltem felőle, hogy, a' mint indúlt, minden tanúlótársait felyűl fogja múlni. Ez meg is lett: de nem abbann a' mértékbenn, melybenn én reménylettem; melynek okait most nem feszegetem. A' bizonyos, hogy Poéta gyermek korábann néha jobb verseket írt azoknál, mellyekre mostani munkáibann néha futólag tekintettem, a' mint tudniillik azokat egynél másnál meglláttam. Mert, akkor még igazánn Magyarúl írt, nem tudvánn idegen nyelveket, és nem szívánn bé azoknak Idiotismusit. Most már, inkább *Poëta doctus* vólt: mint *Poëta natus*.

Magamat a' Tekintetes Úrnak további Betses hajlandóságába ajánlvánn, tellyes tisztelettel maradok Debreczenbenn

10. Mart. 1805.

A' Tekintetes Úrnak alázatos szolgája

Budai Esaiás. mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

[1] A levél mellől hiányzik.

733.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Ér-Semlyén, 13. Mart. 1805.

Érdemes barátom!

Megszeppentem leveledre. — Ha kevélyen örvendhettem szerencsémen, midőn ez vagy amaz cselekedetem, vagy lelkemnek egész fizionomiája megnyerte javallásodat: nem kell e elszégyenülve állanom, nem kell e sajnálkoznom, midőn leveled nékem azt mondja, hogy javallásodra most számot nem tarthatok; sőt midőn leveledből azt látom, hogy cselekedeteim által a' csipősségig ingereltettél, noha modestiád és barátságod annak nagy okát az arany-ér által okozott kedvetlenségre keni? — Megvizsgáltam magamat. Te nékem nem csak háládatos szeretetemet, hanem bizodalmamat is érdemled. Tekintsük tehát végig a' processust. Te nékem azt nem veszed rossz neven, hogy magamnak pártomra kelek, ha azt csak úgy cselekedhetem is, hogy véled ellenkezzem, sőt igazságtalansággal vádoljalak. — Barátságunk megérdemli, hogy ez a' kis meghasonlás lelkeinket annál szorosabban egymáshoz forrassza.

Azon soraim, hogy ha a' levélbe zárt 5 fból valami megmarad, postára menő leveleimet inditatnád-el, alkalmatosságot adtak néked valamit ollyat mondani, mintha én kelletinél gondosabb voltam volna calculusomban — Csak pénz forogván kérdésben, nem méltó hogy ezen czikkelybe mélyen bébocsátkozzam. Én ismerem a' te lelked' nemes voltát, melly nem elégszik-meg azzal, hogy azt, a' mit németesen *mocskosságnak* nevezhetnénk, nem követi, hanem azon felyűl magát a' legdisinteressátusabb cselekedetek által meg is dicsőítette. De, édes barátom, a' ki illy szépen érzesz, hogyan juthatsz te arra, hogy másfelől kevesbb nemes érzést tégy fel? — Én Debreczenbe azért küldök néha postára való leveleket, noha Semlyénben is vagyon posta, mert Létán kétfelé oszló posta lévén, ha a' Székelyhídi oda érkezik, a' Létai azonnal indúl Bécs felé, akár van ott a' Semlyéni, akár nincs; honnan osztán az következik, hogy a' Semlyénből érkezett leveleknek gyakran négy nap is ott kell heverni. Végyük szavaidat barátságos évődésnek, melly a' legédesebb öröme azoknak, a' kik egymást szeretik.

Térek a' nagyjára, az egymásra halmozott botránkozásokra 's tanításokra. — Te nem szereted az újságlevelekben forogtatni nevedet. — Az eggyike azoknak az így vagy amúgy való tetszéseknek, a' mikről Rochefoucauld az mondja, hogy azok felett éppen úgy nem kell disputálni, mint az felett nem, hogy ez 's amaz száj ez 's ez' ízt szereti, 's ez és amaz szem ezt vagy azt a' szint. — A' Sándorffyzmus eggy szelíd kaczagást éremlő hiúság, de azért a' Sándorffyak becsülést érdemlő emberek maradhatnak, 's a' Virtus nem ellenpontja a' Sándorffyzmusnak, hanem az Aristoteles állatása szerint a' centruma a' két ellenkező ellenpontnak. — Sok tiszteletet érdemlő nevek fordúlnak-meg az újságlevelekben mind akarva, mind nem akarva. Prof. Szentgyörgyi István felől én eggykor az ő híre nélkül eggy dicséretes jelentést tétettem valamelly német periodicus munkában. Ez a' nagy ember, kinek modestiája nem volt affectált modestia, nékem előhozta a' jelentést eggy levélben, meg sem álmodván, hogy az tőlem eredhetett volna, 's ezen szókra fakadt: ηδιστον ακουσμα εστιν ό επαινος. Barátom, quod Phoebum decuit, quem non decet? — — Ez arra emlékeztet, hogy Te a' Németh barátunk' kérésére a' Recensiók eránt, hallgatsz. Nem kedvelled a' recensiókat. Németh igen, igen én is. Nem vallod e meg, hogy a' Jenai Litt. Zeitung és az Allgemeine Deutsche Bibliothek képzelhetetlenül segéllették a' Német Litteratura gyarapodását? Ha úgy, nem óhajtod e a' Magyarnak is ugyan azt a' gyarapodást? 'S érezvén hogy e' részben Te is szolgálhatsz Nemzetednek, illő e magadat olly okok által elijesztetned, mellyek azt mutatják, hogy Te a' magad Ichjének kitétele mellett nem akarsz áldozatot nyújtani? — Hogy Te nem recenseálsz, arról senkinek számolni nem tartozol, 's nem is azért hozom-elő, hogy arra buzdítsalak, noha óhajtottam volna, hogy buzdításom nélkül is cselekedd, hanem csak azért, hogy azt mutassam-meg általa, hogy nem mind esik az rosszúl, a' mi másként esik, mint a' hogy Te, vagy én, vagy harmadikunk cselekszik és szeretne cselekedni. — Egyéberánt a' hiúság' védelmezése végett még azt mondom, hogy a' hiúság ugyan, ha vastag hiúság, nevetséges bolondság, és a' modestia igen szép virtus: de a' fiducia morum is szép: és azon felyül, hogy az olly ember, mint Franklin, örömest megvallotta, hogy ő benne jó dózis hiúság van, 's azt nem csak keresztyéni módra megöldösni nem akarta, hanem örült inkább neki, minthogy az rugója — 's ha Debreczen megengedi, hogy úgy nevezzem — ingerje a' Virtusnak, még azt jegyzem-meg, hogy a' modestia

ritkán igazi modestia, noha van igazi is; sőt hogy az még akkor is grimász, mikor azt hiszi magáról, hogy nem grimász. A' Diogén' rongyai alatt alig ha több kevélység nem volt, mint a' Plátó szőnyeges táblázatú szofáján. Sokszor elvonjuk magunkat a' nagy sereg' látásától, nem a' csendességnek vagy philosophicus vagy tunyaságból eredett szeretetéből, hanem azért, a' miért egy franczia asszonyság (talám Mad. de Sevigné) tanácslotta a' leányának, hogy ritkán jelen-jen-meg theátrumban, mert úgy mond megjelenése úgy inkább magára fogja vonni a' szemeket; 's néha bosszúból. — — 'S hogy véget vessek csevegésemnek, ámbár kiki a' maga szemével lát, és csak azt nézi jónak, a' mit szemei jónak mutatnak, mindazáltal felette jól cselekednénk, ha megemlékeznénk, hogy hibázunk ha azt hisszük — (ismét Rochefoucauld szóll) — hogy csak magunknak van helyén eszünk, és minden más rosszúl lép, mert nem úgy lép mint mi.

Minap mondottad, hogy te a' jót sem szereted, ha autokratori módon közlik veled. Én is azt a' jót szeretem, a mellyet velem elébb megszerettetnek. Azonban Mentor-Minerva nyakon ragadta Telemachot 's bérepítette a' Calypszó lánczai közzűl a' tengerbe, 's Sülly soha sem tett szebb lépést, mint midőn a' IV. Henrich házassági alku-levelét széljeltépte a' nélkűl, hogy Királyának eggy szót mondjon. Gondolnám, te sem vagy idegen attól, a' mit Dr. Meczner Pál cselekedett Januárban az Anyámmal, akaratja ellen 's tudta nélkűl meg-itatván vele a' Tartarus emeticust. — Midőn Te a' minap az Autokrátorok ellen kifakadtál, én hallgattam, először azért, mert engem eggy meggyőzhetetlen delicatesz tartóztat, ott a' hol látom, hogy valaki meghatározott tónussal mondja-ki állatását, és nem aus Miszgriff ítél úgy a' hogy ítél, a' más állatásával ellenkezni; — 2szor azért, mert tudván, hogy minden dolog különböző oldalokról tekintethetik, tudom, hogy a' legjózanabb ítélettel is lehet ugyan azon dologról különbözőképpen ítélni. 3szor tapasztalván magamon, hogy a' legigazabbnak tetszett ítéletet is kéntelen valék idővel megváltoztatnom, képzelhetetlen toleránssá lettem a' mások ítélete eránt. Hallgattam mondom, és azt óhajtottam, hogy az idő győzne-meg tégedet ezen igazságnak félszegsége felől. Ha ezen óhajtásom már most teljesedve lett volna, úgy most nem ítéltél volna meg a' Csokonay munkájinak kiadása eránt Autokratori hatalommal tett jelentés miatt. — A' ki érzi, hogy jót teszen, a' ki érzi, hogy azt jobban, mint ő, más tenni nem fogja,

az az illyetén lépés által megelőzi a' Cabalákat. Én érzettem, hogy Debreczenben nincs senki, a' ki azt a' munkát úgy tegye, mint Fő Hadnagy Fazekas Úrnak segedelmével és azoknak tanácsokkal, a' kik Csokonayt életében és utolsó órájiban ismerték, én fogtam volna tenni, mert a' mint Cicero mondja, ezen studiumokban töltvén-el egész életemet, videor hoc jure quodam meo etc. Vagy azt a' modestiat grimasszoljam talán, hogy azt a' Halmiak jobban fogják tudni mint én? jobban e azok, a' kik soha eggy sort is nem nyomtattattak, ha szintén nékem kedves és becsűlt barátaim is? Jeruzsálem, Jeruzsálem, Istennek szent városa! ostora és hóhérja az Isten kezeinek azok ellen, a' kik nem úgy hisznek 's szóllanak mint te! hogy nem vagyok én is eggyike a' te Bölcseidnek, hadd magasztalnám én is a' megholt barátomat nem misanthropiával és cynicusi móddal, hanem az által hogy meghalván ő, megholtanak Virgil, Horácz, Ovid! etc. etc.

Igen is, édes barátom, nem kevésbbé fájt az nekem, hogy Debreczennek jobb fejei, mint a' millyenek, minden hízelkedés nélkűl Téged nevezlek elől, osztán Fazekas Úr, Nagy Gábor és Kis Imre Urak, ha t. i. a' te leveled szerint Debreczenben *senki* sem tud semmit a' Cs. misanthropiájáról és cynicusságáról — fájt, mondom, az nekem, hogy Debreczennek jobb fejei közzűl senki sem volt, a' ki megértett volna, és meg nem értvén bennem megbotránkozott és megítélt, — nem kevésbbé fájt, mint a' hogy néktek fájt engem illy botránkoztató alakban látni. — Kié a' hiba, a' botránkozóé e, vagy a' botránkoztatóé? 'S ez, édes barátom, nem első eset az én megítélésemben. (Epe nélkűl szóllok. Hallgatnék, ha szavaimba legkisebb epe egyveledne). — Ti úgy láttok, 's nem tehettek róla, hogy úgy láttok. Igen jó; de a' ki helyesen akar ítélni, annak magát elébb alkalmatossá kell tenni az ítélhetésre; és ha eggy részről csak a' maga szemének hiszen is, illő, hogy légyen eggy kis deferentiával azoknak ítéletek eránt, a' kik nem egészen érdemetlenek figyelmére. — Ki szerette valaha úgy az embereket mint Rousseau, 's ki volt inkább misanthróp? Kinek írásain tetszik több cultura mint Rousseauén 's kiben volt valaha több cynizm? Ezek incontestabilis állítások, 's a' magyarázat hosszas és azoknak, a' kik Rousseaut nem ismerik, érthetetlen. 'S Cs. kit teve exemplárúl magának az élet' módjában, nem Rousseaut e? az ő gondatlan, rendeletlen, állhatatlan, plánum nélkül való, jámbor, szeretetre méltó élete nem hasonlított e a' Rousseau szép életéhez? — Ha én Cs. volnék, s' vissza tekint-

hetnék síromból, 's meglátnám azt a' tudósítást, azt mondanám, hogy ez a' barátom olly kedves illatú halotti áldozatot gyújtott sírom felett, melly elfelejteti velem azt a' vastagságot a' mit Halmi szegeztetett sírfámra. 'S ti bennem megbotránkoztok; ti pirúlva szóllatok róla! ti az anyja' megbántatását el nem oszlatjátok! és erántam való szeretetetek okokat nem keres a' magatok előtt való mentségre! — Jól van e ez így, édes Szentgyörgyim? 's micsoda visszás Istenség fascinált-meg téged is én ellenem? — Ha pedig Orvosa lettem volna Csokonaynak, Pilátus ugyan eszembe nem jutna, ha még annyira abhorreálnám is az újságlevelben való forgást, mert hiszen, gyalázatodra mondva nincs.

Tom Jones nevű Anglus Román Wieland által annak tartatik a' Románok köztt, a' mi Hamlet a' Tragoediák között. Hat tómus! Nehezen vállalkoztam volna megolvasására, ha ott nem voltam volna, a' hol 6. kötet Románt is örömest olvas a' szenvedő. Nézzd csak, mit írtam-ki belőle:

Tom Jones 1. Band, 2. Buch.

Leute, die wahrhaftig weise und gutherzig sind, begnügen sich Menschen und Dinge zu nehmen, wie sie sind, ohne sich über ihre Mängel zu beklagen oder sich zu bemühen, dieselben zu bessern. Sie können an einem Freund, an einem Verwandten, an einem Bekannten einen Fehler sehen, ohne desselben jemals gegen die Person selbst, oder gegen andere zu erwähnen; und dies öfters ohne dass ihre Zuneigung das Geringste darunter verliert.

In der That, wofern eine grosse Einsicht nicht mit dieser gern übersehenden Gemüthsbeschaffenheit verbunden ist, so sollten wir niemals Freundschaft machen als mit einem gewissen Grade von Thorheit, die wir entschuldigen können. Denn ich hoffe, meine Freunde werden mir verzeih'n, wenn ich erkläre, dasz ich keinen von ihnen kenne, der ohne Fehler wäre, und es sollte mir leid thun, wenn ich glauben könnte, ich hätte einen Freund, der nicht fähig wäre, die meinigen zu sehen. Verzeihung von dieser Art ertheilen wir gern, und verlangen so auch wiederum. Dies ist eine Übung der Freundschaft und vielleicht keine von den unangenehmsten. Diese Verzeihung müssen wir auch ertheilen ohne Besserung zu verlangen. Es gibt vielleicht kein gewisseres Kennzeichen der Thorheit, als wenn wir uns bemüh'n, die natürlichen Schwachheiten derer, die wir lieben,

zu verbessern. Die feinste Zusammensetzung der menschlichen Natur kann eben sowohl als das feinste Porzellän einen Flecken an sich haben und dieser ist, wie ich fürchte, bei beiden in gleichem Grad unmöglich herauszubringen. Gleichwohl können beide noch Muster von unschätzbarem Werthe bleiben.

Haec res et jungit junctos et servat amicos. Én azt várom tőled, hogy ha rajtam valamiben ollyanban, a' mit elhallgatni nem *kell,* megbotránkozol, megítélés előtt szóllíts-meg; ha pedig elhallgatni *lehet,* keress okokat, a' botránkozást indító esetet szebb színben praesentálni magadnak. Tulajdon tapasztalásomból tudom, hogy csak kevés gyakorlás által is az ember ebben sokra mehet. Ez a' gyakorlás cselekedte, hogy midőn sok tisztelt ember Bonapartén felakadt és őtet Julius Caesarnak nevezte, én őtet a' más csapatbeli tisztelt emberekkel hazája legnagyobb boldogítójának néztem. Megemlékeztem, mit monda már Montesquieu a nagy határra terjedett Respublicák felől; megemlékeztem, hogy Franczia Ország Europában és nem Americában fekszik, hogy Wieland, a' ki nem remélt koronát 's nem is óhajtott másfélét hanemha borostyánból fonottat, már ezelőtt régen megjövendőlte, hogy minek kell előbb vagy utóbb meglenni; eszembe jutott, hogy Hazánkat melly szerencsétlenné tette, hogy örökség szerint való Kormányozóji nem voltanak és hogy Lengyel Ország ezért tűnt el az Európa superficieséről; 's Bonapartét eggy nagy és jó embernek néztem, hozzá vévén kivált azt, hogy ő annak a' frivolus népnek religiót és erkölcsöt adott, és hogy ha rajtunk állana is a' választás, bizonyosan inkább élnénk eggy jó Fejedelmi-igazgatás alatt, mint respublikai kormány alatt, a' hol minden órában lehet félni a' tűz kigyúladásától és a' gillotinek' vérontásától. Mit tartasz Te és más Napoleon felől, arra nekem olly kevés gondom van, mint arra, hogy a' Mi atyánkot a' *mert tiéddel* mondod e vagy a' *mert tiéd* nélkül; a' ki igazán toleráns, nem csak religiobeli hanem minden egyébféle állatásban is tolerans. Én Napoleont csak azért hozom elő, mert annyiban ad praesentem materiam tartozik, a' mennyiben azt állítom, hogy a' botránkozást indító esetekben a' nagynak és jónak ismért ember cselekedetét zavaros forrásból deriválni koránt sincs olly szép, mint azt mondani reá, a' mit Socrates eggy érthetetlen könyvre, hogy a' mit benne értett, szép lévén, azt húzza-ki belőle, hogy az is szép lesz, a' mit nem ért.

Meglehet, hogy az emberek' ismérete ezt a' szép hitet elölheti, és bizatlankodni taníthat. Én inkább megcsalódom, mint hogy nem ismért dologban arról, a' kit szerethetek 's szerettem, rútat gyanítsak.

Az a' μονον αγαθον, az a': ha az egész emberi Nemzetet csak eggy igazságtalan cselekedet által lehetne is megmenteni, vesszen inkább, mint hogy elkövettessék, czifrán és kevélyen hangzó igazság, de sokszor merő igazságtalanság. Te tudod, szintúgy tudod mint akárki, és jobban tudod mint sok ezer meg ezer, hogy két kötelesség gyakorta olly collisióba jő, hogy a' μονον αγαθον mellett is virtus virtussal ellenkezne. Demosthenes eggy Aristides-Szentgyörgyi gondolkozású embernek azt mondotta szemébe, hogy igaz ugyan a' mit mond: de az is igaz, hogy az igazságnak *a' haza részén kell állani!* Vagy azt higyjem talán, hogy te is halált kiáltottál volna a' Thébai szőrös kankós triobolusos néppel Epaminondásra, hogy ő, nem a' nép által néki adott, hanem a' maga érdemének érzésében autokratori hatalommal magának vett generálissága által hazáját megmentette. Cette façon exigeante qui veut par-tout la perfection, son vrai nom, en un mot, c'est l'orgueil. —

Mindeneknél pedig becsesebb dolog a' szeretet. Jer barátom, kiperlettük magunkat, fogjunk kezet, és adjuk annyi bizonyságait egymás eránt való szeretetünknek, hogy a' legnagyobb bizonyossággal érezhessük, hogy azon a' pokolnak kapuji sem vesznek diadalmat. Te pedig ezen felyűl, édes barátom, érezzd kötelességednek, hogy a' szegény Csokonayné bánatját eloszlassd, 's őtet az én szíves tiszteletem felől meggyőzzd. A' Jeruzsálem Bölcsei hadd kiáltsanak rám: Feszítsd-meg-et, azzal nem gondolok. Ölellek szíves tisztelettel 's tántoríthatatlan barátsággal.

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

734.

Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Méltóságos Úr,

Kedves Uram Barátom!

«A' Virtusnak betse magába vagyon, tsak ő van egyedül fellyül a' leg Fényesebb Szerentsénélis, nem emelik őtet a' lobogó Fáklyák is magossabban!!»

A' Nagy Lelkű Claudianus szavainak értelme ez: — Ezen Ember Idő százodjának sorát nem lakta volt még az Isteni Virtus. 's tsak játékból tsókolt [!] egy egy illyen szerelem béllyegét némellyek szívekbe; a' mikor Élteknek, ennek méltóságáról még nem volt tiszta jelentő érzések. — —

— — Boldog Emberi nyom, mellybe a' most élők sora nyilik!! Ennek Hason Tagjai olly sokan nem futnak a' virtus elől, 's ő is nyájosabban érezteti velek hozzájok vonzó szeretetét, nem futva mint a' Tsapri, és Hamar követje Tavasznak, a' Pillangó, a' kényes Virág Levelekkel. —

Már sokan esmérik őtet, és az ő szerelme olly meg elégedést támoszt hiv Barátai szívekbe, hogy ezen ajándékba való gyönyörködés, a' Lármás Világ Fényes érdemei előtt, melly idétlen szülöttje a' Boldogságnak, bé hunyatja szemeiket. Kik így éreznek, sokan vagynak, «kik a' virtust maga magáért szeretik». Az elejében nevető szerentse nem neveti érdemét előttek, sem a' Hír Harang, melly a' körűl Aërbe lármáz; magossabbra: «Ipsa virtus pretium sibi, nec micans elevat fortuna, nec altius Fascibus ullis erigitur.» Claudianus. —

A' Méltóságos Űr munkájának nékem ajánlása, melly kedvesen esett, bizonyságai belső érzéseim; Annak pedig, hogy úgy érzek, a' mint szűk kerűletembe edig lehetett, tselekedeteim, mellyek kerűletembe nem lehettek ugyan olly fényesek, és Méltóságosok, mint a' Nagy Görögé, de tiszta szeretetem hazámhoz annyi, sok esmért Barátommal, hogy rettenhetetlen Lélekkel innám meg nevelő Anyámért italát a' Halálnak!!

A Nagy Görögnek le írása Lelkem rúgóját meg feszítti, melly annál betsesebb előttem, hogy látok még mást is úgy gondolkozni róllam, a' mint bennem Lelkem dolgozik. etc. Halhatatlanságot nem kívánok. Horátz mondja, «Immortalia ne speres, Monet Annus, et Almum quem rapit hora diem», de hogy a' Hazához való szeretet, melly bennem van, Emberek körül ki ne-haljon — kivánom. Nem azért fogadom pedig olly betsesen ezen alkalmatosságot, hogy nevemet, és képemet egy Herosnak tselekedete előtt, kinek Lelke az én Lelkem, a' Világ előtt esmeretessé tégye, Nagy Lelkű Hazafia, és Ciceróia Nemzetemnek, mert a' mint írám, ha az egész Teremtmények sorában senki nem tudnáis Hazámhoz való hív hajlandóságom, mégis meg elégedve volnék, midőn ez a' principiumom: *Nem láttatni, hanem lenni kívánok;* ki fejezhetetlen öröm járja pedig

izeimet azért, hogy az a' Hazafi Barátom festi le a' tiszta virtust, a' ki maga érzi azokat, mellyeket fest. Melles öröm az is, hogy látom, több Barátomatis tette a' világ szemének tárgyául, kiknek Barátságában élni nem szégyellettem, 's a' közönség kezébenis forgattatván, nem pirúl el képem.

Kivánsága szerént a' pénzt, és a' portretomot Doctor Patakinak a' Sógora, Fried Sámuel Úr, kezébe való szolgáltatás véget általadattam. — Páros Életének fel derülését nagy örömek között olvastam. Kedves Feleségemmel együtt boldog és homálly nélkül való napokat kivánunk. — Kedves fiamat szeretetébe ajánlom, és vagyok

a' Mlgs Úrnak alázatos szolgája, Barátja
Sibó 1805. 18-dik Mart. B. Wesselényi Miklós mp.

P. S. Régi igéretét hozzám jövetele iránt ha Pünkösdkor tellyesitené, annál betsesebben venném, minthogy Kedves Fijamnak akkor fog Censurája tartattatni. Levelem késő voltát pedig a' Posta környül állása okozta.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

735.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Lelkem Kedves Barátom!

Szükség egymást meg értenünk, hogy egygyesülhessünk, és hogy láthasd, hogy külömbenn igen betsületes, igen kedves, és tzifraság nélkül mondva, érdemem felett való leveled nem az én Capricem miatt nem elégített meg.

A' pénzről való sorokat igen is tsak úgy vedd, mint ártatlan gyermeki kötekedést, és szeretetből származott izgágáskodást; arról tehát kérdés sintsen.

De tovább a' dolog bökkenője: *egymásra halmozott botránkozásokat és tanításokat* emlit az én kedves barátom. Ritkánn akad ez a' két dolog egygyüvé: és ha az én levelemnek valami didacticus és dictatorius hangja talált esni, szégyenlve sajnálom és arról engedelmet kérek: tsak annyit akartam sérius hangon mondani, hogy az újságba való emlegettetés ellenemre van: nem valami lelki vagy testi kevélységből: hanem meg győzettetésből: de hogy én efféle

szerencsét és ennek básisúl szolgáló vélekedéseket másoktól el fogni nem kivánok, még a' minap jelentettem. És hogy én külömböző vélekedéssel vagyok, abból nem következik, hogy a' tőlem külömbözők gondolkodását az enyimnél roszszabbnak tartani és tartatni kivánnám: egyedűl tsak azt kérem, hogy engemet az én árnyékos kunyhómban békével hagyjanak.

Nem az az oka, Lelkem! nem recenseálásomnak, hogy ezen munkának érdemit és betsit ne esmerném; ennek be bizonyitása neked sokba kerűlne: hanem rész szerint az, mivel igen kevés dolgokba merném magamnak a' Competens bíróságot méltó jussonn igérni, rész szerint, mivel sokkal nagyobban el vagyok foglalva, mintsem ezen kötelességnek, ha egyszer fel vállalnám, meg felelhetnék. A' Censurának azon közben, még azon nevezetes Német országi és egyéb munkákbann is én kötve hiszek, és vele inkább Intelligenzblatt helyett élek. Okait jól tudod. És így az én ártatlan *Ichem*-nek bele keverését alig ha Emenda nélkül meg úszhatná az én Á-m.

A' hiúság, ha a' régi Magyarok hívságjával egygyet tesz, soha sem jó: ha tsak ártatlan *vanitást* jelent, fájdalom! meg kell vallanunk, hogy kevés ember ment egészen tőle; de kibe minél kevesebb van, annál jobb ember. Az ollyan virtusért pedig, mellynek ez egyedűl a' rúgója, sem én, sem a' közönséges tiszta morál, nem sokat adnánk.

Nem vádolhatsz engem, kedvesem! intolerantiával, vagy magam el vonásával: életemnek nagyobb részit a' tolerantiábann és másokkal való lételben töltöm. Vedd tsak az emberi inség külömb külömbféle scénáinak minden pihenés nélkűl és napról napra, esztendőkről esztendőkre való szemlélésit, és attól való őrizkedést, hogy vagy a' szokás, vagy az ostobaságoknak, inconsequentiáknak, sőt malitiáknak látása miatt szíve el fásúlván, emberi és felebaráti érzéseit el ne veszesse az ember: tedd hozzá a' maga külső és belső tökélletesitésin, élelmin, gyermekeinek jó nevelésin való törekedést: van az illyen embernek elég oka, hogy a' tolongás elől ki térjen; hát még ha a' tsak nem hozzá foghatatlan szorgalmatos gond által is helyre alig állíthatott gyenge egésséget és ennek fenntartását is hozzá veszed?

Én, mint meg lett ember, igen is tsak meg győzettetésből kivánok idvezűlni is: a' tutorság alatt való esztendőkbenn és oda tartozó fejek körűl pedig szeretem és kivánom a' Mentort, még ha veszsző van is a' kezében. Sully az én levelemet el ne tépte volna!

D. Metzner Urat nem követem, tudván az olly' orvoslásnak gyászos következéseit; ha gyermeknek adom is, előtte el halgatom, de a' szüléinek meg mondom. Soha a' félét nem adok titkon.

Az ellenkező vélekedésnek bé vételiről mit hiszek és gyakorlok, meg írtam az elöljáró beszédemben. Nem félszeg azért e'beli igazságom.

Hogy kiadásra való készségedet és tellyes jussodat nem szükség mentened, — mutatják minapi levelemnek azon szavai: «ezen szándékodat mindnyájan jó szívűségre magyarázzuk», azt sem tagadjuk mi, hogy ne jobbíthatnál majd mindnyáján: de már akkor a' világ Korinthusi értzet kapna, nem egy magános értzet. És így sem Jeruzsálem ellen való naeniád, sem Halmit böködő Satyrád reám nem tartozik.

Még azt sem tagadom én, Kedvesem, hogy ő szegény embereket kerűlő és valamelly részbe talám Cynicus is vólt, sőt, a' mit tsak egy meg hitt barátnak szabad tselekedni, szemtől-szembe ostromlottam és okokkal meg mutattam e' beli gondolkozásának inconsequentiáját: de más kérdés, hogy szükség é azt, és halála után két ország előtt még ártatlanúl is ki kiáltani? Ez az, a' mit én, és több szerető baráti tagadunk. A' Jeruzsálemi Böltseknél és Írástudóknál pedig ne követelődz: mert azoknak ezen szavaiddal nagyobb részinek vizet töltöttél malmára. Az Orvos meg nevezésiről is szóllhatnék: sed longa est iniuria, és nem levélbe való. Szóval valaha el mondom. Hogy az gyalázatomra nints mondva, bizonyítja az ő és az én lelkem, és még igen kevés személyeké: de még is jobb szeretném, ha nem mondódott volna.

Jones szavait tisztelettel subscribálom, és annyira hiszem, hogy még a' bóldog-házasi élet fundamentomának is azt tartom. De ezen tekintetbenn ellenem nintsenek, mint a' fellyebb mondottakból meg tetszik.

Kedvesem! a' mit javasolsz, hogy itéletem kimondásával (mert annak meg tételi az értelem dolga) késsek, az ellen most sem tselekedtem, hanem mivel magad egyenesenn és világosan kívántad, azért szóllottam. Én azon leveled olvasására, meg vallom, meg örűlvén, így gondolkoztam: «Vagy valaki figyelmetessé tévén barátomat, vagy maga tsendes vérrel meg nézvén azon híradást, imé gondolkodóba esett, és részre hajlás nélkül való itéletet kíván hallani,» 's a' t.

Bonapártéra nem terjeszkedem: a' betsűlni valót betsűlöm én ő benne; tudom azt is, hogy ő nagy organuma az Istennek, 's a' t.

Olvastam Wielandnak is négy szem közt való beszélgetéseit, azt is hiszem, hogy Hazánk Lengyel ország sorsára jutott vólna, ha azt Bölts Eleink az örökös Fejedelmeknek által nem adták vólna: de mind ezek mellett még áll az, a' mit ő felőle mondok, meg áll az a' kevély igazság is, hogy veszszen el inkább a' világ, mint egygy igazságtalanság által tartassék meg; és szeretnék nem sok, de tsak két esetet látni, hol lehetne ez *merő igazságtalanság.* A' kötelességek egybe ütközése nem olly sűrű, mint némelly moralisták hiszik, és akkor is többnyire az étiquette, nem az értelem törvényszéke előtt esik. A' ki tudja, mennyire vagyunk a' tökélletességtől, méltán teszi leg alább magának törvényül a' façon exigeant par tout la perfection; és mivel azt mutogatni nem kivánja, nem kevélység.

A' μονον αγαθον-ra való tzélozásod egy leveledbeli kérdésedet juttatja eszembe, «hogy tudtam erre jőni?» Felelet: Mert annak igazságát mindennapi tapasztalásból látom, és tsak akkor vagyok bóldog, mikor annak bóldog következéseit magam körül érzem. Értelmit pedig, mellyben én veszem, Quintilianusnak ezen szavaival teszem ki: «Nihil esse, non modo in orando, sed in omni vita, prius consilio.» Az alkalmatosságát majd szóval mondom el.

A' szeretet igen is leg főbb, melly még a' síron túl is meg marad, ennek olaj-ágát ajánlom én is minden külömböző vélekedéseim mellett; hiszem, hogy már is sokba közelítettünk egymáshoz, ha még szembe bővebben beszélgethetünk, majd még jobban közelítünk.

T. Prof. Budai Uram a' pénzt viszsza küldötte ezen levéllel; tiszteletünket a' M. Aszszonynak ajánlván, ölellek és vagyok

Debretzenben Mart. 19-én 1805. tisztelő híved

Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

736.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Ér Semljénbűl a foljó holdnak hatodikán hozzám utasitot betses levelébe foglalt tettzésének teljesithetéseül irtam azonnal a Sógoram B. Wesselényi Miklósnak, kitül is válaszul vettem: hogy az T. Ur nékie jelentet Kivánsága teljesitésébe eddig tsupán a volt [a] késede-

lemnek oka, hogy a Tek. Ur tölle egy Képet kivánt, melj nagyságára nézve el nem küldethetet, hanem kissebb formába copiáztatta, ennek is el küldhetésire még bátorságos jó alkalmatosságot kapot, idő tölt — már most a Tek. Ur utasitása szerint Kolosvárra eszt minden az Tek. Urtul kivántottakkal edgyütt be küldötte. Mind a Sógorom, mind Néném különös szivességgel köszönik róllok való meg emlékezésit, és ők is viszont egyenes indulattal tisztelik a Tek. Urat. Én pedig minden időbe különös és ohaitot szerentsémnek tartom a Tek. Ur iránt viseltető és Baráttságos indulatomat meg bizonyithatni, lévén álandóul a

Tek. Urnak! alázatos szolgája, baráttya
Krasznán 20. Mart. 1805. Csereÿ Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

737.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Ér-Semlyén, d. 23. Mart. 1805.

Édes barátom,

Mi éppen indúlunk Váradra, én a' Conscriptionális Gyűlés miatt, Sophie hogy Dienesnél a' vizitet végre megtégye: 's most értem, hogy a' húgom, Péchy Sándorné Debreczenbe megyen, és így sietek felelni leveledre. — Fájt azt látni hogy mind a' te opiniódban, mind a' Debreczeni jobb emberekében alá süllyedtem, és hogy a' Csokonay anyja, meg nem értvén, fija eránt való háládatlansággal, hidegséggel vádol; 's ezek olly okok, a' mellyek reá bírhattak, hogy magamat justificáljam, ha azt egyébképpen tenni nem lehetett is, mint a' ti vádlástokkal. Úgy vélem, hogy megmutatván azt, hogy Cs. Rousseauval hasonlítatott öszve, a' misanthropie-nek és cynisme-nek új vagy bővebb apologia nem kell; ha a' több czikkelyekben vétkes vagyok is, azt kérem tőled, hogy azt nézzd-el, és szeress azzal is; — 's így osztán nyúgodt lélekkel vagyok. Prof. Buday Úr engem elszégyenített, vissza küldvén a' bátyja' munkájára tett praenumeratiót. A' mennyire barátságának ezen bizonysága miatt örvendek, úgy sajnálom szívesen, hogy azon munka kiadására tett költségei ez által nagyobbodtak; és ez valóban nem affectált delicatesz bennem. Prof. Buday Úr is a' Te feledből való, sajnálkozva szóll a' Cs. Neologismusa felől. Az az a' punctum, a' mellyben soha eggyet érteni nem fogunk. Minél isme-

retesebb valaki az új nyelvekkel és az új nyelvek' literaturájának szerencsés előmenetelével, annál hajlandóbb annak óhajtására 's követésére, hogy a' mi nyelvünkkel is az történjék; mert ott, a' hol van nem maradhat. Didacticus munkákat 's predikátziókat neologizálás nélkül írhatunk: de nem mindent a' Stylisticának más nemeiben; 's mit tehetünk róla, akár jó a' barát*né* in sensu: *asszony barát,* akár nem? mikor nem magok az Irók, hanem a' fő circulusokban forgó személyek azzal széltében élnek? B. Vay Miklós nem eggyike ugyan az Iróknak, de nem is neologizáló, és még is Sophie felől szóllván, Gróf*né*nak nevezi, noha csak *Grófi Asszony,* ad imitationem Comtesse és Gräfin, 's így van ez minden más esetben. Pedig tudod a': Si volet usus-t. Én úgy hiszem, hogy engem az én Szentgyörgyim itt a' billenéssel bizonyosan nem vádol, és elhiszi, hogy ha billenésbeli bolondságom volna, gondosan óvnám magamat előhozásától. Noha szeretem, hogy a' billenés magától jött. — Élj szerencsésen, édes barátom, és engedd minden tartalék nélkül azt hinnem, hogy úgy szeretsz, mint óhajtom.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

738.

Puky István — Kazinczynak.

Kedves Uram Bátyám!

Az igaz baráttság túl-hat az Halálon is. A kit magunk szeretünk, azt ohajtjuk, hogy mindenek kedvellenék. — Kiket az a' kötél kötött Csokonaihoz, a' mellyel mi eggymás iránt vóltunk, az élettel fogy el az emlékezete. Kedves lessz az ő élete mind azok előtt is, a' kik munkáiért betsülték. — Úgy hiszem, hogy az ő munkái még kedvesebbek lésznek a' következő Nemzettség előtt. Mert az idő ki tördeli az irígység fogait, mellyek személyét, 's annál fogva többször munkáit-is martzongolták. — Érzékenyen vennék, 's kárhoztatnák a' vélle edjütt élt embereket, tőllök meg tagadván ólly ízletes Verselő személyes esmeretét, hogy ha tsak annyit lehetne rólla tudni, mint a' szerentsétlen Szabó Lászlóról-is — hogy élt. Arra kérem kedves Uram Bátyámot, méltóztasson Nagy Gábor Úr által, a' ki őtet vélle edjütt tanúlván, 's társalkodván, leg közelebbröl esmérte, életének le irását röviden rendbe szedetni 's munkái eleiben [tenni], mellyeket a' mint örömmel értettem, szándékozik kedves Uram Bátyám ki nyom-

tattatni. Nállam is vannak némelly apróbb versei, mellyek a' mint gondolom, a' maga irásai közt nehezen fognak fel találtatni: ezeket Debretzenbe, a' hová méltóztatik parantsolni, le küldhetem. Feleségemmel, öszve foglalván hites Társával, alázatos tisztelettel atyafiságos indulatjokban magunkat ajánlván, vagyok Gesztelyben, 23. Martÿ 1805.

Kedves Uram Bátyámnak

igaz kötelességtű atyafi szolgája
Puky István mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

739.

Kazinczy — Buczy Emilnek.

Buczy Emilnek Kazinczy Ferencz

barátságos idvezletét.

Kedves a' Csokonay árnyékának az a' koszorú, a' mellyet Te, szeretetre méltó Ifjú, az ő halotti medenczéjére függesztettél; én pedig, a' ki őbenne hazai litteratúránknak eggyik eloltott díszét siratom, feléledek annak szemléltére, hogy a' gondos Természet, melly a' tél' fergetegeinek a' szent tölgyeket kiforgatni megengedi, a' földet gyönyörködtető virágokkal borítja-el, 's új ajándéka által azt cselekszi, hogy a' szenvedett kárt tartós kesergéssel ne kesereghessük. Nevekedj', oh nevekedj', fiatal dísze a' ligeteknek, és légy rajta, hogy később terméseid, mellyeket igérsz, első virágaid' édes reményeit meg ne hazudtolják! Én eggyike vagyok azoknak, a' kik érésedet gyönyörködve fogom nézni. — Ér-Semlyénben, Márt. 30d. 1805.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 200. sz.]

740.

Ragályi Tamás — Kazinczynak.

Kedves Uram Bátyám!

Levelét venni kedves Uram Bátyámnak, 's örűlni, reám nézve mind egy vólt. —

Öszveköttetésünket, mely nékem mennél szorossabb, annál kellemetesebb lesz, eszközleni szüntelenűl fogom, de hogy oda vihessem,

a' hova óhajtom, nem tudom lehetséges é? — Öszve köttetés egymásba való bizodalom nélkül talán nem is lehet, az én vélekedésem szerint, 's ugyan azért eztet alázatosan kikérem: az enyém, mely határ nélkül való légyen, bizonysága fog lenni gondolataimnak bátor ki nyilatkoztatása. —

Irni, irni akarnék én, de tsak nem el rémülök bele, ha meg gondolom, millyen messze vagyok még tőlle, mikor még tsak azt sem határoztam meg magamban, hogy Politicum é, Phylosophicum é, vagy Historicum legyen a' tárgyam: mindenik tsak az embert tökélletesíti, de az edgyik jobban, mint a' másik, 's örömest azt választanám, a' melly által leg nagyobb [a] tökélletesedés, de merészségem ennek meg határozására reá nem mehet, pedig örömest ugy óhajtanám tenni a' választást, hogy meg ne bánnyam idővel.

De meg ezen vakmerő választás után is, a' fel vett tárgy előadásában a' Raynal menydörgéseit é? a' Rousseau modestiáját é? vagy a' Vieland kellemeit igyekezzem követni? — vagy talám foganatosabb volna a' Voltaire vagdalódzó, vagy Rabner tréfás gúnyolódásait példáúl venni, — vagy ennél is jobb az Anglus irók mélysége, vagy Barthélemy kedvessége után esdekni, hogy határozzam meg? 's azonba a' használni kivánás 's más számtalan okok ösztönöznek a' mennél elébb tejendő választásra, sőt kárhoztatnak eddig való halogatásáért is, a' mely már azon gyönyörűség érzésétől megfosztott, mely abból származott vólna, ha annak, a' kinek mindent köszönhetek, meg mutathattam vólna munkámmal, hogy a' reám tett költség egészlen füstbe nem ment.

József Bátyám Uram még miólta Kedves Uram Bátyámnak levelét vette, igen keveset, sőt a' számára, semmit sem lévén ide haza hivatalbéli foglalatosságai miatt, még rá nem is válaszolt — még a' Spanyol falakat készitő mester emberrel sem beszélhetett, mert régi lakó helyén ugyan kereste, de ott nem találta, azt már elváltoztatván, 's minthogy ezen mester embereknek tzímere nintsen, másutt még eddig reá nem akadhatott; a' Taschnerektől venni pedig, a' kiknél készek találtatnak, de a' kik magok is ő vélle tsináltatják, sokkal többe kerülne. Többire atyafiságos barátságos szives emlékezetében ajánlván magamat, maradok

Kedves Uram Bátyámnak alázatos szolgája

Pesten 30d. Márt. 1805. Ragályi Tamás.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

741.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén, Mart. 31d. 1805.

Méltóságos Úr,

régi barátom, és rég olta tisztelt barátom!

Két rendbeli levelét a' Mélt. Úrnak eggy nap' vala szerencsém venni, midőn tegnap előtt Váradról, Vármegyénknek Gyűléséről, haza érkeztem. Örvendettem régi óhajtásom' és reményeim' beteljesedéseknek. Placere bonis quam plurimis, malos quam minime paucos laedere! Ez az, a' mit én Terentiusnak megváltoztatott szavaival magamnak czímerűl választottam. Méltóztassék engemet a' Mélt. Úr mind maga miatt, mind nagy tekintetű Nénje és Sógora miatt a' legszívesebb tisztelőji 's barátjai közzé számítani, és engedje nekem azt a' szerencsét, eggyikét az élet' legszebb szerencséjinek, hogy barátságával a' Most-élők és az ezután élendők előtt kérkedhessem. Mint szándékozom azt tenni, alább majd előadom. —

Mind a' kért tudósítást, mind a' váratlan javallást köszönöm a' legszívesebb köszönettel. Jelentésemet a' Csokonay verseinek kiadása felől a' távol lakók örömmel fogadták. Kolosvári Professor Piarista Buczy Emil Úr igen szép verseket külde ez eránt hozzám; vettem más levelet is eggy Magyar Országon lakó Úrtól; és most Váradon eggy ott lakó barátom szóval köszönte-meg, hogy jelentésem által a' Cs. verseinek kiadására mások felett just szerzetem. A' kik a' mi Csokonainkat ismerik, azok mondják, hogy igazábban eltalált képét festeni nem lehet, mint az vala, a' mellyet én festettem az Ujság levélben. 'S midőn ezek így folynak, Jeruzsalem és az ő Irástudóji (Debreczent értem, az intolerantia műhelyét) kárhozatot kiáltanak reám, 's meg nem foghatják, hogy miként vetemedhettem légyen annyira, hogy eggy sírba szállott barátomat a' Nemzet előtt misanthropiával és cynismussal piszkoljam? A' Bölcsek! Azt sem foghatják-meg, hogy én mint tolám oda magamat Kiadónak, nem is szóllván előre az anyjával és testvérével, ha az nekik tetszene e? Ezek a' Bölcsek tehát abban az egész jelentésben nem a' totus habitus orationist, hanem csak két szót láttak. — 'S ha jól van e ez így? — Osztán a' két görög szó alatt nem franczia értelmű misanthropiet és cynismust értettek, hanem Timonhoz illő

embergyűlölést és kutyához illő mordacitást. 'S mi hát az a' misanthropia, a' miből ember szeretet sugáról, mi az a' cynismus, a' miből aesthetícai lélek látszik? Ki szerette úgy az embereket, 's ki volt még is inkább misanthróp, mint Rousseau? Kinek írásain, kinek magaviseletén volt valaha több cultura, (nem értem a' conventionalist) mint a' Rousseauén, és kiben volt több cynisme? A' Csokonai rendetlen, gondatlan, planum nélkül való, kevéssel megelégedni tudó, hiú fényt kerülő, nemes tettek, szép munkák által kijegyzett élete kinek hasonlított inkább életéhez, kinek akart életéhez inkább hasonlítani, mint a' Rouseauéhoz? Én bizonyos vagyok benne, hogy ha meg dicsőült barátom az árnyékok' országából hozzánk feltekinthetne, kedvesebben fogadná azt az áldozatot, mellyet sírján neki én nyújtottam, mint azokat a' nyavalyás magasztalásokat, mellyek által némelly barátja nem őtet tisztelte, hanem magát tette nevetségessé. A' mi a' másik vádat illeti: arra én csak a' competens Bírók előtt tartozom felelni. A' megholt Iró' munkáji nem az Özvegy vagy árvák tulajdona, (nem a' nyereséget értem, hanem a' munkát magát) hanem a' Nemzeté. 's a' kiadásra annak van jusa, a' ki azt legalkalmatosabban teheti: az az der das ganz in dem Geist des Schriftstellers machen kann. — Én Cs.nak személyes barátja voltam, 's úgy tartom, hogy stúdiumunk megeggyezett; azt pedig immodestia nélkűl mondhatom, hogy Debreczenben nincs senki, a' ki az ő munkájit úgy tudja kiadni mint én. Csokonaynak némelly munkáji olly szépek, (illyen a' három ódája a' Lepéhez, Reményhez, és a' Szemrehányás) hogy a' Magyar Litteratura soha sem fog arra a' fő grádicsára fel lépni, a' mellyben azokat csudállás[1] nélkűl olvassák. De Cs.nak, mint Bürgernek a' Német Poeták köztt, sok darabjain kitetszett, hogy ő nem mindég forgott szép társaságokban. Az efféle darabosságokon segíteni kell. 'S azok segítsenek e, a' kik még durvábban szóllanak? Ime ki van adva Diaetai Muzsája, Tavasza, Dorottyája, Anakreoni Versei, Lillája és a' Rhédeiné felett elmondott Versezetje. A' ki igaz ízlettel bír, látni fogja, hogy abban sok mázolás van. — Ha én majd megjelenendek az *én* Csokonaimmal, itélje meg a' Világ, ha praefidentia volt e hirdetésem, mellyről még csak azt jegyzem-meg, hogy az Anyjának nem vala híre nélkűl.

Nagy Gábor barátunk azt állítja, hogy az Auctorokat változtatás nélkűl kell kiadni. — Azt tartom én is; de úgy értvén, hogy

[1] E szó helyett először: *csudálkozás* volt írva, de Kazinczy áthuzta.

az «Auctorokat» alatt az Auctoroknak tökélletesen elkészült munkájikat kell érteni, nem pedig azokat, a' mellyek

de domini funere rapta sui.

A' ki a' megholtnak halála után azt cselekszi az ő írásával, a' mit a' Megholt maga fogott volna velek tenni, ellene nem vét. A' Nagy Gábor kívánsága szerint kiadott munka instructio lehet az új Iróknak, mert azt, a' kit tisztelnek, a' magok individualitásában látják: de az Olvasó Publicum nem azt a' Cs.-t óhajtja látni, a' ki volt, hanem azt, a' kit mocskain való felakadás nélkül láthasson.

Hosszas hallgatásom után én ez idén ismét meg jelenek Iróink karjában. Engedje a' Mélt. Úr, hadd rajzoljak eggy rövid Skizzet az eránt, hogy Literaturánkat melly úton szeretném boldogúlva látni.

Az a' per, a' melly Iróink köztt rég olta villong, hogy Nyelvünket kell e, szabad e, a' Nyugoti nyelv geniusa szerint modellezni, hogy az ő munkájikat szabad e példány gyanánt kitenni magunknak, még mind ez ideig decisio nélkül van. A' világosság nincs elválasztva a' setétségtől. Mi Napkeleti Nemzet vagyunk! Ezt kiáltják. Jó; felelek én. Te tehát azt az Ifjat, a' kit a' Természet a' Faragásra vagy Architectúrai tudományra szóllít, a' helyett hogy a' Róma omladékait nézetnéd vele, vagy a' Szejne' partjaira költözött Vaticánusi Apollót, Laocoont, Torsót etc. etc. az Ázsia' kunyhójinak rajzolgatása végett a' Dón mellé igazítod? Az a' Nemzet, a' melly még csak kezdi litteraturai pályáját, ha körültte olly Nemzetek laknak, a' mellyek már sokra haladtak-el a' magok útjokon, észrevehetet[lenül] azoknak követőjévé lesz, 's jól teszi, ha ezen az úton annyira megy, a' menynyire lehet. Debreczen ott akar maradni mindég, a' hol volt. Azon felyül, hogy ez az emberi lélek természetével ellenkezik, ellenkezik a' Horátz tanításaival is. Quod si tam graecis novitas invisa fuisset, etc. etc. 's a' Nyelvet öszve hasonlítja az erdőkkel, mellyek hullatják a' leveleiket, 's új leveleket vernek. Nézzük-el a' száz esztendővel ezelőtt élt Német Irókat, és azokat a' kik 50 eszt. olta éltenek, nézzük-el, melly erőszakot vittek véghez nyelveken és ez által menynyire mentek? Ha csak illy erőszak által juthat el a' nyelv annyira, nem akarjuk e, hogy a' mi Nyelvünk is szenvedje az erőszakot? Az Aestheticus Irónak nem azt kell kérdeni: szóllanak e így, és szóllott e már így más? (Ez a' kérdés csak a' ki holt Nyelvekre való) hanem ezt: lehet e nekem így szóllani,

Idézet Idézet

hogy szóllásom elegans, energicus, új zengésű szóllás legyen? Horátz merő pajzánságból ezt: ira abstinere, így tette ki eggy helytt: irarum abstinere; minthogy a' görögnek ablativusok nincs és ők az απο-t nem a' dativussal, hanem a' genitivussal construálják. — Én tehát Neologus vagyok, és azt tartom, hogy úgy kell. Az én felem Bároczit, Bessenyeit, Virág Benedeket, Kis Jánost, Himfyt mutat a' maga Irójí köztt: azok a' Tordai Leoninust 's Mátyási Józsefet mutatják.

A' melly Országban még nem virágzik a' Festés és Faragás, ott első kötelesség az, hogy réz metszetek és olajfestéses cópiák 's Gipsz abguszok által[1] ébresszük-fel az alvó geniet. A' poetai munkákban ezeknek substitutjai a' fordítások, mellyeken én azért kapok olly igen, minthogy minden Originàljaink, még a' legjobbak is, nem érnek annyit, mint a' középszerű, 's nem épen rossz fordítások. — Ez idén tehát Fordított Egyveleg Irásaimnak 5. Kötetét adom-ki igen csinosan, és a' legnagyobb grammaticai 's orthogr. gondokkal. 's minden darabban eggy portrét, két réz és 3 vignette lesz. A' fordítás az Originálnak minden szépségével tartozik bírni; az másként nem lehetett, hanem úgy, hogy sok helytt új szóllással éljek! Csak remek munkákat vettem-fel fordításúl, és azt úgy igyekeztem tenni, hogy a' ki az Originált csaknem könyv nélkűl tudja, a' Magyart olvasván, minden soron reá ismerjen az Originálra 's minden szakaiból vannak mustráim a' Stylisticának. A' legelső Lieferung az első és az utolsó Kötetből fog állani; az *első*ben van Marmontelnek 6. Conte Morálja; (Alcibiád, a' négy palaczk, a' Szamniumi házasság, a' kétség vagy magával békételen szerelem, a' két szerencsétlen, és a' szép Anikó). Nincs semmi nehezebb, mint a' Francziák atticismusát, azt a' kedvességet és elegantiát, melly mint a' virágok' illatja, meg magyarázhatatlan módra érezteti magát és nem szenvedi az analyzálást és hideg vérrel való feszegetést, magyar szókkal kitenni, és minden bizonnyal ez a' Kötet került legtöbb munkámban. — Az 5dik Ossziánnak, Dénisznek és Klopstocknak darabjait foglalja magában. Ez csupa erő. — A' Karrikaturákat könnyebb copiálni, mint a' szelíd szépséget. —

Minden darab eggy tiszteletet érdemlő embernek vagy Asszonynak nevét viseli homlokán. — A' Mélt. Úr neve Yoricknak Elizához

[1] Innentől kezdve eredetileg így volt: «szaporítsuk a' Mesterség' remekmíveit;» — később Kazinczy áthúzta.

írt levelei előtt fog állani, mellynek hátuljában áll Raynalnak ismeretes keserve. Szép, igen szép, és a' tudatlan szemnek kedvesebb mint a' Yorick és Eliza levelei; de amaz elmés czifraság, ez a' szívnek természetes meleg felbuzdulása, ömledezése.

Ugyan csak ez idén nyomtattatnak: Herczeg de la Rochefoucauldnak erkölcsöt festő mondásai is, Francziaúl, Németűl Schulz Friedrich után (a' ki a' Német Criticusok itélete szerint a' Franczia stylus tulajdonságait csudálást érdemlő könnyűséggel tudta kinyomni a' Németek darabos nyelvén) és Magyarúl.

Irásaimnak 2-dik kötetében Stella, Clavigó és a' Testvérek fognak állani.

a' 3-dikban: Emilia Galotti és Minna v. Barnhelm.

a' 4-dikben: Paramythek, Titus, Themistocles, Etna és a' Moliér Médecin malgré lui-je.

az 5-dikben: Karrik Thura, a' Szelmai Dalok, Ojthóna, Berrathon, Karthon, Króma és Darthula Ossziánból. — A' Menydörgés és Gibraltar Déniszből. — A' Tavaszinnep és a' Messziásnak válogatott darabjai Klopstockból.

Maradok egész tisztelettel Mélt. Úr alázatos szolgája:

Kazinczy Fer. mpr.

Ide zárok két Vignettet, melly az első kötethez készült. A' Marmontel könnyű, lebegő stylusának emblemája a' Herculanumi Tánczosné; a' másik darab eggy Anglus festő munkája: A' szerelem és a' Muzsika a' vadat is megszelídíti.

Képeimnek is ide zárnám eggy nyomtatványát, de két nyomtatványnál még nem kaptam többet a' Metszőtől. Érette 180 Rftot fizettem a' Metszőnek, pedig még nincs alatta a' név és az írás. Az 5. Kötet 5000 ftba fog kerűlni; de illő hogy valaha egész gonddal készült nyomtatást lásson a' Publicum. Ha a' Mélt. Úr nagy lelkű Sógora boldogítani fog, a' munka elindúl és még ez idén mind az 5. darab elkészűl, csak a' Metszőnek maradjon üressége 4. portrét, 10 képet és 12 rezet elkészíteni. A' 3dik kötet előtt B. Vay Miklós fog állani, mert Emilia Galotti az ő nagy culturájú hitvesének nevét hordja homlokán; az ötödik előtt pedig nyelvünknek eggy szíves becsűlője, B. Prónay László Exc. a' ki magát az által is megdicsőítette, hogy ez idén praemiumot tett-ki eggy Litteraturánkat tárgyazó kérdés által.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

742.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Kenderesi Mihály, Gubernialis Secretarius, küldötte ezeket, egy igen barátságos levelével egygyütt. Én neked küldöm meg Kedves Kazinczym, hogy vagy nekem, vagy inkább Erdélynek örülly, mellyben Magyar literaturánk éledni 's virágzani kezd. A' ***Magyar Poéták*** hitették el velek ez életben létemet: 's ők elég érzékenyek voltak elsiratni azt az embert, ki jó-szivüségekről nem feledkezhetik meg, és a' ki tőlök is tsak azt kivánnya, hogy a' köz jónak tanullyanak élni. Erre világosban kellene tanítni az ifjúságot.

Egy két munkátskát is küldök. Forsan in his et Te quod juvet esse potest. Fontosabb munkába egésségem miatt nem kaphattam. Most már érzem, hogy sokkal, igen sokkal könnyebben vehetek lélekzetet.

Szabó Dávid minapi leveléből értem, hogy az Eclogákat le fordította; és már Eneis VII-dik könyvébe fogott, 's esztendő illyenkorra elvégzi. Ezt, ha nem kérlek is, magadnál tartod. Miért is kéne ki kürtöltetni a' nyavalyás újság írók által? Csehi, nem jut eszembe mikor, haza jöttéről tudósított engemet. Megvárom,* majd próbára nyomtattatok, 's küldök két három képet, de úgy, ha *Pestre senkinek* sem fogsz küldeni. Ez nekem nem esnék tetszésemre. Okaimat most le nem írhatom.** Kinyilatkoztatásomat, reménylem, bántásodra nem veszed.

Kininger rajzolása már régen a' tied. Nem tudom, miért nem tartád meg. Szeretném, ha a' *nem magyarságból* ki vehetnéd. Az Apátzák ki tudgyák metszeni a' képeket; Te Kassán nem találhatsz-e valakit, ki ezt végbe vinné? Légy utánna, kérlek. Értheted, érted is gondolatomat.

Hét holnap előtt tudakozódtam volt Tőled egyről másról, 's vártam válaszadásodat. Ez vala oka hallgatásomnak. Az után, a' téli hónapokban hanemha *türhetöbbek* és a' posták bizodalmasban járhatnak, tanácsosbnak tartom a' levél nem írást. Tacitusomat nem hozom elő.

Pest Mdcccv Martius végén.[1]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

* Nem írtam volt én Csehinek, hogy: «nem vagyok beteg,» — hanem hogy már sokkal jobban vagyok» — pro poena várhat levelemre.

** ha megölsz is. Virág B. jegyzései.

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

743.

Kazinczy — Budai Ezsaiásnak.

Különös bízodalmú Drága Jó Uram, Professzor Úr!

Az Úr Professzor Úr' jó volta engem megpirít és kevéllyé is teszen. Nem érdemlettem barátságát, nem lévén soha módom, hogy tiszteletemnek valamelly bizonyságát adjam. Azzal érdemlem-meg ezt tehát, hogy az ajándékot is a' legszívesebb köszönettel elfogadom. De engedje-meg viszont az Úr Professzor Úr, hogy a' hátra lévő kötetek' árait ennekutánna a' kiosztogató' kezébe küldhessem. Ingyen többet el nem fogadok. Tulajdon tapasztalásom után tudom, mi nyereség lehet nyomtattatni, ha az exemplárok' eggy része ajándékképpen kiosztogattatik.

Szent tisztelet támadott bennem az Úrnak Prof. Úrnak testvére eránt, midőn a' Nádasdi Tamás' Articulusát elolvastam. Az ott előhordott dolgok nem tartoznak ugyan Hazánk' történeteinek homályba rejtett szakai közzé: de a' mi előadatik, bőven adatik-elő, és mutatja, hogy az egész munkától mit várhatunk. Hasznát fogom venni a' jelentett czélra, 's látni fogja az Úr Prof. Úr, hogy barátságát nem vesztegette háládatlanra. — Engemet a' kiíratott articulus annál inkább interesszált, mivel az a' Rogendorff, és az a' Török Bálint, a' kik ottan előhozattatnak, az én kedves Sophiemnak Ősei voltanak. Török Bálint II. Lajosnak Custos Corporisa volt a' Mohácsi ütközetben, 's török fogságban holt-meg; ennek fija volt az, a' kiről ott szó esik. Ő Szendrői, Cserepi, 's Egri Kapitány volt. Mit mondott volna az a' Magyar, ha a' történetek' könyvébe pillanthatott volna, 's látta volna, hogy az ő Lajos nevű Maradéka annak a' hosszú szakálú Németnek Aloysia leányát fogja párúl venni! — Rogendorff (helyesebben Roggendorf) nagy rollát játszott abban az időben. Ő volt az, a' ki Fejedelmének képében annak mátkáját (par procuration) elhálta, 's Sophienak kezében vagyon mind Cippusára állított márvány képe, mind Numismája. — Elhinni magunkat abban, hogy régi nemből eredtünk, esztelen aristocratizm' szesze: de a' Haza' Évkönyveiben (Annales) akadni Őseinknek neveikre eggy igen édes érzés: osztán a' nagy Rádaynak igaza van, hogy

«nem csupa képzelt dísz — — a' régi Nemesség.»

Én az Úrnak Prof. Úrnak eggy újabb kéréssel vagyok kéntelen alkalmatlankodni. Méltóztassék, kérem alázatosan, parancsolni a'

Bibliothecariusnak, hogy ezen Zsidónak adja-ki az Ember Pál Lámpéját (Histor. Reform. in Hung.) ésTacitusnak Gronóv által készített explját. Mind eggyikét, mind másikát kár nélkűl nem sokára visszaküldöm.

Az a' jelentésem, a' mellyet Csokonaynak halála 's munkáji felől az Újságlevelekben tettem volt mingyárt akkor, mikor őtet sírba tettük, Debreczenben, a' mint értem, nagy botránkozást indított. Barátjai és ezek után az anyja, neheztelték, hogy őtet misanthropiával 's cynismussal vádoltam; 's anyja ugyan talán nem, de igen némelly barátjai, nagy praefidentiát láttak abban, hogy magam tolom magamat munkáji' Kiadójának. Az alatt míg ezek így esnek Debreczenben, három levél érkezik hozzám, még pedig ketteje előttem ismeretlen képű, de becses nevű személyektől, a' kik mintegy köszönik, hogy ezt cselekedtem; eggy tekintetet érdemlő Férjfi pedig Váradon ma eggy hete azzal szóllít-meg, hogy Csokonaynak, kit ő igen jól ismért, jobban eltalált képét nem lehetne festeni, mint a' mit én festettem az említett Jelentésben. A' Debreczeniek nem ismerték Rousseaut, a' kire a' *misanthropie* és *cynisme* által czélozás volt, és a' szót nem a' franczia szelídebb értelemben vették. hanem a' görögben. Ki szerette úgy az embereket, és ki volt inkább misanthróp, mint Rousseau? Kinek az írásain volt több cultúra. kinek a' magaviselésén látszott több kellem — nem a' conventionális kellemet értem — mint a' Rousseauén? Csokonay a' maga rendetlen, plánum nélkűl folytatott, gondatlan, 's momentaneus örömöket hajhászó, de sok botlások mellett, sok szép cselekedetek által is megkülömböztetett élete által kinek akart inkább hasonlítani életéhez, mint a' Rousseauéhoz? — Meg nem gondolták a' magok bölcseségekben, hogy rút okot substituálni a' más cselekedetének nem kevésbbé rút, mint annak volt volna rút, rútat tenni. Megvallom, Uram Prof. Úr, hogy Debreczennek azt a' magával való eltelését, azt az intolerantiáját nem szeretem; 's igaznak lelem azt a' régi megjegyzést, hogy csak azon álmélkodunk, a' mi előttünk új, vagy egykevéssé vastagkábban, a' mit nem tudunk. — Csokonayt maga a' természet szűlte Poetának, és az a' történet, hogy ő az Urnak Prof. Urnak tanítványa volt, arra a' nevezetes megjegyzésre emlékeztet, hogy a' Természet a' jó főket néha eggyszerre és nem eggyenként szűli. Mikor ő volt a' Debreczeni Iskolában, akkor Debreczennek igen számos nagy fijai voltanak. Az Úr Professzor Úr oktatta, vezette; magok pedig egymást buzdították, 's a' vetélkedés túlhalad-

tatta vélek magokat. Züge von Genie — aber wenig Correction! mindég ezt kiáltoztam én Csokonaynak, és azt, hogy sok versselését — és éppen azokat, a' mellyeket a' Vir humanissimusok legfeljebb becsűltenek — égetné-meg. Ha élt volna, ha az érettebb kor szelídebbé tette volna vérét, mit nem várhatott volna tőle Literatúránk! Igy is valóban remek némelly munkája. Az a' gáncs, a' mellyet az Úr Prof. Úr méltóztatik barátságos bízakodású és nékem éppen e miatt igen nagy becsű levelében említeni, csak ott vál néki pirítására, a' hol neologizmusai hibások. Grammaticus non erubescit soloecismum, si sciens facit. Senki sem tudja 's tudhatja jobban mint az Úr Prof. Úr, mit nyert légyen a' Római literatúra az által, hogy az ő Poetájik, sőt magok a' Prosaisták is, hellenizáltak. Horátz minden ok nélkűl az ablativusi Constructiót görögösen, merő pajkosságból (aus Übermuth) genitivusi constructióvá tette. Az ő hasonlatossága az erdők leveleiről, a' mellyek lehullanak, és a' mellyeknek helyébe új levelek fakadoznak, 's az a' Quodsi tam graecis novitas invisa fuisset, jó leczke nekünk. — Az a' Nemzet, a' melly csak kezdi a' maga litteratúráját, nem kerűlheti-el azt, hogy Mestereinek szóllásokat magáéivá ne tégye, 's phyzionomiája észrevehetetlenűl az azoké szerint formálódik. Bár nézzük-el a' Németeknek legelső karú Irójit, a' kik az elmúlt század első feléig írtanak, 's hasonlítsuk-öszve azokkal, a' kik közelebb éltek, 's kérdjük magunktól, ha nem akarnánk e, hogy a' mi Nyelvünk a' szerint szenvedjen változást és erőszakot? Csak a' kiholt nyelveket illeti az, hogy ne szólljunk másképpen, mint *szóllva már volt;* az újabb nyelvek' nem didacticus, hanem gyönyörködtető Iróji nem azt kérdik, ha szóllott e már így más? hanem azt, ha lehet e *nekik* így szóllani? Naturam pinxisse parum est, nisi picta venuste rideat, et laetos ostendat splendida vultus. A' Festőknél az, a' ki úgy találná-el az ember' képét, a' mint az a' tűkörben látszik, Handwerkernek neveztetnék: a' Künstler' nevét az kapja-el, a' ki az ember fejéből olly fejet festhet, mellyen minden szem örömmel múlat. Εις το κρειττον! Ezt kiáltották a' Görögök' Mesterei a' tanítványoknak.

De azt mondják azok, a' kik a' Debr. Grammatika' Irójival eggy hiten vannak — attól a' hittől mentsen-meg engem az én jobb csillagzatom! — hogy más a' Napkeleti Nyelv, mint a' miénk, más a' Napnyugoti, mint a' Franczia, Német etc. etc. Gondolnám, a' külömbség okát nem az ég' hajlatában keresik, mert úgy majd a' Német is Napkeletivé lesz, hanem a' Nép és a' Nyelv természetében; és ezen okoknál fogva azt az Ifjat, a' ki Architectúrát és Statuariát

akar tanúlni, nem a' Dón vize felé igazítják, hanem a' Tiberis és Szejne' partjai felé. — 'S nézzük azokat az Iróinkat, a' kiket Debreczen nem szeret, Virág Benedeket, Kis Jánost, Himfyt etc. etc. 's nézzük azokat, a' kiken meg nem botránkozik, az ízeveszett Tordai Gyöngyösit, Mátyási Józsefet etc. etc. mit kell óhajtanunk, azt e, hogy ezeknek nyomain haladjon elébb literaturánk vagy azoknak? Illyen nehézkés ízlésű volt Debreczennek eggy nagy fija 's nagy dísze, az öreg Domokos Lajos Úr. — Hogy állításom igaznak ismértessék, óhajtanám, hogy Telemachja világot lásson. Pedig Telemachot jól fordítani, még nem nagy portéka.

A' Debr. Gram. Irójí meg nem foghatják, miért homályos némelly Magyar új írás, holott ők még a' religiobeli dolgokat is tisztán tudják előadni. — Si obscura est, pereuntibus est obscura; 's meg kell vallani, hogy az rendes tiszta előadás volna, ha az Új ízletű Írók úgy írnák a' magok munkájokat, mint a' mi predikállóink mondják a' gubás auditorium számára tanításaikat.

Méltóztassék az Úr Prof. Úr engemet nagy becsű barátságában megtartani. Maradok igaz tisztelettel

Az Úrnak Prof. Úrnak alázatos szolgája:
Ér-Semlyén, d. 31. Mart. 1805. Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

744.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Ér-Semlyén, 31. Mart. 1805.

Szeretetreméltó barátom,

Ez a' Zsidó beszólla hozzám, hogy Debreczenbe megyen, 's azt kérdi, ha nem parancsolok e valamit? Hogy ne parancsolnék én Debreczenbe, hová mindég van valami írni, kérni, vagy tudakolni valóm. De ez eggyszer rövid lesz levelem, mert hosszabbat írni nem érkezem. Hadd jelentem tehát, hogy Sophie látta Váradot, 's a' Püspökjénél 's még négy háznál (többhöz menni nem lehetett a' rossz idő miatt) javallást nyert. Minden azt kérdezte, hogy K. F. hogy tuda illy szerencsés lenni; meleg kézszorítással gratuláltak barátim, és a' kik September olta nem láttak, azt mondják, bogy megifjodtam, megvidámodtam, megszépűltem. Eggy asszonyság ezt mondá Dienesnek a' Rhédeinél tartott estveli gyülekezetben: Sie können

stolz seyn auf so eine Schwägerin, und Ihr Bruder ist sehr glücklich. D. azt felelte, hogy valóban szerencsés vagyok. Mint mentek a' czifra vizitek véghez, arról nem szóllok; Sophie a' maga természetes tónusában volt, 's nem csuda, ha megszerették: de hadd beszéllem eggy szép auftrittját.

A' mint Váradot el akaránk hagyni, lovainkat fogták, 's én még dolgaim után jártam, Sophie felűl a' szekérre, 's a' Baranyi Jósef Úr háza előtt megáll. B. kijő, 's kérdi ha nem lesz e szerencséje? Das soll Ihnen wiederfahren! 's megyen bé. Ott Dobozy Lajos és a' Debreczeni lakos Margitai Úr sódaroztak. Sophie széket fog 's eszik, s' vígan múlat. Képzeld örömömet, midőn a' D. házához vissza térvén, szekeremet a' *barátom'* háza előtt látom-meg, 's érzem, hogy Sophie oda egyedűl azért ment, hogy az én barátomnak tegyen sürpreníroző complimentet. Bucsúzunk, 's én meleg szívvel köszöntem-meg Bnak azon barátságát, mellyet erántam a' Conscriptio ideje alatt mutatott; Sophie is búcsúzik, B. neki kezet csókol, hát S. csak megkapja két kézzel a' fejét, B. vissza vonja magát. S. öszve csókolja pajkosság nélkül de baráti tréfával, azután neki áll Dobozynak 's utánna Margitainak. Margitai és Baranyi Jósef igen kedves barátjai a' vak Gr. Töröknek. A' megcsókoltak' öröme nagy volt, az enyém még nagyobb.

Egyéberánt Várad nékem az által lett nevezetessé, hogy Sophie ott érzette-meg a' gyermeke mozgását Mart. 24dikén. — Most testén ollyan forma Ausschlag terjedett-el, mint a' frizli; kefélgeti magát kínjában. Nem tavaszi phaenomenon e ez? Csak erre az eggy kérdéskére adj, kérlek, feleletet, ha szabad e neki ferdeni? Hallotta, hogy anyának készűlő asszonynak azt tiltják: de nem szabad e igen kevés ideig lenni vízbe? —

Csokonaynak eggy barátja öszveakada velem Váradon, és azon kezdé a' beszédet, hogy igazabb képet Cs. felől tenni nem lehet, mint az én festésem volt az újságlevélben. Ez a' sorsa az emberiségnek. Laudatur ab his, culpatur ab illis. Ezen felűl Erdélyből két levelet vettem, eggyet M. Országról, a' mellyben megköszönik, hogy néki rugtattam. A' gáncs helyében tehát, édes barátom, más részről javallást nyertem. De az valóban fájna, ha a' megszomorodott anya azt hinné még is, hogy fiját bántottam magasztalásommal; és ámbár Te azt látod jónak, hogy a' dologról hallgassak, én szükségesnek itélem, hogy magamat a' szerint a' mint illőnek találom, mentsem. Félre értetni szomorú dolog.

A' legközelebbi újságlevélben eggy tiszteletet érdemlő Ifjú lépe fel minden szükség nélkűl a' Publicum elébe. Cserei Farkast értem. Nevét elhallgathatá vala. Ládd, édesem, hogy újságlevelekben foroghat nevünk a' nélkül, hogy hiúsággal vádolhasson a' világ.

Megengedj baráti bizodalmú újabb mentegetőzésemnek, és szeress. Tisztelünk mind kettőtöket. Élj szerencsésen.

Ha Németh László barátunk elküldötte már a' maga Telekijét, az eggyik exemplárt add ennek a' Zsidónak; 's ne felejts felelni, ha Sophie feredhetik e? 's lágy melegben e vagy hidegben?

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

745.

Kis János — Kazinczynak.

N. Dömölk, Apr. 6dikán. 1805.

Megbetsűlhetetlen Barátom!

Utolsó levelemben, mellyre még válaszodat nem vettem, igértem volt, hogy első versezetem házasságod emlékezetére lessz szentelve. Ím tellyesítem fogadásomat, fizetek, de úgy, mint az elszegényedett adós. Melly mostoha környülállások közt dolgoztam légyen, azt tsak abból az egyből is gondolhatod, hogy 1½ esztendős kedves leánykám, mindjárt harmad napra ezen munkának elkezdése után lebetegedett, veszedelmes crisisekben forgott, 's tsak negyed naptól fogva van jobban, 's a' mint már gondolom túl a' veszedelmen. — Igen szeretem, ha versemet criticád alá venni 's róla gondolatidat megírni nem sajnálod. Látok mind dispositiójában, mind poesisében már én magam is egy és más hibát. Tsak az eránt is curiosus vagyok, ha vallyon öszvetalálkoznak-e e' részben gondolatink. De külömben is miből tanúlhatnék, ha a' Te barátságos crisisedből nem? — Hogy jót akartam mondani, abban elég bizonyos vagyok, de ha jól mondottam-e, az más kérdés. Cum desint vires, tamen est laudanda voluntas.

Rochefoucauld fordítását igen szíves óhajtással várom; valamint szintén egyébb munkáidat is, mellyeket prés alá készítettél. Mennyire vagy már ezekkel? Mi késlelteti napfényre lépéseket? Néked is a' könyvnyomtatók miatt van-e bajod, mint nékem? Kiss Istvántól semmi levelet sem tudok kinyerni, hogy megtudhatnám,

miben van nálok lévő kézirásaimnak sorsok. Már most ollyan gondolattal vagyok, hogy a' magam költségén próbáljak valamit nyomtattatni. Mit tanátsolsz erre nézve Te, a' kinek olly sok tapasztalásaid vagynak, 's a' ki a' Hazának azt a' részét lakod és nézed visgáló szemekkel, mellyben a' Magyar könyvek' olvasása legnagyobb divatjában van? Ebben mellesleg az is lenne tzélom, hogy munkáimból valami kis jövedelmet vehetnék; mert akarmiképp visgálom sorsomat, úgy találom, hogy erre is igen szükséges tekéntenem. Mit gondolsz, boldogúlhatok-e némelly popularis és gyönyörködtetésre tzélozó munkákkal ezen szándékomban?

Concurráló írásomat úgy küldöttem-el szabad postán, hogy retour-recepisset kapjak róla. Mind eddig semmi sem jött hozzám, a' miből tudhatnám, ha vette-e azt Miller úr vagy nem. Már gyanús kezdek lenni, 's most sürgetem a' Pápai postán a' dolgot. Hát Te nem tudsz-e valamit felőle? mert én azt el nem hitethetem magammal, hogy a' béküldött munkák a' Te kezeden is meg ne fordúljanak.

Nekem a' Gondviselés ezen a' tájon is Jóakarókat, 's egynéhány szíves jó Barátokat is rendelt. Ezek közzül valók különösen Zigán János és Szüts István predikátor társaim, a' kik minden tekéntetben ollyanok, hogy még akkor is megérdemlenék szeretetedet, ha Nevedet nem esmernék és olly forró tisztelettel nem emlegetnék is, mint valósággal esmérik és emlegetik. Házasságod örömét velem együtt ők is ünnepelték. Mind a' ketten próbálgatnak, kivált ide jövetelemtől fogva verseket is írni. Mind a' kettőtől megtiszteltettem több rendben is hozzám intézett versekkel. Itt van egy példa Zigántól, minden változtatás nélkül.

A' szép Kemenes-allya kiesebb
'S szívemet egy időtől fogva
Még szorosabban tartja fogva.
Egész Kemenes kellemetesebb!

* *

Minden tárgy szemem előtt kedvesebb,
A' szép térséget mosolyogva,
Az erdőt szeliden suhogva
Látom és hallom, minden izesebb:

* *

Miolta Kemenes-allyában
A' szelid Musák sátort vertenek
'S eddig nem esmért hangon zengenek;
Kiknek mindig zöld sátorában
Zeng szivolvasztó nemzeti ének,
Miolta kedves Kissek itt van.

Ezen megtiszteltetésnek, minthogy szivből jő, örülök; de ezerszer jobban örülök annak, hogy tselekedettel is szeretnek. — Isten Hozzátok!

Enfant de l'harmonie
Présente mon hommage à Vénus-Uranie.[1]

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

746.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

nagyérdemű szeretet Barátom!

A Tek. Urnak az el enyészet holdnak 31dikén költ igen betses levelét tegnapi napon volt szerentsém venni. — Ketsegtető öröm reménnyit éleszti bennem azon bizodalmas Indulattya, melj szerint Baráttyának nevez, és ezen előttem betses nevezetnek álandóságával azon kellemetes tárgyra juttattya szivem egyenes érzéseit melj földi létünknek főbb örömeit foglalja magába. Ugyan is nem az Igaz, Egyenes Baráttságé az, melj a szövettséges élet örömeit ugy gerjeszti bennünk, hogy létünknek leg főbb pontú Tzéljára nemes Iparkodások úttyán juttasson? És nem ezen felséges Érzés é az, a mi az Emberiség disze méltóságának tökélletes mivoltát foglalja magába? Légyünk tehát mi olj Barátok, kik az egyenes Indulatok azon örömeit, meljeket a környül álások szabásihoz magát alkalmaztatni szokott minden napi ember érezni nem tud, használjuk az egymás iránt viseltető Költsönös Bizodalomnak álandóságára, Kedves Nemzetünk és Hazánk Diszének gyarapitására; e lészen reám nézve olj Boldogság, melj minden külső fényt ragyogtató világi tekintetet feljül halad kellemetes voltának érdemivel. — Amicitiam omnibus

[1] A levélhez van csatolva Kisnek a «Kazinczy Ferenczhez» czímű költeménye úgy, a mint az a Kis versei kiadásából ismeretes.

rebus humanis anteponatis, nihil est enim tam Naturae aptum, tam conveniens ad res vel secundas vel adversas. Cic. Ki adandó *Munkája* iránt velem baráttságossan közlöt Intézetit háládatos szivel köszönöm. Tudtomra, és itéletem szerint ennél mind izlése nemes voltára, mind Magyar nyelvünk diszesitésire nézve heljesebb intézetű Munka Hazánkba ki nem gyött. Annak tárgya, és foglalattya olj szerentsés, okos, szép, és Jó izléssel van választva és el szerkesztetve, meljnél foganatossabb erejű mód nem lehet a Magyar literatura elő mozditására, és a Nemzeti character nemesitésire. — Nagyon le kötelez a Tek. Ur azon baráttságával is, melj szerint Nevemnek Munkájába való bé iktatása által személjemet érdemesiteni méltóztatik, egyenes indulattal köszönöm ilj Baráttságos jó akarattyát, melj által magamot ennyire meg betsültetnek kellemetes örömmel érzem. — Ezen ki adandó Munkájának elő mozdithatására pedig ha valamibe hasznomat veheti a Tek. Ur — igen kedves lészen előttem, ha készségemet e tekintetbe is meg bizonyithatom.

Ditsőült Barátunk Csokonaj munkáinak a Tek. Ur által való ki adásába a Debretzeni Böltsek által tett ellen vetések olj katzagásra méltók, hogy ezen Böltsek okoskodásoknak állapottyát edszersmind szánnunk is kell. A Csokonai halálát hirdető Tudósitásba magam is — a mennyibe ezen derék férfiat ismerni szeretsém volt — őtet valóságos minémüségibe láttam lefestve. Hogy a *Misanthropiet* és *Cynizmust* nem értették, vagy talám érteni nem akarták — tsudálnunk nem lehet, mert a minden Dolgokat feszegetni kivánó sápadt indulat olj garázdaság erejével bir, melj kötelőzködni, és mindent meg támodni, minden igazi Jót fel forgatni igyekezni meg szokta, meljre nézve hadgyunk Böltselkedő indulattyoknak szabados foljamotot, had jádzódgyanak képzeményeiknek szeretet bábjával, tsak ugyan végtire is az ilj Böltsek önnön magok téveljednek labirinthusba, meljbül azoknak nagy szivűsége szokta őket ki segiteni, a kiket kissebbiteni kivántak. Én uira is igaz Hazafi, és Baráttsági indulattal kérem a Tek. Urat, hogy ezen Hazánkfia kéz Irásba maradt munkáit méltóztasson maga a közre botsátásra rendbe szedni és el késziteni, hogy igy méltó diszébe juthasson az örök emlékezetre Csokonainak neve. Nagy Gábor barátunk állitása igaz — de tsak azon tekintetbe használható, vagy követhető, a meljbe a Tek. Ur betses levelébe ki fejezi. Minden Elme szüleménnyinek a lehetősségig kell a tökélletes állapothoz közeliteni, és a Szerző Neve dicséretit, emlékezete nemessebb voltú álandóságát minden bizonnyal ugy

nyeri meg, ha Munkája tökélletes állapotba jut az olvasók kezére. El hiszem én, hogy Csokonai Munkái készen voltak annyira: hogy gondolati egybe szerkesztetésit el rendelte, de hiszem aszt is, hogy azokba még ő maga sok változásokat tett volna, és nem tsak gondolatit — hanem a kifejezés erejét is pallérozta volna, meljeket illö végre haitani egy oljannak, ki Baráttya lévén, ötet közelebbrül ismerte, és ötet figyelmetes indulattal ismerni törekedet. — Az én itéletem, sőt magamba el szánt valóságos vágyódásom a volna: hogy mi a *Háládatos Nemzet* nevébe ezen Hazai Verselőnknek emlékezete álandositására lakta heljén álitatnánk edgy Monumentumot; tudom, érdemes annya, és Vérei nem fogják ellenzeni, hogy lakása heljén a háládatos tiszteletnek, és szeretetnek ezen leg főbb bizonyságú Jele emeltessen. De Nemzetünkhöz is illö volna: hogy a midőn az Igaznak Világa minden felé gyors elő menetellel terjed, mi is valahára annak szent ösztöneitül serkentetnénk az igaz Jónak követésire, hogy igy mint a Régiség, mint az Uijabb, és a meg Világosodás felséges voltátul lelkesitetet Nemzetek ditséretes Példáinak követések által Hazánkfiai érdemeit jutalmoztatnók ugy, hogy emlékezetek álandósitására iporkodó nemes· fáradozásaink Nemzetünk diszét gyarapitanák, edszersmint pedig a Jó igyekezetre is hathatós ösztönű tüzet gerjesztenénk az által Polgár társainkban. Ezen emlékeztető épitmény fel álitásához vélekedésem szerint ugy juthatnánk, ha nemes szivű Hazafi Barátinktul annak fel álithatására elégséges Summa pénzt szereznőnk; — ezen pénzt gondolom mi ketten — vagy még nehány jó Barátink, ismerőinktül egybe szerkesztethetnők. Azon Monumentumnak formája, és állása minémüségit a Tek. Urnál senki nyomossabban meg nem határozhatván: ha tsak ugyan heljbe hagyást nyér ezen gondolatom, az iránti Vélekedésit a Tek. Urnak Baráttságossan ki kérem.

A vignetteket köszönöm, a gondolat jól, és tsinossan ki van raitok metzve.

Én néhai Atyámnak Kéz irásba maradt Munkáit szándékozom Ki nyomtattatni — elsőbben nyomtató saitó alá adom következendő Czimüt: *Magyar Valerius Maximus, az az a Magyar Nemzetben történt emlékezetes dolgokrul XII. Könyv.* — Magam pedig Eckartshausennek könyvét — Duldung und Menschen Liebe, in rührenden erzehlungen Magyarra fordítván, nyomtatás végett Pestre küldöttem, nem külömben *A falusi nevelés módgyárul* le irtam Vélekedésimet, eszt nyomtattatom N. Váradon. — B. Prónaj László eö Exc-ja Magyar

nyelvünk állapottyát tárgyazó kérdéseire én is kivántam felelni, melj feleletemet a midőn a mult nyáron Augustusba Pesten mulattam, edgy jó Barátomnak, G. Teleki Jósefnek által adtam, hogy B. Prónajnak kezébe szolgáltassa, de nálla el téveljèdvén — közeleb esendő Debretzeni vásárkor uira fel küldöm és ugyan akkor a Tek. Urnak is el fogom azon feleletemet küldeni. — Illő tisztelettel és a leg álandóbb egyenességnek indulattyával maradván a

Tekintetes Urnak alázatos szolgája, Baráttya

Krasznán 8-a Apr. 1805. Csereÿ Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

747.

Ragályi Tamás — Kazinczynak.

Édes Uram Bátyám,

Az Orthographiát betüről betüre, szórol szóra, eleitől fogva végig leirva küldöm; légyen Uram Bátyám ezután is, ha valamire szüksége lesz, szinte illyen bizodalommal irántam: nékem mindég nagy szerentse lesz, ha annak megfelelhetek.

A Csokonay halálára irt versezetet nagyon szeretném, ha méltóztatna megküldeni nékem kedves Uram Bátyám. Munkáiról (hogy szabadon kimondgyam gyenge itéletemet) azt tartom, hogy nagyon megérdemlik az tisztongatást, de vagyon is szükségek reá, 's úgy vélem, hogy Csokonay maga is megbánta, hogy jobban ki nem pallérozta Dorottyáját, minek előtte kiadta volna —

Többire atyafiságában 's baráttságában ajánlott maradok

Kedves Uram Bátyámnak

alázatos szolgája

Pesten 17dik April. 1805. Ragályi Tamás.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

748.

Németh László — Kazinczynak.

Győr. April. 28dik. 805.

Szeretett Barátom,

Harmad napja, hogy vettem Rochefoucauldot; már irják. Ugyan annyi ideje, hogy Ricklhez bizonyos alkalmatossággal megindítottam

képednek mássát. Megbotsásson kegyes Antoinetted, hogy illy későre készűltt meg. Az én sürgetésem nem hibázott, hanem a' Künstlereknek szűk volta 's így azoknak, a' kik vagynak, felettébb való sok munkája okozta haladását. A' mennyire elláthattuk, az originalissal megeggyez, tsak hogy a' szinei elevenebbek. — A' Soproni Társaság zsengéjének szép recensioját vettem, 's már béis küldöttem.

Egy néhány hetek ólta nem szolgál az egésségem a' mint kellene, és sok hátra maradást okoz minden munkáimban. A' feleségem tisztel Téged is, Kedvesedet is; én szives örömmel ölellek 's kivánom, hogy szerentsésen tegyen szerelmes Antoinetted atyává.

hív Némethed mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

749.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Kedves barátom,

Két óra alatt indúlok Sophieval Kázmérba, de a' Gyűlésre, melly Májusnak 15d. fog tartatni, mind ketten ismét Semlyénben leszünk. — A' vásárkor nem lehetett szerencsém végre ismét meglátni, holmi tekintetek miatt ez' eggyszer bé sem menvén arra a' Gyülekezetre, mellyet nőtelen koromba olly igen szerettem — a' bált értem, a' Debreczeni *vásári-bált.* Hát Te mint vagy, édes barátom. 's tiszteletet érdemlő Hitvesed? Felejtitek e azt a' csapást, mellyet a' Gondviselés reátok mére? 'S a' veszteség helyett nem kaptok e poltolékot? Néked, a' ki jó férj és jó atya, 's jó gyermekek' atyja vagy ezen felyűl, óhajtanám ezt az örömöt, inkább mint ezereknek másoknak. — Nagy híre van a' Billenős czifrájának mindenszerte. Epe nélkűl mosolygom, hogy a' ki annyi philosophiát affectált, a' csillogásnak olly gyermeki módra örűl. Most tulajdon kezeivel vágta be volt férje atyjafijai' cselédjének a' fejét eggy téglával, és kurvanyázva, akasszanak-fel-ezve taszigálta-le a' grádicson. Ezt nevessük magunkba, és — szánjuk, 's örvendjünk. — Szeretnék veled szóllani a' *Bertuch'* magyar textussal is megbővített képes könyve eránt. hogy hallanám ítéletedet. Én még nem is láttam. Reménylem egyéb újsága is volt a' vásárnak. — Kistől nekem negyed nappal ezelőtt érkezett eggy mennyei szépségű, 28 strophából álló énekem, mellyben házasságomhoz gratulál. Ne tekintsük meg nem érdemlett ma-

gasztalásait. Es ist eine schale Critik sich darüber zu stossen. Poéta és Festő mindent nagyít, szebbít. Engemet tehát el nem szédít a' magasztalás. De ha másnak megtiszteltetésére íratott volna is az a' szép vers, azt mondanám, hogy még szebb munkát magyarban nem ismerek, mint a' Superint. Nagy' tiszteletére írt versét és ezt. Tartoztam vele ennek a', mint Poétát, mint Tudóst, mint embert, eggyeránt tisztelt barátomnak, hogy munkáját az ő becsülete és a' Nemzeté miatt kinyomtassam, 's felküldöttem Bécsbe, hogy nyomtassák pompásan. Itélj érdeméről az utolsó strophából:

Két Isten nyit pállyát — a' Hír 's a' Szerelem —
Eredj! 's a' nemes szív 's isteni értelem,
Mutassd-meg, mit érnek,
Hogy a' mint bámúlni fogja dicsőséged',
A' boldogságra is hív Unokánk téged
Válasszon vezérnek.

Élj szerencsésen, édes barátom. Tiszteletre méltó hitvesedet Sophiemmal eggyütt szívesen tiszteljük, 's magunkat ajánljuk barátságodba.

29. Apr. 1805.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

750.

Kazinczy — Buczy Emilnek.

Ér-Semlyén, Apr. 30d. 1805.

Tisztelendő Professor Úr!

Nem voltam ugyan benn Debreczenben, — holmi akadályok megfosztottak ettől a' gyönyörűségtől — de csakugyan volt szerencsém venni az Úrnak Prof. Úrnak barátságos levelét és becses ajándékait. Érzem mivel tartozom ezen figyelemért, és ha az Úr Prof. megelégszik ezen tartozatnak érzésével, úgy elmondhatom, hogy háládatlan nem vagyok. Együtt vettem ezen csomóval az én halhatatlan barátomnak, V i r á g B e n e d e k n e k is levelét, és a' levélben eggy részét az Úr' ajándékának. Ez a' nagy ember gyönyörködve nézi azt, hogy Erdély, melly az eggy Baróti Szabót kivévén, siket volt sok ideig a' fenntebb nemű versezet' szépségei eránt, és az ostobaság'

századjainak ízlésén kezdett elindulni — a' Leoninus verseket értem — ime mintegy felébredni látszik indolentiájából, és Magyar véreimmel vetélkedni kezd a' borostyánért. Bár csak az Erdélyiek igazabb Prosodiával irnának. Sombori Úrnak és a' szeretetre méltó gyermek Gróf Keménynek munkájiban sok van ollyan, a' mit a' mi füleink el nem tűrnek. Az, hogy Erdélyben úgy is szóllanak, nem elég mentség. Minden nemzetnek van eggy bizonyos *Schriftsprach*-ja, 's a' jobb Irók az ellen véteni nem mernek. Emlékezik az Úr Prof. Úr a' Szabó Dávid és Révai köztt folyt perre a' *meg*-ek', *el*-ek' etc. messze hányása miatt a' magok Igéjiktől. Hijába vitatta azt a' jó Öreg, hogy Erdélyben, a' Székelyek köztt! az igaz Magyarság hazájában! így szóllanak, 's hogy Csere János etc. szóllott *úgy*. Az vala rá a' felelet, hogy úgy nem szépen, hogy úgy hibásan, hogy úgy rosszúl szóllanak, és a' szegény megszorúlt Székely Lantos, akarta nem akarta megvallani, elvesztette a' pert. Gondos Iró úgy írni soha nem fog, ámbár maga Virág is ejtett eggy két helytt efféle szóllást. — 'S még inkább óhajtanám, ha az Erdélyiek szívnek érzéseit, Hazaszeretetet, barátságot, szerelmet, virtus' magasztalásait énekelnék, nem pedig *alkalmatosságra írt* verseléseiket, mellyeknek közönséges interesszéje nem lehet, hanemha az Individuumot csak *mellesleg*, magát pedig, a' mi magasztalást érdemel, *egyenesen* magasztaljuk. Mit éneklett Pindarus a' Görögök' öszvegyülekezett seregeinek? Azt e, a' ki leggyorsabb Kocsis volt? — Ezen levelem eggy igen szép ének töredékét fogja közleni az Úrral Prof. Urammal; 's éreztetni fogja, a' mit itt mondok. Nem sokára nyomtatva lesz. Kis János írta, a' kit a' Grátziák neveltek Papjoknak.

Strophe 8. Énekkel az irígy időn triumphálni, Szép lelkeket napok fogytáig formálni, szép dolog, nagy virtus. De boldogság nélkül a' virtus háború, Gyászos a' legzöldebb borostyán koszorú, ha nincs köztte myrtus. stb.[1]

Kérem az Urat. Prof. Uramat, tisztelje nevemben Kenderesi Mihály urat, kinek nyelvünk eránt való búzgóságát és érdemeit a' megküldettekből ismerem. A' kis Gróf Keményt buzdítsa az Úr, hogy azt a' szép czélt, a' mellynek indúlt, el ne tévesse, 's pállyáján meg

[1] Így közli Kazinczy a következő 10—14., 16., 20—23., 27. s 28. strópháját.

ie fordúljon. Kicsoda 'Sombori Úr? kicsoda Dési Sándor? Mit dolgoznak? Mit adnak ki nem sokára? ezt én igen óhajtom tudni.

Nékem ez idén hat kötet irásom kerül sajtó alá: de a Réznetszők tartóztatnak. Bár csak az Erdélyi nyomtató műhelyekben olvadnának valamelly jól tevő tűz által azok a' kopott betűk 's azt a' rútszín papirost a' Hoffmeisterek forditnák Kalendáriumokra 's Nép kezébe szánt imádságos könyvekre!

Maradok tisztelettel
az Úrnak Prof. Úrnak alázatos szolgája
Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 200. sz.]

751.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

30. Apr. 1805.

Éppen jókor érkezett hozzám az Úr Recepissés levele; mert holnap Sophieval indúlok Kázmérba és Kassára a' Sógoromhoz, a' ki 23-a Apr. olta férj. -- A' hosszú leveleket az Anyám vette magához, hogy Fráter Pál szolgabiró Úrnak által adja. Mindent kifizet, és besorgol.

A' könyvemet azért küldöttem bé, hogy Institoris végye által vásárkor és adja-el. Nem mehetvén be a' Vásárra, nem szóllhattam vele. Ha az Úr a' Cicerót 25 fton eladhatja, adja-el és a' pénzt tartsa meg; úgy osztán már csak 25 ftjával leszek adósa az Úrnak. Szeretném ha a' Dictionaire de Haast is eladhatná 10 fton.

Fráter Györgynek elkészitettem az Admonitoriat. Az nem csuda, ha az Úrnak foglalatossága volt akkor, mikor a' Czigány ott vala, és higyje el az Úr, hogy én nem vagyok az, a' ki az ollyat balúl vegyem.

Hogy Debreczenben idvezűlnek az emberek, fájlalom. Volna ott kiknek *idvezűlni*, abban a' kisded érzésekből gyúrt városkában. Bosszút nem illik állani; de ha az Úr a' Fő Isp. ittlétekor (15-a May) tartandó Gyűlésben megpiritaná a' kupak--t, (úgy mindazáltal, hogy a' bosszú nemes és illő bosszú volna), igen örvendenék neki: mert én mint szives barátja az Úrnak, az Úron elkövetett gazságot nagyon érzékenyen érzem. És higyje el az Úr, hogy nyughatatlanúl várom azt az órát, a' mellyben az Urral ezen czikkely eránt szóll-

hassak. Annyi a' bántás ezen a' világon, hogy a' becsületes embernek felémelyedik a' gyomra azt látván, hogy a' gazok és bolondok az eszes és jó embereken melly szemtelenül paczkáznak, és hogy a semmire kellők még kevélykednek 's gyermeki pajkossággal örvendenek azon, hogy csínt ejtettek. Az Úr *fantászta* velem eggyütt és Csokonaival eggyütt, és ezt nekem röhögve mondják. Igazságok van. a' kondás bojtár nem *fantászta,* örvendjenek pajtásságának: én nem szégyenlem N. G. és Csokonainak a' pajtásságát.

Csokonainénak Debreczeniségén nem botránkozom: de igen a jó és eszes, sőt tiszteletet érdemlő derék emberek' debreczeniségén. Becsületem compromittálva van. Illő hogy

per instantes catervas
Explicem mea victor arma.

— —

A' megholt Poéta' munkáji nem a' Diószeghi Sára és Bagaméri Exispán proprietása, hanem a' Nemzetéé, 's azoknak kiadásokhoz annak van legtöbb jusa, 'a ki legalkalmatosabb erre a' munkára. Ki az Debreczenben? Az hogy tanúlt, tudós emberek legyünk, az erre nem elég. Arra az kívántatik, hogy a' Kiadó studiumának hasonlatossága által rokon lélek légyen vele. Puky István, Cserei Farkas és Kolosvári Piarista Prof. Buczy Emil Urak levelek által gratulálnak, hogy erre a' munkára elő állottam, Illei Takács Károly azt mondja, hogy Csokonainak igazabb képét lehetetlen vala festeni, mint a' mit a' Cynisme és misanthropie által festettem. Puky arra tüzel, hogy consulálván az Urat, írjam biographiáját is, és *fogom.* 'S versei, mellyeket kiadandok, öszve hasonlítatván a' már kiadott Diaetai Músával, Kleisztal, Dorottyával, Lillával, Anakreonnal, mutassák-meg, ha volt e okom ezen a' *Kiadáson* kapni.

Cserei eggy második levelében azt írja, hogy Csokonainak eggy monumentumot kellene erigálni sírja felett. Visszaírtam neki, hogy a gondolat az ő szívének becsületére vál, és őtet illeti, hogy az eránt az ujságokban jelentést tegyen 's collectára invitálja 'a Csokonai barátjait. Bürgernek a' Poétának ezt cselekedték Német Országban. Megírtam neki, hogy a' Sárréti Papok 2 koszorút függesztettek sírfájára. etc.

Még nincs eggy hete, hogy a' Musarion fordítója, KIS, az én házasságomra eggy 28. strófából álló pompás poémát külde hozzám. Annál szebb éneket Magyar fül még soha nem hallott. Nem azért

mondom ezt, hogy magasztal. A' ki festő és Poéta, tudja, hogy festve és verselve magasztalni és mindent istenibb színben előadni kötelesség. Szent-Györgyi barátomnak egynehány strophát kiírtam. Már nyomtatják, 's rézre metszett képem elibe jő. Addig értse ezt az Úr.

27. Strofa.

Melly változás! lantod bájolóbb zengést ád
Már is, hogy a' boldog öröm mosolyog rád
'S az szedi hangjait.
Hattyúszárnyon repül éneked 's életed,
'S bátorságos parton csendesen neveted
A' tenger habjait.

28.

Két Isten nyit pállyát — a' Hír 's a' Szerelem.
Eredj! 's a' nemes szív 's Isteni értelem
Mutasd meg mit érnek,
Hogy a' mint bámulni fogja dicsőséged'
A' boldogságban is hív Unokánk, téged
Válasszon Vezérnek.

Virág nékem is külde *Bullát* és *Leczkét*. Bár csak az Úr nekem is leíratná a' *vele közlött* metrumos régi Magyar Verseket. Ölelem az Urat 's Kis Imre és Fő Hadnagy Fazekas Urakat.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

752.

Buczy Emil — Kazinczynak.

Kolosvár, 5. Maii 1805.

Tiszteletre méltó Férjfi!

Vettem ohajtott levelét ezen Hónap 4dikén. a' Hazafiúi érzés ezernyi édes tárgyakat adott az örömre. érzettem minden rendjeiből az egyenes indúlatot. 's boldognak ismértem magamat.

Mélt. Gubernialis Secretarius Kenderesi Mihály Úr — a' kivel barátságos Leveleit közlöttem — 's én igen kedvesenn vettük prosodiánk iránt való fegyelmét, mellynek hijánosságát meg-ismervén, fogyatkozásunkat azon titkos örömmel vallyuk meg, mellyet az őszinteség, a' tanátsot használván, érez.

A' jövő Hónap' elején 'Sombory Úr ide szándékozik; tzélunk vele az igazabb prosodiát megismertetni. – Őt eddig az Enthusiasmusz tette Versezőnek. — A' mennyiben hivatalunk kedvez, több jókból a' leg-jobbakat válogattyuk a' koszorú kötésre.

Örömmel élnénk e' részbenn az Úrnak Thesisszeivel — 's Prosodiánkra való reflexioival. A' Magyar Haza' Litteratorai jobbann tudhattyák irásbeli hibáinkat.

Báró Veselényi Miklós Úr M. Kenderesi Urhoz írtt Levelébenn kedvesenn emlékezik azon Litteratorainkról, a' kiket a' halhatatlanság ki-terjesztett karjaival vár. ezen Férjfi az Erdélyi N. Játszó Társaságot lehetségeig segitti. Eggy nihány Comoediait tapsolással fogadta a' Haza.

'Sombori László Úr Hunyad Vármegyébenn a' Strigy' mellett külőmbb külőmbb tárgyú, 's mértékű Verseket énekel. Versei a' jobbittgatás utánn meg-jelennek.

Dési Sándor Úr Gróf Bethlennek Udvari Secretariussa, közelebbről nem ismérhetem. talán Cadencziás verseket ír.

Szerzetes Társam Elekes János Elegiákat ír. Az idénn még kevésszámú versei nyomtatás alá nem mehetnek.

Én magam' a' Lyrica Poësisbe gyakorolom, számos ódáim vagynak készen, 's a' mennyire foglalatosságaim engedik, jobbittgatom.

M. Kenderesi Úr barátságos idvezletét az Úrnak kedvesenn viszszállya, hasonló örömmel értettük halhatatlan Virágunk figyelmét is.

A' kisded Gróf Keménynek a' most nevezett Úr fogja tudtára adni azt, a' mit nekem az Úr ajánlott. Én, e' részbenn igyekezem itten is éleszteni azokat, a' kiknek ex meliore luto finxit praecordia Titan.

Hogy ezen Levelembenn szorossabb rendet – foglalatosságaim miatt — nem követtem, azért tudom, hogy engedelmet nyerek az Úr egyenességétől, különbenn a' kitsinség akad ezekenn fel, a' *Nagy* magától 's magábann fényes.

Maradok tisztelettel

az Úrnak alázatos szolgája

Buczy Emil mp.

P. S. a' jövő Debreczeni Vásárra talán némelly Töredékekkel kedveskedhetek. *

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

* Kazinczy F. ezt jegyezte a levél tiszta lapjára később: «Buczy Emil. Áldozó-Pap 's Magyar Poeta. 1808.»

753.

Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának.

Theuereste, geliebteste Cousine!

Es werden nun bald drey Wochen seyn, dass ich an meinen Schwager einen an deinen Bruder adressirten Brief abgeschickt habe mit der Weisung, dass Pepi den Brief an Pista nicht wegschicken, sondern ihm eigenhändig übergeben soll; denn er enthielt die reliquien von deinem mir ewig verehrten Vater, die für dich bestimmt sind. Pepi liegt zum Sterben krank, wie ich dies aus dem gestern erhaltenen Brief meiner SchwiegerMutter sehe. Vielleicht rettet ihn Gott, u. seine Liebe zu Miczi, die den 19ten dieses Monaths gekrönt werden soll. Auf jeden Fall schreibe an deinen Bruder, dass er den Brief zu sich nehme, denn wahrlich, die reliquien sind so wenig, dass nachdem ich sie mit dir, geliebteste, schätzbarste Cousine, *gleichgetheilt* habe, mir so wenig übrig blieb, dass mir fast nichts übrig bliebe, wenn ich sie nochmals theilen sollte. Ich habe dem Hochverehrten nur das weggeschnitten, was ihm über seinen Zopfband hervorragte.

Vor einigen Tagen habe ich auch an deine kränkelnde Mutter geschrieben. Der Fall, dass ich den armen Onkel verlohr ohne ihn mehr zu sehen, schreckt mich jetzt überall, wo ich herannahenden Tod wittere; u. deine arme Mutter lischt bald aus.

Mich fuhr ein Schauder an, als ich in der Ungr. Zeitung die Nachricht von der Restauration eures Comitats in dem nehml. Blatt zu sehen bekam, in welchem meine Nachricht über das Absterben des Onkels stand. Ich möchte doch den Nahmen des verächtlichen Menschen kennen, der ihm diese Ungvarer Nachricht zugeschickt hat. Ist es nicht der neue protest. V. Gespann? Ich kenne so viel Züge von Schwachheit u. Niedrigkeit der Menschen, dass ich nicht bald aus meinem phlegma herausgebracht werde, wenn ich so etwas zu sehen bekomme: aber das *Unschöne* erweckt doch Gefühle der Verachtung. Und so ein Narr glaubt etwas Grosses zu seyn, weil ihn das Loos auf den Posten blind oder aus Zorn hinwarf, wo er steht. — Niemand ekelt mich so wie Chr. Aber lange her ist es dass ich sage, dass kein Mensch unausstehlicher ist, als der über Despotismus geklagt hat, wenn er einmal Despot wird. Ich hasse vom Grund meiner Seele den grossen Theil von denen, die einst zum *aufgeklacrten*

Theil der Menschen gerechnet waren. *Sie waren nie von uns, denn sie gingen aus uns weg,* sagt der Apostel Paulus. Es sind in der Gegend von Berető viele dieses Gelichters. — Dein Mann glänzt in der Meinung der Guten, u. wenn es einen ehrlichen Mann auch schmerzen muss, seinen Platz durch Unwürdige occupirt zu sehen. so ist es doch Entschädigung, sich auch ausser Amt geachtet zu sehen. Stürzt der grosse Mann, sagt Seneca, so liegt ein grosser Mann, u. man hat für ihn liegend Ehrfurcht, wie man für die Ruinen eines Götterngeweihten Tempels Ehrfurcht hat. —

Ich habe in den §. von dem Absterben des Onkels eine parenthèse *für den Zeitungschreiber* — nicht aber *für das Publikum* beygefügt. Unterdessen fügte der Zeitungschreiber diese parenthèse für das Publicum bei. Sey's: ich bin froh u. stolz, Sophie, u. in Sophie die Tochter *eines Lajos* erhalten zu haben, u. wäre froh u. stolz, wenn auch Lajos nicht Graf wäre, wiewohl ich recht sehr froh bin, dass er *auch das* ist; u. nachdem ich darüber froh u. stolz bin, so mag es auch das Publikum wissen. Meine Sophie, geliebte Honorka, ist allem Anscheine nach Mutter. Dies zeigen gewisse ausbleibende Sachen, die 48. Stunden vor dem 11ten Novembr. noch nicht ausgeblieben waren, und ihre Üblichkeiten klar an. Meinem Glücke hat noch dies einzige gefehlt. Der Himmel heitert sich über meinem Haupte auf, u. gewährt mir nach einem Tag von Sturm einen schönglänzenden stillen Abend. Sie umarmt dich u. deinen herzlich geliebten Mann, den ich um die Mittheilung von Daykas Überbleibseln, das heisst von

Blumauers Gebet, und
Mozarts Vergiss mein nicht

u. was noch zu finden ist, innigst bitte. Er habe die Freundschaft, diese Sachen mir durch Pista an Pepi in Ujhely abzuschicken. Nur muss der Pack versiegelt u. an mich adressirt seyn.

Wegen dem Bild des Onkels bin ich sehr in Sorgen. Ich wünschte es copieren, u. dann in Kupfer stechen zu lassen. Aber mit H. v. Pongrácz wird nichts auszurichten seyn, das sehe ich voraus. Lebt wohl meine Freunde! Ich umarme euch herzlich

Euer

euch liebender, schätzender

Ér Semlyén 6. Mey [!] 1805. Freund Ferencz mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.

754.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Mélt. Gróf Desőffy Jósef Úrnak.

Kázmértt, Májusnak 16d. 1805.

Tisztelt barátom! Irásaimnak ötödik Kötetében, mellyek még ez idén sajtó alá fognak kerülni, eggy darab áll, mely a' Te nevedet fogja hordani homlokán. Ossziánnak eggyik éneke az, illy czím alatt: KRÓMA (Eggy ifjú Vitéz öszvecsap az ellenséggel 's dicsőségesen elesik. Vak atyja előjő, 's örvend fija' elestének, mert végig tapogatván kedves halottját, a' sebeket mellyén találja.), a' Te neved így áll ottan: Cserneki Gróf Desőffy Jósef barátomnak, Sáros Vármegye' egyik Képviselőjének az — —i Diaetán — — *Sapere et fari quae sentiat.* HORAT. Végyed ezt tiszteletemnek 's barátságomnak jelenségétől, és szeress. Minden darabom valamelly tiszteletes nevet visel czímlapján, és a' sok név köztt nincs eggy is, a' mellyet a' megnevezettek szégyelhessenek. Az én kevélységem abban áll, hogy a' Jóknak tetszeni óhajtok. Az 5dik Kötet' első darabja Virág Benedeknek van ajándékozva 's az ő neve alatt ez áll Horátzból: — — me cum magnis vixisse invita fatebitur usque invidia.

Itten pedig vedd Litteraturánknak legdicsőségesebb productumát, Nemes-Dömölki Luth. Predikátor KIS JÁNOS barátomnak hozzám küldött epistoláját. Az ódai magasságot a' dal' édességével fogod öszvekapcsolva találni, 's mennyi classica eruditio van itt a' szívnek meleg érzésével és az élet' legtisztább philosophiájával! KISben a' Schiller' lelke lakozik. Én ezt a' szép poemationt felküldöttem Bécsbe, hogy pompásan nyomtassák, 's rézre-metszett képem előtte fog állani. Te méltó vagy, hogy addig is míg nyomtatásban láthatnád, megolvassd, 's mind az én dicsőségemnek, a' mellyet nékem hazánk' legédesebben szólló fija nyújt, örvendj, mind Litteratúránknak. De ne csak nékem és Litteratúránknak örvendj, hanem gyúladj is fel példám' követésére, 's házasodjál. Válassz, ha találsz, egy Sophie-Antoinettet, légy atya, mint én nem sokára leszek, és vallđ-meg, hogy eszes ember a' szerelem' repkedéseiben nem talál örömet. Jó leányt mindenütt találni, jó Asszonyt pedig csinál a' jó férj a' jó leányból igen könnyen. Én sem szerencsésebb házasságot nem ismerek mint az enyém, sem szebb gondolatú házasúlást. A' szeretetre legméltóbb

leány' férjévé lévén, a' tiszteletre legméltóbb Atya, tiszteletre legméltóbb Anya' vejévé lettem. Élj szerencsésen, barátom, és engemet tarts-meg kedvező emlékezetedbe. Tisztelőd:

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 178. sz.]

755.

Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának.

Nyíregyháza d. 18. May 1805.

Geliebte Cousine, ich komme von Kázmér, u. gehe nach Haus. Meine Pferde füttern, und ich schreibe dir in meinem Wagen. Das Ungemächliche dieser Schreiberey mag meine Kürze entschuldigen. — Als ich gestern durch Ujhely fuhr, liess ich den Jósa Antal aus der Session herausrufen, und übergab ihm ein grosses Stück Pflaster für dich; er wird es einem seiner H. Collégen übergeben, dass sie es deinem Bruder István überreichen. Die Hälfte davon gehört H. Lieutenant Wesener. Es ist dünn an ein Tuch aufzustreichen, u. du hältst es so lang bis es abfällt. Dann wird es wieder aufgelegt, u. wohl zwei Monathe fortgefahren. Wir wünschen alle, dass die Cur dir gut anschlägt.

Sophie blieb bei ihren Aeltern u. wird Semlyén vielleicht nur im October sehn. Das Fahren thut ihr nicht wohl, u. in Kázmér ist sie gut aufgehoben. —

Ich sprach gestern H. Prof. Szombathy in Patak. Beccaria ist sein, und ich bitte deinen Gemahl, den ich zugleich herzlichst grüsse, dass er das Buch ihm übermachen wolle. Meine Bitten wegen Dayka's Verse und dem Bildniss deines Vaters lasse Dir sehr empfohlen seyn. Adieu Geliebte Cousine, ich bitte dich um Deine weitere Freundschaft.

Kivül:[1]

de Nyiregyháza.
à Madame Madame de Kárner, née de Kazinczy.
par Ungvár à Palágy.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 178. sz.]

[1] A levél zárlatán tört piros pecsét.

756.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér Semlyén, d. 19. May 1805.

Édes barátom, Három órája, hogy a' felföldről megérkeztem, 's betegen fekszem az ágyban; bajom vagy vérhas, vagy a' taknyos arany ér. Öt napja, hogy nagyon kínoz. A' feleségem a' szülejinél maradt. A' Pepi neve alá írhatja már az Úr, hogy copulatus per Episcopum Cassoviensem die 2-a May. 1805. — — Ujhelyen keresztül jővén, Szirmay Antal Udvari Consiliarius Úr elől kapott, 's elvitt házához és megajándékozott eggy Notitia Topographica & Historica-val. Az Úrnak azt izeni, hogy a' Hagara ellen inditandó pert kéntelen elhalasztani a' Diaetai hírek miatt. — — De hallja az Úr, mint jára B. Zsennyei.

Generalis Gróf Zsennyeiné özvegyen maradván, benn maradott a' férfi ágat illető Jószágban. A' leánya a' Minister Mayláth fijához ment férjhez. B. Zsennyei János nem győzvén várni, hogy eggy Bréa nevezetű Cs. K. Kapitány vagy Majorhoz menjen a' Sógor asszonya, eggy pert kezd a' Grófné ellen és azt a' processusban formaliter *Kurvá*nak declarálja, Kulint pedig, a' ki fiscalisa volt a' Grófnénak, de eggyszersmind Királyi vagy Cameralis hivatalt is visel, paraszt embernek declarálja és eggy vagy Exculpatoriában vagy Instantiában, melly a' thrónushoz dirigáltatott, azt kéri, hogy ő Fels. adjon néki 2. Káplárt Patakról, hogy Kulint jól megbotoztathassa, minthogy az paraszt ember. Most parancsolat jött, hogy a' Grófnét mocskoló allegatiók B. Zsennyeinek jelenlétében tépettessenek-ki a' processusból. B. Zsennyeit keményen hordják-le etc. 's Zsennyei felmegyen Bécsbe ő Felségét megkövetni. Quid ad haec kupak? Adieu.

Kívül:

à Monsieur Monsieur Gabriel de Nagy, Assesseur du Comté de Bihar & Avocat

à Debrecin.[1]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

[1] Nagy G. jegyzése: »Vettem Május 24kén 805. Válaszoltam Május 25kén 805. Elvitte Gentsy László Úr.« - A levél zárlatán piros pecsét.

757.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Bizodalmas, és érdemes Barátom!

Azon gondolatom, hogy Csokonainak méltó emlékezete örökösitésire emlékeztető oszlop emeltessen, kéttzeresen tettzik azon tekintetbül is, hogy a' Tek. Úr olj forró heljbe hagyását nyerte. Ezen gondolat végre haitására gyűitendő költség meg szerezhetésit, hogy Ujság levelekbe iktatandó Hirdetménnyel vigyük kivánatos végre: magam is heljesnek, és olj modúnak találom, melj a tzélhoz leg foganatossabb uton juttathat: de az is bizonyos, hogy ezen Hirdetményt a Tek. Urnál senki se teheti melegeb indulattal közzé, mint a ki Csokonait közelebbrül ismerte, a ki az ő érdemeit még éltébe betsülni tudta, a ki olj szerentséssen be hatot az igaz Böltseségnek szenttséges titkaiba — egy szóval a kinek szólása nem tsak szivre ható, hanem a meg indult szivet nemes fel hevülésibe ugy meg tartya, hogy ezen álhatatosság Jeles intézetre segittse a feltételt. E szerint tehát Baráttságossan, és a Csokonai enyésző hamvainak drága emlékezetire kérem: tégye a Tek. Úr maga es haladék nélkült meg ezen gondolatom teljesedhetésire serkentő Hirdetményt. — Ugy itélek. hogy ezen emlékeztető oszlop fel állitása iránt való gondolatom valamint az ő Neve emlékezetit diszessebben fogja örökösiteni, ugy a Tek. Úr e tekintetű Hirdetménye az ő rólla tsoportossan mázolt Ditséreteket fontosságával feljül fogja haladni.

A Kis János derék, és bölts itélettel, szép izléssel irott, Elmét és szivet egy forma gyönyörüséggel örvendeztető verseit, szivem leg belsőbb érzéseinek kelemetes voltú ketsegtetésivel olvastam. Igen is szeretem, és tisztelem a Tek. Úr ezen baráttyát ismeretlenül is, és nagyon le fog engemet kötelezni, ha ezen érdemes emberrel engemet közelebrül meg ismertetni méltóztatik.

Örvendem aszt is és pedig férfiúi meg határozottságú indulattal, hogy a Tek. Úr a nyájos szeretet érzésivel annyira Boldog, az emberséges embernek, és Betsületes indulatu szivnek ennél valamint kellemetessebb öröme, ugy az igaz érdemnek jutalmára is ennél

kedveseb nem lehet. Kivánom, hogy ennek édes érzései számos esztendőkig szerentséltessék, melj Boldog érzések között fő lévén az Apai öröm: engedgyék az igaz Emberiség érdemeit követőket jutalmoztató Egek, hogy kedves Grófnéja Anyaságával a Tek. Urat is szerentsés Apává, és igy kedves Nemzetünket is egy jó Hazafival vagy Haza leányával Boldogittsa. — Ipja Urának szivembe rég olta tisztelem jeles, és köz hasznú érdemeit és a vele való közelebbi ismerettségem bizonyossan földi Boldogságomnak nevezetes részit tehetvén, ohaitot vágyódásom teljesedne ezen nagy érdemü férfiúval való ismerettségem által, meljnek el érésire a Tek. Úr baráttsága juttathat leg bizonyossabban.

Néhai igen kedves emlékezetű Atyám *Magyar Valeriussa* egészszen követése a Deáknak — a Dolgok értve Nemzetünkre. A melj Római *Cicero* fővel petsételtem utolsó levelemet, a körül irva vagyon: *Genus et Genius.* — Volt nékem nagy gyüiteményem iljetén Gemmákbul, de nehány esztendőkkel ez előtt chatoulomat fel vervén edgy gaz ember, 275 darab igen betses gemmáim lopattattak el, tsak ugyan maradt még nehány — meljekkel kivánsága szerint rendre minden leveleimet fogom petsételni. Veres Gÿpsbe le vannak nállam nyomva nagyob részint azok is, meljek lopás képpen tőllem el idegenitettek. Vannak nap keleti Carneol és suitásos Carneolokra is metzve gyűrű köveim, meljeken egyéb nints *Arabiai* betüknél — ezeket is rendre mind le nyomom. Vennék én most is örömest régi Gemmákot, tsak kapnék számomra. Coloniaba edgy Barátom szerzet volt iljetén gyűiteményt, de ki nem lévén még árok fizetve, edgy utazó Anglus — az alkunál többet adván — el vette. Tsak ugyan Coloniaba a St. Severinus Koporsójába kaptak volt egy igen betses *Onÿxot,* meljre a Hercules oroszléánnyal való viaskodása volt nagy mesterséggel metzve: 10 Louisd'oron tartották és ottani biztosomnak részemrül kezénél éppen akkor Pénz nem lévén, Parisba vitték, és 50 Louisd'oron adatot el: nagyon drágák most a gemmák, ezeket egyéb betses régiségekkel edgyütt a francziák és Anglusok fel kurkászván. Vagyon még egy igen betses Gemmám Originalis Római darab, próbául le nyomva küldöm. NB. ez Smaragdra van metzve, de mélj lévén metzése, nem tudom hogy mehet el; alol igen aprón és tsak nagyitó üveggel olvashatólag e van irva: *Cajus Julius Caesar,* egy akkora nagyságút nehány esztendőkkel ez előtt a *Brutus* képivel Olasz Országba edgy Muszka Oberster a Petersburgi Czári cabinet számára 3000 Rubelen vett.

Betses Baráttságának álandóságába ajánlott tisztelő és szerető indulattal vagyok a

Tek. Úrnak! alázatos szolgája, baráttya
Krasznán 20-a Maÿ 805. Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

758.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Lelkem Kedves Barátom!

Ismét két nagy bökkenőn mentem ezen két hónapbann által. egygyik a' bóldogúlt fijam halála, másik az Édes Anyám' tőlünk végképen lett el menetele: mitsoda próbák várják tovább álhatatosságomat, még most nem tudom; ideig óráig kezdek viszontagságoktól üres hálcyoni napokat élni.

Szíves részvételedet feleségemmel egygyütt nagy szeretettel köszönjük, kivánván, hogy nékünk tsak örömeitekben lehessen alkalmatosságunk részt venni.

A' szép örvendező versekből egy nyomtatványt én is bizodalmasan kérek: érdeklik mások felett mind értelmemet, mind szívemet.

El menetelekor ajtónk előtt meg állott útazó kotsijából öt minutára magát hozzánk meg alázván M. Gróf Thóldiné Ő Nagysága. Wielandodnak négy darabját nálam hagyta:. kért egyszersmind, hogy fordításait tőled el kérvén, kezihez szolgáltassam, mellyet Ágensi hideg vérrel alázatosan jelentek. Van egy valami más, a' mit szembe nagyobb tűzzel fogok elő hozni.

Akár melyik esetben nem ártana úgy vélem egy kávés kalan rhabarbarát, vagy annak forralt levit (tincturam rhei aquosam) két három ízbe venni, a' segítségre törekedő természet igyekezetit elő mozdítaná.

A' Méltóságos Báróné Ő Nagysága terhes betegségit annyival inkább keserűlöm, mivel a' múlt hét elejinn a' hegyre jártombann kerestetvén itten, szerentsém nem lehetett szentséges személyinek tisztelésihez. Félő és rettegő szívem kételkedésinek azon hir valósága felől annyival örömestebb helyt adok, mivel ez előtt három órával lévén, igaz hogy tsak futólag való, szerentsém Inspector Kis Úrhoz, ezen fontos dologról semmit nem említett,

Kedves Grófnédat küldendő leveledben feleségemmel egygyütt alázatosan tisztelvén, kívánom, hogy kedves Szüléinek 's Testvéreinek társaságábann is a' Kegyes Lucina minden nyomban kövesse; ölelünk Tégedet is buzgó szeretettel és vagyok

Debretzenben Május 20án 1805. egyenesszívű barátod
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

759.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ér-Semlyén 22. May. 1805.

Barátom, Megjöttem Kázmérból; 's Schraembltől még sincs itt lenyomtatott Epistolád' mustra árkusa. Sem Junkertől nem vettem levelet, ha John által metszett képem alá felmetszette e nevemet és a' Terentiusi mottót. Ha megérkezik az a' két levél, azonnal tudtodra lesz, 's 200 exempl. per 1 f. - (a' kép magában 1 f. 30 xron fogna árultatni, mert Johnnak munkája és 180 frtba került a' metszés) — számodra fog elárúltatni. Azonban halljad, mit végeztem még eránta.

Kázmérban eggy délután elzárkoztam, és Epistoládat németre fordítottam, olly véggel hogy a' Te correcturád szerint lenyomtattassam, és a' Németekkel mind a' Te dicsőségedet, elhalhatatlan dísze Nemzetemnek! mind Literatúránkét láttassam. A' német fordítás általellenben lesz lenyomtatva a' magyar textussal. 'S így kiadva megküldöm Schillernek, hogy gyönyörködve lássa, mit szűlt az ő Géniusa Nemzetünkben. Mert én ugyan még mai elolvasása után is azt hiszem Epistoládról, a' mit eránta utolsó levelemben írtam volt. Mik ehhez hasonlítva Hallernek philosophicus poematiconjai abban a' durva nyelvben és minden kellem nélkűl! Ebben az első soron kezdve a' végsőig eggy tonus uralkodik megszakadás nélkűl, 's a' legszebb életbeli bölcseséggel classica eruditio, 's a' legszebb festések 's képek, a' legmelegebb szívömlendezés eggyesűltek. Eggy szóval azt tartom, hogy Nemzetem Literatúrájának dicsőbb productumát még nem látta mint ez, és a' Superintendens Nagy Úrnak írt óda.

Németh barátunk eddig kezedhez küldötte Rochefoucauldomat. Csak azt az eggyet szeretném tudni, ha el van e *néhol* találva a' franczia Atticismus? és ha *néhol* nem hagytam e hátra a' Német

fordítást? noha az engem igen sokban segített, és *Schulznak magának* is első karú munkája.

Haza érvén, asztalomon leltem eggy csomó papirost. Daykámnak verseit közli benne eggy Váradi Prof. Daykának tulajdon kezeírásában. Többnyire mind maculaturák, úgy a' mint dalait irogatta. Találtam benne egynehányat, a' mi Gyűjteményemben meg nem volt. Vedd barátságosan eggynek közlését, melly elvégezve nincs:

Ne hidd, a' mit a' Barátok
Ha midőn a' Pénteki
Öldökléstől feltört hátok.
Szoktak predikállani,
Hogy a' múló gyönyörűség,
Ha eggy perczig elragad,
A' rokon bú, keserűség,
Túl a' síron fennmarad.

Nekünk eltölt örömünknek,
Bár mit mondjon a' rege,
Im telében életünknek
Kedves emlékezete.

Ennyi ez a fragmentum.

In folio eggy oldalt az én Bácsmegyeim Ő néki megtetszett phrasisaival töltött tele. Ennél hizelkedőbb Complimentum nem érhetett. — Kinderbibliothekodnak örvendek.

Élj szerencsésen, szeress, és Német fordításomat meg-igazítva küldd-meg minél elébb. Epistolád Kassán sokakat elragadott. Megküldém Gr. Desőffy Jósefnek is.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

760.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén 23. May 1805.

Méltóságos Úr,
különös tiszteletű barátom,

Az adreszeimen hibásan íródik Erdélyből *Debreczen*. Onnan Debreczen Ér-Semlyénnél tovább van. — Nagy Károlyt méltóztassék helyébe írni.

A' parancsolt híradást Csokonainak emlékezet kövéről örömest megteszem, és elébb közleni fogom a' Mélt. Úrral. De szabad e

eggy kérést tennem? — Ámbár utolsó levelemet a' Mélt. Úrhoz futtában írtam: mindazáltal úgy emlékezem, hogy abban olly ideák is voltanak, a' mellyeket most hijában keresek. Méltóztassék a' Mélt. Úr azon levelemnek, ha még meg vagyon, ezen tárgyat illető czikkelyét kiíratni, és nékem' megküldeni. Rendes bennem, hogy én, a' ki írásaimon mindég találok törleni valót, és Gessnernek Idylljeit most talán 17-dszer dolgoztam az első soron kezdvén az utolsóig újra, ha eggyszer valamit kidolgoztam és az első dolgozás papirosa nincs kezemnél, elakadok 's azt hiszem, hogy többé a' később munkával semmire nem mehetek. Ez cselekedte, hogy Sallustnak fordítását talán soha sem fogom elvégezni, minthogy Brünni fogságom alatt meggy lévvel és gombostű fokával írogatott kézirásomtól megfosztattam.

Kis János mintegy 35 esztendős ember. Lutheranus Predikátor Nemes-Dömölkön Vas Várm. Jó ember, Eruditus és Poeta 's e' három mind olly mértékben, hogy nem tudnám meghatározni miként kellessék három rendbeli érdemeit rangírozni.

Én őtet Győrtt, 1795. Septbr. 29d. láttam, midőn Morvába vittek. Tisztünk liberalis gondolkozású ember volt, 's meg engedte, hogy magamhoz hívathassam. -- Midőn Göttingában tanult, azt mondották a' Professorok, hogy soha még ott olly nagy reményű négy magyar eggyszerre nem volt, mint az akkoriak: tudnillik Kis János és Németh László egy szobában, Schedius Lajos és Liedemann Márton egy másikban, ugyan azon egy háznál. Németh László most Győri Prof., annakelőtte Gr. Batthyányi Max.-nál udv. Nevelő a' politiai tudományokban. Schédius Aesthet. Prof. az Universitásnál Pesten, Liedemann Kolosvári Patikarius Mauksch Úrnak veje és Lőcsei Prof.

Kis sokat írt: Zsebbeli Könyv: 1796, 1797. (Ezekben van a' Wieland Musarionának két első könyve, és sok rejtett kincs) Zaid; Meinersnek oktatása, mint kell excerpálni. Knigge a' társalkodásról. Az ő munkája a' minap kihirdetett Ifjak Bibliothecája is. Nem sokára Mythologiája fog világot látni. etc.

A' levélbe zárt Gemma szerencsésen ért el kezembe. Ha ez akart lenni Caesar, a Hazája szabadságának eltaposója, az erkölcsnek és Rómaiságnak végső eloltója, 's a' minden hímek' nősténye, 's minden nőstények' hímje, a' Clódius forma emberkék pajtása stb. stb. úgy assecurálom a' Mélt. Urat, hogy ez nem ő, és hogy a' metszés vagy nem Római, vagy azon időkből való, midőn a' mesterség

profánus kezekbe jutott, 's minden, a' ki követ vésni tanúlt. az elkészűlt fő alá azt a' nevet írta, a' mellyet néki oda írni tetszett. Ellenben annál igazibb bélyegét hordja a' Római stylusnak a' koszorúzott fő, a' mellyel a' Mélt. Úr a' levelet pecsételte-bé. Szép fő. és igen szépen dolgozott fő! A' levélbe zárt főnek nincs expressiója 's physionomiája. A' birke bárány bőre módjára dolgozott hajfürtön fel nem akadok, mert azzal a' régiek metszőji éppen úgy nem gondoltak, mint viszont a' fület a' legnagyobb gonddal dolgozták ki mindenkor. — Minekutánna a' Mélt. Úr, a' mint írja, örömest venne még most is Gemmákat (Originálisokat Fejedelmeknek való: privátus erszény azt el nem bírja, és a' mit úgy venni lehetne. az mind falsche Waare). — Szabad légyen azt a' kérdést tennem, ha tudja e a' Mélt. Úr, hogy azokat Wegdwoodi Masszában, melly el nem porlik, mint a' viasz és gipsz, és olly élesen kinyomja a' formát. mintha metszett kő volna, Lipsiában Rost nevezetű kép kereskedő és Antiquariusnál gazdag gyüjteményben lehet kapni? Ha az illyenek eránt jó emberrel nem teszünk-fel, csalhatatlanúl meg vagyunk csalva. kivált hogy a' Német felőlünk azt hiszi, és méltán, hogy barbarussal van dolga, a' ki az effélékhez nem ért. — Nékem meg vagyon a' Rost Magazinumának az előadása, 's csak tudnám ki által, örömmel megküldeném végig tekintés végett; 's melléje tenném Winkelmannak Geschichte der Kunst nevű megbecsülhetetlen munkáját.

Én ezidén eggy magyar dolgokra tartozó Bibliothecát szerzettem Német Országon, és már útban vannak a' könyvek. A' legritkább, legkaphatatlanabb portékák fordulnak elő gyüjteményemben: nem azok a' nagy, de kapható munkák, mint Pray, Katona etc. etc. 's magyar emberek' képeinek sok Centuriáji. Kötelességnek ismertem azokat megszerzeni a' hazának: de új és későn kezdő gazda lévén. mihelytt a' könyv elérkezik, mingyárt árúba bocsátom. legelőször is azt az Oskolát kinálván-meg vételével, mellyben gyermeki esztendeimet töltöttem. Ha ott árokon meg nem eggyezhetem, Gróf Illésházynak irok iránta 's vagyonosabb Polgárinknak. A' gyüjtemény körül belől 2000 f. lesz. Tizenhárom árkus Catalogusát már láttam. 's ezt látván, megvettem a' nem látott Catalogus darabjaival az egész gyűjteményt.

Az Ipam valóban nagy ember, a' Napam valóban nagy asszony. Nem tudom, az érdemel e több és szívesebb tiszteletet, mint ez, ha dolgokat becsűlni tudó szemmel nézzük-el ezt az asszonyi tisztek circulusában. valamint azt író asztalánál 's ragyogni nem akaró és

éppen ez által ragyogó hasonlíthatatlan magaviseletével a' társaságokban, a' hol fellép. A' legszebb tónusú férjfi, 's merő *rend*, csaknem a' kicsinységesig. De a' természet mindennek kiszabta az ösvényt, a' mellyen haladnia kell: Török Lajos nem Gyűlésekben 's Diaetákon paradírozni született. Őtet, mint Bácót, a' philosophiai árnyékban kell meglesni. Míveltebb szív, szebb lélek nincs még botlásaiban is, mint az övé. Rogendorff Aloysiának legkissebb érdeme az, hogy az ő atyja Pálffy Miklósnak unokája volt, noha nekem kedves, hogy van Magyar vér benne is. Higyjen nekem a' Mélt. Úr, Sophiemnak szüléket nem tudnék választani, ha a' Mindenhatóság rám bízná is hogy válasszak, ha ezeket nem választhatnám. Pedig e' földnek sok jó fijai vannak, sok jó leányai, csak tudjunk *ismerni*.

Maradok hív tisztelettel 's barátsággal alázatos szolgája

Kazinczy Fer. mpr.

Ismeri e a' Mélt. Úr Lippert-nek Dactyliothécáját a' 3000 gemmával? Ezek rézbe vannak metszve, és így is drágák. Ki venné meg lenyomásban?

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

761.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Alsó Olysó, az 5-dik hónapnak 25-dik napján [1805].

Édes kedves barátom,

Vettem leveledet és a' szép verseket, mellyeket Kis János írt boldogságodra. Nem csudálom azokat; könnyű volt ezen tárgytól élesztetni és gyönyörű költésekre fakadni. Concubitus canit ille Deum. Micsoda ékes költeményt hagyott Katullus Peleus és Thetisnek öszvekelésekről? Kivánom, hogy ti is mennél elébb Akhillest szűllyetek.

Mikor Gráczra* vittek, sírtunk, míg vissza jöttél, gyászoltunk; most, hogy házasodtál, tapsolunk. Te pedig kérd az Istent, hogy adjon fiat általad hitves párodnak; és Virgiliusnak ezen szavaival hid ki a' rettentő csecsemőst Annyának szelíd méhéből: Exoriare aliquis 's a' t.**

* »Brünnbe 's Kufsteinba.« Kazinczy F. jegyzete.

** Kazinczy kiegészítette a levélben: »nostris ex ossibus ultor.«

Azonban halhatatlan leszel te maradék nélkül is: de méltó vagy te arra, hogy a' legszeretettebb teremtésnek segítségével, a' legkedvessebb halhatatlansággal megjutalmaztassál. A' nagy szivek nem csak élni, ha életet is adni igyekeznek. Meg bizonyitottad azt te avval is, hogy jó barátodat, kivált engemet, a' jövendő üdőnek által nyújtani törekedtél. A' dicsőségnek béllyegét sütöd te annak homlokára, a' kit irásaidba fel fogadsz. Örökösültek a' leg fonnyadtabb Múmiák a' veszhetetlen Pyramisokban.

Króma gyönyörű czím reám nézve; nem tudom, hogy meg érdemlettem e, de tudom hogy Kazinczi Ferenczen kivűl más valaki oldalaslag illyen finom és szíves dicséretet nem olly könnyen ejthetett volna. Krómának halála halhatatlan, úgy mint a' tűz, az elme, a' kelemek és az érzékenységek munkáidban. Az én nevem homályosúlhat e' számos gyöngyösi között a' jövendőnek, de nem veszhet-el egészen az illyetén társaságban.

Boldog ember vagy te, édes Kazinczim, nem csak azért, mert nem halhatsz meg egészen, hanem azért is, mivel sokat szenvedtél életedben, és mivel most igen jó a' dolgod. Illy állapotok jámbornak tehetik a' rosz embert is, a' jót pedig még kegyesnek is teszik. Azért óhajtod te más ember boldogságát is, azért unszolsz példád által a' házasságra. Jobb, szebb példa, és szívesebb ösztön ennél nem lehet. Úgy is gyermekségemtől fogva a' jó házasságot a' csendes és tartós boldogság' leg bátorságossabb rév partyának tartottam: de nem vetettek még eddig a' környül állások az illyen menedék helyre. Hajdan a' szelek, az égi háborúk, a' tenger' habzódásai, az ágyúk és ellenségek, a' kis Isten üldözései, elhajtottak onnan, most pedig el zárják a' rév partokat a' szélveszektől meg rongáltnak gondolt hajó és annak sorsos kapitánnya előtt. «Úgy mint Ulysses, sokat látott, hallott, tapasztalt Kapitány Uram; igen kényes az illyen ember, 's nagy baj van véle. Nápolyban szánkázni akarna, Dánczigban pedig a' fákról Narancsokat szakajtgatni; azt kivánná, hogy a' mikre szerte széjel talált a' világon, mind egy helyütt együtt legyenek ő kemének kedvéért; vagy mindent hamar el unna, vagy mindenkor más más révpartra vágyódna, soha semmivel se elégedne meg; se más vele.»

Így gondolkodnak talán sokan rólam, noha ki nem nyilatkoztattyák; de vissza tér utólyára Ulysses Penelopéjéhez, és a' próbált hajós kapitány mindenkor a' leg jobb kormányozó. A' kevés tapasztalás szűli az ideáléket, a' nagyobb a' meg elégedést szerzi.

A' ki körül nézi magát a' világon, láttya, hogy igen kevés házasság van 6, 7 esztendő múlva vagy unalom vagy ízetlenségek nélkül. Úgy kell tehát házasodni, ne hogy azon számtalanoknak, hanem ezen keveseknek sorába helyheztessük magunkat. E' nem kicsiny dolog, mint szerencse, mint ész kivántatik arra, megcsalhattya ebben mint magát, mint mást a' leg okossabb ember is. Qui sibi notus erit, solus sapienter amabit, úgy mond Ovidius: de ki esmérte valaha magát és mást egészen, és mindenkor? Majd minden kétséges az emberben, mert minden csak a' hihetőségen fundálódik.

Mivel tehát minden a' mi kétséges, az észtől, a' szerencsétől, a' maga 's mások természetétől és a' környül állásoktól füg egyszersmind, a' nélkül, hogy ideáléket hajházó legyék valaki, válaszszon ha házasodni akar, és nem mind egy, *Tzudar Katát* vagy *Finyás Erzsókot* veszi e *Bohó István* magának feleségül. *Bolond Józsi* válogat, de *Okos Ferencz* választ a' fejér nép között, de nem úgy, hogy felleng ideáléket keressen, Nevizanus szerint, in Silva Nuptiali, mert tudja, hogy a' Mediczei Venus nem testből, ha kőből van, és hogy a' leg tökéletesebb Asszonyi álat és férfiú csupán a' Sziriusban találtatik, a' hová még Robertszon Uram, formálandó roppant golyóbisával se fog soha el érhetni, és az angyali párra akadni.

De még más dolgok is nehezítik a' házasúlást. Ennek szegény az ember, amannak nem akarja jobb szerencséjét el rontani; ez tetzene, de nem tetzik az ember néki, itt a' szülőknek lábaikat kéne nyalni, amott próbára akarnák az embert tenni, mintha lator volna és a' maga boldogságát más boldogtalanságán akarná vagy tudná gyükörözni; meg vallom, nincs semmi türhetetlenebb az én szemem előtt ezen bizodalmatlanságnál; már azt is láttam, hogy hét próba esztendőt meg kivántak a' kisaszszonyok úgy, mint Rebeka Jákobtól: de Jákobból Pátriarka lett, és akkor 8, 9 száz esztendeig éltek az emberek. Azután leg alább egy fél esztendeig beszélnek előre a' házasságról, ugy hogy már csupán csak a' gondolat is dobra verődjék; végtére, várakozni kell nem tudom meddig a' menyegző készületekre; addig van elég idejek valamennyi vén aszszonyoknak, Papoknak, kisaszszonyoknak a' levet jól öszve zavarni, és tele torokkal kiáltani, hogy sok kérője van, és volt a' kisaszszonynak. Ezek azok az előreségek (préliminaires), mellyek egy mindék [!] bizonytalan boldogúlásnak ajtaji előtt rakva vannak. Mai nap majd minden házasság, ki veszem a' tiedet, merő alku; igen nehéz egy jó szívű 's jó eszű, emberséges és becsületes embernek ezeket el szenvednie; más vólt hajdan, de nem volt akkor a' szülőknél

a' Pápisták 7dik sakramentoma merő számvetés. Nuptias primum inquinavere faecunda culpae saecula. Most csak a' gazdagok házasodhatnak könnyen; ha egy szegény legénynek eszébe jut a' házasság, úgy jár, mint az, a' ki valamely könyvnek hoszszú és unalmas elő járó beszédét olvassa: elesik a' kedve magát a' munkát olvasni. Ha valaha ollyan személyre találok, a' kinek lelkében nagyobb lesz az érzékenység, mint a' hiúság, és a' ki egyszersmind nem fogja gondolni, hogy az eltökéllett akaratnak szüléi előtt való ki nyilatkoztatása ne férjen öszve a' szeméremmel, ha egyébb aránt hajlandóságom lesz hozzája és néki én hozzám, bizonyossan el veszem. Az elsőre 's utolsóra már többszer találtam, a' középsőre még soha sem. Ezt kivánom a' Mátkámtól; a' feleségemtől kevesebbet.

Hazáját férjénél még jobban szeresse,
A' mit mondok, írok, aztat érezhesse.
A' jó ebéd előtt jól gazdaszszonykodjon.
Engedje, hogy ura írjon, 's gondolkodjon:
Ha kell, kössen némán, és üllyen hozzája:
Mint edjék, mint szóllyék az asztalnál szája.
De rosz csúf hírt másról sohase beszéllyen,
Dolgokat említsen, és ritkán itéllyen.
Dél után küldjön ki engem' a' mezőre,
Kérjen, hogy vigyázzak rétre 's az erdőre.
Ekkor a' hogy tetzik, magát mulatgassa,
Vagy jőjjen velem, vagy Theophront olvassa.
Csak ne unatkozzék és ne mérgelődjék,
Jobb hogy koronázzon, mintsem hogy gyötrődjék.
Boldogtalan élőt nem tűrök mellettem,
Kivált ha szeretem vagy pedig szerettem.
Hogy pedig egész nap boldoggá tehessen,
Reggel fohászkodjék, estvére nevessen.
Így felette hamar (esküszöm reája)
Csak bagoly ne legyék, meg szokom hozzája.

Jó éjszakát, kedves Barátom. Feleségednek kezeit csókolom: szeress és írj gyakran

Jóskádnak.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 178. sz

762.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Báró Kamarás Úr,

igaz tiszteletű 's bizodalmú Uram!

Halmágyi László Úr akkor tájban szállott vala meg nálunk, midőn nekem ezt a' 300 frtos vemhes kanczát Piskoltról Rhédey Ferencz Öcsémtől elhozták. Szó lévén meghágattatása felől, Halmágyi Úr nekem azt a' gondolatot sugallá, hogy küldeném 'Sibóra; a' Mélt. Báró vele is közli azt a' kegyességet, hogy kanczájit csikókra juttatja; 's ismervén erántam való hajlandóságát, bizodalmat nyújta, hogy az tőlem sem fog megtagadtatni. — A' tanácsot Halmágyi Úrnak köszönöm; megvallom, nála nélkül nem jutottam volna ezen gondolatra: de bizodalmat bennem gerjeszteni nem vala szükség. Ismerem en a' Mélt. Báró' nemes lelkét még azon Epochám előttől fogva, mellyben a' Gondviselésnek velem az élet legszebb örömeit és legkeserűbb kinjait megesmertetni tetszett volna; 's miolta szabadon élek ismét, nem nyughatván addig, míg magamat tisztelt Személyéhez nem kapcsolom, nem akarnám magamat bizatlankodás által becsűlésére 's szeretetére érdemetlenné tenni. — Imhol van a' lovam, Mélt. Úr! Cselekedje, nem csak úgy mint Nemzetünknek eggy fő tekintetű 's birtokú tagja, hanem úgy is mint tudományos Mester a' lovászságban 's lótartásban, hogy ez a' szép testű, de nem szép fejű kanczám jövendőre olly csikót elljen, a' melly megfeleljen reményemnek, és megmutassa, hogy nem tettem rossz calculust, midőn megvásárlottam.

A' Legény, a' ki a' lovat viszi, méltó a' Mélt. Báró leereszkedésére. Nékem inasom és barátom. Nyolcz esztendeig szenvedett, 's én ismertem ott is.

Megparancsoltam, hogy ha a' kancza elmúlasztotta volna a' hágatást, cselekedje azt, a' mit a' Mélt. Báró eránta parancsolni fog; az az, hagyja ott, ha úgy fogja a' Mélt. Báró parancsolni. Irásaimnak kiadások eránt egynehány holnap előtt valamelly jelentést és kérést tettem vala a' Mélt. Bárónak. A' negyedik kötetet, mellyhez a' képet várom, imhol által nyújtom. Olvastassa-fel a' Mélt. Báró, 's ismérje méltónak nevéhez, mellyet elibe függesztettem, mert benne szent hazafiúság 's virtus tanittatik. De olvastassa-fel a' Mélt. Báró Titust is. Ezt Budán azon szerencsésebb három holnap alatt

dolgoztam, a' mellyben 2387 napi fogságom alatt megengedtetett tintával élnem. Ide rekesztem a' levelet,[1] melylyel a' Manuscriptumot Gener. Barkónak megküldöttem, kinek híre nélkűl kezekbe nem adhattam a' Játszóknak.

Még eggy valamim van, a' mit óhajtok közleni, de most nincs kezemnél. Négy esztendő olta mindég vágyok 'Sibót látni. Most mennék, de építek, 's Kázmérban hagyott feleségemet, ki Augusztusban atyává tesz, kell meglátnom.

Még két könyvet adtam inasom' kezébe. Azok Mélt. Cserey Farkas Úrnak szóllanak. Méltóztassék számára megtartani.

Maradok a' leghívebb tisztelettel
a' Mélt. Bárónak
Er Semlyén, Biharban, 27. May. 1805.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz mpr.

A borítékon:

à Monsieur Monsieur Niclas Baron Wesselényi de Hadad Chambellan Imp. Roy.

à *Sibó.*[2]

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

763.

Szombathy János — Kazinczynak.

Tekintetes Ur,

különös bizodalommal való Nagy és Jó Uram!

Silvester vagyis Erdőssi János felől, a' Weszprémi István Úr Jegyzésein kivűl mind öszve is tsak e' következendőket tudtam kitapogatni:

Született Szinérvárallyán. Vittebergába ment 1534ben és az oda való Tanitók előtt ollyan kedvességet nyert, hogy Melankton Filep a' Dévai Mátyás mellett 1537ben Nádasdi Tamáshoz irt Levelében ő róla is különösen meg-emlékezett, még pedig illyen ditsérettel: *Joannem Sylvestrum etiam hominem doctum, Celsitudini Tuae*

[1] L. Kazinczynak 1795. aug. 31-én Budán kelt s 476. szám alatt közölt levelét.

[2] A levél zárlatán ép piros pecsét s fölötte e jegyzés: «1805. 27. May. Kaszintzki».

commendo. — Az egész Levelet elöl adja Ribini Memor. August. Confess. Part. I. p. 40. 41.

Magyar Országban, Új-Szigeten, Nádasdi Tamásnak (a' ki még akkor Királyi Tárnok Mester vólt) Vas Vármegyei Helységében, mind Oskolai, mind Papi hivatalt viselt azon eggy időben, a' mint akkor mások is tselekedtenek sokann. Ez az Új Sziget, úgy tartom, Sár-Várnak egy része vólt, és azért irja Windisch, hogy Sárváron a' XVIdik Százban Nádasdi Tamásnak, a' Palatinusnak, igen szép Tipografiája vólt. Geograph. d. König. Ung. I. Th. S. 319. A' kik pedig *Neanesis*ből *Nánást* akarnak formálni, itéletem szerint tsak tréfálnak.

Új-Szigeten lakott Silvester János hat vagy hét esztendeig, 's itt adta ki a' Magyar Új Testamentomot is 1541ben. Ezt pedig ajánlotta vólt az I-ső Ferdinánd Király Fiainak, Maximilian és Ferdinánd Herczegeknek, a' mellyel Bétsben magának betsületet 's kedvességet szerzett. Azután tsak hamar el is vitetett Magyar Országról a' Bétsi Universitásban, vagy is Anya-Oskolában, 'Sidó nyelv tanitó Professornak, és már 1544nek az eleinn egyenesenn ezt a' hivatalt viselte. Melly nagy betsűleti volt az Universitásban, bizonyitják az ő tiszteletire 1551ben iratott Versek, mellyeket itt alább le irok: millyen kedvességben vólt a' Királyi Udvar előtt is, meg tetszik onnan, mert ő néki I-ső Ferdinánd Austriában valamelly Majorságot is ajándékozott, noha úgy látszik, a' régi Tisztek őtet annak birásában meggátolták. — Professori hivatalát még az említett 1551dik eszt.ben folytatta, ámbár lábára nézve beteges, talán köszvényes vólt, a' melly a' benn ülve dolgozó embereknek szokott nyavalyájok. De már 1554ben más volt a' Bétsi 'Sidó Professor: és igy ő az előtt kevéssel, Bétsi Professorságinak körül belöl 10dik esztendejében, vagy igen el-erőtelenedett, vagy talám meg-is hólt, úgy gondolom Austriában. — Legalább én azon túl már róla semmit nem találok.

A' mi nézi érdemeit, ő a' maga idejében egy széles tudományú és nagy szorgalmatosságú ember vólt. Jól tudta a' Magyar, Deák, Görög és 'Sidó nyelveket. A' Magyar nyelvet 's Magyar Poésist igen nagyon kedvelte 's magosztalta, a' mint bizonyítják mind versei, mind pedig az Uj Testamentomhoz ragasztott Tanúsága, a' hol a' többek között, így szóll: «*Kisēn vivôk eszünkbe az mû nelvünknek* «*mindenben valo naǵ nemess voltat.*» Ismét alább, tanitván a' hasonlatosság szerint való szóllásokról: «*Il* (a' Magyar népünk) *illen* «*beszidvel naponkid valo szolásában. Il inekekben, kiváltkippen az* «*Viráǵ inekekben. mell'ekben czudalhatťa minden níp az Maǵar*

«*nípnek elmejnek éles voltát az lelisben, mell nem ejeb hanem Maǵar Poësis.* — Ő irt leg először Magyar Grammatikát. Ő kezdte (a mennyire tudhatom) leg először azt is sürgetni, hogy a' Magyar nyelvnek a' 'Sidó nyelvel igen nagy atyafisága van. Ez az atyafiság némelly szókban 's szóllásokban, úgy látszik, meg is van: de az is igaz, hogy sokakban épen ellenkeznek egymással, mert péld. ok. a' mi a' 'Sidónál praepositio, az a' Magyarnál postpositio. De hiszem erről szólni nem ide való. — Leg alább ő ebben is jég törő 's eredeti ember vólt, valamint az egész Új Testamentomnak forditásában, Magyar Országi Tipografiában 's Deák lábra szedett Versekben is.

Nyomtatásban ki jött múnkái Silvesternek, a' mellyeket én ki nyomozhattam, ezek: 1. *Grammatica Hungaro-Latina in us. pueror. recens scripta.* Neanesi 1539. 8°. Nagy köszönettel tartozunk Weszprémi Úrnak, hogy ezen ritka könyvet velünk közelebbről megismertette, és erről való Tudósitását kétszer is kinyomtattatta. Hanem azon tsudálkozom, hogy Tudósitásának mindjárt az eleje tájján így ír: «*Ez a' könyvetske úgy elenyészett a' Hazában, hogy senki tud-«tomra arról e' mái napiglan sohol még tsak nem is emlékezett.* Írta pedig ezt 1792dik eszt.ben. El-hiszem nem jutott eszében, hogy már 1782-ben, *Denis*, az ő Magyar Új Testamentomának emlitése utánn ezt irta felőle: «*Noch vor diesem gab Silvester 1539. Gram-«matica Hungaro-Latina in usum pueror. recens scripta, Neanesi* (Új-Szigeth, Neuinsel) 8°. heraus. *Diese beyden Stücke mögen sein «Verdienst zur Wien. Professur gewesen seyn.* Vid. Denis: Wiens Buchdruckergeschichte 2-te Hälfte pag. 412. — De emliti *Wallaszky* is 1783-ban, így irván róla: «*Transfudit is* (Joan. Silvester) *etiam «aliquot Cantilenas Lutheri in Hungaricum, atque scripsit Gram-«maticam Hungaro-Latinam in us. pueror. Neanesi* (Új-Szigethini.) in 8°. 1539. Vid. Paul. Wallaszky: Conspect. Reip. Litter. in Hungaria pag. 113.

2. *Vy Testamentum Maǵar ńelven. Neanesi. 1541. 4°.*

3. Husvéti Ének, melly így kezdődik: *Christus fel támada* 's a' t. de tsak a' régi Énekes könyvekben vagyon-meg. Erről így ír Lampe, vagy is inkább Debreczeni Ember Pál, a' Hymnusok, Psalmusok 's a' t. Iróiról beszélvén: «*Christus fel támada. Ki emberré lött vala. «Kínt szenvede. meghala etc. Johannis Silvestri non extat in nostris «hodiernis Cantionalibus, sed in vetustissimis.* Vid. Lampe. Hist. Eccles. Hung. Lib. 3. Sect. 4. pag. 739. — El-hiszem többet is irt.

a' mint Wallaszky is említi a' Luther Márton egynehány Énekeinek általa lett fordítását.

4. *De Bello Turcis inferendo Elegia. nunc primum nata et edita:* Viennae Pannoniae. [!] 1544. 4°. Itt Silvester magát nevezi *Professor Hebraicarum literarum publicus* nevezettel. Le írja ezen munkát hoszszasan *Denis.* Vid. Wiens Buchdruck. gesch. 2-te Hälfte pag. 411.

5. *In tristissimum Serenissimae atque adeo clementissimae Dominae, Dn. Annae Romanorum, Hungariae ac Bohemiae Reginae etc. invictiss. Regis Ferdinandi etc. Coniugis chariss. obitum Epitaphium. Joanne Sylvestro Pannonico Authore.* Viennae Austriae. 1547. 4°. — Le-írják ezt *Pray* és *Denis.* Vid. *Georg. Pray* Index Libror. rarior. Bibliothecae Universit. Reg. Budens. Part. 2. pag. 379. *Mich. Denis* Wiens Buchdruck. gesch. 2-te Hälfte *pag.* 429.

6. *In mortem praematuram Nobilis ac humaniss. Adolescentis domini Guilielmi Mamminger. Epitaphium.* Viennae Austr. 1550. 4°. Mamminger Vilhelm, a' Bétsi Akadémiában tanúló húsz esztendős Iffjú meg-halálozván, sok Professorok meg-tisztelték Halotti Versekkel, 's azok között Silvester János is: a' mellyek mind eggyütt nyomtatódtak ki Bétsben. *Vid. Denis* Libr. cit. *pag. 459.*

7. *Querela Fidei ad Serenissimum Romanor. Hungariae et Bohemiae etc. Regem Divum Ferdinandum. Autore Joanne Sylvestro Pannonico.* Viennae Austr. 1551. 4°. Versekben. Meg-vagyon ez a' Gr. Széchenyi által fundált Regnicolaris Bibliothecaban is. *Vid. Catalog. Bibliothecae Hungar. Fr. Com. Széchenyi. Tom. I. Part. II. pag. 383.* Ennek Ajánló Levelében így ír: »*Cum praeteritis hisce* »*diebus cum Mandato Serenissimae Majestatis tuae. in agellum* »*mihi per M. T. S. collatum venissem, ab eo deturbatus iterum* »*sum. seditione in me rusticorum mota. Qui etiam, iussu Officialium,* »*parati erant mihi vim inferre, nisi parva admodum corporis* »*declinatione periculum evitassem, in tutumque me,* ***uxore, liberis,*** »*bonisque omnibus in periculo relictis recepissem.* Vid. Denis. Lib. cit. pag. 487. *It. Wallaszky Consp. Reip.* Litter. in Hung. pag. 113. – Ő tehát feleséges 's gyermekes ember vólt. Mellyből, a' többek között, meg-tetszik, hogy hibáznak azok, a' kik őtet Kolosvári Jánossal, a' ki Dominicanusból Csanádi Püspök lett, és 1562-ben November Havában, Tridentumban hólt-meg, egy személynek lenni gondolják, mint péld. ok. *Bód Péter* Magyar Ath. pag. 144. Kolosvári János nem is írt semmi munkát. Lásd Sig. Ferrarii de rebus Vngar. Prot. ord. Praedi. p. 411. 440.

Jegyzés. Ugyan azon 1551dik eszt.ben (mellyben ki-jött a' Silvester utól-emlitett munkája) irta vólt le 's ditsérte meg Versekben *Reisacher* a' Bétsi Akademia Tanitóit, illyen titulussú munkájában: *Doctorum in Viennensi Academia brevis Depictio. Autore Barptolomeo Reisachero.* Vienn. 1551. 4°. — Ezen munkájában a' mi Silvesterünk felől így ír:

«*Quam pia prompsistis gremio vos munera Musae,*
O quantos nutris Hungara terra Viros.
«*Foelices Musae, foeliciaque Hungara prata,*
Quae datis hosce Viros ex Helycone sacros,
«*En tua Maeoniis Syluester tempora lymphis*
Vnxit Tritonis, quae tua fata iuuat.
«*Hungaricae Graecam, Solymam, linguamque Latinam*
Addis Pieridum roscida templa colens.
«*Et quanquam pedibus fato vexeris acerbo,*
Artibus et praestas ingenioque vales.
Vid. Denis. Lib. cit. p. 488.

Ez az idegentől származott szép ditséret (mert Reisacher Karinthiai fi vólt) az egész Magyar Nemzetnek is ditsőségére szolgal. És ennyiből áll mind öszve is, a' mit Silvester Jánosról tudhatok írni. Többire maradok egész tisztelettel

a' Tekintetes Úrnak alázatos szolgája
S. Patak. 27-a May. 1805. Szombathy János mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

764.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Kissnek az az ő epithalamiuma kimondhatatlan szépségű. Nem győzök csudálkozni, látván, hogy olly sebes progressióval emelkedik poezisunk és nyelvünk. — Most ritkán jutok egy vagy más töredékhez, holott néha nap minden új szüleménnye Litteraturánknak azonnal kezemen forgott. Ezen fogyatkozásomon sokszor búsulok, és így lehetetlen is, hogy nyelvünk gyarapodása mellett én a' hátulsók-közt ne maradgyak; de ha az én szavam fel nem fogja is érni koszorús

íróink kedves hangját; mindazáltal az én fáradozásom a' tudományoknak nemzetünk közt való elő mozdításában talán hasztalan nem lesz. Sokszor eszembe forog, hogy ez a' távul való lakás sok kissebbséget hoz, és mezei hajlékunkban, és nemzeti várossaink' kebelében inkább Nemzetem' javára fordíthatnám időmet; de ha meg azt elgondolom, hogy befolyásom idővel szélesebbre terjedhet, és nagyobb tehetséggel bírhatok, úgy tettszik, hogy akkorban bőven megtéríthetem, a' mivel Hazámnak adóssa maradok. Így szolgált Gvadányi is, kinek buzgó szava számtalanoknak lelket adott.

Csokonainak haláláról én semmit sem tudtam. Ez nagyon fájdalmos eset, ha úgy van; mert ő bár eleget élt is a' maga hírének, de nem eleget, hogy mondhatta volna: Ime el bocsájtod Uram a' te szolgádat. — Cserey Úrnak gondolattyát szeretem; de még szebbnek tartom a' nyers eltökéllést, mellyet serény munkába való vétel követ. Illik megtisztelnünk a' Hazának élt jeles férfiakat, a' kik ennél egyébb jutalomra a' nélkül sem vágynak.

Úgy reménylem, hogy nékem Virág fog Pestről küldeni egynehány újabb munkákat a' Regementünkhöz jövő Transport által. — Ha pedig tudnám, hogy nem terhellek, kérnélek, hogy Kissnek gyönyörű epithalamiumát-nyomtatásban küldenéd meg, ha kijön. Mostani magyar olvasásom Gauthier: Utak, és utszák építésének módgya.

Kinmayer Huszárok Keszthelyre marsiroznak. Csartoriszki' gyalogsága is megindúlt. Ez Kassán, és Egerben fog megszállani. Városunk kipusztúlt a' katonaságból. El hagyattattam tiszti társaimtól, kikkel 3 esztendeig nyájasan éltem. Ezek a' marsok nem barátságos demonstratiók. Ha én Generalisommal kitalálok innen mozdúlni, azonnal tudósítani foglak. Ha újra kilobban a' háború' tüze, szép elő menetelt tehet a' hadi mesterség, melly sok részeiben még olly igen hijányos: Ugyan is mit szóllyunk arról, hogy az eddig való hadakozás' módgya szerint 500 ezer lövés alig tudott elütni két ezer embert: így panaszkodik a' tacticus író. – Én ez alkalmatossággal számot tartok, hogy meg láthatom Olasz Országot, a' szép mesterségek,' és szerelmek' hazáját.

Hallatik, hogy a' Diaetát megint más esztendőre hallasztották. — A' kik Magyar Országról jönnek, nem győzik magasztalni, hogy ott a' hazard játékokat nyilván, és szabadon űzik, a' mi itt 300 arany bűntetés alatt tiltatik. Gondoltam nem egyszer, bár ne tartanák olly nagyra magokat a' Magyarok ezzel a' feslettséggel; a' midőn henye emberek, és ravasz czinkosok az Ország' szabadságával vissza élvén.

sok vigyáztalan ifjakat vagyonnyaiktól megfosztanak, 's erkölcstelenségre késztenek; bár büszkeséget abban helyheztetnének, hogy megadnák a' nyomtatásnak azt a' szabadságát, mellyel Angliában bír: Dicsőségesebb szabadság volna hírdetni, a' mit mindennek tudni jó, és hasznos; sem mint vak koczkán vagyonnyokat szerencséltetni.

A' múlt holnapban Bukovinának trigonometrica-mappáját másoltam le; egyedűl az írást változtattam magyarra. Ez a' tartomány régente Erdélyhez tartozott. Most 5 magyar Colonia van benne a' Szeret vize mellett Moldva ország széle felé.

Nem fogom tovább tartóztatni levelemet, mellyet mostani nyughatatlanságaink, és búcsú vételeink ekkoráig késtettek. — Ölellek édes barátom. Nagyságos hitvesednek pedig kezét csókolom. —

Élly és szeress.

Przemyśl. Májns 28-dikán 805. Csehÿ mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

765.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Kérje az Úr Kis Imre Urat, hogy juttasson-el engemet a' Csokonai Bagoson újra dolgozott, Rhédeinét elbúcsúztató Verseinek Manuscriptumára és azokra, a' mellyek még nálam meg nincsenek. A' mit a' Lélek halhatatlansága felől írt, soha nem láttam. Az is kellene. Én minekelőtte a' Nyomtatás alá készitett explrt a' Censornak által adnám, közleni fogom az Urral, 's Debreczeni két barátinkkal, kik nem méltók, hogy Debr.be kevertettek a' sors által.

Rendes! Az Urat mikor még az Úr állásából, öltözetéből, mozdúlásából, szóllásából egészen *Debreczen* szóllott, Razumofszki 's Dénisz vagy kicsoda? méltónak tartották figyelmekre: 's íme *most* az Urat a' Debreczeni Tudósok és a' ——i kondás mint fantásztát nevetik! Nevessük bolondságaikat.

[1805. Maj.][1]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

[1] Az évszámot a levélre plajbászszal Nagy G. írta.

766.

Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek.

Pünkösd első napján.

Érdemes és lelkem-szerette kedves barátom!

Legátus Uram elhozta mind a' képet, mind a' levelet. A' képet vártam a' mi jó lelkű Némethünktől rég olta, és így nem sürprenírozott: hanem a' te leveleden édest nevettem. Azt írod, hogy vele az innep' örömeit akarod nevelni. Az innepnek két féle öröme vagyon, testi és lelki; ez azon való örömünk, hogy a' Sz. L.... kegyelmei rajtunk eláradnak etc.; a' másik, hogy az ember vígan van etc. Ebben nincs részem, tudnillik a' vígan lételben, a' másikban.... — Köszönöm tehát nem azt hogy az innep' örömeit *nevelted*, hanem, hogy innepemnek örömet adtál. — Ezt a' képet 1791ben Stunder festette Bécsben 90 aranyért. (NB. a' kép olly nagy mint eggy ajtó, és a' figura élet-nagyságban tetőtől fogva talpig meg van rajta.) Véghetetlenűl szerencsés munkája volt Stundernek, mert erről a' képről először Tessedik — 2szor az öcsémnek Pesti szállásadója még fél esztendő múlva is úgy megismertek, hogy magamat megneveznem nem kellett. De a' kép verzeichnolva van, és erre is el lehet mondani: cela est très bien fait, mais cela n'est pas beau. — A' mint most megláttam, azt mondottam reá, a' mit Gen. Gróf Fekete monda Stundernek, midőn képét elkészítette: Machen Sie mich so schön und ich will Ihnen die Hälfte meines Vermögens schenken. Sophie ismeri a' kép Originálját, melly most a' mi Némethünk' szobájában függ, és reméllem, örvendeni fog, hogy copiáját megkaphatta. —

Édes barátom, igen régen nem valék veled, és szinte szükségét érzem, hogy lássalak és egymásnak szívünket panaszosan az az panaszkodva elibe tégyük. Tua navis in alto est! én pedig sokat nyelek, 's kéntelen vagyok könnyebbséget szerezni. Nehéz a' két tiszt között közletni. Ha veled leszek, lesz panasz! —

Eggy Úr vala itt, a' ki a' Grófnét, die Neugebackene, Zilahon látta a' Gyűlésen. «Szép asszony, sokat olvasott, de szünetlenűl csókolja a' férjét» Ez az idegen Úr' reflexiója. Csókolta az elsőt is, és azt is szünetlenűl. — Hagyjuk-meg az ő örömeit. Szegény asszonyka, hogy csak fordítását kéri *vissza*. Hiszen énnálam egyebe is van, a' mit *vissza* kérhetne, még pedig talán *becsesbb* egyebe, mint a'

fordítása. Az az aszszonyka talán azt hiszi, hogy én neki *serio* vagyok ellensége. Pedig én minden billegető cselekedeteit mosolygom, még pedig olly csendes vérrel, a' millyet ő nem is képzelhet; 's ha Wielandnak Aristippjét vissza kívántam, az azért volt, mert féltem, hogy 36 tómus munkám csonkán marad. Pedig még két Tómusa nála vagyon. Ohajtom hogy vele öszve jöhessek, hadd süssem meg hideg tűznél. — Annyi szép tulajdonsággal minden eszes, sőt még a' nem eszes ember' javallását is verscherzolni! 's abban lelni minden örömét, hogy Grófné! —

Bertuchnak Bilder Buchját ismerem Németűl. Az Ipam meghordatta. De magyarban még csak a' Prospectusát láttam. Az, a' mit láttam, nékem nagyon tetszik. A' munka nicht systematisch, sőt merő Spielwerk. De a' képek igen szépek, és ennek is van haszna. A' magyar textus jobb kézbe akadt mint remélni mertem. Azonban én erről nem ítélhetek, mert idegen vagyok a' tudományban. 's ha az nem volnék is, kevés a' mit láthaték. De Sophiem hordatni fogja.

Édes barátom, az özvegyenlétel keserves kenyér annak, a' ki a' házas élet' boldogságait megkóstolá. 15 napja, hogy Sophiemtól elváltam, 's már repűlnék hozzá ha lehetne. Júniusban csakugyan meg fogom látni. De elébb téged látlak meg, mihelyt lehet.

Eggy csomó könyvet küldök Bécsbe, — általatok, Orthodoxusok által, condemnált magyarsággal írottakat, hogy nyomtassák — de ha rosszak is, ha nyelvetrontók is, ha bennünket mocsokba keverők is, hagyjátok úgy — et se venerantur — elég az, hogy Kazinczyt szereti az illyekben Kis — 's arra kérlek, hogy ha tudsz valami jó embert, a' kire azt bízni lehet, és a' ki a' héten megyen Pestre a' vásárra, add által neki, 's kérd, hogy vigye-el Ricklnek Pestre. Én a' Legátusra bízom, hogy adja Schmidtnek; neki talán lesz nem sokára alkalmatossága. De ha tudsz ollyat, a' melly hamarább megy, segíts rajtam. — Hát Hitvesed, hát a' szép kis menyecske, Spáhné mint vannak? Régen nem láttalak benneteket, barátim, pedig olly közel lakunk! Míg még Sárosiné kegyes volt erántam, többet forogtam köztetek.

Élj szerencsésen édes barátom, 's tarts-meg becses emlékezetedben.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

767.
Németh László — Kazinczynak.

Győr. Jun. 1jén 1805.

Szeretett Barátom,

Könyvezve, de még is örömmel olvastam leveledet: mert szép lelked mindenütt kitündöklik belőlle. — Én el vagyok nyomorodva: egy éjjeli meg hülésből eredett rheumatismusa a' lábomnak annyira juttatott, hogy minden mozdulásom fájdalommal esik 's az orvosok egy szóval tsak ferdőt ajánlván, minekutánna már egyébb szerekkel 6 hetek olta egy végben éltem, holnap után indulok a' Pöstényi ferdőbe. — A' mit képedért fizettem, régen bejött könyveidből. — Nyavalyás voltom miát nem indult ma meg Pestnek hozzád a' Rochefoucauldnak mássa Kisünknek képével: de megindul bizonyosan a' napokban ha elmentem után is. Kisnek itt létekor a' Németet már által adtam: igérte, hogy a' második héten nálunk megesendő vásárra ismét eljön 's akkor fogja a' Magyart és a' Frantziát venni. — Én jobban szeretném, ha tsak Magyarúl nyomtattatnád, a' három féle textus nagyon megdrágítja, 's keveseknek használ. — Szirmay Zemplén historiájának a' recensióját tőled várom. Szép álmom volt ezen nyárra, semmivé tette nyavalyám. Én feleségemmel Komának Ér-Semjénben akartam teremni Augustus elején, 's Szeretett Kazinczymet atyává létekor megölelni — el múlt. Pöstyénben fogok mászni, mivel nem járhatok. O Barátom! nem tsak a' jelen valóság, hanem leginkább a' jövendőség rettent. —

Egy jó Barátom kért, hogy tudakozódnám tőled, lehetne e most nyári időben is bort hozatni Tokajból, de nem az elejéből, hanem a' mellynek bouteillját 2 fton lehetne itt adni, 's ha most nem lehetne, nem eszközölhetnéd e, hogy legalább az őszre kaphatna. — Én előre magam bíztattam: de távúl léted miát lehet e vagy nem, nem tudom. — Sok jutott eszembe levelednek olvasásánál: de a' fájdalmak nem engednek nyugodalmat. Ölellek, tsókolom kedves Zsófiád kezét, vegye jó neven képedet egy őtet tisztelő esmeretlen barátjától, Feleségem tisztel

Némethed mpr.

Kivül:

Az Úrnak Kazinczy Ferentz drága Barátomnak Budán Debretzenen által. *Ér Semjénben.*[1]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

[1] A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

768.

Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Sibó, 1805 1-ma Jun.

Kedves Barátom!

A' Földi Istenek külső palotájokba, a' kanyargó utakba ki tanúlt, a' Conventionális Békókhoz szokott mesterei a' színeskedésnek, még Barátjaiknak üress szívekhez is hoszszasan, és kerülve jutnak — és valaminthogy a' Vég pontok soha meg nem érik egy mást, úgy azok is egymástól örökkre távol maradnak. — Ellenben a' nemes, és egyenes szívvel bírók alig látják meg egy mást, és már Barátok. — Még a' viszontagságok, és szerentsétlenségek is hármoniára vonszák szíveket! Ez érzékeny elmélkedésem okozza bennem azon szívevágyódást, hogy Barátomnak nevezhesselek, és viszont tőlled neveztessem. — Károllyban egyszeri látásod azon Szent tűzet ébresztette fel bennem, melly nélkűl az Emberek élete puszta és gyönyörűség nélkűl való; Meg engedsz hát nékem, hogy Barátomnak szóllíttalak meg, 's Tőlled viszont azt kívánom.

Irásaidnak ki adások iránt ennek előtte egynehány Holnapokkal válaszoltam, 's kívánságod szerént a' dolgot tellyesítettem, de tsudálkozással látom, hogy még kezedhez nem ment, de még tudósíttást se vettél róla, holott Csereynek, a' sógoromnak meg irtam: Utasíttásod szerént az ifju Doctor Patakihoz küldöttem, mellynek vétele felől tőlle írást is vettem, azon igéret mellett, hogy Fried Úrnak kezébe fogja szolgáltatni: szeretném minél hamarébb a' dolgot, mibe légyen, tudni, azért, kérlek, rövid idő̋n tudósítsts. —

A' Themistoclest magam meg olvastam: le nem írhatom azon gyönyörűséget, mellyet érzettem, a' midőn abba a' tiszta Hazafiui érzést és virtust a' leg szebb és elevenebb színekkel elő adva láttam. Az alatt járni nem tudó Magyar Írót felemeli ez a' fényes Plánéták közé fellyebb és nagyobb ditsősséggel, mint a' Blanchartot tünö Gollyóbissa. — —

A' Cservenkával lett beszélgetésednek le írását kedvesen vettem, ezt én Kuffsteinba' egy paraszt kevéllységgel biró alatt járó léleknek esmertem; 's e' szerént azt gondolhatná valaki, hogy emlékezete bennem semmi érzést nem okozott. De ellenkezőleg vagyon a' dolog, mert komor gondolkozással tölt el szívem, a' midőn azt vevém eszembe, hogy nagyobb része a' Föld lakossainak Cserven-

k á kból áll, 's tsak nem Ember gyülölővé levék, a' midőn az Embert, a' Teremtésnek közép pontját annyira meg alatsonítva, 's a' czéltól meszsze esve tapasztalnám. — De egy képzelet a' másikát fel ébresztvén bennem, tsak hamar a' leg édesebb meg elégedéssel magossra emelkedett Lelkem, 's így gondolkodtam magamba: Hogy ha nem lettenek volna Jóniának fonnyadt Polgárai, az Isteni Aristidesek és Epaminondások' Kolossusi nagyságra emelkedett Lelkeik, magok méltóságokba egészszen mais nem láttatnának. — És ha Athenásnak el metsevészet dühös idétlen polgárai nem lettek volna: vallyon olly méltósággal innáe Halálát poharából Themistokles?

A' Barkóhoz írott leveletis[1] meg olvastam, elégnek tartom én azt egygy Barkótól, ki nekem egy alkalmatossággal Kolozsvárt a' Diétán ezt mondotta: Ich bitte Sie um Himmels Willen, sprechen Sie das verhaste Wort *Freyheut* nicht aus. — Mellyre azt feleltem neki: Ja das verhaste Wort, ohne welchen [!] der Mensch bis zum unvernünftigen Tier [er]niedriget wird. — Elég, mondom, egy Barkótól, hogy egy olly munkát, mellyben nem a' fejedelmek keménysége, hanem kegyelme ditsértetik, meg ditsért.

A' Kantzát itt tartóztattam a' Legényeddel egygyetértve, mert bizonytalannak tartottam tsak egyszeri hágatással el küldeni.

Küldött levelembe Pünkösdre hívtalak vala, de ezen szerentsémtől meg fosztatván, egészsz reménységgel vagyok, ha későbre is, [hogy] házamnál ölelhetlek. Vagyok

Kedves Barátom Hív Barátod Szolgád

B. Wesselényi Miklós mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

769.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

nagy érdemű Barátom!

Betses levelét ma venni szerentséltettem, meljre sietek válaszomat meg tenni: hogy Csokonai érdemlet emlékezet oszlopa álítására mentül hamaráb buzdíttasson a Haza. A Tek. Urnak 27-dik

[1] L. a 476. szám alatt közölve.

Aprilisban hozzám küldeni méltóztatot érdemes levelébe ez tárgyot illetők ezek valának:

«Eszt a fel tétet leg jobb volna ugy vinni teljesedésre, ha az Uiság levelek által collecta hirdettetnék. Igy látom Bürgernek munkáibul is, hogy nékie collecta szedettetett, az oszlopot osztán azon Summához kellene alkalmaztatni, a melj be gyűlne. Illő, hogy ezen hirdetést az a szép lelkű férfi tegye meg a Haza előtt, a kiben a gondolat támadott, sikere bizonyosson lészen a hirdetésnek, mert Bihar V.megyének egy Szaka (Sárréti processusnak hivják) 2 koszorút küldött be Debretzenbe, hogy függeszszék sirfájára. A Sárréti processus; az az, az azon tájékon lakó Ref. Predikátorok.

«Sallust aszt mondgya a nagy Emberek képirül, hogy azoknak meg látása virtus szeretetit lobbant a szivekbe, 's tudgyuk, hogy Themistocles nem álhatot a Miltziadesnek emelt oszlop miatt. A' mi Csokonaink oszlopa Haza szeretetet és nyelv szeretetet fogna tanitani. és tanithatna é jobbat, szükségessebbet?

— — — — «Athenanak kül várossa, s Romának via Appiája rakva voltak ilj emlékeztető oszlopokkal, s a Nemzet betsülni tanulta magát, pedig Rousseau aszt mondgya, hogy ezen kell kezdenünk a dolgot, midőn egy el aljasodott Nemzetet fel akarunk emelni.»

Éppen midőn ezen levelemet irnám, küldé a nénéın, Wesselényiné azon 2 könyveket, meljeket hozzája a Tek. Úr a nékem való kézbe szolgáltatás végett küldött, alázatossan köszönöm ezen szives Baráttságát és minden hiba nélkült fogom köszönettel viszsza küldeni, miheljt által leveledzem; beléjek tekintvén, ugy látom, sok hasznokat vehetem, főb kép a Magazin der Rostischen Kunst Handlung-nak; ide le irva közlem azon ki nyomott gemmák Specificatioját, meljek nállam meg vannak, küldök spanyol viaszba is ki nyomva 2 gemmat.

A Magyar dolgokra tartozó Bibliotheca meg vételivel, és le hozatásával a Tek. Úr Hazájának olj ditséretes szolgálattyát mutattya. melj köz háládásra méltó. Cathalogussát, de még inkáb magát ezen betses gyüiteményt szeretném látni, és ohaitanám, hogy ha azt Tek. Úr maga meg nem tarttya, kerülhetne olj kezekre, meljeknél érdemlet Betsbe, tekintetbe volnának ezen könyvek. A Hazai dolgokat illető Frantzia, Deák, Német, Olasz nyelveken nékem magamnak is szép és ritka heljt találtatható gyüiteményem vagyon. Nagyon le fog a Tek. Úr engemet kötelezni, ha ezen könyv gyüitemény meg vevé-

sérül annak ideibe tudósitani méltóztatik. Meg változhatatlan egyenességü tisztelettel lévén a

Tek. Urnak! alázatos szolgája, igaz baráttya
Kraszna 2-a Juny 805. Csereÿ Farkas mp.

Gemmae in Sulphore rubro expressae.

1. Romulus. 2. Numa Pompilius. 3. Ancus Martius. 4. Caput Senatoris. 5. L. J. Brutus. 6. Cicero. 7. id. 8. id. 9. id. 10. C. Marius. 11. Strabo. 12. Val. Publicola. 13. Mecaenas. 14. T. Q. Flaminius. 15. Martialis. 16. Pompejus. 17. Cneius Pomp. filius. 18. Sylla. 19. Marc. Jun. Brutus cum pugione. 20. id. 21. M. Arrius miles Rom. 22. Caput Cons. incogniti 23. id. 24. id. 25. C. J. Caesar. 26. id. 27. id. 28. Lepidus. 29. Augustus. 30. Augustus Q. Livia. 31. Livia. 32. ead. 33. ead. *34. Cajus. 35. Lucius.* 36. id. *filii M. Agrippae.* 37. Drusus Tiberii filius. 38. id. 39. Antonia minor. 40. Germanicus et Agrippina. 41. Caj. Caligula. 42. Messalina Claudii uxor. 43. Agrippina Mater Neronis. 44. Otho. 45. Vitellius. 46. Vespasianus. 47. Domitianus. 48. id. 49. Matidia Trajani soror. 50. Sabina uxor Hadriani. 51. ead. 52. Hadrianus et Antinous. 53. Antinous. 54. id. 55. Faustina uxor Antonini. 56. Faustina uxor Marci Aurelii. 57. Crispina uxor Commodi. 58. Pescennius Niger. 59. Albinus. 60. Julia pia Septimii uxor. 61. Caracalla. 62. idem. 63. Maximinus. 64. Femina ignota. 65. Alexander Magnus. 66. idem. 67. Meleager. 68. Pyrrhus ex Maced. 69. Demetrius III. Rex Syriae. 70. Mithridates R. Parti. 71. Prusias R. Bithiniae. 72. Bixas fundator Constantinop. 73. Hamilcar. 74. Unus Graecus heros. 75. Incognita. 76. Roma Dea. 77. Quadriga. 78. Theseus occidens minotaurum. 79. Theseus qui sub lapide quaerit Patris arma. 80. Judicium Paridis. 81. Diomedes cum Palladio. 82. Jason cum ave sfinx. 83. Achilles. 84. Achilles a milite bajulatus. 85. Aedipus, qui cum Sphinge loquitur. 86. Pyrhus, qui occidit Polyxenam ad sepulchrum Achillis. 87. Medusa. 88. Plato. 89. id. 90. id. 91. Socrates. 92. Aristoteles. 93. Phocion. 94. Apollonius Tianeus. 95. Aristomachus. 96. Antisthenes. 97. Epicurus. 98. Philemon poeta. 99. Virgilius. 100. Seneca. 101. Petrarca et Boccaccio. 102. Philosophus ignotus. 103. Jupiter. 104. Jupiter rex. 105. Jupiter Ammon. 106. Jupiter Serapis. 107. id. 108. Jupit. Serap. et Isis. 109. Annubis. 110. Ganimedes. 111. Hercules. 112. id. 113. id. 114. id. 115. id. 116. id. 117. Hercules juvenis. 118. Hercul.

juvenis occidit Serpentem. 119. Hercules taurum portans. 120. Hercul. aves Stimphalides occidens. 121. Hercul. Farnesius Romae. 122. Hercul. et Jole. 123. Jole. 124. dto. 125. dto. 126. dto. 127. Mercurius. 127. Aesculapius. 128. dto. 129. Apollo et Diana. 130. Diana venatrix. 131. Apollo. 132. dto. 133. dto. 134. dto. 135. Minerva. 136. dto. 137. Miles. 138. dto. 139. Victoria. 140. dto. 141. Vulcani officina. 142. Venus. 143. Venus in balneo. 144. Venus cum Cupidine. 145. dto. 146. Amor. 147. dto. 148. Cupido et Psyche. 149. dto. 150. dto. 151. Ceres. 152. dto. 153. Bachus. 154. dto. 155. dto. 156. dto. 157. dto. 158. Silenus. 159. dto. 160. Faunus. 161. dto. 162. dto. 163. Satyrus. 164. dto. 165. Una Bachantum. 166. dto. 167. dto. 168. dto. 169. dto. 170. dto. 171. dto. 172. Bachanalia. 173. Priapi Sacrificium. 174. Priapus. 175. Leo. 176. dto. 177. dto. 178. Tigris. 179. Taurus. 180. Ignota imago. 181. Sphinx. 182. Aquila. 183. Cassio. 184. Imp. Carol. VI. 185. Regina ignota; praeterea 27. frusta ignota in variis pressis.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

770.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ér-Semlyén 4. Jún. 1805.

Édes barátom,

A' Schræmbl nyomtatóműhelyének mostani birtokosa, Schindelmayer, Májusnak 22d. felel levelemre, 's azt írja, hogy epistoládnak 500 exempl. Hartleben Pesti könyváros barátjához útasította. Én tehát néki a' mai postával írok, hogy kétszáz exemplt 1 forintjával a' te számodra adjon-el, melly (ha Junker a' képet elkészítette és Schindelmayer az Epistola nyomtatványihoz tett belőlök eggy eggy nyomtatványt) a' mostani Pesti vásár alatt alkalmasint el is kél, ha t. i. ezen két száz exempl. alá értem azon 50 exemplt, mellyet általa Sopronyba és a' más 50t, mellyet rész szerint Pozsonyba, rész szerint Győrbe hagytam küldeni. Kapsz azon felűl, barátom, eggy két velint is, de csak akkor, ha kezemhez érkezik a' csomó.

Kérlek, ne halaszd sokára Epistoládnak Német fordítását visszaküldeni, hogy a' Magyar textushoz azt is hozzá nyomtathassam, és Schillernek 's az Allg. Lit. Zeitg. Irójinak megküldhessem. Csereynek, a' B. Wesselényi Miklósné testvérjének nagyon megtetszett Epistoládd

eggy Nagy Gábor nevezetű Debreczeni Prókátor barátom pedig — (eggy igen jó fő!) azt írja, hogy Hymen még soha így nem apotheizáltatott. Nem én így még soha, édes barátom, és ez a' mennyei költemény az én nevemet el nem fogja veszni hagyni.

500 frtot e' napokban indítottam Bécsbe, Udvari Agens Sok Urnak kezeihez olly végre, hogy mihelyt levelek által a' Typografus köztt és közöttem megkészűl az alkú, a' pénzt adja által neki a' Msttal eggyütt, melly 3 darabból áll most, t. i.:

T. 1. Szívképző Regék 2 könyvben.

T. 2. Ossiánnak 7., Denisnek 2 énekei, és a' legszebb darabjai a' Messiásnak.

T. 3. Emilia Galotti és Minna v. Barnhelm.

Eddig Rochefoucauldom kezeid köztt van; Németh azt írta Apr. 28d., hogy kevés napok alatt küldi hozzád. Szeretném, ha a' rövid Praefatióját megírnád hozzá, és osztán felküldenéd Schindelmayer Typographusnak olly rendeléssel, hogy az várja eránta levelemet. Te tudod, hogy én ismerem a' te dicséreted' becsét, és ott a' hol helye volt, elég bátor voltam azt tőled kérni. Itt annak nincs helye. Itt csak azt várom, hogy Rochefoucauldnak add liter. notitiáját, és, ha jónak látod, arról szóllj, hogy nyelvünk mennyire anschmiegolhatja magát a' franczia dictio képzelhetetlen elegantiájához.

Bár csak Weber, a' ki eggy valóban tiszteletes ember, el ne csúfítaná Mythologiádat valamelly csuda rezekkel! — Gyermeki Bibliothekádnak szívesen örvendek. Élj szerencsésen, kedves barátom, és szeress továbbá is,

tisztelő barátod
Kazinczy.

Vagy e te már festve? Kérlek, ejtsd módját, hogy légy. Miért ne csinálja a' jó ember ezt az örömöt azoknak, a' kik égnek ismerni azt, a' kit szeretnek, csudálnak?

Kivűl:

d'Ér-Semlyén.

à Monsieur Monsieur Jean de Kis, Pasteur de l'Eglise Evangelique de Nemes Dömölk.

p. Pest, Veszprém Kis-Czell,
Nemes-Dömölk.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

771.
Kazinczy — Raics Péternek.

Ér-Semlyén, Jún. 4d. 1805.

Nagy bízodalmú Drága Jó Uram Professzor Úr,
rég olta tisztelt kedves barátom!

Ma veszem Schindelmayer Bécsi Nyomtatónak tudósítását, hogy azon Epistolának, mellyet a' mi közös barátunk Kis, házasságomnak hírét vévén, hozzám írt, minden nyomtatványait leküldötte Hartlében Könyvároshoz Pestre. A' munka előtt Kininger után Jóhn által metszett képem fog állani, és e' miatt az Epistola, noha eggy árkusnyit sem tészen vastagsága, 1 fton fog árúltatni, mellyet az, a' ki tudja, hogy Johnnak hasonló nagyságú mívei 1 f. 30 xrával árúltatnak, és hogy a' réz 180 ftban vagyon, soknak nem tarthat. Olly rendeléseket tettem, hogy Kisünknek 200 exemplár adattassék-el, 's e' végre kérem az Urat Prof. Urat is, hogy szenvedje-meg alkalmatlanságomat, ha 50 nyomtatványt az Urhoz küldetek, 's arra kérem, hogy az értek begyűlendő 50 frtot méltóztassék Kis barátunknak megküldeni Nemes Dömölkre. Az Epistola Schillernek lelkével vagyon költve, 's elömlött rajta a' szívnek legszentebb, legédesebb érzéseivel a' legszebb magyarság és classica eruditio. Literaturánk szebb productumot nem mutathat, 's tartoztam ezen tekintettel barátomnak, kinek hajlandósága életemnek legszebb örömei közzé tartozik.

Képemben sok hasonlatosságot találnak a' kik ismernek: de az εις το κρειττον a' büszkébb Festőket arra ragadozza, hogy a' főből *idegen* főt csinálnak. A' jobbik szem nem a' maga helyén áll, a' homlok pedig ki van nyomva fekvéséből. Az aljban *fellobban* a' villám, de *nem sújt!*

Végye az Úr, Prof. Úr bizodalmomat tiszteletemnek 's barátságomnak jelenségétűl, 's érezze, hogy gyönyörködöm azon, hogy az Urat barátságos tiszteletem felől bizonyossá tehetem. Az Úr elősegéllette a' *Jót!* és a' ki ennek barátja, barátja az Úrnak is.

Társainkat méltóztassék az Úr nevemben idvezleni. Gyúladjanak-fel az olly szép példára mint a' Kisé, kinél édesebb szóllású fija a' mi anyánknak nincs.

Maradok hív tisztelettel 's barátsággal
Az Úrnak Prof. Úrnak alázatos szolgája:
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a soproni evang. lyceumi önképzőkör levéltárában.]

772.

Szombathy János — Kazinczynak.

S. Patak. 4-a Jun. 1805.

Tekintetes Úr

Drága Nagy és Jó Uram!

Nékem úgy látszik, hogy a' kis *Orthographia Vngarica*, ha egy részről keveset ád is, azt más óldalról bőven ki pótolja. Ugyan is, ő belőle láthatni azt, mitsodás vólt a' *Magyar Literatura* a' maga böltsőbeli tsetsemőségében. Légyen hát ő a' maga neméban tsetsemő; a' Silvester múnkája gyermek; a' Molnár Albert Magyar Grammatikája fel-serdülő iffjú, 's így tovább-tovább a' Debreczeni Magyar Grammatikáig, a' melly már megért idejű férjfiú: így-is megmarad az ő gyenge idejének méltó kedvessége. Melly nagy betsben tartjuk az 1540. tájban született bárdolatlan nyomtatványokat! talán nagyobban, mint a' nyomtatás mesterségének Amsterdámi remekmunkáit. Melly nagy betsben tartanánk, ha az 1-ső Mátyás Király idejében nyomtattatott valamelly Magyar könyvetskét, ha tsak egy kis kalendáriomotskát mutathatnánk-is! Továbbá láthatni ezen könyvetskéből, mit dolgozott a' Reformatio, ha szintén tsak oldalaslag-is, a' Magyar Literatura körűl, 's mitsoda bé-hatása vólt abban. — De még azt-is tanítja ez, melly hasznos dolog légyen a' tudományok elő-menetelére, tsak az apróbb könyveknek is közönséges könyvesházakban való öszve-szerzése 's meg-tartása. Be nagy örömére lett vólna a' híres Molnár Albertnek, ha ezt a' kis Orthographiát és a' Silvester Grammatikáját láthatta vólna. De ő, a' ki pedig sok régi ritkaságokat fel-keresett 's ki-is nyomtattatott, ezek felől nem tudott semmit-is: mellyre nézve a' maga Magyar Grammatikájának (Hanov. 1610. 8°.) Előljáró Beszédében így panaszolkodik: «*Ego quem sequerer, quemque fugerem, habebam prorsus neminem.*» Ugyan ottan azt-is írja maga felől, hogy a' Székely István Krónikájánál, melly 1558-ban jött ki, régibb Magyar könyvre nem találhatott. El-hiszem, nagyon el-bámúlna, ha láthatná a' Sándor István Úr Magyar Könyves Házából, hogy már a' Székely István krónikája előtt leg-alább 27. Magyar könyvek ki-jöttek vólt nyomtatásban, 's még most-is sajnállaná, hogy azokat nem láthatta. — Meg-érdemli hát sok tekintetből ez a' könyvetske (úgy tartom), hogy Silvesterrel eggyütt újra világot lásson.

A' mi már nézi ennek az ő Szerzőjét, az egyenessen Reformatus ember vólt, sőt Reformator. Meg-tetszik az e' következendőkből

1-ször. Mert az egész Előljáró Beszédjének az a' Summája hogy a' Sz. Irást minden ember olvassa; sőt ezt az Orthographiát-is épen abból a' tzélból írta, hogy a' kösség is meg-tanulván Magyarúl olvasni, olvashassa a' Bibliát. «*Erre kedig,* úgymond, ***hoǵ az kesegh es olvashassa az szent írást*** 's a' t. *Meg kell azert azt nekönc tanulnonc, hoǵ* ***olvashassuc minnaian az szent írást*** 's a' t. Sőt már a' titulussában is ide néz, fel-tévén sz. Márknak ezen szavait: *Nem azért tével'getec é, hogy az irásokat nem tuggatok.* A' Sz. irás olvasásáról való ezen tudomány pedig, különösen a' Reformatorok értelme, 's reformálásoknak egy nagy eszköze vólt. Innen eggy 1544-ben készült Énekben így írnak: *Nézz, én azt mondom, jól te az szent irásra.* Továbbá: *Semmi ninczen erről lám az szent írásban.* Más Énekben pedig, melly 1549-ben iratott Tállyán így panaszolkodnak a' régibb időről: *Az Bibliának nem vala hire.* 's a' t. — Ellenben tudjuk, hogy még 1626-ban is, *Káldi György* az ő általa Magyarra fordittatott Bibliához ragasztott *Oktatásban* azt sürgeti: *Nem szükség hogy mindnyájan olvassák a' Szent Irást.*

2-szor azt bizonyítják ugyan azon Előljáró Beszédjének ezen szavai-is: «*hoǵ tudacozhassonc az Isten acarattairul, es, hoǵ* ***enni soc tévelgesbe*** *leǵen mihez tamazcodnonc.* Szokott szollások vólt ez az akkori Reformatoroknak, melly szerint tévelygésnek nevezték azon vallásbeli régibb értelmeket és szokásokat, a' mellyeket ők reformálni kivántak. Fel-teszek vagy két példát azon régi, épen Reformatiókori Énekekből, mellyek ki adattak, a' többek közt, Molnár Albert által, a' Jubilans esztendei Predikátzio véginn, Oppenheim, 1618. 4°. Eggyik így végződik:

> *Ezer öt százban és negyvenkettöben Mikor irnának, ezt szerzéc énekben, hogy keresztyénség vala* ***tévelgésben.***

Másik (mellyet fellyebb is emlitettem 's épen 1549-ben iratott) így:

> *Tállyán ez kele úy esztendöben Ezer ötszázban negyvenkilenczben, hogy fel ébrüllyen minden Istenben. senki ne éllyen már* ***tévelgésben.***

3-szor. a' Tíz Parantsolat-is Reformatort bizonyít, melly meg tetszik a' 3dik Parantsolatból (ekkor még úgy számlálták), mellyet így ád elöl, még pedig különös magyarázattal: *Meg emlékezzel rola,*

hogy az Szombatot szenteld, az az szent dolgokba foglald. — Ellenben a' Nagy-Szombati Agendarius (melly ki jött 1596-ban) pag. 84. igy ír: *Az harmadic parancholat im ez: Meg emlekezzel rulla, hogy az innepet meg szenteld.* A' Canisius Péter Magyar Catechismusában pedig így van: *Meg emlekezzel róla, hogy Ünnepeket szentelly.* (Nyomtatt. a' többek közt Budán 1735. 8º.) Épen így van ez azon Öreg Katekismusban-is, a' melly a' Normalis Könyvekkel eggyütt jött ki Budán 1781. 8º. Igy van a' Kassai ABCes könyvben is, melly ki jött 1768ban 's a' t.

De az Angyali Üdvözlet is tsak félen vagyon ezen orthographiában, ha öszve vetjük azzal, a' mint vagyon az említett Canisius Péter Catechismusában: mert ki van ez hagyva: Sancta Maria Mater Dei ora pro nobis penatoribus etc. — Azt-is láthatjuk hát innen, hogy mitsoda gráditson állott akkor a' Reformatio; mert bizonyos az, hogy sok régibb vallásbeli szokások a' Reformatusoknál is megmaradtak soká: p. o. az óltárok meg vóltak 1552dik esztendeig. Prinyi Gábor, az a' buzgó Reformatus Úr, az ostyát, keresztet 's hasonlókat, nem tsak el nem hagyta; de az azokat el hagyni akaró Papokat nem is szenyvedhette. Conf. Lampe H. E. H. p. 138. Méltó meg nézni erre a' dologra azt-is, a' mit jegyez meg Bod Péter Gál-Szétsi Istvánról. Magy. Ath. Lev. 90.

Hátra vagyon még az a' kérdés, hogy nevezet szerint vallyon ki lehetett ezen könyvetskének Írója? Én erre bátorkodom azt felelni, hogy nem más, hanem *Batízi András* vólt. Okaim ezek:

1. Mert az akkori Reformatus Irók 's közönségessen is az akkori Reformatorok közzűl, egyedűl tsak ő reá illenek a' *B. A.* betűk.

2. Mert épen azon időben nyomtattatott ki az ő kis Katakésisse Krakkóban, mellyel éltek sok ideig a' Reformatusok. Egész gyönyörűséggel néztem ezen dologra Sándor István Urnak Magyar könyves Házát, a' hol Lev. 2. ezek vagynak:

> *1549. Krakko. Igaz Irásmódjáról való tudomány magyar Nyelven 8º.* (Tegyük hozzá ez eredeti ki-adásból: Irta B. A.)
> *1550. Ott. A' keresztyéni Tudományról való rövid könyvetske. 8º. Ir. Batizi András.*

Ha a' katekésissének ezen első ki adását meg lehetne kapni, 's az írás módját látná az ember benne: az is igen nagy erősség lenne az Iró felől. Meg van a' Debreczeni Colleg.ban; de nem tudom mellyik ki-adás.

3. Az Előljáró Beszédjében 's másutt lévő ezen irás módja: *Ammi Üdvözitenc: ac* ***kessègh*** 's a' t. mint egy ujjal láttatik mutatni Dévai Mátyásnak: véle egy értelemben lévő kedves társára. Annak a' Dévainak, a' kiről mondja Silvester, hogy: *Devaius nostr literis perdidit hujus articuli extremam literam et adversam sequente litteras immutari dedere . . ab barát, ac Christus etc.* (NB. Úgy gondolom, hogy ezen Jegyzése Dévainak tsak kéz irásban vólt, 's úgy is maradt.) Már pedig Dévai Mátyás és Batízi András eggyütt reformálták Ujhelyt, eggyütt Drágfi Gáspárt: a' honnan eggyütt is szoktak járni a' Historicusoknál. Lásd Lampe H. E. H. p. 70: 127: 598. Eggyüvé köti Pázmány Péter is a' Kalaúzban. És hogy többet ne említtsek, *Schesaeus* igy adja elől ezt a' két Reformatort:

«*Excellens etiam Dévaij pietate* ***Mathias***
«*Dicendi voluit tanta ubertate, Lutheri*
«*Vngarici ut vulgo praeclarum nomen haberet.*
«*Huic etiam* ***Andream Batysi*** *iunxisse licebit.*
«*Is verum ardenti flagrabat amore docendi,*
«*Non aliis virtute minor, pietate vel arte.*» Ruinae Pannon. L. I. ex edit. Ederi. Cibin. 1797. 4°. pag. 53.

Meg-jegyzést érdemel az is, hogy valamennyi Magyar könyvek ki jöttek a' XVIdik Száz közepe tájánn 's az előtt Krakkóban, azokat mind Zemplén és a' véle szomszédos Vármegyebeli Irók készítették. Komjáthi Benedek, a' ki a' Sz. Pál Leveleit ki adta 1533-ban, a' Prinyi Gábor Özvegyénél lakott vagy Abaújban vagy Zemplénben. Gálszétsi Ist. és Ozorai Imre Zemplén Vármegyéből valók vóltanak. Benczédi Székely István Liszkai, Szikszai és Gönczi Tanító vólt. Mind ezeknek munkáik Krakkóban jöttek ki. Lásd *Sándor István* Könyves Házát.

Ezek közűl való vólt Batizi András is. Tanúlt ő Vittenbergában 1541ben. A' Hazában vólt Ujhelyi, Erdődi, és Tokai Prédikátor. Az első Reformatorok közzűl való vólt; de *Helveticae Confessionisnak* tsak Prolepsis által lehet mondani; mivel Magyarországon 1567ben vétetett bé először a' Helvet. Confessio; meg tartatván mindazáltal az Aug. Confessio is. Az Aug. Confessiot tartotta Batizi András is (Lampe H. E. II. pag. 93.), úgy mind az által, hogy az Úr Vatsorájára nézve a' Helvetziaiakkal értett, valamint Dévai Mátyás is, és mások. Az ő kis katekésisse kézi könyv vólt sokáig a' Reformatusoknál. De hibásan irja Bod Péter: Magyar Ath. Lev. 32.

hogy Batizi *Mihály* írta vólna azt. A' hibát vette Lampeból, a' ki így ír H. E. H. p. 127. *Antiquissima est Catechesis Reformatoris Michaelis Batisii, ejus qui ... Ujhelyim reformavit.* Ez tsak siető penna hibája: mert hogy Ujhelyt Batízi András reformálta, azt tanítja maga is Lampe p. 70: 97: 598. Jól írja Bód Péter is Dissert. de Reformat. Hung. Ministris: «*Batizi Andreas, primus (olv. primis)* «*hic fuit ex Reformatoribus Catechesin fidei rudimenta complecten*-«*tem ediderat, quae diu in usu fuit etc. loco normae discentibus.*» Vid. *Gerders. Scrin. Antiquar.* T. VII. p. 352.

De elég légyen ennyi Batiziről 's az ő kis könyvéről (ha helyesen találtam az ő munkájának), mert már a' Levelem egész Dissertatióra változott. Meg nem álhatom mind az által, hogy ennek ki nyomtattatására ujra ne indittsam kérésemmel a' Tektes Urat. És vajha találkozna valaki, a' ki több illy régi ritkaságokat is ki nyomtattatna a' közönséges haszonnak tekintetiből. Illyenek vólnának Szikszai Fabricius Balásnak Halotti Oratioi, mellyeket mondott Prinyi Gábor, Ország Ilona, Balsarati Vitus János, és Székely Klára felett, 's más hasonlók.

Baksai Ábrahám Selmetz-Bányai fi, hogy valami Magyar munkát adott volna valaha ki, vagy hogy a' vallást tzélozó intézetekben bele is avatkozott vólna, annak semmi nyomát nem láttam.

Többire maradok egész tisztelettel —

a' Tekintetes Úrnak alázatos szolgája
Szombathy János mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

773.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér Semlyén 5-a Jun. 1805.

Eddig tehát az én barátom a' boldogság karjai közt él! — Vettem mind az ide, mind a' Kázmérba írt leveleket. Az Úr érzi, ki a' barátja, hogy nekem jött a' hirrel feldicsekedni; sőt hadd légyek igasságos magam eránt, az Úr csak háládatlan nem akarna lenni — azt fizeti vissza, a' mit én cselekedtem az Úrnak, feldicsekedvén a' magam boldogságommal. —

A' Kázmérba írt levélben sok lelket emelő dolog van. Szeretem látni, hogy az Úr érzi a' maga becsét, 's sanda bántójit meg-

veti. Ők nem is érdemlenek egyebet. Azonban minden bosszúság nélkül meg is kell sújtani, mert ki nem tesz róla, ha a' veszett kutya mindég bántja. 'S ha ezt szabad, miért ne volna — — — — azt mondja Cicero a' Philippicában.

Édes barátom, az Úr nekem örömöt szerezvén hogy meg házasoda, egyszersmind kínt is szerzett, meg nem írván, ki az a' Jeanette? honnan vette? etc. etc. Hogy hát mind ezeket tudjam, jőjjön az Úr Semlyénbe még e' héten. Tegnap felment az Anyám Regmeczre, «csak magam vagyok ide be», a' régi nóta szerint.

A' megírt könyveket tehát tartsa-meg az Úr, Cicerót is adja oda, 's énnékem pedig még adjon szállást az ott maradtakra nézve Talán Institóris Mosóczy elhordja. Jőjjön, kérem, az Úr, vagy ha nem jöhetne, a' mit igen sajnállanék, írjon-meg mindent első postával.

Kivűl:

à Monsieur Gabriel de Nagy, Assesseur du Comté de Bihar, & Avocat.
à Debrecin.

Azon esetre ha Nagy Gábor Úr nem volna oda haza, a' levél adassék-bé Tiszt. Voschitzné Asszonynál.[1]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

774.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Barátom!

Épen most veszem Máj 22dikén írt leveledet, mellyet, valamint minden leveledet, a' barátságnak Angyala maga diktált.

Azt mondod ebben: *még ma is azt hiszem epistolád felől, a' mit iránta utolsó levelemben írtam volt.* Én, Barátom, még semmi leveledet nem láttam, mellyben epistolámról szólltál a' vagy tsak tudtomra adtad volna annak hozzád érkezését. — Kérlek, ha mi fontos van benne, add újra tudtomra. Irj egy úttal arról is, mit tudsz a' concurráló irásokról, én semmit sem hallok felőlek.

Rochefoucauld még nem jött hozzám: épen most írja Németh, hogy már le van írva, 's elhozhatom, v. elküldi. De írja azt is, hogy

[1] Nagy Gábor a levél külsejére a következőket jegyezte: «Vettem Jún. 6-kán 805. ki mentem még azon nap Semlyénbe feleségestől. és viszszajöttem Jún. 8kán estve.» — A levél zárlatán piros pecsét.

lába' rheumatismusa vagy mi más bajja annyira ment, hogy a' pöstyéni feredőt kell meg próbálnia, a' hová a' héten el is szándékozott indulni.

A' múlt hónap elein Győrben lefestettem magamat, eddig Németh bizonyosan útnak inditotta képemet feléd.

A' Német forditást, minthogy úgy kívánod, mihelyt két nap múlva haza megyek, revideálom, 's küldöm. Fogadd-el példa nélkűl való szeretetedért a' háládatosságnak szent tsókját

Pápa. Jun. 6dikán 1805.

örökké tisztelő barátodtól.
Kis.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

775.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

tisztelt érdemes Barátom!

Betses levelét az ahoz kaptsolt, Sógoromnak szólló, levéllel edgyütt éppen akkor vettem, midőn indulni akartam Temesvárra: a Sógoromnak szólló ékes és okos levelet azonnal kezébe küldöttem, magam pedig utamot foljtatván, s a kedvező Egek kegyelmébül szerentséssen meg járván, viszszá érkezésemmel kötelességemnek ismerem ezen tudósitó levelet tiszteletére botsátani. Hogy gemma béli kevés gyüiteményem a Tek. Urnak tettzésére vagyon, örvendek. Én a Mesterség minden ágainak tisztelő Betsülője vagyok, és a mennyire keskeny határok közzé szoritot tehettségem engedi, gyüitem is azokat, leg aláb nagyob gyönyörüségemnek, és foganatossabb örömömnek tartom pénzemet ezekre forditani, mint a nagyobbára idegen tsalárdokat hizlaló Pharao Bankba, vagy alatson hiválkodás tárgyaira vesztegetni azt. Szeretem az olaj Festéseket és ezekbe főbb képpen a Történetek ábrázolását kedvellem; egy nagy szivü és Hazája Boldogitásáért nemes elszánású áldozatot tett férfiúnak Képe szivem leg belsőbb részeire hat — és nemes részeit buzdittya fel bennem. — Érzékenységeimnek van nehány igen szép festésem, és várok közelebbrül Kolonicbul is nehány darabokat, meljeket ott vásároltak számomra; — a réz mettzésekbe is nagy Örömömet lelem és ezekbül is alkalmos gyüiteményem vagyon, meljet egy igen kedves

emlékezetü testvér Bátyám gyüitöt nagyob részint, ki Amerikába való utazása közben viszszá térő uttyában Német országon soha egészszen meg nem enyhülő bánatomra meg halálozot. — A Régiség-mesterség míveibe nagy a gyönyörüségem és lassanként azokbul is szerezgetni igyekszem — eddig elé igen keveset gyüithettem — vagyon nehány Herculanumi edényem, nehány Bálvány-siró edény. Temető Boltokba égő métses edény — de reméllem, jóra tzélozó igyekezetemet többekre is segitik az Egek. Eddig elé leg több költségembe került kő és értz béli gyüiteményem, és ennek tökélletesitésén fordítván különös figyelmemet — most két esztendeje Lisabonbul hozattam meg a *Nemes köveknek* minden nemeit mint egy 279 darabba, ez ékes diszt ad annyival inkáb gyüiteményemnek, mivel a két Magyar hazába melj kö béli gyüiteményeket eddig láttam, a Nemes kövek hijánosságával találtam azon gyüiteményeket, — mel hogy hijánosság légyen, a Tek. Úr maga is heljbe hadgya. — Az egyéb Értz és köveim többire mind idegen országiak, mivel a Haza bélieket tserébe kül földre küldöttem, már most a haza bélieket kezdem gyüiteni. — Nagy Gábor Barátunk szerentséjin örvendek álandós tartását a leg egyenessebb szivbül kivánom; jövő Postán magam is irok nékie. — Ha meg tudhatnám, mikor lészen a Tek. Úr Sibón, magam is oda mennék akorrá — tsak ugyan fel tételem, hogy ezen a nyáron tiszteletére mennyek, és ha tsak rövid ideig is az élet azon igaz örömeit érezhessem, meljet örökre érezni ohaitanám, t. i. egy egyenes, okos, érezni tudó Barátommal társalkodni. A leg tökéletessebb tisztelettel vagyok a

Tek. Urnak! alázatos szolgája, baráttya
Krasznán 8-a. Jun. 805. Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

776.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

10. Jún. 1805.

A' Sylvester Grammatikájának Praefatiója is derekasan készül. és mához eggy hétre a' Mst által küldöm az Urnak, hogy tégye azt a' barátságot, és adja által Pesten Eggenbergernek. — Ne felejtsen-el az Úr azokkal szóllani (tudja hogy csak két embert értek alatta), a' kiknek l e h e t e s z e k, — Csokonai eránt mondom. —

Sándornak munkája sok kötet: nekem csak az a' darab kellene, a' mellyben pag. 2-a a' legrégibb nyomtatású Magyar könyvek felől szóll; oda provocál Prof. Szombathy Úr. — Éljen az Úr szerencsésen 's szeressen továbbá is. Az Úr szép és jó 's derék kis feleségecskéjét megirígylették Semlyénben. Csak az a' kár, hogy + ! Ezt mondják rá itt is, Regmeczen is. — «Meg' hogy a' s—e büdös. úgy e?» ez az illyenre a' felelet. — Ajánlom magamat barátságába.[1]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

777.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy és igaz fényű Férjfi!

Tézlek tehát, minthogy úgy parancsolod, — tézlek — 's érzem, hogy midőn azt cselekszem, nem Te vonattatol le énhozzám, hanem én emeltetem-fel Tehozzád; érzem mit nyújtasz, midőn megengeded, hogy a' világ légyen tanúja érántam éreztetett becsűlésednek. Én becsűlöm születésed' fényét, becsűlöm azt a' fényt, a' mellyet Személyednek birtokaid adnak: de hány van, a' ki ugyan azzal a' fénnyel, ugyan ezzel a' birtokkal bír, és még is szívem abban talál örömet és kevélykedést, hogy őket magamtól távol tiltom. Nem tudom én, emlékezel e Te, melly elragadtatással láttalak én 11. esztendő előtt tégedet: de én bizonyságúl hívom a' barátság' Istenségeit, hogy rég olta azt a' szempillantást óhajtottam; bizonyságúl hívom őket, hogy még a' tűz' közepette is a' Te emlékezeted emelte lelkemet; mostan pedig örvendek, hogy a' tapasztalásból mondhatom, hogy hitem meg nem csalt, mert olly nagynak lellek, mint hittelek. — Eh, mit tesz az, tisztelt barátom, hogy a' rossz ember rossz ember, hogy az apró ember apró ember? kit fog az a' tapasztalás megszomorítani? De oh melly jól esik, minekutánna száz meg száz nagy emberben nagy embert kerestünk, találni hittük [?], 's végre leesik a' szemfedél, 's látjuk hogy bálvány volt, a' kit imádánk; melly jól esik, midőn ennyi tévedés után Vesselényiben Vesselényit leljük! — Ti vagytok a' föld sava! azt mondá az Idvezítő. Ez azt teszi, hogy a' ki érzi, hogy Istenség lakik benne, vígyázzon, hogy az az Istenség benne

[1] Nagy G. jegyzése: «Vettem Jún. 11kén 805. Válaszoltam ugyan akkor. Elvitte Kövér Úr.»

megmaradjon, 's légyen kevély magára. Én kevély leszek magamra nagy és szép lelkű barátom. Hogyan ne légyek? nem barátom e az a' colossalis ember, a' ki ezeknek a' törpéknek nem illik rendeibe?

Azt hittem, hogy kiszabadúlásom negyedik esztendejének utolsó napját nálad tölthetem: de feleségemhez kell szaladni. Mihelytt onnan megtérek, emlékezni fogok, hogy őutánna, 's tiszteletet érdemlő Atyja után, az következik, a' kinél életemnek sok keresztjeit felejthetni fogom. a' ki kiterjesztett karral vár.

A' Mindenható' szárnyai lebegjenek becses napjaid felett!

Maradok változhatatlanúl

Ér-Semlyén d. 12. Juni. 1805. tisztelve szerető barátod

Kazinczy Ferencz mpr.

Kivűl:

à Monsieur Monsieur le Baron Niclas Wesselényi, de Hadad Chambellan de sa Majesté Imp. et Roy.[1]

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

778.

Kis János — Kazinczynak.

N. Dömölk, Jun. 15. 1805.

Nagy Érdemű Barátom!

Fordításodat mindjárt más nap elküldhettem volna utolsó levelem után. de Tzellből, hol minden héten egyszer, hol minden két hétben egyszer jár Pápára a' posta, 's most szerencsétlenségemre épen nem sietett. A' fordítás mesterkéz által késztült. nem szűkölködött jobbítás nélkűl; egy két változtatást tsak ugyan próbáltam tenni.

Ha nem tudom melly igen fellátnék is munkáimmal. még is sokallanom kellene Hozzád intézett versem szerentséjét; a' mint pedig most szoktam azokról gondolkozni, nem nézhetem ezt a' váratlan nagy szerentsét különös nagy örvendezés nélkűl. Ezt is, édes Barátom, legnagyobb részént Néked köszönöm. De mit nem kell még utóbb a' te rendkivűl való nagy szeretetednek és szívességednek tulajdonítanom?

Rochefoucauldod tegnap előtt jött kezemhez; még tsak keveset olvashattam belőle. Jól lehet mostanában igen öszvetsoportoztak

[1] A levélnek, melynek hátulsó lapjára Kazinczy ezt írta: *«Nyitva megyen»*. zárlatán piros pecsét van s fölötte e jegyzés: «1805. Kaszintzki.»

dolgaim (mert hivatalbéli és magános foglalatosságinkhoz egy a' Superintendentziától reám bízott munka is járúlt) még sem fog, reménylem kívánságod' tellyesítése soká haladni. Mihelyt tsak lehet, teszek benne, a' mit tehetek; 's azután rendelésed szerént fogok tselekedni.

Képemet, mellyet Május' elején Győrben festett egy Olasz származású képíró (a' neve nem jut eszembe), eddig már Némethünktől vetted. Engedtem barátságos únszolásodnak, mert magamat tovább vonogatnom kevélység lett volna; engedtem azért is, mert barátságod ditsőségszeretőbbé tett. — Sőt halljad, mitsoda gondolatra adtál ez által alkalmatosságot.

Vagynak a' széllyel kinyomtattakon kivűl néhány még kézírásban heverő verseim. Ezek közzűl némellyek megfordúltak előtted 's meg nyerték helyben hagyásodat. Ugy gondolom, talám lehetne a' két rendbeliek közzűl válogatni egy kötetre valót ollyanokat, a' millyeneket a' jóbb ízletű Olvasók is most, midőn a' jó poeták nálunk még olly ritkák, únalom nélkűl olvashatnának. Arra bátorkodlak hát kérni (minthogy megdicsőitetésemre oly szívesen gondod vagyon), vállald Magadra, ha foglalatosságid engedik, ezen verseimnek kiadását. Nem tsak azt nyerném én ezzel, hogy Neved munkáimnak legszebb és leghathatósabb ajánlás helyett szolgálna; hanem a' tsínosság és accuratio is, a' melly mindent, a' mi a' te kezedből jő-ki, olly nagy mértékben szokott ékesiteni, 's a' mellyről én az én környűlállásimban, az én Copistáimmal nem is álmodozhatom, felette igen fogná emelni munkámnak betsét. Vagynak közel száz szent énekeim is; ezeket is le fogom számodra íratni, 's el fogom küldeni az azonban egészen béírandó Albumoddal együtt, ha reá bírhatod Magadat, hogy az efféle firkálásoknak tsínosan rendbe való szedésével töltsed drága idődet. Ohajtva várom ez eránt magad meghatározását. Ha reá állhatsz, utóbb bővebben szólhatunk a' dolognak hogyan miképp leendő intézéséről.

Emilia Galotti és Minna v. Barnhelm itt vagynak nálam. Gyönyörködve olvastam egynehány scenákat belőlek. Ha elvégezem olvasásokat, megküldöm a' jegyzéseket is. Hát a' kézírást magát hova küldjem?

Az én Gyerm. Bibliothekám olly régtől fogva hever már itt is, amott is, hogy nem is tudom jó szerével mi van benne, annál inkább is mint van. Flórámnak vagy egészen más titulust, vagy ennek megtartásával egy másik mellesleg valót is akar adni Kiss István. Már

tsak veszik nála, 's tesz vele a' mit akar. — Weber rezeivel. kivált a' könyvnek kiszabott árrát tekéntetbe vévén, igen meg lehet elégedni. Én holnap dél után Béts felé akartam indulni, szemeim eránt az odavaló Oculistáktól tanátsot kérdeni; de ismét akadályom érkezett. Mihelyt lehet, mindjárt fogok menni. Bár tsak egy két héttel előbb érkezett volna Rochefoucauldod.

Vetted-e azt a' levelemet, mellyet immediate Házasságodról való tudósításodra irtam, még minek előtte a' verset küldöttem volna? Ugy tetszik, azzal együtt indúlt egy levelem Sz.' Györgyihez; még semmi feleletet sem kaptam tőle, a' mi szokása ellen van. Élj szerentsésen. Légy soká dísze Tudósaink seregének 's ditsekedése.

Épen ma vettem utolsó leveledet. Virágot közöntöm.

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

779.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Méltóságos Úr,

tisztelt kedves barátom,

Ez úttal igen rövid leszek. Másszor kipótolom. Elmúlasztottam az időt 's a' Pósta indúl.

A' mi kedves barátunk, Nagy Gábor nem régiben nálam vala feleségestül. 29. May eskettetett öszve Váradon eggy 16 esztendős meg nem romlott, piros pozsgás Örmény Nemes ember leányával. Lukács Joanna a' neve. Haja mint az ében, ollyan a' szemöldök és szempilla is, a' szép nagy szem fekete, a' fejérség liliom, az arcza rózsa, 's a' lakodalom napján 6000 ftot vett fel vele. Én ezt a' barátomat igen rég olta szeretem. Talán én valék az első, a' ki a' csigában elrejtett kincset kiismertem. Nevettek állításomért, 's az idő nekem adott igazat. Szerencsés, — de megvallom rettegek szerencséje tartósságáért. Elfelejtém mondani, hogy a' leány szép ugyan. de nincs fizionomiája, 's világra volna szüksége. Jaj a' mi barátunknak, ha a' qualificatio utját eltéveszti 's valamelly gazember bloss aus Büberey feleségét elrontja. A' városi lakás nem boldog házasoknak való: noha van ott is jó elég.

A' pecséteket igen nagyon köszönöm. Szép metszésüek. Az a' kalapos fejecske eggy igen jó ábrázat. Már bosszankodtam a' tyrolisi

costümre, de eszembe juta Ciceróból, hogy petasatusok ott is fordúlnak elő. Azonban fordulnak vagy nem fordulnak, az csakugyan nem szép benne. Azt fogja el a' szemtől, a' mit látni óhajtana. A' Mélt. Úr gyűjteménye igen szép. Olly nagy barátja e a' Mélt. Úr minden mesterség-ágainak? a' festésnek péld. ok.? szereti e a' rezeket? és mely részét szereti leginkább? Én részemről a' tájfestést (Landschaft) szeretem leginkább.

Ezt a' nyilt levelemet[1] azzal a' kéréssel bátorkodom ide zárni, hogy méltóztassék által küldeni Zsibóra. A' mint hallom az csak eggy mértföld Krasznához.

Maradok igaz tisztelettel

Ér-Semlyén 15. Junii 1805. alázatos szolgája

K. F.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

780.

Ragályi Tamás — Kazinczynak.

Édes Uram Bátyám!

A' 25dik Aprilisi levelet én tsak a 29dik Májusiban vettem. Institorissal az elvégezni valót a' levél vételével azonnal elvégeztem, — a' Mathisson Lyrische anthologiáját hogy mind eddig nem vette Kedves Uram Bátyám, tsudálkozott rajta — 's ugyan akkor említette, hogy több elküldeni való könyvek is volnának nálla, 's más egyebek, mellyek közzűl vak szerentséből megnézvén a' Minnához való rézre mettszetteket, alkalmatosoknak találtam arra, hogy levélbe által küldődhessen, 's ugyanazért tőlle által vévén, ide zárva küldöm, — a többi könyveket mitsoda alkalmatossággal lehetne bizonyosan által küldeni, méltóztasson iránta valamit írni Uram Bátyám.—

A József Bátyám Uram leveléből értettem meg, hogy egy levelembe lévő homályos helyet, nem jól értvén meg benne való kivánságomat, nem tellyesíthette Uram Bátyám, — mellyet most ismét megvilágosítva ujjítok meg. — 20 Martiusi levelében Uram Bátyámnak vagynak ezen sorok: «Kolosvárról ma vettem egy igen szép levelet valamelly versezettel a' Csokonay halálára».

[1] L. a. 777. szám alatt közlött levelet.

Ezt a' versezetet kivántam meg kapni — 's kivánságomat ujjobban meg ujjitom iránta — Többire maradok barátságos emlékezetében ajánlott

alázatos szolgája
Pesten 16dik Jún. 1805. Ragályi Tamás.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

781.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Kóly 19. Jún. 1805.

Édes barátom! Az Ur barátságára van szükségem. Ezt a' Mst adja-meg az Ur Pestre érkezvén Eggenberger könyváros Urnak; 's szólljon vele az eránt, hogy ő ezt nyomtattassa. — Virág és Révai Miklós Uraknak az ismeretsége olly becses dolog, hogy azoknak csak látásokon is kapni kell. Nem szükség tehát az Urat arra buzdítanom, hogy őket meglátogassa. Csak arra kérem, hogy vélek lévén, emlékezzék-meg rólam és kérje őket, hogy a' Mst olvassák-meg és szeressenek.

Melly vigasztalásomra volt látni, hogy midőn Szentgyörgyi, Fazekas és Kis Imre Urak a' Csokonai Misanthropiája és Cynismusa miatt erántam szánakodó érzésekkel voltak, az Ur *megértett*, látta az Ur. Ugyan ezt a' megértést és javallást keresem most. Cselekedje az Ur azt a' barátságot 's olvassa-meg mind Sylvester, mind a' Krakkai Orthographus előtt álló Praefatiómat, és a' Schólionjaimat, és mondja-meg nékem, mit ítél felőle. Megvallom az Urnak kevélységemet, hogy ez lévén *első szóllásom* a' Publicum előtt 1794 olta, úgy akartam szóllani, hogy lássa a' Publicum hogy nem vagyok egészen érdemetlen arra, a' mit felőlem a' freymüthige Bemerkungen eines Ungarn über sein Vaterland Irója mondott. Ich gab mir in diesen zwei Vorreden u. Noten das Ansehen eines Menschen, der etwas mehr ist als Fabrikant müssiger Übersetzer, 's nékem úgy tetszik, hogy a' munkáknak mind homloklapja, mind az a' sokféle dolog, a' mellyet a' Praefatióba belé fontam, a' nélkül hogy az aestheticai Unitásnak ártsak, becsületet fog csinálni nevemnek. — Az p. o. a' mit a' xylographonok felől mondok, Artistai ismeretségeket árúl el, a' mi Magyar Irótól még eddig nem hallatott. — Az,

hogy az uxor est ducendát belé csavartam, franczia könnyűséget és Yoricki *tréfás felvillámlást* mutat, és arra szolgál, hogy a' Praefatio monotoniáját eloszlatja. — A' Reformátió ideje említése gondolkozó fejet mutat, kivált öszve vetvén a' Dévai *hitvány vetekedéseivel,* és azzal, hogy Sylvester nékem azért tiszteletes, mert a' szép tudományt terjesztette az Erasmus és Melanchton példája szerint. — A' hetedfél esztendei .... ak és a' Virághoz való apostrophe utolsó sorai, *arra reflectálván hogy most szóllok 1794 olta legelébb,* azért volt szükséges, hogy .... Mit mond az Ur a' Debreczeni Grammaticán ejtett bátor és igasságos de nem immodestus csapásra? — Mit mond erre

«*kritikai 's philologiai*» *glosszákkal elhintette?*

Mit mond az Ur Sinaira? — Kérem az Urat, járjon végére, Sinai hány esztendeig tanított, és hanyadikban választatott Superintendensnek 's lacunámat pagina Praefationis VI. suppleálja. Továbbá pag. XVII. hányja fel, ha igaz e a' mit a' Római Kalendariom felől mondok, és ha nem talál igaz lenni, crucifigálja az egész Schóliont. — Kérem az Urat, feleljen nékem erre, és levelét Postán küldje ki Semlyénbe. — A' jó szerencse kövesse az Urat minden lépteiben, és cselekedje, hogy neve fényben ragyogjon[1] mocsok nélkűl. A' mi szép barátnénkat tisztelem 's kérem barátságát. Sophienek hosszú képet festettem Jeanett felől. Adieu.*

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

782.

Kazinczy — Révai Miklósnak.

Révai János Miklósnak, a' Magyar Nyelv' és Literatura' Professorának a' Magyar Universitásnál, barátságos idvezletét Kazinczy Ferencz.

Tisztelt Férjfiú! Bihar Vármegyei Táblabiró 's Debreczeni Districtualis Táblabeli Prókátor Nagy Gábor kedves barátom eggy sajtó alá készűlt írásomat fogja Eggenberger Könyvárosnak általadni, mellyet hogy Te is tekints-meg, és ha valahol botlást látsz, megté-

[1] E szó helyett előbb *jöhessen* volt írva.

* Kazinczy a levél szélére nagy betűkkel ezt jegyezte: «Ezt el kell égetni».

vedésemet add tudtomra, azon ügynek nevében, a' mellynek egész életedben olly dicső módra szolgáltál, esdekelve kérlek. Örvendek. hogy személyed eránt való tiszteletemnek gyanúba vehetetlen bizonyságait adhattam munkámban: örvendek, hogy azt addig adhattam, míg nyugtot nem találó munkásságod meg nem öl, és Hazámnak Heróså közzé nem iktat. Élj szerencsésen, nagy Férjfiú, és szeress. 's igyekezetemet boldogitsd, Bár foglalatosságid megengednék, hogy a' munkának minden árkusait, minek előtte lenyomtattatnak, megtekinthessd. - Barátomat, a' ki e' levelet nyitva adja-meg neked, ajánlom kedvezéseidbe. Mind széles tudománya, mind szive megérdemlik, hogy ismeretségedbe jusson. Az élet' Angyala viseljen gondot napjaidra. —
Ér-Semlyén, 19d. Jún. 1805. —

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

783.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Oda hagytuk Lengyel Országot. Generalisom az Uhlánus-Regementel Styriába marsirozik. Vissza-jöttem 5 esztendős távol létel után Hazámba, ha csak rövid időre is. Örülök, mert még a' mi Istenünk lelke lebeg Országunkon. A' magyar erkölcsök, a' nemzeti nyelv' és viselet' böcsülése élnek. — Meglátom anyámat és testvéreimet is: osztán Virágot. Mező Kövesdről félre csapok Vácz felé. 's megyek Csaló közbe, onnan pedig Pestre és a' sereg után.

Én hosszasan nem ereszkedhetek ki; csak kevés időt szakaszthattam levelem' irására: de azt közlenem kell véled, hogy a' mennyit érzek utamban, annyit csak a' Hazafi érezhet. Láttam a' kül földön is dült várakat, 's rongált bástyákat, de azok csak ruinák voltak. ezek monumentumok. Öt esztendők után és sok száz m[ér]földet bejárván álithatom, hogy nincs szebb, nincs boldogabb Haza, mint a' miénk.

Édes barátom, míg a' mi meg állapodásunknak hirét tőlem nem veszed, nem tartok számot leveledre.

Ölellek

Eperjes. Jul. 9dike 1805. Ment mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.

784.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ér-Semlyén, Júl. 14d. 1805.

Barátom!

Haza érkezvén tegnap Kázmérból, három rendbeli leveledet vettem az itt való postán. Az első Febr. 19d. — a' 2dik Jún. 6d. — a' 3dik Jún. 15d. volt írva: — keresztül jövén pedig Debreczenen, a' mi kedves Szent Györgyink képedet adta kezembe. Itt ülök most és majd képedet nézem, majd leveleidet olvasom, 's ezekben lélek poltolékot és vigasztalást, midőn keresztem alatt roskadozó lelkem bánatjában csaknem elcsügged. Édes barátom, Ulysszes haza jutván hosszas vándorságából, sokaknak kedvek ellen esett haza-jötte. Ez az én sorsom is. Irtózom papirosra tenni a' mik értek és érnek. Én sem telhetetlen, sem háládatlan nem vagyok. De az a' júh sem vagyok, mellyet kényekre nyírjenek. Szent Györgyi, a' kinek nem levélben, hanem élő szóval adtam elibe bántásaimat, és a' ki irott bizonyságait látta kezemben azon példa nélkül való vadságnak, mellynek 4 eszt. olta ki vagyok téve, sírt sebeimre. A' Te megnyugtatásodra csak azt mondom, hogy készebb vagyok veszni, mint valamit ollyat cselekedni, a' melly miatt a' jó emberek előtt pirúlnom kelljen. Azonban valamint a' tavalyi, gutaütésig vitt, bántattatásom dicsőségemre vált és javamra: úgy fog javamra válni ez is; 's ha nem válna is, Brutussal soha a' virtust szidalmazni nem fogom. — — Engedd-meg, barátom, hogy ezt a szomorú hangot megpendíteni bátorkodtam. Leginkább azért cselekedtem ezt, hogy, ha majd hírét hallod lármás peremnek, meg lehess nyugtatva az eránt, hogy az az ember, a' kit KIS szeret, bízik ügye' igazságához, 's nem hiszi, hogy magát megmocskolja.

Házassági szerencsémen bizonyított részvétedet szívesen köszönöm, valamint azt is, hogy kérésemnek engedtél, 's azt halhatatlanná tetted mennyei édességű éneked által. Ha a' te leveled öt holnapig kalandozott a' Postákon, de hosszas tévelygése után kezembe csakugyan eljutott, miért kételkedjem én a' felől, hogy az első elolvasás tüzében írt jegyzéseim is eljutnak, vagy már eddig eljutottak, kezedbe? A' szívnek legszentebb és legédesebb érzései, a' legtisztább életbeli philosophia, classica eruditio, szép poétai képek, festések, a' legszebb nyelv ömlött-el ezen a' halhatatlan Poémán; 's én nem látok hibát

sem az oeconomiájában, sem egyéb részben mind e' mai napig. Zsebemben vala ezen útam alatt is kézírásod, (mert Hartleben sem az egész csomót nem küldötte-le Pestről, sem levélbe nem zárt még eggy nyomtatványt is) 's Göncz Ruszkán, Kassa mellett, kezébe adtam azt Baykor úrnak, — (ez volt akkor a' Keszthelyi Festetics' Fiscalisa midőn Te ottan legelőször megjelentél) — 's azt kivántam tőle, hogy olvasná-el fenn szóval előttem és a' ház gazdája előtt, hogy az olvasás' hangjain ki ismerhessem, mit érez és micsoda indúlatok támadnak fel lelkében; 's nem csalt meg várakozásom. Oh tagadhatatlan az, hogy Magyar lant mennyeibb zengzeteket még nem adott, mint a' Te kezedben! Jól érzem én mi a' Virág Benedek' ódájinak becse, jól érzem a' Dayka' verseinek és eggynek kettőnek a' Csokonayé között is, becseket: érzem, hogy a' görög módra írt versek fenntebb szépségű zengéssel zengenek mint a' cadentziások (gereimt), és hogy ezek között is azok, a' mellyek úgy scandáltatnak, mint a' *Szerettim' édes honnya,* etc. még szebbek a' nem scandált gereimt versezeteknél: de igazságtalan, a' ki meg nem ismeri, hogy az illy módú vers is szép módú vers és édesen csiklándja a' fület. Bürger megmutatta, hogy római 's görög mértékű verseket is tud írni; és még is énekeinek az újabb módú zengést adá, mert látta, hogy ez a' forma illőbb formája az ő gondolatainak. — Eggy szóval, édes barátom, ha azt várod, hogy valamit versedben töröljek-ki, kéntelen vagyok azt mondani, hogy abban csak eggy szót sem mozdíthatok-ki helyéből. Minden úgy van, a' mint lennie kell: poemation factum est ad unguem.

'S az a' Schilleri lélek! 's az a' kifogyni nem tudó ubertas! Mutasson, a' ki akar, valamit ehhez hasonlót. —

Eggy valaki azt mondá, hogy a' kezdet *matt.* — Nem tud hozzá. Az Epistola nem kél olly magos hangon, mint az óda. — Más kritikát még nem hallottam.

'S íme Schiller meghólt! Nem lesz hát szerencsém levelét venni — néki ezt mutatni. Helyette Göthének 's Wielandnak küldömmeg, mihelytt nyomtatva lesz. —

Képedet Szent-Györgyi és az ő érdemes hitvese nem találták jónak. Én jónak lelem. Még előttem lebeg képed; mert már akkor úgy néztek szemeim, mint halhatatlanság' fiját. Csak azt látom, hogy nem *Művész* festette, hanem *Mesterember;* 's arról könnyű tenni. — Művésszel másoltatom-le. A' ki maga nincs a' Mesterség mellett, azt kivánja, hogy a' *Mester* úgy fessen, a' hogy a' sokaság szeme lát: a' kik

pedig bé vannak avatva, azt kivánják, hogy a' kép Szép is legyen, ne csak igaz. — A' mint mondám, teszek én erről. Vedd legforróbb köszönetemet, kedves! kérésem' teljesítéséért. Larariumom' falán függ már a' Virágé, Bároczyé, Némethé, Úza Pál és Szentmarjai Ferenczé 's Versegié. Ott fog majd ez is, és midőn pillantásom reá repűl, reá téved, érzeni fogom, hogy le vagyok kötelezve nagy lenni, mert ezek barátim voltanak.

Németh Rochefoucauldomot nékem leíratta 's megküldötte. Debreczen és Semlyén köztt elolvastam azt a' szekérben. Egynehány helytt felakadtam fordításomon, 's írni fogok a' Nyomtatónak, hogy igazítsa-meg. Szeretném, igen szeretném látni, némelly jobb Iróinknak maculátumát, hogy láthatnám, törülnek e ők annyit mint én. Az én maculatumaim valóságos maculátumok; kivált pedig a' szók elrakogatásával van sok bajom. Könnyen elhiszem, hogy gyakorta rosszra változtatom a' mi szenvedhetően állott, mert a' szer felett való kétségnek ez szokott lenni az effectusa. — Rochefoucauldnak praefatiócskáját, ha úgy tetszik neked, nem szükség megjegyzened neveddel. Hidd-el hogy nem tömjént vadásztam, mikor arra kértelek. Akkor mikor a' Mstot hozzád indítottam, okaim voltak azt ohajtani, hogy ne *én* legyek, hanem *más valaki* kiadója. Most ez az ok elmúlt.

Ha a' munka megjelenend, a' Franczia Követnek eggynehány explt olly kéréssel adok által, hogy küldje-bé Párisba. Ő is Rochef. 's csiklandani fogja a' compliment.

Haykúl Bécsi Nyomtató küldé meg tegnapi postával a' példányt, a' melly szerint nyomtatni akarja. Te tehát az explt küldd-fel An Herrn Hof Agenten Johann von Sok, Wienn, Plankengasse, haladék nélkűl, hogy Haykúl dolgozhasson.

A' concurráló Irások felől semmit nem hallok. Cserey Farkas barátom is concurrált; eggy igen jó fej: eggy igen szép lélek: de nem illő vívó társ hoszád, mert nem gyakorlott az írásban, és sokszor ejt hibákat, még pedig sokféléket. Magam is írok ezen írások eránt B. Prónaynak, és kérni fogom, hogy velem azokat láttassa. Ezt én cselekedni merem, 's reménylem hogy nem kérem siker nélkűl. Azonban ámbár vaktában néked nyújtom a' pállyaágat, — mert ki mér ott szóllni, a' hol Te szóllasz, — csakugyan rettegem concurráló írásaink' sorsát a' — bírókra nézve! Ha B. Prónay Sándor, ha Gróf Teleky László, ha Schedius, ha Miller lesz a' bíró, mi lesz úgy a' dologból? Csudálod, hogy Schediust is ide zárom. Az ő lelke tudja, hogy én őtet becsűlöm, még pedig igen

nagyon, és szeretem is. De a' ki Himfyt úgy recenseálta, mint az ő Zeit Schriftjében recenseáltatott, nem támaszthatja e azt a' gyanút. hogy ezt is hibásan itéli-meg? Nem tudta mi a' *dal,* mi az *ének:* — nem tudta mi a' *trocheus láb;* — nem látta hogy Himfy *Petrarkát követte* még a' kicsinységekben is, (még a' Laistrom' csinálásában is' 's dalai *Sonnettek* akartak lenni, énekei *Canzonettek.* 'S mit mivele Debreczen a' Grammaticákkal? Valóban jó lesz az öreg Prónaynak szóllanom. Még attól is lehet tartani, hogy munkáitokat érdemetlennek tartják a' pállya' ágára, 's valamelly Debreczeni lelkű ember a' ti munkátokból eggy újat farag.

Emilia és Minna nálad maradhatnak. Még két apografonja van kezemben. — Wébernek rezeivel, jól mondád, — de eggyet kettőt kivévén — meg lehet elégedni, kivált árokat tekintvén. — Kis Istvánra neheztelek. Meggazdagodott literaturánk által, 's háladatlan eránta háladatlan erántad is, mert Te ezer ftnál jóval többet hajtottál az ő erszényébe.

Olvasd, mit ír Csehy Jósef barátom, Felhadnagy a' Cs. Huszar Rgmtb. Przemyslben quartélyozik. Eggy nagy dolgoknak eredett jele Ifjú 's méltó, a' ki Virágtól szerettessék: «Kisnek epithalamiuma kimondhatatlan szépségű. Nem győzök csudálkozni látván, hogy olly sebes progressióval emelkedik poezisünk és nyelvünk. Most ritkán jutok eggy v. más töredékhez, holott néha nap Litteratúránknak minden új szüleménye azonnal kezemen forgott. Ezen fogyatkozásomon sokszor búsúlok, és így lehetetlen is, hogy én nyelvünk' gyarapodása mellett a' hátulsók köztt ne maradjak: de ha az én szavam fel nem fogja is érni koszorús iróink' kedves hangját, mindazáltal az én fáradozásom a' tudományoknak nemzetünk köztt való előmozditásában talán hasztalan nem leszen» etc. etc.

Gróf Desőffy Jósef barátom ezt írja: Vettem kedves leveledet Kis Jánosnak halhatatlan versével. Nem csudálom ezeknek szépségét. Concubitus canit ille Deûm. — — — — Te pedig kérd az Istent. hogy adjon fiat általad hitvesednek, és Virgílnek ezen szavaival hívd-ki a' rettentő csecsemőt anyjának szelíd méhéből: Exoriare aliquis stb. — Továbbá okát adván, de Voltairi lélekkel, miért nem házasodott ő eddig, és miért nem még ma is, — a' 7dik sacramentom ugymond nem vala még akkor alku — im ezen verseivel rekeszti be levelét:

A' jó ebéd előtt jól gazdasszonykodjon . . . stb.

Ezen soraiból láthatod lelkét. Jó fej: de azt megzavarta a' ragyogni szeretés és a' libertinage szesze. Brútus azt mondja Plutarchnál, hogy rosszúl töltötte ifjúságát, a' ki semmit nem tud megtagadni. Ez engem rettentett, midőn 1802ben Sáros Vgyének Diaetai Követjévé választatott; azt vártam, hogy semmit sem fog megtagadni, mert ifjúságát rosszúl töltötte, 's — meg volt csalva reményem. A' mit Marmontel mond a' Próbakőre jutott barátság' regéjében, D.nek is kedvesebb volt a' Hazának eggy mosolygása, mint minden adomány és csillogás kecsegtetései. Most száz explban fognak leírattatni nyomtatásban meg nem jelenhető versei. —

Míg ezen levelemet veszed, látni fogod az újság levélben, mit készítek Sylvesterrel és az első falusi oskolák' Ábéczéjével. El ne rettenj sokat igérő 's kevély czimjétől. Mind azok a' miket ott olvasandassz, azt mutatják, hogy a' két régi Magyar munkával azt cselekedtem, a' mit a' Classicusok' Editorjai szoktak. Azt teszi az a' *Kritikai és philol. glosszákkal elhintette* is. A' Debreczenieken átkozott szabdalásokat ejtek. A' félfejek azt fogják mondani, hogy az nem illik. Azért mondják azt, mert félfejek. Vétek é Gyűléseinken szabadon, sőt élesen is kimondani az igazat, és azokat, a' kik grasszszálnak másokon, leültetni? De a' szabad és éles szóllás gorombaság nélkűl legyen, 's azzal senki sem vádolhat.

Verseidnek kibocsátása! — Oh barátom, melly jól ismered szívem' gyengéjét! Melly igen tudod, miben áll kevélységem! Csak küldd, küldd hozzám Verseidet. 4 formában adom-ki, olly pompásan, hogy lássa a' Haza, mit érdemlessz, hogy lássa a' maradék, hogy becsedet ismertem, 's tudtam mit ér az a' szerencse, hogy eggyütt éltem veled 's szeretetedet bírtam. Küldj jó csomót, hogy két darabra teljék. — Ennél édesbb complimentet nem tehettél nekem.

A' Palatinus harmad nap múlva Semlyénen által fog Erdély felé útazni. — Örvendek láthatásának: az nagy ember.

Baykor, a' ki epe nélkűl nem szóllhat Festeticsc felől, beszéllte, hogy midőn Te, előre bocsátván leveledet, végre magad is megjelentél nála, ő magát félre voná, 's Baykornak parancsolt, hogy múlattasson, végye-ki, mi lakik benned, és mig az Isten' szemléltére eresztettél, vigyen hírt neki, hogy benned mit talált. — Emberek' nagysága, mi vagy te! 's F... bána így KISsel! Élj szerencsésen, barátom: az Isten adja-meg egész élét szemeidnek, és tégye szeretetünket örökké. Sophie Kázmérban van, 's közelit a' szüléshez. Én Septemberig ott leszek. Leveled tehát par Cassovie à Kázmér indúljanak [?].

Barátnédat, Cons. Maricsnak leányát, meg nem nevezted fér- nevén. Csóri scénám elfelejthetetlen, és papirosra van téve. Szökött Papnak néztek, mert Franciscanus klastromi posztó sürtontom vala 's fejem kopasz volt a' forró hideg miatt, 's fekete bugyogó volt rajtam. Bohó történet. Jelentsd nála tiszteletemet. —

Itt az a' hír terjede el, hogy Himfy megholt. Igaz e?

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

785.

Révai Miklós — Kazinczynak.

Révai Miklós Kazinczi Ferentznek.

Kedves Barátjának,

minden jót szívből kíván.

Örömmel vettem 's olvastam leveledet. Köszönöm barátságos hajlandóságodat, hogy engem Nagy Gábor Úrral megesmértettél, 's őtet velem. Silvester Grammaticáján igen örvendek, hogy egyszer már kivétetik a' setét homályból. Azt én is igen ohajtottam. A' correcturát örömest vállalom magamra: tsak Eggenbergert el ne rettentse a' drága kiadás. Kívánod észrevételeimet. Jó szívvel írom, te is jó szívvel fogadod.

Az Olvasóhoz szólló Beszédedben, a' XVII, 's XVIII lapon, ezen Jegyzésedet olvasom: «**) Sárvár Vas Várm.ben fekszik. — Nádasdi «kedvellte a' tudományokat, 's azon szigetben, melly kedves lakja «mellett, két víz között fekvék, (az egyik a' Rába vala, a' másiknak «neve, úgy mondják, feledékenységbe süllyedt, 's szerentsétlenségre «a' nyomtatás ott olly homályos, hogy nem merem bizonyossággal «állítani, *Geme* akart e lenni, vagy *Gemen,* vagy *Gém,* vagy *Gyém;* «'s ki tudja, a' mindent elbérmálni szerető Sylvester nem csinált e «a' Neanésusi Oskolának is görög vagy deák nevezetű, vagy legalább «terminatiójú vizet?) — téglából építtetett egy Oskolát. — Windisch «Magyar Országnak Geographiájában az írja, hogy a mi Nádasdink«nak szép typographiája volt *Sárvártt.* Ez is mutatja, hogy Új Szi«getnek nem kellett messze lenni a' Várostól».

Kétség kivűl a' 40. lapon vagyon az a' hely Silvesterben, a' hol neked olly homályos a' nyomtatás. «Szighet oppidum est arci. quam «vocant Särwär, adiacens: vbi primum diuinam hanc imprimend:

artem, opera quidem, et impensa Principis nostri, Magnifici domini, D. *Thomae* a *Nádasd,* Comitis ac Bani, ministerio vero etiam nostro, in Hungaria nostra excolere cepimus; et vnde haec Rudimenta in vsum iuuentutis qualemcumque emisimus; a re ita dictum, quod duobus fluminibus, quorum alteri *Rabae,* alteri *Gēmeo* nomen est, circumfunditur, nobis *Neanesus* Vy szighet dicitur, quod hoc Princeps ipse in nouam redegit formam».

A' második vízről itt igen hibás a' te Jegyzésed. A folyó víz nem *Geme,* vagy *Gemen,* sem pedig *Gém,* vagy *Gyém,* a' mint kétségesen találgatod. *Gyöngyös* annak igaz Magyar neve, Vas Vármegyében foly, Kőszög, és Szombathely alatt, Sárvár felé, Rába Vizébe szakad Rába-Sömjén irányában, Sárvár felett. Híres folyótska még most is, nem süllyedt feledékenységbe, a' mint neked némellyek roszúl mondották. Ezzel jelentette Faludi Kőszög Várasát, ott lakó Szvetitsnének, Pajkos Vén Banyának. erköltstelenségére íratott hatalmas gúnyoló Énekében: *Egy agg lant van* Gyöngyös táján, 's a' t. Ennek Erdősi Latán nevet adott, egyenesen, azon jelentéssel, *Gemmeus;* a' másikat, mivel Latán végzetű, *Raba,* azon képében megtartotta: «duobus fluminibus, quorum alteri *Rabae,* alteri *Gēmeo* «nomen est, circumfunditur, nobis *Neanesus* Vyszighet dicitur». Az *e* felett a' fekvő húzás *ē,* mint e' szóban vagyon *Gēmeo, m* betűt jelent. Vagynak erre Silvesternek Ajánló Levelében elég erősítő példáid: lucē, *lucem,* a' mint tennen magad olvasod intra parenthesim; azután frugē, *frugem;* ordinē, *ordinem* 's a' t. Itt ezen húzás az *m* betűnek kettőztetésére szolgál, *Gemmeo. Gemmeus* tehát igazán *Gyöngyös,* e' mai napiglan ott folyó *Gyöngyös,* Latán nevezettel, Erdősinek elbérmálásával. De Új Szigetet Görögül tetszett elneveznie, egybe foglaltatott szavakkal: νεός, *nouus,* és νῆσος, *insula,* νεανῆσος, Latán végezettel *Neanesus;* melly Sárvárhoz közel, sőt épen alatta feküdt, a' mint Erdősi is nyilván mondja: arci, quam vocant Sarwar, *adiacens,* a' fél szigetben, Gyöngyös, és Rába vizeknek öszvefolyásokban. Ez a' közel létel a' jelesebbnek nevével a' szigetet elnyomta néha, mint Windisch Geographiájából magad is jól veszed észbe, 's a' typographiát Sárvárba tette által. Itt meg kell tehát jobbítanod hibás jegyzésedet: hogy tudatlanságról ne feddessél olly esméretes dolgokban, 's a' Hazai Geographiában.

Megütközöm benne, hogy ezt a' szót *egy* te is kettős *gy*-vel írod, *eggy.* Úgy vagy e iránta meggyőződve? De ezen túl eshetünk, mert tsekélység.

Nagyobb, sokkal nagyobb az: hogy a' *hazafit* te is *honnyinak* irod. Ennek képtelenségéről szóllanom kellett a' Magyar Szép Tollnak Különös Nemeiben, nevezetesen a' hol a' Törvényszéki Tollat magyarázom. Ne vedd rosz neven, hogy azt az egész jegyzést híven ide írom.

(a) Nem tetszik, a' *ius ciuile*, a' *ius patrium* helyett a' rég. helyes kiejtés, a' *haza törvénye*, a' *hazai törvény*. Az újítók *honnyi törvényt* tolnak elönkbe. Ez a' szó *hon*, mellyben az erőltetett kiejtés kettős *n* betűt mond, *honn*, igazán *lakó hely, ház*: Latánul *habitaculum, domus*. Illyen pusztán éltek azzal a' régiek: *jobb hon maradnod; hon lakjék, a' ki kedvére akar élni;* most megbővítve mondjuk, *otthon*. Olly tisztán, tsak hogy magánhangzóval bövült meg a' végén, azon értelemben, nevező szó képében, megvagyon e' napiglan ez a' közös szó az Eszteknél: *hone*, Haus, Wohnung. Megvagyon a Lappoknál is, de zavarosabban, *huona*, Haus, *domus*. Már a' *hon* nevező szóból ha mellékszót származtatunk az *i* formálóval, a' bizonnyal *honi* leszen; több illyen nemű származtatásoknak hasonlóságok szerént: *ég, égi, föld, földi; ház, házi; víz, vízi*, 's a' t. De ezen jó származtatással is nálunk ugyan a' *honi törvény* alatsony jelentés, csak *házi törvény;* noha a' Latán *ius domesticum* valamivel jobban eshetik. A' *hon* tsak *ház*, tsak *lakó hely;* nem *haza*, nem egy országló nemzetnek elterjedett közönsége; mellyre nézve a' *hazai törvénynek* jelentése nem tsak alkalmatosb, de felségesebb is.

Tovább a' *honnyi* egészen bódúlt, 's nyelv ellen való hiba. Nints *honny*, valamint *ally* sints: mind a' kettő roszúl tsúszott be Szabó Dávid Kisded Szótárába. A' birtokos *ja* ragasztéknak, ezen igaz formákban *honja, alja*, kényesen, vagy inkább restül ejtetett romlása a' *honnya, allya*. Ezekben a' *nya, lya*, igazán *ja*. Ezt elvagván, viszszanyered az tiszta gyökereket, *hon, al*. Birtokos egybefoglalással mondjuk: *Sátoralja, Váralja, Sok Úralja*. Ezeket követi ime foglalás *sohonja*, beleértvén a' birtokost, vagy a' kire néz a' mondás: *kinek se honja*, kinek még tsak honja sints. De itt ugyan a' *so*. vagy *se* szavatskát is inkább vehetjük, még pedig közelebbről való hasonlósággal, név képében, a' birtokos helyett, millyen a' Latán *nihilum:* és így *so-hon-ja* annyi, mint *nihili-domus-eius*, azaz a' *semmi-honja*, vagy a' *semminek honja*. A' helységekről vagynak mellékszavak, *Sátoraljai, Váraljai;* azután a' vidékről is, *Sok Úraljai:* 's ezeknek hasonlóságokra a' *sohonja* szótól is vagyon *sohonjai*, semmi honjai, *de nihili domo*. Ezen foglaláson kívül, biratás nélkül,

a' puszta nevekkel igy nem élhetünk, *aljai, honjai.* 'S nem igaz, a' mit az újító «a' *sohonnyai,* vagy *sehonnyai,* az az, se háza, se hazája», alkalmas magyarázatja után nagy ugrással oda vet: «és így a' *honnyai,* hazait, vagy hazából valót teszen». Birtokosra mutat ez a' forma *honnyai: ennek,* vagy *annak házából való:* a' mit maga is az író tsak imént jelentett a' *sohonnyai* formában, de azonnal elfeledett. És így tovább haszontalanság, sőt merő tudatlanság azzal vesződni: «miért ne lehetne ezt megrövidíteni, és *honnyai* helyett mondani «*honnyi,* az az hazai?»

Nem tudom, mi nyavalya érte a' többi, külömben jeles, és okoskodva író szerzőket is: kik ebbe a' rosz költésű *honnyi* záptojásba belebódúlván, azzal élnek, a' *ciuis,* a' *hazafi* nevezet helyett. A' *hazafi* szó már szokásban vagyon régóta: okos választással vétetett fel; méltóságos jelentéssel a' *ciuis* nevet hathatósan kiejti: a' nagy országló közönségnek, a' hazának, hívséggel, szeretettel lekötelezetett tagját, egy édes anyának kedves fiát. Mi vagyon mind ebből a' *honnyi* szóban, ha jó volna is ezen formájára nézve? Alatsonyságot mond, leveti a' hazafiakat: ti *honnyiak!* az az, ti *tselédek!* vagy legfeljebb ti *földiek!* Jobb ennél a' már megmagyarosodott *polgár* szó is.

Tovább megyek. Te is úgy mondod, 's úgy írod, a' harmadik egyes személyben a' létel igéjét, *lesz?* Kedveskedem Grammaticámnak Harmadik Részével, a' mellynek Első 's Második Részét hagyásom szerént vetted már Kis István Könyvárostól. Kérlek, ne legyen terhedre, a' 857, 's a' következő lapot olvasnod. Reménylem, meggyőződöl iránta, hogy *leszen* az igaz harmadik személy, úgy a' többi hasonló ígékben is, *teszen, veszen, viszen, hiszen.*

A' 74. laphoz tartozó Jegyzésedben ezen kívűl más hibát is ejtesz: «Innen *lesz* atyája, 's a' t. a' mint azt «az első személy suffixumán *látánk.*» Mért nem *látók?* Silvester is úgy adja a' meghatároztatott formát: amauimus, *szeretők* (a' 118. lapon); docuimus, *tanítók;* legimus, *olvasók,* (a' 119. lapon); audiuimus, *hallgatók,* hallók (a' 120. lapon). Teljes meggyőződésedre olvasd, kérlek, Grammaticámat (a' 663, 's a' következő két lapon, azután a' 758, 's a' többi lapon mind végig).

Jól szóllasz az Olvasóhoz a' Jegyzésben: «Melly kedves lakja «mellett két víz között *fekvék*». Mért nem mondod azonképen az Olvasóhoz való Második Beszédedben, *illenék?* azután a' végén, *nyugodjál* békével? Roszúl vagyon *illene, nyugodj.* Ezek az igék a' har-

madik egyes személyben *ik* névmásával megbővült gyökerűek: *ill-ik. nyug-osz-ik, nyu-god-ik.* Az illyenek, különös tulajdon formájok szerént, híven megtartják mindenkor az első egyes személyben az *em. om, am,* a' másodikban az *el, ol, al,* a' harmadikban pedig azon *ik* ragasztékot, a' második múlt időt kivévén: tehát *illeném, illenél. illenék;* azután *nyugodjam, nyugodjál, nyugodjék;* azonképen *fekvém. fekvél, fekvék.* Ezen forma mellett erősen hartzolok Grammaticámban, kiváltképen a' III. Fejezetben (a' 885, 's a' következő számos lapon). Ennek legtzégéresebb Rontója Versegi, utána való a' Debretzeni Grammatica. Egyikének sem engedek: mert a' nyelvnek épsége ugyan mind azon szentség, mellynek sértőji ellen kötelességem kikelnem. most főképen hívatalomra nézve. Ezek szerént meg kellene Szombati Levelében is jobbítanunk a' hasonló hibát, *találkozna* (az 50. lapon). *Találkoz-ik* a' harmadik egyes személy a' jelentő módban, azonképen tehát az ohajtó módban is. *találkoznék. Találkoznám, találkoznál. találkoznék.*

Dévait roszúl fedded, mert igaza vagyon. A' *z* betűnek assimilatióját most is láthatod ezekben: *ennek, annak; ettől, attól; ekkor. akkor.* Ezekben a' *z* betűt viszsza állítva is így szóllottak a régiek: *eznek, aznak; eztől, aztól; ezkor, azkor.* Az Ábétzés Öreged is assimilatiót tart a' régi kimondás szerént, mind a' két betűt kiejtve *ammi nyelvünkre, annélkül,* meg ne rutúlna anynyomás (annoma̋s). és így tovább. A' pausa jele, a' mellyhez ragaszkodol, a' mostani kimondást, melly a' régitől elhasonlott, védheti; de igaza nintsen a Nyelvnek *Datumiban.* Szóllok erről a' Grammaticában is (a' 407. és 411, 's a' többi lapon); azután az Antiquitásban is (a' 235. lapon). A' hoszszú hang itt igazán a' positiótól vagyon.

A' 46. laphoz ragasztatott jegyzésed szóll az *n* betűnek kettőztetéséről. és nem kettőztetéséről. Én ugyan nem kettőztetem sem az *adverbiumokban,* sem a' *gerundiumokban,* valamint a' *nomenekben* sem *in casu locatiuo:* p. o. *édesen, nyomósan, írván, kérvén, asztalon, a' jegen.* Én *gerundiumokat* sem esmérek, hanem *participiumokat in forma adverbii.* Olvasd Grammaticámat (a' 798. azután a' 801, 's a' következő lapon). Propositiót is tettem erről a' XXXV. szám alatt, világosító példákkal. Ezen Darabotskával is kedveskedem. ha még nem láttad. Az *an, en, on,* mindenütt azon egy, *in, super.* Adverbiumokat azzal tsinálunk Zsidó módon: *édes-en szóll, loquitur in dulci,* az az, *dulciter:* úgy leszen a' *locatiuus casus* is, az *asztal-on vagyon, in mensa est.* Ezekről bőven és világosan szóllok a'

Negyedik Részben *de Postpositionibus. et Adverbiis.* A' *benn, bann,* postpositiót, mért kettőztethetjük, a' mint én is az előtt kettőztettem, jelentettem az Antiquitásban (a' 333. lapon). De erről szóllok a' Grammaticában is.

Mosolyodtam a' 92. laphoz tétetett *subtilis,* az az, élesen játszó jegyzéseden. Silvestert úgy jobbíthattad volna: hogy az articulus *az, ez,* egyes számban tétetik többes számú név előtt, mint akár mi más mellékszó, vagy adiectiuum, *ez napokban, rosz napokban, jó napokban.* Játék a' többi, 's nints igaza. Mert *ez, az,* nem tétetik *ezen, azon,* helyett, hanem tsak maga helyett. Illyen esetekben *ez, az,* vagy *e', a' demonstratiuum primitiuum simplex:* a' másik pedig, *ez-en, az-on, emphaticum compositione, hic-ipse, ille-ipse.* Az *en, an,* itt nem veszteglő, *non est otiosum,* nem *monotoniás pleonasmus,* hanem inkább hathatósb mutatás. Szóllok erről Grammaticámban (a' 359, és a' következő, azután a' 417. lapon).

Szombati buzgósága erős Reformatust mutat. Te hidegebb vagy, 's az Ábétzés Öregnek Vallását függőben hagyod. Az Üdvözletet a' Pápisták is elejéntén tsak a' két üdvözlettel mondották, az Arkangyaléval, és az Ersébet Aszszonyéval: Üdvözlégy Maria, malaszttal teljes, Úr vagyon te veled — Te vagy áldott az aszszony állatok között, és áldott te méhednek gyümöltse — Jézsus Krisztus — Amen. Jankovits Miklósnak kézzel iratott Ritkasága, *Precum liber MS.* a' mint én emlegetem írásaimban, igazán Pápista Imádságos Könyv: a' Boldogságos Szűzet, 's a' többi Szenteket, nevezetesen Szent László Királyt, dítséri, segítségűl híja; szóll a' purgatoriumról, a' Misséről; a' Reformatio előtt íratott, 1508. esztendőben, és ez előtt. Ebben az Üdvözlet tsak addig vagyon, mint feljebb írám, 's igazán üdvözlet. A' könyörgést az Anya Szent Egyház az után vetette hozzá, mikor a' vetekedésekre, szent, és illendő dolognak állította, a' Szenteknek tiszteletöket, és segítségűl hívatásokat: Aszszonyunk Szűz Maria, Istennek Szent Anyja, imádj mi érettünk bűnösökért, most, és halálunk óráján. Amen. Azt tehát, a' mi későbben járúlt az Üdvözlethez, el nem rághatták a' Reformatorok. A' Papisták is a' vetekedésekben úgy ragaszkodtak a' Szent Iráshoz, mint az Atyafiak. De az előtt is magyarázták már, s nyelvünkre fordítgatták. A' vádok itt ugyan nem igazak.

Írám Pesten, 1805. Juliusnak 14. napján.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

786.

Kazinczy — B. Prónay Lászlónak.

Fő Méltóságú Báró Fő Ispán,

Kegyelmes Uram!

Midőn a' Görög és Kerekes Urak' praemiuma által dologra buzdított Hazafiak' Grammatikájok az Erdélyi és Debretzeni Tudósok itélő széke elibe került, a' Debretzeniek azt az igasságtalanságot követték-el az Irókon, hogy eggyiknek sem itélték a' pállya ágat és a' helyett hogy Földinek, kit magok a' Debretzeniek is első poltzra ültettek, intést adtak volna, hogy ezt 's amazt változtassa-meg 's dolgozza-ki nagyobb gonddal, a' mások sok esztendei studiumokból ők magok írtak eggy új Grammatikát, még pedig a' Nemesis bosszúló igazgatásából olly rosszat, és olly rosszúl, a' millyet azok közzül, a' kik a' Mesterség körül forognak, és dolgozgatásaik által valamelly nevet szerzettek, senki nem írt volna. Én szüntelen azon vagyok, hogy ezt a' nyomorult munkát abba a' betsbe hozhassam, a' mellyet érdemel, mert nints bizonyosabb mint az, hogy ezeknek tanitásaik szerint literatúránk soha előbbre lépni nem fog; 's e' részben úgy nem fogatom-el magamat ál képezete által, kimondani a' mi igaz és hasznos, mint Gyűléseinkben nem, megczáfolni a' mit a' gonoszság és tudatlanság gőggel erőlködik megállapitani.

'S midőn Sylvesternek, és a' Krakkai kis munkának újabb kiadása alatt ezen törekedem, eszembe ötlik, hogy az Excellentziád bölcsesége, szent hazafiúsága 's nagy lelküsége által kitett kérdések eránt készült próbamunkák éppen most vannak itélet alatt; 's nagy gond száll-meg, ha ezek az írások competens Brabeusoknak jutnak e kezekbe?

Engedjen-meg Excellentziád mérészségemnek. — Ha Excellentziád tulajdon maga lesz a' Biró — távol van tőlem minden alatsony hizelkedés — úgy a' concurrálóknak szívesen örvendek. Érdemesb Bírájok nem lehetett. De jaj nekik, ha Debretzen lesz a' Biró. és azok a' kiket Debretzen szült, vagy Debretzeni lélek lelkesit. Ezeknek a' jó embereknek nints semmi izlések. Merő gőgből nem olvassák újabb Iróinkat: Bárótzy, Virág, Kis ismeretlen vagy barbarus nevek ő előttök. Azt tanulván mindég az Oskolákban, hogy a' kiholt nyelveken változtatni semmit nem szabad, azt vélik, hogy nekünk

is tsak úgy szabad írnunk, mint Gyöngyösy írt, és Mátyási József ír; fél századdal vannak hátrább a' tudásban; 's azt emlegetvén, hogy nyelvünk orientalis nyelv, a' Scythiai sivatag pusztákra igazítanak bennünket, hogy ne Palladiotól tanuljunk architecturát, hanem az azok' kunyhójokból; ne Lesszing, Göthe, és Schiller légyenek példányaink a' theatrumi darabok' írásában, hanem a' Kalmuk fescetismus játékok játszói; ne a' Raphaél Madonnájit 's Guido' angyali arczulatjait festegessük, hanem az Ázsiai buta főkét. 'S így esik, hogy az ő felfuvalkodott orthodoxiájok mellett köztök nem támadt máiglan tsak eggy Iró is, a' kit a' jobb ízléshez szokott olvasó olvashasson; 's ha támadott, Apostatájok lesz, 's Renegátjok, mint Csokonai vala.

Gyarmathi azzal álla bosszút a' Debretzenieken, hogy a' Brabeumot nem nyert munkát ki nyomtattatá. De az a' szerentse nem jut mindennek, hogy a' repudiált munka nyomtatót leljen. Földinek Grammaticája így maradt nyomtatatlanúl. — Méltóztassék Excellentziád tehát egy kérést engedni nekem: Kormányozza a' maga böltsessége 's igassága szerént a' dolgot, hogy a' beküldött munkák érdemes Bírák által itéltessenek-meg. Én nem concurráltam, 's nem magamért szóllok. De két Barátom concurrált. Ezeknek ismerem érdemeket, noha munkájokat nem láttam. Sajnálnám, ha a' voksok a' kevésbbé érdemesnek adnák a' pállya ditső ágát.

Excellentziádnak kegyessége bíztat, hogy kérésem vakmerőségre magyaráztatni nem fog; 's ezen megnyugtató hitben ajánlom magamat hathatós kegyelmeibe, 's maradok hív tisztelettel

Excellentziádnak

Ér-Semlyéntt, Biharban Jul. 15d. 1805.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz. mpr.

[Kazinczytól javított s aláírt másolata Kis Gyula birtokában.]

787.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén, 17. Júl. 1805.

Méltóságos Úr,

különös tiszteletű kedves barátom,

Csak negyed napja még hogy itthon vagyok. Tíz nappal ezelőtt közelítvén az aratás, elhagyám Kázmért, 's másod ízben hideglelős hitvesemet, ki már lassanként közelít az anyasághoz; 's a' helyett

hogy a' mint óhajtottam, szándékoztam 's reménylettem, a' Mélt. Úr nagylelkű Sógorát és tiszteletre fő mértékben érdemes testvérét és a' Mélt. Urat magát látni mennék, ezen holnapnak 20dika' táján ismét indúlok Kázmérba, hogy azon criticus actuson, mellyben imádott Sophiem olly közel lesz a' halálhoz, körűltte legyek, és mit adott az ég, fiút e vagy leányt, mingyárt lássam. Ez' úttal tehát íme ismét eltűnt előlem az a' régen várt szerencse, hogy láthassam Wesselényit, kit a' maga igaz érdeme szerint senki sem itélhet-meg competensebb módra mint én, a' ki ugyan abban az oskolában, ugyan azon tűzpróba köztt voltam, 's a' magam' kínjaimnak legnagyobbikából, hogy nem vala senki a' kivel *szóllhassak,* az ő nagy lelkét, melly még midőn hozzá szóllottak is, elég lévén önnmagának, nem felelt, mérsékelhetem. Eltűnt az a' szerencse is, hogy a' Mélt. Urat láthassam, ismeretsége 's barátsága szerencséjének birtokába a' szinről szinre látás által belé léphessek, és ezt a' szerencsét szorosbban tégyem magamévá. De mihelytt Sophiet elhagyhatom, azonnal meg teszem ezt az útat, 's fogadom magamnak, hogy azt többé nem halasztom el továbbra. Hogy most nem mégyek, hogy most meg nem jelenek, mentségemre leend az az ok, melly Kázmérba szóllít. Ott fogok múlatni Septemberig 's kérem a' Mélt. Urat, hogy leveleit, mellyek életemnek új édességeket adnak, oda par *Cassovie, Velejte* méltóztassék útasítani.

Melly szép gondolat támadt légyen a' Mélt. Úr lelkében Csokonainak megtiszteltetése eránt, azt elbeszéllém ezen útamban sokaknak, nevezetesen Miskolczon, hová lejövőben feleségem atyai Onkeljének látogatása miatt kikerültem vala. De a' Mélt. Úr nevét csak Gróf Török Jósefnek és eggy érdemes vendégének neveztem meg: tartván attól, hogy nem leend kedves, ha a' dolog' hire a' Mélt. Úr akaratja ellen közzé tétetik, míg azt maga fogja közzé tenni. Én a' jelentést a' barátságos parancsolathoz képest fel tettem volna már: de mivel Jun. 20d. éppen két literáriai tudósítást küldöttem vala fel az Újság irónak Sylvesternek 1539ben kiadott Grammaticájának újabb kiadása és Daykának versei eránt, mellyek azonban még meg nem jelentek, úgy tartottam, hogy koketterienek veszi a' Publicum, ha magamra gyakran emlékeztetem, noha a' Csokonai monumentuma eránt való jelentésben nevem meg nem jelent volna, 's elhalasztám. Eggy nemes lelkű fiatal barátom, Csehy Jósef Hadnagy a' Cs[ászár] Huszárjai köztt, azt írja, hogy becsűli a' gondolatot is, de még inkább fogná a' nyers teljesedést: és igaza van: noha szép volna csakugyan

látnunk, hogy az olvasni szerető Publicum mennyire empfänglich immár a' háládatosságra kedveltebb Irójі eránt.

Éppen az utolsó újságban vala jelentés a' B. Prónay Exc. által kitett kérdések megfejtéseiről. Már akkor elindúlt vala levelem ő Exc-hoz ezen dologban. Mit írtam, ide zárom,[1] de nem lévén időm, hogy még eggyszer leírassam, kérni fogom a' Mélt. Urat, hogy azt nékem vagy visszaküldeni, vagy míg elhozandom, megtartani méltóztassék. Kis barátomnak is megküldöttem. Félek az olly Brabeusoktól mint a' Debreczeniek, de félek az ollyaktól is mint *Schedius*, a' ki külömben eggy tiszteletre méltó ember és nékem drága barátom 's kivált *Miller!*

Hartlében még sem küldötte kezemhez Kis Jánosnak Epistoláját, és noha Majusban már Pesten voltak a' nyomtatványok, még nem láttam eggyet is.

A' külföldön eggy általag essentián 8 esztendein. vásároltam meg ismét becses historiai dolgokat.

Nékem Semlyénben látnom a' Mélt. Urat nem lesz szerencsém ez idén, nem csak azért, mert Sophiem lebetegedése miatt oda sietek és ott fogok múlatni, hanem azért is, mert házi környűlállásaim olly változásokat szenvednek, mellyeket pirúlás nélkűl emlithetek magamra nézve, de nem az enyéimekre nézve. Irtóztatóságok fognak esni. Engedjen meg a' Mélt. Úr, ha elhallgatok.

A' Gemmákat nagyon óhajtom látni, még pedig artista szemmel. Nem régiségeket nézem majd, hanem szép formájokat. Tegnap Rhédey Lajosnak mutattam és eggy szép Asszonyságnak, kik az Anyámnak látogatására jöttek volt, *azokat*, a' mellyeket a' Mélt. Úr leveleiben kaptam.

Maradok igaz tisztelettel 's szent barátsággal a' Mélt. Úrnak alázatos szolgája

Kazinczy Fer. mpr.

Nagy Gábor Bécsbe útazott. Ez a' levél annyi correcturával van írva, hogy szeretném újra írni, ha időm maradna. A' barátság excusálni fog.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

[1] L. a Prónay Lászlóhoz intézett s 786. szám alatt közölt levelet.

788.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Barátom!

Ma két hete jöttem vissza Bétsből, a' hol tsak két nap múlattám; ide tsak egy két napi múlatásra jöttem, holnap indulok K. Őrs felé, a' hol ismét két három nap fogok késni. Füred most tsak nem egészen üres, a' kik itt vannak is, készűlnek menni, meg ijedvén és elkedvetlenedvén a' tartós komor idő miatt.

Bétset ott hagytam, a' nélkűl hogy Bárótzyt 's Telekyt láthattam volna, ez nem volt ott, amazt az alkalmatlan idő miatt lett hátramaradásaim nem engedték meglátogatni. Schindelmayerral sem szóllhattam, hanem [a] Rochefoucauldokat Márton Jósefnél hagytam egy Schindelmayerhoz szólló billettel, mellyben meg írtam, hogy további rendelésedre várakozzék. A' fordítást futva elolvasván 's imitt amott az Originállal öszvehasonlítván, némelly helyen változtattatni szerettem volna; de minthogy variansaim Hozzád küldése 's rólok való ítéleted' meg jövetele sok időt kivánt volna: tanátsosabb 's helyben hagyásodat megnyerőbb tselekedetnek tartottam a' Manuscriptumot épen hagyni 's a' Nyomtatónak adatni. Én mintegy 5 quartból álló előbeszédet írtam, melly semmi philologiára tartozó jegyzéseket sem foglal magában.

A' kinyomtatott versekből 's képedből még egy exemplárt sem láttunk sem Raits, sem én. Mind a' ketten óhajtva várjuk. Kultsárról azt hallottam Bétsben, hogy nem igen nemes ok indította volna őtet a' jutalom tevésre, és hogy a' jutalmat örömest Némettel akarná elnyeretni. Ennek a' hírnek nem örömest adnék hitelt, 's igen el szomorodnám, ha igaz lenne. A' jutalom legyen akárkié, tsak a' Tudósok legyenek Nemes szívűek.

Régen várom feleletedet. Örvendeztess meg vele mennél elébb. Mindenkor electrizáltatom, valahányszor új leveledet olvasom. Élj szerentsésen, 's szeresd tovább is azt, ki boldogságának nagy részét benned találja,

Füred, Jul. 19dikén 1805. hív barátodat

Kis.

Agens Sok Urat nem találtam otthon.

A borítékon:

À Monsieur Monsieur François de Kazintzy

p. Ofen Debretzen à Érsemjén.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

789.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér-Semlyén d. 20. Jul. 1805.

Édes barátom!

A' Palatinus tegnap Debreczenből Károly felé menvén, a' mi Erdőnkben a' *tiszta-víz* nevű tó mellett abban a' szép árnyékban, a' melly az erdőt bérekeszti a' falu felé, lovakat váltott. Nem szálla-ki. Kánonok Riethaller a' Vármegye nevében és Deputatusaival megköszöntötte. Éjtszaka Károlyba ment. Ma már Sárközön hál B. Wécsey Miklósnál.

Debreczenben lévén, szakadt egész nap az eső. A' Civisek áztak a' hídon. Meglátogatta a' Collegiumot. A' püspök nyomában volt. Budai nem vala otthon. Estve bál volt és vacsora. Egyebet írni nem tudok.

Itt az a' hír, Locumtenentialis Consil. Czirákinak is, Péchy Imrének is írják, hogy Pozsonyban és Bécsben zendülés vala, és lőttek egymásra. Szomorú eset. — Még mi is érjük az éhséget, mert eggy kereszt sincs a' Semlyéni határon; az élet éretlen, 's sok az eső.

12-a Júl. Kázmérból jövén, Debreczenben a' hídon találtam sétálni Kis Imre Urat és Fő Hadnagy F[azekas]t. Beszélltünk a' Misanthrópia és Cynismus felől. Azt mondták, hogy Nagy Gábor tüzelte fel Csokonainét. Mosolyogtam. Ha is. Nagy Gábor nálam látta legelébb a' nyomtatott jelentést és qualis confessio, talis absolutio.

Sylvester felől sem az Úr nem ír, sem Eggenberger, sem Virág, sem Révai. — Ma sürgetem tudósításokat.

Az én házi környülállásaim iszonyúak. Valaki azt tartja, hogy elrettent a' vastag m ó d. Iszonyúak estek oda fel. Elköltözöm innen minden bútorommal. Már csaknem minden öszve van pakkolva.

Én kéntelen vagyok az Úrnak alkalmatlankodni, és ámbár az indiscretio vétek, bízom az Úrhoz hogy excusál, mert nem segíthetek magamon.

N. 1.

Udv. Agens Sok Úrnak kezeihez letett Friedrich John eggy pakétet, mellyben a' Kininger által festett képem van, azon réz

platte-vel, mellyet John ezen Kininger által festett kép szerint metszett. Még nem áll rajta a' nevem. Irtam Junker Academischer Schriftstecher, Pozsonyi fi társunknak, hogy ezt a' rezet vitetné el Sok Urtól és írná reá ezt:

KAZINCZY FERENCZ.

— — — — — — placere bonis
Quam plurimis . . . . . .

TERENTIVS.

'S nem veszem válaszát, és a' kép vagy réz le nem jött Pestre, hogy Hartleben Bibliopola a' Kis János Epithalamiuma elibe tehesse a' képemet. Kérem az Urat, keresse fel Junkert, szólljon vele, és vegye reá, hogy míg az Úr Bécsben múlat, írja reá ezt, 's nyomtattasson velinre in 8-o majori 1000 explt, fizesse-ki az Úr, és hozza-le mind a' képet, mind a' rezet, mind az 1000 exemplár Abdruckot.

N-o. 2.

Kininger Úr, Sculptor és Zeichner in Tusch, lakik Salzgries, n-o 193. im 4-ten Stock. — Menjen oda az Úr és végye kezéhez a' mit ott hagytam. Tudniillik:

1. Gessners Idyllen in 4-o 2. Tomus.
2. Oesernek Olajfestéke a' Messziáshoz.
3. Valami arany gyűrű és holmi darab.
4. A' Palatinus és Széchényi Ferencz képe,

's tudakozza-meg az Úr, hogy mennyiért rajzolna in Tusch ein Kupfer zu einem Buch, péld. ok. zu der Emilia Galotti. NB. in 8-o formato.

Ebből áll, édes barátom, az Úrhoz intézett igen szorgos kérésem. Teljesítse, kérem, az Úr, ha alkalmatlan is. Bécsben van az Úr, a' hová én sem nem mehetek, sem nincs a' ki által sürgessem.

T. Sok Udv. Agens Úrhoz Neidl egy könyvet is tett le. Kuprumos könyv in 8-o. Hozza-el ezt az Úr. De a' rezeket hagyja az Úr Udv. Agens Úrnál, mert azokra szükség lesz a' kiadandó könyvekhez.

Én 8 nap alatt indúlok Kázmérba Sophiehoz, kit ismét lél a' hideg, és a' ki közelít az anyasághoz. Szegényt annyira afficiálja

kinzatásom, hogy fantaziájában kiszökött az ágyból 's ezt kiáltotta: Ah, az én Kazinczymat ölik! Ne hagyjátok!

Éljen az Úr szerencsésen. Agens Urat is tisztelem, köszönjemeg az Úr sok kéréseim teljesitését. De tisztelem a' szép kis Váradi Menyecskét is. Adieu.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában. Q. H. 960.]

790.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ér-Semlyén 20. Jul. 1805.

Édes gyönyörűségem!

A' mai posta két levelet hoza, a' — Kisét és a' — Prónayét! — Mit ir az Öreg, az első betűn kezdvén az utolsóig mingyárt meglátod. Nagy ember! lelkem egészen el van foglalva általa, 's régi tiszteletem nevekedik, nem fogy, melly ritkán szokott megesni azok köztt, a' kik hosszas ismeretségben állanak, mert ritka az igazán jó, igazán nagy.

Rochefoucauldom körűl tett fáradságaidat szívesen köszönöm. Ma irok eránta Haykulnak, mert Schindlmeyert a' Szívképző Regékkel foglalom-el, hogy R[ochefoucauldo]t vegye nyomtatás alá. — Hartleben ddo. 12-a Júl. írja, hogy 200 explt megtartván olly véggel, hogy mihelytt a' kép lejő, azonnal 100t belőle Sopronyba és Győrbe küldhessen, 100t pedig számodra maga eladhasson, a' 300 explt által adta Ricklnek, hogy küldje hozzám. Rickl késik, a' Metsző (Junker) a' már tavaly elkészűlt kép alá még sem metszi a' nevet, 's két levelemre nem felel; most írtam tehát eggy Bécsben múlató Debreczeni Prókátor barátomnak, hogy menjen Junkerhez, tekintsemeg, mi baj esett? és indítsa-el a' dolgot, 's a' képet 1000 explban hozza-le. Még én sem láttam semmi exemplumát Epistoládnak: de talán holnap estve kihozzák Debreczenből, ha t. i. már ott van.

Rendes a' mit K[ultsár] felől írsz,* hogy Némettel akarná el-nyeretni a' jutalmat. Mellyik Némettel? a' mi kedves Németünk-

* «A' pályázó munkák között volt egy. német nyelven írt értekezés is, mellyet, mint utóbb megtudtam, Miller Jakab, a' nemzeti könyvtár' gondviselője, készített. E' felől mondhatta Kultsár vagy más valaki, hogy kétséges, ha nem az nyeri-e el a' jutalmat. Németh László barátomnak eszében sem volt concurrálni. Kazinczy vagy nem jól értett, vagy tudósításomat hibás kifejezéseim miatt nem érthette jól.» — Kis J. jegyzete.

kel e? Hiszen a' mi barátunk egészen más nemében excellál a' tudományoknak, mint a' mi itt kivántatik. Az ollyan, mintha a' birkózók közt a' futó lépne-fel. N[émeth] valóban tanult ember, és melly nemes lelkű ember! melly szép lelkű barát, de ő nem a' philologiai karra való, és bizonyosan nem ismeri úgy Iróinkat, mint annak kell. a' ki itt másoknak elébe akar ugrani. Te tudod, hogy melly tiszteletre méltó ember Szent Györgyi: de nem tudod, hogy én menny. tekintetekre nézve szerethetem őtet! és még is ki merem mondani, hogy ezen pályában ő is érdemetlen Concurrensed volna Néked. valamint te érdemetlen Concurrense volnál néki, ha Naturalista vagy Orvos munkák írásába avatnád magadat. Bizony félek, hogy a' mi Brabeutáink bakot lőnek; 's nem felejthetem a' Himfy Sonettjeinek *trochéus lábait*, 's a' Gesangjait, mellyek *dalok;* és a' Liedjeit, mellyek *énekek.* Értesz, hová czélzok. Pedig a' Himfy Recensorát is szereti lelkem. —

Szemeid felől semmit sem írsz. Mint vannak? mivel biztattak Bécsben? Élj szerencsésen nagy és jó Ember. és örvendeztess-meg nem sokára leveleddel. Ölellek.

Copia.

Tekintetes Úr!

Hathatós úri levelét vévén, azt azonnal egyedűl a' Magyar Literaturában járatos Sándor fiammal közlöttem. Arról az ő állatása az, hogy annak egész tartalma szent igaz, és semmi kifogást nem szenved.

Többire a' T. úr megnyugtatására íme elő nevezem a' tudva lévő Itélő széknek tagjait: úgy mint: Prónay Sánd., Kultsár, Schedius, Virág, Révai, Verseghy, Bátori. Ez az utolsó eggyetlen eggy Debreczeni nevelés: de a' többi jó ízlésű társait, ha akarná is, meg nem hatja. —

Tudós munkák jöttek-bé a' kitett jutalom-kérdésekre. Emezeknek száma mintegy *hét;* a' többi mintegy 15, nem fogható amazokhoz. — Az első 's második érdemű munka ki fog nyomtattatni; 's azon kivűl is a' végre kiválasztatik három vagy négy a' czélhez közelebb járó elmélkedés. Főkép penig Gr. Teleki László jeles bölcselkedése e' pontban (a' ki nem concurrált) közre bocsájtatik.

Négy efféle első erejű munkát elolvastam nagy vigasztalásommal: mert azokból kiláttam, minő talpra esett emberei vannak a'

Nemzetnek, és ha egyéb haszna sem leszen e' mozdúlásunknak, megösmeri jeles férjfiait a' Magyar Világ. Megvallom, nehéz leszen a' választás. Csupán egy hibácskát tapasztaltam bennek, az eggyet kivévén, értem a' forró és buzogó Hazafiúságot. Azt mindnyájan érezzük, de nem tanácsos dobra verni. A' M. nyelv illő kelésének lappangva kell menni és nem zörögve, mert más külömben a' titkos akadályokból erő hatalom gát tétetik eleibe. Mindazáltal szent törvényünk legyen az: ha nemzetünk nyelvét a' fő polczra nem is emelhetjük, legalább elmúlását hátráltassuk.

Illy szíves magam kiadása után régi hív tisztelettel maradok Budán 21. Jul. 1805.

engedelmes szolg.
Prónay László.

Utolsó levelem hozzád nagy volt 's e' miatt Recepisse mellett küldöttem-el, ismérvén Postád rendetlenségét. Abban vetted eddig a' B. Prónay Excellhoz írt levelemet, mellyre ez válasz gyanánt jött. — Döbrentei nekem nem régiben külde eggy levelet és Himfy módú gyász verseket, mellyekben a' Festeticsné ***Keresztes Dámasága*** is énekeltetik!

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

791.

Németh László — Kazinczynak.

Győr, Júl. 29dik. 1805.

Szeretett Szíves Barátom,

Pőstyénből lett megérkezésemkor három betses leveled várt. ú. m: Jún. 4. Jún. 15diki és Júl. 14diki. A' mi szükség leszsz, most mind eggyikre meg írom. — A' mit Kisünk epistolája eránt írsz, mihelyt az nyomtatványokat veendem, tellyesíteni igyekezem. Látni a' munkát nagyon ohajtom. — — Második leveled állapotomról való tudósításra vezet. A' Pöstényi ferdő nékem eleinte és utóbb is tiszta idővel nagyon használt: de minden sikere elveszett, mihelyt az ég béborult; még is orvosaimnak tanátslására 6 egész hetet ott töltöttem és sokkal alább voltam onnét való megindulásomkor, mint oda menttemkor. Az ólta mind az által valamitskét jobbulok: de felettébb lassan. A' gyomrom is az eleinte itthon az orvosom javaslására

rendelt hév ferdésre nagyon megromlott, éhezem és nem ehetem, általjában belső részem is egész nyavalya: rész szerént ennek, rész szerént a' ferdőnek, rész szerént a' sok fájdalomnak következése a' szörnyű erőtlenség, ugy hogy ha szobámon végig megyek, már bádgyadva dőlök székemre. Mikor és mi leszsz vége bajomnak, az egek tudják! — Pakéted a' három Manuscriptummal ma indult Bétsnek, de diligenceon, mert szerdától fogva, hogy itthon vagyok, más alkalmatosság magát nem mutatta, holnap pedig ismét falura szándékozom ki, talám a' szép természet foganatosabban segíti elő gyógyulásomat, mint a' négy fal közé szorított bűzhödt levegő — 's így az úgy is meg késett nyaláb még tovább találna késni. Munkáid olly gyors következésén nagyon örülök: én nékem most ex offo vegetalnom kell. — — A' mit a' Tokaÿ bor felől ez előtt írtam, hibáson értetted: nem Bouteillákban kiván az én Barátom venni, hanem hordónként, de mivel, a' mint írád, most nem igen kapható és tsupán kereskedőktől, tselekedd meg azt, hogy a' jövő szüretkor, mihelyt lehet, első kézből egy pár átalagot vásároltass számára: írd meg, mi leszen az árra és azonnal küldöm. Most pedig ha módot ejthetsz benne, küldj mennél előbb vagy 4 bout. essentiát, írd meg annak is az árrát és azonnal meg küldöm. — — Még arra is kérlek, hogy Révay Elaboratior. Gramm. Historicájat és Antiquit. L. Historiae a' számomra mihelyt időt vehetsz reá, recenseáld. —

Ezennel itt leszsz az a' bóldog óra, mellyben az emberiségnek legédesebb kötelei fognak körűl keríteni: mit kivánhatnék ahoz egyebet, hanem hogy hoszszu vonásokkal ihasd az örömnek ezen mézes poharát, 's azt sem magad, sem kedves Sophied, sem Emiled állapotja ürömmel legalább hoszszasan ne zavarja. — Ó Barátom, különös szív szorongattatás az, midőn kétes napjainkban azon gondolat borítja elménket, ha vallyon tsetsemőnket nem haggyuk e a' világon idő nap előtt egyedűl! hagyhatjuk e más nyomát lételünknek benne, mint a' mit a' természet munkájának kell esmérnünk? Leszsz e oka valaha többért áldani nevünket a' nemzésénél? Ládd Barátom, hová botorkál a' megkomorodott beteg képzelődés! Téged az Isten Sophieddel eggyütt ez illy epesztő gondoktól meg óijon és helyettek az örömmek legtisztább italával boldogítson. És ha az én hoszszas nyavalyám Arisztippemet attyától meg fosztja: Te légy eggyik, a' ki ezen veszteséget vele felejtesse. Meszsze mentem: de ki tudja: nintsen e közelebb hozzám ezen jövendő, mint első tekintetre látszik, 's ha így történik, tudom, Barátod forró kérése nem leszsz sikeretlen.

Ölellek tégedet és kedves Sophiedet is; feleségem tisztel benneteket; Arisztippem Kazinczy bátsit számtalanszor emlegeti. à Dieu.

Kivűl: [1]

Monsieur Monsieur François de Kazinczy Noble Hongroise etc. etc. p. Ofen, p. Cassovie *Kázmér.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

792.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Cs. K. Kamarás, Nagy Méltóságú Báró Wesselényi Miklós Úrhoz ő Nagyságához.

Tisztelt barátom,

Ismét eltűnt előlem az a' nyugtalanúl várt szerencse, hogy megláthassalak. Meg nem tudnám magamnak bocsátani, ha hiú okok által vonattattam volna el ezen szerencsétől; de Sophiem' beteges-kedése 's a' közelítő lebetegedés, melly miatt holnap reggel indúlok Kázmérba, nem engedték másképp. Augustusnak első két hetiben, ha meg nem csalta a' számlálás, anya lesz. — Az ő kezéből vévén a' kis képet, Atyja és Anyja jelenlétében ágya' lábainál meleg szívvel beszélltem Rólad, nagylelkű férjfi, kit minden tisztelőid köztt senki sem ítélhet-meg jobban a' *te nagyságod szerint* mint én! mert emlékezem poklomra. Akkor támadt magában az én életem' Angyalában az a' gondolat, az a' kivánság, hogy gyermekünknek *Te* és a' TE élted Angyala kérettessetek-meg kereszt-szüléjeknek; 's a' Sophie Atyja és Anyja, kik igen jól emlékeznek arra, hogy látásodhoz szerencséjek volt, javallották a' gondolatot, én pedig kevélyen ragadtam-meg, 's imhol vagyok megtenni a' kérést. Szenvedd-meg, nagylelkű Barátom, hogy Emíl vagy Iphigenie, atyjának nevezhessen Tégedet, 's a' Te lelked 's tisztelt Hitvesed lelke ébresztgessék gyermekemet, ha majd a' Ti nagy voltotokat ismerhetni fogja, nyomdokaitokat követni.

Septembernek elején nálad leszek, ha nem tudom mint esküdnének is ellenem visszás csillagzataim. Élj szerencsésen, és méltóztasd továbbá is barátságos emlékezetedre

Ér-Semlyén 30. Jul. 1805. leghívebb tisztelődet
Kazinczy Fer. mpr.

[1] A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

Kivül:[1]

Illustrissimo Domino, Domino Nicolao Lib. Baroni Wesselényi de Hadad. S. C. et R. Apost. Majestatis Camerario et Incl. Comitatus Szolnok Mediocris Supremo Comiti. Domino humillime colendissimo.

Debreczen, Somlyó, *Zsibó.*

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

793.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnénak.

Nagy és igaz fényű Méltóság!

A' Jókhoz csatlani magamat! — az vala nékem eleitől fogva leghevesebb vágyódásom, az minden kevélységem, hogy ezen vágyásomat nem kis mértékben teljesedve 's magamat azok által, a' kiket az én lelkem gyönyörködve nézett, szerettetni láthatám. Ez lesz az az áldás is, mellyet a' kevés napok alatt megszületendő fiamnak vagy leányomnak az első atyai csókkal adni fogok. Vonják meg ő tőle a' Végezések bár melly más adományokat; fiamat, ha nekik úgy tetszik, hagyják ismét azon rettenetesen-szép útat menni, mellyet atyja járt, csak ezt a' szép örömöt tegyék övévé, csak ezt az áldásomat tegyék sikeressé, 's nyugodt szívvel maradok. Hadd kezdjem tehát ezt a' béavatást *Római lelkü Matrona! csendes de nagy dísze Nemzetednek 's Századodnak!* hadd kezdjem tehát ezt a' fiam' vagy leányom' béavatását azon, hogy őtet legelébb is a' TE karjaidnak adhassam-által; szenvedd-meg, hogy ő magát a' keresztségben *NEKED* és annak a' nagylelkű Férjfinak, kinek éltét TE rendeltettél boldogítani, gyermekednek nevezhesse. A' TEREÁD és Férjedre való emlékezés a' gyermek lelkét nagy érzésekre fogja lobbantani: szégyelni fog kicsiny maradni, mert a' TI nevetek emelni fogja lelkét 's szívét kiszéleszteni. Ha fiú lesz, a' mit nekem a' Török Lajos és Roggendorf Aloysia leánya szül, Férjed fog lenni lelkének bálványa, mint az atyjáé volt: ha leány lesz, TÉGED teend ideáljáúl, 's a' TI lelkeitek lebegjenek rajta egész mértékben.

Fogadd kegyesen tiszteletemnek ezen mérész jelentését, tisztelt Asszonyság, és engedd mondanom, hogy az én lelkem TÉGED szint

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

olly szentül tisztel rég olta a' TE nemedben, mint ritka Férjedet a' magáéban.

Nagyságodnak

Ér-Semlyén 30d. Jul. 1805.

alázatos tisztelője
Kazinczy Ferencz mpr.

Kivül:[1]

de Velejte. à Madame, Madame la Baronne de Wesselényi né Dame Cserey de Nagy-Ajta.

p. Debreczen, Somlyó. *à Sibó.*

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

794.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

tiszteletet érdemlő szeretet Barátom!

Hogy régi ohaitásom teljesedésit a Tek. Urnak földünkön való láthatásába most se érhetem, valóba sainálom — és ezen egyenes indulatbul gerjedő bánatomat tsupán az enyhitheti, sőt tökélletes örömre is vidámithattya, ha szeretet kedves grófnéja szerentsés ki menetellel válik Anyává, meljet hogy a jó lelkeket kegyelmekben tartó Egek engedgyenek, igaz szívbül kivánom.

Csokonaink méltó emlékezete álandósitása iránt éledt gondolatom nékem is naponként jobban tettzik el annyira, hogy a valóba ohaitot teljesedést már alig várom látni. Meg vallom azon gyengeségemet is (de én aszt magamba jóra törekedő szent Tüznek itélem), hogy nehány Barátimmal közlöttem légyen — kik nem tsak heljbe hagyták, hanem meg elégedő örömemre ki fejezésekbül aszt is arányzottam, hogy gondolatom teljesitésére való készséget élesztettem bennek, a nemes érzékenységnek pedig első fel hevülése nem szokott olj hamari gyávasággal hülepedni — mint az alatson lelkek fel buzdulása, kik azon kivül is az iljetén gondolatok közlésénél külső képpen is olj hidegen maradnak, a minő fagyos az ő érzéketlen fekete szívek. — Jól mondgya Csehy Hadnagy, hogy a teljesedést Betsülné — a ki igy gondolkodik, segiteni is fogja a gondolatot a

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét s fölötte e jegyzés: «1805. 30. July.» —

teljesedésre — de fáidalom! melj kevés ember mond közöttünk ilj igazot! melj kevesen éreznek ilj nemessen! és melj sokan vannak, kiknek szavaik tzikornyássága nemes el szánás indulattyát akarja el hitetni velünk, és gyakran el is bámitt bennünket előb, hogy sem a hamis lelküséget fetsegő ember Papageinek belső fekete intézeteit fel fedezhetnők. — Hogy Csokonaj hamvainak ezen méltó áldozatot mentül előb tehessük, Baráttságos szívességgel kérem a Tek. Urat, hogy ha tsak érkezése vagyon, a Tudósitást Magyar Uiság leveleinkbe be iktattatni méltóztasson. Ezen intézetünk teljesedéséhez igen nagy reménységem vagyon nékem annyival inkáb, mivel a tudósitást a Tek. Ur irja — kinek tolla annyira meg hóditotta szivemet, hogy betses leveleinek is minden sora életem vidámságának azon örömeit éleszti bennem, meljek az érezni tudó szívet felsőbb érzéseknek gyönyörüségeire szokták emelni.

Báró Prónaj László eö Exjának irott levelével le kötelezte a Tek. Ur mind azokat, kik kérdéseire való feleleteket be küldötték, és igy éngemet is igen nagy részbe le kötelezett. Köszönöm, hogy velem közleni méltóztatott és bizonyos alkalmatosságtul viszszá küldeni el nem mulatom. Ha Debretzen lészen itélő széke a jóra törekedő igyekezetnek — távul értünk ugy a czéltul. *Schedius* egy igen érdemes és köz betsületet érdemlő ember; de se ötet, se Millert nem itélhetem árra valónak: hogy a Magyar nyelv miveltebb állapotba való heljheztetésire foganatos utra tudhatnának kapni, és pedig erre semmi tekintetbül nem látom őket alkalmatossaknak lenni. — Számtalan akadáljok között censorjainknak edgyügyű gyávaságok is egy ugyan nyomós oka: hogy az igaz cultura minden iparkodásink mellett se gyarapodhatik ugy hazánkban, a mind annak érdeme és köz haszna kivánná. És valameddig edgyesitet erővel nem veszszük annak gyarapitását munkába — valameddig hazánk nadgyai és tehetőssebb Urai a Culturát nem a luxusba, nem a dorbézló és hiválkodó élet módgyába, hanem abba az állapotba, a mibe kell, ismerik meg, addig köz terjedésre nem lészen ereje. A leg méljebb fáidalom lepi meg szívemet mindenkor, a midőn egy énervalodot és mind Physicai, mind moralis erő nélkült való Magyar nagy Urat látok és kéntelen vagyok benne egy Nemzetem el enyészésére intézett fel tételnek olj szerentsétlen áldozattyát látni, ki magát Boldognak érezi abba a szánásra méltó állapottyába is, meljbe egy veszéljes fortéljnak mérge altatván — szunyodazásiba kies állapot érzésivel képzelődik és örökös szunyadozásának azon okát nem tudgya; hogy

azért rengettetet abba, hogy többé fel ne tudgyon ébredni. — A leg egyenessebb tiszteletnek álandóságával vagyok a

Tek. Urnak! alázatos szolgája, baráttya
Krasznán 1-a. Aug. 805. Csereÿ Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

795.

Ragályi Tamás — Kazinczynak.

Pest, 2. Aug. 1805.

Édes Uram Bátyám!

Tisztelt Barátom!

Bennem vetett bizodalmának újjabb tapasztalásából származott örömmel vettem két rendbéli leveleit.

Az édes megszólítás, Házunk 's testvérem iránt ki jelentett szeretet; 's az Orth. Cracoviensisbe róllam ki mondott vélekedés, 's abba reám halmazott ditsősségből eredett édes elragadtatásba, meg esküdtem a' természhet [!] előtt, minden igyekezetemet annak meg érdemlésére fordítani, azon édes remény táplálván az utolsóra nézve, hogy Kazinczy fog segíteni, — Kazinczy a' halhatatlan hazafi, halhatatlan Író, — 's oh mely édes öröm az én tisztelt Barátom Kazinczym.

A' Cs[okonai]ra írt versek 's Cserey Farkas Úr hazafiúi igyekezetéből ugy láttzik, hogy az Erdélyiek érzékenyebbek, hálaadóbbak Iróink iránt az ő tulajdon hazájok fiainál.

Institoris Urral a' nála már meglévő könyveknek neveit feliratván, által adtam Eggenbergernek, meg mondván, hogy már azok nem szükségesek.

A Hirgeist ur által küldött exemplárok már minapi levelem el küldése előtt itt voltak 's az én hibám vólt, hogy rólla el felejtkeztem. Még mind ez ideig kevés költ el belőlle, okának az Institoris szer felett való félénkségének kell lenni, mert hogy Ifjaink enthusiastice szeretik, jól tudom abból, melly nehezen juthattam én a' magaméhoz, 's mernék felölle állani, hogy Patakon harmad nap alatt egy aranyért sem lehetne kapni egyet harmincz exemplárból.

A Sylvester Grammaticájából a fel jegyzett igazításokat meg tettem, ki vévén azt, mellyet kellett volna az a' *Nagy Hunyadin* kezdődő Scholionon tenni, a' minőt nem találtam és a' melly, mint

gondolom, a' *Mit tett Mátyás királyunk a' tudományokért* 's a' t. Scholionra változtatott által, mellynek végén a' megmaradandó szavak találtatnak, — de a' melynek eleit ki nem törültem annélkül. a' sietésre szükség nem lévén, minthogy Eggenberger Úr a' Prof. Révai tanátsából a' nyomtatást magára nem válallya, nem reménylhetvén a' nyomtatványok keletét. Virág Benedekkel az oly régen óhajtott együtt lételt még meg nem ejthettem 's Professor Révayval is nem beszélhettem; a' jövő Póstán, reménylem, mindkettőről irhatok. Többire baráti 's atyafiúi szíves indulataiban ajánlott, maradok Édes Uram Bátyámnak

alázatos szolgája
Ragályi Tamás.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

796.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Kázmér, August 8d. 1805.

Lelkem' becses fele! Iphigenie megszületett. Te vagy az első a' kinek ezt írom, mind *háládatosságból,* példátalan és soha meg nem érdemelhető barátságodért — mind *az atyai örömnek édes új érzésében,* ismervén eléggé, melly igen tiéid ezek az érzések, mellyekkel lelkem most el van telve. Imádva szeretett anyja tegnap éjféli 11 olta reggeli 4ig szenvedett. A' gyermek ép, nagy, és gyönyörű még pedig nem csak az én szemeimnek. Keresztszüléji B. Wesselényi Miklós és az ő nagylelkű felesége; a' gyermeket B. Splényi Magdaléna Kisasszony fogja a' keresztvíz alá nyújtani: Te pedig édes Szentgyörgyim, kedves hitveseddel Komáknak vagytok megkérve. Fűzze-öszve lelkeinket ez az actus *újabb lánczokkal,* minthogy *szorosabbra* fűzettetniek lehetetlen.

Ezen levelemet vévén, a' Dobozy Háznál Margitai Úrtól járj végére, ha nincs e Debreczenben Mélt. Gróf Török József Úr, a' Sophie Onkelje, és ha ott van, keressd-fel, olvassd-fel előtte levelemet 's ajánlj engemet Sophieval és Iphigenievel atyafiságos grátziájiba; Magad pedig kérd, hogy Tégedet nézzen úgy, mint nékem barátomat 's jóltévőmet. Spáh Urat és a' Szép Susit kérd hasonlóképpen Komáinknak. Nekem az a' legfőbb vágyásom, hogy magamat és az enyéimeket a' Jókhoz csatlhassam: 's ezt az áldást nyomom atyai első csókom-

mal a' kis Fizsi homlokára. Ha Dobozy Mihály, Mihályné és Lajos 's Baranyi József barátim Debreczenben vannak, ezt jelentsd nékik is mint Komáimnak. Élj szerencsésen, és szeress.

Az Onkelünknek kézcsókunkkal jelentsd, hogy ma indúl levelem Postán Miskolczra is.

tisztelőd, barátod
Kazinczy Ferencz.

September első napjáig itt maradok.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

797.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Kázmér, 8-a Aug. 1805.

Iphigenie ma megszületett. Ezt Bihar Vgyei Assessor Nagy Gábor Urnak és Asszonyának barátságos tisztelet fejébe jelenti 's Komájinak meghívja

Kazinczy Ferencz mp.[1]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

798.

Ragályi Tamás — Kazinczynak.

Pestről 8dik Aug. 1805.

Édes Uram Bátyám!

Tisztelt Barátom!

Vóltam Virággal, nyájasan fogadott, a' vélle két óráig tartott biztos beszélgetés (mellyet egy őtet valahova hivó Szervita szakasztott félbe), melyben mindenkor baráttyának vagy Amicejának szóllított, már előre láttatta vellem azt a' boldogságot, mellyet az ő esmerettsége által fogok idővel érzeni. A Sylvester Grammaticájárúl semmi vélekedését sem mondhatta, mivel még az kezénél sem volt jó formán.

Vóltam Révaynál, ez is oly nyájasan fogadott a' mint csak lehetett; ha még egy néhány nagy embereinkel így járok, alig ha el

[1] Nagy G. jegyzete: «Vettem Aug. 20kán 805. Mind ezekre válaszoltam Okt. 31kén 805.»

nem hiszem magamat; — Révay azt mondja, hogy jegyzéseit Nagy Gábor Úrtól már elküldötte, gyönyörködve szóllott arról, melyben az uj Szigetet körül vevő Gemnek vagy Gemennek olvastatható folyó víz nevet fel találta, — tellyes magával való bizodalmas megelégedéssel szóllott a' Verseghivel való periről, mely elég tüzesen foly közöttök a' méltózta*sson* vagy méltóztass*ék*ról, 's eléggé sértegetik egymást érette.

Én ennek a' holnapnak végével indulok hazafelé, a' mikor ha még ott találhatom kedves Uram Bátyámat, Kázmérba fogok tiszteletére lenni. Többire atyafiúi 's baráti szeretetében ajánlom magamat 's maradok Édes Uram Bátyámnak

alázatos szolgája
Ragályi Tamás.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

799.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Kázmér, 9. Aug. 1805.

Méltóságos Úr!

Ma kereszteltettem meg tegnap született leánykámat. Iphigenia nevet adtam neki. — Ez *szokatlan* de nem *kevély* név. Szokatlan lévén, maga ez is nagyra ébresztheti a' gyermeket. Ha kevély nevet adtam volna, az nevetségessé fogta volna tehetni. Ráth (a' hajdani újságiró, most Győri Luth. Magyar Predikátor) a' fiát Socratesnek nevezte, — Németh László pedig (Győri Luth. Prof. a' Statistica Irója 's Gr. Teleki Domokos utazásainak forditója, nekem igen becses barátom) a' magáét Arisztippnek, az öcsém, Miklós, a' magáét Gustáv-Adolfnak, bizonyosan nem a' mostani azon nevű fiatal-úr kedvéért, hanem azért, a' ki Lüczennél elesett. Én ha fiam lett volna, Emilnek kereszteltettem volna. — Leányomnak a' Mélt. Úr testvére a' kereszt anyja, kereszt atyja pedig Sógora, kiket most B. Splényi Magdolna Kis asszony repraesentált, a' nagy Generális Orczy Lőrincz unokája. Azon voltam, hogy a' gyermeket mind neve, mind kereszt szülejinek emlékezete virtusra ébreszthesse idővel, és ugyan ezen okból minden általam meleg szívvel szeretett jó emberrel lelki-atyafiságba fűztem, azokat komájoknak [!] hiván meg. Engedje meg a' Mélt. Úr, hogy leányom a' Mélt. Urat is ezeknek

számokban lelhesse, tekintse őtet úgy mint magáét, és ha korántabb halnék-meg, mint vélem, emlékezzék meg, hogy az Iphigenie atyja a' Mélt. Urat szívesen szerette. El lévén foglalva az atyai örömök és gondok által, sietek végezni levelemet 's maradok alázatos szolgája 's hív barátja

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

800.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnénak.

Nagyméltóságú Báróné,

Különös tiszteletű Asszonyom!

Sophie tegnap reggel engem eggy szép alakú leány gyermek' atyjává teve, kit Nagyságodnak és nagylelkű férjének nevében ma a' mi igen becses barátnénk, Mélt. Báró Splényi Magdolna Kis asszony' karjain Iphigenia nevezet alatt kereszteltettem-meg. Nem hagyhatok gyermekemnek 's általa maradékimnak becsesbb adományt, mint azoknak emlékezeteket, a' kiknek nevek őket virtusra 's Haza' 's igasság' szeretetére ébresztheti. Ez ragadott engem arra a' mérészségre 's kevélykedésre, hogy Nagyságodat 's azt a' nagy férjfit kérjem kereszt szüléjinek, a' ki a' Nagyságod jobbját megérdemlette és a' ki olly világos jeleit adja annak, hogy Nagyságodnak ismeri egész becsét. Ez ösztönözött arra is, hogy itt nem másnak karjain nyújtassam a' kereszt víz alá, hanem a' generalis 's Abaújvármegyei Fő Ispán Báró Orczy Lőrincz unokájáén, a' ki elég nagylelkűséggel birt páratlanúl maradni, hogy árván maradt leány testvéreit nevelhesse, és a' ki mind lelkének cultúrája, mind erkölcseinek feddhetetlensége 's érzéseinek nemességek által minden jóknak tiszteletét megnyerte. Engedjen-meg tehát Nagyságod mérészségemnek, 's ebben is nézze egyedűl azon szent tisztelet' bizonyságát, mellyel tündöklő Személye eránt viseltetem.

Maradok alázatos hív tisztelettel

Nagyságodnak

Kázmér, 9d. Aug. 1805.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz mp.

Tisztelt nagy barátom!

E' napokban vettem levelét a' Rézmetszőnek. Biztat, hogy még e' holnapban fogom munkájának próbanyomásait venni. Ha szavát állja, Septembernek első napjaiban magam viszem-meg azt mutatóban, hogyha hibás valami részében, megigazithassa. Addig fogadd elhalhatatlan tiszteletemnek megújított bizonyságát. Élj szerencsésen! A' Virtus jutalmaztatója dicsőítse-meg magát benned és tégedet a' Virtusnak újabb meg' újabb jelenségeiben!

örökös tisztelőd
Kazinczy Ferencz mpr.

Kivűl:[1]

d'Ér-Semlyén. à Madame Madame la Baronne de Wesselényi, née Dame de Cserey.
p. Somlyó, Zilah 'Sibó.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

801.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kázmér, 9. Aug. 1805.

Édes barátom,

Sophie engem tegnap reggel eggy gyönyörű leányka' atyjává tett, kit ma a' mi igen becses barátnénknak, Báró Splényi Manczi kisasszonynak, a' halhatatlan Orczy test és lélek szerint való Unokájának karjain, Iphigenia nevezet alatt kereszteltettem-meg. Már tehát kettős kötelékkel vagyok csatolva a' világhoz, 's újabb erős kötelékkel az én kedves Sophiemhez. A' gyermek mind azoknak itéletek szerint, a' kik látták, méltó, hogy a' Grátziáknak áldoztassék. Az Ipam ugyan azt mondja, hogy szebb gyermeket nem látott. Némellyek azt jövendőlik, hogy szája' táján hozzám fog hasonlítani. Az én ohajtásom az, hogy arczulatjának némelly vonásai atyját, némelly más vonásai pedig anyját találtassák-ki. Térdre buktam, midőn a' kis csecsemőt megláttam, 's kértem az élet' Istenét, hogy éltesse, a' Jónak, Szépnek 's Igaznak szeretetében nevelje, és adja neki azt a' szerencsét, a' min az atyja mindenkor leginkább törekе-

[1] A levél zárlatán kissé rongált piros pecsét s fölötte e jegyzés: »1805 30. July—9. Augusti. Kaszintzki.»

dett, hogy szerettessék a' Jóktól, ha bár lakolni fog is ezen szerencséért, mint az atyja lakolt. Az Istenség gyakorta a' szenvedést is áldásúl küldi. Küldjön ő reá is, ha nékie úgy tetszik! csak hogy a' szenvedést változtassa áldássá.

Rickl ide indulásomig még nem küldötte-el Debreczenbe Epistoládʼ paketjét, Hartlében pedig nem zárt levelébe eggy példányt is, és így én a' nyomtatott verset ez' ideig nem láttam. Sem a' kép felől nem tudok semmit túl azon, hogy Sok Udv. Agens Ur azt írta, hogy azt Nagy Gábor Debreczeni Prókátor Ur által fogja leindítani. Míg a' nyomtatást nem látom, nem küldhetek semmi rendelést Schindlmayernek a' Német fordítás eránt, attól tartván, hogy a' Magyar munka lenyomtatásával nem leszek megelégedve, 's a' Német mellé újra kell lenyomtattatnom. Ne csudálkozz tehát, hogy ez a' dolog ennyire vonódik, és sem Te magad, sem Németh és Rajts barátink nem kaptátok-meg mind ekkoráig a' régen várt exemplárokat. Septemberben bizonyosan megkapjuk mindnyájan. Addig versedet kézírásban senkivel nem közlöttem egészen, hogy annál mohabban kapja a' Publicum.

Daykának itt kaptam Ungvárról eggy nagy csomó Kézírását. Versezetek — Grammaticai jegyzések — apró Biographiáji a' Régiség' Bajnokjainak, talán tanítványai számokra — 's Nemzetünk historiájának eggy régi töredéke Pray és Deguignes szerint. (Ázsiai dolgok.) — Versei köztt mind öszve is csak öt hat darab volt előttem ismeretlen. Imhol ez eggyik:

Menyegzői dal.

Boldog Pár! kit az ég ártani nem tudó . . . stb.[1]

Prónaynak levelét utolsó levelemben közlöttem veled. Azolta semmit nem tudok a' Brabeutákról. Nyugtalan vagyok megtudni, mi történik.

Elfelejtém jelenteni, hogy leányomnak Keresztszüléji Báró Wesselényi Miklós (a' Kufsteini) és hitvese. B. Splényi Kisasszony ezeknek csak repraesentánsa volt. Élj szerencsésen tisztelt 's szeretett barátom!

örökös híved:

Kazinczy Fer. mpr.

Szóllasz e néha rólam a' Nagy Préposttal és Himfyvel? Tiszteld a' Csór leányát nevemben. Ölellek.

[1] Kazinczy idézi az egész költeményt, a mint az a kiadásokból ismeretes.

Verseid Mstumát várom nyomtatás alá. — Sylvestert Eggenberger nem akarja felvállalni, Prof. Révai által elijesztetvén, a' mint Correspondensem írja, hogy a' munka nem kap vevőt. Eggy 1539ben kijött Rudimenta ugyan nem fog mohon kapattatni — olly mohon. hogy nyomtatója meggazdagodjék a' kiadásból — de rendes, hogy azt eggy M. nyelv Professzora mondja Eggenbergernek. Törik, szakad, a' munka ki jog jönni.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

802.

Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak.

Ráday Pál g. . hoz.

Kázmér, August. 13d. 1805.

Kedves Grófom,

Hadd dicsekedjem-fel vele, hogy az ég az én házassági életemnek új örömöket adott. Sophie Anya. — Aug. 8-dikán eggy ép. egésséges, és a' mint nem csak az én atyai szemeimnek, hanem másoknak is látszik, igen szép ábrázatú és éppen nem kis termetű leánygyermeket szűlt. Másnap Mélt. Báró Splényi Manczi Kisasszony karjain Iphigeniának kereszteltettem; igazi kereszt szüléji Báró Wesselényi Miklós és Miklósné vóltanak, 's a' megnevezett barátnénk ezeknek csak képeket viselte. — Az én kevélységem eleitől fogva abban állott, hogy magamat a' Jókhoz igyekeztem csatlani. Az volt az az áldás is, mellyet Fizsimnek az első atyai csókkal adtam, hogy ő nyerje meg azoknak szeretetét és becsületét, a' kik az ő szeretetére 's becsülésére érdemesek lesznek. Engedd-meg tehát, tisztelt kedves barátom, Unokája 's Veje annak a' két Öregnek, a' kiknek szeretetekben én magamat olly nagynak mertem képzelni, hogy lyánomat Hozzád fűzhessem, 's lépj szép és jó Hitveseddel komáimnak számokba. Nem azért vágyok ezen dicsőségre, mert születésed ragyogóvá tett, hanem azért, mert jó vagy. Légyen a' te mennyei szívednek 's hasonlíthatatlan vidám lelkednek eggy része az ő osztályrésze, 's nézze hitvesedet mint azt a' példányt, a' melly után néki magát képzenie kell. — Te is kedves Darvasom, vedd jelentésemet barátságomnak bizonyságáúl, 's nézzd gyermekemet a' szerint. mint a' ki benned atyjának barátját fogja tekinteni. Tiszteletre méltó

Sógorodat 's Nénédet tiszteld nevemben, 's kérd, hogy emlékezetemet ne szűnjenek-meg szeretni.

Éljetek mindnyájan szerencsésen! Élj Te, szeretetre méltó ***RÁDAY*** boldogúl! boldogúl *Nagyságod*, imádást érdemlő szép és jó asszony!

örökös tisztelőd:
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a Szemeretár I. kötetében.]

803.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Kázmér, Aug. 15d. 1805.

Méltóságos Úr,

nagy tekintetű barátom!

E' napokan olly számos leveleket írtam, hogy nem vádolhatom emlékezetemet gyengeséggel, hogy elfelejtkezett, ha a' Mélt. Úrnak irt levélben leírtam e a' B. Prónay László Exc. feleletét a' közlött levélre. 'S minthogy a' Mélt. Úr tegnap érkezett levele azon írásom felől szóll, mellyet én a' Jutalom-Irások eránt Ő Exc-hoz írtam és a' Mélt. Urral közlöttem volt, ezen bizonytalanságban ide rekesztem a' feleletet. Kis barátomnak tudom, hogy már meg küldöttem.

Budán 21. Jul. 1805. Hathatós Úri levelet vevén, azt Egyedűl a' Magyar Literaturában járatos Sándor fiammal közlöttem. stb. [1]

Mélt. Úr, kedves barátom! Az én charakteremben leginkább nincs *rettenés*. Alkalmasint megmutattam úgy is mint Iró, hogy nem tudom mit tesz *félni*. Bizonyság erre Orpheusom és Hamletem Ajánló-levele, mellyeket még most is gyönyörködve olvasok. Már fogdostak némellyeket 1794-ben, midőn Abauj Vgye Gyűlést tartott és publicálta azon parancsolatot, hogy eggy Kassán költ Irás: *A' Kőmívesek Jakobinusok* confiscáltassék; eggy valaki felém fordúlt a' ki ***hallgattam***, 's ezt mondta: Quid quid sit, Latomi sunt Jacobini. — Erre, minthogy a' *felém fordulás* provocált, felköltem, és bátor képpel 's hanggal ez feleltem: Civitatem miscere et Reges sicario more tollere non Latomorum est, sed Jesuitarum. —

[1] L. a 790. szám alatt közölt levelet.

Ezek a' Mélt. Úrral, a' ki által nincs szerencsém személyesen ismertetni, elhitethetik, hogy az én charakterem' Lexiconjában nem fordúl-elő ez a' szó: *félek.* Azonban a' B. Prónay László Exc. levelében adott tanács, hogy ne járjunk *zörögve*, igen bölcs tanács. Emlékezik a' Mélt. Úr, hogy a' Csokonaynak emelendő Oszlop ideája melly örömre ragadott engemet, emlékezik, mint irigylettem azt a' szép gondolatot. Vagy nem volt igaz az akkori örömérzés bennem, vagy nem a' *félelem* tesz most hideggé. Hadd szólljak szabadon.

A' mennyire ugyan tudom, még eggy Irónk sem tiszteltetettmeg illy tisztelettel: nem csak *Poetára,* nem csak *Magyarúl íróra* czélzok itt. Ha tehát ezt dobra-verés mellett cselekesszük, félő, hogy eggyrészről az Ujságlevelek Censora, más részről a' (Horatius szavaként) genus irritabile vatum et scriptorum tétetik figyelmetessé és elrontjuk a' mit akarunk. Fogjunk hát másképpen hozzá. Dobra verés nélkül, *nélkül* szedjünk öszve mintegy száz ftot e' czélra 's ne szólljunk senkinek mind addig, míg a' Cippus felálland a' sír felett. Száz fttal azt felállíthatjuk. Faragott követ reá csak azért sem kell tenni, mert azt Debreczenben, a' hol becses a' kő, bizonyosan sacrilegus kezek fogják illetni. A' téglát meghagyják 's könnyebben reparálhatják. Az én ideám az, hogy vagy eggy simplex piedestal állítassék Csokonainak, vagy eggy Római izlésű Cippus. Themistoclesnek Athenában eggy simplex négyszeg állitatott. Mind a' kettőt lerajzolom alább.[1] — 'S minekutánna felálland, írjuk-meg az Ujságírónak, írjuk-meg a' Cs. verseinek Praefatiójában. Én ugyan a' Mélt. Úr nevét — ha attól eltiltana is, meg nevezem.

A' genus irritabile scriptorumtól sok akadályt várhatni. Ennek példája lesz az a' mit ide írok: Nagy Gábor barátunk elvitte Eggenbergernek Pestre Sylvesterem Manuscriptumját, 's leveleket Virághoz és Révaihoz. Tudja a' Mélt. Úr az ujság levelekből, hogy Sylvestert mi teheti figyelmet érdemlővé még a' nem Literator előtt is. Azt várhatám tehát, hogy a' M. Nyelv Professora az Universitásnál boldogitani fogja szándékomat. Most veszem tudósítását eggy barátomnak, hogy Eggenberger nem vállalhatja-fel a' munka kiadását, ***mert Prof. Révai rettenti,*** hogy a' munka nem lesz *kapós.* Pedig én a' munkát eggy nagy gonddal írt Praefatio 's crititicai glossák által tettem igen is kapossá. De igen is, hogy az, a' ki maga Gramma-

[1] Az a két rajz, a melyre czéloz, a levél végén van az eredetiben.

ticát ír, és a' *tsch* hangot ts-nek festi, péld: *tsets* nem fogja secundálni annak igyekezetét, a' ki megmutatja, hogy a' mamma nem *tsets*, hanem *csecs* 's azt hozza bizonyításúl a' ***főbb okokon kivűl*** elő, hogy e' nevek: Csáky, Csanád, Csongrád, Cserey, Vécsey, Forgács soha sem irattak *Ts* által. A' Mélt. Úr familiai neve valóban a' példák köztt áll. Szívem emlékeztete reá, hogy el ne hagyjam.

Mostan tehát Sylvesteremet magam adom-ki, melly annyival terhesebb, minthogy familiámmal maghasonlottam, és a' jövedelmem a' dolognak törvényes elintézetéig megreked.

Az effélék Mélt. Úr, azt láttatnak tőlünk kivánni, hogy ne verjünk dobot, hanem Csehynek óhajtása szerint fogjunk a' nyers teljesítéshez, melly a' jövő tavasszal lehet meg, minthogy most mingyárt itt lesz az idő, a' mellyben nem tanácsos vakolni, mert ha a' dér megcsípi, lehúll. — September elején látni fogom a' Mélt. Urat 's akkor szóval többet. Maradok igaz tisztelettel hív barátja

Kazinczy Fer. mpr.

Hogy Sophie nekem 8d. Aug. leányt szült 's hogy azt Iphigeniának kereszteltettem, utolsó levelemből fogja tudni a Mélt. Úr, ha a' levél el nem veszett.[1]

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

804.

Kazinczy — Péchy Imrének.

Nagy Tiszteletű Drága Jó Uram,*

Kedves Uram Bátyám!

Kedvesebb dolog mint az, hogy Uram Bátyámat Asszonyám maga húzta az én dolgaim' elintézésébe vagy legalább megítélésébe, engem nem érhetett. Bízom mind ügyemhez, mind Uram Bátyámhoz, 's tudom bizonyosan, hogy valamint mások egy nehányan, kik papirosaimat látták, úgy Uram Bátyám is másképpen fog ítélni, ha mind kettőnket kihallgat.

[1] L. a 799. sz. alatt közölt levelet.

* Kazinczy a levél elejére, bizonyosan utólagosan, ezt jegyezte: «Kertész eránt gondoskodunk.»

Igen is, Uram Bátyámnak fel kellett azon akadni, hogy midőn Álmosdon, Júl. 19d. dolgaimat előadtam, csak a' vetést említettem, és nem csak eggy szóval is a' négy punctumból álló propositiót. De hadd producáljam hát az Asszonyám *írva adott tilalmát*, hogy erről *senki semmit ne tudjon;* még pedig *fenyegetőzve adott tilalmát.* — Azonban azt lehet erre mondani, hogy Uram Bátyám méltó volt volna, hogy exceptióba tétessék; 's magam is bizatlankodással vádolnám magamat értte, ha lelkem isméretinek azzal a' meg nyugtató bizonyításával nem bírnék, hogy azt csak azért nem hoztam-elő, mert nem volt velem az Írás, és a' dolog *hosszas előadást* kíván, mellyhez akkor már nem vala idő, mert így is igen késón értünk haza, s' Bátyám Kövér Imre Uramnak jelenléte 's beszéde elfogott. Nékem ezen propositiokból annyira nincs okom titkot csinálni, hogy ellenben még panaszosan hozom majd elő Uram Bátyámnak.

Az én sérelmem két czikkelyből áll, 1. hogy haszontalan múlik az időm 's nincs mit kezdenem. — 2. hogy irtóztató az, a' mit szenvedtem és szenvedek. Mind a' két czikkelyen által kell esnünk.

Uram Bátyám azt veti szememre, hogy az Anyámnak azt írtam, hogy *készüljön a' gyalázatra.* — Ez, így mondva, fenyegetőzésképpen hangzik, 's az igen is tiszteletlen 's nem gyermekhez illő szó. *De én nem írtam azt. Gyalázat* — volt a' levelemben. De nem volt fenyegetőzve. Négy esztendeig tűrtem csudálást érdemlő csendességgel. Próbájit látni fogja Uram Bátyám. Nem használt semmit. A' megváltoztatott mód, a' mozdúlás kezdett használni, noha nem úgy mint kellett volna. Most azt írtam — és azért írtam, hogy készületem Asszonyám által megelőztessék — hogy admoneáltatni fogom Asszonyámat — egy barátunk által admoneáltatni — úgy hogy Asszonyámon fog állani eltemetése; mert a' dolgot úgy viszem, hogy a' dolog örökös titokban maradhat, ha Asszonyám az én igasságos és elmúlhatatlanúl szükséges kívánságomat teljesíteni fogja. A' dologban tehát *kímélés* van, nem *fenyegetőzés*, — és a' *gyalázat* nevezete a' dolog által meg van magyarázva.

Ha vétkes vagyok, ha tiszteletlenűl viselem magamat, dorgáljon-meg, pirítson Uram Bátyám egész érdemem szerint. De ez csak akkor eshetik-meg, midőn mind ketten ki leszünk hallgatva.

Anglus kertet ültetni 's azért a' szántó földet elfoglalni nekem úgy jutott eszembe, mint az, hogy Semlyénben azokon a' szántóföldeken Gibraltári várat építsek és a' Mediterráneumot rajtok kereszt-

ül vonjam; vagy mint tavaly az jutott, hogy frajczímert vegyek-el. A' kikkel ollyakat követtek-el mint a' mik velem követtettek, kéntelenek illy vádakra fakadni.

Uram Bátyámnak útmutatását a' recursus dolgában a' legháládatosabb szívvel köszönöm. Horváthné és Gr. Schmidegg nem hiszem hogy parallelumba hozattathassék velem. Ha Horváthnénak csak boszantás, vagy csak fösvénység volt a' mozdítója, méltán vont magára útálatot. — Én példából tudom, mit veszthetek, ha tovább kell vinnem a' dolgot.

Eleitől fogva van elrontva a' dolog; Jósi hogy maga uralkodhasson, 's magát tele szívhassa, minden gonoszságokat elkövetett. — Lehet e nekem azt rossz neven venni, hogy nem tetszett az a' propositio, hogy ott gazdálkodjak, a' hol nem lakom? Lehet e azt rossz neven venni, hogy Keserűbe nem mentem, látván a' Dienes haragját 's mások előtt való vádjait, mintha attól én fosztottam volna meg? Eggy formán gyermekei vagyunk az atyánknak, az anyánknak, tractáltassunk eggy formán.

Ő Excelljának a' Fő Ispánnak elküldém a' levelet. Nem rettegek dolgaim' megvizsgálásától. Gyalázat lesz: de látni fogja minden, hogy kéntelen voltam vele. Mindennek van határa, még a' gyermeki tiszteletnek is. Örvendek, hogy olly bírám van, mint Uram Bátyám.

Ő Nagysága 's Sophie szívesen köszönik Uram Bátyámnak felőlök tett barátságos emlékezetét, 's dolgaimat ajánlják atyafiságába 's egyenességébe. A' Mélt. Grófnak is elolvastam a' levelet; 's nem tartom azt, a' mit Asszonyám megbántás képpen veszen, hogy Ő Nagysága a' veje, leánya 's unokája dolgát barátságos bizodalommal hozván elő Asszony anyámnak, idegen dologba avatta volna magát 's bántást érdemlene.

Maradok alázatos hív tisztelettel
Az Úrnak Uram Bátyámnak alázatos atyafi szolgája
Kázmér, 17. Aug. 1805. Kazinczy Ferencz mp.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában.]

805.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Édes Atyai örömedenn, és annak velünk való közlésin Feleségemmel egygyütt igen szívesen örvendünk, és a' Méltóságos Aszszonyt alázatosan tisztelvén, annak tellyességet 's állandóságot kívánunk. Legyen a' kis Iphigenia engesztelő áldozat, de nem a' Calchás sententiájának kemény és nem emberi foglalatja szerint, hanem az ő nyájas szelidségű ártatlan tekinteti enyhítse meg a' legkeményebb szíveket, és kevés minútumok alatt hozza helyre, a' mit esztendők el rontottak!

Méltóságos Gróf Török József Úr vásárkor ide bénn nem vólt, én legalább itt létinek végire nem járhattam az előmbe adott úton leveleidet haladék nélkűl kézhez szolgáltattam. Spáh Sógor Uram és Húgom Aszszony alázatosan tisztelnek; szegény kedves húgom Aszszony egészenn el fogyott, most lábbadozván terhes betegségiből: intettem is a' jó példával, hogy leg alább valami haszon fejibe méltóztassék betegeskedni.

Még most is igen el lévén foglaltatva, szokásom ellen rövideden kéntelenittetem írni; a' Méltóságos Gróf Ő Nagyságát alázatosan tisztelem, a' méltóságos Aszszonyok kezeit tsókolom, a' kedves kis Iphigeniát Pallás nevelő karjaira ajánlom, és vagyok

Debretzenben, Augustus 18-án 1805.

egyenes szívű barátod
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

806.

Fazekas Mihály — Kazinczynak.

Debretzen, 20dik August. 1805.

Hát csakugyan nem igaz: hogy az ollyan tzifra virágnak,
Mellyet ezer közűl a' Természet, ki jegyezvénn
Tellyesnek remekelt, soha sem várhatni gyümölcsét!
Meg bizonyítád ezt, díszes Növevénnye Hazánknak.

Mert buja szirmokkal koszorúzva derült ki Virágod
A' Nagy Eszek pompás Táblájánn: mégis ihol már
Magvát is meg hozta. — Ne szünj Markodba nevelni,
Óh jó Gondviselés! e' szép Növevény szüleménnyét.

Kivánom

Fazekas Mihály. F. H.

Kivűl:[1]

de Debretzin.

à Monsieur Monsieur *François de Kazintzy.* Assesseur de plusieurs Comtés.

p. Tálya, Ujhely, Velejte à Kázmér.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

807.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

A' Dráva zúg ablakom alatt, 's azontúl egy kellemetes térség, mellyet nagy hegyek környékeznek. Kvártélyom igen alkalmatos egy. ura hagyott palotában, mellynek falai három dynastiát még megélnek. Ma nyugvó napunk van, illik hogy eddig való bujdosásomnak fonalát le beszéllyem.

Utolsó levelemet Eperjesről küldém hozzád. Kassán futva mentem keresztűl. Később tudtam meg Virágtól, hogy nem lett vólna helytelen kérdezősködnöm a' városban, a' hol gyakran megfordúlsz. — Miskólcz igen jól múlattatott. Borsodbúl, Mező Kövesdről külön vévén magamat haza rándultam Csalóközbe, a' hol anyám, testvéreim és atyámfiai érzékeny örömmel fogadtak; de az öröm nem vala tartós, mert negyed napjára vettem szomorú búcsút, 's le siettem Pestre. Itt Virág olly igen várt, mint én siettem jönni. Kivánságom betőlt Még egyszer örűltem. Virág legjobb egésségben van, telik és hízik, élete hosszú időkre a' miénk. Portrait-ját és újabb Könyvecskéjit elhoztam, 's még egy két magyar könyvet, a' mennyit katonás bagazsiámnak közzéje szoríthattam. — Pesten csak egy napot mulattam. Pázmándon utól értem a' sereget. Végre Fehérváron Veszprémen és

[1] A levél zárlatán ketté tört piros pecsét s idegen kézzel a czimzés alá írva: «ist abgereist. Retour Debretsin à Ér-Semlyén.» —

Csáktornyán által tevén útamat, kiértünk Magyar Országból Styriába Vandalusok közzé.

Első Styriai Statiónk, Friedau várossa, figyelmetességemet magára fordította. Ezt magyarúl Ormosdnak nevezik, a' mit bold. Vályi sem tudott, 's több íróink sem tudnak. A' Várban két fapaizsra akadtam, mellyeken a' Hethesi Pethe familia czímere és tittulussa szemléltetik. Mind a' két paizs temetésről való. Az idősebbiken az írás ez: Spect. Dnus Pethe de Hethes Liber Baro in Ormosd Szadvára Rhusso etc. Obiit an. 1627. A' másik, hihető, emennek a' fiáé. 's jobban olvasható illyen körűlírással: Illustrissimus ac Magnificus D. D. Petrus Pethe de Hethes Liber Baro in Fridau, Rhusso, Kis Tapolczany Eberhárd, etc. Dnus in Szadvar. Supremus Comes Cottus Tornensis. Aetatis suae an. 19 obiit, die 5-a Junii 1645.

Ez a' felfedezés arra a' gondolatra hozott, hogy ennek a' városnak régente Magyar Országhoz kellett tartozni. Külömben hol is vette volna originalis magyar nevét?

Potolban, németűl Pettauban, készűlt az a' híres tábor, a' mellyből semmi se lett, a' mi felett méltán nem síránkozunk. Útunk Laibachig, Krainában, ki van jegyezve, további directiónkat nem tudgyuk.

Én mind addig nem tarthatok számot leveleidre, míg bizonyos maradásunkról nem tudósíthatlak. Jelen valót pedig be rekesztem, hogy el ne késsek.

Ölel barátod

Cs. Ment József mp.

Potol Styriában. Aug. 21dik 1805.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

808.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ér-Semlyén, 25d. Aug. 1805.

Nagy érdemű 's kedvességű barátom!

Tavaly Májusnak 9-kén a' Váradi ferdő udvarán állok eggy éltes Úrral, 's az eggyik ablakban eggy éppen ebéd alatt érkezett Tisztet pillantok meg. Kérdem azt, a' kivel szóllék, ki légyen a' ki lenéz? 's ez mondja, hogy Major Sárosy András, hitvesével. —

Még akkor nap az Asszonnyal a' vízben öszvejöttem 's alkalmasint öszveismerkedtem, mert benne sok elmésséget láték, és az, hogy ő nékem mind atyjáról mind anyjáról, az Ura pedig csak atyjáról — rokonom, az egymás felé közelítést bátrabbá tette. — Tizenkettedik Májusban — (az a' nap becses napja vala Klopstocknak, — tudod Ódájából) — zsebbelidet magamhoz vevém, magamhoz vevém eggy kötet irásomat is, 's hárman, a' Májor, szeretetre méltó hitvese 's én, kimentünk a' ferdőhöz csak 50 lépésnyire fekvő tölgyerdőbe, leheveredtünk, 's én az asszonynak által nyújtottam Beltonodot, 's ő azt fenn szóval olvasta. Mind ő, mind a' férje igen meg voltak illetve. Az Asszony kérdé, ki légyen az a' Kis János? nem ismerem e személyesen? 's beszélljek hát néki róla valamit! mert az életnek nincs becsesbb öröme, mint a' jó embert, a' kit az ember becsűl, közelebbről ismerni, látni, 's tőle szerettetni. — Elképzelhet'd, mi volt feleletem. Azután az én kézirásomat vettük elő, 's ő fenn szóval olvasta a' Marmontel Két Szerencsétlenét. Erőt vett magán; hangja el nem árúlta szívének illetődését, de a' fekete selyem lepelre eggy csepp esett! eggy nagy szent csepp! a' legszebb szemekből. Melly jutalom! melly Apotheozis! Minekelőtte felköltünk, még a' Négy Palaczkot olvasta-el; 's így elindúltunk, ebédelni. — Ez a' kézirás, kérdé, a' mellyet én ma olvastam, első *dolgozás* e, vagy a' *tiszta?* — Ah! mondám; nálamnál nincs ember a' ki nehezebben dolgozzék, és szerencsém, hogy a' munkát el nem tudom únni. De szabad e tudakoznom, kérdém, miként jut Nagysád ehhez a' kérdéshez? — «Én, felele, édes Bácsi, lyánykoromban sokat gyakorlottam magamat fordításokban; mind azért hogy a' német nyelvet jobban megtanúlhassam, mind pedig azért, mert örűltem azon, hogy így a' más munkáját magaménak nézhetem». — — Ez a' barátság napról napra nevekedett. Férje, midőn Novembernek 20-kán megholt, azt mondá nékem sokak előtt, hogy hitvesén kivűl senkit nálamnál jobban nem szeret — azt hogy «az Isten engem azért szabadított-meg, hogy őtet áldja meg eggy baráttal»; 's a' tiszteletre legméltóbb 21 esztendős özvegy deli nővésével és eggy igen jó ábrázattal, nékem és a' mi kedves Szentgyörgyinknek, barátnénk. Özvegysége olta Debreczenben lakik.

Augustusnak 19kén Szentgyörgyi és én kanapéja előtt űlünk. — «A' mi Kisünk .... mondám én Szentgyörgyinek a' tiszteletre méltó Tini' jelenlétében, 's Tini tűzbe jő 's félbe szakasztja szavamat. «A' *mi* Kisünk! a' *mi* Kisünk!» — Néki az fáj, hogy ő nem mondhatja azt, mint mi mondhatjuk, hogy az *én* Kisem! Pedig Kist

eggyikünk sem szereti inkább mint ő; 's mit tészen az, hogy azt *Kis* nem tudja, hogy ő magát az övének nézi, mint mi? 's a' legszebb fordúlatokkal ránk parancsol, hogy mi őtet juttassuk a' te ismeretségedbe, 's néked mondjuk-meg, hogy ő téged igen becsül, igen szeret. Én a' parancsolat teljesítését Szentgyörgyire hagytam. Ő azt kivánta, hogy mindketten irjuk-meg. Én magamat vonogattam. Pedig megtettem volna, ha eltiltott volna is. Megengedj, édes Kisem, ha a' dolog' előadása meg nem fog eggyezni azzal, a' mit Szentgyörgyi írand; én örömömben magamon kivül voltam; édes volt nekem azt képzelni, hogy Kist — a' kit én Virággal és Báróczival leginkább szeretek, úgy is mint *Irót,* úgy is mint *Embert!* — és a' széplelkü, szép alakú Tinit öszvefont karral szemlélhetem. Tini nem a' nagy világ' dámájinak formájokba öntetett; de ő szép, elmés, jó mint az Angyal lehet, 's megvan benne minden, a' mi az eszes embert elbájolhatja. — — Ha Nagysádnak levele jő a' ***mi*** Kisünktől? kérdém én őtet az asztalnál, midőn Szentgyörgyi ott nem volt; 's ő elmosolyodott. «De ha jő e?» kérdé. — Én azt tanácslanám, mondám, hogy előzze-meg Nágysád; írjon neki Nagysád. — Elmerült: nem! monda; félek, azt vélhetné, hogy eggyike vagyok azoknak a' bohóknak, a' kik tudós asszonyoknak akarnak tartattatni. — Ferencz Bácsi! tudja azt az éneket 's azt a' verset, a' mit a' szegény Andrissal a' Maga szobájában olvastunk? (Az a' francziából fordított Idylled volt). — Barátom! várd az oestrumot, és akkor írj neki. Szebb Epistolád nem igen lessz, mint ez; pedig te tudod, hogy a' *Szerettini' édes honnya* mellett én a' te Poesiáid köztt epistoláidat irígylem leginkább. —

A' mi barátnénk *Ilosvay Christine,* Szatthmár Vgyei volt Vice Ispán Ilosvay László, és a' királyi Tábla Birája, Consil. Bay Ferencz Úr testvérének leánya. Férje Sárosy András katona volt, 's az olasz táborban eggy fejbeli lövés' koldusává levén, Major titulussal kilépett 's 36 esztendős korában megholt. Tini 21 esztendős lesz Novembernek 2dikán. Nagy testü, haja barna szög, gyönyörü növése van, mint Maria Theresiának ifjúkori képein látni. Nincs ember, a' ki első órájában is mindjárt tisztelője ne légyen. Eruditiót nem affectál, és ámbár magánosságban élvén sokat olvas, eruditiója nincs is, mellyert méltán áldhatja az eget! — de megtetszik minden szaván, hogy gondolkodó lelke van, 's hogy könyvek és jobb emberek köztt élt. Az én életem sok édességet talál abban, hogy őtet ismerem.

Flórádot nyugtalan várom. Régen óhajtottam, hogy valaki kezdjen ismét eggy Journált. Flóra nékünk Thaliánk lessz, mert Kis írja, a' — *mi* — Kisünk. — Zaidodat megvettem, de még nem olvastam. Májusnak 4dike olta 9 nap vagyok itthon. Sok dolgom van. A' Debreczeni vásárban mondá Kis Istv. hogy már 400 költ-el Zaidodból, és hogy 3000 ftot vett-bé e' vásárban. Literatúránknak arany ideje érkezik; csak most ne hagyjuk abba. — Én kéntelen vagyok irásimat igen drágán adni. Ezidén fizettem a' Kamarának 1068 f. $50^1/_2$ xrt.; ismét veszem a' parancsolatot, hogy még 496 f. 4 xrt fizessek, mert a' nékem küldött előbbi calculus hibás volt. Ennek pedig magamból kell kitelni, mert testvérimet nem terhelem. Édes barátom, miolta haza szabadúltam, nem leltem embert, a' ki rajtam könnyítsen, a' ki gyönyörűséget leljen abban, hogy eggy eltaposott emberen segíthessen. De én mindent csendes vérrel tűrök, 's a' Gondviselésbe vetett hitem olly erős, hogy azt hijába tántorgatja a' sors, ha a' sirig korbácsol is. Tudom én, hol a' bér, és az *enyém!* — Felmelegűlve ezen szent hit által, — felmelegűlve a' Tini szent emlékezetétől, ölellek-meg. Érezzd, hogy szeretlek! —

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

809.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Érdemes Barátom!

Iphigenia léte bennem valamint érzékeny örömet éleszt: úgy Baráttságunknak álandósitására olj kellemetes szövettségnek Kedves záloga, melj minket szorossabban eggyeztet. Nemes lelkű férjfiu! ezen szövettség drága kellemje bátorit olj meg szóllitásra, meljet szivem legbelsőbb érzései rég ohaitanak. — Tenek szóllitalak, és tudom hogy valamint ez által meg nem bántódol, ugy által látod irántad viseltető egyenességemnek azon tiszta érzéseit, meljeket tisztelő szeretetedre szentelek. — A Jókra figyelmező Egek tartsák Iphigeniát, éltessenek Tégedet, hogy igy nevekedésibe érezhessd az Apai örömnek leg vigasztalóbb kellemetességeit. — Nékem Iphigeniával lelki Atyafiságba lenni annál kedvesb lesz, mivel Apját szeretni soha meg nem szűnöm, Annyát pedig ismeretlenül is örökre tisztelni köteleznek azon betses érdemei, meljeket iránta viseltető forró szereteted tesz előttem érdemekké. — Sógorom, és Néném tisztelnek Grófnéddal

eggyütt; örömmel ertették, hogy az Egek néktek Atyai, és Anyai örömet adtak, és meg tiszteltetéseket érzik abba, hogy a Te és kedves Grófnéd szeretetek ilj kedves zálogának kereszt Attya és Annya lehetnek. Éppen tegnap váltam el ezen tőllem tisztelt, és szeretet Atyámfiaitul nehány napig való mulatásom után és meg biztak aval, hogy most nem irhatván, jelentsem néked mind tiszta örömöket, mind meg tiszteltetésekért érző háládatosságokat, jelentsem, hogy bizonyos bajoskodásokba Sibórul éppen ma indulván Kolosvárra, a mingyárt be áló holnapnak csak közepe táiján gyönnek onnan haza, és igy nem lehet azon rég ohaitot szerentséjek, hogy akkor, mikorrá határoztad, Sibón tisztelhessenek. Miért nem irhattak pedig most, és miért kellett olj sietve Kolosvárra menniek, itt le irni kötelez a Baráttság. — A sápodt Irigység Közép Szolnok vármegye Fő Ispánnyába,* és Soldossaiba üldöző indulatot élesztet Sógorom ellen azért, mivel az ő fejedelme iránt viseltető hivsége nem hiválkodó hizelkedésbül, Hazájához-Nemzetéhez meg bizonyitot forró szeretete pedig azon érzésekbül származnak, meljek tulaidoni olj Hazafinak: ki a kedvező sors kellemjeit is magára nézve tsak Hazája Boldogságába leli. Hevessebb temperamentumát magok intézetekre tudván ezen fél emberek használni, még Májusba tartot eggy közönséges gyülésen belé kaptak garázda módon — mert a meg tántorithatatlan egyenességű Wesselényi akkor is csak aszt álitotta, a mi a leg szentebb igasságnak volt czélozása, még is annyira ki költek ellene, hogy a gyülésekbül Törvényeink leg betsesb részének tetemes sérelmére ki tiltatot, — az ostoba, és Sardanapalus fő Ispány (mert annak nevezném, ha Wesselényi Sógorom nem volna is, és ha benne tekintetes érdemeket nem tisztelnék is) személjesen is meg bántván őtet — midőn butsúzni ment hozzá, aszt mondotta: én a Méltóságos Urhoz butsúzni gyöttem, jelentvén aszt is, hogy mivel meg bántódtam, elégtételt kapjak akár Törvény utasitása szerint, akár igy — a kardgyára mutatván. — Ekkor a fő ispány erköltseihez illő fegyverre — botra — kapott és Wesselényi felé raktatván — ez kardgyát fél tenyérnyire ki húzta, de önként és azonnal hüveljébe viszszá botsátotta. — A fő Ispány szolgai indulatra alázódott nehány nemesseket, és gyülevész cselédgyeit egybe lármázván, Sógoromat meg fogatta, hurtzoltatta, kardgyát szijárul le szaggattatta, egy szóval raita a nemtelen dühösködésnek hevét el követték. Mind két fél a guberniumhoz járulván,

* «Az itt festett Fő Ispán gróf Tholdi Zsigmond.» — Kazinczy F. jegyzése.

annak rendeléséből köz gyülésünk tartatot 26-a praesentis Zilahon az ord. Vice Ispány elől ülése alatt, meljbe én egy Beszédet mondottam az igaz ügy és Sógorom védelmére, törekedtem a nemes érzéseket fel ébreszteni az universitásnak azon igen kevés számú tagjaiba, kik Sógorom ellen szegezték magokat, maga is két rendbeli jelentésibe kérte viszszá vételit, de 14 embernek olj goromba, olj meg átalkodott volt lármája, hogy Praesesünknek voxra kellett a dolog elhatározását botsátani. 41 vox befogadtatását kivánta — 14 ellenzette, de conditiokat tévén fel, azok között volt oljas, mire reá állani Sógorom emberséges érzései, sőt Constitutionk épsége is ellenzette, és igy kéntelen volt most maga le menni, hogy a gubernium előtt ilj sok rendbéli méltatlan meg bántódásait orvosolhassa. Ez az oka, hogy maga nem irhatot, és pennámra bizta irántad viseltető szeretete álhatatos egyenességinek jelentésit. Élj boldogul, érezd örömeit szereteted szerentséjinek, és Apaságodnak — én érdemeid bettsit tisztelve vagyok

Krasznán 30-a Aug. 1805.

álhatatossan hív barátod
Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

810.

Kazinczy — Karner Lászlónak.

Verehrungswürdigster, theurester Herr Bruder.

Endlich habe ich also das Bild unseres allgeliebten Onkels! Die Mahlerey ist sehr schlecht, die Farben sind grünlich, ganz wider die Natur: aber die Zeichnung ist excellent, sein individuelles ist in dem Bilde ganz. Besonders finde ich den Mund sehr gut. Das Bild muss gestochen werden; so bleibt der originelle, edelmüthige Mann mehr im Andenken derer, die ihn liebten, und es thut meinem Herzen wohl, seinen Manen dieses Opfer der Dankbarkeit bringen zu können. Danken Sie in meinem Namen Herrn v. Pongrácz für seine Gefälligkeit auch unterdessen, bis ich die 27. f. ihm werde selber übergeben können, welches ich bald thun werde, da ich die Tante in Berető besuchen will. Meine Anzeige wegen Daykas Gedichten in der Ung. Zeitung hat einen seiner Conscholaren bewogen, mir biografische Nachrichten zuzuschicken, und so bin ich denn bald im Stande seine hinterlassene poesien herauszugeben. — Sophie hat ein

sehr schweres Liegen gehabt; ich zitterte sogar für ihr Leben. Jetzt erhohlt sie sich schon. Iphigénie ist ein herzliches Kind. Nicht bloss in meinen Augen, sondern auch in den Augen von Fremden passirt sie für ein höchst interessantes Gesicht. Die Augen sind von der Mutter, vielleicht auch die stumpfe Nase: der Mund, das Kinn mag von dem Vater seyn. Gefühle der Natur, wie heilig sind die! Sophie glaubte ehe sie Mutter ward kaum, dass sie eine zu zärtliche Mutter werden könnte, aber sie sollten sie sehen, wie unersättlich sie an dem Kind hängt. Sie tränkt es selbst; und den vierten Tag träumte sie schon, dass das Kind herumlief, u. sie frug es: Szeretsz engem? Die Antwort war: szeretem Mamácskát. Gäbe doch der Himmel endlich meinen vielen Leiden ein Ende, und erhalte er mir das Kind zu meinem Trost.

Sie schreiben mir von meiner Tante, von der Cousine nichts. Wie froh bin ich doch aus Ihrem Brief zu wissen, dass mein Brief in Ihre Hände kam! Empfehlen Sie mich ihrer Gnade u. umarmen Sie Ihre liebenswürdige Frau.

Kulin ist verewigt; sein Ruhm stirbt gewiss nicht aus. Wohl der guten u. gerechten Sache, dass der liebenswürdige Palatin durch ähnliche Züge die Comissionen u. Comissaere kennt!

Manczi Splényi schrieb uns heute die Nachricht, dass der Krieg den 24ten Aug. declarirt sey. Ich las dieser Tagen das berühmte Buch Napoleon Bonap. — — — Das ist grell! — sehr grell!

Leben Sie wohl, lieber Herr Bruder. Ich empfehle mich in Ihre schätzbare Freundschaft.

Kázmér, d. 1. 7br. 1805.

Ihr Sie verehrender
Ferencz.

Ein Fieber Access hielt mich länger auf als ich glaubte. Nun gehe ich nach Semlyén ab.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

811.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Kázmér, 5. 7br. 1805.

Pepi mondja, hogy az Urral volt 's az Urtól hallá, hogy Sophie anya etc. — Mondja hogy látta az én szép komámat is etc.

Én betegen fekszem. A' lélek szenvedései által elgyengült test sárgaságot vont reám. Hogy kigyógyúlhassak, hogy ne recidivázhassak, itt maradék, 's itt is leszek szüretig. Az ólta hogy az Urat láttam, sok bántások estek rajtam. De nem bírom eléggé a' tollat, hogy sokat írhassak.

Vette e levelemet Bécsben? Hozott e nekem holmit? Irjon az Ur Postán, 's írja meg azt, a' mi engem interesszálhat. Levelét a' Velejtei Postáról váltom-ki.

Révai, azt hallom, az Ur által nekem írt a' Gemen vize felől. Kérem levelét. Hát Virág hogy fogadta? Daykának nagy csomó Msját kaptam ajándékban.

Mit végzett az Ur Bécsben? mit remél?

Pepiné viselős; szégyen lesz hátra maradni. Köszöntöm barátinkat: az Urtól pedig gyakor leveleket kérek. Adieu.

Inasom eggy Notát ád az Urnak, hogy végye által holmimet Rickltől. Azért adtam neki kezébe, hogy ha az Ur nem talál Debreczenben lenni, néki is ki adassanak pakétjeim. A' pakéteket bontsa-fel mind és bánjon így velek:

1. A' Kis János Epistolájából két exemplárt vegyen ki, és küldje fel első postával. De addig nem lévén czélom, hogy kéz köztt forogjon a' nyomtatás, míg mellé nem nyomtattatik a' Német fordítás is, kérem az Urat mindenre, hogy a' több exemplárt mind pecsételje le, és adja az inasnak, 's a' verset senki ne lássa.

2. Hogy ha más pakétom van, azt is adja neki.[1]

3. Lesz eggy kis pakét két kuprummal. A' kuprum lenyomását (NB mind a' két képet) küldje fel nekem Postán; magát a' cuprumot tartsa-meg magánál, míg értte megyek 's a' Portót az Urnak lefizetem. Ricklt az Ur elégítse-ki.

Fő Hadnagy Fazekas Ur verseit Álmosdról felhoztam. Magam viszem le Debreczenbe 8berben.[2]

Szekerem eggy hét alatt vissza jő. Küldje-fel az Ur általa mind azt, a' mije küldeni való vagyon, 's hogy felhozhassák, adja által most Inasomnak.

[1] Kazinczy az 1. és 2-vel jegyzett sorokat, úgy látszik, utólagosan kitörülte. —

[2] Egész eddig kihúzta Kazinczy a föntebbi 1-gyel jelzett szótól kezdve.

Ezen két rendbeli írást[1] Báró Geizler József adta kezembe fine intabulationis, in Comitatu Zabolcsiensi. — Kérem az Urat, cselekedje vele a' mi kell.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

812.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Kázmér, 5. 7br. 1805.

Édes barátom,

Holmi tudósítások, mellyeket gazdaságom felől vettem Semlyénből, közel két hétig hánykódások köztt tartották lelkemet, 's annyira vittek, hogy nagyon megijedt az Ipam, 's vagy forró nyavalyától féltett, vagy sárgaságtól, mert hideg környékezett meg rettentő hőséggel. Végre nyavalyám sárgasággá decidálta magát. Hánytatója 's mannája, minekelőtte Dr. Mecznert megkaphatánk, megszabadított a' nagyjától. Jobban vagyok, de dagadva vagyok, Meczner azt mondja, hogy a' Cúra jól ment, 's rhebarbarát praescribált sáliákkal. Ismerem a' nyavalyát; 1791ben sokáig kínzott. Félvén a' recidivától, nem megyek Semlyénbe, hol új historiák várnak. — Bátyám Péchy Imre Úr közbe vetette magát. Meglátjuk mit nyerek. Én Széphalmot választottam lakóúl és birtokúl a' mellette való földeknek eggy részét 's egynehány embert. A' két utolsót nem óhajtja Józsi és nem tudom mi lesz a' dologból. Sophie úgy $1^1/_2$ óránnyira lesz imádva szeretett jó szüléjitől, én pedig Ipamtól és napamtól, kik úgy szeretnek mint gyermekeket 's segéllenek. Legnagyobb az, hogy Semlyéntől esem messze, hol nyugodalmat nem várhaték.

Sophie szívesen köszönt. Ugyan ezt parancsolták szüléji, midőn még nem gondoltam hogy itt maradok. A' kis Fizsi eggy szép gyermek. Mintegy eggy hetes volt, midőn valamelly kelés ütötte ki magát rajta, melly míg rejtve volt, a' Bába elvesztette reményét megmaradása eránt. Láttad volna akkor, hogy az az asszonyka, a' ki viselős korában sem hitte még, hogy szeretni fogja gyermekét, mit teve! — Négy napos volt a' gyermeke, midőn magához szóllít, és beszélli álmát: Iphi már járó, beszéllő gyermek volt; eggyütt sétált vele: 's az anyjának ezen kérdésére: *Szeretsz engem?* ezt felelte magyarúl:

[1] A gyüjteményből hiányzanak.

Szeretem Mamácskát! Hát fogsz e tanúlni? — *Fogok Mamácska!* — Melly boldog érzések!

Hogy levelem kezedbe ment, onnan tudom, és egyedűl onnan tudom, mert a' Sógoromnak, Pepinek, a' Debr. vásárban Nagy Gábor barátom mondotta, hogy Sophie Anya: Kövér pedig mutatta neki levelemet is. — Senki sem válaszolt barátságos levelemre; talán mert nem hitték hogy levelek itt talál. — Hiszem tehát, hogy levelemet az anyám, a' húgom, és Dobozy is vette. — Az Onkel nem vala Debreczenben. Édes barátom, áldjon meg Isten minden örömökkel! Hitvesedet tisztelem, lyánykáidat 's fiadat ölelem. Én szüretig itt maradok. Mi újság nálatok? Élj szerencsésen.

K. F.

Péchy Imre Bátyámnak szólló levelemet ajánlom barátságodba. Cselekedd, hogy minél elébb vegye. Az én házi dolgaimat illeti: és még Gyűlésig kell vennie.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

813.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Kázmér, 10. Septbr. 1805

Nagy tekintetű 's igen nagy becsű barátom,

Ágyban írom levelemet, eggy undok 's alkalmatlan nyavalya, a' sárgaság, az elmúlt holnap utolsó napján nekem jött, 's azolta rettenetesen elkínoz. Szerencsém, hogy az Ipamnál ért: mert ez addig is, míg az Orvos kijött a' Városból, nem késett a' Cúrával 's a' nyavalya mérgét elfordította, úgy hogy az Orvos alig tehetett egyebet annál, hogy a' Cúrát javallotta 's folytatását rendelte. Azonban az őszi holnapokban veszedelmes lehet a' dolog, 's megeshetik, hogy Kázmértt tovább fogok múlatni, mint véltem. Ime, barátom, így ingerli a' környűlállás vágyásomat Hozzád és a' tiszteletre legméltóbb emberhez 's Asszonyhoz mehetni. —

Utolsó leveled nekem igen kedves vala. Becsűlöm azt a' szerencsét, hogy hozzád a' bízakodás tónusában szóllhatok, Hozzád, kit azon nemes érzések miatt, mellyekkel minden leveleid eltőltek, teljes szívemből, teljes lelkemből, és minden erőmből szeretlek. Édes dolog tulajdon érzésinket másban feltalálni, édes azt látni, hogy az idegen

sziv a' miénknek érzéseit visszazengi! — De levelednek eggy más becse is vagyon. Sógorod felől itt hazug hirek terjedtek-el. Már Semlyénben, éppen a' midőn onnan Augustus utolsó napján ide meg indúltam, Kövér Rubennek ott lakó testvére beszéllé nekem, hogy a' Szolnok Vgyei Fő Ispán a' faluban hálván, őtet magához hivatta 's elbeszéllte neki a' tudva lévő dolgot, és néki is megköszönte, a' mit Ruben csinált. Toldit nem ismerem: igen a' fiját, a' ki Sárosinét elvevé, kinek tüzében magam is égtem két esztendeig, 's útmutatás nélkül oda hagytam. Rendes dolog, hogy a' virtusok eggy részről, más részről a' vétkek a' legszorosbb eggyességben vannak egymással. A' poltron egyszersmind együgyü, ostoba, alacsony érzésü, bosszús, nevetségesen fecsegő. Kötelességnek tartottam a' Sógoromnak megirni a' hirt, a' ki bennünket mintegy 8 nappal a' hazug tudósitás által búsitott-el, mellyet az Ujhelyi (Zemplény Vgyei) gyülésen halla. Kértem őtet, hogy Ipának Szatthmár Vgyei Fő Ispán B. Wécsey Miklósnak olvasná el levelemet. Áldassék az ég, hogy W. eggy újabbi szép oldalról ismertetik.

«Mitsoda? Nemes emberre botot?» — Nem bot ez, hanem pálcza. Ezt így beszéllé Toldi. — Módját fogom ejteni, ha Hozzád menendek, hogy ezt a' Carricaturát megláthassam.

Élj szerencsésen, barátom, jelentsd tiszteletemet Sógorodnak, Nénédnek, 's szeress. Maradok változhatatlanúl tisztelő barátod

K. F. mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

814.

Németh László — Kazinczynak.

Győr, Szept. 10dik, 1805.

Szeretett Barátom,

Utólsó leveledben jelentett atyai örömödet éreztük mi is tellyes szívvel, 's ohajtottunk az egekre boldogulásáért virágozni kezdő familiádnak. Tsak Téged éltessen annak közepette a' jóltévő Gondviselés, leszsz áldássa, leszsz örömöd. Iphigeniadat örömmel atyafiságunkba vállaljuk. Mi a' testnek és vérnek atyafisága a' lelkeknek atyafiságához képest!

Szeressék gyermekeink is a' jót, a' szépet, az embert, a' hazát, hatalmasabb lántzok fogják őket öszve szorítani, mint ha ugyan

azon szív alatt nyugodtak volna. Legyen e' földön virtus, öröm és megelégedés a' részek. —

Az előbbi leveledben jelentett kivánságodra nézve is azonnal meg tettem a' lépéseket: várjuk el, mi leszsz a' dologból. —

A' Tokainak küldésével le forráztál, 's könnyen az következhetik belőlle, hogy hozzád hasonló esetekben folyamodni nem fogok bátorkodni. A' barátság a' költsönös kedveskedéseket szereti tsak! Adják mind az által az Egek, hogy meggyógyulásomra érkezzenek az elindított bouteillák, hogy egész megelégedéssel és háborítatlan örömmel ihassam Nectartokból egésségtekért, egésségünkért! Most még távul vagyok ezen ohajtott tzéltól, noha naponként való előmeneteleimmel azt tsak ugyan kitsinyenként meg közelíteni láttatom.

Kisünknek epistoláit máig sem vettem. Honnét várjam? most volna legjobb ideje megérkezéseknek.

Grammaticai munkáidnak folyamotjában igen belé illene, ha Révai Miklós Grammaticáját és antiquitásait az Annalisaink számára recenseálnád — tedd meg, kérlek.

A' kedves betegedet feleségemmel eggyütt tiszteljük, tsókoljuk kis alaktokat, én pedig a' leg forróbb szeretettel szorítlak vigasztalást ohajtó szívemhez,

hív Némethed sk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

815.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kázmér, 11. 7br. 1805.

Io, Paean!

Ma veszem B. Prónay Sándornak levelét, 's örömömben, hogy az én kedves barátom KIS nyerte-el a' pálmát, felejtem, hogy beteg vagyok. Tisztelt, nagy férjfi, örök dísze Nemzetednek, fényesítője barátidnak, élni fogsz! Érezzd teljes mértékben azt az örömet, mellyet magadnak szerzettél, azt, hogy javallást nyertél, és hogy hathatósan boldogítottad azt az ügyet, mellynek szolgálsz. — Imhol a' Prónay levele. Vévén azt, a' mellyet én írtam ezen dologban Prónaynak, és a' mellyet tőle válaszképpen vettem, illő hogy fijának levelét is vedd, és tudd mi történt. Nem árulom-el a' barátságot, midőn Prónaynak levelét veled közlöm, melly neki talán nem volna kedves — (a'

mennyiben nem szeretjük, hogy a' mit barátságos bizakodással mondunk eggy másnak, az általa eggy harmadiknak is mondattassék) — de ha elárúlnám is KISnek, a' nemes-lelkű barátnak árulnám-el. a' ki tudja, mint kell ezen tudósítással élnie.

Pesten d. 6. Sptbr. 1805. Nemes lelkű barátom! Érezvén, sőt az édes atyámnak irott leveledből tudván is, melly nagy részt veszen a' Te, a' hazai literatúrát szerető, 's azt első ifjúságodtól fogva nagyra nevelő lelked a' tudva lévő jutalom irások elitélésében, barátságos kötelességemnek tartottam lenni ezen interessáns és a' Hazánkban maga neméhen első dolognak kimeneteléről Tégedet, úgy is ezen literatúránk fő oszlopát, tudósitani. .Által esvén tehát az elég számosan beküldött irások' olvasásán, a' mult szombaton Kultsár István Uram, a' ki ezen dolognak egyedül a' kezdője, előmozditója, lelke és mindenese, a' barátjaival hozzám jövén, elővettük a' dolgot 's minekutánna némelly principiumokat előre megállapitottunk volna, p. o. hogy a' kik magokat megnevezték, a' Concurrentiába nem jöhetnek, 's több afféléit. majd nem eggy szivvel szájjal az első koszorú ezen következendő Jeles-mondású irásnak: *Pannoniae mihi sunt dulces* etc. etc. itéltetett. A' második jutalom ipánt egy kis kérdés volt az *Attulerı sitim tempora!* és az *Ad respublicas sanandas* között; úgy hogy e' kettő köztt fel akartuk osztani az accessitot, de azután meghagytuk az elsőnek az egészt; a' másodiknak pedig, a' mellyet jelességéért ki nem akartuk [?] hagyni, egy harmadik kissebb jutalmat, vagy is második accessitot rendeltünk hevenyében; melly ugyan jól esett. Ez igy megesvén, a' leveleket felbontván, ime az első *Kis János* — a' második *Pánczél* (úgy tetszik) *István,* Kendi-Lónai Ref. Predik. Erdélyben — harmadika pedig Pucz Antal Nagy-Bajcsi Pleb. Győr mellett találtatott. Ez ugyan szép! három külömbféle vallásbeli három pap, mint egy a' 3 vallás kezet láttatik fogni a' nyelv' nevelésére. Jó ómen! az Isten tegye foganatossá. — Némelly politicus tekintetekre való nézve is igen jó. —

Az első irásnak dicséretére egyebet nem mondhatok, hanem hogy 100 aranyban mertem volna fogadni, mondottam is sokaknak (minekelőtte főképp az atyámnak irtál), hogy az irója senki sem más, hanem Te, kedves barátom; nem tudván a' hazában mást, a' kinek a' M. nyelv tökélletes tudása mellett a' külső nyelvek annyi ismeretsége, olly finom izlése, és annyi, praejudiciumok nélkül való disin-

teressentiája legyen, mint a' millyen ebből az írásból kilátszik. Úgy tetszett, mintha ama' beszédjeidet hallanám, a' midőn két esztendővel ezelőtt hozzád szerencsém volt. Az Irás végén megjegyzette az Iró, hogy a' midőn éppen indulóban volt, az irásra eggy tudós barátjának szép jegyzéseit vette légyen, 's fenn tartja magának, hogy azokat, ha szerencsés leend, maga 's közönség' hasznára fordíthassa, 's azolta hallom, hogy Te valál hozzá ezzel a' barátsággal. — A' második a' *Sitim* etc. is egy derék tudós munka, még talán tudományosabb: de a' tudománya nem jön le egész a' mi időnkig, 's nincs is a' tárgyhoz úgy alkalmaztatva mint az elsőben. A' harmadik is ugyan egy jeles munka, és in alio genere, főképp nagy oratoriával 's buzgósággal van írva, hogy eggy első rendű híres Debr. papi orátor munkájának néztem. Most ezen három munka kinyomtatásáról és ismét uj problemának kiadásáról gondolkozunk, vagy is inkább gondolkozik a' mi érdemes Hazánkfija, Kultsár, a' ki magát ezen nemes czélnak egészen szentelni akarja. Ezenkivűl Sógorom, Gr. Teleki László ezen tárgyról írt igen jeles munkája is nyomtatásban ki fog jőni, hihető ezekkel eggyütt. A' többi, még talán egy német irást kivévén, mintegy 18—20 írás, nem volt igen haszonvehető. Többnyire haszontalan dicsekedéssel absolválják a' dolgot, a' M. nyelvet égig magasztalják, 's külömbféle a' dologhoz nem tartozó, p. o. a' M. nyelv' másokkal, kiváltképpen a' Zsidóval való atyafiságba, kiterjedésébe, 's illyenekbe ereszkednek.

Az előtt az atyámnak, most pedig a' Sógoromnak Gr. Ráday-nak írott leveleidből, nagy örömmel 's egész részvétellel értettem mind boldog házasságodat, mind most szerencsés 's örvendetes atyáskodásodat. Az egek tégyenek tovább is, életed' minden részeiben, szerencséssé és boldoggá. —

Az utolsó §t hozzá leírtam, édes KISem, mert az szívemet érdekli. Te szerencsés férj és jó atya vagy; ismered örömeimet. Oh mint fűzte szorossbban hozzám az én szeretett Sophiemat a' kis Fizsi! 's melly gyönyörűség nékem azt látni, hogy ez a' fiatal anyácska kaczag minden alkalmatlanságot, maga szoptat, maga dajkáskodik, és a' gyermeknek éjjeli sikoltására nem Pólálóját (Kindsweib), nem Rengetőjét (Kindsmädchen) költi-fel, hanem maga szökik-ki az ágyból. A' minap eggy képzelhetetlenűl kedves scénám volt. A' Gróf és Grófné, a' Sophie ott nem létében, Iphigenie felől beszéllgettek. A' gyermek holnap lesz öt hetes, és így fyzionomiája felől még nem

szóllhatni; de kéntelen vagyok mondani, hogy minden azt vallja felőle, hogy az, ha így marad, első karú szépség lesz; szebb metszésű setét kék szemet, szebb metszésű ajakokat nem látni; 's a Grófné azt mondotta, hogy nem hitte, hogy Sophie illy gyengéded anya leend. Pour moi je me le suis toujours imaginé, felele a' Gróf car Sophie est une excellente personne en tout sens; 's a' hang azt mutatta, hogy az atya *becsüli* a' leányát. — Fizsi még csak negyed napos gyermek volt, 's Sophie reggel magához szóllít: Kazinczy, monda, halld csak, mit álmodtam. A' lyányod már járt, már beszéllt. Kérdem tőle: *Szeretsz engem?* 's azt felelte (tudniillik a' gyermek az anyjának): *Szeretem mamácskát.* 'S nevessd a' boldog atyát 's nyelve bohó szeretőjét; tudakoztam Sophiet, melly nyelven mondta azt Fizsi: 's képzeld: *Magyarúl!*

Élj szerencsésen, Édes KISem! az Isten viseljen gondot éltedre, örömeidre 's szemed' fényére. Ne szűnj-meg szeretni hív barátodat, és most minden gondod az legyen, hogy pályairásod úgy menjen ki a' Publicumba, hogy minden érdemesnek tartsa a' koszorúra, 's munkád Iróinknak codexe légyen, mint verseid 's prósád Kánonja!

Ölellek.

Kazinczy Fer. mpr.

Septb. és Octobert itt fogom tölteni; beteg vagyok; sárgaság van rajtam; leveleidet itt fogom várni. — Nagyon ohajtanám, hogy munkád a' példák által vastaggá váljon. Engem kimélés nélkül emlithetsz megtévedésemben. Virág ezt *cselekedte*, 's szeretetem eránta ez által nem fogyott. Epistolád nyomtatványait 8 nap alatt venni fogom. Még eggyet sem láttam.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

816.

Kis János — Kazinczynak.

N. Dömölkön, Sept. 11dikén 1805.

Nagy érdemű Barátom!

Édes atyai örömödhez sok szerentsét kivánok, tiszta szivem szerént óhajtom, hogy az az atyai áldás, mellyet Iphigeniádra adtál, foganatos légyen, és hogy annak tellyesedését ne tsak megérhessed

isztelt hitveseddel együtt, hanem soká gyönyörködhessetek is mind a' ketten tökélletességeinek szemlélésében.

Én a múlt hónapnak 25dikét 26. és 27dikét Pesten töltöttem. Megesmerkedtem Virággal és Kultsárral, elébb ismért Barátimat pedig meglátogattam az egy Verseghin kivűl, a' kihez nem ejthettem módját, hogy Budára néki alkalmatos órában által mehettem volna. — Virágban lehetetlen az egyenes lelket és a' megesmért jó eránt való buzgóságot tsak hamar meg nem esmerni és nem tisztelni. Kultsár felöl tellyességgel nem lehet igaz az, a' mit egyik Levelemben mint Bétsben, de hihető ellenségétől hallott hírt írtam. Német nyelven írt Dissertatio egynél több nem concurrált, az is a' mint mondják, minden Critica alatt volt. — Minden Barátim igen szivessen láttak, 's egészen megújjulva hagytam-el társaságokat. — Hartlebentől elkértem az Epistolákból egy exemplárt; de azt által sem nézhettem, mert Kultsárnak kellett adnom. — A' Gyermekek Bibliothécájából hoztam velem egy exemplárt, a' mellyben a' nyomtatásbéli hibákon kivűl némelly változtatásokat is találtam, különösen a' Titulus levélen, mellyeket a' szegény Kis István (a' ki éppen oda érkezésemkor halt meg) a' maga tetszése szerint tétetett. Irtam a' fijának, hogy hozza helyre a' hibát. Flórát nem kaphattam vissza ettől, fogadta, hogy betsületesen ki fogja nyomattatni.

Azt irod: hogy Verseim manuscriptumát várod. Megvallom, igen szeretném ha öszveszedést érdemlő darabjaim nem pompásan, hanem legalább tsinosan, az az úgy, a' mint Te tőled várni kell, újjra kinyomtattatnának, és azok, a' mellyek még eddig napfényt nem láttak, hozzájok adattatnának, szeretném a'vagy tsak azért is, mert azt reménylem, hogy azokat tsinos köntösben együtt látván, hathatósabban fognék önszeretetem által is serkentetni többeknek és jobbaknak kidolgozására. Az illyes serkentésre pedig, nem tagadhatom, az én környűlállásaimban nékem szükségem vagyon. Eddig tsak imitt amott elszórva 's rongyos ruhában láthatom elmémnek akármillyen szüleményeit. Másfelől és másféleképpen sem igen ösztönöztetem az efféle foglalatosságra. Egyetlen egy Apollóm, Músám, Maecenásom és mindenem egyedűl Te voltál és Te vagy, és ha valaha valami munkámban élni fogok, akarom hogy éljen ezen történetnek emlékezete is. Ha tehát költeményes próbáimnak dajkája akarsz lenni, én szíves köszönettel veszem barátságos szivességedet. De, Barátom, sem én nem képzeltem, sem Te nem képzeled talán, mennyi fáradságodba kell ezen munkának kerűlni. Minthogy én sem a' leirásra,

sem a' leirt kézírásnak általnézésére magamat nem ajánlhatom, elgondolhatod, millyen vesződségre tarthatsz számot. Ha ezt is hozzám való szeretetedből magadra akarod vállalni, tudósíts, és ha terhedre nem lesz, jeleld ki a' már nyomtatva lévő munkáimból azokat a' darabokat, a' mellyeket az ezen Gyüjteménybe való felvételre méltóknak ítélsz, én azonnal el fogom indíttani Feléd verseim manuscriptumát. Nyomtatatlan verseim is alkalmas tsomót tesznek, tsak a' próbát állhassák ki.

Éppen az estve vevém Schedius levelét, mellyben írja, hogy Aug. 29-dikén és 31-dikén a' concurráló irások itélő biráji gyüléseket tartván, a' nevezetesebb értekezések felől utolszor tanátskoztak, 's az első jutalmat a' te jövendölésed szerint az én munkámnak ítélték. Már Pesten létemben volt okom ezt a' szerentsét reménylleni, mert Báró Prónay Sándor, mint az említett ítélőszéknek Praesese, a' ki Schediustól a' *devísen* látott kézirásomnak esmerőjétől nevemet megtudta, nagy enthusiasmussal beszéllett nála létemkor munkám felől. Azt mondta a' többek között, hogy ő ezer aranyban is mert volna fogadni, hogy a' munka nem másé, hanem Kazinczyjé, 's ha másé fog lenni, így gondolkodott ugyan a' maga szája vallása szerint, aggratulálni fog Nemzetének, hogy Kazinczyn kivűl még más is találtatik, a' ki illyesmit tudott írni. Ezt a' nékem hizelkedő complimentet itt méltán el kellett volna halgatnom, 's el is halgattam volna, ha egyszersmind olly nyilvánságos bizonyságát nem foglalná magában annak, melly szives tisztelettel viseltessék ez a' Báró erántad, és ha ezen tiszteletét tudtodra adni tsak azért is nem kivánnám, hogy őtet veled megszerettethessem. Megérdemli valóban sok tekintetben szeretetedet; a' szépért és jóért lángolva ég az ő szíve, 's nyelvének akadozása elragadó ékessen szóllássá válik, midőn a' tudományokról 's különössen a' hazai Literaturáról is kezd szóllani. Az én munkámnak mind tökélletességeit, mind fogyatkozásait tsudálatraméltó érett értelemmel elömbe számlálta, mintha ex professo sokáig studierozott [!] volna rajta. —

A mit Professor Révayról írsz, az éppen egy oly epés misanthropushoz illik; én őtet nem láthattam Pesten létemkor, mert nem volt odahaza: de hallottam, hogy most is telve van epével, mint az előtt.

Versegi Grammaticáját bánom hogy meg nem vettem, tsak a' Tiszta Magyarság Tzím alatt kiadott munkáját hoztam el velem, ebben pedig azt mondja, hogy különös állításait a' Grammaticában

bővebben evolválta és megbizonyította. Ugyanazért nem is olvastam még ezt a' könyvet. Szeretném, ha állításait criticád alá vennéd, és criticádat kinyomtattatnád. Élj szerentséssen.

A' mi szemeim állapotját illeti, az semmi jó reménységgel nem táplál. Beer ugyan Bétsben bíztatott, hogy kiméllve eltartnak és nem félthetem őket. Erősítő spiritust rendelt, hogy azzal szemöldökömet dörgöljem. De más Doctor meg nem javasolja (ő approbálja) ezt az orvosságot. Annyi bizonyos, hogy szemeim még most is gyengűlnek. 'Soldos Doktor Barátom azzal vigasztal, hogy majd ha egyszer jobban megállapodom, megszünnek szemeim gyengűlni, inkább erősödni fognak. Ki tudja? Nem tudom, mit reményljek, gyakran aggódom.

Örökös híved

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

817.

Kazinczy — B. Prónay Sándornak.

Császári Királyi Kamarás

Mélt. Báró Prónay Sándor Úrhoz,

a' nagy Prónay' fijához, a' legnagyobb Magyar Asszony' vejéhez.

Nagy és igaz fényű barátom!

Kegyességed, melly levelednek minden sorából szóll hozzám, kezese nékem azon szép szerencsének, hogy jobb csillagzataim engem mind azzal, a' mi a' Prónayaktól, Telekiektől, Rádayaktól ered vagy velek öszvefüggésben vagyon, szorosan öszvecsatlottanak. Áldom jóltevő Géniusomat ezen becses adományért, 's néki eresztem magamat szerencsém' szabad érzésének, 's nem kérdem, ha érdemlem e? Eh, mit avassa magát a' szív' boldog érzésibe a' hideg eszmélet, a' hol az kél, lángol! — E' szerencsére magamat méltóvá tenni, Véled, tisztelt, nemeslelkű Férjfiú, azt, hogy tekintetedre méltóztatál, meg nem bánatni — ez légyen minden hálám annak helyébe, mellyet nagysága miatt elnémúlt örömöm Néked nem nyújthat méltóképpen.

Hogy azt a' koszorút, mellyet a' te nagy Atyád téve-ki a' pályafutójinak, KIS nyerte-el, azon véghetetlenűl örvendek. Mi vala méltóbb mint az, hogy annak theoriai munkája tétessék Codexévé Iróinknak, a' kinek prósája és versei nekik már is kánonjaik? Kisnél nyelvünket senki sem ismeri inkább, 's nincs senki, a' kinek míveltebb izlése volna. Azonban becsűletekre vál a' nagylelkű Agonothé-

táknak, hogy a' Bajcsi Plebánus sem marada koszorú nélkül. Ez új csillag a' magyar egen. Ha ő tüzet kap, 's ragyogásnak ered, az az ő munkájok lészen.

A' kérdés felől én azt tartom, hogy illőbb nem tétethetett-k megfejtés végett. Iróink eddig vakon tapogattak, 's a' Sion' kolompozóji sokakat elszédítettek a' jobb fők közzül. Ez megadja literatúránknak a' directiót, 's elintézte a' tónust, melly eránt még olly felette sok ideig tartott volna a' versengés. Bár tsak most **Kultsár** barátunk a' legszerencsésbb kidolgozásokra tétetne jutalmat: eggy Epigrammára (mint a' Góthéé an den Herzog v. Braunschw. T. VIII. pag. nescio quota: «*Dich ergriff mit Gewalt*» vagy valamelly szép énekére «*Auf Kieseln im Bache*» ibidem — vagy Bürgernek Sonettjére «*Meine Liebe lange, wie die Taube*» etc. — «*Ich lauschte mit Molly*» — 's prósában valamelly első rendű Tragoediára etc. etc.) — vagy a' Classicusok' munkáji közzül Tacitusnak *Agricolájára* vagy Szallustnak *Catilinájára,* Cicerónak eggyik vagy másik munkájára — de úgy, hogy a' fordítás az *Originálnak characterét egész mértékben utól érje,* az az, olly édes, olly könnyű, olly elegáns legyen. Bizony az illy problema nagyon fogná Literaturánkat gyarapítani. — Az olly képtelenségek, mint a' Széchényié, a' legjobb *Psychologiára* — a' Péczelie eggy *tökélletes Originál-szomorú-játékra,* literaturánknak nem csecsemő korára valók.

Én négy esztendő olta a' stylisticának sok nemeiben gyakoroltam erőmet. Nem sokára, egymás után, öt kötetben fognak megjelenni nagy gonddal készített fordításaim. Ezeknek első darabja Marmontelnek hat szívképző Regéjit foglalja magában, 's a' thema a' *franczia elegantia.* A' 3dik kötetben van Lesszingnek két remekje: *Emília* és *Minna,* a' théma: a' *német erő.* — az 5dik kötetben Ossziánnak 7, Dénisnek 2 éneke, 's a' Klopstock Messziásának legszebb töredékei. Minden darab előtt eggy tisztelt név áll, p. o. *Darthúla* előtt Ossziánból az ő Excell. neve. — — Minden kötetnek eggy rézre metszett Portréja, 3. vignettje és 2. nagy reze lesz. Az első kötetnek két vignettjét ide rekesztem.[1]) Eggy Herculánumi Terpsichore eggy régi gemma szerint festve, a' levegőben lebeg, symbólja a' franczia könnyűségnek 's elegantiának. — A' másik Cosway után van dolgozva, 's ezt jelenti: A' szerelem és az *ars musica* a' vad oroszlánt is megszelídíti. — A' nyomtatás és a' papiros meg fogja érdemleni a' rézmetszeteket.

[1] Megvan az eredeti levél mellett maig is.

Ezen felyűl Rochefoucauldnak Gnómájit nyomtatják számomra. Schulz, kinél eggy német sem nyomta-ki ékesebben a' francziák' atticismusát, németre fordította ezt a' munkát. Én versent futottam vele, 's meg akartam mutatni, hogy ámbár nyelvünk a' metaphysicai oldalról tekintve, felette messze maradt az Európaiak mellől, még is alkalmatos Rochefoucauldnak szépségeit, könnyűségét, elegantiáját felfogni, 's hogy az Olvasó ítélhessen, a' Magyar textusnak elibe tettem a' francziát és a' Német fordítást. Nyugtalan vagyok látni, mit ítél róla majd a' Recensens, 's mit mond majd reá Debreczen? Nem azt e, hogy az *nincs magyarúl?* De szeretném tudni, mint tenné tehát Rochefoucauldot *magyarúl* magyarra Debreczen, és ezt a' Debreczeni Rochefoucauldot olvashatná e az, a' ki a' francziát 's Németet olvasta?

Fordított egyveleg írásimnak mindenik kötete 800 fntnál többe kerűl, 's erszényem ezt nem győzi eggyszerre. Az ötödik kötet nyomban fogja követni az elsőt. Ebben fordúlván elő *Darthúla,* melly a' Te nagy Atyád' nevét fogja viselni homlokán, nemes érzésű barátom, Ő Excelljának képét óhajtom elébe tétetni, 's kérlek, hogy tiszteletemnek béjelentése mellett nyerd-meg nékem azt a' szerencsét, hogy Ő Excellentziája a' maga képét Udv. Agens Sok Úrhoz küldje-fel olly rendeléssel, hogy azt onnan az én metszőm által vehesse.

Ezen felyűl Sylvesternek Grammaticáját 's Dayka Gábornak verseit nyomtattatom. Mind a' kettőt ismerheted a' minapi újságlevelekből. Sylvester felől azt reméltem, hogy Eggenberger a' maga költségén fogja kiadni. Azt izente, hogy el van rettentve Prof. Révai által, a' ki azt állítja, hogy a' munka nem kap elég árost. 'S a' legelső Magyar Grammatica, melly az ismeretes bibliothecákban a' Sinai Miklósén kivűl sehol nem találtatik, illy hidegséget érdemlett e? — Lelek én olly nemes gondolkozású Hazafit ennek is, a' ki száz arany áldozatot nem tart haszontalan pénzfecsérlésnek, 's felsegéll. De sajnálnám, ha elkésne megjelenése.

Daykának Abelardját 's Heloizát, Colardeau után, ki nem lehet adni a' Censúra miatt. De azért tíz árkusnyi verse marad kiadható. Jelentsd tiszteletre méltó hitvesednek, hogy Dayka az Ő atyja költeményét, a' testvérére Gróf Toroczkainéra, német Alexandrinusokra fordította. A' versek rosszak: de azt mutatják, hogy Dayka a' nagy Teleki' érdemeit ismerte.

Atyai örömeimen való részvéted ellágyított. A' lyányom eggy gyönyörű alak, még pedig nem csak az én szemeimben az. A' sors

nekem a' feleségemben adott pótolékot szenvedésimért; Az eggy szeretetetre méltó jó lélek; merő természet, és nem tudja, mi az affectatió. Tizeneggyedik holnapja múl házassági életemnek, és még semmi történet nem zavarta-meg boldogságomat. 'S az a' gondolat, hogy feleségem annak az embernek a' gyermeke, a' ki engem 22 esztendők olta úgy szeretett mint atyám, oktatóm, barátom, Mesterem, hívatalbeli Előljáróm, kibeszéllhetetlen boldogságokat foglal magában. Köszönöm Gróf Rádaynak, hogy levelemet azzal a' jósággal fogadta, a' mellyel személyemet boldogítja; ennek az ő barátságának köszönhetem azt a' szerencsémet is, hogy most B. Prónay új oldalról méltóztat kegyességére.

Élj szerencsésen, nagy férjfiú, 's fogadd-el szent tiszteletemnek 's hűségemnek ezen megújítását. Nagylelkű Atyádat, Napádat, Hitvesedet 's Sógorodat méltóztassál nevemben tisztelni 's ajánlj kegyességekbe. — Maradok változhatatlanúl

Kázmértt Zemplényben, Septembr. 15d. 1805.

alázatos s' hív tisztelőd:
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije b. Prónay István péczeli levéltárában.]

818.

Kazinczy – Nagy Gábornak.

Kázmér 21. 7br. 1805.

Édes barátom! Én még is beteg vagyok, 's nem is reméllem hogy szüret előtt olly állapotban légyek, hogy le lehessen mennem Semlyénbe.

Cselédeim, a' minap, reméllem által adták az Úrnak levelemet. Nem tudom, ha az Úr adott e nekik választ akkor vagy nem? 's azok, a' miket az Úr nekem Bécsi 's Pesti útjából hozott, ő nálok vannak e már, vagy még is az Úrnál. Cselekedje tehát az Úr azt a' barátságot, írjon nekem első Postával mindenről, a' mi engem interesszálhat; és ha holmim még az Úrnál volna, t. i. a' mit Bécsből 's Pestről hozott, adja által a' Debreczeni vásárkor Rózner nevű Kassai Kalaposnak, a' ki a' Kis István boltjához közel árúl. Az Adressz az enyém legyen, de illy hozzá adással: Abzugeben in Kaschau bey Herrn von Neumányi.

Item — tekintse-meg az Úr most is, a' vásárkor is Ricklt, nincs e nála valamim? 's Institórist a' vásárkor, 's ha van, vegye

ltal, 's a' feljebb kitett úton küldje Kassára. — Bár csak az Úr
ekem akkor eggy *Verseghy Ungrische Grammatikot* és egy más
önyvet sub titulo *Múlatságok* küldhetne, hogy megtekinthetném. —
tt semmi újság; Kassán 24, Ujhelyben 30. 7br. lesz a' Gyűlés. Kétel-
edni sem lehet róla, hogy Zemplénből Lónyay ne menjen. Dr.
Szentgyörgyi Urat egész házával szíves barátsággal tisztelem. Köszön-
öm Kis Imre és Fazekas Fő Hadnagy Urat is. Betegen Daykával
núlatom magam, derekasan készül sajtó alá a' szép munka.

Az Úr kedves Jeanettjét egész barátsággal tisztelem. Az én
fészkem gyönyörű kis majorság; Fizsim nevekedik, hízik, 's még eddig
igen szép alak. Adieu.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

819.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

à Monsieur Gabriel de Nagy Assesseur du Comté de Bihar
à Debrecin.

Édes barátom! Az elmúlt Postán írtam az Úrnak, hogy Semlyénbe lement cselédjeim nem jőnek, 's nem tudom, voltak e az Úrral Debreczenben? 's az Úr által adta e nekik, a' mit nekem talám Bécsből és Pestről hozott? — Hogy tudhassam, kérem az Urat, írjon nekem első Postával, par Cassovie & Velejte à Kázmér. És a' Debreczeni vásárkor Kisnél és Institórisnál tudakozódjon az eránt, ha ők nekem nem hoztak e valamit? 's ha igen, vegye által, és lepecsételvén, a' Kis István boltja mellett árúló Rózner nevű Kassai Kalaposnak adja oda, hogy ő azt Kassán tegye le számomra Neumányi Úrnál.

Ugyan ezt cselekedje az Úr haladék nélkűl Ricklnél is; végye által, a' mi ott számomra le vagyon téve, 's bontsa-fel, 's írja meg nekem, mim érkezett? 's Rózner által azt is küldje Neumányi Úrhoz Kassára az én adresszem alatt, és lepecsételve.

Szeretném ha a' Verseghi Ungr. Grammatikját és az Anonymus Mulatságok, fele vers, fele próza titulusú Munkáját az Úr által megkaphatnám. Éljen az Úr szerencsésen.

Én szüretkor is nehezen leszek Semlyénben. Adieu.

Kázmér 22. 7br. 1805.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

820.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Kázmér, d. 22. 7br. 1805.

Érdemes barátom,

Én még is rosszúl vagyok; a' hideg elhagyott: de annak helyébe néha gyújtogató tolvaj hőség jő reám; szinem nem sárga többé, hanem petyhedt, 's olly gyenge vagyok, hogy sem ülni, sem járni, sem kocsizni nem tudok hosszasan. Nem tudom, mikor látom meg Semlyént, hol keserűségnél úgy sem várok egyebet.

Manczi és az inasom reménylem megvitték néked levelemet. 's te az acclusumot Péchy Imre Urnak megküldéd, vagy ha Debreczenben volt, megadád. Azolta semmi tudósításom sincs. Senki sem ír; és ámbár megparancsoltam a' kocsisnak, hogy mihelyt lovai megpihennek, jőjjön, nem jön, hanem nyomtat. Most újra megy parancsolatom, hogy tegyen félre mindent 's jőjjön.

Ha azon könyvekre, mellyeket Júliusban nálad hagyék, többe szükséged nem lesz, pecsételd-le, és a' Debr. Octoberi vásárkor adresszem alatt küldd Kassára, mellé vetvén ezt: abzugeben beym Herrn von Neumányi, in Kaschau; 's adassd-meg a' Kassai Kalapáros Rózner-nek, kinek boltja a' Kis István Pesti Könyváros sátora mellett van.

A' mi kedves Kisünk elnyerte a' B. Prónay praemiumát. Ezt az öreg B. Prónay László Excell. fijának, B. Prónay Sándor barátomnak, a' Teleki József vejének leveléből tudom. A' két *accessitet* eggy Erdélyi Ref. Préd. Pánczél, és eggy Bajcsi Plebánus (Komárom mellett), a' neve Putz Antal, nyerték el. Mit mond ezeknek munkájokra majd Debreczen? Ha Prónay Debreczent tette volna Brabeutává, ez bizonyosan a' beküldött írásokból eggy újat készített volna, 's azt mondta volna (mint a' Hirmondó' praemiuma által munkára hevített Iróink Grammaticájokra), hogy eggyik sem érdemlette-meg a' jutalmat, és hogy Kis nem tud magyarúl! — Féltem ettől, és kértem B. Prónay Exclt, hogy Debreczenbe ne küldje *itéletre!* — Kisnek kimondhatatlanúl örvendek. Az ő prózája és versei lévén a' magyarságnak legszebb canonjai: illő vala, hogy theoreticus munkája Iróinknak codexe legyen, 's az lesz!

Sophie ma méne ki anyjostúl és lyányostúl legelébb kocsin. Vicekeresztanyjánál teszi-meg a' gyermek az első vizitet. Nő és

nehezedik, azt karom igen világosan érzi. Az anyja exempláris anya, valamint exempláris feleség! Maga szoptat, 's teje elég van, és eléggé substantióz. — Élj szerencsésen, édes barátom! hitvesedet tisztelem, gyermekeidet 's magadat ölellek. Adieu.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

821.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű szeretet Barátom!

Nem képzelheted, miljen rég ohaitom látásodat, és éppen midőn ezen öröm vágyódás teljesedésinek közelitése eggy ui Boldogságra jutással kecsegtetne — akkor értem érzéseimet fáidalommal érdeklő indulattal egésségednek meg bomlását. Tegnap estve vettem becses leveledet, melj mindenkor kedves örömöt gerjesztvén bennem, siettem fel bontani — de képzelheted — mint meg dobántam első sora olvasásakor — képzelheted észt — a ki Barátod iránt forrón érezni tudsz. — Hálá az Egeknek, hogy ha már meg kellett lenni, hogy ezen rosz érjen, kedvesseidnek keblébe ért. Nagy érdemű Ipod, tudom, még nagyobra becsüli azon Tökélletességit, melj az Emberiség köz javára diszesiti őtet, és fáradozásinak édes jutalmát leli abba: hogy nagy talentuminak ilj sikerit mutathatta azon, kinek élete becses előtte, becses a Nemzet, és feles számu Emberséges Ember előtt; — engedgyék az Egek, hogy mentül előb távozzon tölled a nyavalja és kérlek, tudósics, hogy már egészszen jobban vagy, mert hid el, nagy nyughatatlanság terhe alol szabadit fel az, ha tudhatom, hogy semmi bajod sincsen. — Ugyan szeretem azon gondolatomat, hogy Sógorom állapottyát meg irtam, — a gyáva Tholdi valamere járt, mindenütt hazudott ezen dologba, szolgai nemtelenségre alázódot, lé nyaló soldossai is tarka hireket szárnyoltattak. Én eggy kis Sógoromat a Mars szolgálattyába iktatván, Juliusba Temesvárra vittem ezredgyéhez, akkor utomba csak el hültem, miket kellett e tekintetbe Tholdi beszédgyei után hallanom, és fáidalmos elé adásokkal, mert igaz az, hogy Sógoromat az emberi nem java szereti. — Én is törekedtem meg felelni az atyafi, és felebaráti szeretetnek, és a Dolgot igaz valóságába ugy beszéltem: hogy a mennyibe lehetet, Tholdit is characterizáljam — de ez ám nagy Mesterség — szeretet Barátom! mert a character nélkül való embert characterizalni csak nem képtelen-

id. ! ellapulás? piz?

ség. — Érdemetlen Tholdi, hogy oljan férfiu, miljennek tudlak és a kinek Baráttságával kevélj vagyok, még csak láthassa is őtet egyébként hanem ugy, a mint szokták a tökélletes minden napi fél embert nézni az egész embert ismerni, és becsülni tudók — és eszt mondanám rólla ha Sógoromat meg nem bántotta volna is. A Menyét még nem láttam, de látni az olta vágyom, a mi olta értettem, hogy figyelmedre hoszszassabb időre érdemes volt. Tholdi most szabadságot kért — és nyert a guberniumtul erdélji Jószágába való mulatásra — — — azomba akár hol akár mit beszéljen, soldossai akár mit fecsegjenek — hid el, nemtelen cselekedeteivel aszt eszközlötte, hogy a Bünnek sánta lábon járó büntetése csak ugyan el éri most: nem Wesselényi eszközli ugyan aszt, mint Wesselényi, mert olj nemes el szánással viseltetik ezen fél embernek is csak fele iránt, hogy gyerekeire nézve meg tudott, és akart volna nékie engedni — de az emberiség szent érzései ellen el követet tetemes hibái; azon ocsmány cselekedetei, meljek noha nem puha ember, és férfiú vagyok — de olj rettenetesek, hogy ha csak eszembe ötlődnek is, borzadok, csigázó fen héjázási — mind ezek a felsőb kormány elibe úgy hatottak, hogy Tholdi fő Ispány továb nem lehet: ha csak ezen diszes Méltóság érdemit eggy Bandita kapitányságává nem akarják változtatni. — Meg engedgy, kedves Barátom! hogy ennyit irok ezen emberrül — de bizodalommal szólok veled — és hid el, hogy noha még személjesen nem ismérsz, mert mikor első szeretetedre hevültem, láttalak ugyan a gr. Károlj instelatioján, de akkori iffiuságom tartózkodó természete olj nemü volt, hogy a kit leg inkáb meg szerettem, aval ereszkedtem leg későbre méljeb ismerettségbe, és ezen tartózkodásomat mostani időmbe, és gondolkodásom módgyába számtalanszor kárhoztatom — nem ismersz ugyan, a mint mondám — de hid el, hogy a mit mondok — tapasztalás nélkül valóságát nem álitom. — Közlöm veled azon verseket, meljeket Buczÿ Emil külde a napokba hozzám, nem azért, mivel dícséretemre intéződtek, hanem mivel szépen készültek és Neved érdeme emlittetik bennek. Meg mutattam Buczynak a Báró Prónaj eö Exja hazafi kérdésire tett feleletemet és azokra intézte ezen Verseit. — Köszönöm, hogy a B. Prónaÿ ékes és okos levelét közlötted velem: örvendem, hogy Hazám naggyai közt tudhatok oljanokat, kik a Nemzet javáért tűzzel érzenek és nemes el szánásu indulattal cselekednek; örvendem, hogy a Haza Java eszközlésibe a foganatos utra találni igyekeznek — a Haza oltalom geniussa levegjen ezen nagy férfiú körül, oltalmazza, erősittse

őtet — levegjen körülettünk is, hogy Csokonai nevének halhatatlanságot szerezzünk. — Én a Telet ugy is városba, és sok emberséges Ember közt töltvén, igyekezetem leg sükeressebb erejét árra forditom, hogy a' nékie emeltetendő emlékezet építményre költséget gyüicsek. Nékem ezen építményre eggy gondolat jutot eszembe, meljet papirosra hamarjába le mázolván, itt küldöm. [!] [1] — A vason fül heljet be kanyarodó kigyók tartanak Laurus koszorút, melj környékezi Csokonainak őssi czimerét, az alsó Rész téglábul épülve, közepén vagyon faragot kőre bé vésve az inscriptio; a monumentum hátulsó részére bizonyos távulságra ültetődik eggy *Platanus orientalis,* meljet én adok, job oldalrul két jegenye fa olasz, közepekbe eggy gyász fűz *Salix Babilonica,* balrul hasonló képpen — elöl a két szeglethez oljan formán, hogy a szegletek éle csak félignyire takarodgyon el, távulrul nézve megint 2 olasz jegenye. — A Monumentumon áló vasat én magam kölcségin meg csináltatom, az alsó részre ketten gyüithetünk annyit, hogy jövő Tavaszon miheljt annyira melegedik az idő, hozzá kezdhessünk. Már tehát ha ezen gondolatom heljbe hagyásodat meg nyeri, a Raizolatot tisztába kell vétetni és a heljnek minémüségihez képest proportionalni, hogy az alsó Részhez alkalmoztatva légyen a Vas is mind magosságára, mind szélességire nézve; én meg tudván annak proportioját és le rajzolva meg kaphatván Csokonai czimerét, azonnal munkába vetetem. — Ugy tudom, hogy Kassán a Carpatuson találtató *opalokat* pallérozzák, — nagyon le köteleznél kedves Barátom, ha iljetén pallérozott opálokat külömbféle nagyságba vennél nehányot számomra és egyéb ott találtató *ásványokat* is szereznél; — nagy köszönettel meg forditanám azokra téendő kölcségedet. — Nyughatatlanul várom tudni, hogy jobban vagy és tisztelvén érdemeidet, igazán szeretvén tégedet, vagyok

Krasznán 24-a Sept. 1805 igaz hív barátod
Cserey Farkas mp.

Túl a világnak büszke dagálljasi
Érzéseiktől, a ligetek között,
Hol a valóság tiszta képét
Nyomja az érdemes oszlopokra, —

[1] Látható a levél mellett plajbászszal rajzolva.

Ott, ott találom mennyei Tárgyait
A Tiszteletnek, — fel koszorúztatott
Ott a Ditsőség 's a' ligetnek
Lauruszi közt nevet a szelidség.

Midőn az Éjjnek csillagi fénylenek,
Halvány világok sütnek az egybe nött
Myrtusz közé, 's a halhatatlan
Kellemek a remegést ki oltyák.

Ottan repülök sokszor az evezés'
Szent szárnyainn, ott csókolom a reményt —
Téged', Kazinczynak, 's a mezőnek
Homlokitokra kötöm viránnyit.

Midőn leg első gondolatid, nemes
Érzésed' a' szív Angyala a Haza
Hasznára fordittotta, boldog
Képzeletim mosolyogtak arra.

A szent Baráttság Szivemet eggy igaz
Érzésre készté, meljet az emberi
Lélek szelídenn ált ölelvén,
Bennem az emberiségre czélzó

Indúlat érzett értted. Öröm között
Ölellek ismét, 's szenderedésemet
Eggy álom édes képzelettel
Fogja körül. — Ölel a valóság.

A halhatatlan Tisztelet érdemed'
Viránnyit ismét fel koszorúzza, eggy
Tündér az élet kellemével
Önti reád gyönyörű vagyonnyát.

Túl a halálon mejjedet élteti
Köz-jót irányzó gerjedezésed, a'
Boldog reménység hinti rád szent
Kellemeit szerető kegyével:

O! melj örömmel tisztelek olj mejet,
Meljbe halandó nintsen, az életet,
Egy szünhetetlen küszködés a
Jóra, örömre repitti által

A szenvedésénn. Benned az élet olj
Czélhoz repül, melj édes iránnyibann
Hazánkra néz, 's a kérkedékeny
Oszlopokat soha sem vadászsza. —

O! élly tehát! élly, hintsen az érdemes
Létel reád olly kellemet, a' szelid
Érzés között, melly a halandó'
Büszke dagállyait eggybe törje.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

822.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Nagy-Kázmértt, Zemplényben, Octobr. 1. napján 1805.

Szeretetre-méltó barátom 's rokonom!

Örvendezve vettem mai napon Aug. 4dikén költ leveledet. Boldog idők' emlékezetét tamasztotta-fel bennem. Én az vagyok, a' ki voltam: képzeld, melly keserves ezen érzésekkel azt látni, hogy némelly gyáva fő vagy megváltozott, vagy nem mer a maga alakjában megjelenni. Annál édesbb vala látnom leveledből, hogy Te, szeretett barátom, az vagy, a' kinek illik lenned. Maradj az továbbá is, 's tarts-meg barátságodban.

Két holnap olta Dayka foglalt-el egészen. Két becses csomóját kaptam-meg firkálásainak. Gyűjteményével kész vagyok. Egynehány nap mulva kész leszek aestheticai 's gramm. jegyzéseimmel is: de biographiája még megakaszthatja a' munka' megjelenését. Csupán csak *az a' verse* nem találtatott sehol, melly *nálad vagyon-meg.* Az nem nyerheti-meg a' Censura' engedelmét: de hadd légyen-meg nálam kézirásban, hadd tégyem bekötött Mspma mellé. Kérlek, írd-le, 's pecsét alatt küldd Pestre Prof. Schédius Úrhoz az én adresszem alatt, vagy Debreczenbe Dr. Szentgyörgyi barátomhoz.

Csokonay felől tett jelentésem Debreczenben nagy zúgást támasztott. Azok a' bölcs fők a' misanthrópiában és Cynismusban ellenségi indúlatot láttak; 's észre nem vették, hogy Csokonay kevélykedve olvasná azt, ha láthatná, egészen feltalálván benne a' Rousseaui phyzionomiát, mellyet olly annyira affectált. A' Cs. emlékezete szent nékem: de bölcs bolondokkal nem jó feltenni. Sok ideig nem lesz semmi belőle, hogy verseit kiadjam. Csak hadd adja-ki más elébb: én osztán criticus kézzel látok hozzájok.

Horváth Ádámban nagy változások eshettek. Poetából Metaphysicus leve; Kántnak vagy tanítványa, vagy ellensége, *'s nem tud németül!* Mondjad neki, hogy a' Múzsák bosszút fognak állani rajta. és éppen a' Metaphysica által. Mintegy esztendeje, hogy novissima Philosophiájának eggy szakaszát vettem. Elvevé tőlem Debreczenben eggy barátom, hogy ítéletét adhassa felőle, mert én ahhoz nem értek. Kívánok neki jó gyomrot a' papi dolgok elintézéseihez.

Én, édes barátom, Aug. 8dikán eggy szép leányka atyjává lettem. kit más nap Iphigenia név alatt kereszteltettem-meg. A' nevet minden allusio nélkűl választottam. Egyedül azért választottam, mert szépen hangzik. Ha *czifra,* annyival inkább *kevély idea* volt volna öszve kapcsolva vele, nem fogadtam volna el. Ráth Mátyás a' fiját Socratesnek keresztelteté, Prof. Németh László barátom a' magáét Arisztippusnak. Nem eggy úton járok velek e részben. — Valóban az atyai örömöket csak az ismeri, a' kit a' szeretetre legméltóbb asszony tesz atyává. —

Fiad által küldd-meg a' Dayka' versét. 's tétessd-le számomra Dr. Szentgyörgyi József Urnál Debreczenben. — Nagy örömömre lesz azt, minekutánna oda vala minden reményem megkaphatása eránt, ismét bírni.

Élj szerencsésen, édes barátom. Horváth barátunkat csókolom. Szokolay Vice Notarius Urnak mondjad hogy neheztelek, hogy hallgat. Élj szerencsésen.

tisztelő atyafi barátod
Kazinczy Ferencz mp.

Zemplén Vármegyei követek: Vice Ispán Lónyai Gábor és Gróf Desőffy Jósef.

Abaúji: Vice Ispán Puky László és Vitéz János.

Szabolcsi: Vay Jósef és Ibrányi Miklós.

Levelemet tegnap estve hideglelési forróságban ágyban-fekve ırtam. Mentsd-ki mocskait, és írj ismét, 's írd-meg, mikor kaphatom meg Daykámnak nálad lévő versét. — Csokonay felől hagyd jelentenem, hogy Cserey Farkas barátom Erdélyben olly szándékkal vagyon, hogy neki eggy Cippus emeltessék sírja felett. A' gondolat felette szép, 's azon leszek, hogy teljesíttessék. Túl a' Dunán Csokonaynak sok barátja van: nem lehetne e e' végre collectát gyűjteni? Ha lehet, és tehetsz valamit, tedd-meg. Ez is fogja nevelni a' jó masszáját, mellyre minden jobb agyagból gyúrt ember olly igen köteles. Élj szerencsésen barátom. Ide leveledet par Cassovie, Velejte, à Kázmér utasítsd.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 251. sz.]

823.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kázmér Octob. elsőjén 1805.

Halhatatlan barátom!

Cselédeim ma felérkezvén Semlyénből, meghozták Epistoládnak régen várt csomóját, és Septembernek 11-dikén idegen kézzel íratott leveledet. Sok leveleim érkeztek a' Semlyéni Postáról, 's nevezetes leveleim: de a' Tiéd volt az első a' mit felbontottam.

Eddig vetted azon levelemet, mellyben Néked megküldöttem a' B. Prónay Sándor hozzám írt levelének mását. Láthatd abból, hogy azok, a' miket nékem a' jutalom írások felől írsz, már előttem tudva voltak. Hidd-el nekem barátom, hogy szint úgy örvendek megtisztelteteséden, mintha magamnak jutott volna a' szép koszorú. Én Téged olly formán szeretlek, mint a' szerelmes szereti imádott kedvesét; felejtem magamat benned! — Munkád megjelenését nyugtalanúl várom. Légy rajta, hogy azt mondhassa a' Publicum, hogy az méltó volt elnyerni az elsőséget. Inkább későn bocsássd sajtó alá, csak hogy tökélletes légyen. — B. Prónay Sándort én sok esztendők olta ismerem, becsűlöm, szeretem. Schediusnak itélete igaz lehet felőle, hogy micrologus: de annak is van haszna; 's a' Grammatikusnak micrologusnak kell lennie: többet mondok, az, a' ki valamelly neméban a' tudománynak igen járatos; az előtt, a' ki nem járatos éppen abban a' mértékben benne, mindég micrologusnak fog tetszeni. B. Prónay Sándornak meg van az allgemeine Übersichtje is. Én pedig ki merem mondani, hogy a' mi Schédiusunknak óhajtanám,

hogy néha micrologusabb legyen, mint a' millyennek tapasztaltam. De itt is vagy néki van igaza, vagy nekem; 's illő hogy toleransok legyünk, 's az érdemet megismerjük, ha az érdem mellett gyengeségeket sejdítünk is.

Epistoládnak eggy exemplárját felküldöm Schindelmayernek, a' holnapi postával, hogy a' német fordítást nyomtassa mellé. Ezt azért nem küldöttem-fel eddig neki, mert elébb látnom kellett a' Magyar Originál' nyomtatványát, hogy ha hibás vagy rút talál lenni, nyomtattassék újra. Rendelést tettem nála, hogy a' német nyomtatványokat a' hozzájok készített képekkel együtt szállítsa le Prof. Fábri Úrhoz Posonyba, hogy ott a' német fordítás a' magyar originál mellé köttettethessék és a' Diaeta alatt eladattathassék. Tégy tehát rendelést Hartlebennél, hogy mind a' 200 exemplárt küldje haladék nélkül Fábrihoz Pozsonyba. Igy a' te exemplárjaid el fognak kelni. Ne halasszd a' nékie való írást, mert én úgy hiszem, hogy Schindelmayer még Octoberben oda küldi a' német nyomtatványokat.

Ez az Epistola szépen van nyomtatva. Csak azt sajnálom, hogy a' betűk nem éppen újak. Eggy két hibát leltem a' nyomtatásban, de az szenvedhető.

Én 14 nap olta Daykát készítem sajtó alá. A' versek nem tennének eggy jó kötetet; tehát melléjek aesthetikai és gram. jegyzéseket ragasztok, hogy ifjú Költőink lássák, mit kell követniek, kerülniek. Ez a' munka előttem igen kedves foglalatosság volt, 's ohajtanám, hogy az olly Olvasónak, mint KIS és Prónay, tessék. E' napokban küldöttem meg Némethnek azt a' papiros darabot, mellyben a' virtus gyakorlásáról szóllván Markus Brutusnak magasztalása alatt melegen ömlött ki szívem. Szeretném ha Németh azt a' levelemet Veled közlené. Nagy bajom, hogy könyveim itt nincsenek. Az Ipam' könyvei köztt csak ugyan feltaláltam Höltyt és Matthissont, kikre szükségem vala. Ha lemegyek Semlyénbe, kipótolom a' hízakokat.

Tegnap estve arra emlékeztem, hogy 1794ben Lőcsén mulatván, eggy délutánt Daykával Göthének apró dalainak olvasgatásában töltöttem-el. Dayka provocált, hogy fordítsuk mind ketten ezt a' dalát:

«Ach wer bringt die schönen Tage
Jene Tage der ersten Liebe,
Ach wer bringt nur eine Stunde
Jener holden Zeit zurück!
  Einsam nähr' ich meine Wunde,

Und mit stets erneuter Klage
Traur' ich ums verlorne Glück.
Ach wer bringt die schönen Tage
Jener holden Zeit zurück!

Más nap reggel felolvasánk éjjeli munkánkat. A' Dayka' fordítása nincs-meg. Az enyém meg van. Annak helyébe az enyémet ettem Daykámnak versei közzé, elbeszélvén, hogy az nem övé, hanem enyém. Imhol van az:

Ah, ki adja vissza nékem
Eggy szép óráját első tüzemnek!
Ah ki adja-vissza életemnek
Elrepült szép napjait!
Oda minden békeségem:
'S itt kesergem veszteségem'
'S éltem' édes álmait.
Ah ki adja vissza nékem
Éltem' boldog napjait!

Szabad e kérni, hogy nekem itéletedet mondd-meg? —

Oh küldd, küldd Albumodat! Mihelytt Semlyénbe megyek, végig futom Zsebkönyveidet 's leveleidet, 's megirom, mit óhajtok látni verseid' gyüjteményében, 's kijegyzem a' helyeket, a' hol változtatást óhajtok. Kevélykedni fogok azon megtiszteltetésen, hogy Verseidet én bocsáthatom ki;. 's tulajdon kezemmel írom-le a' betűszedő számára, 's felelek értte, hogy csinossága ellen nem lesz szó. Képedet újra festetem 's elébe teszem a' munkának. Ne halasszd meg küldeni verseidet. — Szemed' gyengeségét kesergem. Adják az Egek, hogy rettegésed és az én rettegéseim eloszoljanak. — Éjfél van, Sophiem és a' lyányom csendesen alusznak asztalom mellett. Élj szerencsésen, 's felelj hamar.

tisztelő barátod
Kazinczy Fer. mpr.

Epistoládnak egynehány exemplárjai velinre vannak nyomtatva. Azok közzűl egynehányat a' Némettel fogok Néked küldeni.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

824.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Kázmér, 7d. Octob. 1805.

Nagy tekintetű, drága barátom,

Minden leveled' vételével nőttön nő Erántad barátságom, háladatosságom, szíves tiszteletem. Melegen szereted a' jót 's az a' szép ambitio nyugtalanít, hogy szép tettek által megnyerhessd a' magad becsűlését és az azokét, a' kik hozzád hasonlitanak. 'S ki ne szeresse az illy gondolkozású Embert? Az, hogy nagy Sógorod dolgában olly nemesen kitetted magadat, az, hogy az ő megbántásában olly heves részt vészesz, becsűlésére válik szívednek. Érzed te nyilván, melly irígylést érdemlő szerencse, azzal a' pigmaeusok közzé nem illő nagy férjfival olly szoros relatioban lenni! — Adják az Egek, hogy mások is olly melegen keljenek pártjára 's nemtelen ellenkezője örökösen elborítassék azzal a' gyalázattal, a' mellyet érdemlett: Ő pedig a' maga valóságos nagyságában jelenhessen-meg a' Publicum szemei előtt, hogy az ő Numenjét, még azok is tisztelettel tekintsék, a' kik csak azt szokták tisztelni, a' mit a' Világ bélyegez meg a' becsűlet' bélyegével. Hogy Wesselényi neki a' maga nagylelkűsége szerint kész vala megbocsátani, az Wesselényit eléggé megdicsőíti; örvendek, hogy azt W. felől tudom: de illő, hogy azt az üres fejű Nagyot a' Te és a' Horátz kifejezése szerint a' véteknek sánta lábon járó büntetése utólérje. A' jobb agyagból gyúrt szív nem ismeri a' bosszú alacsony örömeit, de a' bálványok döntögetésén támadt öröm nem illetlen a' jobb agyagból gyúrt szívhez is. Ezen a' legjobb világon olly sokszor nyomja-le az ártatlanságot a' gazság, hogy ha a' gazság bukik meg néha, annak a' jobb ember szívesen örülhet.

Ha betegeskedésem alkalmatlanná nem tett volna reá, az elmult holnapban sűrű leveleimet fogtad volna venni. — B. Prónay Sándor, fija Lászlónak, a' Brabeutának, nékem September 6-dikán íra a' pállya írások felől. Tőle, az az, ezen levélből tudám-meg, hogy az első jutalmat az én kedves barátom, KIS nyerte-el, — a' másodikat eggy Erdélyi Kendi Lónyai Prédikátor Pánczél — a' 3dikat eggy Nagy Bajcsi Plebanus, Pucz Antal. Leírnám neked a' levelet, de még gyengébb vagyok, minthogy azt tehetném, 's azok köztt, a' kik körűlttem forognak és cópizálhatnak, nincs eggy is ollyan, hogy

vele azt látathassam. — Azután csak hamar vettem Kisnek is levelét, a' ki beszélli, hogy Pesten volt 's B. Prónay Sándorral munkája felől sokat beszéllt, 's ez azt mondta neki, hogy azokról emlékezvén, a' mit én néki, az az Prónaynak 1783ban tulajdon házánál mondottam litteraturánk felől, azt hitették vele, hogy a' pályaírás az én munkám. Én abban igen szép dicséretet lelek, hogy a' leginkább becsűlt és szeretett barátom és Confraterem' munkáját az enyémnek vélték. — Krasznán olvasni fogjuk mind a' Prónay, mind a' Kis leveleit. —

Arra, hogy Csokonaynak emlékezet követ emeljünk, nem kell sok. Kevésbe fog kerülni, mert azt kell vennünk eszünkbe, hogy az a' Debreczeni temetőben álland, a' hol ha márvány vagy Sandstein lesz a' monumentum — vagy *fa* — soha sem fog perennálni. A' téglát megkímélik. A' fát a' Debreczeni temetőből ellopdossák, lehasogatják a' kemény tél napjaiban fa nélkül szűkölködők: hijába minden tilalom, minden vigyázás. A kő és márvány pedig Debreczenben olly becses dolgok, hogy azt hijába igyekeznénk ólommal és vas kapcsokkal oda csíptetni, talán még az első esztendőben letördelnék, levájnák róla. — De ellenkező itéletben vagyok a' Platanus és Populus italicák eránt is. Az aestheticai unitas 6 fa helyett eggyet kíván. A' Platanus hamar kivész a' hidegben. Próbák bizonyítják. Osztán ez a' szép fa bizonyosan zsákmányává lenne a' zsiványoknak, ha megmaradna is. Én azt tartom, hogy az eggy *babiloniai fűz* elég lenne a' monumentumhoz; 's az a' gondolat, hogy ennek ágát religiosus tiszteletből is sokfelé fognák elhordani szaporítás végett, még inkább tüzel ennek tanácslására. A populus italica Debreczenben vesztegetve áll mindenfelé, 's elvesztette az ujság kecsét. (Die Reize der Neuheit). Aztán Cs. szorosan fekvén mások köztt, ezek a' populus italicák és a' platanus másoknak lennének tiszteletekre. Térek a' Medenczére, mellynek megcsináltatását igérni méltóztatol.

A' halotti Medenczéknek szorosan antik rajzolatok szerint kell készűlve lenni, külömben megbántják a' szemet. Ezeknek egész gyüjteményét adta ki Hamilton Nápolyban. Ezek közzűl kellene választani eggyet, és megfaragtatni minden változtatás nélkűl, sőt azon szoros parancsolattal, hogy a' modulusok minden részeiben szentűl observáltassanak. — Cs. Poéta volt és felcser fija volt. Mint Poéta és felcser fija a' czímer kevélységére sem nem vágy, sem számot nem tarthat. Annak tehát a' Medenczéről egészen el kellene maradni. Ha boglár hagyatik ott, abba a' czímer helyett eggy lepét (Schmet-

terling) kellene metszetni, melly jelentené 1. Psychét, az az a' lelket. — 2. A' Cs. költeményét a' lélek halhatatlansága felől; — 3. gyönyörű dalát a' Lepéhez (Pillangóhoz). — Szeretném tisztelt barátom, ha ezen criticáim előtted javallást érdemlenének. — Én ezt íratnám a' táblára:

CSOKONAY VITÉZ MIHÁLY HAMVAI	a' homlok kőre
szül...... meghalt	az egyik oldalra.
ARKADIÁBAN * ÉLTEM * ÉN * IS!	a' másik oldalra.

Horátz azt kívánja, hogy a' mi tetszeni akar, légyen simplex duntaxat et unum. Jaj azoknak a' czifra sírköveknek, mellyek hosszasan magyarázzák a' megholt érdemeit. — Ki volt legyen Cs., mindég fogja tudni a' maradék. — Az a': Et in Arcadia ego! — igen jól illene sírkövére, megérdekelve fogna az Olvasó eltávozni sírjától. Ez eránt hosszasan levelezhetünk. Aprilisben hozzá foghatnánk a' kőrakáshoz. Gyüjtök költséget én is.

Buczy Úrnak Ódája valóban sok poetai tűzzel van írva. De bár inkább szívnek érzéseit éneklené. Efféle dicséretek ezerszer vannak mondva, 's úgy illenek Csereire, mint Festeticsre 's más érdemes Hazafira, 's senkit nem interesszálhatnak mást, mint Csereit, és a' barátját, Kazinczyt. Óhajtom, hogy Buczy az én kedves Daykám verseit olvashassa minél elébb, mellyeken eggy holnap alatt sokat dolgoztam, 's kövesse példáját.

Kassa mellett a' Peklényi uraságban ássák az Opálokat. Eggy kassai kereskedő Herr von Neumányi, nékem igen szoros barátom, tartotta volt arendában, már nem tartja, 's sokat nyert. Eggy darabot 30 ezer frton praesentalt a' Bécsi 's Berlini udvarnak: eggyik sem vette meg, drágálván. Én magam az ásványokhoz legkissebbet sem értek, és eggy gemmádat a' Cicero etc. fejével nem adom minden malachitért etc. etc. 's nevettem midőn a' Jénai Minér. Társaság, melly még arra a' nyomorult Aradi Versgyártóra is elvesztegette diplomáját, nékem is nyujtotta azt a' tisztességet. Megköszöntem 's el nem fogadtam. Parancsolj, mennyi aranyig bocsátkozhatom alkuba 's olly ember fogja megtenni a' választást, a' kiben meg nem csalatkozol.

Ölellek.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

825.
Németh László — Kazinczynak.

Győr, Oct. 9dik. 805.

Szeretett Barátom,

A' ki Dajkának virtusa eleibe tett elmélkedésedet érzékenység nélkül olvashatná, annak a' jót és szépet bébocsátani elméjébe és szivébe lehetetlennek kellene lenni. Én nagy megilletődéssel olvastam minden sorát.

Ezen szók után félbe szakadt levelemet tsak ma, Oct. 18dikán folytathatom. Elgondolhadd mi okból. A' beteg nem tudja mikor nyulhat legohajtottabb munkájához is. Örömeidnek a' ki atya és érez, örül. Ó Barátom, mint fognak azok nevekedni! Én a' kétséges környül állásaim között vigasztalás nélkül tellyességgel szükölködném, ha a' fiam fel nem derítene. Melly öröm minden nap új 's meg új és váratlan nyomait venni észre az eszesedésnek, az emberesedésnek. Látni, mint fesel ki a' tehetetlen testből a' hatalmasan kormányozó lélek. Látni a' fáradhatatlan munkásságot, a' nyughatatlan elevenséget, az elmés és ismét elmésebb tréfákat, 's újobban kigondolt játékokat. Keserű ágyomban is gyakran ki fatsarják ezek szemeimből a' legtisztább örömnek könyveit. — A természet jóságának és jelességének egy igen szembe tünő példáját hallottam ma. Vagyon az Atyámnak még egy testvér öttse életben, 80 esztendős ifjú legény, a' fösvénységnek és kapzsiságnak remeke, a' ki tsupán azért nem házasult vala meg, hogy a' feleségével több személyeknek ne kelljen enni adnia, a' ki most is készebb több napokig koplalni, sem hogy élelmére valót venne (noha 40000 frt értékű az ember legalább is); szóval a' kinek minden egyébb érzés elholt a' szivében a' pénz szerelmén kivül. Még ez az ember is (most itt van nálom) tegnap a' lakómhoz lebotorkált 's azt mondotta néki, hogy a' fiam egy öröme a' világon 's hogy mindenét neki haggya! — ! Nem ohajtom; nem is vetem meg az ajánlást: de itt tsak a' természeti ártatlanság hathatósságát tsudálom. —

Kisünk, mint ide zártt leveléből[1] látod, nálom vala, — nagy megvigasztaltatásomra szolgált látogatása, külömben talán most is az ágyban volnék. — — Az előbbi levelemben arra kértelek, hogy

[1] L. a 828. sz. levelet.

recenseald az Annalisokhoz Révai Grammaticáját, most arra kérlek hogy tedd hozzá Versegiét is. — — Az essentiát igen köszönöm előre is, — sajnálom hogy magadot szűkited. — Vajha érkezne mennél előbb, hogy, az orvosok biztatásai szerént nyomorult sorsomon könnyebbítene. — Göntzivel és Aponyival való esmerkedtetésedet igen köszönöm, az első sokat olvasott. — Ölellek Barátom hív Sophiáddal és Iphigeniáddal; a' barátság szent tüze és a' szerelemnek hívsége boldogítsanak.

Németh sk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

826.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű szeretet Barátom!

Hozzám küldött utolsó leveledet betegen az ágybul irád és az olta semmit se tudhatok róllad; — sokkal forróbban szeretlek pedig Tégedet, hogy ilj állapotba halgatásod ne nyughatatlankodtatná szivemet — kérlek tehát, irj mentül előbb — tudósics és pedig árrul tudósics, hogy alkalmatlan nyavaljád egészszen el távozván, becses egésséged az élet igaz kellemjeibe örvendezni meg engedi. — A most járovány hideg lelés éngemet is meg lepett volt, de igen érdemes Orvossa vármegyénknek csak hamar el üzte töllem ezen alkalmatlan vendéget és hálá az Egeknek, már jól vagyok. — Én a be álandó oskolai esztendőbe — mingyárt kezdetén — Kolosvári Academiánk elöljáróinak eleibe akarom terjeszteni, hogy Erdéljrűl nyomós és fontos Mineralogiát leg előbb Fridwalski nevű Jesuvita, azután pedig Wernert meg forditván Magyarra, és csak ugyan Magyarul üggyes Mineralogiát irván mostan is élő igen érdemes N. Enyedi Reformatus Professor Benkő — ezen két érdemes férfiak emlékezeteknek álandósitására a kolosvári academia ásványi gyüiteményes házába állittasson emlékezetek tiszteletét álandósitó valami [emléket], melj mi légyen, mibül áljon, meg határozását bölcs itéletekre bizom. Meglátom, hogy ezen világi és fekete subás egyeledet tudós kormány minő indulattal viseltetik a Tűredelem szenttségihez, — meg látom, minő indulattal vészik, hogy eggy Jesuita érdemit eggy Reformatus atyafiéval akarom eggyeztetni. Részemrűl nagyon gyönyörködném benne és napjainkhoz illőnek tartanám, hogy eggy érdemes Jesuita

emlékezete eggy érdemes Reformatuséval dicsőitessen. — Ugyan ekkor fogom javallani aszt is, hogy Kolosvárot az academiához álittasson egy Botanicus kert. Mind az ásványokra, mind plántákra nézve, melj gazdag áldásival bővelkedgyen a Természetnek Erdélj — magad is tudhatod — és igy által láthatod, melj igen szükséges légyen az azok körül foglalatoskodó érdemeket jutalmozyán, uj ösztönöket éleszteni a szivekbe. Élj Boldogul — irj mentül előb — én soha még nem szünök lenni

Krasznán 14-a Octobris 1805. tisztelő hiv barátod
Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

827.

Németh László — Kazinczynak.

Győr. Okt. 14-dik 1805.

Szeretett Barátom,

Mi lehetne elsőbb tárgya levelemnek szerentséden való igazi szives örömömnél. Ó Barátom a' házi szerentsénél igazább boldogságot a' föld nem esmérhet. Ez köt bennünket a' világgal, ez az örökké valóságnak örömeivel öszve: ez mutatja meg valóságos földi hazánkat, ez gyökeresít meg ember társaink között, ez orvosolja és felejteti el a' mások miát szenvedett bajainkat 's nyomorúságinkat: — szóval ebben érezzük már itt a' földön a' mennyei örömöt. Wir haben den Himmel auf Erde etc. Salzmann. Adják az egek, hogy a' meg tett lépésed ezen szerentsére vezessen; légy boldog, a' mint meg érdemled; légy szerentsés férj, sorsoddal meg elégedő atya, hogy örülhessen szivem azon, hogy unszolásaimnak engedtél és példámat követted, hogy irígyeid előtt olly boldogságban tündökölhess, mellynek ne árthassanak!!! Élj, szeress! Leveleid közűl mellyet Tokajból inditottnak irsz Sept. 1-jén, azt nem vettem; ha tehát valami volt benne, a' mit tudnom szükséges, ird meg újobban. Nékem az minden esetre nagy veszteség; mert kedvesebb foglalatosságom leveleid olvasásánál nem hirtelen találkozik.

Hogy az Annalisokban munkás társ leendeszsz, azt köszönettel és nagy örömömre értettem, noha róla, esmérvén erántam való szeretetedet, a' literaturához való buzgóságodat, előre sem kételkedtem semmit is, Sopronyi Társaink munkáinak tőled beküldendő recensió-

ját kivánva várom. Én tudom, hogy Te előtted más színben jelennek azok meg, mint a' Debretzeni Professor előtt. Ő igen tudós! — Én már közel 50-et eladtam belőllök. — Himfy Szerelmeinek ugyan már vagyon bennek egy nem meg vető recensiója: de a' Tiedből mindenkor sokat fog a' Publicum tanulni. — Szirmaÿ Antal Zemplénje már vagyon recenseálva, a' Korabinszkÿ mappáival eggyütt. — Vedd amazok után mindjárt Himfÿnek követőjét, a' szerelem gyötrelmeit — Elisa Testamentomát, — Gátÿ István Klavirozás mesterségét. — Kis emberi indulatok tüköre, — és másokat, mellyek tájéktokon találtak kijőni 's előttem mind eddig ismeretlenek. — A' protestáns oskolák állapotjáról 's a' Conscriptionalis Tabellárói, kérlek, el ne felejtkezzél. — Én nem egészen tartok veled a' Censuráról kinyilatkoztatott vélekedésed szerént. Én azt kivánnám, hogy a' Felsőség az olvasás regulatiojába ne botsátkoznék (ez minden esetekben erőszak, és keménykedés), hanem büntetné meg a' törvények szerént azokat, a' kik a' könyvek által másoknak ártani kivánnának akár lelkekre, akár testekre nézve, 's mi illyen az ifjúságnak kezébe, hagyná a' szülékre és nevelőkre. Ezek tudhatják egyedül, mellyik ifjú jut 10, mellyik 20, mellyik 30 esztendős korában ember korra, sőt ezek készíthetik el elméjét azoknak megfogására, a' miket olvas. — Ujobban elolvasván leveledet, az a' kérdés ötlik eszembe, noha egy helyt irod, hogy Sophienak vallása rettentett, hogy ha valóban Pápista e jegyesed; kettő már ebben a' vallásban lévő sógorném — de azt még sem szerethetem, akár mit mondjanak fenn repeső Filosofusink — de el hagyom —! Térek a' másik leveledre, mellyben irod, hogy nálom lévő képedet a' mellyig copiáltassam. Meg leszsz rövid idő alatt. Azon tzélból, hogy kéntelen legyek mind azt amputalni, a' mit nem reménylhetek, hogy a' Bétsiek miát egy idegen nyelven írtt és előttök nem nagy betsü munka felől meg hagyjanak, nem szükség recensiodat magyarul irnod, mivel én ezen szabadsággal minden recensiokban élni fogok, minthogy azok az én kezemből minden változtatás nélkül a' Censura alá küldetnek. Kisünk is részt vesz ezen munkában: de lassan készül hozzá. Jól figyelmezz kérlek a' Debretzeni, Pataki, Kassai és Lőtsei productumokra 's mind azokról, a' mellyeket magad akarsz, mind a' többiekről tudósits. Bárdosynak Decimái is vagynak már recenseálva etc. Szeretlek, ölellek

Némethed mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

828.

Kis János — Kazinczynak.

N. Győr Oct. 17-dikén, 1805.

Nagy érdemű Barátom!

Itt veszem a' Velin exemplárokat, 's mindjárt itt köszönöm meg mind ezeket, mind azt a' barátságodat, mellyet nyertes voltomon való örvendezéseddel mutatsz. Hogy irásom *Iróink Codexe* legyen? Oh Barátom, mint lehetne azt képzelni is egy olly munkáról, mellyet én egy pár hónapok alatt házi betegeim 's hivatalbéli sok foglalatosságim között az én gyenge szemeim kiméllésével mind egy szóig úgy diktáltam etc. A' mennyi örömöm, annyi gondom, mert sok okom van félni, hogy várakozásodnak nem teszek eleget. A' magam óhajtását bizonnyal nem tellyesíthettem. Ha mégis Te tennéd hozzá a' szükséges jegyzéseket, már úgy ditsekedhetném mind neveddel, mind pótolásaiddal, mind az egész munkával .... Melly isteni tűz 's nemes és egyenes gondolkozás ömlik lelkedből minden ejtéssel, mellyet tész. Példa lehet Daykához tett Commentariusod' kezdete is Németh levelében, mellyet enthusiasmusra való lelkesítetés nélkül jó lélek nem olvashat, ha szintén nem Commentariushoz valónak fogják is mondani. Örökös kár, hogy minden gondolataidnak kifakadását a' nyomtató sajtó által elterjedővé 's maradóvá egy Journál által is nem teszed.

De most megengedj, hogy beteg Barátunkal tölthessem ezt a' kis időt, mellyet az itt lételre szakasztottam. Ölellek vagy inkább ölelünk mind a' ketten

K.

Hosszabb levelem Ér Semlyénbe ment ez előtt egy két hetekkel.[1]

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

[1] L. a szept. 11-kén kelt s 816. szám alatt közlött levelét.

829.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Alig ha el nem tanálom, hogy régen várod tudósításaimat. Az a' barátság, melly engem tehozzád köt, bizonyossá tesz a' felől, hogy szeretsz, hogy gondolsz reám nem kevesebbé, mint én viszontag. Elhiteted könnyen magaddal, hogy ez az óra, mellyben levelemet hozzád igazítom, 's képzeletemben előttem tartalak, nékem gyönyörködtető. Melly édes annyi sanyarú napok és éjtzakák között egy csendes magányos órát találnom, a' hol jó barátim emlékezete ölellyen meg. Hidd el, hogy fáradsággal tellyes napok tartóztattak, a' minők lehettek azok, mellyekben hasztalan kerestem időt, hogy véled közölhetném magamat. Olasz Ország szélire alig értünk, kijutván a' Krainai gőzölgő hegyekből, hogy Gradiska mellett más sokakkal az ég' változtatása, nékem is hideglelést hozott. Négyszeri accessus után fekvő beteggé nem tett ugyan, de tettzetőkép meglankasztott. Ismét 20d. napjára recidivussá lettem, de ekkor csak kétszer lelt. Már jó ideje megint, hogy elhagyott. Ehez járultak sűrű hivatalbéli dolgaim. 's a' katona életnek mindennapi fáradságai. — Egy olasz városkában, a' nevére hirtelen nem akadok; elég az ahoz, hogy közel ama nevezetes Campoformiohoz, egy német Regementbéli Stabalis áll vélem beszédbe magyarúl. Eltávozván, tudakozom egy véle volt fiatal zászló tartótul, ez a' Stabalis ki légyen? Hogy megörűltem, midőn Kazinczyt nevezné, 's tudtomra esne, hogy az a' barátságos Úr az én Kazinczymnak testvére! Ez a' fiatal magyar Tiszt téged is ösmér.* Ez az öszve találkozás nékem felette becses volt; de az Obristlieutenantot többé annak utánna nem láttam. Lakosnak is régen járok már nyomán; de még öszve nem találkozhattam véle. Hogy köztünk van, a' bizonyos.

Levelemet egy kisded olasz falubol írom. Gazzuolo a' neve, nem messze San Stefanótúl, a' hol mostanában van Fő hadi szállása Herczeg Károlyunknak. Bátor seregeink az Ecs mellyékit szállották meg. Dicsőséges tekintet látni a' magyar granatéros Batailonokat. Illy férfias, vitézi tekintet és erő nincs egyebütt. Világos

* Kazinczy Ferencz a levél szélére ezt jegyezte: «László testvér öcsémmel eggyütt van.»

próbája, hogy a' mi generatiónk még nem enervaltatott. Vajha Országunk geniussa úgy hozzon Cultúrát nemzetünkre, hogy az a' métely mindég távul maradgyon. — Sem ama primipilaris dísz és rend, csak itt. Még ütközetünk nem volt, kivéven azt a' puskázást, melly az Ecs partyain történt most 18kán, 's a' következő napon volt elő nyomulást, mellynek önként való Mívelettye az volt, hogy egy által hajózott ellenséges szakadék visszatakarodott. De nem foglak úntatni aprólék detaillokkal, kinek nemes lelke mindég irtódzott a' vérrel befecskendezett bajnoktúl.

Ezentúl számot tartok leveleidre. Utasítsd azokat szokott addressom alatt, kihagyván mégis Regementem nevét, hogy az, mivel a' Regement Német Országban van, a' levelet el ne tévesztesse; külömben per Padoue à l'Armée d'Italie. — Tudósíts pedig magadról, 's azokrul, a' mik téged érdekelnek, tehát hazai Litteraturánkról is. Utolsó magyar nyomtatás, mellyet olvastam, az a' lett udvari declaratioknak magyar fordítása. A' Magyar Regementek kaptak belőlök nyomtatványokat. Örűltem rajta, hogy illy ex offo lett fordításban grammaticalis magyarságot lelék. Két hadi mester szót nem fejezett jól ki — úgy mint: *diversiot* segítő fordulással, mondanám *elfordítás, v. eltérítés*nek; *fortification de campagnet* tábori erősséggel, mondanám *mezei erősség*nek, melly a' mulandó erősitésnek az ő munkája, valamint a' várak a' maradandó erősítésnek, *de la fortification permanente.* — Be igen érzeni minden felől, hogy nincs Lexiconunk. Vallyon a' Mártoné kijött é már egészen? Édes Kazinczym, tartsd leghívebb barátodat kebeledben és élly! — Tisztelem kedves hitvesedet ő Nagyságát.

Gazzuolo a' velenczei Státusban Ment mp.
Oct. 20dikán. 1805.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

830.

Sárközy István — Kazinczynak.

Nagy-Bajom, 26-a Octobr. 1805.

Kedves Atyámfia 's Tiszteletre méltó Barátom!

Ezen holnapnak 1-ső Napján datált Kedves Leveledet, Zala Vár megyei szüretemről haza érkezvén csak tegnap előtti postán vettem, és imé sietek tellyesitteni ugy kivánságodat, mint magam szivének

eledelt szolgáltatni; mely akar leveled vételével, akar válaszolásommal nyér egy kis igaz meg elégedést. —

Sietek azért is, mivel Dajka Gábor Verseinek mikor lehető megküldését sokszorozva kérdezed. — Imé küldöm azért, hogy jobban által lásd hűséges vóltomat, in Originali. — Meljet csak azért bocsáttok ki nehezen kezemből, mivel egynehány betűdet birtam azok által vagy alatt is. De birom már Leveledbe ujjabb bizonyságit is életednek 's meg változhatatlan szivednek — azért nem vesztek vélle. —

Melj Leveledből hogy ki maradt az én Levelemnek némely Czikkelyeire való válasz, azon is örvendek, azért mivel ujjabb alkalmatosságot szolgáltattál a' kérdésre, és a' Correspondentia folytatásra.

Kérdeztem ugyan is azt is, ha valyon vehetted é még az épség állapottyában — — az én fordittásomat, melyet tőllem ennek meg küldésekor költsönözve kivántál? Mert meg küldöttem ám — és ha nem vetted, nem leszek é terhedre, ha még egyszer meg küldöm?

Tudom én, hogy nem lehet ezt igy ki nyomtattatni, mert elégfelé próbáltam — még pedig már oly csalfasággal is, hogy refutatioját irtam ugyan majd hasonló köntösbe öltöztetvén azt, mint Blumauer a' Németyét — de biz abból is ki nézték az alakot. Mert nem lehet tagadnom, hogy a' Relligió defensája mellett is nem hagytam szárazzan Pap Oraimékat. p. o. Ad verba *több Rosz történt Papjaidnak miatta, mint az elött az értelem idejébe,* etcet. — Igy következik a' Refutatio.

«A' Papoknak nem a' Vallás adott kezekbe ívet,
Egy szin alatt háborgattya néha már is a' szívet.
Ha a' Fanatizmus néha annyira emelkedett,
Hogy egy Ország a' másikkal érte meg verekedett:
Ennek sem a' Vallás oka, hanem a' Vak buzgóság,
Melly annyiba külömböz, mint az Árnyék és Valóság —
Az Árnyék ollyan feléről szokott lenni mindennek,
Hogy a' minek Árnyéka van, előtte álljon ennek:
'S a' világosságot által ő hozzá ne bocsássa,
Természete tehát ennek, hogy a' fényt meg ne lássa.

* * *

Háta megé rejtezett el szintúgy a' Vallásnak is
'S meg eggyező Természete a' vak Buzgóságnak is. —

* * *

Ha Spanyol, Frantz, Hibernia 's más Országok Zajjait
  Vagy a' Térittés idején America Jajjait
Hozzuk elől: már az igaz, hogy szégyennel béborul,
  Itt a' *Vezér* 's az Okosság (v. Keresztényság) mentségébe meg szorul.

De — — itt egy keveset Apologisálván azt vetem utánna:

Pap, Király 's más Hatalmasság csak Rész egész népével,
  Hát — egész Keresztyénséget vádolsz egy Rész tettével?
Ha egy Korcsmán a' többek közt részeg is a' Bor Áros:
  Nem csuda — de jó életű lehet az egész város. etcet.

Mondám, hogy Refutatio név alatt készítettem ezen Toldalékot, hogy némelj igasságokat bé burkolhassak, de biz azzal nem gondoltak, azt felelvén reá, hogy refutationak elég *Racin.* — Az ugyan igaz is — mert ha az elébb kezembe akadott vólna, meg kémélleltem vólna magamat. Annyival inkább, hogy nagyon Papossan kellett irnom és Hipocritat jádzanom. — De hiszen azzal is kéntelen az ember néha. Kivált mikor oljan Fő Ispánnyal él, mint én.

Hát az én Kedves Schubarthomnak olvastad e némelj verseit? — Bezzeg fordíttottam én abbol eggyet — De ez ám a' mit igazán ki nem nyomtatnak. Majd ha felelsz és meg írod azt is, mikor jársz Pestre, oda el küldöm vagy el viszem. Mert Fiamat én Debretzemből kéntelen vóltam el-hozni. Nem szükség mondanom miért? Ugy is ki találod — mert Leveled Tonusa mutattya. Kár közöttök egynehány Jó ember. — Vagy bár több vólna!

Csokonyai Hamvai nyugodjanak csendessen. — Mi is készíttünk, ha reá érünk reá valamit — Horváth ugyan bizonnyal. Én tettem őtet itt esméretessé, én nyomtattam ki az *Haza öröm napját* (vagy mi neve?) installatiónkkor. Csináltam neki jó akarókat is. — De ez mind nem elég 's ne is vedd, kérlek, ditsekedés képpen — hanem fájdalmim ki fejezéséűl, hogy csak ezt tehettem. Még én sokat igértem magamnak felőle — de fájdalom, nem várhatta el. Mert darabjait öszve szedni lehetetlen az őtet betsűlni nem eléggé tudók szekrényiből.

Horvát Ádok Sógorom bizony sokat változott, az igaz, — de nem abba, hogy Poëtából Philosophussá lett. — Mert maga is azt mondja, hogy elébb volt ő az, mint Poëta — Igaz is. Hanem abba, hogy Gazdálkodni kezdett és későcskén. — Most ismét valami más Philosophicumot ír — Kész levén a' Novissima Philosophiája régen — mert nagyobb Bibliothecám és kevert lévén e' napokba, sok neveket

küldött, melyeket alig tudtam neki ki keresni Hoffman, Iselin Lexiconjaiból 's Brukker Hist. Phil.-ból etcet. Nem tudom mi lesz? De az igaz, hogy ő Philosophus Sublimis és sokkal nagyobb: mint Poeta — itt mindég ki tetszvén belőle a' gustus. — —

Iphigeniádnak örvendek, csak valaki Thoast ne keressen nevébe! — Én most adtam férjhez nagyobbik leányomat — Kinek régi módi neve van: Judith — Kisebb fiam pedig Casimir, még itthon van, 6 esztendős, bár valaha menne Kázmérre Iphigeniádért — ha meg érdemelheti. — A nagyobbik Albert, ki most megy a' Pesti Universitásba Philosophiára in 2-dum Annum. — Ezek után maradok igaz Atyafi szerető Barátod

Sárközj Istv. mpr.

Én nem követlek a' Követésbe, engedd el. —

Lásd a' Couvertát.[1]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

831.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

A foljó holdnak 7-dikén irt becses leveledet vettem tegnap szokott örömmel — hálá a jól tévő Egeknek, hogy egésséged jobbul Kettős örömmel értettem, hogy az első jutalmot Barátod, Kis János, kit én is tisztelek szivembe, nyerte el; örvendem: hogy ezen derék férfiu érdemei meg ismertettek; örvendem aszt is: hogy a köz haszon gyarapitására intézett munkásságnak itélői az valódi igaz érdemre reá tudnak ismerni és annak nyuityák a jutalmot, ki részre hailó tekintet nélkül érdemes árra. Barátom! Kis iránt olj tiszteletet, olj szeretetet élesztettél szivembe: hogy valóba ohaitom ezen derék hazámfiával közelebrül ismerkedni; — ez eggyik — másik oka pedig: hogy hazafi kötelességemnek tudván lenni a köz jóra czélzó érdemek iránt háládatossággal lenni, ezen kettős hathatós ösztönök vittek árra, hogy Kisnek ezen ide zárt levelet irjam, meljet el olvasván, kérlek, küld el nékie.

A Csokonai emlékezet köve iránt minden részbe meg ismerem itéletednek heljes voltát és a táblára metzetendő Irás is heljes, igen

[1] Hiányzik.

alkalmatos, — engemet részemrül nagyon érzékenyitet az — már a halotti medentzének szeretném eggy az épitményhez mérséklet raizolattyát, — meljre hogy *lepe* metzettessen, gyönyörü gondolat. Hamiltonnak gyüiteményit láttam, de magamnak meg nincsen, meljre nézve jó volna, ha azon gyüitemény utasitása szerint raizoltatnál eggy Mustrát, meljen minden részek, mettzések lennének ügyessen, érthető képpen ki téve.

Buczyba a Poetai tűz meg van, a sziv érzéseit igaz voltú minémüségekbe ha ahoz kapcsolandgya, tökélletességre jut ecséttye — Reméllem el is éri eszt, mert az ember iffiu, és igyekezettel szorgalmatos.

Hogy kérésemre azon táijéki ásványok meg szerzésibe igyekezni kivánsz, baráttságossan köszönöm, de evel már nem terhellek, mivel éppen tegnap vettem Eperjesrül egy jó akarómtul levelet és laistromát azon ásványoknak — meljeket számomra N. Váradra küldött. A Neumányi Úr Opalja igen szép becses darab lehet. Hogy a Berlini udvar drágálta, nem csudáltam, — de hogy a Bécsi meg nem vette, csudálom és sainálom; — igen kedves dolgot cselekednél, kedves Barátom, ha Neumányi Urtul meg tudnád, hány Karátot nyom azon kő, minémü opál az, kerületének mekorra nagysága és minémü formába van metzve? — Hogy a Jenai Mineralogiai társaság sok méltatlanokra is vesztegette Diplomáját, igaz; de ha Te, Barátom, el fogadtad volna aszt, ha szinte a Természet ezen országa körül foglalatoskodó Tudományba nem vagy is olj gyakorlatos — nem hibáztál volna; — én azon Társaságnak assessora vagyok, és minden időbe, ha a Baráttság szent szövettsége nem kötöt volna is bennünket olj szorossan egybe, be vétetésedre voxolnék. A Sógorom, Wesselényi, se Mineralogus — még is irtam most, hogy küldessen nékie Diploma; — több érdemei közt erre az is eggy és fő, hogy Jószágába a Márvány kő szép mivben vagyon, részemrül oda is czélzok, hogy maid ha [a] Diplomát kezébe adom — ennél fogva hathatóssabb serkentő okom lészen őtet árra birni, hogy edgyik falujának határán igen jó nemü puska-kova kő lévén, kezdgyen annak miveltetésihez, készittetésihez. — Eggy Társaságba sok féle emberek kellenek, meg választot emberek mind azon által, a kit eggy N. Váradi — Bároságba és Camerariusi kulcsba gyereki módon belé bolondultat ajánlot a Társaság elöl járóinak, a hibázott, mert ez a kalandozó eszü ember valójába oljanokat vétetet fel a Társasággal, hogy a midőn azoknak neveiket olvastam a laistromba, el is pirultam, boszonkodtam is.

Egy Társaságnak tehát fő gondosságának kellene lenni, hogy a kiknek ajánlásra való hatalom adatik, azoknak eszek, characterek olj szabású lenne, hogy igyekezeteket a czélra arányoznák. A mineralogus Társaságba is nem kell mindég csak Mineralogus, de jó characterü nyilt eszü, okos ember kell mindég. — Én éppen most, midőn a szüntelen tartó essőzés, komor idő házat őriztet velem, forgatok elmémbe olj Planumot, meljet Hazám Boldogságára nézve még ezen a télen realisálni kivánok, miheljt elmémbe készen leszek vele, papirosra tészem; — meg vallom, az e felett való gondolkodásimba is gyakran jutsz eszembe és sainálom, hogy szembe nem közölhetem véled aszt, a mit sziv szerint ohaitanék. Plánumom oljan, hogy levélbe közleni nem lehet, mert hoszszas, etc. A magyar nyelv diszesitésit. disze álandósitását czélozza az, de erre olj módokrul gondoskodom, meljeknek hogy sükere, ereje lehessen, nem minden ember tudhattya meg — vagy is nem tanácsos minden embernek meg tudni azokat. Te volnál, Kedves Barátom, ki választottyaim közül eggy, kivel mindenek felett és mindenek előtt ohaitanám, sőt szükségesnek is látnám közleni gondolatimot. — Miért nem tehetem, hogy hamarjába ide hozhassalak? már pedig ezen a Télen realisálni akarom intézetemet, csak ugyan miheljt papirosra tehetem elmém mostani gondgyait, rövideden meg irom néked aszt, a mibül, tudom, Te az egész czélzást meg érted. — Élj Boldogul és szeres engemet, mert ezen indulatba heljheztetődik fő Boldogságom — vagyok

Kedves Barátom igaz hív barátod
Krasznán 28dik Octob. 1805. Causereÿ Farkas mp.

Kivül:

Tekintetes *Kazinczÿ* Ferentz Urnak. P. Kassa, Veleite. *Kázmér.*[1]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

832.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemü Kedves Barátom!

Imhol megint eggy rég szivbül ohaitot szerencsétül foszt meg a környül álás, melj Boldog ohaitásimmal ellenkező incselkedése a jádzi szerencsének. Barátom, tudom Sibón léted és még se ölelhet-

[1] A levél zárlatán piros pecsét.

lek, — fái, sietnék, repülnék látásodra, tiszteletedre — de csak nem rég szabadulván meg a hidegleléstül, Orvosom meg tiltotta, — hogy kiméljem egész szorgalommal magamot és ezen mostani azon kivül is csupa egésségtelenséget magába foglaló levegőt a szabadon a mennyibe csak lehet, kerüljem; — ez tehát egyedül, mert más ok nem tartóztathatna — oka, hogy hozzád nem mehetek. — Melj állapot leg igazabb vágyásimmal egészszen ellenkező lévén, csupán azon el határozott fel tételem vigasztal, hogy a Tavaszon akár hol légy, látogatásodra megyek; társaságodba hoszszassabb ideig gyönyörködgyem és egy mást közelebrül meg ismerhetvén, a leg szentebb, álandó Baráttságnak szövettséges frigyét innepi örömök közt köthessük. — Utolsó postával küldöttem feleletemet 7dikén Octobr. írt becses leveledre Kázmérba, azon levelem mellé zártam eggyett Kis Jánoshoz is. Élj boldogul és szeress engemet azon egyenességgel, meljel én örökre vagyok

Krasznán 30-a Octbr. 805. igaz hív barátod
Csereÿ Farkas mp.

Kivül:

à Monsieur Monsieur François de *Kazinczy.*
à Sibo.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

833.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű tisztelt, szeretet Barátom!

Miljen érzés lépte légyen meg szivemet elválásunkor, képzelheted — mint a ki magad is részesse, érzője vagy a nemes Indulatokbul származó Baráttságnak. Vélled hogy közelebrül meg ismerkedhettem, hogy abba, a mit látatlanul is tiszteltem, szerettem benned, látásoddal meg erőssedtem, éltem. gyönyörűségeinek azon álandó örömeihez tartozik, meljek itt létemet kellemetessé teszik; — baráttsági szövettséged nélkült tehát nagyon heijános lévén Boldogságom, kérlek, légy irántam álandólag az, a kit benned szeretve tisztelek.

Én kivánságodra meg tudakoztam mind itt, mind beljebb Erdéljbe a magló Juhak árát — párját lehet 6—7 forinton venni ugyan, de mivel ezen nedves időkbe sok mételjt szedtek, senki se javalja, hogy most vétessenek, — eszt tehát néked is kivántam tudtodra adni, ne hogy károsodgyál.

A nékem ajándékba adott és emlékezeted becsitt fen tartó *Al Tichiero*-ba maradt eggy fa lapu ilj reá irással: acer rubrum K—stein. Kedves Barátom! gyönyörűséggel láttam, miljen ügyességgel és jó izlésel szereted az emlékezetes dolgokat meg tartani, láttam eszt és ugyan azért ezen nevezetes fa levelet viszszá küldhetem, de meg engedgy: hogy irántad viseltető egyenességem, szeretetem eggy kérést tétet velem: Én is szeretem aszt, a mi érdemes figyelembe tartatni, miljen emlékezet, miljen nevezetes állapot Jele volna e' nállam! azért ha el lehetsz a nélkül, kérlek, enged által nékem — olj becsbe tartom, miljenrül nem minden embernek van képzeménnye, de a melj édes érzést gerjeszt, és olj heljre tészem, a hová oljankor szoktam tekinteni, midőn a leg nemessebb érzésekkel kivánom szivemet gyönyörködtetni.

Feleségem tisztel, és hidd el, mind kettönkbe irántad olj egy forma mértékbe éledt azon tisztelet, meljet se idő, se környül álás el nem enyésztethet és a meljel álandólag vagyok

Krasznán 7-a Novembr. 1805. egyenes hív barátod
Czereÿ Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.

834.

Németh László — Kazinczynak.

Győr. Nov. 7dik. 1805.

Szeretett Barátom,

Tegnap érkezett meg hat bouteillában a' Tőled küldött nectar: köszönöm, Kedvesem, 's adják az Egek, hogy meg gyengültt, sőtt egészen elveszett egésségemnek helyre állását segéljék. Az utóbbi levelem olta ismét vissza estem. Mintegy 4 héttel ez előtt tsak igen türhetőn birtam magamat, és naponként jobbultam: de az előbbi orvosom hoszszas elmaradása után ismét meglátogatván, azt mondotta, hogy 24 óráig tartandó izzasztás által a' lábomból egészen kiveszi a' fájdalmat 's az után 4, 5 nap mulva semmi bajom sem leszsz; hozzá tévén azt is, hogy ez volna egy módja gyógyitatásomnak. Noha ezen ember a' gyógyításomban már eleinte elkövetett némelly hibák miát egész bizodalmamat el vesztette volt, még is, mivel a' másik orvosom is izzasztót ajánlott, reá állottam: de az ólta mind a' fájdalmaim sokkal nagyobbak, mind a' járást nehezeb-

ben teszem; mind a' gyomrom nagyon romlott és erőtelen. Most már a' telet orvoslás nélkül szándékozom eltölteni. Úgy t. i., hogy a' belső részemet mind egésséges eledelek, mind a' legszorgosabb vigyázás által erősítem — itt fog nectarod, reménylem, munkálkodni, — igyekezem, hogy ugy tagaim is erőt nyerjenek, 's a' nyavalyám kevesedjék, a' mit mind eddig tapasztaltam erősödésemkor. 'S ha el nem múlik a' betegségem, utóbb a' tavaszi jó idővel majd lehet talán valamit hasznosan próbálni.

Nálunk minden a' legnagyobb félelembe öltözött, miólta Ulmai seregünk elfogatott. Még nagyitja az ijedést az is, hogy a' várunk körül való erősségeken dolgoznak. Mi lenne én belőllem nyomorultból, ha vagy futnom, vagy itt kellene szorulnom!

Népeim egésségesek, ez az egy ád egy kis vigasztalást, én egyébaránt tsak tengődöm a' nyomorúságban: — Oltalmazzon téged és a' Tieidet az Ég hasonló szomorú sorstól. Feleségem tisztel, én is kedves Sophiedet, tsókoljuk Iphigeniátokat,

hived Németh mpr.

Kivül:[1]

Az Urnak Kazincy Ferentz Urnak több T. N. Vármegyék Táblabirájának. Budán és Debreczenen által

Ér Semjénben.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

835.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén, November 16.d. 1805.

Nagy. tekintetű kedves barátom,

Zsibói és Krasznai utam szép emlékezete úgy tánczolgat-el igen gyakran lelkem előtt, mint a' legkedvesebb álom phantázmáji. Alig merem hinni, hogy ezek a' képek való képek, 's el el kérdem magamat, ha igazán közttetek voltam e? Olly rég olta vagyok oda, és olly sok ízben gátlódott-meg oda menetelem, 's olly nem várt dolgokat láttam 's hallottam ott, hogy örömöm részegüléséből nem eggy hamar fogok vissza térhetni magamhoz. 'S íme midőn így szendergek, így tépelődöm, akkor jő kedves leveled, melly nekem azt a'

[1] A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

hírt hozza, hogy nálatok lételem benned és tiszteletre 's szeretetre igen érdemes Grófnédban olly forma érzést támaszta, mint bennem támaszta a' Ti látástok, és a' nagy Wesselényié. Ez az út valóban nagy boldogságokat ada nekem. Két levelemben dicsekedtem-fel Sophienak kegyességtekkel, a' harmadikban az Ipamnak; de örömöm még nincs eléggé kiöntve. Mihelytt reá érek, Kázmérból lett elindúlásomnak visszatértemig megírom historiáját 's megküldöm az újságírónak, hogy tégye eggyik Toldalékjába; de nevemet meg nem nevezem; felőletek pedig azzal a' szemességgel fogok szóllani, a' mellyet az erántatok való tekintet és barátság kíván. Jelentsd a' Mélt. Grófnénak alázatos kézcsókomat, 's ajánlj további kegyes emlékezetébe. Zsibón csak azt mondd, hogy nem tudom kit tiszteljek leginkább, azt a' nagy embert e, a' kit még nagyobbnak leltem, mint a' millyennek eddig tartottam, vagy azt a' példátlan Asszonyságot, (a' ki eggy rangban vagyon elöttem az öreg Gróf Teleki Józsefné Exc.val az ifjú Szerencsynéval és B. Vay Miklósnéval, de úgy, hogy ezeknek mindenike hasonlatlan a' maga nemében a' háromhoz, és mindenike eggy a' maga nemében) — vagy azt a' szeretetre méltó, korát nagyon túl haladott gyermeket? — Kegyes emlékezeteteket 's barátságtokat állandó birtokommá tenni, az legyen legbuzgóbb igyekezetem!

Justus Lipsius azt az író-tollat, a' mellyel munkájit írogatta, a' Lorettói Szűznek mutatta-bé áldozatúl, 's azt kivánta, hogy az örök emlékezetben tartattassék. Német Országnak eggy első rangbeli Irója neveti ezt a' cselekedetet, minthogy ez azt mutatja, hogy a' jó Öregnek nagy opiniója volt maga felől. Én pedig ezt a' Német Irót mosolygom — (pedig *Herder* volt). — Mit használ az a' grimász? Szégyellik mutatni, hogy magokat nagyoknak tartják. Pedig annak tartják! Sonnenfels nekem eggyszer azt beszéllé, hogy midőn M. Theresia azt vetette szemére, hogy nagyon ismeri a' maga érdemét, azt felelte ennek a' jó és valóban nagy Asszonynak, hogy legalább aufrichtig. Die Welt glaubt wir gelten mehr als so manch Anderer: wie sollen wir selbst nicht auch fühlen, was uns Andere nachsagen? — Ezt az Alticchieroban talált *acer* levelére *béretetés* gyanánt hozom-elő.

Azt az Acer levelet én minden czél nélkül vittem volt magammal az Erdélyi útra, sőt nem is tudtam hogy viszem. De Wesselényinél plantage-ról lévén szó, elbeszélltem, hogy a' K[ufstein]i várból eggy

Kőrös fa nagyságút láttam-ki eggy patak szélén; 's nem győzvén csudálni lombjainak gyönyörű játékát (Laubspiel), eggy marok ágat hozattam róla; 's más nap reggel a' nálad lelt levelet eggy gleditschiáéval, mellyet 1800. Júl. 2d. a' Gróf Lodróni Neuhausi kertjében téptem, felvittem Wesselényinek. Még van magamnak eggy acer levelem, ezt tehát megtarthatd. 'S látván, hogy van lelked érzeni a' mit óhajtok hogy érezz, imhol eggy *hasonló becsű* ajándék, mellyet eczetbe áztatott vasdaraboknak rozsdájával Munkácson irogattam. Mostan pedig értsd-meg, miért hozám elő feljebb Justus Lipsiust.

Tudván leveleidből és a' Nagy Gábor' beszédjeiből, melly gondos gyüjtögetője vagy a' ritkaságoknak, midőn most útnak indúltam, el-akarám vinni számodra Karrik-Thúrát azon philologiai jegyzésekkel, a' mellyek ennek megette vannak. De az az emlékezet, hogy már eggy nehány ízben poshadt emberekre akadtam a' kik egyenességemet félre értették, elrettentett. Ha más jött volna onnan, a' honnan én jöttem, 's beszéllné a' mi vele ott történt, én bizonyosan nagy részvétellel fognám hallani, 's ha valamit adna ha bár rongyot is, melly vele volt ottan, félre tenném. Igy gondolkoztam én, és sokszor megcsalatkoztam. Azonban íme ismerem Csereyt, 's kevélykedve mondom azt, hogy őtet annak találtam, a' ki előtt lelkemnek eggy húrja sem fog adni selyp hangot. Vedd ezt tehát, barátom, és tartsd-meg a' későbbb időknek. Lesz eggy idő, hogy olly valaki fogja megilletni, a' ki tisztelni fogja emlékezetedet megtartásáért.

Az Acer levelét, melly nálad vagyon és marad, a' Neuhausi Kertész Salzburghoz eggy órányira, acer rubrumnak nevezte: de Bécsben a' botanicus kertben tépett leveleim azt meghazudtolják. Igen szépnek lelem az acer platanoidest és Acer dasycarpumot. Szép az a' két levélke is, mellyet ide zárok. A' setétebb sambucus nigra laciniata, — a zöldebb nem tudom micsoda. Ez a' sambucus igen szépen praesentálja magát az anglus boskétekben.

Leonhard Posch Wachs-bossirer lakik Bécsben auf der Wieden, in Stahrembergischen Freyhaus 1. Hof. die Stiegen Nro 8. im 2-ten Stock. Irtam neki, ha nincs e catalogusa a' munkáji felől, hogy az ott találtató emlékezetes főket kiválaszthassam és nagy számban megvehessem? 2, ha kép után lecsinálhatja e a' fejet, 's mi az ára?

Élj szerencsésen édes barátom! Az Istennek légyen gondja napjaidra és örömeidre. A' Mélt. Grófné kezeit szent tisztelettel 's barátsággal csókolom. Óhajtanám, hogy Sophiet Nála és nálad édes barátom, felvezethessem, és osztán azt láthassam, hogy mind Ti, mind

Nénéd és Sógorod felőle úgy ítéltek, mint a' Somlyai kedves lyányka ítélt, kit kérlek, nevemben egész házokkal tisztelj. — Pósta Mester Úrnak pedig mondd-meg, hogy haza érkezvén, mingyárt felhánytam. ha az *Italia mia benche sia indarno* Dantenek munkája e vagy a' Petrarcáé? 's az utolsóé. —

Én mihellyt az út engedi, indúlok Kázmérba 's ott töltöm a' telet. Leveledet ottan várom. Hát Te mikor mégy beljebb telelni, 's leveleim hol találnak?

Ölellek egész tisztelettel 's barátsággal, híved:

Kazinczy Fer. mpr.

Fáid 's virágod baj nélkül jöttek eddig. Mindég emlékezni fogok kedves utazásom felől, őket látván. —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

836.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Báró Cs. K. Kamarás Úr,

különös tiszteletű nagylelkű barátom!

Tartván, hogy Nagyságodhoz későcskén jutnak-el a' hírek, mely-lyekkel Debreczen és a' mi tájékunk eltölt: tollhoz nyúlok, és a' mi, mint eggy csudálatos álom' káprázolatjai, zavarosan fejembe löködik. papirosra öntöm. Csuda e, ha illy dolgok, illy váratlan, kedvetlen. rettentő esetek' előadása csuda módra beszélltetnek?

Az az ember, a' kinek Nagyságod a' maga szent buzgóságú Beszédében Octobr. 4-d. 1804. bukást és veszélyt kívánt, Bécsben van, és a' Nagy Károly székében ülő Fejedelmünknek azzal insultált hogy oda érvén, mingyárt bált ada, és a' Bavariai Választó Fejedelmet, a' ki hazája, és hazájának Feje ellen fegyvert rántott, Bécsben megvendéglette. — Közelgetvén az Ellenség az Austriai Monarchia Capitalisához, Fels. Urunk mint méltó Maradéka a' nagy Theréziának, legkedvesebb magzatját, a' Korona örökösét hív Magyarjainak kebelekbe hozta és nékiek védelmekbe ajánlotta; 's a' mi kedves Nemzetünk ismét azt a' szent hűséget fogadta, a' mellyet M. Therezia eránt teljesített. Fels. Urunk másnap Ollmüczba indúlt 4. hintón: az elsőben maga ült a' Császárnéval, 's közben ült a' legidősbb leány-magzatjok; a' Kormányt pedig a' mi kedves Palatínusunk vette által. maga mellé vévén Consiliariusoknak 4. Magnást és 4. Nemest.

1. Gróf Brunszvik Jósefet, 2. Gróf Majláthot, 3. Gróf Haller Jósefet, 4. (nem tudta meg nevezni Senator Simonfi, a' ki Pozsonyból érkezék.). A' Nemesek közzűl 1. volt Septemviralista Bezerédit. 2. Consiliarius Majthényi Lászlót, 3. Vay Jósefet, 4. Péchy Imrét. Ezek Budán a' Palatínus körűl vannak, és a' környűlállások szerint consulálgatnak. Colosszalis érdemű nagy és jó emberek!

A' Palatínus bajuszt nevelt. — A' Rendek a' Diaetán megneheztelték, hogy az ő oblatumok olly formán vétetett stylusba, hogy *mivel azt Ő Fels. ez 's amaz törvény erejéhez képest úgy is parancsolhatta.* Erre felszóllalt valaki, hogy az a' Státusoknak nehezen esik, hogy a' mit ők nem tartozásképpen, hanem hűségből cselekedtek, és a' mit nékik *parancsolni nem lehetett,* a' Cancellaria így szedte stylusba, 's azt kívánták, hogy az ő stylusok meg ne változtassék, 's úgy menjen articulusba a' mint ők rendelték. Osztán nem csak *adni* kell, hanem *venni* is; kérik tehát ő Felségét, hogy 1. a' Magyar Nyelv légyen a' közdolgok folyásának nyelve, ez resolváltatott és éppen ma hallom, hogy a' Szabolcsi gyülésen a' Locumtenentiale Consilium parancsolatjai már Magyarúl concipiálva publicáltattak. 2. hogy Anonyma delatio ne acceptáltassék; 's 3. minden delatióban a' delator megneveztessék a' delatusnak, és a' delatio in extenso közöltessék vele. 4. hogy ne alacsony rendű ember legyen investigaló Commissárius, hanem Vgyéken a' Fő Ispány, a' Fő Ispány felett pedig *Báró Regni.* 5. hogy executión ne kezdettessék az investigatio, mint Szatthmárban és Zemplénben esett. Itt megszóllala Kende, a' Szatthmári Vice Ispán és Követ, hogy az nincs úgy: de letorkoltatott.

B. Vay Miklós, a' ki jelen sem vala és még meg nem jött Bádenből az Ipától, Brigadéros Generalisnak denomináltatott. Rhédey Oberster lesz. Szentkereszti Districtualis Generalis.

Mondják, hogy Generalis Makk capitulálván, midőn capitulatiója a' Felséges Császárnak kezébe ment, vissza küldötte, hogy ő *olly emberrel* nem capitulál. E' szerint Herczeg Lichtenstein subscribálta a' Capitulatiót. Azután Mackot maga elibe hívatta és vele szörnyű módra bánt. Sokkal enyhébb módon, de csak ugyan nem szépen bánt más 13 elfogott Generalisainkkal is.

Az Erdélyi Cancellaria vagy Debreczenben vagy N.-Váradon fog helyt fogni a' dolog kimeneteléig.

Irtóztató csapás ez a' mi Monarchiánkon. Hazánktól ugyan az Isten elfordítja az ellenségnek ide jövetelét, mert mi szüksége volna neki ide jönni, Bécsben ben lévén? de Hazánk a' Monarchiával

elválaszthatatlanúl lévén öszvekötve: a' jó, mint a' rossz közös közöttök.

Nincs időm többet írni; 's míg ezt írtam, egynehány Vendég félben szakasztatta az írást velem. Mentsen-ki Nagyságod rendeletlen írásomért. A' Mélt. Bárónét a' legszívesbb tisztelettel tisztelem, a' Mélt. Urfi még illy sietve sem kerüli-el igen érzékeny emlékezésemet. Ajánlom magamat nagy tekintetű kegyességeibe 's maradok

Nagyságodnak

Debreczen 19. Novembr. 1805.

alázatos hív tisztelője:
Kazinczy Ferencz mpr.

A' *Czindery elküldetése felfordúlt,* és talán ez eránt is lett rendelés. Bizonyost felőle mondani nem tudott az az ember, a' kitől az itt elvont sort hallottam.

Ezen levelemet méltóztassék Nagyságod Mélt. Cserey Farkas Úrral közleni. —

A borítékon:[1]

de Debrecin. à Monsieur Monsieur Niclas Baron de Wesselényi de Hadad. Chambellan de Sa Majesté Imperiale et Imperiale Royale Apostolique

p. Somlyó, à *Zsibó.*

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

837.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Sietve, 28. Novbr. 1805.

Nagy Méltóságú Báró Cs. K. Kamarás Úr.

különös tiszteletű 's bízodalmú Uram!

Nem tudhatván, ha Sibón és Sibó' tájékán tudva vannak és lehetnek e azok a' történetek, mellyek még a' Keresztúrban lakó Szénási Urat is felverhetik indolentiájából, sietek Nagyságodnak azokat a' mellyek hozzánk eljutottak vagy itt estenek, hírűl vinni. Nagyságod azokat végye szives tiszteletemnek 's hűségemnek jele gyanánt

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét s fölötte e jegyzés: «1805. 19—9br. Kaszintzki»,

Elakadván az ujságlevelek, ő Kir. Magassága a' Fels. Palatinus, minden nap nyomtatott Bülletíneket ereszt-ki a' Budai Publicum megnyugtatására. Azoknak 4 első darabjai kezemben vagynak; az 5diket és 6dikat olvastam, Bátyám Péchy Imre Urnak pedig két rendbeli leveleit extrahálltam. Azokból vannak véve az itt következő tudósítások:

A' Francziák Novemb. 12dikén reggel Bécsbe csengő muzsika alatt béjöttek. Tisztjeik a' Fogadókban, köz embereik a' Kazármákban szállottak meg. — A' Francziák Generalisa, Herczeg Műrát, Albert Herczegnek Palais-jában vett szállást. Albert ennek számára szakácsot és cselédeket hagya ott, 's Mürát a' Herczegnek ezen nemes tettét olly tekintettel fogadta, a' mint érdemlé. Napoleon Schönbrunnban vett lakást. A' fának árát 30 frtról 6 frtra szállította-le, verbu által, sánczot ásat, életet vétetett, 's ingyen osztatta-ki a' Nép köztt. Mürát Fr. Generalis Bécs Városnak Commendásává tétetett. Bécsben leltek 800 ágyút, temérdek puska port, 40 milliót érő rezet, és 22 milliót érő lavetáknak destinált negyven esztendeig álló fát. Ezt az utolsót Gr. Eszterházytól, az Erdélyi Cancellaria Concipistájától értettem, valamint azt, hogy jelen volt a' Coronae Custosnál, midőn a' Korona ládáját (a' 4dik kolcsa a' Császárnál lévén) széljelverték, belőle a' koronát, palástot etc. kiszedték, és eggy ferslágba pakkolva Munkácsra szállították.

A' Császárné éjjeli 11 órakor eggyetlen eggy kocsin hagyta-el Bécset; és ámbár a' parancsolat előre kiment, hogy készen várják a' statiókon a' lovak, eggy helytt még is két egész óráig várakozott, és Pozsonyba csak éppen reggeli 7 órakor ért-el. A' kocsin maga, legidősbb leánya, Doctor Stift és eggy Udv. Asszonyság ült. Pozsonyból a' Császárral és ezen Ercz Herczeg asszonykával Olmüczre ment. A' Korona örököse a' maga több testvéreivel Kassán vannak [!]; az öreg Ferdinánd Herczeg M. Theréznek fija, Eperjesre küldetett; a' Salzburgi Elector pedig Váradra váratik minden órán. A' pénzt ő Felsége rész szerint Budára és Selymeczre, rész szerint Olmüczbe szállította.

A' Magyar Cancellaria dissolváltatott. Ennek helyébe az 1802diki törvény szerint a' Palatinus, (kinek ő Felsége minden dolgok' kormányát által adta) eggy Staats Rathot állita, 8 Mágnásból és 4 Nemesből, kiknek nevei a' *Péchy Imre leveléből* ím itt következnek. 1. Gr. Brunszvik Jósef. 2. Gr. Illésházy István. 3. Balog Péter Zólyomi és 4. Personális Semsei Ugocsai Fő Ispánok. — Osztán 1. Bezerédi

Ignácz volt Septemvir. 2. Vay Jósef. 3. Majthényi László. 4. Péchy Imre. Ezekhez adattak későbbre 1. Szent Iványi Ferencz, 2. a' Kalocsai érsek, 3. B. Orczy László, 4. Gr. Barkóczy Ferencz. Ezeken fordúl meg most minden, és ezek a' Magyar Cancellaria helyébe léptek.

9dik Novemb. Generalis Davoust megtámadta Generalis Merveldtet Mária Zell körül; és ámbár a' hegyek védelmére voltak a' miéinknek, ezeket megverte Davoust.

Mürat a' Burg kapuján ment-bé Bécsbe, 's azt a' Postaszekeret, melly Pozsonyba 14dben ért, Regelsbrunnig 7 franczia huszár által convoyiroztatta.

Mortier Linz mellett által jött a' Dunán 's 10dikben a' Moszkva sereget vissza nyomta. 11dikben Generalis Schmied a' Francziákat megtámadta 's megverte. Mind a' két rész Generalisa Mortier és Schmiedt elestek. A' fr. 6000 embert vesztett, mi csak ezret.

13d. Novbr. a' francziák 48 ezren csengő muzsikával a' legnagyobb parádában végig defiliroztak Bécsnek útszájin 's a' Muszkák után mentek Morvába, mert ezek nem gondolván a' győzedelemmel, mellyet Schmied alatt Mortier ellen nyertek, siettek magokat a' hátrább álló Kutusow seregével öszvecsatlani. Ez a' 48 ezer ember a' Tábori hídon ment-ki és Korn Neuburg mellett hált.

Nov. 15d. 40 fr. katona Pozsony elébe jött; 4 közzülök maszkirozta magát, csolnakra ült, Pozsonyba általment és a' repülő híd mellett álló strázsa kezéből hajnal tájban a' fegyvert kitekerte 's a' Dunába vetette, a' hajósokat pedig bajonettel kénszerítette, hogy a' repülő hídat vigyék által. Ezt a' hajósok megcselekedték. Gen. Gróf Pálffy Miklós leizent fr. Gen. Vialhoz, a' ki Dévén mellett, Pozsonyhoz eggy órányira az Austriai határon, hajói hídat vert, és rajta 4000 embert által szállított, megtudakozni, hogy a' Pozsonyi Commercialis repülő hídat miért foglaltatta-el. Fr. Generalis Vial vissza izent, hogy ő azt vissza adja, sőt a' franczia sereg egész M. Országról vissza vonja magát. Azonban a' 4000 ember Pozsonyon csengő muzsikával végig ment a' Holics körül fekvő Muszkákat megtámadni. Mi lett belőle, még máig sem tudjuk. Károly Herczeg Zágrábig vonta magát. Három részről nyomúlnak feléje 1. Masszéna, 2. Bernadotte, 3. Davoust. Még nem hallunk felőle semmit.

Ő Fels. a' mi jó Királyunk Generalis Gyulait Napoleonhoz küldötte fegyver nyugtot kérni. Ez ajánlotta, de 3 conditio alatt: 1. hogy Velencze és Tyrolis provisorisch néki azonnal adassék által. 2. hogy a' Magyar Insurrectio contramandaltassék. 3. hogy

a' Muszkva menjen-ki a' ditiókból. Illy kemény conditiokra a' Császár nem állhata.

Most jő eggy Cs. Regimentbeli Kapitánytól levél, bogy őket a' fr. egész Körmöndig nyomta bé az Országba. És így a' M. föld is theatruma a' hadnak.

Eggy Pesti Kereskedő (így írja Péchy Pestről ddato 19-ae 9br.) levelet kapott az atyjától Stuttgardból, hogy oda 9bernek 23-dikára hetven ezer franczia új trupp várattatik.

A' Palatinus mindent elkövet, hogy az ellenség ne ingereltessék. Ökröket és eleséget szállítat Bécsbe, hogy hazánk a' requisitióktól megszabadúljon; 's az Austria szomszédjában fekvő Vgyék dispensálva vannak az insurrectiotól 's csak legényeket statuálnak.

A' mi főispánunk, Cancell. Gr. Teleki Sámuel Excell. 25dikben Váradon Gyűlést tarta, hol Rhédey Lajos Obersternek választatott a' Bihari Regimenthez, Obristlieutenant Kazinczy László pedig ajánltatni fog a' Palatinusnak, hogy Obersternek denomináltassék a' Gyalogságához. — Gróf Thurn is Májorságra candidáltatott. De eggy pajkos falusi Magyar ezt ordította, *gravamen az!* Tudniillik a' mostani Diaetán panaszkodánk, hogy az Udvar Németeket tesz Tiszteknek a' M. Regementekhez.

Gr. Teleki Jóska torok fájásban fekszik Váradon. Nála ismerkedtem meg Gr. Eszterházy és Zejk Concipista Urakkal, 's megszerettem mind kettejét. Cons. Szegedi és Benyovszki Urakkal a' Fő Ispánnál 25-a ebédeltem, és Mélt. Cons. Szegedi Urat nagyon megszerettem. Elbeszélltem néki a' Mélt. Urfi reflexióját, hogy Lucius Junius Brutus rosszúl bánt, hogy megölette a' fijait 's hogy azt más Consulra kellett volna bíznia, 's Cons. Szegedi Ur osztán estve Hodosyné asszonynál beszélltette-el velem a' Fő Ispán Excellnak ugyan ezt és Zsibón töltött örömeimet. Nagy részvétellel hallgatta a' Fő Ispán, örült a' Mélt. Urfia, 's ő Nagyságának a' M. Bárónénak érdemlett magasztalásokat adott. — Beszélltem a' M. Urfinak plasztikai Mesterségét is, hogy eggy szép paripát gyúrt szemem láttára, és hogy azt Sophienak elkértem. M. Cserey Farkas Urat is dicsérte ő Exc. — A' Pap Cserei a' Gyűlésen jelen volt, dicsekedtem Nékie, hogy 'Sibót és Krasznát láttam.

Én 8d. Decembr. Kázmértt leszek. Onnan ismét fog menni levelem hírekkel. Ajánlom magamat nagybecsű kegyességeibe 's maradok hű tisztelettel alázatos szolgája

K. F.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

838.

Kis János — Kazinczynak.

N. Dömölk, Nov. 28-dikán 1805.

Nagy Érdemű Barátom!

Miolta utolsó leveletskémet Győrből hozzád utasítottam, azolta többnyire vagy ide 's tova utaztam vagy egészen hivatalomnak éltem. Megfordúltam a' többek között Po'sonyban is, a' hol még ott értem az Ország gyűlését. Jóllehet különös és időt kivánó foglalatosságim vittek oda, mégis tsak ugyan vettem hasznát másra is, a' mennyire lehetett, az alkalmatosságnak. Jelen voltam a' Gyűlésnek utolsó űlésében és a' törvények sanctionaltatásán. Meglátogattam Balog Pétert. B. Podmanitzky Jó'sefet és Desőffy Jó'sefet, 's a' t. Prof. Fábri már akkor az epistolának magyar exemplárjait Pestről megkapta, de Bétsből még semmi sem ért hozzá. — Némethünket azolta is meglátogattam, most is nyomorúltúl sínlődik. — Pestről régen várok választ, semmit sem kapok, sem manuscriptumot, sem levelet, sem a' már régen depositálva lévő jutalmat. A' mi egyébb tudománybéli foglalatosságimat illeti, azok is a' mostani zenebonás időben tsak tsendesen 's szomorúan folynak. Verseimet tsak ugyan már nagy részént leirattam. Minden órán Hozzád inditom őket némely más aprólékságokkal együtt. Isten Hozzád. Irj mennél elébb

K.

Pápa, Nov. 30-dikán.

Itt tegnap az a' hír terjedt el, hogy a' Frantziák Győrbe jöttek volna, ma ez ismét meghamisitatott. Annyi bizonyos, hogy a' tegnap arra utazott katonáink vissza jöttek, és a' kik eddig Győr felé marsiroztak, Komárom felé mennek.

Kivűl:

À Monsieur Monsieur François de Kazintzy
p. Ofen, Debretzen. à Ér-Semlyén.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

839.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Debreczen, 4. xbr. 1805.

Tegnap bejöttem ide, innen Kázmér felé utazván. Brigáde Generalis Báró Vay Miklós Úr, csukaszín kaputrokban veres paszomantos aufslaggal, dolmánnyal és nadrággal elómbe lépett. Váradra ment Gener. Dukához. A' Báróné szombaton lesz itt. Nincs egyéb hír, hanem hogy a' Fr. Császár Austriát 9 departementre osztotta és franczia módú igazgatás alá vetette. Bécsnek Magistratusa Municipalitévé változott-el. Isten! melly nagy csapás ez rajtunk! — Generalis Gróf Pálffy Miklós Bonapartenak azt izente, hogy M. Ország neutrálitásba akar lenni, 's ez cselekedte, hogy a' Fr. Császár még eddig megkímélt. De a' Palatinus declarálta, hogy azt declarálni sem Pálffyn, sem az országon nem áll, minthogy az a' királyi hatalomhoz tartozik; 's mivel Pálffy a' maga határán túl lépett, őtet Generalisi Méltóságától megfosztotta. Azolta a' Francziák, azt mondják, Nagy Szombatig (Tyrnau) béjöttek. —

Bátyám Péchy Imre Urnak olvastam tegnap eggy levelét. Irja, hogy beszéllik, hogy a' Moszkva Császár ő Felségét kérte volna, hogy békéljen meg. De még eddig semmit többet nem tudni.

Hollabrunnál Morvában a' Franczia utól érte az Austriai és Moszkva egyesült sereget. Az Austriaiak eggy Parlamentért küldöttek a' Fr.-hoz, hogy engedje elválni őket a' Moszkvától. Ezt a' fr. megengedte, 's neki állott a' Moszkvának, 's megverte 's elfoglalta minden munitióját. Másnap pedig a' Moszkvák kérték, hogy hadd mehessenek haza. Ez is megengedtetett. Legnevezetesebb újság az, hogy a' 28diki Novemberi levél szerint akkor tájban 80 ezer Moszkva és ugyan annyi fr. állott szembe egymással, akkor nap vagy megütköztek vagy elkezdték a' béke eránt az alkut. Minden bízodalmunk a' mi nagy Vitézünk Károly. Lebegjen felette a' Győzedelem és adja vissza boldogságunkat. Ő most Varasd felé igyekszik: de oda igyekszik a' franczia is. Maradok hív tisztelettel.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

840.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy tekintetű, és érdemű Kedves Barátom!

Hogy itt léteddel irántam viseltető Barátságod meg erőssödött, annál inkáb örvendem, mennél buzgóbb vágyódással kivántam Barátoddá lenni, és ezen ohaitásom be teljesedésivel, hid el, olj örömömet értem el, meljnek kellemetessége annyival inkáb el nem enyészhető, mivel láttalak és szivemhez szoríthattalak tégedet. — Becses Leveledet — szép, és örökös meg becsülést érdemlő Ajándékodat vettem és a leg tisztább egyenességű indulattal köszönöm eszt. Szent tisztelettel vettem kezembe a Karrik-Thurát és az aval lévő Philologiai jegyzésidet — meg értvén hol, és tudván minő környűl álások közt irtad aszt. — Tisztelő becsületbe fogom tartani, és pedig ugy tartani, hogy annak érdemlet emlékezete el ne enyészszen, és igy a késő maradék előtt is bizonyittsa mind azon nagy szerencsémet, melj Barátoddá tett, mind azon igyekezetemet, meljel Barátim és Nemzetem emlékezetet érdemlő dolgait az enyészéstül meg menteni törekedem. Mivel én büszke vagyok ezen becses ajándék birtokára, ritkáb dolgaimnak gyüiteményibe — első heljre tészem és pedig érdemlett tekintettel; — erre nézve, kérlek, ird meg nékem, meljik esztendőbe voltál Munkácson és micsoda idő táiba irtad eszt. Az *acer* levélnek birhatása is nagy örömömre vagyon és irántam viseltető szives szeretetednek jeleül illő becsbe fogom tartani; — maid eggy heljre tészem a Karrik Thurával emlékezetednek örökösitésére. — Az *acer rubrum* szépségin kivűl sok hasznot ád; — éiszaki Amerikába nem csak a fáját használják külömbféle szép munkákra, hanem kérgébül festéket, nedvességébűl pedig zukrot — és sirupot készitenek — ki álván a mi climánkat, jó volna eszt az *acer sacharinummal* szaporitani. Az én vadas kertembe, meljnek heljét mutattam néked távulrul, az iljetén köz hasznú idegen fáknak gyüiteménnye lészen. — Köszönöm a küldöt két fa levélkét is — az edgyiket én se ismerem — a *Sambucus laciniata nigra* szép bokros fa, volt nékem is, de el veszett.

Kedves Barátom! gyakran forgasz emlékezetünkben és itt léted reánk nézve olj szerencse volt, melj Boldog, édes, és álandó emlékezetedet heljheztette sziveinkbe. Feleségem tégedet szives indulattal tisztel — kedves Grófnédot ismeretlenűl is baráttsági érzéssel tisz-

teli — én pedig kezeit csókolom azon drága léleknek, kinek birtoka érdemeidnek olj kedves jutalma, — Iphigeniat csókoljuk — kivánván, hogy örömötökre nevekedgyen Boldogul. -- Wesselényinének tegnap vévén levelét — tudakozza, hogy expressusok hol találna meg tégedet, mivel beszédidbül, és leveledbül tudtam, hogy sietsz Sophied karjai közzé, aszt válaszoltam: hogy Kázmérbe kaphatod Leveleket és ott találkozhatik veled Követtyek. Közlötte Wesselényi velem leveledet, meljbe a kedvetlen uiságokat irtad; köszönöm, hogy rollam is meg emlékeztél. Véletlen, és suljos csapás ez Monarchiankra, és mindnyájunkra nézve — e felett való panaszimot és szivem érzéseit szóval inkáb, mind irásba ohaitám veled közleni. — Erdeljbül minden fő Ispányok a foljó holnap 6dikjára Kolosvárra be menni parancsoltattak, hogy 8dikba a Guberniummal edgyütt a környülálásokhoz képest tanácskozhassanak; a mi Wesselényink ezen állapotba is eggy előre látó, és buzgó hivségű Hazafinak szent kötelességit teljesiti, éppen most, midőn eszt irám, veszem tudósitását: hogy ő maga Kolosvárra megyen és kér, hogy én is mennyek, de az Anyámot kelletvén várni, nem mehetek, és hid el, igen sok tekintetbül fái, hogy nem mehetek, ismervén felettébb nagy gyengeségit az erdélji fő Ispányi karnak — az egész Hazánkba nincs több 3- vagy 4 fő Ispánynál, ki hivataljára minden tekintetbe érdemes volna, a többiek ostoba arrogantiaval teljes fél emberek, és meg vallom, nagyon reszket szivem, hogy ezek el hibázzák a tenni meg kivántató, és most!! tehető jó lépést.

Bizván baráttságodba, kérlek, az ide zárt levelet tétesd Kassán Postára ugy — hogy Brünbe ne Bécs felé mennyen. — Élj olj Boldogul, mind szivem egyenes érzési kivánnyák, maradván

Krasznán 5dik Decemb. 1805. igaz hived, barátod

Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

841.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom,

Hazánk adott menedék helyett visszafogadott kebelébe előbb, hogy sem hittük volna. Bús sóhajtások közt vettem búcsút ez előtt négy holnappal Csáktornyától, és a' Zrinyiek' árnyékaitól, dobogó

szivvel köszöntöm most újra, és elfelejtem szenvedett viszontagságinkat. Ma Böröndön, Szala Vmegyében, tartunk nyugvó napot. Melly édes az enyhülés sok eltöltött sanyarú napok után, érzetted te is ezt vélünk eggyütt; de nem tudgyák azok, a' kik a' puhaságban élnek! Oct. 30. és 31dikén véres csatánk vala Caldiero alatt, a' hol Massena ádáz serege megátalkodva vítta sánczainkat. Én egyik redutáinkból békességes Nézője valék a' harcznak. A' rohanó ellenség minden felől visszaverettetett: a' midőn az Ulomi veszedelem postája érkezett, önként oda hagytuk positiónkat, mellyet a' magyar gyalog seregek olly vitézül védelmeztek. Retirádánk sebes volt, de jó rendel. Az ellenség álmosan nyomozott. — Körmendnél tekintetre méltó állapotba tétetnek hadaink. De hagygyuk oda Márst; hadd fennye csorbájit kardgyának, 's térjünk vissza barátinkhoz. Hányattatásaink közt Litteraturanknak és Virágunknak kedveltyére akadtam, Jakó Stipsicz Huszár Regementbéli Hadnagyban. Lakost hasztalan lestem, akár hányszor akadt előmbe Lattermann. Ő mindenkor oda volt Regementyétől. Az Armée parancsolatból gyönyörködve értettem meg a' mult napokban, hogy qua talis a' Generalis Quártély Mester Staabhoz vétetett által.

Nem tudom mi okon, a' miólta a' táborozás tart, soha egy levelet sem kaptam sohonnan. Kétség kívül valahol le tartóztatták őket, vagy ha szerencsésen Páduaba megérkeztek, Solignac Uram ki-válthattya.

A' Clima' változásai miatt a' quartana három ízben meglátogatott; de most egéséges vagyok. Ha ez úttal levelem szerencsésebb lehetne, kérnélek, hogy írj 's a' levelet utasítsd à l'armée de l'Archiduc Charles.

Meg-jegyzem azt is ex super abundanti, hogy Fő Hadnagygyá avancéroztam.

Kedves Feleségedet ő Nagyságát tisztelem, téged pedig szívemhez szorítalak.

Börönd, Dec. 7d. 805.

Ment mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

842.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Kázmértt, Decemb. 9d. 1805.

Nagy Méltóságú Báró Cs. K. Kamarás Úr,

különös tiszteletű 's bizodalmú Uram!

Nagysádnak neve napján végre felértem Kázmérba; 's így az a' nap, melly nekem az Idősbb és Ifjú B. Wesselényi Miklós 's az Idősbb és Ifjú B. Vay Miklós emlékezete miatt, örökké innepnapom leszen, nékem a' Sophie és az Iphigenia meglátása által kétszeres innepnapom lett. Kértem az Istent, hogy Nagyságodat és a' Méltóságos Urfit az emberiség örömére, javára 's dicsőségére tartsa-meg sok időkre. A' Grófné a' legszívesbb köszönettel köszöni Nagyságodnak róla való megemlékezését, 's a' Mélt. Urfi paripáját a' Gróffal eggyütt 's Sophieval és Süsievel nem győzte csudálni. Nagy gyönyörűséggel hallgatták beszéllgetéseimet Zsibó és Kraszna felől; nagy gyönyörűséggel az Erdélyi Diaetai dolgokat és a' Zilahi kis Papirius dictioját, a' Galliciai Kreis Amtbeli Frizőr történetén pedig édesen kaczagtak. Valóban Mélt. Báró, nem én vagyok az magam, a' ki kimondhatatlanúl sajnálom, hogy Zsibó Kázmértól messze van, és ha egyenesen kellene felelnünk, nem tudjuk a' Zsibó Urát, a' Zsibó Asszonyát, vagy a' Zsibó Urfiját becsűljük e inkább, mindenikét a' maga sphaerájában tekintvén.

Én 6dikban jöttem ide, 's holnap ismét vissza megyek Semlyénbe. De ha becsesek is itt tölthető kevés szempillantásaim, nem állhatom-meg, hogy Nagyságodhoz a' Grófné és Sophie társaságában űlvén ne írjak. —

A' kis lyányom 48 napi távollétem alatt úgy megnőtt, úgy meghízott, úgy megszépűlt, hogy ha idegen helytt találtam volna, nem fogtam volna reá ismerni. Az Istenség látta hogy legfőbb óhajtásom az volt, hogy eggy egésséges teremtés légyen a' gyermekem, 's megadta a' mit kértem. A' gyermek ép, egésséges, erős, mint eggy kis gömböcz, 's mind physionomiája, mind színe eggy szép gyermeket ígérnek. — Oh, a' természet örömei felyűl múlnak minden institutionális, conventionális bolondságokat! Azon szomorú történetek felől, mellyek Fels. Urunknak tartományait érték, nem írhatok semmi újságot. A' korona

7dik xberben délben Ujhelytt, estve Terebesen a zsidóskodni szerető Csáky Imrénél volt: 8dikban Nagy Mihályra ment, éjtszakára Ungvárra. Ma vagy holnap Munkácsra beér. A' 200 korona őrző legény már Munkácson van. B. Splényi József Excell. kiséri. Ennek, mint Onkeljének, tiszteletére ment B. Splényi Manczi barátnénk Terebesre, 's onnan eggy rövid franczia levélkét írt ide, azzal a' hírrel, hogy Fels. Urunk 's Asszonyunk Teschenben van; ellenben az ellenség Brünnt bírja. Mondják, Győrig jött már s Nagy-Szombatra. Hálá Istennek, hogy a' Károly Herczeg serege egész Szala Vgyéig vonhatta magát 's igy Insurgenseinkkel és Pesten lévő katonaságunkkal eggyesűlhet. Ő Fels. a' Császárné Kassára váratik a' Püspök lakóházaiba; a' Korona Örököse a' Barkóczy háznál vett szállást; ketteje a' herczegeknek a' Kamaránál lakik, a' több testvérek az Orczy és a' Commendáns háznál.

Generalis B. Vay Miklós nagy örömmel beszéllte, hogy a' fiját Miklóst a' Bavariai Elector olly szépnek lelte, hogy azt írta Carlsruhéba a' Bádeni Electornak, minek előtte Vay oda ért, hogy szebb gyermeket soha sem látott. Nem csuda tehát, ugymond Vay, ha ott is aszt mondták osztán felőle. A' gyermek az úton kezdett németűl csácsogni; 's ott tökélletesen meg tanúlt. Mondtam a' Generalisnak, hogy e' szerint a' fija igen korán kezdte elterjeszteni azt, a' mi neki tiszte 's destinatiója, Vaytól és B. Adelsheim Joannától vévén eredetét:

extendere majestatem nominis hungarici! —

Óhajtom, hogy a Mélt. Urfi is láthassa a' külföldet, még pedig az Atyja' szemei alatt!

Mélt. Cserey Farkas barátomnak két meleg szívvel írt levelét leltem itt: de nincs időm neki felelni. Leveleimet méltóztassék közleni vele. Azok neki is írattatnak.

Higyje-el Nagysád, hogy életetemnek igen becses szempillantásai azok, midőn Zsibóra emlékezem. — A' Nagysád rézre metszett képét itt reméltem találni. El van zárva a' leveleknek az út. De annál bizonyosbb vagyok benne hogy eddig kész.

Sophie el von az írástól: kéntelen vagyok véget vetni. — Éljen Nagyságod szerencsésen, 's tartson-meg kegyes emlékezetibe. Ő Nagyságának kezeit csókolom, 's köszönöm erántam mutatott kegyességeit. Köszöntöm Papiriust! Nevelje az az Isten, a' kinek gondja van hazánkra, 's tartsa-meg nagy és szent szolgálatokra! Ámen!!!

A boritékon:[1]

le Velejte. à Monsieur Monsieur Niclas Baron de Wesselényi, Chambellan de Sa Majesté Imp. Roy. Apostolique. p. Debrecin, Somlyó, *Zsibó.*

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

843.

Ragályi Tamás — Kazinczynak.

Pest 11d. Dec. 1805.

Édes Uram Bátyám, Barátom, Komám!

8d. Aug. írott levelét Oct. 23dikán vettem. Pestre volt az igazitva, onnét igazittatott Miskólczra, a' hol ismét sokáig mulatott lakó helyünknek távol léte miatt, végre Alacskán lelt meg a' szelid természhet ölébe, hol akkor a' szüretelésbe foglalatoskodtam, vagy inkább gyönyörködtem. Kázmérba igazitám reá azonnal írt feleletemet. Az a' gondolat, hogy talán ez is úgy járt, mint a' nékem szólló levél, vett reá, hogy azt nem egészlen szórúl szóra, a' nállam levő párról ezt nem tehetvén, — ide irva, ki vévén belőlle azt, a' mit már eddig ki írtam, ismét Póstára tegyem.

Alacska 23d. Oct. 1805.

Édes Uram Bátyám, Barátom, Komám! Életem legboldogabb órái közé tartoznak azok, mellyeket véllem az Uram Bátyám levelei éreztetnek. Éreztem, mi boldog az, a' ki barátja lehet Kazinczynak; éreztem legközelébb ma, azon levélnek olvasása által, mellyel engemet édes Uram Bátyám Komájává szentel. — Soha sem fogom én elfelejteni: hogy az, a' ki Aug. 8dikán fejtődzött ki egészlen a' nem lételből, — 's lett gyönyörüségek azoknak, a' kiktől származott, — gyermeke annak, a' ki engem szeretett — 's ne történjen meg! hogy szüksége légyen azon adósságra, mellyel Atyjának tartozom, 's a' mellyet, mihelyt úgy történne, le fizetni igyekezni legszorosbb kötelességem lesz. Képzelhetetlen gyönyörüség tettszik ki az Uram Bátyám megbecsülhetetlen levelének minden soraiból. Tartson az zavarodás nélkül!!!

Ragályi Tamás.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét, a mely fölé ez van jegyezve: «1805. 9. xbr. Kaszintzki.»

844.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy tekintetű és érdemű szeretet Barátom!

Rég nem halhatván tölled, és felölled semmit, félbe szakasztom a nyughatatlanitó halgatást és tiszteletedre bocsátom ez rendeimet. Az ellenségnek bámulást érdemlő szerencséjén a midőn csudálkozunk — méltó képpen rettenthetnek annak következései bennünköt. mert a midőn a nagy Habsburgi Rudolf maradékát thronussátul futásra távozni kintelenít eggy csupa szerencse játziságának bámulást érdemlő szüleménnye, micsoda derülésre lehet ki nézésünk. Ugy látom, hogy ezen hóditásra törekedő Corsikai puja nagy ember kész el követni mindent vágyódásinak, és dagáljos intézetinek be teljesedésekre. — Austria már hatalmába és terjeszti erejét Olasz ország felé, ha armadáját Massenaval edgyesitheti, akkor olj győzhetetlen állapotba heljhezteti magát, meljtül nem csak Európának. de merem mondani egész világnak sorsa meg határozása fog fügni, akkor parancsolni fog nékünk is eggy olj Békeséget, melj szolgai lántzokra füdz bennünköt. Ilj méltó aggódásimot pedig a keseriti még keservesebben, hogy ezen nem vélt csapás akkor lep meg minket, midőn a sok titkos és nyilvánságos okok közt a puhaság kénnye olj veszedelmes álomba rengette Nemzetünköt, meljbül a jelen való veszedelemnek sulja is alig elégséges fel senkenteni, de fel serkenésünk is olj kábult kibzemények közt haboz, hogy csak ugy látunk, mind a téli zuzmarásodot fák ágai közt szokott keresztül nézni a hiu képzeményü álmok közt eitzaka meg csípásodott szem. — Bár hittek volna Hazánk nagyjai a sok jó intéseknek, jövendöléseknek és ne engedték volna magokat és sziveiket el korcsosittatni. — A mint utolsó levelembe irám, a gubernium Kolosvárra be gyüitötte a fő Ispányokat, ezek Tanácskozásoknak első gyűlésit 10-a praesentis tartották, meljbe a gubernator Gr. Bánffy György következő 4 pontokat terjesztette eleikbe. 1. A gabona szűk voltárul, és következőleg a szűkölködők fel segéllésérül. 2. A belső csendesség fen tartásárul. 3. Hogy mivel se pénzt, se gabonát a Királjnak nem adhatunk, adgyunk Lovat, marhát, a mennyit lehet. 4. Találjunk módot. hogy lehetne a Tyrokat szelideb módon ki állitani. — Az első pontra nézve az álittatott meg, hogy a kir. Thesaurariatus a melj Dézma gabonát a Katonaságnak által nem ád, aszt a szűkölködők

számára adgya Kölcsönbe, ha pedig e nem volna elég, adattassék a Provincialis Cassabul pénz gabona vásárlására, és mivel csak Alsó fehér és Thorda Vmegyének felső része szűkölködnék, ez uttal eléggé meg segittetnek. — A második pontra nézve is azon 10diki gyülésbe meg álittatot, hogy szükséges légyen a Nemességbül olj hadi erőt állitani, melj minden esetre készen légyen. — Annak modalitását most dolgozzák. — Nyughatatlanul várom ezen pont felet való tanácskozásnak resultatumat — régtül fogva tartván attul, hogy a haza attyai éppen ezen igen nevezetes lépést, melj a következendőre és jövendőre nézve is nevezetes, nyomós lehet, el hibázzák; — miheljt meg tudom [az] e felett való végzést, azonnal közlöm veled, viszont kérvén tégedet, hogy nékem gyakran irván, a mik Környéketekbe történnek tudást érdemlők, a miket a jelen való Környül álásokrul hallottok, velem közleni méltóztassál. — Feleségem Tégedet és Kedves grófnédot tisztel, a grófnéd kezeit csókolom — Iphigeniat csókoljuk, én pedig minden változások közt változhatatlanul vagyok

Szeretet Kedves Barátom igaz hiv barátod
Krasznán 16-a Decemb. 1805. Chereÿ Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

845.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Ér-Semlyén, Xbr. 20d. 1805.

Tiszteletre méltó kedves barátom!

Későn válaszolok igen becses leveledre, mert későn vettem azt. — Elhagyván Octob. 19d. Kázmért, lejöttem a' Bihari szüretre, 's innen bészaladtam B. Wesselényi Miklóshoz, kit én 14. esztendő olta nem láttam; 's a rossz út 's egyéb baj ide zárt, ugy hogy Kázmért nem elébb, hanem csak ezen holnapnak 6dikán, láttam-meg ismét. Akkor adá Sophie kezembe a' távollétem alatt gyűlt leveleimet, mellyeknek csomójában reá találtam a' tiédre is, az előttem nagy becsű adnexummal. Fogadd-el szíves köszönetemet barátságodnak ezen újabb jelenségéért. Ime már tehát mind birom azt Daykától, a' mit tudok, hogy írt!

A' háborús idők elakasztották nyomtatásbeli igyekezetimet, 's Dayka később fog megjelenni, mint véltem. — A' te versedetaz

épség állapotjában vettem volt. Nincs meg többé, 's kedves dolgot fogsz tenni előttem, ha megküldöd újra: de arra kérlek, hogy írd-le magad, még pedig in folio, hogy azt a' Dayka in-folio írt verse mellé köttethessem. Fel fogom jegyzeni barátságunk és jóságod' emlékezetére a' következő időknek, hogy a' Dayka papirosát 's elveszettnek gondolt versét tőled kaptam-meg.

Schubartot, igen is, ismerem. Valaha sokat olvastam. Most nem olvashatom többé. Izlésem el van kényeztetve; nem olvashatom a' mi nem *classisch!* 's azt tartom, hogy a' szép Mesterségek' productumai köztt *igen nem-szép* a' mi nem *igen-szép*. — Könnyen kitalálom, melly darabját fordítottad, 's szeretném ha azt is melléje tennéd a' Dayka által lefordított darab társának; csak hogy már ezt ne *in folio,* hanem, hogy leveled mellé illjék a' béköttetésben, *in 8-o*.

Én minden becsesebb emberek' hozzám írt leveleit félre teszem. 's mikor eggy kötetnyire gyűltek, eggyüvé köttetem. Ezért szeretném. ha azok, a' kik velem correspondentiában vannak, mindenkor eggy formában írnák leveleiket, p. o. vagy mindég in 4-o, vagy mindég in 8-o. -- Horváth Ádámnak in 4-o írt levelei régen veres kordoványba kötve állanak könyveim köztt, mint szintén az öreg Rádayéi és Földiéi is, 's Sylvesteremnek eggyik Scholionjában *ezt* (t. i. Rádayról, Földiről és Horváth Ádámról) a' Publicumnak meg is mondám. hogy a' ki valaha, vagy most, Literaturánk historiáját írni akarja. tudja-meg, hol találhat dátumokra. Halálom után olly helyre lesznek letéve, a' hol az Irók hasznokat vehetik: de nem a Széchényi Bibliothecájába![1]

Hogy az ősszel a' hideg gyötrött, sajnálom. Óhajtom hogy már megszabadúltál légyen gyötréseitől. Egyéberánt a' hideglelés — mint sok moralis és physicai baj nem mindég árt, sőt igen sokszor használ. Egésséged annál állandóbb lesz ezután.

Jövendő menyed, édes barátom, eggy egésséges, ép, és szép gyermek. Tulajdon anyja' emlőjin hízik; mert ez a' tiszteletre méltó fiatal asszony igazabb gyermeke a' természetnek, mint hogy megtagadhatná sugallásait, 's gyermekét dajka által szoptattathatná. noha azt mind én kívántam, mind szüléji, félvén, hogy a' bajt maga ki nem állhatja. — Ide érvén, a' postán találtam Sophiem' levelét, melly-

[1] Kazinczy említett levelei legnagyobb részt a m. t. Akadémia könyvtárában őriztetnek.

›en dd. 27. 9bris anyai örvendezésekkel ír keble' gyümölcse neve-:edése felől, azt vetvén mellé, hogy minthogy a' gyermek mindég :épeket néz, ha leteszik, Sophie Novbr. 11dikén (ez az esztendős nnepe öszvekelésünknek) eggy vászonra festett, de öszvegyűrve tar-.ott képemet fel akasztotta a' falra, hogy a' gyermek tanúljon engem smerni, 's mikor szemei a' képre tapadnak, mindég ezt a' szót súgja fülébe: Papa! Papa! — Édes barátom, sírok örömömben, hogy :zen érzéseket nékem is megadatott érezhetnem, holott reménleni :öbbé nem mertem. — 'S képzeld-el, a' kis Fizsi nagy conqueteket csinál! Fabchich, Győri Prof., Aeschylusnak, Sophoclesnek 's Euripi-desnek fordítója, azt írja a' leveleddel eggyütt vett levelében, hogy Euripidesnek két Iphigeniájit, Aulisban és Taurisban, ennek a' Magyar Iphigeniácskának fogja inscribálni. Levelében vagyon eggy kis mustra. Ha ollyan mind, kedves lesz az ajándék. Euripidesnek a' két darabja görögben képzelhetetlenűl szép.

Thoast nem kívánsz neki! Az sokféle gondolatokat támaszt. Göthe is írt eggy Iphigeniát. Abban Thoás eggy szeretetre méltó barbarus.

Lehelld lelkedet, édes barátom, a' kis Kázmérba, kit mint jövendőbeli vőmet csókolok: de mondd-meg neki, hogy ha az atyja' lelke nem lesz rajta, nekem nem lesz vőm, mert én csak azt fogadom annak, a' ki . . . .

Élj szerencsésen, édes barátom! Csókold Horváthunkat: de kikötvén, hogy transscendentalismus vagy empeirismus, 's categoriák ne folyjanak akkor nap szájából. — Hát Szokolay Úrral vagy e néha? a Vice Notariussal? Ha igen, mondjad, hogy fájlalom, hogy rólam felejtkezik. Az eggy szép lelkű fiatal ember. Adieu!

tisztelőd, barátod:
Kazinczy Ferencz mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 251. sz.]

846.

Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Két rendbeli, mostan történt dolgok le irásaival meg rakott betses Leveleidet Barátsági szeretettel vettem, és köszönöm. — Ditsekedhetem vélle, Barátom, hogy a' történt dolgokat, én voltam az

Erdélybe, aki talám leg elsőbb tudtam meg, még pedig igaz kútfejekből. — Ez után is kérlek, Kedves Barátom, mindenekről tudósitsts, — Jól tudod, hogy az én lelkemet nem a' másokkal született ujságok után vágyó tsapzi kívánság, hanem Hazámnak sorsa, 's következendő állopotja iránt való gondoskodás ösztönözi az ujjabb ujjabb történt dolgok után való áhitozásra.

Azért kérlek, Kedves Barátom, egy alkalmatosságot se mulass el — 's a' dolgok follyásairól tudósits. — Ohajtva várom Leveleidet és vagyok

Kedves Barátom

Sibó 1805 20-ik Xbris Hív Barátod

B. Wesselényi Miklós mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

847.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén December 22d. 1805.

Szeretetre méltó, drága barátom!

Régen nem írtam neked. Útban vagyok szüntelen; fel Kázmérba és vissza ismét. De hiszen Zsibóra írt három leveleim Néked is írattattak, 's úgy reménylem, hogy olvastad őket. Végre szarándokságaim eggy ideig megszűnvén, sietek ölelésedre, 's jelentem, hogy Octoberi két leveleidet Sophie X-bernek 6-dikán kezembe adta. 's Kisnek az eggyikét elküldöttem. Éltem a' szabadsággal, 's a' levelet felbontván, tisztán maradott oldalára levelednek magam is írtam. Óhajtom édes barátom, hogy ezen tiszteletre méltó embernek engedjék-meg fájós szemei, hogy leveledre felelhessen, 's érezhessd azt a' boldogságot, mellyet én immár sok esztendők olta érzek, mit tesz ő tőle szerettetni. Ha ismét találsz nékie írni, írd e' helyeket borítékodra: par Pest, Veszprém, Pápa, Kis-Czell, à Nemes-Dömölk. —

Gyógyi-almafácskáid a' két Gleditschiával 's Platanussal Kázmérban állanak elásva, még eggy bizonyos ember megengedendi, hogy oda ültettessenek, a' hol megvénűlniek kell. Az eggyik almafa az ipam kertjében fog maradni. — Chrysanthemumod pedig itten telel. Él és sok fijak sarjadnak gyökeréből. Valóban, édes barátom, gyönyörködöm Erdélyi útamnak ezen zsákmányaiban. Örökké emlékeztetni fognak azok azon napjaimra, mellyeket Zsibón 's Krasznán

töltöttem, és a' mellyekben barátságodat szorosbban nyerhettem-meg; 's ki tudja, nem a' Te Gleditschiád alatt fogom e valaha aludni az örök álmot? — Bár közel volna Kázmér és Széphalom Zsibóhoz és Krasznához! bár annyira volna, hogy minden esztendőben elmehetnék oda Sophieval szentebb Wahlfarthot tenni, mint a' törökök' buzgóji tesznek Meckába! Az Ipam és Napam gyönyörködve hallgatták azokat, a' miket nékiek Erdély felől beszéllettem, 's az Ipam örvend azon szerencséjének, hogy remélheti látásodat. — Hollandus théeedet a' Napam kóstolta. Tetszett a' szaga: de a' szín is, íz is elárulta. — Ellenben bezzeg tetszett a' Somlyai Kisasszonyka' krompélya. Eggyet megfőzettünk, hogy ismerhessük ízét, 's azt vallottuk mi is mindnyájan, hogy még jobb ízűt nem ettünk soha. Ha véle találsz lenni, méltóztassál néki meg vinni köszönetemet 's köszöntésemet; Sophie is köszöni róla emlékezését. Én pedig Kapitány Perczelné Asszonynak még most is hálálom, hogy Somlyóról, hol forspont nem léte miatt megrekedtem, kiszabadíta, 's köszönöm mindnyájoknak irántam mutatott kegyességeket.

A' 2-dik X-beri ütközet felől eggy privátus levélben azt olvasám e' napokban, hogy az ütközet előtt I. Sándor eggy buzdító beszédet tartott a' néphez, 's Constantin igen is tüzesen vitte a' vezérséget. A' Fr. Császár a' maga serege színét egyenesen a' Centrumnak vitte, 's sort rontván, úgy elszélesztette őket, hogy az Oroszok, a' helyett hogy destinatiójok helyére Olmüczba vonúltak volna, Holics mellé vonakodtak. A' mi Urunk a' csata mezején küldé a' Fr. Császárhoz Herczeg Lichtensteint fegyvernyugtot kérni, 's a' tegnap érkezett ujság toldalékjából látom, hogy 4d. X-berben a' két Császár eggyütt volt a' fr. sereg előtt. Gróf Illésházy István van arra rendelve, hogy a' haza költöző Oroszokat vezesse. A' Székely Huszárok nagy magok veszteségekkel igen szép cselekedetet tettek, úgy Oberster Wartensleben is, a' ki Tyrolisból szerencsésen által verte magát Cseh Országba. — Pacem te poscimus omnes!

Élj szerencsésen, édes barátom! Neidlnek ma írok, fel nyilván az út Bécs felé, Sógorodnak képe eránt. Tisztelt Grófnédnak kezeit csókolom 's ajánlom magamat kegyes emlékezetébe. Maradok igaz tisztelettel örökös barátod

Kazinczy Fr. mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

848.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér-Semlyén, 22. Xbr. 1805

Kedves édes barátom! Az Úrnak két nálam lévő könyvét a legszívesbb köszönettel itt küldöm vissza. A' *Múlatságok* még nálam maradtak.

Küldök ezen felyül eggy csomó Processusos Irást. Az Ipam kéri az Urat, hogy méltóztassék megtekinteni a' mostani armi- és Juristitiális időkben, és feltenni osztán, hogy mint kellene elindítani a' pert [a] Sigraiak ellen. Áll ez a' csomó:

1. Eggy Czikó Mihály által subscribált Elenchusból.
2. 10. darab hozzá tartozó írásból.
3. 17. copiából. in summa: 28. darabból.

Ha a' ***Frankreich*** az Urnál olvasatlanúl hever, méltóztassék kiküldeni.

Küldje ki az Ur a' B. Geiszler két darab intabulálni való papirosait is.

Én 6-a xbr. felértem. Meg nem ismertem volna a' lyányomat. olly nagy, olly szép. Rám ütött, *mert mindég a' képeket nézi*, ha ölben tartják, 's az anyja az én vászonra olajjal festett képemet melly addig öszve gömbörgetve állott, 11. Novembr. (festo copulationis anniversario) felakasztotta a' falra, hogy a' gyermek tanúlja ismerni távollévő atyját, 's mikor a' gyermek szeme a' képen függött, ő mindég ezt sugta a' fülébe: *Papa! Papa!* Igy írja ezt Sophie azon levelében, melly az alatt ért Semlyénbe, míg én Kázmérba útazék. — 'S mondja osztán az ember, hogy nem boldogság férjnek lenni 's atyának!

Kázmértt csak 3 nap múlattam. Eggy Protestatiót csináltam ott a' legmoderatusabb tónussal, meg akarván kimélni az A[sszonyáma]t. csak Jósi ellen az Arenda miatt, 's beküldtem a' 16. xbr. Kassán tartott Gyűlésre: magam 10-a elhagytam Kázmért, Pestre akartam menni instantiázni, de a' nagy cső elijesztett; képzeltem millyen lesz

az út Keresztes körül, ha a' hegyalján is immeabilis, 's itt vagyok, 's itt fogok telelni. — Debreczennek a' szép lyányai örvendenek hallom, mert jő a' Gárda. Lesz e béke? — A' Korona 7-a xbr. délb. Ujhelyben, 9ben v. 10-ben ért Munkácsra. A' Korona örököse Kassán a' Gr. Barkóczy házánál van szállva; a' két öccse a' Sógorom szobájában lakik 's a' Török Pepi és Vécsey Mária ágyában hál; a' Herczeg asszonyok a' Commendáns háznál és az Orczyéban. Orczy minden héten szekereken vitteti [!] bé a' sült fejér kenyeret, bort, gyümölcsöt, vadat a' Herczegeknek és embereiknek Vilmányból. — Lónyai Gábor eggy kosár szőlőt külde eggy Zemplén Vgyei insurgens által a' Korona örökösének. Gr. Eszterházy Jósef jelen vala, 's mondta, hogy a' legény az ő Vgyéje Insurgense. A' Herczeg eggy marék húszast ada neki olly igérettel, hogy az Insurgensek mind illy pénzzel fognak fizettetni. — Jósef Herczeg Krainiknak, a' ki őtet Hidas Némethiben magyarúl köszöntötte meg, e' *magyar szókkal* felelt:

«Köszönöm alázatosan az Urnak; az Isten áldja-meg az Urat!»

A' Franciscanusoknál 200 millió mondatik letéve lenni Kassán. Mások azt mondják hogy a' Linzi Archivum van ott. — 200 paripája érkezett oda a' Császárnak. A' Zsidók felszedték a' zabot az egész tájékon m. 4 Rf. 's adják per 6 Rf. — A' Maylandi Ferdinand, azt mondják, 22 szekérrel múlat Szerencsen a' kis váracskában.

Éljen az Ur szerencsésen. A' szép AsszonyKomámat tisztelem. Adieu. Az Isten juttassa az Ur kedves Jeanettjét is az én Sophiem bajaira 's örömeire. Adieu, édes barátom.

Kis Imre 's Fazekas Fő Hadnagy Uraknak is szóll a' levélnek eggy része.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

849.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Ér-Semlyén 23. xbr. 1805.

Szeretetre-méltó kedves barátom!

Az Austriai Monarchia Literaturájának *Évkönyveit* — ezzel az új, de szükséges szóval bosszantani akarlak — íme küldöm. Közöttök, ezen Évkönyv' darabjai köztt, fogod találni a' szép Kriska vissza kívánt írásait is. Mondd neki azt, a' mit akarsz; nekem mind eggy. —

Ezt a' hosszas csomó processusos dolgokat tárgyazó papirosokat pedig, kérlek, adassd-meg Nagy Gábor Urnak, még pedig minél elébb. és bizonyossá tévén magadat az eránt, hogy tulajdon magának ment kezébe.

Én 6. xbrben értem-fel Kázmérba. A' kis Fizsit meg nem ismertem volna, ha több gyermekek köztt láttam volna meg. Megnőtt 6 hét alatt, meghízott, 's fyzionomiája evolválta magát. Oltvaras szegényke. Nekem bizonyosan lyányom, mert ha ölbe veszik, vagy ha fekve képhez közel jut, mindég a' képet nézi; 's eggy visszajövetelemmel itt talált levelében azt írja Sophie, hogy öszvekelésünk anniversariumán, Nov. 11dikén, vászonra festett képemet felfüggesztette a' falra, hogy a' gyermek visszatértemig ismerni kezdjen, 's mikor a' gyermek szemei abba tapadtak, akkor ő mindég ezt a' hangot súgja fülébe: *Papa! Papa!* — Édes barátom, melly édes, melly szent érzések! 's melly asszony Sophie! —

Generális B. Vayné nekem Bécsből eggy magyar levelet írt. Megtartom azt a' maradéknak, hogy csudáltassék. Annak az asszonyságnak nincsen mása. Meglehet, hogy eggy levelkét zárok ezen levelembe. Ha veszed, vidd által, kérlek; végye bár későn, csak kezedből vegye. Bizony nagyobb asszonyt nem ismerek.

Élj szerencsésen, édes barátom, 's múlassd magad az Évkönyvekkel, az az esztendői könyvekkel. Az Ipammal szóllottam Recensiója felől. — Wie das grob ist! mondám. Und wie seicht! monda az a' szeretetre méltó ember, a' ki a' Recensióban nem a' durvaságot érzette, hanem a' hibásságot. Élj szerencsésen, édes barátom! Hitvesed kezét 's gyermekeidet csókolom, 's kívánok víg inneplést víg új esztendőt, víg híreket. Adieu!

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

850.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Ér-Semlyén 29. xbr. 1805.

Nagy Méltóságú Báró, Cs. K. Kamarás Úr,

Különös tiszteletű 's bizodalmú Nagy és Jó Uram!

Kolozsvár, a' hol Nagysád, az én kedves barátomnak, Mélt. Cserey Farkas Úrnak, tudósítása szerint, mostan múlat, nem fog ugyan hírek nélkül szűkölködni: de ennyi hihetetlennek tetsző és

még is igaz hirek köztt kedves új meg' új tudósításokból értenünk, hogy a' mit eggy felől hallunk, más felől is bébizonyosodik, 's ez az ok reá bírt, hogy ismét tollhoz nyúljak, 's a' mik nálunk tudva vannak, Nagyságodnak béjelentsem.

Bátyám Péchy Imre Ur írja-ide eggy atyánkfijának, d. dato 19-ae xbr. hogy más nap, az az 20dik xbrb. Váczнak indúl, hogy az Austerlicz' tájáról haza takarodó Orosz sereget Nógrád, Gömör, Abaúj 's Zemplén Vgyéken keresztűl vezesse. Csak Februar közepén váratik vissza ezen functiojából. Irja továbbad, hogy ámbár fegyvernyugvás köttetett, közelébb vagyunk a' háborúhoz mint a' békességhez; mellynek jele az, hogy Ő Felsége marhát és életet Bécsnek vinni M. Országról többé nem enged. Ez arra bírta a' Frnancziákat, hogy húszezer Pozsonyba béjött, 's minthogy ott nékiek remonstratio tétetett, hogy az a' Vgye annak nyújtására, a' mi tőle kívántatik, elégtelen: a' Francziák azt felelték, hogy úgy a' sor Nyitrára kerűl.[1] — Fels. Urunkat a' hideg leli, a' Fels. Császárnét pedig a' petecs szegezte ágyba. Azt írja az az ifjú, a' ki Péchy Imre Ur körűl van, hogy Ő Fels. a' Császár Holicsban volt, úgy elzárva minden Kabinetti embereitől, hogy a' Nyitra Vgyei V. Notariussal volt kéntelen tétetni a' Conceptusokat: a' Fels. Császárné pedig Friedbergben fekszik Morva Országnak határán. Isten tudja, mit higyjünk. Pedig ez előtt eggy héttel az a' hír volt itt, hogy Ő Fels. a' Császár a' Császárnéval 's Kassán múlatott gyermekeivel Budán vagyon már, és hogy a' legidősbb Cs. K. Herczegasszony Párizs felé útazik, mint jövendőbeli Herczeg Eugeniusné. Ezek e' szerint mind vak hírek voltak. Az Isten fordítson-el minden veszedelmet az Uralkodó ház felől, mellynek java elválaszthatatlanúl eggyütt jár a' Nép' javával. Az Insurrectio nem contremandaltatott. Kétséges, mi akar lenni. De hiszen a' ki békél, nem következik, hogy öszvetett kézzel békéljen.

E' napokban eggy Űri ember utaza-el itt Otomány felől Vámos Pircs felé. Beszélltünk Octóberi utam felől. Nagy ellensége a' *vanitás*nak. Elhiszem: de *vanitás*ból! Én eléggé egyenes vagyok megvallani, hogy bennem sok vanitás van, 's azt tartom, hogy az olly vétek vagy erőtlenség, a' mellyből sok virtus csirázik. A' dicsőséget, ugymond Salluszt, mind a' jó ember ohajtja,[2] mind a' rossz ember; a' különbség a' kettő köztt az, hogy ez oktalan, nevetséges útakon

[1] E szó helyett előbb *jön* volt írva, de Kazinczy kihúzta.

[2] Előbb: *kivánja*, de Kazinczy kihúzta.

igyekszik azt magáévá tenni: amaz a' jókon és tiszteseken. Nem mondhatom-ki, mint kínoz a' kaczagás, mikor illy bölcsekre akadok. Érezvén, hogy nem bírnak *annyi fénnyel,* a' mennyit az ő kevélységek elégnek tartana, azt cselekszik a' mit a' szőlőgerezd után hasztalanúl ugráló róka; Philosophusokká lesznek, 's azt mondják, hogy a' dicsőség *vad egres.* Nékem a' jók szeretete az, a' mi a' Nagyoknál a' dicsőség, és ha illy kis ember' szájába illhetnék azt mondani, a' mit Bonaparte mondott Fiorellának ezen szavaira: De, Generalis, te fiatal vagy, 's nincs semmi passziód: nem kell sem asszony, sem táncz, sem játék, sem ló, sem pompa. — Van! felele B[onaparte], eggy olly passzióm van, melly absorbeál minden más passziókat — örökké akarok élni a' nagy és jó emberek' emlékezetekben — én is ezt mondanám. — Tőkés Uram az én ifjú barátomnak, a' Mélt. Urfinak, magyarázza-meg ezen görög sort: ἥδιστον ἄκουσμα ὁ ἔπαινος. (A' fül nem ismér gyönyörködtetőbb zengzetet, mint a' dicséret.) Igy gondolkoztak a' Görögök, és a' kiknek lelkeik a' Görögök után képzette [!] magát: 's — Úr ezen nem kap, ***azt mondja.***

Kívánok boldog új esztendőt; a' Mélt. Báróné kezét alázatos tisztelettel csókolom, 's magamat ajánlom kegyességekbe

alázatos szolgája:
Kazinczy Ferencz mpr.

A borítékon:

à Monsieur Monsieur Niclas Baron de Wesselényi de Hadad, Chambellan de sa Majesté Imperiale Royale Apostolique. p. Somlyó. Clausenbourg. Sibó.[1]

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

851.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Ezen nyomban veszek egy négy latos pakétot, melly neked szóll: de rajta illyen felyűl írás vagyon:

«Requiritur Imp. Officium postale, quatenus has litteras, siquidem isto duo mandata Juridica acclusa habeantur, Titt. Domino Medicinae

[1] E szó más tintával s kézzel van írva.

Doctori et Physico L. R. Civitatis Debrec. *Szent-Györgyi* transmittere dignetur; qui Dominus' quo citius per securam occasionem vel conductum Expressum hasce transponere velit.»

Ennél fogva nem tudván bizonyosann otthon létedet, követet nem fogadtam, ne hogy — hanem rendelésedtől és parantsolatodtól várok. Kedves leveledet és az, — mitsoda darabokat tsak? Uram botsásd bűnömet, az Év-könyv darabokat hozó követedhez szerentsém nem vólt, és akkor köszönetemet nem tehetvén, most tellyesítem. Mi bámúló várakozásban, de külömben tsendesen és egésségben vagyunk, Feleségem tisztel, gyermekeim tsókolják kezeidet és én, mint böltsen tudod, vagyok egyenes szívű híved

Debretzen Dec. 29én 1805.

Szent Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

852.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

A' Filozofust behoztam; itt hagyom ha kell. De Berzeviczy Pál Úr itt nem lévén többé, talán nincs rá szükség. — Ha az Úr reá érne, kikeresni Titust, és a' Swieten, Pray, Cornides leveleit, azt igen jól tenné. Úgy a' Böszörményi Pál Recepisséjét is, de 500 florenis Agenti Aulico Hasslinger missis, jó volna. — Baktán eggyütt valék az Urral, 's nem szóllottam a' levelem által tett kérés felől. Úgy elfelejtettem, mintha a' Lethéből ittam volna. De most reiterálom azt azzal az ígérettel, hogy a' Debr. Szentgyörgy napi vásárnál tovább nem kell, minthogy, a' mint a' Fried communicált levele bizonyítja, tovább reá szükségem nem lessz. Kérem az Urat, cselekedje azt. Látja, hogy bátran cselekedheti, én pedig fogadom, hogy meg nem csalom.

[1805. Dec.]

Kivűl:

à Monsieur Gabriel de Nagy.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

853.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.[1]

Édes barátom,

Az Orvos tárgyú levelet abba hagytam, hogy itt mint barát fecseghessek. —

Sophie köszöni azt a' figyelmet, és barátságot, a' mellyet eránta mutatsz. Fekszik, és így ki lesz mentve, hogy neked maga nem felel. Ő tehát nem csak férje, hanem maga miatt is le van kötelezve erántad, 's ki ne szeresse Szentgyörgyit háládatosságon kívül is?

A' το φρονειν μονον αγαθον igen szép. Örültem, hogy az a' Szentgyörgyim gondolatja, hogy pecsétjére az metszettessék. De a' czímer igen rossz ízlésű metszés, és még inkább rossz ízlésű rajzolás.

A' *hajlék és hajlás* eránt nem villongok. — A' hajlék bizonyosan egyebet tesz. De *hajték* lehetne, és az jobb volna arra, a' mit most *hajlás*nak nevezünk.

Nevettem magamban azon kérdéseden, hogy soll ich lieber *Herr Gemahl* sagen? Bizonyosan jobb a' *Mann* mint az a' czifra és ízetlen *Herr Gemahl,* még a' *szokás* miatt is, nem csak a' Philosophia miatt. Azonban mint mindenben, úgy a' titulusokban is az eszes ember nem azt nézi, a' mit a' Philosophia szorosan javall, hanem a' mit az Istenasszony módi parancsol, a' szót cum grano salis vévén. Csak az botránkozik-meg az eggynek és a' másnak esztelen szóllásán, a' ki előtt az *új*. Debreczenben az szokás, hogy a' gyermek az atyjáról ennek jelen nem létében szóllván így szóll: *édes atyám Uramnak* azt mondták. Bécsben, Kassán, Váradon ez: *az atyámnak* azt mondták. Eggyik a' másikon fog meg botránkozni, míg előtte új a' szóllás. — Éppen az az ember, a' ki a' maga felesége felől idegen előtt így szóll: *Meine Frau* e' helyett *meine Gemahlin,* a' mi nem szokás, vagy e' helyett *mein Weib,* nevetségessé tenné magát ha ezt mondaná magyarúl: *az én asszonyom,* pedig a' Frau, Asszony. Magyarúl jól esik mondanom *az Uram.* Németűl is megyen: *mein Herr.* De mondja hát valaki francziáúl: *mon maître!*

[1] «Kelet nélkül; minden esetre Csokonai halála [Január. 1805] és Lilla második kiadása [1808] közti időből, 's melléklet egy más «orvosi tárgyú» levélhez, mellyen a' datum, 's a' pontos Szentgyörgyi által mindenkor feljegyzett vételnap eligazítana, ha ez kezünknél volna.» — Toldy és Bajza jegyzete.

Szokásban van, hogy a' gyermek az anyja felől cselédhez szóllván ezt mondja: *az asszony ezt 's ezt parancsolja* (ezt magam mentségéül mondom) 's ez ezt teszi: *a' ház asszonya.* És ezt azért *kell* így mondani, mert *tiszteletlenül* fogna hangzani *incivilizált* ember' fülében: *az anyám ezt parancsolja* és igen édesen, das ist süszlich, igy: *asszonyám ezt parancsolja.* De még nagyobb oka van ennek, t. i. az, hogy ez így SZOKÁS Debreczenen kívül. — Ellenben az sehol sem szokás, hogy a' testvér ezt mondja a' testvére felől: *Bay Consiliárius.* Ha ez is szokásban volna, ez is jól volna mondva. Ugyan ezért sajnálnám, ha aristocratizmussal vádolnál, vagy vádolna más jó ember, ha azt látná, hogy az Ipam 's Napam etc. felől szóllván ezt mondanám, a' mint mondom is: *Nsd, és Nsgok.* Ez másként nem lehet, és így hadd legyen.

Örvendek hogy Csokonainak papirosait TE registrálod. Hogy Kis Imre Úr nyomtattatja Lilláját, nem szeretem, mert Lillán sok igazítani való vagyon. Adieu édes barátom. Ajánlom magamat barátságodba, 's várlak ha szükség hogy jőjj; — ha nem szükség, csak írj mit csináljak, nyugtass-meg hogy ne rettegjünk, és parancsolj ránk, hogy a' hidegtől őrizkedjünk. Adieu.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

854.

Szombathy János — Kazinczynak.

Tekintetes Úr,

Különös tiszteletemmel való Nagy és Jó Uram!

A' Krakkai kis Abéczére tett Jegyzéseim ha valamelly kedvességet nyertenek a' Tekintetes Úr előtt, nagy szerentsémnek tartom. Akadtam azólta is egy különös bizonyságára annak, melly nagy tiszteletben tartotta légyen Luther Márton a' Keresztnek jegyét. Úgy itélem, nem vólna helytelen, ha minapi levelemben lévő 5dik czikkelyhez, a' hol vagynak a' gyermekek imádságai, ezen szók után: *Imé itt vagyon a' gyermekek ezen kis Abéczében lévő tanitásának kútfeje,* mintegy függő-tóldalék hozzá járulna, illy forma öszve kötéssel:

«Ugyan Luther Márton, a' Keresztelésről írt munkájában, mellynek titulusa: «*Das Tauffbüchlin D. Mart. Luth.* így tanítja a' Keresztelő Személyt:

«Der Teuffer spreche:

«Fare aus du unreiner Geist, vnd gib raum den heiligen Geist.
«Darnach mach er im ein Creutz an die Stirn, und an der Brust und spreche:
«Nim das zeichen des heiligen Creutzes, beide an der Stirn, und an der Brust.»

Azután következik az Imádság; az Imádság után pedig az Exorcismus, ezen szókkal, és a' Keresztnek hármas jegyével:

«Ich beschwere dich du unreiner Geist, bey dem Namen des «Vaters †, und des Sons †, und des heiligen Geists †, Das du aus«farest vnd weichest von diesem Diener Jhesu Christi N.*

A' Pataki Kollégiom' Historiáját, tsak rövid Jegyzésekben foglalván, ki adtam: kötelességemnek tartom a' Tekintetes Úrnak is meg-küldeni: méltóztassék tőlem el-fogadni.

Többire . . . [A befejezés hiányzik.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

855.

Sárközy István — Kazinczynak.

Kedves Atyámfia 's Tisztelt Barátom!

Csereÿ Farkas Barátunkal azt a' Jót nem tehetem, a' mit óhajtana pro hic et nunc. Sok okok állanak ellent, de leg nagyobbikát nem mondhatom ki. — Elég az, hogy reversálnom kellett az essernyőt — — — Talám Diaetán meg fordulok eggyet 's ha öszve találkozhatunk, akkor többet Neki is, Neked is. Mi is rescribaltunk a' Patensnek, még pedig elég fontossan. — Magam is eggyik valék koholói közzűl — De h'jába!

Hanem annak csak ugyan örűlök, hogy az itt való Magistratus renuncialt ama favornak, és nem veszi ötszörözve Salariumát. A' Servitoroknak pedig az vagyon mondva, a' ki el-nem élhet az eddig való Bérrel, jelentse magát, hogy másokat lehessen heljettek fogadni — de még egy se jelentette. Igy tehát csak a' Contributio ötszöröztetik, a' Domestica pedig a' szörnyű drágaság miá csak valamivel

* «*Der Sechste Teil der Büch. d. Doct. Mart. Lutheri. Seite 105, 106.*» Szombathy J. jegyzése.

szaporittatik és a' szegénység kedvéért a' leg jobb módon gazdálkodunk 's csak a' mi el kerülhetetlen, arra költünk. És így szabad dispositionkba tartyuk a' Domestica Cassát.

Sokat vársz Lelkem tőllem ugy e? — Bár csak meg ne csalatkoznál! Én is esmérem, hogy sokkal tartozom, de nem érek reá tellyesítteni. Majd egyszer elől veszem mind annyi Leveledet és a' Restantiákat ugy rovom le.

Spissits Biographiáját nem akarom imígy amúgy 's az afféléket mind különös curával akarom meg irni. Ugy a' Csáktornyai várba lévő Emblematique festést, meljet egyszer obiter irtam. A' Mura' Szt.-Mártoni Templarius Templomát, Czinderit 'st. mind félbe hagytam. Ezek pedig mind ollyan Locus Credibilisbe valók, mint én ohajtanék leg alább eggyet.

Majd ha ismét le tehetem a' Hivatalt, akkor jobban reá érek. Pedig már Csapodj B. nagyon készűl és kér, hogy ha nem promovealtatom, nolim ducere jugum cum infidelibus. — Azt pedig tudom, hogy nem lesz, mert Fő Ispányunk sokaknak meg vallotta, hogy míg ő az lesz, egy protestanst se tesz. — Nékem pedig azt izente egykor, hogy ha elébb nem resignáltam volna, régen avancíroztatott vólna. — De tudtam, hogy nem azt teszi.

Most ismét hizelkedik, nem tudom, mit akar. E' napokba egy Collaudatoriat, vagy minek mondjam, telyes Contestatiokkal írt Vármegyénknek erántam — — De ő azért csak az - - a' ki. —

A propos! Mond meg nékem, miből álló legyen az az aulae familiarisság, mellyet Cserey Farkas egynehány Esztendővel ez előtt a' Pápa Nuntiussától (vagy kitől) kapott.

Nem nagy gloria, sem fort Esprit — — Vagy tán csak Ujság kapdozás — - - -

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

JEGYZETEK.

Az első kötet előszavában jelzett eljárásunk módjától nem térünk el a kiadásnak jelen, harmadik kötetében sem. S újra emlékeztetjük az olvasót, hogy az első kötet XVI. és 539. lapjain tett észrevételeket szíveskedjék emlékezetébe idézni az itt következő jegyzeteknek mind készítési, mind használhatási módjának megértésére nézve. Mivel a levelezés eddig megjelent két kötetére többször történik hivatkozás: az alábbiakban *I. k.* és *II. k.* rövidítéssel élünk. Az *Erdélyi Leveleket* (Nemzeti Könyvtár, szerk. Abafi L. IV. k.) pedig *E. L.* jegygyel jelöljük. A számok itt is a levelek folyó számait mutatják.

564. 1. lap fölül 8. sor: «Állj munkának és igazoljad szeretetét, reményeit; igazoljad *dalát*» (t. i. Virágnak)... Virág kétszer is megénekelte Csehyt, a kivel, ha jól sejtem, még Dugonics révén megismerkedett: először 1799-ben, midőn Csehy, apja ellenére, katonává lett. E versben a dicsőség mezejére küldi öt Virág, a hol szabadon zöldel a borostyán. A másik költeménynek nincs kelete. Ebben a vitézségre ösztönzi őt Virág. »A mint kezdetted pályádat — írja — fusd ki, s Apolló zöld koszorút fog tenni fejedre.« E költeményekre máshol is czéloz Kazinczy. L. a 613. sz. levél elejét. V. ö. a következő levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

1. lap alúl 8. sor: *Ihászi* nyomdahiba; *Zrinyi* olvasandó helyette.

565. Mivel Csehy e levelében önéletrajzi adatokat nyujt: ezeknek megértésére el kell mondanom egyet-mást róla azon életrajz alapján, a mely levelei előtt található, fenmaradt töredék kéziratainak bevezetéséűl. A *II. k.* 600. lapján ez életrajzot Kazinczynak tulajdonítottam. Ez tévedés. Kazinczy csak apró jellemvonásokat örökített meg vitéz barátjáról, jobbára ama levelek alapján, a melyeket Csehy halála után Mihálkovics Józseftől s Csehynek más ismerőseitől kapott. Az életrajz Mihálkovicstól való s kivált a szóban levő levélhez nyujt néhány becses, bár nem elégséges adatokat. A mit ebből Kazinczy az *E. L.*-ben (196—199. l.) ismétel, azt figyelmen kivűl hagyom, csupán a levélben emlegetett ***kisded magyar társaság*** keletkezésének elmondására szorítkozom.

Mihálkovics József 1796-ban ismerkedett meg Csehyvel, a ki akkor első éves joghallgató volt. Csehy abban az időben mindenkit fölkeresett Pesten és Budán, a ki tudós hírében állott, mert »a magyar literatort és a literaturát enthusiasmussal kedvelte; ha elkerűlhette, más nyelven nem szólott és szólásá-

ban magyar puritanismust affectált.« Mivel nemcsak maga kedvelte a magyar irodalmat, de másokat is ösztönzött annak szeretetére: társak után nézett. Ilyeneket talált azokban, a kik vele együtt tanúltak. Csehy Mérey Sándornak tulajdonítja azt a gondolatot, hogy többen összeállottak és egy kisded magyar társaságot alapítottak: Mihálkovics ellenben egyenest Csehytől származtatja azt. Elég az hozzá, hogy valami heten csakugyan összeállottak és «hetenként az iskolai szűnnapokon összegyűlvén, a magyar nyelv előmozdítására ügyekező foglalatosságokat kötelesség gyanánt tartoztak előmutatni, s közűlök minden hónapban elölülő választatott voksok többségével a társak által». E kis társaság a negyedik esztendőben oszlott fel. Mihálkovics elragadtatással szól Csehynek egyik elnöki megnyitójáról, mely maig is megvan a Kazinczyhoz írott levelek gyűjteményében. A társaság tagjai 1797-ben ezek voltak: Csehy József, Mihálkovics József, Mérey Sándor, Ábrahám József, Nagy Benedek, Kovács Imre és Say. Ihászi Imrét, kiről alább szólunk, Mihálkovics nem említi. A társaságnak voltak rendes jegyzőkönyvei s volt irattára is, a melyek mind Mérey Sándor birtokában maradtak a feloszlás után. Ekkor a kis társaság tagjai elszéledtek. Azokon kivűlkikről alább szólunk, Mihálkovics a következőket jegyzi föl: Ábrahám József auditor lett valamelyik regementnél, Nagy Benedek magyar borokkal kereskedett. Say Székesfehérvárnak fő nótáriusa lett.

Mérey Sándor neve úgy is mint színdarab-átdolgozóé, úgy is mint színészigazgatóé egyaránt ismeretes. L. Bayer J. »A nemzeti játékszín története« cz. művét, a melyben működése legbővebben tárgyaltatik. — Lakosra nézve l. a *II. k.* 579. l. és Kis János Emlékezéseit (Olcsó Könyvtár) II. kiadás, Budapest, 1891. 69. 418. l.

Ihászi Imre, a ki a «Slenszhajn» czímű érzékeny játéka alá így jegyzi nevét: «a soproni nemes magyar nevendék társaság egyik tagja», tetemes részt vett a magyar játékszín meginduló küzdelmeiben és számos darabot átdolgozott vagy fordított, hogy az első színjátszók repertoireját gazdagítsa. L. Bayer J. id. m. I. k. 195., 326., 327. stb. lapjait.

Mihálkovics József, kiről fentebb emlékeztünk, előbb Jászberényben tanár volt (ebben az évben a II. grammatikai osztály főnöke), később ugyanott a Jász-kún kerület főjegyzője. Csehy halála után néhány levelet is írt Kazinczynak. Virág Benedek egy epistolát írt hozzá, a melyben azt mondja, hogy Mihálkovicsnak «ékes tolla anyánknak szép nyelvén kimutatta magát s eltölte örömmel minden jó hazafit» s kérdi: mikor szedi munkáinak részeit illő rendbe s teszi a haza oltárára? A *Tudományos Gyűjtemény*ben a következő műve jelent meg: «Várnai ütközet a magyar történetekből 1443- 1444.» (1818. évf. III. f. Talán erre czéloz Virág is epistolájában. V. ö. a 674. sz. jegyzettel.

Kovács Imre született 1774-ben s meghalt 1824. jún. 28-kán. 1801—1807. végeig a nagyváradi akadémián tanított, 1808-tól kezdve pedig a pozsonyi kir. akadémián. A *Tud. Gyűjtemény*ben olvasható rövid nekrologjában úgy említik. mint a «természeti, nemzeti és magyar jogi köz-törvényeknek tanítóját, a törvényeknek doctorát és mind a két törvényszékhez feleskűdt prókátort». (1824. IX. f. 124. l.) Műve: «Tentamen publicum ex jure naturali, quod in regia academia Posoniensi 1808. ex institutionibus E. Kovács subierunt Bened. Ebergényi, etc».

Csepcsányi Gábor szül. 1775. jún. 17. Egerben, meghalt 1841. febr. 5. Pozsonyban. 1793-tól a kassai, 1810. május 10-től 1831-ig a pozsonyi akadémián a meny-

nyiségtan tanára volt. L. bővebben Szinnyei J. «Magyar írók élete és munkái» II. k. 271. h.

Hogy mily műveket fordított Csehy ifjú korában: arról bővebb adataink hiányoznak. Mihálkovics a föntebb említett életrajzban ide vonatkozólag ezeket írja: «Csehy fáradhatatlan buzgó igyekezetéhez képest a magyar literaturában nagy előmeneteleket tett. Jeles próbatételeket készített, kár volna, ha azok örök homályban maradnának. Ő a prózát s verseket egyaránt kedvelte, mind kettőre a finomabb ízlést a pallérozott nyelvekből, a francziából és olaszból, melyeket olvasott és írt, kölcsönzé». A *Vajtha fia*, *Velek* cz. regéjének töredéke megvan; ezen kivül Mihálkovicsnál voltak próbafordításai, statistikai jegyzései, naplótöredékei stb. Montesquieuből is fordított, de műve, nem tudni, hova kallódott el. 1798-ban Csehy nyolcz más társát, a föntebb említett kis társaság tagjait, arra birta, hogy «minden tudomány terminologiáját lefordítják magyarra». Csehy ekkor a Jus criminale-t és a Hungaricumot vállalta magára. «Semmi deák vagy idegen szót nem kell szenvedni — így kivonatolja Kazinczy Csehynek egy, Mihálkovicshoz intézett levelét. Csinálni kell, ha nincs. Mi is úgy teszünk. Készakarva űzzük a nagy puritanismust, nem mintha magában annyira affectálnánk, hanem mivel a czélra szükséges».

Csehy László, Józsefnek bátyja, 1799-ben júl. első hetében mondá első miséjét. Úgy látszik, Csehy László már 1812-ben nem volt életben, mert sem József az ekkor írt végrendeletében, sem József öcsese, István, a Kazinczyhoz írt leveleiben nem említi őt.

Csehy e levelében a *Lovász mesterség felöl* való jegyzeteit is felhozza. Erre vonatkozólag ide iktatjuk Mihálkovicshoz írt leveléből a megfelelő pontot (Kazinczy átíratában): «Új tanulmányomban szerzett ismereteimet gyűjtögetem öszve most: a' *Lovász mesterség fő czikkelyeit.* Ezek az első dolgok, a' melyeket a' cavalleristának tudni szükséges. Így lépek beljebb a' hadi tudományba, a' midőn a' béke nekünk minden classisok felett több időt enged, ha ***haszonolni*** akarjuk, előttem tartván mindenkor, mint első czélt, a' mivel a' Nemzetnek tartozom». — Végűl a *Ment* névre idézzük Mihálkovics megjegyzését: «Ment nevet maga önként választotta magának vezeték név gyanánt, melylyel nékem való levelezésében élt is. Ezt a szót választotta először: az értelme végett, minthogy magát *ment*nek tartotta sok uralkodó hibás tévelygésektől; másodszor: kedvelte az egy syllabájú neveket; harmadszor: alkalmaztatta substitutum gyanánt, ha mingyárt az azzal való élésre semmi egyébb oka nem lett volna is.»

566. Két férfiúról emlékezik Virág e levelében: *Rosos*ról és *Somogyi*ról. Az elsőn *Rosos Pált* érti, a ki előbb oserói választott püspök, veszprémi kanonok, az apostoli szék proto-notariusa, udvari tanácsos, referendarius, később veszprémi püspök, v. b. titkos tanácsos volt. Meghalt 1809-ben, -- mint Dessewffy József írja — «bújában».

A másik Perlaki *Somogyi Lipót*, előbb győri plebános, a kir. törvényszék praelatusa, később győri kanonok s egyszersmind szombathelyi püspök, v. b. titkos tanácsos, a ki, mint egyházi szónok, korában nagy hírre tett szert. Magyar, latin és német nyelven tartott ünnepi és halotti beszédei nyomtatásban is megjelentek. A kit élete bővebben érdekel, azt Mészáros Józsefnek a Somogyi koporsójánál tartott «Halottas beszédé»-re utasítjuk, a melyben a Dánielik és

Nagy Iván munkáival nem épen egyező, de annál hitelesebb adatokat található Mészáros beszéde Székes-Fehérvárott jelent meg, é. n., de kétség kivül 1822-ben V. ö. az 576. sz. levél 29. lapjával.

5. lap fölül 5. sor: «Megmondom Eggenbergernek, hogy *Bozókyt* is számodra». Bozóky Istvánnak két műve jelent meg ez időben: 1. A haza esedezése az országgyűlés előtt a magyar nyelv tökéletesítése iránt, Pozsony, 1802; 2. Atala vagy a két indus szerelme a luiziánai pusztákon, Chateaubriand után ford. Pozsony, 1803. Nagyon valószinű, hogy Virág az előbbire czéloz, mert az 1802 decz. 23-kán kelt levelében erről 'mond itéletet. L. a *II. k.* 559. sz. levelét (536. l.).

567. «*Gyerkényi* által küldött egy Metasztaziust». V. ö. a 639. sz. levéllel s a hozzá tett Kazinczy-féle jegyzettel.

«Most már akarom tudni», stb. V. ö. az *I. k.* 10. sz. levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

6. lap fölül 6. sor: Sándorfi. Virág bizonyosan Sándorffy Józsefet érti, a ki 1767. ápr. 20-án született Hegyköz-Ujlakon (Biharm.) s meghalt 1824. nov. 30. Mint orvos fiatal korában Bécsben telepedett le s részt vett a M. Hirmondó szerkesztésében is Kerekes S. halála (1800. aug.) után. 1813—1824-ig a debreczeni-nagyváradi szinészetnek bőkezű pártfogója volt. Több apró művei közt nevezetesebbek a «Poétai botánika. Nevezetessen a poéták elmés költeményjeikben becsúszott plánták neveik, mellyeket . . . örömében szedett ezen versekben S. J». Bécs, 1795; továbbá a *Bakter* cz. verse, a melyért gr. Rhédeytől tízezer frt honorariumot kapott. A *Magyar Kurir* 1803. évf. 13. száma hirdeti «Az Orvosi és gazdasági tudósítások» cz. munkáját s rá előfizetést. Vajjon megjelent-e e mű 'nem tudom. Petrik nem ismeri. L. bővebben K. Nagy Sándor «A váradi szinészet története» cz. művét. Nagyvárad, 1884. 23—42 l.

6. lap fölül 7. sor: «Hát igaz-e, hogy *Debreczenben egy tudós társaság* légyen s a görög és deák Classicusokat magyar nyelven kiadni akarja». Lehet — legalább Géresi Kálmán ezt tartja valószinűnek hozzánk intézett levelében — hogy Virág a Budai Ezsaiás kiadásaira czéloz. A mult század végén s a jelen század elején több latin auctort adtak ki Debreczenben, így pl. Cicerót és Liviust, csakhogy nem magyar, hanem latin jegyzetekkel.

7. lap fölül 2. sor: «Olvasd Bartsaihoz intézett első sorait» (t. i. Bessenyeinek). A szóban levő munka Lucanus első könyvének forditása, mely 1776-ban jelent meg. Ennek «első sorai» itt következnek: «Barátom! Nem tudom, mitsoda bóldog vagy bóldogtalan történetek okozzák Hazánkba, hogy a mikor más idegen nyelveknek visgálások miatt Nemzetünknek Anya nyelvét felejtenünk kellene, annak tanulásába és felemelésébe legnagyobb tűzzel éppen akkor fáradunk».

7. lap, kikezdés: «A' téatromról vagyon ugyan már egy két szó a' Museumban». Virág a *M. Museum* II. kötetének «Elegyes dolgok» cz. czikkére czéloz, a melynek 3-dik szakasza a «Magyar Teátrom»-ról szól. Ebben olvasható az a vélemény, hogy «A teátrom a nyelvnek és erkölcsöknek oskolája.» 417 l.

7. lap alul 4. sor: «Tavaly Budán, Pesten egy *Nüszöl* nevű játszotta Medeát». *Nouseul János,* mint Bayer József szíves közléseiből, a melyeket több ízben sikerrel használtam, értesűlünk, 1744-ben született Gráczban, állítólag gróf

családból, de családi nevéből csak annak kezdőbetűje, H. maradt ránk. Felesége, Lefevre Rozália, szinésznő volt, a kit megszöktetett s ő maga is a szinészi pályára lépett. Eleinte Mannheimban, Münchenben, Berlinben és Hannoverben működtek, a dicsőség azonban csak a nejéhez szegődött, a ki mint vígjátéki hősnő első rendűvé lőn. Híre eljutott Bécsbe is és 1799-ben a Burgba szerződtették, hol 1804-ben bekövetkezett haláláig hősanyai szerepekben a legkiválóbbnak tartották. Nouseulnek organuma oly szerencsétlen volt, hogy csak harmadrangú szerepekre szerződtették kegyelemből, neje mellett. Bécsből 1781-ben távozott s ezzel kezdődik kalandos élete. Úgy látszik, egész életében hóbortos, «félbolond» volt. Büszkeségből nem lakott nejével s nem is járt hozzá, hogy azt ne higyjék, mintha a felesége kegyelméből élne. S midőn észrevette, hogy csak a felesége kedveért szerződtetik, 1791-ben ott hagyta a Burgot s Bécset is és kilencz évig bujdosott ismeretlen helyeken, míg nem 1800-ban ismét visszatért a Burgba, hol 1813-ig működött. Időközben kóborlási ösztönétől űzetve jöhetett Pestre is, hogy magyarúl játszszék a nélkűl, hogy tudott volna magyarúl. Egykorúak följegyzése szerint a legnagyobb mulatságok közé tartozott Nouseul magyar beszédét a színpadról hallani, mely csak annál jobban nevettetett, minél komolyabban látszott szerepét venni.

8. lap: az itt említett férfiak a következők: *Juhász János* premontrei és *Makk Domokos* pálosrendű pap, a kik szintén részesei voltak a Martinovics-féle szövetkezésnek.

Tancsics Ignácz, a gr. Sztáray Mihály gyermekeinek nevelője, ez alkalomból szintén elfogatott. Kiszabadúlása után Dessewffy Józsefnek volt a görög nyelvre oktatója s ott lakott a grófnál. Kazinczy a következő rövid életrajzot írja róla a *M. P.* 401. lapján: »Táncsics Ignácz szül. Körmenden 1765. okt. 31-én, atyja solutionum magister principis Batthyány, — gr. Sztáray Albert (kinek neje gr. Csáky Walburga) tanítója valaha, utóbb bibliothekariusa, eleresztetett 1803. máj. 6-án, megh. N.-Mihályban, Zemplén várm. 1825. márcz. 3-án.«

*Harsányi*ra vonatkozólag l. a Ferenczi-Danielik-féle életrajzgyüjteményt, II. k. 103. l.

Takács Károly, a kinek életéről a *II. k.*-ben nem tudtam közelebbi adatokat, a század elején Nagy-Váradon tanárkodott mint exhortator. Előbb a derecskei plebánia administratora volt. Illei Takács Károlynak több műve ismeretes; legnevezetesebb a Vay László b. művének, »A német hívség vagy Bécs polgárjai a franczia hadban« cziműnek toldaléka: «A magyar hívség, annak leírása három részben Magyarországra nézve». L. Az erd. múzeum-egylet bölcselet-, nyelv- és történettudományi szakosztálya kiadványainak VIII. kötetében megjelent »Kazinczy F. levelezése« cz. czikket Széchy Károlytól.

Varga Márton bölcselettúdor, előbb a komáromi gymnasium, később a nagyváradi jogakadémia, majd a pozsonyi kir. akadémia tanára. L. Bozóky Alajosnak «A nagyváradi kir. akadémia százados multja 1788—1888-ig» cz. művét. Budapest, 1889. 68. l.

568. 9. lap 3. kikezdés: «*Gruberizált* halhatatlan költemények»... V. ö. a *II. k.* 540. sz. levelével.

Cicero fordításához a 3. sornak egy változatát is a levél alá jegyzi Virág, jóllehet aztán keresztűl húzza. Az áthúzott sorok ezek: «Vagy tán jobb leszen

így: Felfortyan 's meg meg lelohad szeleburdi haragja. Amúgy jobbnak gondolom. Mit ítélsz?»

10. lap 2. kikezdés: «Én most egy 1580. és 1647. Esztendőben kiadott magyar Könyvet olvasgatok.» 1580-ban több munka jelent meg Bártfán, Debreczenben, Kolozsvárt, Krakóban és Nagy-Szombatban Balassa Bálinttól, Félegyházi Tamástól, Valkai Andrástól, Besenyői Jakabtól, Bogáti Fazekas Miklóstól, Csengeri Andrástól, Istvánffi Páltól, stb. Abból a körülményből azonban, hogy Virág 1803-ban kiadván Telegdi Miklósnak ily czímű munkáját: «Négy prédikátzió az anyaszentegyház négy Evangelistáinak ünnepeire, és a Salve Regina magyarázattya», az előszóban ezeket írja: «Megvallom igazán, *olvasgatván Telegdi Munkájit,* kezdettem ohajtani, hogy bár még egyszer kiadattatnának azok»: — azt következtetjük, hogy Virág Telegdi Miklósnak valamelyik, a mondott évben kiadott művére czéloz, a melyek a következő czímmel jelentek meg: 1) «Az Evangeliomoknac, mellyeket vasárnapokon es egyeb innepeken esztendő által az Anyaszentegyhazban oluasni es praedicallani szoktanac, Magyarazattyának Harmadic resze»; 2. Telegdi Miklós «felelete Bonemisza Péternek feitegetés neuű kőnyuére»; 3. «Rőuid Iras. Melyben meg bizonyettatic, hogy a Papa nem Antichristus».

1647-ben szintén több magyar munka látott napvilágot Bécsben, Debreczenben, Gyula-Fejérvárott, stb. Kászoni Jánostól, Török Istvántól s Geleji Katonától. Hogy ezek közűl melyiket olvasta Virág, még annyi valószinűséggel sem lehet támogatni, mint az előbbit. Geleji Katonáról máshol is emlékezik Virág s falán ennek a művére czéloz, a mely «A Valtsag-Titkanak Masodik Volumenje. torgatekja» czímmel jelent meg 1647-ben.

11. lap 4. sor: *Juhász Ferencz*ről máshol, tudtommal, nem emlékezik sem Virág, sem Kazinczy. Úgy látszik, Juhász még ifjú korában elhalt.

A levél végén idézett sorok kiegészítve így hangzanak: «Collis o Heliconii Cultor Uraniae genus, qui rapis teneram ad virum Virginem», stb. Catullus LXI: 1—3.

569. Csokonainak e levele először a *Szépirodalmi Szemle* 1847. évf. 21., 22. számában jelent meg s innen az «Olcsó könyvtár» is átvette Dayka műveihez bevezetésűl. Mind a két előbbi közlés hézagos és szövege sem hű. Tartalma ismeretes levén: csak két kis megjegyzésem van hozzá. Ugyanis a 17. l. alján Csokonai *Bárdossy János*ról emlékezvén, kérdi: «ez lesz tán az a' Hazafi, a' ki Berzeviczy Gergely Úrnak »Tractatusát de commercio» Censor fővel még megbővítette?» Csokonai jól sejtette, mert Berzeviczynek a «De commercio et industria Hungariae» czímű, Lőcsén 1797-ben megjelent művére csakugyan az a Bárdossy tett észrevételeket »Observationes in Greg. Berzeviczii libellum de commercio et industria Hungariae» czímmel (Lőcse, 1797), a ki Daykának igazgatója volt Lőcsén s a kinek *II. Leopoldhoz* írt ódáját Dayka magyarra fordította.

19. lap fölül 19. sor: *Cseppán* István. Csépánnak a levélben említett versei az *Orpheus* VI. füzetének 133—134. lapján jelentek meg. V. ö. a *II. k.* 561. lapjával.

570. «A' Lakostól fordított *Arabs Poéma* fejedelmi»... E műre több levelében czéloz Kazinczy, de egy sort sem idéz belőle. Kerestettük e művet a soproni »magyar társaság» levéltárában s nagy könyvtárainkban is, de nyomára eddig még nem akadtunk.

Ama segédkönyveket, a melyeket Csokonai a levélben említett értekezéséhez föl akar használni, s a melyeknek szerzőit fel is sorolja, idézi a «Rövid értekezés az Anákreoni dalokról» czímmel írt dolgozatában csillag alatt. A kérdéses munkák czíme — kissé kiegészítve — a következő: 1. **Reviczky** Car. Emer. Alex.: Specimen poeseos Persicae, sive Muhammedis Schems-Eddini notioris agnomine Haphyzi gazelae, sive odae sexdecim ex initio Divani depromtae, nunc primum latinitate donatae, cum metaphrasi ligata et soluta, paraphrasi item ac notis; Vindobonae, 1771. — 2. *Gleim*: Versuch in scherzhaften Liedern, Berlin, 1749. és: Lieder nach dem Anakreon, Berlin, 1766. – 3. Über die Philosophie des Anakreon; ein Versuch, von Joh. Fr. *Degen*, Erlangen, 1776, és: Anacreontis carmina ex rec. Brunckii, varietatem lectionis selectam indicemque adiecit Joan. Frid. *Degen*. Ed. III. Erlangae, 1781. Ez utóbbi kiadásra hivatkozik Csokonai. — 4. Anmerkungen über den Anakreon, von Prof. *Schneider*, Leipzig, 1770. — 5. ***Eschenburg***ra v. ö. az ***I. k.*** 564. l. — 6. ***Batteux*** Károlynak «Cours des belles lettres ou Principes de la littérature» (Paris 1747—50) czímű művét ***Ramler*** a következő czím alatt fordította németre: «Einleitung in die schönen Wissenschaften nach dem Franz. des Batteux mit Zusätzen vermehret v. K. W. Ramler». E munka 1802-ig hat kiadást ért. (1756, 1762, 1769, 1774, 1785. 1802.) — 7. *Schlegel János Adolf* ugyancsak Batteuxnek «Les beaux arts reduits à un même principe» cz. művét (Paris 1743) fordította németre: «Einschränkung der schönen Künste auf einen einzigen Grundsatz», Lipcse, 1751. (új kiadások 1759 és 1770). — 8. *Sulzer*: Allgemeine Theorie der schönen Künste nach alphabetischer Ordnung. Neue Auflage, Leipzig, 1786.

571. «A tegnapi újság hirdeti az Úr ***Anacreon***ját.» E hirdetést a ***Magyar Hirmondó*** 1803. évf. 12. száma közli a következőképen: «Csokonay Vitéz Mihály Hazánk' derék Poétájának két kis munkája nyomtattatik most itt. Az első ezen czím alatt: ***Anakreoni Dallok;*** a' második két szép Magyar Áriából áll; az első a' ***Pillangóhoz,*** mellyet a mult esztendőben a M. Hirmondóban kiadtunk, a' másik a' ***Reményhez...*** Mi légyen az árok, nem tudjuk, de hogy gyönyörködve fogják Hazánkfiai akármelly árért is olvasni, a' Munkából láthatjuk.»

573. Bartsch Ádám rézmetsző s az udvari könyvtár őre (1757—1821) életére l. Wurzbach: ***Allg. Lexikon*** cz. életrajzgyűjteménye I. k. 171—173. lapjait. A levélben kétszer előforduló ***Monsiau*** nem nyomdahiba, hanem Kazinczy rövidítésének hű közlése.

Kazinczynak Gessnerből fordított darabjai csak kilencz kötetes munkájában jelentek meg s az ott látható metszetek Grünertől és Mansfeld-től valók; ez utóbbival Kazinczy már fogsága előtt ismerős volt. L. a ***II. k.*** 419. sz. levelét.

574. ***Fráter Pál***ról Kazinczy a ***M. P.*** 380. lapján azt írja, hogy mint «bihari főszolgabíró meghalt Érsemjénben 1812. decz. 21-kén.» V. ö. Nagy Iván: «Magyarország családai» cz. gyüjteményes műve IV. k. 262. lapjával, továbbá a 628., 695. sz. levelekkel.

575. 27. lap, 6. kikezdés: «Igen szép kegyelem,» stb. Erre vonatkozólag a ***M. Hirmondó*** 1803. évf. 13. számában a következőket olvassuk:

«Tekintvén Fels. Urunk Görög Urnak a nevelésben mutatott szerentsés próbáit, valamint szinte egyéb szembetűnő érdemeit is, azzal akarta eránta való

Fels. bizodalmát megmutatni, hogy második szülött Fiának, Fő Hertzeg Józs-Ő Kir. Hertzegségének nevelését rá bízni méltóztatott. Görög Úrnak illy nagy megtiszteltetése, fontos kötelességekkel vagyon öszve kötve, mellyeknek, és a benne helyheztetett Fels. bizodalomnak hogy voltaképpen megfeleljen, szükség, hogy minden igyekezeteit egyedűl ezen Nevelés szent tzéljainak elérésére fordíttsa. Ezen túl tehát megszűnnek a *Magyar Hirmondó* körűl tett dajkálkodásai 's 14 esztendeig tartott sok szíves fáradozásai».

«Mi lesz a' Vármegyék Mappájából?» — kérdi ezzel kapcsolatban Kazinczy Görög Demeter Magyarország vármegyéinek külön-külön térképeit küldözgette mellékletűl a *M. Hirmondó* előfizetőinek. Évenkint négy megye térképét kapták az előfizetők ingyen, a nem előfizetők 20 kron szerezhették meg darabonkint. A térképgyüjtemény a következő czímmel jelent meg: «Magyar Átlás, az az Magyar, Horvát és Tót országok vármegyéji 's szabad kerűletei és a határőrző katonasági Vidékinek közönséges és különös Tábláji. Közrebocsátotta Görög. (Magyarúl és latinúl), 1802.» Görög több mint 20 térképet metszetett ki. Midőn a szerkesztő megválik lapjától, azt mondja, hogy összesen 127 művet ajándékozott a lap előfizetőinek. Görögre nézve l. Márton József munkáját (Bécs, 1834): »Ts. K. Udvari főnevelő Görög Demeternek életírása.«

«*Comáromy* Györgynek ki van adva a halálos sententia.» Kóji Komáromy György «abaúji generalis perceptor, főnotárius, II. József alatt törvényszéki elnök, diaetai követ, megh. 1807. febr. 24-én». *M. P.* 387. l. Kazinczy alatta szolgált mint abaújmegyei aljegyző. L. a *P. E.* 67. l. Komáromy György távoli rokonságban is volt Kazinczyval, a mennyiben Kazinczynak anyai nagyanyja, Komáromy Julianna második unokatestvére volt Komáromy Györgynek. Mit kell értenünk a halálos sententia alatt Kazinczy levelében: nem tudom s azt sem, hogy erre a Komáromy Györgyre vonatkozik-e az, vagy talán ennek hasonnevű unokatestvérére. Mindezt – mint Kazinczy írja – *Bárczayné asszonyom férje* beszélte. Ezt úgy is lehetne érteni, hogy annak a bizonyos nőnek első férje Bárczay volt, s a második férjétől értesült Kazinczy. Vagy talán csak egyszerűen szójáték s magát Bárczay Ferenczet érti Kazinczy.

576. Azok közűl, a kikről Kazinczy e levelében említést tesz, csupán *Nagy Sámuel* és *Almásy Pál* neve ismeretlen, ámbár ez utóbbié már a *II. k.* 396. 520, 587. lapjain előfordult. *Nagy* Sámuel hírneves komáromi gyakorló orvos, a kinek egy műve 1801-ben Komáromban a következő czímmel jelent meg: «Az oltalmazó himlőről, írta a komáromi nép megvilágosítására N. S.» Nevével a következő levelekben is sűrűn találkozunk. Danielik neki tulajdonítja a Campe psychologiája fordítását (Psychologia. Campéból. Pozsony és Komárom, 1794. Petriknél: Nagy *Sándor* a fordító) s Gessnernek a «Dafnis és az első hajós» (Pozsony, 1797) czímű két idylljének fordítását is.

Zsadányi és törökszentmiklósi *Almásy* Pál v. b. titkos tanácsos, aradmegyei főispán, a helytartó tanács ülnöke, koronaőr, septemvir s fölovászmester, stb. L. bővebben Szinnyei J. id. m. I. k. 127, 129. h.

579. E levelet először a Vasárnapi Ujság 1869. évf. 13. számában közölte Bodó Lajos és pedig, úgy látszik, szintén az eredeti fogalmazványról, a melyről jelen másolatunk is való.

A levél 9. sorában *B*ulyovszky nyomdahiba *Szulyovszky* helyett. *Szulyovszky László* Zemplénben 1773-ban lett assessorrá s Rákóczon lakott. Ő is a «világ bölcsei», vagyis a szabadkőmívesek közé tartozott s mint Kazinczy önéletrajzában írja, épen Szulyovszky vitte őt el 1784. jan. 16-kán a felavatásra: «Jan. 16-kán, 1784-ben estve setétben a verbung tisztje quártélyházához vive Szulyovszky s a setét kamarában hagya. Hozzá fogának felvevésemhez». Ugyanez a Szulyovszky akarta elvétetni egyetlen leányát Kazinczyval, a mint Kazinczy önéletrajzában olvassuk: «Szulyovszky László Rákóczon megszólítá az anyámat és András bátyámat, hogy velem az ő egyetlen leányát, most Boronkay Gáspárnét vétessék el ... de én róla hallani se akartam». (Ballagi Géza úr szíves közlése.)

Puky Ferencz nevével többször találkozunk a levelezés folyamán, mert ő az özvegy Kazinczynénak a hetvenes években tanácsadója, a Kazinczy-háznak mind végig jóakarója, az árváknak gyámola s oktatója volt; különösen Ferencz nevelésére volt némi hatással. Puky Ferencz 1790. ápr. 20-tól 1792 elejéig Nógrádmegye főjegyzője, innen kezdve előbb helyettes, júl. 5-kétől pedig választott alispánja volt, Nagy Iván szerint (id. m. IX. k. 502. l.). Kazinczynak e levele azonban még akkor is helyettesnek mondja őt, mikor már Nagy I. szerint nyugalomra vonúlt. L. a *P. E.* 31. és 219. l.

*Óváry László*ról Kazinczy a *P. E.* 65. és 265. lapjain úgy nyilatkozik, hogy Óváry hivatalt soha sem viselt, inkább a homályt kereste, bár széles tudományú és szeplőtelen lelkű ember volt. Miskolczon lakott s «gondok és házassági öröm nélkűl élé napjait a legboldogabb függetlenségben, egyedűl azt bánván öreg napjaiban, hogy feleséget nem veve, s szolgálat nélkűl szolgálá a megyét, melynek tagja volt. Minden keresé társaságát s azért keresé, hogy tőle tanulhasson», stb. Óváry a választottak csoportjához tartozott a megyében s innen van, hogy Kazinczy is kereste barátságát.

Molnár János pesti evang. pap, kinek több német nyelvű műve jelent meg a mult században, a melyek közt legnevezetesebbek a következők: «Wünsche und Fürbitten der evang. Gemeinde in Pest für Sr. Majestät Joseph d. II. 1790»; »Präliminarien zu einer historisch-kritischen Untersuchung über die Rechte und Freyheiten der prot. Kirche in Ungarn», 1790. Mint Ballagi Géza megjegyzi, igazi német alapossággal adja elő a protestánsok százados küzdelmeit. (625. l.)

Majthényi László előbb Hont vármegye jegyzője, 1787-ben alispánja, meghalt 1825. oct. 13-án. Kazinczy későbbi leveleiben is mindig az «én Majthényim»-nek írja, kinek beszédeit csodálták. Levelezett is vele, de fájdalom, eddig e levelezésből még semmi sem ismeretes.

580. «*Rost* Cuprumát visszavárom . . .» Kazinczy az *E. L.*-ben (57. l.) említi *Rost*ot, a kinek «boltjából» Cserey Farkas «egy szép alabaster medenczét» hozatott. Nevéhez a kiadó azt jegyezte, hogy lipcsei könyvkereskedő. Azonban a Kazinczy 760. sz. leveléből látjuk, hogy pontosabban képkereskedő s antiquarius volt.

37. lap alúl 2. sor: Megengedjen az Úr, ha a' Filozofust nem küldöm. Csak assecuráljon az eránt előbb B. Úr, hogy a könyv csak elolvasódik». Minden

valószinűség szerint Bessenyei György ismert vígjátékára czéloz, a mely irá biztosítást kíván Benedek Mihály debreczeni paptól.

E levél eredetijére Nagy Gábor ezt jegyezte: »Vettem és válaszoltam Ma 8. 803.»

581. E levélben a következő férfiakról van említés: *Szabó Sámuel*, *Zalá nyi* István, *Ujfalvi*, *Pataki* s b. *Szentkereszti* Sámuel.

Szabó Sámuel született Abrudbányán 1756. decz. 25-kén s tanult kül dön is, Göttingában. A székely-keresztúri gymnasiumban ez időben tanított a theologia dogmaticát, logicát, rhetoricát, poesist és a német nyelvet. «Szabó – írja Kazinczy az *E. L.*-ben — sokat dolgozott magyar nyelven, fordította nev zetesen a Marmontel Inkáit és a maga idejében nagyon kedvelt édeskés Me zei Éjeket, melyeknek sem egyike, sem másika nem volt soha kedves olvasásom Dolgozásai mind kéziratban maradának». «Egy szíves, lelkes, kisded öreg, ki els pillantatával szívet nyer.»

Zalányi István ismeretlen férfiú, kiről semmi közelebbi adatom nincs.

Ujfalvi és *Pataki* szolgabíró Urak. Az ez évről kiadott schematismusba említtetik *Ujfalvi Sámuel*, de mint viceeomes; nincs-e a levélben tévedés, hogy Ujfalvi már ekkor alispán volt: nem tudom. *Pataki Dániel*t úgy említi a schema tismus, mint vicejudex nobilium-ot; ez tehát a kérdéses férfiú lehet.

Szentkereszti Sámuel 1780 körűl Zemplén megyében volt állomáson s ekkor ismerkedett meg Kazinczyval. L. az *E. L.* 112. l.

582. *Fried Sámuel* kassai kereskedő, városi tanácsos, a ki főleg gazdasá ügyekben volt segítségére Kazinczynak s közvetítőként szerepelt közte és Dessewffy József között. Később, midőn Kazinczy leánya Kassán volt Dessewffyéknél: Fried leányával sokat társalgott. Kazinczy «jó fejnek s excellens embernek» mondja egyik levelében.

Szatmári Király József «Szabolcs vármegye első alispánja, consiliarius, szül. 1750. október havában, meghalt 1819. decz. 5-kén, élete 69-ik esztendejében *M. P.* 396. l. Őt is a megye legkiválóbbjai közé sorozza Kazinczy. *P. E.* 65., 264. l. Szatmári az 1794-ki megyegyűlésen, midőn gr. Károlyi főispánt iktatták hiva talába, egy nagyszerű tervet mutatott be a megye rendjeinek, a mely szerint »egy valóságos és a nemzetnek tulajdon díszét, méltóságát kiábrázoló és a társ fontos voltának valóban megfelelhető nemzeti játékszín építésére s örökös virág zására« 400.000 forintot hozott javaslatba, a mely összegre 44-en alá is írtak 100 —1000 forintot. Szathmári is az aláírók közt van. L. bővebben Bayer id. m. 202., 203. lapjait.

Bay István kir. tanácsos később is fontos szerepet játszott Szabolcsme gyében s többször candidálták alispánságra, de úgy látszik, máskor is kisebbség ben maradt. L. Dessewffy Józsefnek 1820. febr. 15-én Kazinczyhoz írt levelé Kazinczy a *M. P.*-ban (372. l.) azt jegyzi meg róla, hogy neje 1811-ben Buda házyné. Ez tévedés. Budaházy Lajos özvegye csak 1812-ben lett Bay nejévé *Turul*, 1890. évf. 79-82. l. Bay István 1820. febr. 20-án halt meg.

Balás Fiskális. A Balás-család Nógrádból szakadt Zemplénbe, még pedig egy Mihály nevű, a ki Tokajban kamarai ügyész volt. Ennek második fia Károly

a ki 1792-ben állta ki az ügyvédi viszgálatot s nemességét 1797-ben hirdették ki Bihar vármegyében. L. Nagy Iván id. m. I. k. 109. lapját. Minden valószinüség szerint ez a *Balás Károly* az a kérdéses férfiú, a kiről Kazinczy említést tesz.

583. A levél végén említett *Liedemann Márton* kolozsvári ág. ev. lelkész, született 1767-ben Iglón. Hazai és külföldi iskolákban elvégezvén tanulmáyait, Lőcsén tanárúl választották. Itt huszonkét évet töltött mint tanár és igazgató. 1817-ben választották meg Kolozsvárra. Liedemann leginkább a bölcseleti irodalmat művelte. Legnevezetesebb munkája a »Briefe über die Freihet des menschlichen Wollens«. Neustadt, 1833. Német nyelvű beszédei is megjelentek nyomtatásban. Meghalt 1837. ápr. 14. L. *Magyar Plutarch*, 257. l.

584. «Két Ódámnak bészínelését kértem volna ki a' Tek. Urtól *Rhédey Lajos* Úr Ő Nagyságához.» Rhédey Lajos gróf valóságos kamarás, a Lipót rendnek keresztes vitéze, Biharmegyének főispáni administratora, ki a levélben említett áldozókészségén kivűl nagy terjedelmű botanikus kertjét Nagy-Várad városának ajándékozta 1819. jan. 1-jén. Rhédeyvel a levelezés folyamán többször fogunk találkozni. Kazinczy Dénes miatta kényszerült lemondani a bihari alispánságról 1810-ben. L. a *M. P.* 356. l.

A Csokonaitól említett ódák egyike *Somssich Lázár* deák ódájának fordítása. Somssich előbb (1774-ben) a m. kir. helytartóságnál titkár, az 1790/1-ki országgyűlésen Zalamegye követe, 1792-ben kir. udvarnok és helytartósági tanácsos, több tudós társaság tagja. Nagy I. id. m. X. k. 301. l. Szóban levő műve a következő czímmel jelent meg: »Carmen ad Lud. Rhédei de Kis-Rhéde nuncium comit. Szathmár ad Com. Reg. Hungariae anno ae. vulg. 1802. *Posonii* celebrata legatum pro militaris academiae in Hungaria fundatione decem millia florenorum donantem«. Posonii é. n. Ezt fordította le Csokonai «Mélt. kir. tanácsos Somssich L. úr ódája Mélt. Rhédey Lajos Ő Nagyságához» czímmel.

A másik ódája «Mélt. Gróf Festetits György Ő Nagyságára. A hadi oskoláról» czímet viseli. — Csokonainak az előbbi fordítása a *M. Hirmondó*ban nem jelent meg, hanem külön kiadásban látott világot. Lehet azonban, hogy a nevezett lap mellett külön mellékletül küldetett meg az előfizetőknek.

585. Berzsenyi Dánielről, mint költőről ez az első adat irodalmunkban s annál fontosabb, mivel a Kazinczynak küldött költemények czímeit is tudjuk. E költemények: *A reggel, A magyarokhoz* s *Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás.* A középsőnek szövege a Toldy kiadásában látható a variansok közt. Igy érthető csak a Kazinczy erős felbuzdulása. L. az 588. sz. levelet.

586. 44. lap alúl 10. sor: «*Rajts*al sokszor emlegettünk . . .» Megyeri Raics Péter a soproni ág. ev. lyceumnak rectora és a theologiának, encyclopaediának és mathesisnek sok évig volt tanára, egyszersmind a soproni ág. ev. ekklézsia magyar predikátora és a «szépen virágzó magyar társaságnak érdemes directora». Született Győrött, meghalt 1824. június 24-kén. A »magyar társaság« Lakos János indítványára választotta őt elnökévé 1792. nov. 4-én, mikor is Wietoris Jonathán, az akkori igazgató, díszes közönség jelenlétében magyar beszéddel iktatta be őt hívatalába. Raics nagyon méltó volt az ifjúság figyelmére

és bizalmára. A társaságnak nemcsak szellemi, de anyagi gyarapodását is hathatósan előmozdítá. Alatta szilárdúlt meg és virágzott föl a társaság. L. Kovács Sándornak «A soproni ev. lyceumi magyar társaság története 1790 – 1890» czímű művét, 9—13. l.; továbbá a »Tudományos Gyűjtemény« 1824: VII. 120. s Kis I. Eml. 65. 67. 73. és 422. l.

45. lap: «A' Zeitschriftben nem sokára megjelenendő leírásánál Győr vármegyének egyebet nem írtam«. Ha Németh a Schedius-féle Zeitschriftet érti, ebben 1803-tól kezdve nincs tőle más, mint a következő czímű dolgozat: »Flächen-Inhalt einiger Gespannschaften des Königreichs Ungern nach den durch H. v. Görög herausgegebenen Landcharten berechnet.»

587. 46. lap alúl 9. sor: »Jász-Berényből a Diaetai pasquillusokat kaptam meg». A szóban forgó pasquillusok aligha jelentek meg nyomtatásban, legalább Ballagi Géza mit sem tud róluk. 1802-ben három fiatal ember: Zsarnóczy János, Mikola István és Kiss Károly ellen indított a kir. ügyész bűnvádi pert, mivel »az illetők sajtó útján állítólag felségsértést követtek el«. Lehet, hogy talán ezeknek valamelyik művére czéloz Csehy.

A levélben említett idegen nyelvű szerzőknek következő művei ismeretesek, a melyekkel Csehy ez idétt foglalkozhatott: *La Caille* Nic. Louis: «Leçons d'astronomie», 1780; «Astronomiae fundamenta», 1757; »Observations faites au cap de Bonne-Espérance», 1763; »Coelum australe stelliferum», 1763; «Observations sur 515 étoiles du zodiaque», 1763. stb. — *Legendre:* «Éléments de géométrie», 1790; «Essai sur la théorie des nombres», 1798. «Nouvelles méthodes pour la détermination des orbites des comètes», 1805, stb. — *La Croix* Sylv. Fr. főműve: »Traité du calcul différentiel et du calcul intégral«, 1797. Ennek folytatása: «Traité des différences et des séries», 1800. stb.

47. lap 5. sor: »Generalisomat e' napokban várom vissza«, t. i. Waithert a kinek Csehy előbb adjutansa volt.

588. A levélben említett *Balde Jakab* az újabb idők egyik legjelesb latin költője. Született Ensisheimban (Elszász) 1604-ben. Huszonegy éves korában belépett a jezsuita rendbe, néhány évig tanárkodott, de életének nagyobb részét mint a müncheni bajor királyi udvar papja töltötte el. Meghalt 1668-ban, Neuburgban. Összegyűjtött költeményei Münchenben jelentek meg 1729-ben. L. bővebben Allg. Deutsche Biographie II, 1.

589. 50. lap 4. sor: «Oroszházit . . . látni fogod». Úgy látszik, Virág nem Oroszházi-t, hanem Oroshházit akart írni s ez esetben Czetter Sámuelt kell rajta értenünk, a kiről már többször volt szó. Az 593. számú levélben is így írja «Íme az Oroszházi», valószínűleg Czetter Sámueltől metszett kép.

7. sor: «Grammatikádat (Kövesdi Pál az auctora) Kis István által küldöm vissza». E grammatika Kassán jelent meg 1766-ben következő czimmel: «Elementa linguae hungaricae sive grammatica hungarica succincta methodo comprehensa et perspicuis exemplis illustrata».

590. Sinay Miklósról érdekes történetet jegyzett föl Kazinczy pandektájában. Mikor Bécsből Kazinczy visszajött, 1803. jún. 26-án fölkereste Sinayt s elbeszélte neki, hogy az úrnapi bucsú alkalmával látta a királyi családot. «Sinay

— írja Kazinczy — hasonló szerencséjére emlékezvén, felmelegült. A mint egyszer a leopoldstadti hídacskán jöttem volna bé a városba, úgy mond, láttam, hogy egy hat lovas hintó jön, s mindenki kapkod a kalapjához. A császárné jött. Bizony, mondám, méltó, hogy ezt a drága felséget én is süveg-levéve tiszteljem. Az nekem kötelességem, azért meg is teszem. Tehát megállék, levontam a süvegemet és meghajtottam magam. Az a drága felség megnyitotta a hintó ablakát és mellyéig kihajolva úgy köszönt nekem. Igy teszi az embert boldoggá a nem tudás! — Az előbbi történetecske csak ártatlan mosolygásra való, hogy a széles tudományú ember nem tudta azt, hogy a császárné ott ismeretlennek köszönt». — — »A szegény szerencsétlen Sinay — folytatja tovább Kazinczy — ő felségénél esedezett sérelme orvoslása iránt. Ő felsége e szókkal eresztette el: Domine Sinay, congnosces me justum tuum judicem futurum!« M. Irod. Lev. 4r. 181. sz. az Akad. könyvtárában.

591. A levélben említett *Kövér Imréről* többször emlékezik Kazinczy s pedig mindig az atyafi-szeretet hangján. Kövér Imre távoli rokona volt neki és ér-semlyéni birtokos, a ki körülbelül olyan szerepet vitt a Kazinczy-családban, mint Puky Ferencz. Főleg gazdasági dolgokban volt nagy segítségére Kazinczynak kezdő gazda korában; ez többször vett tőle kölcsönt, mikor széphalmi házát építteté is. Egyik levelében nyiltan bevallja Kazinczy, hogy Kövér a »legnyomorúságosabb epochájában« éreztette vele jóságát.

593. »Visszaküldöm a' Grammatikát«. Vagy az előbb említett Kövesdi-félét érti, vagy talán a Révaiét.

55. lap fölül, kikezdés: «Nagyon örűltem, hogy Bessenyei a' Római Historiát magyarázza». Erre vonatkozólag Beöthy Zs. «A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban» czímű művében (II. k. 264. l.) ezeket írja: «Nyomtatatlan maradt legnagyobb, nyolcz kötetben írt történeti munkája, *Rómának viselt dolgai,* melyet már Biharban készített 1801—1803».

55. lap alúl 7. sor: «NB. Tsak extractus». Vajjon milyen munkából való e kivonat: nem tudjuk. Ballagi Géza úr, kit e pont kiderítésére fölkértünk, szintén nem tudta megállapítani, de igérte, hogy még tovább is kutatni fog utána.

56. lap alúl 3. sor: «Az új nősök egészen lángba fognak hozni». Baróti Szabó és Virág minden valószinűség szerint magára Pyber Benedekre czéloznak, a ki ez idétt vehette nőűl disznósi Horváth Bórát s így őt értik az «új nősök« egyikén. Ezt a véleményt Virágnak a *II. k.* 559. sz. levelében található adat is támogatja. Azt írja ugyanis Virág 1802. decz. 23-ki levelében, hogy Pyber »meg-házasodik két hét alatt».

595. «*Kiáltosy* vagy *Schreyer Ádám* Pesti József Városi tudós Plébános». Született Szent-Endrén 1763-ban vagy 1764-ben s meghalt 1841. okt. 5-én. Iskoláit Budán, Győrött s a pozsonyi egyetemes papnevelő intézetben végezvén, 1788-ban pappá szenteltetett. Sasinban egy, Somorján fél, Pesten a belvárosban nyolcz esztendeig volt káplán; 1798-ban a József külvárosban plebánossá lőn s itt élt tizenkét évig, a mikor a Terézvárosba tétetett át, a hol huszonöt évig viselte a lelkipásztori hivatalt. E mellett a jótékony nőegyesület árvaházában minden jutalom nélkűl tanította a vallást. A józsef- és terézvárosi templomok fölépítéséhez tetemes adománynyal járúlt s végrendeletében is nagyobb összege-

ket hagyott jótékony czélokra. L. «Egyházi Tudósítások», 1841. évf. II. 124. l. Hogy a költészet terén is működött: azt csak ebből a levélből látjuk. Csehy életrajzában írja Mihálkovics, hogy midőn a föntebb említett «kisded társaságot» alapították: Schreyer négy sorú versekben üdvözölte a társakat. (Nem tudom, nincs-e tévedés a nevében. Mert egy *Kiáltossi Antal* versíró ismeretes e korból.) Úgy látszik, Virág is ehhez írta *Kiáltossinak* czímű ódáját, melyben a többi közt így szól:

Rákos Lakosa!
Zengd, zengd régi dicsőségét e' puszta mezőnek,
S ébreszd Hunnia gyermekit!
Oh! ha vagy egy hazafit buzdít fájdalmas örömre,
Nyerjen érzékeny czitarád sok áldást.

596. E levél és a hozzáfüggesztett latin költemény, jóllehet az eredeti gyűjteményben egymás mellé vannak sorozva, úgy látszik, nem tartoznak együvé. A levél minden valószinűség szerint még az előbbi évben kelt. Erre mutat legfőként a harmadik pont, a melyben a «Zeitschrift von und für Ungern» czímű folyóiratnak a «Himfy Szerelmei»-ről írt bírálatára czéloz. E bírálat ugyanis az 1802. év I. felében jelent meg. A latin költemény kelettel van ellátva. Ez Virágnak más valamelyik leveléhez lehetett csatolva, de hogy melyikhez, most már alig lehet eldönteni.

597. A levélben említett férfiakról a következőkben adunk rövid felvilágosítást:

Tóthpápay néven két férfiú ismeretes ez időben; az egyik Tóthpápay Sámuel, ügyvéd, a ki a Martinovics-féle mozgalom részesei közűl négynek volt védőügyvéde; a másik pedig Mihály, a kiről Szombathy János id. műve 19. lapján ezeket írja: «Orvos-doktor és először paedagogiarcha, aztán egyszersmind természet historiáját, diaeteticát, paedagogicát, stb. tanító professor. Folytatta oskolai hivatalát 1791—1805. esztendőben». Valóbbszinű, hogy ez utóbbira czéloz Kazinczy.

Ragályi József kir. tanácsos és borsodi alispán. A *P. E.* 65. lapján Kazinczy őt is ama «jó fejek» közé sorozza. a minőkkel kevés megye dicsekedhetett a mult század végén.

Uza Pál, a kinek neve Kazinczynak a fogságból írt leveleiben többször előfordúl, «születetett 1763. márczius 15-én, elszabadúlt Munkácsról 1803. febr. 27-én, hol szomszédom volt 10 hónapig, valamint Brünnben egy ideig, s a spielbergi vár földalatti szobájában két hónapig. Tiszta, nemes, erős lélek«. Ezeket jegyzi meg róla Kazinczy a *M. P.* 402. lapján.

«Dr. *Szombati*nak semmi baja». Kazinczy kétség kivűl *Cseh-Szombati József*et érti, a kiről már az *I. k.* 193. sz. levelében is tett említést Horváth Ádám. A 193. sz. jegyzetben Cseh-Szombatiról semmiféle életrajzi adatokat nem tudtam, mivel neve pusztán *Szombati*nak sem gyüjteményes műveinkben, sem a M. N. Múzeum könyvtára catalogusában nem fordul elő. Mind e mellett teljesen bizonyos, hogy úgy Horváth Ádám a 193., mint Kazinczy a jelen levélben Cseh-Szombatit értik, s ez okból a hírneves orvos rövid életrajzát mintegy pótlásúl összefoglalom Báthori Gábornak a következő czímű munkájából: «Néhai orvos doktor tek. nemes és nemzetes Cseh Szombati József úr sírhalma», Pest, 1815. Cseh-

Szombati Rév-Komáromban született 1748. júl. 11-kén. Elemi iskoláit szülőföldjén, a gymnasiumot Pozsonyban és Debreczenben végezte, mint háromszáz társa között mindig az első tanuló. 1777-ben Franequerába ment az orvosi szak tanulmányozására, hol a híres Campernek nemcsak kegyét, hanem barátságát is megnyervén, egy év mulva a göttingai egyetemre tért, hol két esztendeig maradt. 1780-ban Camper hívására visszament Franequerába, hol tudományával s ügyességével az egész lakosság szeretetét kiérdemelte. Rövid ideig tartó gyakorlata után megindult hazafelé Francziaország fővárosán, aztán Strassburgon s több nevezetes német városon keresztűl, és miután magát Bécsben doctorrá avattatta 1782. júl. 11-kén, hat évi távollét után visszatért hazájába. Pesten telepedett le, hol akkor «veszedelmes hideglelés uralkodott», melyen a többi pesti orvosok nem igen tudtak segíteni. «Cseh-Szombati — írja Báthori — ezt a hideget igen szerencsésen és kevés napok alatt meggyógyítván, magára vonta mindjárt az egész pesti publicum figyelmetességét, magának a legfőbb házakba útat szerzett, hitele minden nap nevekedett, azután pedig szerencsés cúrái által híre-neve az egész országban elterjedt». Cseh-Szombati folyvást tanúlta gyakorló orvos korában is az újabb vívmányokat s figyelmét semmi nem kerülte el, a mit a szenvedő emberiségre nézve értékesíteni lehetett. Megfeszített tevékenysége hamar fölemészté lelki erejét s már 1815. febr. 2-án meghalt. Nevének emlékét nagy összegű hagyományai őrzik maig is. A debreczeni főiskolában a chemia, technologia, növény- és ásványtan tanítására felállítandó cathedra dotatiójára 25.000 rh. forintot hagyott mint alapítványt; a pataki és pápai ref. főiskolákra egyenkint 1000 rh. frtot, a pesti ecclesiára pedig 3000 rh. forintot. Túdori értekezése 1790-ben jelent meg «Dissertatio inauguralis medica de morbis glandularum secundum aetates» czímmel. Mint pesti orvos lefordította egykori tanárának, Campernek, munkáját a következő czím alatt: «Observationes circa mutationes, quas subeunt calculi in vesica. Ex Belgico sermone in Latinum translatae».

«Jénai Doctor». Ugyanaz a Dobsa Ferencz, a kiről Kazinczy a *II. k.* 545. sz. levelében is emlékezik. V. ö. a rá vonatkozó jegyzettel és Szinnyei J. id. m. II. k. 944., 945. hasábjaival.

«*Vitéz* Agens». *Vitéz József*et érti, a kiről Kazinczy számos levelében tesz említést, s a kiről az *E. L.*-ben (107. l.) azt jegyzi meg, hogy őt az erdélyi kanczellár II. József korában «szép írása miatt a debreczeni togatusok közül maga mellé vette volt». Ez időben »magyar udvari ügynök, biharmegyei táblabíró és a helvét hitvallásúak gyülekezetének bécsi ülnöke«.

598. 62. lap alúl 13. sor: »A' Mathematicus *Zsebes.*« Erdélyben ez idétt több *Sebes* nevű (mert kétség kivűl ez volt a kérdéses férfiú vezeték neve) tisztviselőről van szó, de hogy melyiket érti Kazinczy, nem tudom megmondani. Lehet, hogy *Sebes Pál* iskolaigazgatóra czéloz, vagy talán arra, a ki később kormányszéki titkár volt s a kivel találkozott is Kazinczy Erdélyben Kenderessinél, de keresztnevét ennek is elhallgatja. Koncz József úr, kihez ez ügyben fölvilágosításért fordúltunk, az előbbit véli, Jakab Elek úr pedig az utóbbit.

63. lap 2. kikezdés: «Ha az Ur tudja, ki írta azon *Amor Martyrja' szerelmeit*, jelentse néki szíves tiszteletemet». V. ö. a 614. sz. levéllel. A kérdéses munka nem a Kazinczy idézte czímmel jelent meg, hanem a következővel: «A szerelem gyötrelmei» Pesten, 1803. A könyv zöldes borítékán pedig e czím olvas-

ható: «A szerelem aggódása». Szerzőjét nem ismerjük. Az egész mű Kisfaludy Sándor «Kesergő szerelem» czímű lyrai beszélyének igen szembetűnő utánzata Száz énekből áll.

Az utolsó pontban említett férfiak közül csak *Seelmann* Károly neve ismeretlen. Seelmann már a mult század utolsó tizedében működött mint színműfordító. Ez időben károly-fejérvári főbíró és tanácsnok volt. Négy színműve (Aurélius 1795, A miniszter é. n., Gróf Essex é. n., Vajler és Aloyzia, é. n. mind a négy németből fordítva) s a következő munkái ismeretesek: 1. Minden Európában, Ásiában és Afrikában volt és mostan virágzó vitéz rendeknek, ordóknak tűköre, avagy rövid le-írása, Kolozsvár és N. Szeben, 1793. — 2. A jelesebb rendeken lévő nevendék gyermekek jó móddal lehető taníttatásokra való útmutatás vagy gyermekeknek barátja, Kolozsvár és N. Szeben, 1794.

599. «Hadd dicsekedjem fel azon szerencsémmel, hogy... *Czika* Sándor Úrral... s *Tóth* Ferencz Úrral... ismerkedni szerencsém vala». *Czika* Sándor Spáh Gábornénak, úgy látszik, testvére volt. *Tóth* Ferencz pedig minden valószinűség szerint a magyar ref. egyháztörténelemnek egyik legtermékenyebb írója. Született 1768. nov. 19-én Veresberényben. Tanulmányait Debreczenben végezte 1793-ban; itt volt segédtanár s könyvtárnok is. 1799-ben gr. Teleki Sámuelnél nevelő volt s növendékeivel nagy részt Bécsben tartózkodott. Járt Göttingában is. Pápán az egyházi tanács meghívására 1801-ben foglalta el theologiai tanári székét, a melyet 1817-ben cserélt föl ugyanott papi hivatallal. Tíz év mulva superintendens lőn. Meghalt 1844. szept. 2-án. Művei közül legismeretesebbek a következők: A helv. hitv. túl a dunai püspökök élete, Győr. 1808; A magyar- és erdélyországi prot. eklézsiák historiája, Komárom, 1808; A helv. hitv. túl a tiszai püspökök élete, Győr, 1812. L. a »Magyar Plutarch« 448—449. l.

65. lap fölül 1. sor: «Dr. Nagy Sámuel és Sett Urak Pezzl nevű Chirurgussal a' karomat.... megnézették». Nagy Sámuelre l. az 576. sz. levél jegyzetét. *Seth* János orvostudor Komárom megye tiszti orvosa volt, a kinek «Versuch über die Blattern-Impfung u. deren wesentliche Vorzüge zur Beförderung dieser wohlthätigen Erfindung» czímű műve Komáromban, 1801-ben jelent meg. Dolgozott a Schedius Zeitschriftjébe is.

Az alább említett *Farkas* kétségtelenűl *Farkas János,* a komáromi ref. ecclesia nagyérdemű lelkipásztora s a «venerabilis tractus nagy tekintélyű seniora», ki 57éves korában, 1812. jún. 23-án halt meg. Farkas igen kedvelt papja volt a komáromiaknak, a kik őt mint predikátort s mint magánembert egyaránt szerették. «A közönségre nézve micsoda érdemekkel tündöklött — olvassuk Farkas nekrologjában — bizonyságot tesznek az ő sok jeles tanítványi, kiket hajdan mind Debreczenben, mint a rhetorikának közönséges tanítója, mind Kecskeméten, mint az oda való gymnasiumnak rendes professora a tudományoknak, a vallásnak s az országnak oszlopáúl nevelt; bizonyságot tesznek hazánknak nagy mélt. s tekint. rendei, kik előtt, mint diaetai papnak kétszer lőn szerencséje megjelenni, közönséges kedvességet s tiszteletet nyert, sőt sokaknak barátságát is megérdemlette». «Hazai s külf. Tudósítások». 1812. II. 3. sz.

600. A levélben említett *Asbóth András* nagybátyja volt Lajosnak, az 1848—9-ki tábornoknak s testvére Jánosnak, a hírneves georgikoni tanárnak.

Asbóth András is gazdasággal foglalkozott, néhány évvel később mezőhegyesi kir. gazdasági kormányzóvá lett. Ifjabb korában barátságot kötött Kis Jánossal, a ki Emlékezései 77—79. lapjain hosszasabban ír róla.

601. 68. lap 1. kikezdés 3. sor: ***Berzeviczy Pál*** m. kir. helytartósági tanácsos és altárnokmester. Született 1758-ban, meghalt 1828. márcz. 18-án. L. Szinnyei J. id. műve I. k. 986—987. h.

»Láttam a' Gróf ***Brunszvik Kisasszony*** férje Galleriáját«. Brunszvik Antal septemvirnek két leánya volt: Mária Terézia és Jozefin. Csak ez utóbbi volt férjnél s pedig először gr. Deymnál, másodszor b. Stakelbergnél. Brunszvik Józsefnek, az országbírónak szintén két leánya volt: az egyik Júlia, a másik Henriette; amannak férje b. Forray András, emezé gr. Chotek Hermann. Kazinczy vagy a ***Deym***- vagy a *Chotek*-féle családi képtárra czélozhat.

602. A levélben említett ***Péchy Mihály***ról a Tud. Gyüjtemény 1819. évf. V. f. 113. lapján a következő nekrologot találjuk: «Folyó évi febr. 12-én egy jeles elöljáróját vesztette el a magyar hadi sereg, mert az nap utolsó harczát vívá meg a halállal Fejérszéken, Kővárvidékén Pécsújfalusi Péchy Mihály cs. kir. ezredes, főőrmester, életének 65. esztendejében».

603. Dr. ***Lonovics Imre*** biharmegyei főorvos, a kinek egy munkája 1827-ben nyomtatásban is megjelent Nagy-Váradon. Czíme: «Rövid oktatás, miképpen lehessen mustforrás közben a pinczékben ártalom s megfulladás nélkűl forogni és azokból a fojtó levegőnek (aer fixus) szabad kimenetelt szerezni. Heintl F. munkája szerént a borosgazdák hasznára röviden megmagyarázta Lonovics Imre».

604. 72. lap alúl 6. sor: «Und da ich an Sie denke, so mache ich mir Vorwürfe wegen ***Géczi***, den Sie u. Koppi einst so sehr liebten, nichts erfragt zu haben». Géczi Andrásról már Földi is emlékezett a 374. számú levélben s az ehhez tartozó jegyzetben azt írtam, hogy nem tudom eldönteni, ő-e a kérdéses férfiú. Géczi András 1800-ban a trencsényi, 1804-ben pedig a privigyei gymnasiumnak volt igazgatója, mint kegyesrendi szerzetes. Kazinczy e levélben minden valószínűség szerint őt érti, valamint Földi is a 374. számúban.

605. 74. lap fölűl 16. sor: «Megmondotta, hogy .. a' Musarion 3dik éneke 's az Incle és Yariko' levele volt a' ***Nézellő***ből lefordítva». A »Musarion« Wieland híres költeménye három énekben (1768). A »Nézellő« az Addison és Steele jeles erkölcsi folyóirata: «The Spectator» (1711—12), mely «Der Zuschauer» czímen német fordításban is megjelent. Ennek elbeszélő adalékai közűl az «Incle és Yariko» története egyike a legismertebbeknek, melyet a németeknél Gellert rövidebb, Bodmer 1756. hosszabb elbeszéléssé és Pelzel 1770. drámává dolgozott föl.

74. lap alúl 7. sor: «Győrött csak Fábry Urat láttam». Fábry nevével már két levélben találkoztunk eddig: az *I. k.* 13. és a *II. k.* 438. sz. levelében. Az első levelet Fábry Gergely írta, de nem Kazinczynak, mint tévesen közöltem. A második levélben kétségkivűl ugyanarra czéloz Kazinczy, mint a jelen levélben t. i. ***Fábry Pál*** győri magyar és német lelkészre, a ki, úgy látszik, fia volt Fábry Gergely superintendensnek. Született 1752. márczius 20-án Hrusován, Gömörmegyében. Középiskoláit Eperjesen és Debreczenben végezte s aztán az

altorfi egyetemre ment, a hol «világosan gondolkozó és alapos» theologussá képezte magát. Tanulmányainak végeztével egy ideig a Szirmay- és Szulyovszky-családnál volt nevelő, 1785-ben tokaji lelkész; de már a következő évben a győri ev. egyházközség hívta meg őt papjának, a mit Fábry el is fogadván. 43 esztendeig viselte papi hivatalát. Kétszer is jelölték őt superintendensnek, de Fábry mind a kétszer vonakodott a jelölést elfogadni csupa szerénységből. Meghalt 1829. máj. 11-én 77 éves korában. L. a «Vereinigte Ofner Pester Zeitung». 1829: 40. sz. és Kis J. Emlékezései 166. 167.

606. 75. lap alúl 5. sor: «Ich fasste den Vorsatz, Sie zu bitten, dass... zur Ehre meines Freundes (Viczay J.) u. des Kaschauer Rathes den... erzählten Zug anführen wollen». Schedius a következőkép teljesítette Kazinczy kérelmét: «Die königl. Freystadt *Kaschau* hatte zum Beweise der dankbaren Anerkennung der Verdienste des allgemein geehrten H. *Joseph Viczay*, Doktors der Arzneykunst u. Stadt-Physikus daselbst, beschlossen, sein Porträt auf öffentliche Kosten in Kupfer stechen zu lassen. Aber in der Ausführung dieses edeln Vorhabens war den biedern Bürgern dieser Stadt schon sein Freund Hr. *Franz von Kazinczy* zuvorgekommen, auf dessen Kosten das von H. Szekeres (Wagner) gemahlte Bildniss des Hr. v. Viczay in Wien durch H. Sam. Czetter sehr niedlich in Kupfer gestochen wurde. Es hat die Inschrift: Kis-Viczay Viczay József, Torna várm. és Kassa városa orvosa. — Viro antiquae virtutis constanti, intrepido servatori civium Fr. Kazinczy, ut intuentium animi ad ejus exemplum accendantur. 1803». Zeitschrift von u. für Ungern. IV. Bd. 269. l.

75. lap alúl 3. sor: «Ich höre, Wielands Grazien seyen bey Belnay ungr. erschienen». Wieland műveiből két fordítás jelent meg 1804-ben, t. i. a «Téli rege», Pozsonyban és «Herczeg Piripiónak tündér története. Irta W. után magyar földieinek mulattatására Fellegváry Ágoston». V. ö. a 614. sz. levéllel (96. l.). ‚A gráeziák' fordításáról nincsen tudomásom. Kis János is fordított belőle egy részt a «Zsebbe való könyv»-ben, de ez külön nem jelent meg.

607. 77. lap alúl 8. sor: «Egy *Flora* tzímű Holmit akarok kiadni». A tervezett kiadás csak 1806-ban jött létre ily czímmel: «Flora, vagy szívreható apró románok, erköltsi mesék, versek és egyébb hasznosan gyönyörködtető darabok. A szép nemnek és a szép nem barátjainak. Zaid Kiadója által». I. k. Pest. N. Kiss István könyvárosnál, 1806.

608. Az erdélyi főurakból alakúlt társaságnak »egy magyar journál» kiadása iránti czélja nem valósúlt meg ekkor. Tudtunkkal e században a legelső erdélyi folyóirat az *Erdélyi Muzeum* volt, a melyet Döbrentei indította meg.

79. lap fölűl 7. sor: «Küldöm már valahára *Czid*et és a *Kéntelenségből való Orvost*. Nem külömben 20 példányát egy halotti Munkátskámnak». Amazokra nézve l. az 546. sz. levél jegyzetét (*II. k.* 603. 604. l.); emez, t. i. a «halotti Munkátska» ily czímmel jelent meg: «Congregatio mixta marcalis moralis. Avagy ollyan halotti tanítás, melyben a közönséges hivatalt megérdemlő asszonynak tulajdonságai leíratnak, és egy régolta üressen volt asszonyi hivatalra candidatio is lészen. Mellyet minek utánna már a ns marosszéki marcalis congregationak napja márt. 15-kére határozottnak lenni kihirdettetve volt, néhai Nyárád Gálfalvi Nagy Su-

sanna asszonynak... néhai Botos Péter úr özvegyének érdemlett utolsó földi tisztessége megadására készített és el-is mondott Geritzén 1802. K. G». Megjelent Kolozsvártt, 1802-ben. V. ö. e munkára nézve a 614. sz. levéllel.

A kiknek Kozma idézett munkáját küldetni kivánja: azok már a föntebbi jegyzetekből ismeretesek *Kováts* Mihály orvoson kivűl, a ki korának egyik leghíresebb orvosa s a budapesti egyetem tanára volt. Született 1768. júl. 4-én, meghalt 1848-ban. Műveit l. Szinnyei «Magyar természettudományi és mathemat. könyvészeté»-ben 401—403 l.

A levél utolsó pontjában említett *Sombori László* a kiválóbb erdélyi írók közé tartozott ez idétt. Életéről azonban keveset tudunk. Atyját, a szintén László nevűt, sok gyermekkel áldotta meg Isten. «Egy fiú, László — így idézi a kitidi krónikás papot Böjthe Ödön — szép tudományú ember volt, sok szép hivatalokat viselt deák korában a nagyenyedi kollegiumban, onnét a cancellariára, onnét a királyi táblára ment s lett prókátorrá Maros-Vásárhelytt s megházasodván, vette feleségűl t. Borosnyai Lukács Simon uramnak, a m. vásárhelyi nagyérdemű s tudományú papnak leányát, Máriát. A tábla elbomolván II. József császár uralkodása alatt, lejött Hunyadvármegyébe a maga jószágába s idővel lett a dévai táblán sindicussá, melyet a prokátori hivatallal folytatott mind addig, míg megváltozék a József császár rendelése. Azután választatott Zaránd vármegye nótariusává és most Kolozsváron vagyon az országgyűlésen a vármegye részéről. 1796-ban Sombori L. és felesége dévai Csáky Dániel birtokait Sztrigy-Szent-Györgyön árverésen megveszik s nagyanyai részökkel egyesítvén, lesznek birtokosok Hunyad vármegyében». Somborinak születési és halála éve ismeretlen. Házasságáé azonban bizonyos. Koncz József szíves közlése szerint a m. vásárhelyi. ref. bitközség esketési anyakönyvében Sombori esküvése így van bejegyezve: »1783. apr. 28. copuláltatott S. L. nemes ifjú ide való egyik predicator B. Lukács Simeon hajadon leányával, Mária Margarétával.« Ebből tehát hozzávetőleg következtethetünk születésére; ha 1783-ban 25—28 évesnek veszszük: az 1755—60 évek között születhetett. 1813-ban Kenderesi Mihálynak egy levelében úgy fordúl elő, mint a ki még élt ez időben. Azt mondja ugyanis, hogy más nemzeteket fölülmúlni ügyekeznek a költészetben Virág, Nagy és Sombori. L. Böjthe Ödön: »Hunyad megye Sztrigy melléki részének és nemes családainak története» cz. műve 263. l. Budapest, 1891.

Művei: 1. Az 1794-dik esztendőben tartatott nemes haza gyűléséhez intézett köteles beszédje Marus-Vásárhelyi S. L.-nak, ns Hunyad-vármegye egygyik követtyének. 1794. H. és é. n. — 2. A múzsák háládatossága gr. Széki Teleki Sámuel úr Ő Exc.-hoz a könyvtárért, mellyet nagy jó szíve sok ezerekből álló költségével és megbecsűlhetetlen hasznú fáradságával egybeszerezvén, Erdélybe, M. Vásárhelyre a közjóra helyheztetett. Kolozsvár, 1803. Erre czéloz Kozma a levélben. — 3. Örömre vált bús képzeletek története. Kolozsvár, 1804. — 4. A haza szent szava. Kir. fő kormányzója (Bánffy György) nagy neve napján. Kolozsvár, 1806. — 5. Jó hazafi Báróczy, neve és munkái fenmaradnak. Kolozsvár, 1811.

609. «Már valahára kinyomta Tratner *Telegdit*». V. ö. az 568. sz. levél jegyzetével. A kiadás előszavában Virág ezeket írja: «Int az üdő, hogy a tisztelendő régiségeket keresve keressük és hazafi társainkat is arra buzdíttsuk, hogy szemesek, hogy vígyázók legyenek: hogy az elfüstösödött s rongyosodott könyve-

ket, írásokat, mellyek sokszor szelemeneken és szurdékokban méltatlanúl hevernek és senyvednek; vagy a tudatlanság birtokából szabadúlást várnak, tehetségek szerént igyekezzenek öszve szerzeni. A ki maga nem érkezik valamit közhaszonra fordítani, közöllye mással: tegye ajándékát a Haza oltárára, mellyet itt Pesten Ő Exc. Gróf Széchényi Ferentz hazafiúsága és bőkezűsége épített. Int az üdő, ez a békeségnek ideje int, hogy a multtakra emlékezvén a jövendőkre kinézzünk.

611. Az e szám alatt közölt két levél s az ide mellékelt harmadik változat csak fogalmazványok, a melyeket Kazinczy valószinűleg még egy példányban megírt s talán azt küldötte el anyjának. Tartalmuk, mint bárki meggyőződhetik, fölötte fontos Kazinczy családi állapotára, anyjával és testvéreivel, különösen Józseffel való viszonyára. Hangja kissé erős és önérzetes, de mutatja, hogy Kazinczy mennyire küzdött magával, hogy az anyja iránti tisztelet és hála hangjával mikép egyeztesse össze a »kedvetlen dolgok« miatti keserűségét.

A levélben említett személyek közűl a következőkről adhatok rövid felvilágosítást:

Báró *Vayné* és *Sárosyné*. Az elsőn legtöbb valószinűség szerint Vay Miklós cs. és kir. kamarás, dandártábornok nejét Adelsheim Johanna bárónőt érti, a kivel Vay 1799. júl. 1-jén kelt össze. L. bővebben a *M. P.* 266. l. A Vayak közűl Biharmegyében lakott László is, »A német hívség« írója vagy fordítója, a kinek neje Irinyi Zsuzsánna volt, de nem igen hihető, hogy Kazinczy ezt értené a kérdéses személyen.

Sárosy András major (szül. 1762. szept. 18-án, meghalt 1802. nov. 20-kán, a kiről a *II. k.* 543. sz. levelében is emlékezik Kazinczy) neje Illosvay Krisztina, született 1782. nov. 2-án, férjhez ment először 1801-ben, másodszor 1804-ben gr. Tholdy Ádámhoz. E fiatal özvegy körűlbelűl két évig ideálja volt Kazinczynak, a ki a Kis J.-hoz, Szentgyörgyihez és Csereyhez írt leveleiben számtalanszor megemlékezik róla. V. ö. különösen a 808. sz. levéllel.

Rátkay. Kazinczy a Szentgyörgyi Józsefhez 1811. ápr. 12-én írt levelében említést tesz egy Rátkay István nevű férfiúról, a ki az újhelyi vásárban 100 frton tartotta a gabona köblét s azért a vármegye hajdúi el akarták venni az egész árút a rabok számára. Vajjon ez-e a levélben nevezett férfiú: eldönteni nem lehet.

A 84. lap első pontjában említett *Terka*, *Szepesi asszony* s az alább ismételve felhozott *Bónis Ferencz* kilétükről semmi adatom nincs. A következő lap vége felé *Szepesiné*ről szól Kazinczy, a kin talán b. Szepessy Sámuelnét, Vattai Battát érti, a ki a *P. E.* 41. lapján is említve van. Nem valószinű, hogy *Terka* az özv. Szerencsynét, Radvánszky Terézt jelenti, mert akkor talán más levélben is szólna erről.

Tiszáné. Valószinűleg Tisza Lászlónét gr. Teleki Katalint érti Kazinczy. Tisza László 1765-ben Biharmegyénél kezdte hivatalos pályáját mint főjegyző és megyei követ; utóbb cs. és kir. kamarás lőn.

Bata. Teljesen ismeretlen férfiú, a kiről, tudtommal, Kazinczy máshol nem emlékezik. Egy Batta-család élt Zemplénben, de hogy ebből származott-e a kérdéses férfiú, nem tudom.

Szirmay János, a ki német sonetteket írt, Kazinczynak rokona volt. A levelezés további folyamán többször van szó róla. Hozzá írta Kazinczy az »Olasz dalt német drombhoz énekelni« kezdetű sonettjét.

»*Bernáth Geduval* és *Ravazdival* is megférek» — írja tovább Kazinczy. Az első talán ugyanaz a semlyéni birtokos, a kihez Kazinczyék egyik szobaleányát, Marit, elszöktették, mint a 652. sz. levél mutatja. A második valószinűen Ravazdi György, szintén biharmegyei birtokos.

85. lap fölül 4. sor: «Szégyelném, ha *Máli* szebben tudna érzeni *Loyzi* eránt, mint én ő eránta». Mind a kettő Kraynik Józsefné, Kazinczy Klára gyermeke. Az elsőről Kazinczy a következő apróságot jegyzi föl pandectáiban (Akad. könyvtár: M. Irod. Lev. 4r. 181. sz.): «Hallván, hogy engem a szegény Sárosy egy órával halála előtt így szólított meg: «A kis Kazinczy jön» — egyszer andalgásából magához térvén, ezt mondá: «Édes bácsi, hogy kinevezték a névéből!» V. ö. a 628. sz. levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

86. lap fölül 2. sor: Consil. *Fáy*. Kazinczy valószinűleg Fáy Ábrahámra czéloz, a kiről a *M. P.* 379. lapján ezeket jegyzi meg: «1785-től abaúji főszolgabíró, utóbb assessor az eperjesi districtuális táblán, végre consiliarius, meghalt Mérán 1822. júl. 1-jén 79 esztendős korában».

Klobusiczky Pál. Kazinczy leírásából fösvény embernek látszik, a kinek a művészi szép iránt kevés fogékonysága volt. Meghalt 1800. nov. 7-én gyermektelenül; neje: Pallai Erzsi 1751. decz. 28-ka óta. L. a *P. M.* 386. l.

86. lap. alúl 3. sor: «*Zmeskál* 17 esztendeje, hogy concipista». Kazinczy Zmeskál Miklóst érti, a ki, lehet, hogy 1803-ban még fogalmazó volt, de már a következő évi schematismusban mint az udvari cancelláriának titkára fordúl elő.

87. lap fölül 2. sor: *Párniczky*. Úgy hiszem, e kérdéses férfiú Párniczky Mihály, Kazinczynak iskolatársa, a kiről Nagy Iván, mint kamarai titkárról emlékezik. A *P. E.* 142. lapján Kazinczy előadván, hogy 1791-ben, midőn iskolafelügyelői állásától megvált, anyja kérésére Bécsbe ment más hivatalt kérni: az útczán találkozott Párniczky Mihálylyal, a ki őt magához hívá szállásra. Itt találkozott Hajnóczy Józseffel, a kinek őt Párniczky mutatta be.

Galgóczi. Talán Galgóczi Antal, a ki a Ludoviceumra ezer forintot ajánlott 1808-ban. Kir. tanácsos, pozsonyi alispán volt. Kazinczy az anyjához írt leveleiben más helyen is említ egy Galgóczi nevű férfiút, a ki valószinűleg szomszédja lehetett Kazinczyéknak Regmeczen vagy Ér-Semlyénben. Ha ez utóbbi föltevésünknek van némi alapja: akkor természetesen nem Galgóczi Antalt kell értenünk az itt nevezett személyben.

Ibrányi Farkas. Előbb szabolcsvármegyei alispán, utóbb 1807-ben a Tiszán túli kerületi tábla ülnöke, hová — mint Kazinczy írja 1808-ben gr. Dessewffy Józsefnek — Rhédey Lajos gr. nagy boszúságára neveztetett ki, «minthogy oda már praesesnek vala egykor kinevezve».

Bernáth József. Róla Kazinczy a *M. P.* 373. lapján ezeket írja: «septemvir, meghalt 1803. okt. 31-én 67 esztendős korában».

87. lap alúl 7. sor: *Csóka János*. A *II. k.* 599. lapján, mint ismeretlen férfiúról szóltam Csókáról. Tévedésemet annyiban kiigazíthatom, hogy Csóka debreczeni református pap volt, a kit 1801-ben a nagyváradi egyház akart megnyerni, de ő nem fogadta el a meghívást. L. Keresztesi J. Naplója, 385. l. Kazinczy a Fazekas Istvánhoz írt leveleiben többször említi őt. 1807. febr.-ban írt leveléből következtethető, hogy ekkor már nem élt Csóka, mert Kazinczy köszönetet mond Fazekasnak, hogy Csóka «hátrahagyottjai» iránt igen szépen viselte magát.

89. lap alúl 2. sor: *Gencsy Lajos.* Gr. Dessewffy József a húszas években írt leveleiben többször emlékezik egy *Gencsy* nevű személyről, a kit Bay Istvánnal együtt Szabolcsmegyében alispánnak akartak candidálni s a ki mindig Dessewffyvel volt egy véleményen a megyei gyűléseken. Vajjon ez-e az itt említett férfiú: nem tudom.

90. lap alúl 4. sor: «A' *Semlyéni Papon* kivűl senkinek sem szóllottam s idetartozik a' *Vice-Ispán* is». Az elsőn ifj. Fazekas Istvánt érti, a másodikon Péchy Imrét, a kik a levelezés eddigi folyamából már ismeretesek.

Ide mellékeljük az itt közlött két levélnek harmadik változatát is, a mely némely részében újabb világot vet e levelek tartalmára:

Édes Asszonyám! én véghetetlenűl örvendek azon, h. készebb voltam 26 holnapig tűrni a' nyomorúságot és holmit, a' mit szenvedésem ideje alatt nem vártam, mint hogy magamat az Asszonyám kegyességeiért és az Öcsémnek megbecsűlhetetlen jótéteményeiért háladatlannak mutassam 's a' világnak felfedezzem, mik esnek. Azt vártam mindég, h. Asszonyám teljesíteni fogja az én sok ízben tett kérésemet, 's tűz és füst nélkűl megeshetik, a' minek meg kell esnie. — De ha nem nézek egyebet, mint a' magam javomat, kéntelen vagyok kimondani, hogy kár volt mindjárt akkor n. állani félre, mikor (1801. Sept. 2d. a' Regmeczi kapuban megmondám, hogy vagy Pósához megyek v. Lasztóczra. Eddig nyugtot értem volna 's n. keseredtünk volna el egymás ellen. Ime Miklós (megbocsásson h. kéntelen vagyok előhozni) holmi ollyas lépést tett, a' mit *neki* Asszonyám kesertésképpen veve — iszonyú lett a' tűz 's Asszonyám megengesztelődött, 's ha Miklós szenvedett 's szenved is, de csakugyan fellelte a' nyugodalmat 's azt szerze Asszonyámnak is, mellyet ha eggyütt maradt volna, 2 koszorú hagyma is megzavart volna ezerszer. Én kesertés nélkűl mentem volna el a' háztól, h. ne reméllhettem volna hát, h. Asszonyám énerántam is megengesztelődik? Eddig úgy elkezdtem volna élni, a' nyomorúság megtanított volna h. vonjam meg magamat 's pénzemet kíméljem-meg. Ki nem látja, h. én azért költök könyvre, kutyában azért lelek örömet, mert magam el únom 's azért kívánkozom el a' háztól, h. felejtsem bajomat 's a' nyűgtől 's nem érdemlett bántástól szabadúljak? — Jósef öcsém Bogdány és Csaroda köztt azt beszéllte, h. a' *fiatal embert* nyomorúság által kell megtanítani, — de a' következés azt mutatta, h. igazábban calculált Miklós, mint a' ki őtet öreg emberként fiatal embernek nézte. Megszakad a' nagyon felvont húr és a' bízatlanságnak szomorú a következése, mert meg kell bánnunk a' mit tettünk. Sokszor a' szégyen örökösen elrekeszti az útat a' békélésre. — Talán az a' tartalék rettenté Asszonyámat h. mit mond a' világ ha Semlyénben lakom külön. Minden attól függ, h. az ember h. ejti a' dolgot. Ime Gencsy Lajos Balkányban. — Édes Asszonyám, én elesvén minden reményemen kivűl Regmecztől, szégyenletemben h. velem illyes történhetik és az Asszonyám eránt való tiszteletből mindennek azt hirdettem, h. engem onnan n. akaratom s tudtom nélkűl löktek-ki, hanem h. önként kívánkoztam Semlyénbe. Ha az én fájdalmam elfojtása, ha ez a' magamba zárt panasz, ha ez az Asszonyám eránt bizonyított háladatos tiszteletem érdemel valamit, méltóztassék viszont azt mondani mindennek, h. én a' háztól Asszonyámnak akaratjából mentem-el azért, h. valaha magam lássak dologhoz. Tudja a' Mindentudó Isten, h. én Csóka J.-n kivűl senkivel sem tudattam panaszomat, és így azt lehet mondani, h. csendesen válunk két felé. Igy nyugtunk lessz 's ha nem

bánt Jósi újra, öszve forrhatunk. Imhol van szőlőm, marhám, juhom, sertésem és minden, valami meg van abból, a' mit Asszonyám nekem adott. Vegye vissza mind v. eggy részben, a' mint legjobbnak fogja látni; csak adja nekem azt, a' mit Asszonyámtól az Öcsémhez írt levélben kértem, és a' mit ő Regmeczen tavaly 28. Jun. az Asszonyám jelenlétében, nevében, hallattára és hallgattára nekem adott, 's adjon mellé annyi földet és rétet h. elélhessek és marháimat kitelelhessem [!], mert a' közös dolog, látom én, h. új meg új historiákat szülne. — Asszonyám most azt mondta, h. a' mit Regmeczen magaménak néztem volt, nem adta nekem. Annál jobb! noha annak néztem. — Egyéberánt Asszonyám v. az Öcsém másszor azt mondták, h. a' Regmeczi földet azért nem tarthattam meg, mert ott az executio által a' birtok megkevesedett. Semlyénben annyi a' föld és rét, h. magunk meg n. győzzük 's munkára adjuk-ki. Akkor n. eszem itt sem magam, sem cselédem, sem marhám. Essék hát, a' mit most kérek, annak helyébe. Mind eggy akár az asztalról kapom, akár a szűrűről, akár a' mezőben, én pedig nyerek vele 's nyugodalmam helyre áll. Acceptalom jövendőbeli successiom rátájában, 's szívesen visszaadom a' superfluumot, ha a' mit n. várok, többet kapnék, mert én többet mint a' testvéreim n. óhajtok.

Nem kell félni h. kéréseimmel terhére legyek. Szemérmesbb kérő nincs mint én. Rabságomon kivűl semmit nem kértem. Nem építek kastélyt. De illő h. ollyan vityillóm legyen, a' hol nyugtot leljek, 's a' honnan ki ne lökdössön más, ha eszébe jut.

Asszonyám elindúltakor $1^1/_2$ telekkel ijesztett. Én attól n. félek. Ismerem Asszonyámat. De ha arra jönne a' dolog, megmutatnám h. a' meg n. érdemlett szerencsétlenséget pirúlás nélkűl tudom viselni.

— — — N. úgy állunk mint 1794—1801 — — — — Ne engedje h. a' világ bennünk megbotránkozzék. Eleget botránkozott eddig is. Nincs mód benne, h. én a' háznál maradjak. Regmeczre és Regmecznek tájékára én n. megyek soha, 's Semlyénben maradok ha eggyképpen nem, másképpen. Irtóztató scénák következhetnek, 's én oka semminek nem leszek.

Én Ragályi Jósef forma emberben vaktában megnyugszom 's azt az eggyet kérem, h. mihelyt lejő Asszonyám, intézze el a' dolgot, ha jóra nem, rosszra. h. tudhassam mit csináljak.

Ha az talál lenni az Asszonyám végzése, h. a' juhaim enyémek legyenek, parancsolja, h. jőjjenek Semlyénbe. Én eggy részét eladom 's takarmányt veszek rajta.

Semlyén, 28. Aug. 1803.

E levél, melynek eredeti fogalmazványa ugyanott őriztetik, a hol a szövegben közlött két változat, tele van rövidítésekkel, a melyeket hűen közleni nem lehet. Csak a könnyen érthető s maig is szokásos rövidítéseket hagytuk meg, a többit kiegészítve közöljük.

613. 92. lap fölül 13. sor: »Azokról (t. i. Édes G. verseiről) sok jegyzéseket tettem 's recenseálni készűltem a' Schedius . . . periodicus írásában 's talán fogom a' Decsy Úr ujság leveleiben«. Decsy Sámuel 1793. márcz. 1-jétől kezdte szerkeszteni a Magyar Kurirt, a melynek azonban sem 1803. sem 1804-ki évfolyamában nem teljesítette igéretét Kazinczy.

614. *«Sáska* Úr. a' Szinjátszó»... Ezen nem ért mást Kazinczy, mint az erdélyi színjátszó társaság híres hősapai szereplőjét, Sáska Jánost. V. ö. Bayer J. id. m. I. k. 414, 498, 500, 502. l.

«A' *Medecin malgré lui*-t még Debreczenben megolvastam» – folytatja Kazinczy. E darab hihetőleg az a Molière-féle fordítás, a mely Kolozsvárott 1791-ben jelent meg s a melyet 1799. ápr. 28-án először Debreczenben adtak elő ily czímmel: »A kéntelenségből való orvos«. V. ö. az 546. és 608. sz. levelekkel és az ezekre vonatkozó jegyzetekkel.

Kis János *Zaid*ja 1803-ban jelent meg: «Zaid, vagy negyedik Mahomet török császárnak szerencsétlen szerelme. Igaz történeten épült román. Kotzebue után». V. ö. a 106, 148, 149, 256. l. és Kis J. Emlékezései 426. lapjával.

96. l. fölűl 3. sor: «Bozóky ... egy Magyar *Recueil de Chansons*-t ád k. E művön nem érthet mást Kazinczy, mint a következő czímű versgyűjteményt, a mely Pozsonyban 1805-ben jelent meg: «Tavaszi virágok 1805-re. Szedte B. I. V. ö. Szinnyei J. id. m. I. k. 1290. hasábjaival.

615. 97. lap alúl 10. sor: «*Netty* a' beteg *Ninához* ment», t. i. az Ráday Pálné báró Prónay Simonnéhoz. Ráday Pál gr., az I. Gedeon unokája, Prónay László főispánnak veje; Ráday neje: Prónay Ágnes. *Nina* Prónay Simon báró (a Prónay László fiának) neje: Hirgeist Nina, a kinek szépségéről, gyöngéd lelkéről Kazinczy mindig elragadtatással szólt, mióta őt vele 1795-ben Budán Hirgeist Ferencz, az akkor még hajadon Nina bátyja, megismertette. E házasság épen nem volt ínyére az öreg bárónak, s ismerjük Kazinczynak egy levelét, a melyben megkisérli a bárót menyével kibékíteni.

98. lap fölűl 2. sor: *B. Podmaniczky Lászlóné*, t. i. Radvánszky Karolina, a Radvánszky Teréz (Szerencsyné) és Radvánszky Polyxéna (Ujházy Samuné) testvére.

616. 4. sor: «Én egy Bibliopolának kérésére a' mi kedvelt *Telekynk*nek utazásait németre fordítom». Teleki Domokosnak 1796-ban Bécsben jelent meg ily czímű munkája: «Egy nehány hazai utazások leírása, Tót- és Horvátországoknak esmertetésével egygyütt. Kiadatott G. Teleki D. által». Ezt a munkát fordította Németh László németre a következő czímmel: «Reisen durch Ungern und einige angränzende Länder. Beschrieben von Reichsgr. Dominik Teleki v. Szék. Pesth, 1805.» A czímlapot megelőzi Teleki Domokosnak Czetter Sámueltől festett arczképe. (Petrik nagy bibliographiai művében e fordítás Nemesnek van tulajdonítva, hibásan.)

617. *Neidl.* V. ö. a 620. sz. levéllel. Neidl János rézmetsző született 1776. márcz. 20-án Gráczban, meghalt 1832. aug. 31. Budapesten. Neidl eleinte az ötvösséget tanulta és csak szabad óráit szentelhette kedvencz foglalkozásának, utóbb hírneves rézmetszővé lőn. L. bővebben a Wurzbach id. m. 20. k. 141.

«Nem ismerted e *Mihalóczit*?» kérdi Virág. *Mihálóczy György* született Hétházon Sárosmegyében, 1749-ben. Középiskoláit Kassán, Ungvárott, Tokajban, Miskolczon, Székes-Fehérvárott, Veszprémben és Kanizsán végezte, a jogot Nagy-Szombatban és Bécsben hallgatta; ez utóbbi helyen Kollár vezetése mellett hosszabb ideig szolgált az udvari könyvtárban s itt tüzetesen foglalkozott a görög és latin nyelvvel és a könyvészettel. 1776-ban Pesten a természeti jogból és

széptudományokból vizsgálatot tett, mire a kassai gymnasiumhoz neveztetett ki tanárnak, s itt Baróti Szabó Dáviddal négy évig benső barátságban élt. 1780-ban a nagyváradi gymnasiumhoz neveztetett ki «humaniorum litterarum professor senior- és prodirector»-rá s itt működött 1788-ig. Innen kezdve a nagyváradi kir. jogakadémiánál a természeti jogot adta elő s nagy népszerűségnek örvendett. Beszélt öt nyelven, a görög írókat eredetiben olvasta. «Alapos tudományos készűltsége s leereszkedő bánásmódja által tanítványainak közbecsűlését, szeretetét és bizalmát vívta ki. .. Kellemes társalgó, lelkes költő, zene- és virágkedvelő, és szenvedélyes könyv-, érem- és régiséggyüjtő volt». Meghalt 1801. júl. 27-én. Művei közül csak az «Elegia Miksa fhg. kir. Fenségének Kassára érkezése alkalmából» czíműt írta magyarúl, és ez Kassán, 1777-ben jelent meg. Más művei latin nyelvűek: Versus lyrici et elegiaci, M.-Varadini, 1781; Funus Mariae Theresiae, 1784. stb. L. bővebben Bozóky Alajos id. m. 78—80. l.

A Virágtól említett classicai verselők közt csupán *Birsi Ferencz* az ismeretlen, a kire más adatot nem is találtam, mint azt, hogy «1764-ben 26 jó hexameterben köszönti Barkóczy prímást». L. Négyessy L., A mértékes magyar verselés története. Bpest, 1892. 43. l. Ebből az egy adatból az látszik, hogy Birsi Ferencz pap volt, talán ekkor még csak növendék.

102. lap alúl 9. sor: »Örömödre írhatom még, hogy az *Egri papok* — a' kis papok — is élednek«. Az egri seminariumban valami olyan irodalmi ügyekezet kezdett erősödni a század elején, mint a mult század végén a pesti központi seminariumban Dayka izgatása következtében. Hihetőleg *Tittel Pál* vonhatta magára Virág figyelmét. Tittel Pál 1784. jan. 5-kén született Pásztón, s mint növendékpap Egerben hallgatta a bölcseletet és theologiát s tanulmányai végeztével b. Fischer István, az akkori érsek, magához vette őt előbb levéltárnoknak, 1806-ban pedig az ottani lyceumban a mennyiségtan tanárává nevezte ki. 1803-ban tehát kétségtelenűl már valami jelét adta későbbi tudományos ügyekezetének, s talán nem tévedünk, ha Virág czélzatát ő reá értjük első sorban. (Szvorényi József szíves közlése.)

621. 106. lap fölül 5. sor: «A' Generalisok közzűl magyar Uniformisban jelentek meg *Knezsevics* és *Schusteg* Brigadérosok». Az első, Knesevich Péter b. lovassági tábornok, a Mária Terézia rend lovagja, született Grachaczban 1755. nov. 30-án, meghalt Szent-Ilonán (Zalavármegyében) 1832. márcz. 11-kén. Életét l. Wurzbach id. m. 12. k. 147. l. — A másik Schusteck Mánuel b.

622. Az egész levelet v. ö. a 628. sz. levéllel.

«A' Tisztválasztás' egész menetét megírtam Dr. Decsinek . A M. Kurir 1803. évf. II. félév 29. számában jelent meg egy czikk «A bihari tisztépítő székről» aláírás nélkűl. S mivel hasonló tartalmú más czikk nincs a lapban: ezt Kazinczyénak kell tartanunk, ámbár valószínű, hogy a szerkesztő mástól is kapott híreket s eshetőleg ezekkel egészítette ki a Kazinczy tudósítását.

625. 112. lap fölül 9. sor: «Az Aradi levélben azt a' *livort* nem tulajdonitod véteknek». Aradon ez időben Perecsényi Nagy László élt és működött. Valószinűleg a tőle kapott levél valamely rossz akaratú megjegyzésére czéloz Virág. V. ö. a 824. sz. levéllel s Virág Benedeknek P. Nagy Lászlóhoz írt episto-

lájával, a melynek 8—10. sorában mintha épen erre az egy szóra hivatkoznék Virág, midőn így szól:

Haszon egy szó,
S kár neki ha más száj, más fül magyarázza s itéli;
Inkább a Maros árja legyen vesszője.

626. Kis Jánosnak ez a levele válasz Kazinczynak a hozzá 1803. aug. 25-kén írt s e kötetben a 808. sz. alatt közölt levélre. A tévedés onnan eredt, hogy Toldy és Bajza Kazinczynak említett levelét 1805-re tették, holott az tartalma és kelete szerint is az 1803-ban írt levelek közé tartozik. Csak így érthető Kis János e levelének következő kifejezése: «Tini barátsága kevéllyé tesz». T. i. Illosvay Krisztináé, az özvegy Sárosy Andrásnéé, a kiről Kazinczy a 808. sz. levélben hosszasan ír.

113. lap alúl 9. sor: «*Emberi indúlatok tüköre* nevezet alatt most is egynéhány fordított erköltsi meséim nyomtattatnak Webernél». Ezt a munkát nem említi Kis J. Emlékezéseiben: 424—430. l. (V. ö. a 648. sz. lev. 161. lapjával.) Pedig a munka csakugyan megjelent Pozsonyban, 1804-ben, ily czímmel: «Emberi indulatok tűköre rész szerint igaz, rész szerint költött történetekben Nagy részint La Fontaine után».

114. lap 14. sor: «Különös nagy tűzzel beszéllett mind Ő (t. i. Kisfaludy S.), mind *Nagy* Kánonok Rólad». Ez utóbbin Kis János *Nagy József*et érti, a k. győrmegyei áldozópap, később ikervári plebános, szombathelyi kanonok, káptalani nagyprépost s az 1790-ben fölállított szombathelyi seminarium első igazgatója volt. Műveit Danielik is felsorolja (221—2. l.).

627. 115. lap fölűl 1. sor: »Értem *Mihálkövi*től«... V. ö. a 674. sz. levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

628. Az egész levelet v. ö. a 622. sz. levéllel. A megemlített férfiak- kikről némi felvilágosítást adhatok, a következők:

Fráter Pál. A 622. sz. levél jegyzetében idézett czikk megmondja, hogy az érmelléki járásnak volt szolgabírája. V. ö. az 574. sz. levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

Szentiványi József a debreczeni kerűleti tábla ülnöke volt.

Consiliarius ***Buday László***, volt bihari alispán. A megyei választásnál a szalontai és belényesi járásból ő szedte a szavazatokat.

Tokody György «consiliarius, a nagyváradi tudományi kerület fődirectora, szül. N.-Váradon 1752. ápr. 25-én, meghalt ott 1818. júl. 21-én». L. a *M. P.* 401. l. Illei Takács Károly 1802-ben ily czímű verssel üdvözölte őt: «A nagyvárad szelídebb tudományokat gyakorló ifjúságnak öröme T. Gy. úrnak neve napján». N.-Várad, 1802.

Mihályi neve nem fordúl elő az említett hírlapi tudósításban.

117. lap fölűl 4. sor: «Én Ferencz napján Bátorban voltam a kir. Commissariusnál». Talán Szentiványi Ferenczet érti Kazinczy, a kit a kormány a mult években kir. biztosúl küldött Zemplénmegyébe.

117. lap fölűl 8. sor: «A' Főispánnál ebédeltem». Szabolcsmegye főispánja ekkor b. ***Splényi Gábor*** v. b. titk. tanácsos volt. L. az *I. k.* 587. l.

Ibrányi Antal. Valószinűleg ugyanaz, a kiről Dessewffy József gr. azt írja Kazinczynak 1820. febr. 15-ki levelében, hogy «a régi nemzetségű és hatalmas Ibrányi Antalt az önbizodalmatlanság, a nyugalmas élet szeretete és talán a fösvénység is elidegenítette minden áldozattételektől». Nevét más alkalommal is emlegeti Dessewffy.

Melczer kilétéről nincs közelebbi adatom. Kazinczy a *M. P.* 390. lapján s a *P. E.* 65, 264. lapján említést tesz egy Melczer Lászlóról, de a leírásból semmikép nem következtethető, hogy e levélben is erre czéloz.

A levél utolsó sorában említett *Csercsi és Loyzi*, mint föntebb megjegyzém, Kazinczy Klára gyermekei voltak. Az elsőről Kazinczy pandectáiban azt olvassuk, hogy Maris testvérével együtt kisétált egy dombra 1801-ben; tizennégy esztendősök lehettek. Az egyik azt ajánlotta a másiknak, hogy írjanak verset nagybátyjuk kiszabadúlásáról.

630. A levélben említett két tanító: *Schönfeld* és *Beke* közűl csak ez utóbbiról vannak adataim, ha Németh t. i. Beke Farkast érti. Ez esetben l. Szinnyei J. id. m. 760. h.

633. A *Magyar Kurir* 44. számában a következő czikkre czéloz Szentgyörgyi: «Van Bree híres Antverpiai festő egy igen szép festett képpel udvarolt Bonaparte Asszonyságnak, mellyenn az első Conzul a' tenger partján ül, és egy világ golyóbisára könyökölvén, azon ég övedzetére néz, mellynek háta megett Anglia sűrű mennydörgésekkel fenyegető felhővel körűl vétetve láttatik. A' Bonaparte felett való ég szép tiszta, mellyben azon három párkák, az az, senkinek sem kedvező isten asszonyok szemléltetnek, a' kik minden ember szerentséjét és élete fonalát kezekben tartják. Az első Párka, *Clotho,* mosolygva pergeti a' kezében lévő orsót, 's ezen nagy ember ifjú életét rajzollya le; — a' második, *Lachesis,* borostyán koszorút készít, 's azt ezen héros feje felett tartja, a' mellette álló győzedelem isten asszonya pedig jobb kezének mutató újával Anglia Országra mutat. — A' harmadik és a' legszörnyűbb Párka, *Atropos,* a' ki az ember élete fonalát el szokta mettszeni, igen méllyen aluszik. — Az emberiségnek isten aszszonya, a' ki maga szorongatások közt lévő gyermekeit a' maga palástya alá rejtette, álom hozó mákot hint Atroposra, ne hogy valamiképen fel ébredjen».

635. 134. lap alúl 12. sor: «A' váradi censor». Ez Szerdahelyi Antal volt, ki előbb a baranyamegyei törvényszéknél mint tollnok működött, 1789-től pedig 1805-ig a nagyváradi akadémiánál tanárkodott, mint jogtudor, prosenior, később senior, aztán könyvvizsgáló. Meghalt tanári működésének 26. évében. V. ö. a 648. sz. levéllel.

637. Szentgyörgyi énekeiről Toldy és Bajza azt írták a kiadás előszava XI. lapján, hogy azok kéziratban maradtak. Ez csak annyiban igaz, hogy külön nem jelentek meg nyomtatásban. De a reformátusoknál maig is használatban levő énekeskönyvekben hat ének Szentgyörgyitől való és pedig a »Csokonai-album« szerint a következő dicséretek: a 77, 83, 92, 152, 160, 236. számúak. L. a 43. l. Kálmán Farkas «Éneklő kar» czímű munkájában (Budapest, 1880) a 160. számú helyett a 159. számút tulajdonítja Szentgyörgyinek. L. a 61. l.

136. lap alúl 7. sor: «A' *Schiller Biografiájának fordítóját* nem ismerem, fordítását nem láttam». 1803-ban sem Schiller Frigyesnek, a «nagy»-nak,

sem Schiller Károly Ágostnak semmiféle életrajza nem jelent meg magyarúl. Lehet, hogy Tanárki Mihály fordítását érti, mely már ekkor kéziratban készen lehetett, nyomtatásban azonban csak 1810-ben jelent meg ily czímmel: «Biographiák vagy a régi és újjabb időbéli nevezetes embereknek életeknek s viselt dolgaiknak leírásai. Schiller (de nem Frigyes, mint Petrik bibliographiai művében hibásan van III. k. 305. l.) után fordította Tanárki Mihály». Pesten, 1810 és 1812. Az eredetit Schiller Károly Ágost írta s adta ki Bécsben 1789/99-ben: czíme: «Gallerie interessanter Personen oder Schilderung des Lebens und Charakters berühmter Menschen». Újabb kiadás 1804-ben. Nem lehetetlen, hogy az eredetiben Biografiájának helyett *biografiáinak* volt írva s ekkor föltevésünknek annál valóbbszínű alapja van.

647. 157. lap alúl 11. sor: «Térek a' szegény beteg Mariskára». Szentgyörgyi a Kazinczyék szobaleányát érti, a ki iránt Kazinczy minden esetre több... viseltetett, mint puszta emberbaráti szeretettel. A Kazinczy-család azt hitte, hogy Ferencz nőül akarja őt venni, s midőn gr. Török Zsófiával jegyet váltott, czélzott is Ferencz erre a balhiedelemre s tagadta, hogy neki ez valaha szándéka lett volna. V. ö. 166. 168. 171. 173. 176. és 195. lapokkal.

158. lap 12. sor: «Nuperae res Wiennenses». Ballagi Géza úr szíves közlése szerint csak kéziratban olvasták e röpiratot. Kazinczy könyvtárának catalogusában, a melyet maga Kazinczy állított össze 1807-ben, midőn könyvtárát a sárospataki főiskolának eladta, nem fordúl elő ez a röpirat.

648. 161. lap alúl 8. sor: «Osztán a' nagylelkű *Földes Úr*, körüllebegve Náp[oly] pántlikájával, mutatja mind civilis, mind moralis nagyságát». Széchenyi Ferencz grófot érti, a ki 1791-ben a sz. Januarius nápolyi rend vitéze lőn s erre czéloz Kazinczy.

Azok, a kiknek Kazinczy a levélben említett fordításait ajánlani akarta, valamennyien ismeretesek, kivéve *Csebi Pogány Lajost*, a ki később 1810-ben megyei főjegyző, 1825-ben alispán, aztán kir. tanácsos és mérnökkari kapitány volt. L. Nagy I. id. m. IX. k. 370. l.

649. E levélben van szó először *Kiss Imréről*, a ki később az Arkádiai pörben levelezett is Kazinczyval. Ide iktatjuk a *Magyar Kurirban* (1831. II. 36. sz.) megjelent nekrologjának egy részét: «Nyolcz napig tartott betegség után érző-inainak elgyengülésében múlt ki aug. 17-én (1831), életének 56. esztendejében közsajnálkozástól és fájdalmas részvételtől kisértetve t. ns. Kiss Imre úr, a cs. k. priv. salétrom készítő hívatal főinspectora s több tek. ns. vármegyék táblabírája. Született ez a derék férfiú Kis-Ujszálláson 1775. nov. 29-én. Atyja szintén Imre, prédikátor, anyja Szondy Mária». Tanult Debreczenben, aztán a bécsi egyetemen. «Technologia vagy mesterség-tudomány» czímű nagy munkán dolgozgatott, de azt nem fejezhette be. »Csak ezen tekintetben is – folytatja tovább a nekrolog-iró – idő előtt vesztette el ő benne egy hasznos tagját a tudós világ; idő előtt vesztette el benne 30 esztendeig volt nagyhasznú tisztjét, meghittjét, s a mint méltán nevezte, barátját a mélt. vajai b. Vay familia.»

Seyfriednek a levélben említett «muzsikája» aligha jelent meg nyomtatásban, mert ennek semmi nyomát sem találjuk bibliographiai munkáinkban.

Seyfried X. Ignácz lovag (1776—1841) Hohenlohe-Schillingsfürst herczeg fia, korának egyik legtermékenyebb zeneszerzője, a ki 1797-től 30 éven át az An der Wien színház karmestere volt. Műveit azonban rég elfeledték, mivel azoknak főjellemvonása a gondolatszegénység. Különben is inkább az egyházi zene és az opera, mint a dalköltés terén volt ismeretes. L. H. Mendel Munk. Conv. Lexicon. Berlin, 1880. IX. k. 244—245. l.

Abban a «muzsikális gyüjtemény»-ben, a melyre Csokonai czéloz, «A pillangóhoz» és «A szemrehányás» czímű versei vannak megzenésítve; amazt zenére alkalmazta Heyden, emezt Stipa. Bécs, 1803.

Kossovits. V. ö. a 655. sz. levéllel.

651. Fesslernek a levélben említett munkája a következő czímmel jelent meg: «Aristides und Themistocles. Vom Verfasser des Marc Aurels. 2 Theile». Berlin, 1792. Mind a két résznek van egy-egy czímképe.

661. A levél első felét v. ö. a 667. sz. levéllel.

Forró Pál munkája a következő czímmel jelent meg: »Quintus Curtiusnak Az Nagy Sandornak Macedonok királyának viseltetet dolgairól irattatott Historiaia, mely most Deakbol Magyar nyelvre Haporthoni Forró P. altal forditattatot es Urunk ö Felsege akarattyabol nyomtattatot Debreczenben Lipsiai Pál örökösi altal. Anno 1619«.

Triumphus Philosophiae. Ily czímmel nem található bibliographiai gyűjteményeinkben. Lehet, hogy a szerző neve alatt jelent meg.

Zalárdi Jakkó László. V. ö. a 667. sz. levéllel. Jakkó Lászlónak ismeretes egy munkája, mely a következő czímmel jelent meg: «Az új hadi tudomány' lelke. Fordította Z. Jakkó L. a' b. Stipsits Huszár Regementjében Fő-Hadnagy». Pest, 1809. A munka előszavában Jakkó többi közt ezeket írja: »Nem gondolom, hogy haszontalan munkát cselekszem, ha ezen materiát megvilágosítom, annyival is inkább, minthogy a szövetségesek hadimunkálkodásoknak plánumáról Belgiumban 1794-ben Árchenholcz Úr a maga Minervájában (1794. júniusban) egy kis munkácskámat nyomtattatta ki, a melyben ő ezen tárgyról csak röviden szól, de mégis a hadakozást értők előtt közönséges tetszést nyert». Az *Erdélyi Muzeum* I. évf. 164. lapján a következő tudósítás olvasható Jakkóról: «Szalárdi Jakkó L. főhadnagy, a Stipsics Huszárjai között, egy kötet tábori dalokat s beszédeket szándékozik kiadni, hogy a magyar katona magyar hadi énekek által gyúljon csatázásra». E tervezett kiadás azonban nem jelent meg, legalább bibliographiai gyűjteményeinkben semmi nyomát nem találtam.

664. A levél utolsó pontjában említett *Lübekk* és *Rösler* kiadványai a következő czímmel jelentek meg: «Patriotisches Wochenblatt für Ungern. Zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse und zur Beförderung alles Guten und Nützlichen. Für Leser aus allen Ständen. Herausgegeben v. Joh. Karl Lübeck». Megindult Pesten 1804-ben. A másik Pozsonyban jelent meg «Musenalmanach von und für Ungarn auf das Jahr 1801. Herausgegeben v. Christ. Rösler» czímmel.

666. A levélben említett *Rickl* kereskedő Kazinczynak afféle szállítója lehetett, a ki a hozzá Erdélyből s máshonnan érkezett küldeményeket biztos

alkalommal szállította el Kazinczyhoz. Nevével számos levélben találkozunk, de keresztnevére nem akadtam.

A levél hátulsó felére Nagy G. ezeket jegyezte: «Vettem Mart. 18-kán 1804.»

668. 189. lap alúl 12. sor: «Tegnap írtam Bécsbe 's eggy czédulácskát zártam levelembe, hogy adják-meg a' Magyar Kurir' kiadójának... Megválik, adnak-e helyt levelekben tudósításomnak». Úgy látszik, nem adtak, mert a M. Kurir 1804. évfolyamának első felében egy szó említés sincs Szentgyörgyiről.

A tovább említett *Erős Gábor*ról a M. Kurir 1815. I. 23. számában nekrolog olvasható, a mely szerint Erős Gábor 1815. jan. 30-án halt meg Debreczenben, a hol iskoláit végezte. «Az oskolai tudományok mellett — olvassuk a nekrologban — jókor elkezdette a rajzolást és metszegetést is». Tanárainak bátorítására és segítségével több társával (Petes Dáviddal és Pap Józseffel) még deák korában kiadott egy ó- és új-atlast. Debreczent elhagyván, Pesten és Bécsben képezte magát a rajzolásban és metszésben. De nemcsak ezeket, hanem »a betű formáknak metszését és öntését is megtanulták s annyira vitték, hogy az ő betűik csaknem minden más betűket meghaladtak«. A kivánt engedélyt azonban nem kapták meg. Így aztán Erős Gábor b. Vay Miklós salétrom-főző házánál húzta meg magát s «minden jeles próbatételeit a betűmetszésre, öntésre, nyomtatásra, sőt a stereotypusra nézve is abbanhagyta». 36 éves korában halt meg. Keresztesi József is említi őt Naplójában. T. i. az általa a szalacsi ref. templom úrasztalához készíttetett »nagy pohár«-ra Erős G. metszette az írást, mint «debreczeni deák és sculptor». L. id. m. 394. l.

671. 2. sor: «Woschitz Úr halálát szívesen sajnálom». Woschitz Ferencz debreczeni postamester volt az ez évi schematismus szerint.

672. *Zsombory Farkas,* Péchy Imre apai nagynénjének, Péchy Júliának a férje, tehát rokona Kazinczynak, azért mondja a név után: «Bátyám Uram».

674. 193. lap fölűl 10. sor: «*Mihálkövi* Fessler Corvinussa fordításából közlött némelly töredékeket». Ez a Mihálkövi Mihálkovics József, kinek említett fordítása ily czím alatt jelent meg: «Korvinus Mátyás magyar király. Feszler után készítette Mihálkovics József. Két rész», mindegyikben egy-egy czimkép. Pesten, 1813. Trattner Mátyás bet. 214. és 204. l. Ez a Mihálkovics, mint nyomtatásában megjelent értekezése mutatja, egyébként is foglalkozott a XV. és XVI. század történelmével. V. ö. az 565. számú levéllel.

Az itt említett *Latterman Ferencz* az előbbi évben Gráczban állomásozott. Lakos János neve nem fordúl elő a schematismusban.

675. *John Frigyes* rézmetsző, született Marienburgban 1769. máj. 24., meghalt Marburgban 1843. szept. 2. Életét l. bővebben Wurzbach id. műve X. köt. 235. l.

677. 196. lap fölűl 8. sor: «Oberster *Hertelendi*»... Hertelendy Gábor született Gosztonban, Vasmegyében, régi nemes családból 1742. szept. 7-kén. Iskoláit Kőszegen és Esztergomban végezvén, 1759-ben a katonai pályára lépett,

a hol elég gyorsan emelkedett. 1778-ban főhadnagy, 1783-ban kapitány lőn. Részt vett a hét éves háborúban, később a török háborúban is, a hol annyira kitüntette magát, hogy Lipót, a toskánai fejedelem, később magyar király, egy szép levélben mondott neki köszönetet, igérvén, hogy soha sem fog megfeledkezni érdemeiről. 1794-ben őrnagygyá, három év mulva alezredessé lőn s a cassanói csatában (1799. ápr. 27.) szerzett érdemeiért a Mária Terézia keresztjét kapta. 1800-ban ezredesi rangra emeltetett a nádor huszárezredében s részt vett az 1805-ki franczia háborúban. 1808-ban tábornokká lőn s a Tiszán inneni fölkelő sereg dandárnokává. 1814-ben mint altábornagy nyugalomba vonult. Meghalt 1820. jún. 16-án. «Valódi katonai elmésséggel, okos észszel, nagylelkű bátorsággal, igazságszeretettel teljes vala» — írja róla Nagy János a *Tud. Gyüjt.* 1834. évf. V. f. 64. l. Emlékét fentartotta egy indulója, mely az ő nevét viseli. L. Vasárnapi Ujság: 1870. 8. sz. Itt következik:

Hát fiaim, ti vitéz nevetek
Rablánczczal váltjátok-e fel?
Ősz fejem is ma tehát veletek
Nyert koszorúját veszsze-e el?
Nem magyar az, czudar az, ki kivont
Karddal is esdekel és kér párdont.
Rajta tehát velem, a ki vitéz,
A csatán elől lobogó tollamra néz;
Ezeredem vér mezején vezetem,
Győzni vagy halni tanulj, seregem!

678. 198. lap fölül 8. sor: «*Theophron, Elisa, Atala* . . . ki vagynak adva». Belnay deák újsága, az «Ephemerides statistico-politicae» 1804. évf. ápr. 27-ki számában találjuk az idézett darabok elsejét hirdetve ily czímmel: «Theophron vagy a tapasztaltt Tanátsadó, a tapasztalatlan ifjúság hasznára». Megjelent-e valóban e mű, nem tudom. Sem a múzeumi könyvtárban, sem Petrik bibliographiai művében nincs ilyen czímen. A másik kettőnek hírlapi hirdetésére nem tudtam ráakadni. Valószinűnek tartom azonban, hogy az *Elisa* Wobeser Vilma Karola következő német munkájának fordítása lehet: «Elisa oder das Weib, wie es sein sollte». Leipzig, 1795. E munka francziára s angolra is le van fordítva s ugyanezt fordíthatták le magyarra is. A harmadik műre nézve v. ö. az 566. sz. levél jegyzetének Bozóky Istvánról szóló részével.

11. sor: «Hát Salzmann kezdő könyvének fordítója, *Bersi,* ki lehet?» Bersi életéről csak annyit tudunk, a mennyiről Kazinczy tudósít utazásaiban. Kazinczy életének utolsó évében találkozott a tornallyai prédikátorral, Berzsi Mihálylyal s így jellemezte őt:

«Ez — írja róla — nő nélkül tölté életét, de sok gyermekei vannak: azokat neki mennyei szíve adá. Árvákat, szegényeket nevel, segéli a szűkölködőket, minden jövedelmecskéjét jótétekre vesztegeti, magának sok sohasem kelle, most elgyengült öregségében még kevesebb kell. De öregsége nem teszi hideggé az iránt, a mi új, ha jó az új, s haladó ifjú társait nem irígy szemmel és boszúsan nézi, hanem örömmel gyönyörködve s akarja, hogy tiszteltessenek, mert érzi, hogy érdemlik azt. Szemere és én forró csókkal jöttünk el a szere-

letre méltó öregtől». Műve a következő czímmel jelent meg: »Salzmann Christiánnak Erkölcsi kezdő könyve a véle való hasznos életre szükséges bevezetéssel együtt, melyet a gyermekek kedveért magyarra fordított Bersi Mihály«. Pozsony, 1803.

679. A *conscriptióra* nézve Kazinczy a *P. E.* 228. lapján így ír: «Az ország gyűlése végezése szerint minden vármegye tételé a népesség conscriptióját, s Bihar a maga táblabírái közűl engemet is kiküldе, mellém adván *Baranyi József* urat azon tájra, mely Debreczen és Várad között fekszik».

199. lap 4. sor: «*Rector* Uram, a ki szívem szerént való barátom, híva most ki magához». A derecskei rector 1804. ápr. 25-kétől 1806. szept. 26-ig *Obernyik József* volt, Csokonai barátja. (Géresi K. szíves közlése.) Obernyiknek része volt a Sylvester grammatikája lemásolásában is. Sinay Miklós fia «megnyeré derecskei rector Obernyik barátját, hogy kérésemet teljesítse, s így kiadhatám azt Pesten, 1808-ban Magyar Régiségek és Ritkaságok czíme alatt» – írja Kazinczy a *P. E.* 229. lapján.

680. A levélben említett *Sacy Antal Izsák* báró híres orientalista vo.! (1758—1838). Arab grammatikát s arab költészeti anthologiát adott ki s korának egyik legnagyobb tekintélye volt e téren. Csokonai – úgy látszik — a következő munkájára czéloz: «Mémoires sur diverses antiquités de la Perse». 1793. és 1797.

202. lap alúl 8. sor: «Egy egy Kalvinista Bútsúztató akad, mint a *Czinderyné* 100 frtjára». A bucsúztató czíme: »Czindery' sírja felett a' kesergő özvegy». «Készűlt 1798. T. N. Tolnai Festetits Mária Asszonyságnak udvarlására».

681. A levélben említett «*Siegenthal* Uhlán Oberster» Bersina von Siegenthal Henrik báró lovassági tábornok, a Mária Terézia rend lovagja, kinek életét l. Wurzbach id. müve I. köt. 335. l. Úgy látszik, Csehy e nevezett férfiúnak kéziratban levő munkáját akarta magyarra fordítani, mert nyomtatásban, tudtommal, egy munkája sem jelent meg.

684. 207. lap 3. sor: «Itt nincs egyéb ujság, hanem hogy *Patay András* megnyerte már a' dispensatiót, hogy az Ángyát, Özv. Patay Józsefnét elvehesse». Patay Andrásról semmi adatot sem sikerült találnom, de a bátyjáról, Józsefről annyit tudok, hogy a sárospataki főiskola fő-curatora volt 1788. márcz. 4-kétől 1796. szept. 15-kéig. Meghalt 1797. ápr. 4-kén. Neje Fáy Judit volt s ezt vette nőül Patay András. L. Szombathy J. id. m. 37. l. és a *M. P.* 392. lapját.

686. A Mindenes Gyüjtemény idézett lapján csakugyan megtaláljuk Szombathy János közleményét, a melynek a Virágtól említett verselőkre vonatkozó részét ideiktatom. Szombathy több adalékot hoz fel a deákos verselésre nézve s megmondja, adalékai hol találhatók. Így:

«Szepsi Korotz György' Királyi ajándékja előtt *Kötvélyesi Jánosé*. Nyomt. Oppenheimban, 1612. 12°.

«A' Beketsi Templom fel-szenteltetésének le-irásában *Körtvélyesi Jánosé*. Nyomt. Cassán, 1625. 8-vo.

«Pataki *Füsüs János* Királyok' tüköre ajánlásában és a munkában is sok helyen. Nyomt. 1625. 8-vo.

«Téjfalvi Tsiba Márton Romano Categorussa elejin *Kis-Marjai Veszelin Pálé*. Nyomt. 1637. 8-vo.

«Miskóltzi Gáspár Ángliai Independentismussa végin *Beregi M. Jánosé*. Nyomt. Traject. 1654. 8-vo.

«Somosi Petkó János' igaz boldogságra vezérlő útja előtt *Pósaházi Jánosé* és Könyvnyomtató *Rémius Györgyé*. Nyomt. Patak, 1656. 8-vo».

Négyesy László felsorolja azt is, ki mennyi hexametert vagy distichont írt. Körtvélyesi 2 versben 24 distichont, a melyekben leoninusok is vannak, mint a Beregi 27 distichonjában is, a melyek – Négyesy szerint, — igen gyarlók. Füsüs 3 distichonos versben 13 párt, 2 hexameteres versben 9 sort, egy anakreoni versben 7 sort s egy külön pentametert, Veszelin egy versben 6 distichont, Pósaházi egy versben 8 distichont, Rémius pedig egy versben 2 distichont írtak. Rémius (Négyesy *Rénius*-nak írja) 2 distichonáról Négyesy azt véli, hogy azokat nyilván Pósaházi írta Rémius nevében. L. A mértékes magyar verselés története, Budapest, 1892. 30- 35. l.

A levélben említett Tertina, Perecsényi és Takács szóban levő munkái a következő czímmel jelentek meg: 1. «Gloriosissimus pacis et religionis triumphus in Gallicanae reipublicae primi (a szövegben hibásan: *primis)* consulis, Napoleonis Bonaparte pacifico simulacro, quod adnutu et decreto Pii VII. pontificis maximi, beatissimi, celeberrimus aevi nostri statuarius, Canova... Romae ex Pario marmore caelat, poetice adumbratus in Hungaria»... Posonii, 1803. Ez Tertináé. Perecsényi Nagy Lászlóé a következő: «Carmen votivum, quo... Jos. Büky de Felső-Pulya... diem nominis... anno 1804. pie, laeteque recoluit«. M. Varadini, 1804. Takács Károly ugyanekkor írta »Ama nagy érdemű, híres Felső-Pulyai Büky József úrnak neve napján, 1804. szíves indulatból» czímű munkáját, a mely szintén N. Váradon jelent meg, 1804-ben.

Habán fedél. Landgraf Ádámnak még 1772-ben megjelent Pozsonyban, Sopronban és Egerben ily czímű munkája: »Habán fedél, avagy egy igen hasznalatos, szalma és agyagból öszveszerköztetett héjazat neméňek leírása, mellyben sok és igen nevezetes hasznai, a tűz ellen való jó tulajdonsága, hozzá megkívántató eszközök, szerek, elkészíttetésének módja és a reá való szüksége... részenként megmagyaráztatik és lerajzolásokkal megvilágosíttatik». E munka mint Virág is írja, másodszor Pozsonyban, 1773-ban jelent meg.

687. A levél utolsó pontjában ezeket olvassuk: «El is felejték gratulálni, a' közelebbi Ujságban *Vice-Ispánnak* tettek». A Magyar Kurir 1804. évf. III. negyedének 6. számában (júl. 20.) a következő tudósítás foglaltatik: «A Bihar Vármegyei Nemesség eddig tett sok jótéteményei által szerzett érdemét nem szűnik meg még most is nevelni és gyarapítani; elég bizonysága ennek azon emberi jószívűségből származott ajándék, mellyet a Váradon lévő őrző katonaságnak hónaponként ajánlott a tisztelt Nemesség és az az atyai gondoskodás, mellyel a *Vármegye két Nagy Érdemű Vice-Ispánnyai*, Tek. *Beöthy László* és *Kazintzy Ferencz* Urak, a Vármegye több Nemes Rendjeivel együtt, a Báró Auffenberg Regementjéhez viseltettek ennek a Lógerba való elindulásakor, midőn t. i. az egész Katonaságnak és a Tiszteknek mindenféle segedelmet nyujtottak

és alájok ingyen forspontot rendeltek», stb. Talán fölösleges is megjegyezn..., hogy Kazinczynak a keresztneve van fölcserélve: nem Ferencz, hanem Dén...

691. 211. lap alúl 2. sor: «Tegnap veszem gratuláló levelét *Csanádi István* Úrnak Álmosdról». Csanádi István 1783-ban választatott Biharmegye főügyvédévé, de 1804-ben már nem volt hivatalban, legalább neve nem fordúl elő az ez évi schematismusban.

694. «Az Anyám azt mondá *Dobozi Mihály*nak, hogy ezt a' szerencsét, t. i. Sophiet, nem is álmodhatta». Dobozy Mihály született 1767-ben, ifjabb éveiben a m. kir. udvari kanczellaria hivatalnoka volt, később birtokán, Kis-Szántón lakott és Biharmegyének al-, aztán fő-szolgabírája volt; viselte az egyházkerület főgondnoki s a debreczeni kollegium fő-kurátori tisztségét is. Kazinczy is emlékezik a *M. P.* 194. lapján Dobozy Mihályról, a ki Bossányi Ferenczczel együtt a megyének kiváló embere volt, de ez talán az itt szóban levőnek apja, vagy más rokona lehetett. L. Nagy Iván, id. m. pótlék-kötet, 201. l. V. ö. a 695. sz. levéllel.

695. Két ismeretlen férfiú, *Szunyoghy Farkas* és *Tokody* nevét említi e levélben Kazinczy. Az első, híres biharmegyei család ivadéka, Nábrádon. Szatmármegyében volt birtokos. L. Nagy I. id. m. X. k. 898. l.

A második Tokody József vagy Imre lehetett s talán Nagy Iván téved, mikor azt írja, hogy az első 1807-ben, a második pedig 1806-ban kezdett, mint aljegyző, a megyénél szolgálni. Kazinczy 1810. decz. 6-án, Dessewffyhez írt levélében, említ egy *Tokody* nevű férfiút, a ki ekkor választatott meg főnotáriusnak, keresztnevét azonban elhallgatja.

697. A levél 4. sorában említett *Ibrányi Miklós* Szabolcsmegye főjegyzője volt ez időben. Kazinczy a 822. sz. levélben azt írja róla, hogy 1805-ben Szabolcsmegye követévé választatott. Meghalt 1807. febr. 9-én Kassán. L. Nagy I. id. m. V. k. 217. l. és a *M. P.* 382. lapját.

698. 219. lap alúl 7. sor: «Excellentiád *azon jutalom* által, mellyet ez *idén kitett,* igazi fényt vont újobban magára». Kulcsár Istvánnak és b. Prónay Lászlónak e szóban forgó jutalomtétele több levélben is említve van s különben is nyelvtörténeti szempontból annyira érdekes a kérdés, hogy nem tartom fölöslegesnek a Magyar Kurirnak e tárgyat illető híradását szóról-szóra közölni. A híradás czíme: «Jutalom Kérdés». Tartalma itt következik: «Mind a külföldiek, kik épen nem tudják, mind a Hazafiak, kik nem tanúlják, bal ítélettel vannak a Magyar nyelvnek kiműveltségéről. Ellenben azok, kik a nyelvvizsgálóknak és más régiebb íróknak könyveiket figyelmetesen olvassák, e mellett azt is megfontolják, hogy nemtsak a polgári életben, hanem az Országos hivatalokban is valamint ezelőtt volt, úgy most is elégséges kelete vagyon ezen nyelvnek, sokkal kedvezőbb ítéletet hoznak. E két ellenkező vélekedésnek megegyeztetésére és azon dicsőségnek elnyerésére, hogy a Magyar Nemzet nyelvére nézve is a tsinosb Európai nemzetek közzé tartozik, kész ugyan önként törekedni minden Hazafi Tudós: de még is hasznosnak vélte egy *Tudományok Barátja* (t. i. Kulcsár István), hogy őket jutalom által is felserkentse és olly értekezésnek kidolgozására kérje, melly-

ben különbféle okokból megfejtessenek és minden oldalról megvilágosíttassanak e következendő kérdések:

Mennyire ment már a Magyar Nyelvnek kimíveltetése? Mitsoda eszközlések 's módok által kellene azt nagyobbra vinni? Miképp lehetne ezen eszközöket foganatosokká tenni?

Ezen kérdésekre lehet magyar, deák vagy német nyelven felelni. A legjobban megfelelő munkának jutalmáúl tizenkét arany (12) vagyon rendelve: mindazáltal ha több érdemes írók kitetsző tökélletességgel fáradoznának, az elsőhez igen közelítő munkának is hat arany (6) jutalma lenne.

A feleleteket e folyó esztendőben Sz. András havának végével Pestre kell küldeni az alább megnevezett Gróf Szécsényi Könyvesháza Előljárójához. Ugyan ennél találja meg a jutalom pénzt is, a kinek fog ítéltetni a jövő 1805. esztendőnek bőjt más havának első napján. A munkák értelmes Hazafiaknak vizsgálásaikra fognak bizattatni, és az ítélet a M. Kurir által is ki fog hirdettetni.

Hogy az itélet minden személy válogatás nélkűl megeshessék, kérettetnek a felelő Tudósok, hogy kézírásaikra valami fontos mondást tegyenek s ugyan azt írják egy bepetsételt levélre is, mellyben nevek, lakások, hívataljok s. a. t. legyen feljegyezve. A kik jutalmat nem nyernének, kézírásaikat bepetsételve maradott leveleikkel egygyütt viszszavehetik.

NB. Hogy senki gyanúba ne vehesse ezen kérdések tételét, bizonyossá teszem az egész Hazát, hogy a pénz valósággal nálam le is vagyon téve. Pest, 15. febr. 1804. Miller Jakab Ferdinánd, az Ország Bibliothecájának gondviselője». (II. negyed, ápr. 17-ki, 31. sz.)

Kulcsár István felajánlott adományát nem sokára b. Prónay László újabbal növelte, s az erről szóló hír ugyancsak a Magyar Kurir (II. negyed, június 8-ki) 46. számában jelent meg. A híradó ismétli röviden a névtelen hazafi felajánlott jutalmáról fönt idézett közlést s aztán így folytatja: «Tudós hazánkfiainak ezen kérdéseknek meg fejtésekre leendő hathatósabb fel buzdítások végett nagy mélt. Tóth-Prónai Prónay L. Cs. Kir. belső Status Tanátsos Ur és Tek. Csanád Vármegye Fő Ispánnya Eő Exc., a Pesti nemzeti Bibliotéka Directorához, Miller Ferdinánd Jakab Urhoz, minap küldött levelében azon fellyebb fel jegyzett jutalom pénzekhez 150 forintokat igérni méltóztatott, mellyekből annak, a ki leg jobban felel, 100, annak pedig, a ki ehez leg közelebb fog lenni, 50 forintok jutalmúl fognak adatni. A meg határozott idő a jövő 1805. eszt. Febr. 1-ső napjáig hosszabbítatott meg. Vajha többen is találkoznának nemes és tehetősebb hazánkfiai közt ollyanok, a kik ezen tudós és tudományokat előmenetelesíteni kivánó Méltóságnak nagy lelkűségét követnék». V. ö. a 702., 714., stb. sz. levelekkel.

700. A levél borítékán a következő czímzés olvasható: «de Cassovie. à Monsieur Monsieur Gabriel de Nagy, Assesseur du Comté de Bihar. à Debrezin». Zárlatán ép piros pecsét s fölötte Nagy Gábornak e megjegyzése: «Vettem Nov. 12-kén, 1804. Válasz nem szükséges. Csokonay Úrral közlöttem Nov. 12-kén».

701. 224. lap kikezdés: «Eperjest és a' szolgálatot végképen ott hagytam»... Ráday Pál gr. az eperjesi kerületi tábla ülnöke volt.

702. A 228. lapon három művéről tesz említést Kis János: a Mythologiáról, Gvadányi historiájának folytatásáról s a Gyermekek Bibliothekájáról. Az elsőnek

teljes czíme: «Görög és római mythologia, vagy is a régi görögök és rómaiak költött isteneiknek és félisteneiknek mesés története. Negyvennégy rézre metszett képekkel». Pozsony, 1805. A második, nem tudom, megjelent-e csakugyan. Talán a «Kellemetes időtöltésre való elmés nyájasságok, ugymint egynehány régi Mátyás királyról, válogatott anecdoták és különféle kérdések és feleletek» czímű munkáját érti, a mely Sopronban, 1806-ban jelent meg. A harmadik műve ily czímet visel: «Gyermekek és ifjak bibliothekája, az az elmét gyönyörködtető és nemes szívet formáló apró történetek, beszélgetések, utazások és versek. A mind két nemen levő ifjúság számára egynehány nevezetes német irók munkáiból. Két kötet. Pesten, 1805».

703. A Kazinczy esküvőjén levők közűl *Nedeczky*, *Mocsáry* és *Geiszler* neve ismeretlen. A Nedeczky családból, mely rokonságban volt a Török családdal, ez idétt három férfiút gyaníthatunk, a kikre Kazinczy czélozhat: Jánost, a ki a holicsi uradalom fiscalisa volt, Benedeket és Józsefet, a kik különböző megyei tisztségeket viseltek; de hogy melyik volt ezek közűl Kazinczy vőfélye, el nem dönthetjük, mivel a keresztnevet Kazinczy elhallgatja. — A Mocsáry néven minden válószinűség szerint *Mocsáry Antalt* érti, a ki 1757. szept. 17-én szűletett. Tanulmányai végeztével a megyénél kezdett szolgálni, 1790-ben főszolgabiróvá választatott. Meghalt 1836 körűl. A Csokonai síremlékére gyűjtendő pénz beszedői közt őt is említi Kazinczy. Egyébiránt Mocsáry neve az irodalomban sem ismeretlen. Több apró prózai és verses művén kivűl ismerjük egy nagyobb munkáját, mely 1826-ban jelent meg Pesten ily czímmel: «Nemes Nógrád vármegyének historiai, geographiai és statistikai esmertetése. Rézre metszett rajzolatokkal négy kötetben». — *Geiszler Józsefről* szól Kazinczy a 811. sz. levelében. *Geiszler Mihályról* az 1809-ben írt leveleiben tesz említést, mint a ki az insurrectióban kapitánynyá vala választandó. Ugyanaz-e e férfiú a jelen levélben említettel, nem tudom.

Császár József debreczeni tanár volt s úgy látszik, leginkább nyelvészettel foglalkozott. Előbb szerkesztette a Magyar Hírmondót 1802. jan. 1—1803. máj 27-ig. L. Szinnyei J. id. m. II. k. 194. h.

704. A munka, melyet Döbrentei ez alkalommal Kazinczynak küld, így czímen jelent meg: «A soproni Magyar Társaság Próba Munkáinak első zsengéje Első darab. Költemények. A társaság költségén, 1804.» L. Kovács S. id. m. 35. l. V. ö. a 221. és 226. lapokkal.

705. A mire e levélben Kazinczy Schediust kéri: ez utóbbi csakugyan teljesíti a kérelmet. Kazinczy András rövid nekrologja megjelent a Zeitschrift v u. für Ungern cz. folyóirat 1804. évf. VI. füz. 334. lapján. Érdekes megjegyeznünk hogy e nekrolog három utolsó sora szóról-szóra megegyez az itteni közlemény 232. lapjának négy felső sorával.

Kazinczy András fiáról, Istvánról, már a *II. k.* 399. sz. levelében is volt említés, de az ehhez csatolt jegyzetben róla csak annyit mondhattunk, a mennyit Kazinczy a *M. P.* 384. lapján megjegyez. E kevés adatot most Nagy József ungvári predikátornak a Kazinczy István temetésekor mondott halotti beszédéből kissé kibővíthetjük. Kazinczy István született 1774. márcz. 19-kén. (Lisztay Sámuelnek ugyanekkor mondott beszédében: márcz. 23-kán.) Iskoláit elvégezvén apja a gazdasághoz fogta, mert köz-hivatalban szolgálni nem volt kedve. Els

neje b. Hellenbach Eszter, második Pankotai Jósa Mária, harmadik pedig Boronkay Rozália volt. Kazinczy István több vármegyének táblabírája s a «felső Zempléni Unggal egyesült egyházi vidék nagy buzgóságú és kegyességű coadjutor curatora» volt. Tíz gyermeke maradt: András, Mária, Ottilia, Gábor (a későbbi író és híres szónok), Rozália, Zsófia, Klára, István, János és Piroska. Meghalt Beretőn, 1827. decz. 17-kén. L. «Az igaz hazafi rövid halotti beszédben» cz. mű 37—41. l.

Itt emlékezik Kazinczy *Koros*ról, a kinek nevével már a Ráday Gedeon leveleiben is találkoztunk, de a jegyzetekben róla semmi felvilágosítást nem adhattam. Kazinczy apró jegyzeteiből s önéletrajzi töredékéből, a melyekhez nem régiben jutottam, szerezhettem némi tájékozást Koros Imre felől, a ki nem volt más, mint Kazinczy Lajosnak és Istvánnak a nevelője Pesten. Kazinczy jegyzetei közt így találjuk ezt leírva: «Nevelte Pesten a gyermeket (t. i. K. Lajost, Péternek, a Ferencz atyja testvérének fiát) együtt Istvánnal, az András fiával (Gábor, a későbbi hírneves szónok és író apjával) Pater Koros Imre Piarista, s ez a derék pap megmutatá, hogy nem vala érdemetlen a két protestans atya bizodalmára». Igy érthető aztán, hogy Koros Imre oly buzgón játsza a közbenjáró szerepét a mester és ifjú tanítványa — Ráday Gedeon és Kazinczy — között. L. az Egyet. Phil. Közlöny, 1891. évf. 979. l.

707. 236. lap fölűl 2. sor: Fő Notarius *Horváth*. Az ez évi schematismusban Horváth főjegyző neve nem található, de a következő éviben előfordúl egy Horváth László helyettes alispán neve s épen Zemplénmegyében. Valószínű tehát, hogy ez az a főjegyző, a kire Kazinczy hívatkozik.

236. lap alúl 2. sor: Kamarás *Jékelfalusi József*. Jekelfalussy J. cs. és kir. tanácsos és kamarás. Szirmay szerint a tudományt szerető s áldozatra kész férfiú, a ki a franczia háborúk alatt mintegy húszezer forintot adott az államnak segedelműl; 1808-ban szintén húszezret adott a Ludoviceum alapjára, 1827-ben pedig 8333 frtot a M. N. Múzeuméra. 1817-ben vette nőűl gr. Csáky Annát. V. ö. a 730. sz. levél jegyzetével.

709. 240. lap alúl 4. sor: «A' *Wagner* által festett képet» . . . Wagner bécsi pastellfestő az erdélyi főurak közűl ez idétt többet lefestett, «híven, de sietve s nem nemesített ízlésben». *E. L.* 178. l.

Pataky Sámuel. «Kolozsvárott ápr. 2. napján (?) meghalt mélt. P. S. úr, kir. Tanátsos és Protomedicus s az Erd. Kir. Kormányszéknél Referens, életének 59. esztendejében. Ő benne jeles eleven elme, széles tudomány és Hivatalbeli szorgalmatos munkásság egyesűlve társaságbeli kellemetességgel: azért minden Rendeknek bizodalmát és szeretetét megnyerte, s annyival közönségesb az ő halálán való sajnálkodás. Vele kihalt a Pataki nevű tudós és szerentsés Orvosoknak sora, kik Erdélyben egy századnál tovább egymást követték». Tud. Gyüjt. 1824. V. 118. l. A Tud. Gyüjtemény tudósítója tévedt a Pataky halála napjának leírásában: nem ápr. 2-án, hanem május 7-én halt meg, mint a Csiszár Sámuel- és Hegedűs Sámuelnek fölötte mondott halotti beszédei mutatják. Született 1765. febr. 16-án. Neje Mauchs Zsófia volt. «Descriptio physica, chemica aquarum mineralium Magni Principatus Transsilvaniae» czímű munkája Pesten, 1820-ban jelent meg.

710. A 242. lapon előforduló *Szatthmáry György*-re nézve l. az *I. k.* 540. lapján levő 3. jegyzetet. — *Melczer László* kir. tanácsos, aranysarkantyús vitéz s a kir. kúriának protonotariusa és septemvir. Eleinte mint Borsodvármegye al-, később mint főjegyzője szolgált. Meghalt 1823. ápr. 20-án. Őt is azok közé sorozza Kazinczy, a kik a mult század végén valódi díszei voltak a tiszai megyéknek. L. a *P. E* 65. és a *M. P.* 390. lapját.

243. lap fölül 6 sor: *Vexatio dat intellectum*. E hírhedt röpirat 1764-ben készűlt a nemesség érdekében, de húsz évig csak kéziratban olvasták. 1785-ben adta ki Wucherer. L. Ballagi G. id. műve 81. s köv. lapjait.

E levél, mint szövegéből látható, nincs befejezve. Nem lehetetlen, hogy a 714. számú levél ennek csak folytatása. Volt-e erről Toldynak és Bajzának tudomása: nem tartom valószinűnek. Úgy látszik, csak a folytatást. a 714. sz. levelet kapták meg Kis Lajostól, a melyet azután némi kihagyásokkal közöltek is.

713. A Magyar Kurir 1805. évfolyama jan. 25-ki számában teszi közzé Kozma Gergely abbeli szándékát, hogy *Reimar* H. Sámuel hamburgi tanárnak a vallásról írott és kiadott könyvét, melyet «a világosodottabb nemzetek már a mult század közép tájitól fogva tulajdon nyelveiken olvasván, égig magasztalnak», magyarra fordítja. Ugyanis «tapasztalván, hogy ez a munka az érő félben lévő elméket sokféle jelesebb tudománybeli esméretekkel s igazságokkal édesdeden gazdagíthatja, megéréseket siettetheti . . . néhány időktől fogva hivatalbeli kötelességemtől maradott üres óráimat magyarrá lett fordítására teljes gyönyörűséggel szenteltem». Hogy miért közli előre Kozma szándékát, híradása végén így fejezi ki: «a fordításbéli kedvetlen öszvetalálkozásnak elkerűlése végett». Reimarus (szül. 1694. Hamburgban, 1728 óta az akadémiai gymnasiumban a görög s keleti nyelveknek és a mathematikának tanára, megh. 1768.) «a vallásról írott könyve «Die vornehmsten Wahrheiten der natürlichen Religion in zehn Abhandlungen auf eine begreifliche Art erkläret und gerettet. Hamburg, 1755» és sokszor 1781-ig. Kozma valószinűen ezt a munkát akarta lefordítani. A híres »wolfenbütteli töredékek»-et, melyeket Lessing kiadott, szintén ez a Reimarus írta 1744 és 1767 közt. Fia, Reimarus János Albert Henrik (1729—1814. gyakorló orvos és gymnasiumi tanár Hamburgban) szintén írt két vallásbölcseleti művet: «Von dem Dasein Gottes und von der menschlichen Seele als eine Vorerinnerung zu den alten Auflagen von H. S. Reimarus Wahrheiten der natürlichen Religion», Hamburg 1781 és «Über die Gründe der menschlichen Erkenntniss und der natürlichen Religion». U. o. 1787.

A *Zrinyi Miklós* néven említett regényt 1804-ben adta ki Pesten Trattner Mátyás a következő czímmel: «Zrini Miklós horváthországi bán szerinvári baráttyainak és Illyefalvi Judit kisasszonynak történetei. Fordíttatott németből B. A. által». L. a 727. számú levelet, a melyben Kazinczy az említett regény fordítójának *Barkasi Mihályt* mondja. Valószinű, hogy Kazinczy téved s a regény czímlapján levő *B. A. Barkassy Ádám*ot jelenti, a ki a 119. sz. levél czímzése szerint csakugyan a jászberényi helv. hitv. egyház lelkésze volt. V. ö. az *I. k* 119. sz. jegyzetével. Kazinczynak e levele vezette tévútra id. Szinnyei Józsefet, a ki a regény fordítójának szintén Barkasi Mihályt mondja. L. id. műve 587. hasábját.

A később említett *Gedő József*ről Kazinczy az *E. L.* 91. lapján úgy nyi-

latkozik, mint «nyelvünk emelkedésének egyik buzgó s értelmes barát»-járól, a ki Alsó-szent-Mihályfalván lakott. 1816. okt. 31-én írt levelében unitarius földesúrnak mondja őt Kazinczy, a ki «nemcsak azt tudja, mi jó, hanem azt is, mi lehet jó».

Arankának a levélhez mellékelt, de kiadásunkban hiányzó verse *1803-beli Ferencz napja* czímmel 1803-ban készült Kazinczy nevenapjára. Aranka versei közt is ki van adva ily czímmel: «Egy Jó Ifjú Ferencz' Napjára». L. Aranka Gy. Elme játékjai. N. Várad, 1806. Ez az oka, hogy a kiadásban mellőztük. V. ö. a 727. sz. levél jegyzetével.

714. Az egész levelet v. ö. a 710-kel s az erre tett jegyzet utolsó pontjával.

257. lap fölűl 5. sor: «Meg kellene dicsérni a' sopronyi *Siest* és a' Váczi *Máramarosit*, hogy gondosan nyomtatnak». Az első *Siess János József*, a kinek nyomdaczége Conrád Andrásnak egy német munkáján látható először 1772-ben, ha Horvát István nem téved.

A második *Marmarosi Gottlieb Antal* váczi nyomdász, a ki az 1793. év közepén vette át Ambró Ferencz örököseitől a már akkor jó hírű nyomdát. «Hogy ő alatta — írja Vácz városának monographusa, Karcsú — igen keresett, tehát virágzó volt a váczi nyomda, mutatják és hirdetik az ő sajtója alól kikerűlt számos művek. Buzgó tevékenységének mindjárt az első évben igen fényes bizonyítékát adta, melylyel magát az első rangú nyomdászok sorába küzdötte fel». A városi tanács véleménye Gottliebről teljesen öszhangzik a Kazinczyéval. A megye alispánja ugyanis 1802-ben informatiót kivánt magának Gottliebről szerezni, s a város tanácsa a következő tudósítást küldé ez ügyben: «Hogy ugyanezen Gottlieb Antal polgártársunk és külső tanácsbeli azon kilencz év alatt, mióta itt lakik, a közöttünk történt többszöri érintkezés szükségességénél fogva előttünk igen ismeretes, a társalgásban komoly és békés, a becsűletes ember teendőit úgy szokta végezni mindig, hogy mi sem hiányzik abból, a mi egy példás és jó keresztény emberben megkivántatik. Mesterségét pedig fáradhatatlan serénységgel és iparkodással gyakorolja és azon fölűl végre a magyar, német, tót, oláh és latin nyelveket is birja». Az 1823. ápr. 8-ki tanácsülésről fölvett városi jegyzőkönyv már mint holtat említi Gottliebet. L. Karcsú Arzén: «Vácz város története« cz. műve IX. köt. 203 –214. l.

258. lap utolsó pont: «Wielandnak van egy munkája, hogy a' nyelv' culturája nem a' szép circulusok tónusa által, hanem a' jó írók' munkáji által gyarapodik». Valószinűen czélzás Wielandnak «Briefe an einen jungen Dichter» cz. művére, mely először a «Teutscher Merkur» 1782. és 1784. évi folyamaiban jelent meg. Wieland munkáinak legteljesebb (berlini, Hempel-féle) kiadásában a XXXVIII. kötetben. E fent idézett gondolatot különben Wieland sok értekezésében és birálatában kifejezte.

717. 260. lap alúl 15. sor: «Csokonainak halála eránt eggy kis tudósítást küldöttem az Ujságírónak». Csokonai 1805. jan. 28-kán halt meg; az erről szóló tudósítás pedig megjelent a Magyar Kurir febr. 19-ki (15.) számában. L. a *M. P.* 213. lapján.

Az itt említett *Dombi Márton* Csokonai műveinek kiadója s első életrajzírója. Mint pesti táblai ügyvéd működött s meghalt 1864. május 11-én 88 éves korában. V. ö. Szinnyei József id. m. II. k. 996. hasábjával.

718. Az e levélre adott választ l. a 853. sz. alatt. V. ö. a 853. sz. lev. jegyzetével.

722. 268. lap fölül 4. sor: «Egy itt N. Dömölkön lakó nemes szívű földes Asszony, Consil. és Vice Ispán Marits Ur' leánya, különösen megkért, hogy nevében tiszteljelek». Szolgaegyházi *Marich Tamás* fejérmegyei viceispán, cs. és kir kamarás, aranysarkantyús vitéz, született 1746-ban; mint első alispán negyven esztendeig szolgálta a megyét. Meghalt 1831. okt. 14-kén. Ha a Marichról a M. Kurir 1831. II. 40. számában megjelent nekrológnak hitelt adhatunk, Marichnak csak két mostoha leánya volt: egyik Trstyánszky Jánosné Nedeczky Katalin, a másik Nedeczky Ferenczné Nedeczky Erzsébet.

727. «Az én *házi állapotom megváltozásáról* a' minapi levele a' Magyar Kurirnak már elterjesztette a hírt.» A M. Kurirnak febr. 12-ki (13.) számában jelent meg a Kazinczy András nekrológja s utána zárjelben a következők olvashatók: «Eltemettetése napja, nov. 11-ke, familiajának egy más története miatt is emlékezete napjává lett; ezen volt tudniillik öszvekelése M. Kazinczy Ferencz Urnak Nagy-Kázmért Mélt. gr. Szendrei Török Lajos Urnak Sophia Antonia leányával.» V. ö. a 729., 730. és 753. sz. levelek ide vonatkozó részeivel.

Aranka Urnak *megküldött verse*. V. ö. a 713. sz. levéllel s az ehhez tartozó jegyzettel. Érdekesnek tartom ideiktatni Aranka föntebb idézett versének ama sorait, a melyekről Kazinczy úgy nyilatkozik, hogy azokban «az Irók' nevei jók és rosszak egyvelgestt, még pedig úgy, mintha a' szerencse fazekában volnának eggyüvé rázva». A mint Aranka elmondja, hogy fölkelnek Batthyány, Bruckenthal, Teleki, Széchenyi, stb. «a nagy lelkű, magyar szívű más igaz Hérosok s példáúl elől mennek», így folytatja:

Vélek emez Ditséretet
És Borostyánt nyert Elmék:
Bárótzi, Virág, Budai,
Révai, Görög, Batsányi,
Dugonits, Molnár, Szalkai,
Szabó, Sándor, Nagy, Kazinczy,
Szép, Sípos, Döme, Nagyváti,
Czinke, Seelman, Kis, Gyöngyösi,
Sárvári, Kováts, Bozóki,
Takáts, Decsy, Kis-Faludi,
Márton, Eder, Csokonai,
Diószegi, Mátyási,
Viski, Benkő, Pápai,
Landerer, Kiss, Hochmeister,
'S a' több tudós munkás Sereg
Nagy sürűen, mint a' felleg
Eme mai kortsosodott
Névvel Magyar Lelkek ellen,
És előre már ő bennek
Fájuló ártatlan Nyom ellen
Nemesűl Viaskodnak.

Aranka művei kiadásában — valószinüleg épen Kazinczynak e levelétől ösztönöztetve — így változtatta meg az idézett sorokat:

Velek emez dicséretet
És borostyánt nyert elmék:
Báróczi, Virág, Kazinczy,
Révai, Görög, Batsányi
'S a több munkás munkás tudós sereg, stb.

728. *Cserey Farkas,* a kinek nevével a 609. sz. levelben találkozunk először, korának egyik legbuzgóbb ügyekezetű, legművelltebb s legtüzesebb magyar embere volt. Sógorának, az idősb Wesselényi Miklósnak nagy bámulója s a főispánnal való összeütközéseiben bátor védője levén: Kazinczynak is megnyerte tiszteletét, a ki nagyon valószinűleg anyagi támogatást is várt a gyermektelen s igen gazdag férfiútól. Született Bécsben, 1773. okt. 28-kán; tanult a váczi Theresianum»-ban, aztán Nagy-Károlyban; megnősült 1798-ban. Neje gr. Haller Gábor főispán leánya volt. 1805-től kezdve Kazinczynak egyik legbizalmasabb barátja, a kihez Kazinczy különösen nagy gonddal írta leveleit, a melyekből azonban csak az 1810-ig írottakat sikerült megtalálnunk s reményünk sem lehet, hogy a többi valaha előkerűljön. Szabó Károly beszélte e sorok írójának, hogy Kazinczy további leveleinek töredékei közűl néhányat Krasznán sikerült ugyan megmentenie, de Cserevnek többi irodalomtörténeti értékű adatai egész halomszámra hevertek összerothadva a földön egy nagy szobában. Az időre már ő sem emlékezett, de hogy Kazinczynak későbbi levelei itt vesztek, azt biztosan állította. Szerencsére a Cserey levelei fenmaradtak s maig is megvannak. L. Szinnyei J. id. m. II. k. 288. 289. h. E levelek közlésére nézve szükségesnek tartom megjegyezni, hogy azokat a szó elfogadott értelmében hűen közölni, teljességgel lehetetlen. Sokszor egy mondat minden szava után vízszintes vonalat tesz, az interpunctiók nagy részét elhagyja, vagy épen megfordítva rakja fel, stb. A mennyire lehet, hűen adom a szöveget, de a levélírónak minden különczségét utánozni, úgy hiszem, a hűség követelményeinek túlhajtása lett volna.

730. 281. lap fölűl 17. sor: «A' Jékelfalusi felől tett hírt.. te is szépnek találtad». Kazinczy ugyancsak a Magyar Kurir 1805. évfolyama 13. számában közölte azt a hírt, hogy Jekelfalussy József az árvák fölsegítésére «2000 forintból álló áldozatot tett;» valamint, hogy Jekelfalussy a Szirmay munkája (Zemplén vármegye topographiája és históriája) kiadására 500 forintot ajándékozott.

A másik közlemény, a melyről Kazinczy e levélben említést tesz, a következő számban jelent meg s arról szól, hogy Teleki Sámuel erdélyi kanczellár Strassburgban megtalálta Tacitusnak egy pergamenre írt példányát, a mely Mátyás király könyvtárából való. «Ugyan ottan találta — folytatja Kazinczy — a nevezett Mátyás királynak originalis képét is olajfestékkel és azt is kopiáztatta. Meghozatta Párisból a híres Piranesi calchographusnak minden munkáit is, hogy légyenek meg valahol a hazában. Ezek 2000 frtnál többe állanak».

281. lap fölűl 20. sor: «Sárosinénak egy levelet írtam a *Pisch* dolgában». Ki ez a kérdéses férfiú: nem tudom. Kazinczy leveléből katonának látszik. Pisch Ferencz sótisztről s Pisch Mihály kohászati előadóról (ustrinae superioris magister) van tudomásunk ez időből, de hogy ezek közűl valamelyikkel, vagy egészen ismeretlen férfiúval volt-e dolga Kazinczynak, el nem dönthetem.

733. 287. lap alúl 17. sor: «Gondolnám, te sem vagy idegen attól, a' mit Dr. ***Meczner Pál*** cselekedett Januárban az Anyámmal». Meczner orvosról, a ki — úgy látszik — az özvegy Kazinczynénak ez időben háziorvosa volt, több levelében emlékezik Kazinczy. Igy 1806. decz. 28-án kelt levelében írja, hogy Porkoláb sárospataki tanárhoz is Meczner jár, a ki Kazinczynét gyógyítja «nem minden siker nélkűl, de kevéssé látszható előmenettel».

288. lap fölül 7. sor: «Vagy azt a' modestiát grimasszoljam talán, hogy azt a' *Halmiak* jobban fogják tudni, mint én?» Egy *Halmy László* nevű egyénről van tudomásunk, a ki «Mélt. septemvir és consil. Vajai Vay József úr halálára» czímmel verseket írt s adott ki 1822-ben, Pesten; de hogy erre czéloz-e Kazinczy, nem bizonyos.

289. lap kikezdés: «Tom Jones nevű Anglus Roman». Fielding híres regénye ily czímmel jelent meg 1749-ben: «Tom Jones, or the history of a foundling». E regény német fordításban 1786—88 jelent meg és rendkivűl népszerűvé lett úgy Németországban, mint nálunk.

740. ***Ragályi Tamás*** testvére a Kazinczy József nejének, R. Máriának. Született 1785. decz. 19-én. 1805-ben Pestre költözött s itt adta ki a ma már névről is alig ismert s fölötte ritka folyóiratát ily czímmel: «Segítő. Hónapos Irás a Szépnek előmozdítására. Kiadja Kiscsoltói Ragályi Tamás Budán, Landererné betűivel.» 1806. Minden valószinűség szerint csak egyetlen füzet látott belőle napvilágot. Előfizetése egész évre három frt. lett volna. A dolgozótársak közt találjuk magát a szerkesztő-kiadót, továbbá Palóczy Lászlót, Döbrenteit, Bölöni Lászlót. — Ragályi mint megyei tisztviselő Borsodmegyében kezdte pályáját s ugyane megyének volt követe az 1825—7-ki országgyűlésen, meg az 1830-kin is, a hol mint jeles szónok nagy hírre jutott. Az 1830-ki országgyűlés után a kir. tábla ülnöke, később alnádor, 1841-ben septemvir lőn. A m. tud. Akadémia 1835-ben választotta tiszteleti tagjává. Meghalt 1849-ben

Levelében a «József Bátyám Uram»-on mindig sógorát, Kazinczy Józsefet, a Ferencz testvéröcscsét érti.

741. 301. lap alúl 16. sor: «Vettem más levelet is *eggy Magyar Országon lakó Urtól;* és most *Váradon eggy ott lakó barátom* szóval köszönte meg, hogy a' Cs. (Csokonai) verseinek kiadására . . . just szerzettem«. Az elsőn Puky Istvánt érti Kazinczy, a kire az *I. k.* 545. lapján a 27. sz. jegyzetben hivatkoztunk. A másodikon pedig Illei Takács Károlyt.

742. ***Kenderessi Mihály*** a jelen századbeli erdélyi irodalmi mozgalom egyik főpártfogója, nagy műveltségű főur s lelkes magyar hazafi, született 1758. nov. 19-én Felső-szállás-Patakon, a honnan családja nemesi előnevét írta. Iskoláit elvégezvén, 1778-ban előbb Szebenben kezdte hivatalos pályáját, innen Maros-Vásárhelyre ment protonotariusnak, 1781-ben mint udvari fogalmazó kezdett szolgálni. 1786-ban megfordult Magyarország több nevezetes városában és Bécsben. 1787-ben rendes jegyző lett s két év mulva megnősült. 1791-ben Hunyadmegye követévé választotta egy nevezetes utasítással, a melyet maga Kenderessi készített. A következő évben főbiróvá tétetvén, így küldetett az országgyűlésre. 1793-ban kormányszéki titkárrá lőn. Már ekkor érintkezésben volt az akkori magyar írókkal, a kik szívesen ellátogattak hozzá tanácsért s pártfogásért Ő maga különösen történelmi, földrajzi s utazási munkákat tanulmányozott, de e mellett nagy jogász és statistikus hírében is állt. 1802-ben meghalt első neje s öt év mulva vette nőűl Sepsi Szotyori Máriát. 1809-ben főkormányszéki tanácsossá neveztetett ki, de már előbb candidáltatott Hunyadmegye főispánjának. Nemcsak a tudósoknak és íróknak volt bőkezű pártfogója, de a szegényeknek.

is valódi gyámola volt. Erős nemzeti érzés buzgott benne. Wesselényi Miklós báró mellett ő fáradozott legtöbbet a kolozsvári játékszín megalapításán s mint az erdélyi játékszín országos biztosa szorgalmasan látogatta a színi előadásokat. Barátságban volt Virággal és Kazinczyval; Vályi Nagy Ferenczet, a Homér fordítóját anyagilag is segítette, valamint Döbrenteit, mint az Erd. Muzeum szerkesztőjét, Elekest, Buczyt és Deákyt, az Anacharsis fordítóját. Meghalt 1824. ápr. 6-kán. L. Sas. 1831. I. 133—147. l. Több apró művei mellett legfontosabb «A tudomány és virágzó nemzeti nyelv hazánk boldogságának talpkövei» cz. munkája, mely Kolozsvárt, 1805-ben jelent meg.

744. Kazinczy e levelének 311. lapján ***Baranyi József***ről, ***Dobozy Lajos***ról és ***Margitai***ról tesz említést. Az elsőre nézve l. a 679. sz. levél jegyzetét. Dobozy Lajos született 1769-ben; a bécsi katonai intézetben tanúlt s előbb huszárkapitány volt s mint ilyen több háborúban részt vett; később a biharvármegyei fölkelő seregnek lett őrnagya, majd alezredese. Neje Rhédey Polixena volt. L. Nagy I. id. m. III. k. 322. l. Élt még ez időben egy más hasonnevű férfiú is, a ki az 1809-ki fölkelésnél mint hadnagy, később pedig mint megyei tisztviselő és egyházi ülnök működött. (L. Nagy I. id. m. Pétlék-k. 201. l.) Azonban valószinű, hogy Kazinczy az előbbire czéloz. — A harmadikról, bár Kazinczynak még egy másik levelében is előfordúl, semmi adatom nincs. Élt ugyan egy Margitai nyomdász-család Debreczenben, de hogy ebből származott-e a kérdéses férfiú: nem tudom.

312. lap 1. sor: «A legközelebbi újságlevélben eggy tiszteletet érdemlő Ifjú lépe fel»... A M. Kurir márcz. 19-ki (23.) számában Cserey Farkas b. Hüpschről, az európai «főbb tudós társaságok érdemes tagjáról» emlékezik, a ki az epilepsia gyógyításával szerzett magának hírnevet s a ki ez időben halt meg. Erre a rövid nekrológra czéloz Kazinczy.

745. ***Zigán János***ról és ***Szűts István***ról tesz említést Kis János e levelében. Az első született Ajkán, Veszprémmegyében, 1772. márcz. 19-kén. Iskoláit Sopronban végezte 1784-től 1792-ig. Eleinte Veszprémben volt predikátor 1797. végeig; a következő évben Hőgyészre, Vasmegyébe költözött szintén predikátornak s itt maradt haláláig, 1809-kig. Kis János téved, midőn azt írja Emlékezéseiben, hogy 1800-ban halt volna meg Zigán. «Jeles tudománya — írja róla Kis J. — tanítási ügyessége, példás élete s társalkodási nagyon szeretetre méltó tulajdonai életét becsessé s halálát fájdalmassá tették mindeneknek, kik őtet közelebbről esmerték.» Műveit l. Petrik bibl. m. III. k. 882—883. l. V. ö. Kis J. Eml. 391—393. l.

Szűcs István, a kiről már a ***II. k.*** 572. lapján is volt említés, szintén Ajkán született 1768 körűl. 1781-től fogva néhány évig Sopronban tanúlt, míg Győrbe nem hívatott iskolaigazgatónak. Innen másfél év mulva Pozsonyba ment tanulmányait folytatni, melyet elvégezvén, ihárosberényi predikátorrá lőn. Innen előbb Csengére, majd Téthre ment, hol a moson-győri egyházmegye alesperessé választotta. Meghalt 1839-ben. «Valamint — írja Kis J. Eml. 393. lapján — egész iskoláztatása alatt példás szorgalmat s erkölcsi magaviselést mutatott, úgy hivataloskodásában is mindenütt nagy buzgósággal s hűséggel járt el s közkedvességet nyert.» Műveit l. Kis J. id. m. 393, 394. l.

746. 316. lap alúl 8. sor: «Én *néhai Atyám*nak Kéz írásba maradt Munkáit szándékozom kinyomtattatni». Idősb Cserey Farkasról fia egy későbbi, 1807 máj. 22-kén kelt levelében rövid élet- és jellemrajzot ír, a melyet — mivel egyben-másban kiegészíti a Szinnyei J. id. m. II. k. 287. hasábján előfordúló adatokat, bár azok is nagyrészt e levélből vannak véve - érdekesnek tartok ideiktatni. «Az atyám — írja az ifjú Cserey F. — életének 64. esztendejében, 1782-ben, decz. 8-kán reggel halálozott meg Bécsben. Negyven esztendőkig egy folyamatban szolgált. 1779-ben maga kérésére egész fizetéssel nyugodalomra bocsáttatott, de nem sokáig nyughatott, mert a nagy Terézia halálával Józsefre szállván a kormány, felhívta Bécsbe, és új, még pedig nagyon fényes méltóságba akarta helyheztetni, noha az atyám annak elfogadásában ellenkezett. De azon embert-megismerni tudó fejedelem személyének igen nagy becsületet adó kifejezésekkel tette eleibe, hogy az ő és a haza java kívánja, hogy még szolgáljon. És a midőn már ott volna, hogy a Terézia öreg hív szolgáját a fia érdeme szerint emelné, kiszólítá a halál. Igen szorgalmatos és fáradhatatlan munkásságú volt, mégis mindig nagyon jó kedvű és a társaságban igen nyájas. Hívatalát nagy szorgalommal folytatta és megtántoríthatatlan volt hazájához való szeretete, melytől buzdíttatván, fejedelmének is gyakran megmondotta az igazat és elrontotta tekintete által a hazaárulóknak és a gyáva tanácsadóknak a haza ellen intézett alacsony incselkedéseit. A nemzet előtt igen nagy tekintetben volt, és maig is Erdélyben nagy tisztelettel emlékeznek róla. A királyné vele való nagy megelégedésit bizonyítják Teréziának itt meglévő Handbilletjei és cabinet-secretarius b. Püchlerrel folytatott igen fontos levelezései, melybül sokat lehet tanulni; megbizonyítja azon nagy kegyelem, mely szerint a tasnádi és krasznai dominiumokat és Erdélyben még egy más jószágot örökösen, Zilah városát pedig mint coronae bonumot csak 99 esztendőkre cum mixta donatione adta: de a cameralis aestimatio szerint való ároknak felét, a midőn ezen nagy kegyelemnek megköszönésére audientiára menne, elengedte a királyné. Terézia soha semmi erdélyi dologhoz nem szólott, még arról előbb az atyámmal nem beszélt: és a midőn Erdélyt illető tárgy adatott elibe, azt felelte: Ich muss erst meinen alten Cserey darüber befragen. Hivatalának a legbuzgóbb igyekezettel való folytatása mellett meg nem szűnt tudósi foglalatosságitól, annyira, hogy valóban lehet csudálni, mint érkezhetett annyira». Ez után felsorolja apja munkáit, az itteni levélben idézettet is, a melyeket Szinnyei is felsorol a mondott helyen.

749. 318. lap alúl 11. sor: «Nagy híre van a' *Billenős* czifrájának mindenszerte». Kazinczy Sárosynét érti, a ki ez időben ment férjhez másodszor gr. Tholdy Ádámhoz. L. a *M. P.* 395. l. V. ö. a 766. sz. levéllel, a hol róla mint újdonsült grófnéról (die Neugebackene) emlékezik.

6. sor: «Szeretnék veled szóllani a' *Bertuch* magyar textussal is megbővített képes könyve eránt». A szóban levő munka ily czímmel jelent meg: «Novus orbis pictus juventuti instituendae et oblectandae. Complectens animalium, plantarum, florum . . . icones. Auctore F. I. Bertuch. Természethistoriai képeskönyv az ifjúság hasznára és gyönyörködtetésére. Uj kiadás, deák és magyar leírással, megbővítve némely buzgó hazafiaknak munkájok által». Bécs, 1805. V. ö. a 766. sz. levéllel.

750. 321. lap 1. sor: «Kicsoda *Dési Sándor?*» V. ö. a 752. sz. levéllel. Élt-e csakugyan ily nevű író s nincs-e tévedés a keresztnévben, nem tudom megmondani. Annyi bizonyos, hogy nyomtatásban ily nevű írótól semmiféle munka meg nem jelent. Szinnyei sem tud róla semmit.

320. lap fölűl 4. sor: «A' szeretetre méltó gyermek gr. *Kemény*»... Valószinűen gr. *Kemény József*et érti Kazinczy, a ki 1795-ben születvén, ez időtájt tíz éves gyermek volt.

752. A levélben említettek közűl csak ***Elekes János*** ismeretlen, a kiről az Abafi Figyelője I. évf. 289—293. lapján olvasható rövid életrajz. Elekes kegyesrendi tanár született 1779-ben Gyergyó-újfaluban. 1802-ben a szerzetbe lépvén, Kecskeméten tanúlt és tanított egyszersmind. Két év mulva Szegeden találjuk őt, a honnan 1805-ben Kolozsvárra helyezték át. 1807-ben s a következő évben Váczon végezte a bölcseleti tanfolyamot s innen ismét Kolozsvárra ment eleinte a papnevelőintézet alkormányzójának, azután a humaniorák I. osztálya tanárának. 1814-ben betegeskedvén, Szent-Györgyön tartózkodott, 1815-ben pedig Veszprémben volt a III. grammatikai osztálynak tanára és hitelemző. Itt halt meg 1817-ben jún. 4-kén 37 éves korában. Kazinczy az *E. L.* 76. lapján megemlíti, hogy arczképét olajban festve látta Kenderessinél. A költészetben tett próbái a következő apró munkákban jelentek meg: 1. Átilla vitéz és nemes unokáihoz a székely lovas és gyalog ezredekhez 1809. Kolozsvár; 2. Óda, melyet Gyerőmonostori b. Kemény Ignácz Kolozsvármegye főispánjának .... készített 1809. Kolozsvár; 3. Szomorú versek, melyeket Hallerkői gr. Haller Karolina asszonynak, néhai Maros-Némethy gr. Gyulay Ferencz elmaradott özvegyének utolsó tiszteletére ... készített. Kolozsvár, 1809; 4. Tisztelet-koszorú, melyet Kurbély György veszprémi püspök főpásztori hívatalába teljes hatalmú belépése ünnepén kimutattak a veszprémi kegyes oskolák 1815-ben, Veszprém; 5. Főt. Szmodis János kanonok úrnak ... 1815, Veszprém; 6. Gyászkoszorú, melyet nagymélt. és főt. Csíkmindszenti Mártonfi József úr ő Exc.-jának ... sírja felibe kivánt függeszteni 1815-ben, Veszprém; 7. Néhai t. Révai Miklósnak halálát kesergő szomorú emlékezet, melyet hozzá viseltetett tiszteletből készített, Pest, é. n.

753. ***Kazinczy Honoria*** Kazinczy Andrásnak leánya, a kit Nagy Iván id. munkájában nem is említ. Kazinczy Ferencz is két gyermekéről emlékezik a K. Andrásról írt nekrológban, Nagy Iván pedig csak egyet, Istvánt, említi. Férje Karner László, született 1759. okt. 1-jén, consil. 1819-ben, meghalt Ungvárott 1824. júl. 6-kán. L. a *M. P.* 383. l. és a 705. sz. levelet.

325. lap alúl 15. sor: «Mich fuhr ein Schauder an, als ich in der Ungr. Zeitung die Nachricht von der Restauration eures Comitats in dem nehml. Blatt zu sehen bekam, in welchem meine Nachricht über das Absterben des Onkels stand». A M. Kurirnak ugyanazon (1805. febr. 12. (13.) keletű) számában, a melyben Kazinczy András nekrológja megjelent, közölt valaki egy igen dagályos és émelygős leírást az ungvármegyei választásról. A közlő nem győzi Luby Károly kir. biztost dicsérni, a választás főeredményét pedig röviden foglalja össze: első alispánná Bánhegyesi Kuhn Imrét, másodikká Pálóczy Horváth Györgyöt, megyei adószedővé Pongrácz Ferenczet választották. Kazinczynak vagy a közlés módja, vagy a megválasztottak személye nem tetszett.

A levél utolsó soraiban említett *Pongrácz* festőt illetőleg minden kutatásom hiába való volt. Ily nevű sárospataki tanárról van tudomásom, de alig hihető, hogy ez, a ki magyar irodalmat tanított, a festéssel is foglalkozott volna.

755. 4. sor: *Jósa Antal,* testvére a Kazinczy István második feleségének, Jósa Máriának, veje Kazinczy Péternek, s több vármegye táblabírája. Kazinczy a Dessewffy József grófhoz 1809. máj. 12-kén írt levelében is emlékezik egy ily nevű férfiúról, a ki «Mádon gr. Szirmaynak egy curiáját adta el 2000 forintban zsidóknak»: de hogy ez-e a kérdéses férfiú, el nem dönthetem.

A következő sorban említett «Lieutenant Wesener»-ről semmi adatom sincs.

756. 8. sor: *Hagara.* Magosligethi Hagara Pál ez időben volt Ugocsamegyének helyettes alispánja.

«Generalis *Gróf Zsennyeiné*»... Sennyei Imre tábornok 1767-ben kapta a grófságot Mária Teréziától. Meghalt 1774-ben. Első neje b. Palocsay Róza, a második b. Révay Mária volt; ez maradt özvegyen s ettől született Antónia, utóbb csillagkeresztes hölgy, gr. Majláth József cs. és kir. kamarásnak a neje. Gróf Sennyei Imrének másod unokája volt b. Sennyei János cs. és kir. kamarás. A grófnő elhaltával (1820) az általa özvegyi jogon birt jószágok a bárói ágra szállottak.

Az említett *Kulin József* ügyvéd a kis-faludi tanulmányi alapnak és a diósgyőri korona-uradalmaknak is ügyésze volt. 1805. szept. 1-sején már nem volt életben.

759. *Schraembl Ferencz Antal* özvegyénél nyomtatták a Kis János szóban forgó epistoláját magyarúl és németűl; ez utóbbi prózai fordítás. Schraembl utóda *Schindelmayer,* a kiről szintén sokszor emlékezik Kazinczy.

Junker rézmetsző (keresztnevét soha sem mondja meg Kazinczy) pozsonyi születésű hazánkfia, a ki Kazinczy képe alá a Terentiusból vett mottót: «placere bonis quam plurimis» metszette. Kazinczy Nagy Sámuel kolozsvári collegiumi tanárról szólván, elmondja, hogy tanítványai «kalligraphiai mustrákat» készítettek a vizsgálatra s ebben oly előmenetelt tevének, hogy ha «a művészi polyhistorság veszedelmes útjára nem csapnak által, hazánk nem egyedűl a *Juncker* és *Karacs* nevével fog kevélykedhetni». L. az *E. L.* 86. l.

760. 336. lap alúl 9. sor: «Gróf *Illésházy*nak írok»... Kazinczy gróf Illésházy Istvánt érti, a ki 1762. ápr. 30-kán született s 1838. júl. 30-kán halt meg. Részt vett az 1790-ki országgyűlésen s 1792-ben cs. és kir. kamarássá lőn. 1797-ben a trénesén-liptómegyei fölkelő nemesség ezredesévé neveztetett, három év mulva pedig ugyan e két vármegye főispánjává. 1801-ben v. b. titkos tanácsos, 1808-ban aranygyapjas vitézzé lőn. Nemcsak jó szónok s lelkes hazafi volt, de a szegényeknek bőkezű jóltevőjük is. Az 1825-ki országgyűlés elején kir. főasztalnok lett s az Akadémia egyik nagy alapítója s igazgatótanácsának tagja. L. Nagy I. id. m. V. k. 228. l. Az Illésházyak mindig szerették a műkincseket s könyveket gyüjteni. A szóban levő gróf 1835-ben a M. N. Múzeumnak ajándékozta gazdag könyv-, kézirat- és térkép-gyüjteményét, a melyet az akkori őr, Horvát István vett át. E gyüjteményben volt a XV. századbeli dubniczi krónika s egy Corvin-codex is, mely utóbbira Veranchich Antal sajátkezűleg jegyezte

föl, hogy az Mátyás király könyvtárából való. Illésházy könyvtárának már a jelen század elején volt katalogusa: Catalogus bibliothecae Dubnicensis ad exc. familiam comitum Illésházy de eadem pertinentis et provida cura... Steph. I. an. 1806. In ordinem redactae a Georgio Bucsánszky. Két nagy folio-kötet a M. N. Múzeum könyvtárában. Kazinczynak nem volt szüksége, hogy Illésházynak is írjon gyüjteménye iránt, mert azt a sárospataki főiskola, a melynek Kazinczy az elsőséget adta, szerezte meg 1807-ben. Catalogusát ily czímen készítette el Kazinczy: «Bibliotheca antiquaria rerum Hungaricarum Francisci Kazinczy, Bibliothecae Collegii Reform. Sáros-Patakiensi illata».

337. lap: «Ismeri e a' Mélt. Úr *Lippertnek Dactyliothécáját?*» Lippert Fülöp Dániel kérdéses műve ily czímmel jelent meg: «Dactyliothecae universalis signorum exemplis nitidis redditae chilias sive scrinium milliarium primum — secundum.Delectis gemmis antiquo opere sculptis plerisque eisque fere hodie praedicatione et notitia multorum in omni Europa clarissimis exemplo de museis in massa quadam terrea candida petito expressit, ordinavit, edidit Lippert. Lipsiae, 1755 - 6. Két kötet.

762. 2. sor: ***Rhédey Ferencznek***, a későbbi bihari alispánnak nagynénje (apja testvére), Julianna, neje volt Komáromy Györgynek: innen a Rhédeyvel való rokonság.

764. 347. lap alúl 19. sor: «Mostani magyar olvasásom Gauthier: Utak és utszák építésének módgya». E fordítás Kovács Ferencztől való. V. ö. a *II. k.* 577. lapjával.

767. Fölül 9. sor: «Rochefoucauld h. mássa»... A *h.* valószinűleg ***hitelesnek*** a rövidítése; de lehet, hogy a ***herczeg*** szóé.

772. E levél először 1808-ban, a Kazinczytól kiadott «Magyar régiségek és ritkaságok» I. kötete 171 - 178. lapjain jelent meg. L. u. o. Kazinczy észrevételeit a 178 - 180. lapokon. Az utolsó pontban említett ***Baksai Ábrahámra*** nézve l. Szinnyei J. id. m. I. k. 372, 373. hasábjait. Kazinczy ezeket írja róla: «Baksai Ábrahám Titoknokja volt az akkori Késmárki birtokos és Szirádiai Palatinus Laskó Albertnek, 's 1567-ben, tizennyolcz esztendővel későbben, mint a' mi Ábéczénk megjelent, Krakkóban eggy deák nyelven írt, magyar történetekre tartozó, Chronicont nyomtattata, melly Zsámboki által a' Bázelben 1568-ban kiadott Bonfinio Magyarországi Historiája mellé ragasztatott». L. u. o. 135. l.

781. 372. lap alúl 10. sor: «Nem vagyok egészen érdemetlen arra, a' mit felőlem a' ***Freimüthige Bemerkungen*** eines Ungarn über sein Vaterland írója mondott». Erről a műről Kazinczy már a 492. sz. levélben is szólt. Azonban az ehhez csatolt jegyzetben tévesen hivatkoztam egy más hasonló czímű munkára s tévedésemet itt helyreigazítom. Kazinczy minden valószinűség szerint Glatz Jakab munkájára czéloz, a mely a következő czímmel jelent meg: «Fr. Bem. eines Ungarn über sein Vaterland. Auf einer Reise durch einige ung. Provinzen. Teutschland, 1799». A munka 23 fejezetre van osztva s néhol-néhol éles megfigyelő tehetséggel írja le a szerző a magyar jellemet, vendégszeretetet, nemzeti büszkeséget s a német elleni gyűlöletet. Nagy Gábort azért érdekelhette kiváltképen e munka, mert első néhány fejezetében leginkább Debreczennel

foglalkozik; de ismerteti Miskolczot is, aztán a Szepességet, Liptó-, Turócz-Trencsén- és Nyitramegyét, végre Pozsonynyal foglalkozik s érdekes adatokat mond el a pesti szinészetről is. Melyik pontjára czéloz Kazinczy e munkának, egész bizonyossággal alig állapitható meg: de nagyon valószinű, hogy a következő helyet tartotta szem előtt: «Es ist meine Meynung, dass bey den reformirten Gelehrten in Ungarn wenig oder gar nichts Gutes anzutreffen sey. Man findet unter ihnen manchen gelehrten, geschmackvollen, braven Mann, der die gröszten Hochachtung würdig ist, und würden die Mängel, die ich unter ihnen und an ihren Einrichtungen angetroffen und gerügt habe, aus dem Wege geräumt werden: so ist nicht zu zweifeln, dass die Reformirten den Ev. Lutherischen leicht den Vorzug streitig machen und den Sieg davon tragen könnten.... Ich verehre unter ihnen viele Männer von Kopf und Herz, und würde mich eines groszen Vergehens schuldig machen, wenn ich alle, ohne Ausnahme, ... Menschen hielte... Ist denn (um nur ein einziges Beyspiel anzuführen Kasinz [!] nicht auch reformirt?»

373. lap 13. sor: «Sinai hány esztendeig tanított?» Sinay 1760-ban választatott tanárnak s tanított 1790-ig, mikor superintendens lőn.

A mire Kazinczy a római kalendariumot illetőleg kérte Nagy Gábort, ez utóbbi teljesítette is a kérést, mert a szóban forgó munka előszavában a római kalendariumról nincs semmi említés.

784. 376. lap fölűl 4. sor: *Baykor*. Erről a férfiúról Kazinczy több levelében emlékezik. Baykor ügyvéd volt s mint ilyen jutott Festetich grófhoz, de onnan két-három év mulva megvált. «Ez a sok szép tulajdonságú, sok szép készületű, sok szép tapasztalású ember -- írja róla Kazinczy az 1806. decz. 8-kái Sárközyhez intézett levelében — Kassán telepedett meg és magának tekintetet s nevet szerzett.» Baykor beszélt Kazinczynak Festetich Györgyről és Széchenyi Ferenczről oly dolgokat, a melyek megingatták Kazinczy bizalmát az ő emberi nagyságukban. Egy későbbi (kelet nélküli) levelében azt mondja Baykorról Kazinczy, hogy az «meg akarja mindég ölni a maga ellenkezőjét».

377. lap. alúl 16. sor: «*Haykul* Bécsi Nyomtató.» *Haykul Antal* erdélyi oláh családból származott és szakadt Bécsbe: ez idétt nyert királyi szabadalmat a nyomtatásra. Innentől fogva számtalan levélben találkozunk vele. Kazinczy sokáig hitegette fordításainak kinyomásával. Márton István tanár ajánlotta Haykult Kazinczynak, a ki sokszor egészen elkeseredve panaszkodott a nyomdász halogatásáról barátainak. «Gazabbúl még Kiss István sem csalt meg — írja ... Dessewffy J.-nek 1811. jan. 17-kén kelt levelében.

380. lap 2. sor: «Csóri scénám elfelejthetetlen és papirosra van téve. Nem tudtam ráakadni, hol mondja el «csóri scenáját» Kazinczy, de apró följegyzései közt találtam ehhez hasonlóra, a mikor őt félreismerték. Ez 18.. márcz. 24-kén történt Margittán. Talán nem érdektelen ennek a leírását ideiktatnom. «Hogy az itt (t. i. Margittán) tartatni szokott híres marhavásárt lássam — így beszéli Kazinczy e kalandját — ide jövék. Egy órával naplemente előtt kiindultam a város felett lévő magas partra, látni akarván azt a hegyet, a hol a szegény nagyatyámmal gyermek koromban szüreteltem, és a hol 30 esztendeje ólta nem valék. Felléptén az első bérczre, s nem távol a másikat látván magam előtt, tovább haladtam, s a Calvária erányában a két bércz közt egy guba-

ember jött szembe velem. Megszólítám, ha tud-e magyarul? — Tud. — Mi helyek látszanak amott? — Micske, Terebes, s ím itt pedig Ábrány. — Hát Tóti hol van? — Nem látszik a hegy miatt. — Kié az a borház? — A grófnéé. — Meglátszik-e ide a Fogas-hegy? Én onnan jövök. etc. etc. — Megáldja Isten kendet. — Áldja meg Isten az urat is! — Alig megy tíz lépést, visszafordul. Bárcsak az úr valami jót hozna nekünk! «Hát? tán ugyan garabonezás deáknak néz kend engem?» — Hallgat s elszégyenli magát. De mit? — Felbátorodik. Nem bánnám én, akármit, csak valami *jót*.»

«Ez a jámbor szőlőmíves meg nem foghatta az öltözetemből s kérdéseimből, mi ember lehetek. Vállaimról az iszonyú szélben egy szürke posztó, katonaszabású köpenyeg repdesett, a fejemen egy ponceau-szín posztó kucsma volt, lobogó tetővel s asztrakán prémmel: — a csizmám a lábam élén összefűzött kordován stiblicske volt. — Kérdéseim idegennek mutattak és mégis azt jelentették, hogy a localitásról tudok holmit. Elváltunk egymástól, s úgy tartom, mind a ketten nevettünk abentheuerünk felett.» A m. tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. 4. r. 181. sz.

785. A Révaitól vitatott *Gyöngyös* folyó (helyesebben: *patak*) nevét Kazinczy csakugyan ily értelemben javította ki a Sylvesterhez írt előszavában, a hol a kérdéses sorok így fordúlnak elő: «Nádasdy kedvellte a tudományokat s azon szigetben, *mellyet közel a' Városhoz két folyó' a' Rába és a' Gyöngyös körűlölel, téglából Oskolaházat építetett*.

789. Két ismeretlen férfiúról emlékezik e levelében Kazinczy. Az egyik *Riethaller Mátyás* nagyváradi kanonok, Barsmegye törvényszéki ülnöke, a püspöki lyceum prodirectora s egyszermind censor. Censori jelentéseit l. Bayer J. id. m. II. k. 302., 308., 310. l. — A másik *Cziráky Antal* gr. aranysarkantyús vitéz, cs. és kir. kamarás. Született 1772. szept. 8-kán, meghalt 1852. febr. 22-kén. L. Szinnyei J. id. m. II. k. 526., 527. h.

790. A pályabírák közt említi Prónay *Bátorit* is, a kiről azt mondja, hogy «debreczeni nevelés». Ez valószínűen *Báthory Gábor*, a ki Solton született 1755. jan. 26-án s jó részt a debreczeni főiskolában tanúlt. L. bővebben Szinnyei J. id. m. I. 666–669. h.

795. 4. sor: «Az Orth. Cracoviensisbe róllam ki mondott *vélekedés*»... A Krakkai ABC. előszavában így ír Kazinczy: «Originálját (a Krakói Abc-nek) látni nem volt alkalmatosságom. Párját eggy szeretetre-méltó ifjú barátomnak köszönhetem, Kis-Csoltói Ragályi Tamás Úrnak, a' tavaly meghálálozott Borsod. Várm. Elsőbb Vice-Ispán és Kir. Consiliárius Ragályi József Úr fijának, kinek nevét — gyönyörködve hirdetem azt előre — literatúrai dolgozások fogják nemesiteni. Ez a' tekintetet-érdemlő barátom az egész kis munkát a' halhatatlan nevű Széchenyi' Bibliothecájából vette-ki kérésemre, 's diplomatiai hűséggel másolta-le az első betűn kezdvén az utolsóig, 's ez által abba a' karba tett, hogy a' munkát minden változtatás nélkűl adhatom Olvasóimnak».

796. 403. lap 1. sor: «*Dobozy Mihály, Mihályné*...» Dobozy Mihály Biharvármegye szolgabírája volt ez idétt. Neje Csanádi Teréz.

801. 407. lap alúl 15. sor: «Nemzetünk historiájának eggy régi töredék. Pray és Deguignes (Ázsiai dolgok) szerint». Kazinczy Pray Györgynek minden valószinűség szerint az «Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum ab anno a. n. Chr. CCX. ad an. CMXCVII.» cz. munkájára czéloz, a mely Bécsben 1761-ben jelent meg. — Deguignes Józsefnek szóban levő műve Párisban, 1756–1758-ban jelent meg ily czímmel: »Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols et des autres Tartares occidentaux... avant et depuis-Jésus Chr. jusqu'à présent». Német fordítása Dähnertől való. 1770—1.

804. E levelet, véleményem szerint, Péchy Imréhez írta Kazinczy, azért közöltem a szövegben ily czímmel. Mind a levél hangja, mind tárgya, hogy ő hívják fel mintegy bírónak a család dolgában, arra mutat, hogy e czím nélküli levél Péchy Imrének szólt. A 812. sz. levélben azt írja Kazinczy, hogy «Bátyám Péchy Imre, közbe vetette magát», később pedig, hogy Szentgyörgyi a mellékelt levelet adja át Péchynek, mert az «házi dolgait illeti és még gyűlésig kell vennie». Az idő távolsága miatt nem állítható bizonyosan, hogy ez a levél lett volna a 812. számúnak melléklete (ez aug. 17-kén, a 812. számú pedig szept. 5-kén kelt): de annyi igenis, hogy e, csak Péchy előtt ismeretes dolgokat tárgyazó levél egyenesen hozzá is volt küldve.

413. lap fölűl 5. sor: *Horváthné* és *Gr. Schmidegg*. Az elsőn talán Horváth Lászlónét érti, a kinek férjeről a 767. sz. levélben tesz említést. A másodikon valószinűleg gr. Schmidegg Ferenczet, a kiről a Dessewffy Józsefnek 18?? márcz. 12-én írt levelében s máshol is emlékezik. 1811-ben arra kéri Dessewffyt, hogy szólítsa fel Schmideggel, vállalja az el a követséget. Szül. 1763. szept. 12-kén. L. a *M. P.* 395. l.

808. Föntebb, a 626. sz. levél jegyzetében már kiigazítottam tévedésemet, hogy e levelet az 1805-ben írottak közé soroztam: de itt újra szükségesnek tartom megjegyezni s kérni a kutatót, hogy e levelet vagy a 626. számú elé vagy pedig a 610. számú után olvassa: amaz felelet erre a levélre, emez pedig chronologiai sorrendben előzi azt meg.

809. A levélben említett főispán gr. *Tholdy Zsigmond* cs. és kir. kamarás. Nagy I. szerint a nagyszalontai Tholdy-családból származott s a grófságot 1755-ben kapta a család Mária Teréziától. Nagy I. megjegyzi, hogy még 179?-ben élt. Látni való, hogy még 1805-ben is életben volt s csak a következő évben halt meg.

810. 421. lap alúl 4. sor: «Meine Anzeige wegen Daykas Gedichten in der ung. Zeitung hat einen seiner Conscholaren bewogen, mir biogr. Nachrichten zuzuschicken...» A szóban levő tudósítás megjelent a Magyar Kurir 18?? júl. 23-ki (7.) számában «Tudósítás Ujhelyi Dayka Gábornak kiadandó versei felől» czímmel.

813. 426. lap. 4. sor: «Kövér Rubennek ott lakó testvére». ***Kövér Gábor*** nevű megyei főadószedő élt ez idétt Közép-Szolnok vármegyében s így minden valószinűség szerint reá czéloz Kazinczy. Hogy Rubennek testvére volt-e: azt szintén csak ebből következtethetjük. Nagy I. id. m. VI. k. 454. lapján azt mondja, hogy ez a Kövér család a takta-kenézi előnevet használta s épen Gábor

815-ben volt megyei pénztárnok. Látni való, hogy már tíz évvel előbb is z volt.

815. A Kis János munkája mellett megdicsért *Pánczél Pál* (nem István) műve «A magyar nyelvnek állapotjáról, kimíveltethetése módjairól, eszközeiről» czímmel 1806-ban jelent meg. Ismeretes egy másik műve is: «Mathematica geographia, vagyis a mérés tudományja szerint a föld golyóbissának esmeretére vezető tudománynak summája», melyet szerzője még 1781-ben írt, de nyomtatásban csak 1820-ban jelent meg Kolozsvárott.

Pucz Antal előbb nagy-bajcsi, később ballonyi plébánus munkái: 1. A vallás győzedelme a mai hitetlenek és új bölcsek ellen. Egy igen hasznos könyvecske. Irta frantzia nyelven Lancelin. Fordította németből P. A. Komárom. 1797. — 2. A Teremtőnek esmérete és szeretete a teremtmények vizsgálásából. Magyarázta. P. A. Pest. 1807. — 3. A keresztes hadaknak rövid leirása. Az olvasást kedvelők számára magyarázta P. A. Pest. 181 . — 4. Értekezés a ragadó nyavalyákról, azoktól való őrizkedésről. Pest, 1816. — 5. Aesthetika, vagy is a szép tudományoknak Theoriája. Irta Eberhard G. A. Magyarázta. P. A. Pest, 1817. — 6. Tavaszi virágok. Kiadta P. A. Pest. 1818. — 7. A babonának és az ő sokféle nemeinek rövid előadása. A tudatlanok tanítására és a félékenyek megnyugtatására. Közrebocsátotta P. A. Esztergom, 1822. — 8. Értekezés a nemzeti nyelv tökélletesítése és terjesztése módjairól. Esztergom, 1824. — 9. Értekezés az ördöngősségről. Irta deák nyelven Riegger Pál József. Magyarázta P. A. Pest, 1820. Dolgozott a *Flórába* is, ide írta «Hiero syrakusai király történetei» czímű művét. – 10. Nyári rózsák. Pest, 1823. — 11. Őszi gyümöltsök. Közrebocsátotta P. A. Esztergom, 1827.

816. Kis János levele végén két orvosról emlékezik: *Beer* bécsi és *Zsoldos* magyar orvosról. Az elsőre nézve Kis J. Emlékezéseiben (448. l.) ezeket olvassuk: «Elsőben Pápán orvos doktor Zsoldos barátomnál, azután ennek tanácsára Pesten az idősb Szombathy doktornál s utóbb Bécsben az akkor leghíresebb szemorvosnál, Beernél kerestem orvoslást. Orvosságot sehol sem találtam, de Beer, miután szemeimet több ízben sokáig huzamosan nézte s vizsgálta, azt a magában csekély, de reám nézve mégis vígasztaló nyilatkozást tevé, hogy mennyire tudománya szerint bajomról itélhet, a vakságtól megmenekedhetem, ha szemeimet kémélendem».

Zsoldos János született Köveskálon (Zalam.) 1767. máj. 2-kán. Iskoláit 1778-ban kezdte Alsó-Öcsön, honnét a következő évben Sopronba ment, 1781-ben pedig a debreczeni collegiumba. Iskolái végeztével Halason volt 1790—2-ig tanító, ekkor Németországba ment, Jenába, s innen 1794-ben több német város látogatására indult s 1795-ben avatták orvos-túdorrá. 1796-ban Pápán telepedett le s harminczhat évig élt ott, 1830. júniusában a pesti egyetem tagjává választatott. Kis János még tanulókorában ismerkedett meg vele s mikor Nemes-Dömölkön volt, gyakran meglátogatták egymást. L. Kis J. Emlékezései, 139., 413. l. Zsoldos 1823-ban Veszprém megye első főorvosává választatott. Művei: 1. Asszony orvos, melyben a szüzeknek, a házas... asszonyoknak nyavalyáik adattatnak elő. Győr, 1802. — 2. Diaetika vagy az egészséget fentartó és a betegségtől tartóztató rendszabások. Győr. 1814. — 3. Historia corticis Rhus Cotini cum

observationibus clinicis praemio coronatis. Jaurini. 1815. E munkájával h… arany jutalmat nyert. — 4. Constitutio rei sanitatis in Hungaria partibus… adnexis. Papae. 1819. — 5. Choleráról. Győr, 1831.

817. 435. lap fölül 2. sor: «*Schulz*, . . . németre fordította ezt a' munka… (Rochefoucauld gnómáit). Ily czím alatt jelent meg: «Sätze aus d. höhern W… und Menschenkunde. Französisch u. deutsch v. Fr. Schulz». Berlin, 1790.

2. kikezdés: «Sylvesternek Grammaticáját 's Dayka Gábornak vers… nyomtattatom. Mind a kettőt ismerheted a' *minapi újságlevelekből*». Az első… szóló tudósítás a M. Kurír 1805. júl. 19-ki (II. 6.), a másodikról való pedig ugyanott a következő számban jelent meg.

818. 437. lap 3. sor: «Egy más könyvet sub titulo *Mulatságok* küldhetne… Csizmazia Somogyi Sándornak ez időben jelent meg idézett művéből az I. füz… Több nem is jelent meg. Pest, 1805. Nyomtatta Landerer.

824. 449. lap alúl 9. sor: «A' halotti Medenczéknek . . . egész gyűjteményét adta ki *Hamilton* Nápolyban». Hamilton Vilmos (1730–1803) «Antiquités étrusques, grecques et romaines» czímű művét 1766–67-ben adta ki Nápolyban négy kötetben, s úgy hiszem, ezt érti Kazinczy a gyűjteményen.

450. lap alúl 4. sor: «Aradi Versgyártó». . . Talán fölösleges is megemlíteni, hogy Kazinczy Perecsényi Nagy Lászlóra czéloz az idézett kifejezéssel.

826. *Fridvalszky János* született 1740. decz. 13-kán Zólyomban, meghalt 1784-ben. Tizenhat éves korában lépett a jezsuita szerzetbe s tanulmányai végeztével a kolozsvári főiskolában a mennyiségtan tanára lett, később pedig szepesi kanonok és liptómegyei főesperes, egyszersmind az ítélő tábla ülnöke. Midőn a szerzet eltöröltetett, Fridvalszkynak a királynő 200 frt évi nyugdíjat engedett. Munkái: 1. Mineralogia Magni Principatus Transsilvaniae, seu metalla, semimetalla, sulphura, lapides et aquae; Claudiopoli, 1767. 2. Inscriptiones romano-transylvanicae. Claudiopoli, 1767. — 3. Dissertatio de skumpia seu cotino plant… coriaria (rhus cotinus Linnaei) cum diversis experimentis in M. Principatu Transsylvaniae institutis; Claudiopoli, 1773. — 4. Reges Ungariae Mariani ex antiquis diplomatis aliisque mss. conscripti; Viennae. 1775. — 5. Ode in Carolum e com. Pálffy: Leutschoviae. 1779. — 6. Supellex concionatoria in festa Deiparae Virginis et angelorum. Leutschoviae et Cassoviae, 1781.

827. E levél tévedésből került mostani helyére. Nem 1805. okt. 14-kén hanem 1804-ben kelt s így a 698. sz. levél után kellett volna következnie.

830. Sárközy István a Széchenyi Ferencz gr. főispánságával elégedetlen levén: nem valószinűtlen, hogy szóban forgó munkáját részben ő ellene is írta mely azonban nem jelenhetett meg nyomtatásban.

459. lap alúl 13. sor: «Én nyomtattam ki az *Haza öröm napját* (vagy n… neve ?) installatiónkkor». Csokonai kérdéses műve «A haza templomának örömnapja» czímmel Pécsett, 1798-ban jelent meg. «Szereztetett nagyméltóságú gr. Széchenyi F. Ő. Exc.-jának a Nagy Somogy Vármegye Főispányi székébe Jul. 4. napján 1798. lett béiktatására».

835. E levélnek kézirata elveszvén a nyomdában: néhány felötlőbb hibáját a szövegnek Ferenczi Zoltán Úr szivességéből itt kell helyreigazítanunk.

465. lap 4. sor: *vagyok* helyett: *vágyok*.

466. lap alúl a 7. sor. onnan: *legalább* – egész addig: nachsagen idéző-jel közé teendő.

467. lap fölűl 1. sor: ***nagyságút*** helyett: ***nagyságú fát***.

U. o. » 2. sor: ***lombjainak*** » : ***lombjának***.

U. o. A kikezdés 2. sorában a gyüjtögetője nagy betűvel kezdődik.

U. o. alúl 8. sor: ***in Stahrembergischen Freyhaus*** helyett: ***im*** Stahr. ***Dreyhaus***.

468. lap 1. sor: »*Somlyai kedves lyányka*«. Kazinczy valószinűleg ***Szentmarjay Terézt*** érti, a kit Cserey leveleinek föladására és kiváltására Somlyón fölkért, mivel, mint írja: »az ilyetén meg nem romlott szelídség mások ingerléséből se vetemedhetik alacsony barátságtalanságra«. L. Cserey F. 1806. jan. 20-kán Kazinczyhoz írt levelét. A 847. sz. levélben azt írja Kazinczy, hogy »bezzeg tetszett a Somlyai Kisasszonyka Krompélya«: itt valószinűleg újra Szentmarjay Terézre czéloz.

836. 469. lap fölűl 2. sor: Senator ***Simonfi***. Kazinczy kétség kivűl ***Simonffy Sámuel*** debreczeni senatort, később főbírót érti, a ki 1754. okt. 12-kén született Debreczenben. Apja, Simonffy István esküdt, anyja Kőrösi Borbély Zsuzsánna volt. Simonffy Sámuel 21 éves korában már ügyvédi diplomát nyert s mint expeditor és actuarius kezdett szolgálni s mint ilyen »mind pontosságának, mind nagyobbakra is alkalmas voltának számtalan próbáit mutatván: megegyengették és megrövidítették az ő útát ezen n. város nagytekintetű vénei senatori közé való belépésre, midőn életének még csak 34. esztendeje attól távol járna«. Később a debreczeni egyháznak és főiskolának curatora, majd városi levéltárnok lőn s mint ilyen igen hasznos szolgálatokat tett a közönségnek. 1809-ben a debreczeni fölkelő sereg ezredesévé neveztetett ki, 1811-ben pedig Debreczen főbírájává választották. Meghalt 1821. márcz. 27-én. L. Nagy I. id. m. X. k. 199. l. és Szoboszlai Pap Istvánnak ily czímű beszédét: »Halotti elmélkedés, melyet . . . Német-ujfalui Simonffy Sámuel . . . utolsó tisztességének megadására készített«. Debreczen, 1821. 4-o.

469. lap alúl 16. sor: »Itt megszóllala ***Kende***«. Kölcsei Kende Pál, a ki előbb mint al-, aztán mint főszolgabíró, majd mint alispán szolgált Szatmármegyében. A M. Kurir egyik számában följegyezve látható, hogy Fischer István püspököt Szatmárra érkezésekor egy szép beszéddel üdvözölte.

837. Két ismeretlen férfiú nevét találjuk e levél elején: Szénásiét és Eszterházyét. Az első ***Szénási József*** lehet, a ki Dobokamegyében »rectificator commissarius« czímmel van bejegyezve a schematismusban. A másik gr. ***Eszterházy Mihály***, az erdélyi cancellariánál fogalmazó.

472. lap fölűl 2. sor: »A' Kalocsai érsek«. Ez időben a kalocsai érsek gr. Kollonics László volt.

Zejk, ***Szegedi*** és ***Benyovszki***. Az első Zejkfalvi Zejk János, a második Szegedi Ignácz al-szolgabíró Küküllő megyében, a harmadik Benyovszky Mihály consiliarius és udvari referendarius.

473. lap alúl 4. sor: »A' Pap Cserey«. Nagyajtai Cserey József előbb jezsuita, később világi pap, tanár, azután marosvásárhelyi plebános, 1794–1815-ig gyulafehérvári kanonok. L. Szinnyei J. id. m. II. k. 290, 291. h.

842. 479. lap felül 11. sor: «Nagy gyönyörűséggel hallgatták . . . a' *Zilahi kis Papirius* dictióját»: ifjabb Wesselényi Miklósnak egy beszédét, a melyet a Zilahon összegyűlt megyei rendek előtt mondott. Wesselényi Miklós báró egyik későbbi (1806-ki) levelében szó szerint van idézve.

848. 488. lap fölül 11. sor: «Ha a' *Frankreich* az Urnál olvasatlanúl hever, méltóztassék kiküldeni». Kazinczy a «Frankreich im Jahr 1795--1803. aus den Briefen deutscher Männer in Paris» czímű, Altonában megjelenő füzetes vállalatra czéloz.

850. 492. lap 13. sor: «*Tőkés* Uram». . . *Tőkés Mihály* Pataki Mózes előtt volt nevelője ifj. Wesselényi Miklós bárónak. «Az vala szándéka (t. i. id. Wesselényinek) — olvassuk az *E. L.* 321. lapján - hogy fiát ez (Tőkés) vezérelje keresztűl minden iskoláin, s ezt idővel ez és maga ő vezessék ki a külföldre. Hogy a czél elérethessék, előbb a nevelőt küldé utazni Német- és Francziaországba; de midőn Tőkés onnan 1808-ban visszajőve, a szándék változást szenvede s helyébe Pataki Mózes úr lépett.»

852. *Hasslinger*ről emlékezik Kazinczy e levelében. *Hasslinger István András* udvari agens, ezen kivűl Varasd- és Szerémmegyék táblabírája volt.

853. Toldy és Bajza e levélnek keltét nem tudták megállapítani. Szentgyörgyinek a 718. sz. alatti levelében e sorok olvashatók: «Még illyen tanúlt Grammátikus állítására sem hiszem, hogy a Mélt. Asszony karjai tsak a *Hajlékokban* fájnának: fájnak biz azoknak *hajlási* még a szabad levegőnn is». Ez a mondat ád kulcsot e levél keltének eligazításához. Kazinczy azt írja ugyanis, hogy: «A *hajlék* és *hajlás* eránt nem villongok». Ez a levél tehát a 718. számú levélre adott válasz s így mindenesetre Csokonai halála után, még 1805. februárjában kelt.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A számok a lap számait mutatják. A csillagos számok azon lapokat jelölik, a melyeken az illető névről vagy tárgyról a jegyzetben némi felvilágosítás olvasható.

Ábrahám József. 500.
Addison. 515.
Adelung. 254.
Almásy Pál. 29. 506.*
Ámor mártyrja szerelmei. 96. 513.*
Anakreon. 22. 23. 33. 106. 119. 505.
Ányos Pál. 38. 57.
Apponyi. 452.
Aranka György. 40. 63. 69. 71. 79. 95. 252. 272. 274. 537. 538.
Asbóth András. 66. 514.*
Asbóth János. 109. 121. 141. 185. 514.
Atala (Bozóky István fordítása). 502. 529.

Bacsányi János. 79. 190. 275.
Bajza József. 494. 524. 525. 536. 552.
Baksai Ábrahám. 362. 545.*
Balás (Károly ?). 40. 509.*
Balassa Bálint. 504.
Balde Jakab. 48. 510.*
Ballagi Géza. 507. 510. 511. 526. 536.
Balog Péter. 471. 474.
Bánffy Dénes gr. 79.
Bánffy György. 482.
Bánffy József b. 79.
Baranyi József. 200. 209. 310. 403. 530. 541.
Barcsay Ábrahám. 1. 7. 502.
Barczafalvi Szabó Dávid. 172.
Bárczay Ferencz. 83. 506.
Bárczayné. 27.
Bárdossy János. 17. 454. 504.
Barkassi Ádám. 275. 536.
Barkó Vincze. 342. 353.
Barkóczy Ferencz gr. 243. 472. 489.
Báróczy Sándor. 30. 31. 74. 160. 177. 238. 240. 275. 304. 377. 386. 390. 418.
Baróti Szabó Dávid. 5. 10. 20. 39. 56. 58. 102. 106. 123. 143. 306. 319. 511. 523.
Bartsch Ádám. 24. 505.*
Basedow. 153.
Bata (Batta ?). 84. 518.
Báthori Gábor. 394. 512. 547.
Báthory Zsófia II. Rákóczy Györgyné. 183.
Batízi András. 361. 362.
Batteux Károly. 22. 33. 505.
Batthyány Lajos hg. 162.
Batthyány Miksa gr. 335.

Bay Ferencz. 162. 418.
Bay István. 40. 508.* 520.
Bayer József. 500. 502. 508. 547.
Baykor ügyvéd. 376. 379. 546.*
Beer bécsi szemorvos. 433. 549.
Beke Farkas dr. 121. 525.
Belnay György. 75. 198. 529.
Bél Károly. 68.
Benedek Mihály. 508.
Benkő Ferencz. 63. 69.
Benyovszky Mihály. 473. 551.
Beöthy László. 107. 116. 531.
Beöthy Zsolt. 511.
Bercsényi Miklós. 183.
Bereczk György. 196.
Beregi M. János. 207. 531.
Bernadotte. 472.
Bernáth Gedeon. 84. 166. 519.*
Bernáth József. 87. 519.*
Bersina von Siegenthal Henrik. 203. 530.*
Bertuch F. I. 350. 542.
Berzeviczy Gergely. 17. 165. 504.
Berzeviczy Pál. 68. 515.*
Berzsenyi Dániel. 43. 47. 57. 509.
Berzsi Mihály. 198. 529.*
Besenyői Jakab. 504.
Bessenyei György. 7. 55. 304. 502. 508. 511.
Bethlen Imre. 79.
Beza Theodorus. 81.
Bezerédy Ignácz. 469. 471.
Binz bécsi antiquár. 68. 135.
Birsi Ferencz. 102. 523.
Bodmer. 515.
Bodó Lajos. 506.
Boér János. 277.
Boér Sándor. 63.
Bogáti Fazekas Miklós. 504.
Bónis Ferencz. 84. 87.
Bossányi Ferencz. 532.
Bozóky Alajos. 503. 523.
Bozóky István. 49. 96. 502. 522. 529.
Böjthe Ödön. 517.
Bölöni László. 540.
Böszörményi Pál. 493.
Bréa. 329.
Brunszvik Antal gr. 515.
Brunszvik Henriette gr. Chotek Hermanné. 68. 515.
Brunszvik Josefin gr. Deymné. 68. 515.
Brunszvik József. gr. 469. 471. 515.
Brunszvik Júlia b. Forray Andrásné. 515.
Bucsánszky György. 545.
Buczy Emil. 299. 301. 319. 322. 323. 440. 450. 461. 541.
Budai Ezsaiás. 6. 196. 207. 279. 284. 297. 307. 502.
Buday László. 116. 524.
Büki József (Felső-Pulyai—). 209. 531.
Bürger. 47. 173. 254. 302. 322. 354. 434.

Campe. 198. 506.
Camper. 513.
Catullus. 504.
Chateaubriand. 502.
Chodowiecki Dániel. 33.
Chotek gr. 515.
Cicero. 49. 58. 103. 124. 434. 502. 503.
Colardeau. 19.
Collin. 152.
Conrád András. 537.
Cornelius Nepos. 49.
Cornides Dániel. 37. 493.
Cosway. 434.
Csáky Imre gr. 480.
Csanádi István. 211. 532.
Csapodi István. 497.
Császár József. 230. 279. 534.*
Cseh-Szombati József. 61. 512.* 549.
Csehy István. 501.
Csehy József. 1. 2. 8. 46. 57. 59. 80. 92. 102. 105. 114. 162. 164. 179. 188. 192. 203. 220. 264. 306. 346. 374. 378. 388. 399. 410. 415. 456. 477. 499.* 510.
Csehy László. 3. 501.
Csengeri András. 504.
Csépán István. 19. 504.
Csepcsányi Gábor. 2. 500.*
Cserey Farkas idősb. 316. 331. 542.
Cserey Farkas ifjabb. 79. 276. 282.

296. 301. 312. 314. 322. 330. 334. 342. 347. 352. 353. 356. 365. 370. 377. 387. 399. 401. 404. 409. 419. 425. 439. 445. 448. 452. 460. 465. 476. 482. 486. 496. 507. 539.* 541.
Cserey József. 473. 551.*
Cservenka kapitány. 352.
Csiszár Sámuel. 535.
Csizmazia Somogyi Sándor. 550.
Csóka János. 87. 144. 519.* 520.
Csokonai Mihály. 12. 22. 23. 26. 27. 32. 37. 42. 74. 79. 87. 93. 95. 130. 163. 170. 178. 185. 191. 199. 200. 204. 211. 215. 221. 222. 234. 249. 257. 260. 263. 265. 269. 275. 278. 280. 282. 284. 287. 288. 295. 297. 298. 301. 308. 311. 315. 317. 322. 330. 334. 347. 348. 353. 364. 371. 372. 376. 387. 388. 399. 401. 410. 441. 444. 445. 449. 459. 460. 494. 495. 504. 505. 509. 527. 537. 550. 552.
— —: Dayka műveinek birálata. 11—22.
Czetter Sámuel. 510. 522.
Czika Sándor. 64. 65. 514.*
Czikó Mihály. 488.
Czinderyné. 202.
Cziráky Antal gr. 391. 547.
Czirjék Mihály. 1. 19.

Damm. 198. 228.
Danielik-féle életrajz-gyűjtemény. 502. 503. 506. 524.
Dante. 468.
Darvas Ferencz. 170. 217. 223. 408.
Davoust generalis. 472.
Dayka Gábor. 11. 23. 24. 33. 42. 44. 58. 202. 326. 328. 334. 376. 407. 421. 423. 435. 437. 443. 446. 450. 451. 455. 458. 483. 504. 523. 548. 550.
— műveinek birálata. 11—22.
Deáky Antal. 541.
Debreczeni grammatika. 10. 172. 181. 222. 310. 378. 386.
Decsy Sámuel. 92. 107. 521. 523.
Degen János Frigyes. 19. 505.
Deguignes József. 407. 548.
Dési Sándor. 321. 324. 543.
Desoardo. 68.
Dessewffy József gr. 162. 327. 334. 337. 378. 444. 474. 503. 508. 548.
Dessewffy Sámuel gr. 162.
D'Etoile Maximilian gr. 211. 244. 274. 282.
Dévai Bíró Mátyás. 362. 373. 384.
Deym gr. 515.
Dobozy Lajos. 311. 403. 541.*
Dobozy Mihály. 215. 216. 402. 403. 425. 532.* 547.
Dobsa Ferencz. 165. 513.
Domby Márton. 260. 537.
Domokos Lajos. 85. 172. 310.
Domokos Lőrincz. 107.
Döbrentei Gábor. 230. 271. 516. 534. 540.
Döme Károly. 5. 23. 27. 37. 45. 46. 79. 166.
Dörner. 23.
Dugonics András. 6. 46. 79. 106. 166. 172. 264.
Duka generalis. 475.

Édes Gergely. 81. 92. 102. 106. 112. 117. 124. 125. 144. 145. 150. 521.
Eggenberger. 5. 6. 196. 366. 372. 373. 391. 402. 408. 410. 502.
Elekes János. 324. 541. 543.*
Elisa. 198. 529.
Ember Pál. 308.
Endrődi János. 7.
Engel János. 70. 74.
Erdősi l. *Sylvester* alatt.
Erős Gábor. 189. 528.*
Eschenburg. 22. 23. 505.
Eszterházy Ferencz gr. 62. 67.
Eszterházy Mihály gr. 471. 473. 489. 551.
Eszterházy Pál gr. 221.

Fábchich József. 123. 485.
Fábriczius András. 66.
Fábry Gergely. 515.
Fábry Pál. 74. 122. 446. 474. 515.*

Farkas János. 65. 514.*
Fáy Ábrahám. 61. 86. 519.*
Fazekas István. 90. 133. 519.
Fazekas Mihály. 260. 265. 278. 280. 288. 323. 372. 391. 414. 423. 489.
Fejér György. 79.
Fekete János generalis. 349.
Félegyházi Tamás. 504.
Ferdinánd főherczeg. 105. 489.
Ferencz császár és király. 18. 468. 472. 475. 487. 491.
Ferenczi Zoltán. 550.
Fessler. 165. 169. 193. 527. 528.
Festetics György gr. 42. 55. 79. 111. 201. 509. 546.
Festetics Lajos gr. 201.
Festetics László gr. 9. 201.
Fielding. 289. 540.
Fischer István b. 523. 551.
Forró Pál. 178. 186. 190. 196. 527.
Földi János. 33. 166. 200. 386. 387. 484. 515.
Frankreich. 488. 552.
Fráter Antalné. 213.
Fráter György. 277. 321.
Fráter Pál. 26. 216. 321. 505.* 524.
Freimüthige Bemerkungen. 372. 545.*
Fried Sámuel. 40. 83. 165. 240. 293. 493. 508.*
Fridvalszky János. 452. 550.*
Fülöp János. 170. 201. 223.
Füsüs János. 207. 531.

Galgóczi (Antal?). 87. 519.*
Gáty István. 454.
Géczi András. 72. 515.*
Gedő József. 252. 536.*
Geiszler (József?) b. 229. 230. 424. 488. 534.
Geiszler Mihály. 534.
Geleji Katona István. 102. 504.
Gellert. 515.
Genesy Lajos. 89. 520.*
Géresi Kálmán. 502. 530.
Gessner Salamon. 15. 24. 54. 175. 505. 506.
Gibbon. 68.
Glatz Jakab. 372. 545.
Gleim. 22. 33. 505.
Goecking. 76.
Goethe. 152. 162. 256. 376. 387. 434. 446.
Gottlieb Antal. 257. 537.*
Gönczi. 452.
Görög Demeter. 27. 386. 506.
Gruber Károly. 275.
Grüner. 505.
Guarini. 16.
Gulácsiné. 264.
Gusztáv svéd király. 153. 159.
Gvadányi József gr. 1. 228. 347. 533.
Gyarmathi János. 102. 387.
Gyöngyösi István. 275.
Gyöngyösi János. 6. 55. 62. 63. 92. 102. 208. 275. 304. 310. 387.
Gyulai Ignácz gr. 472.

Hafiz. 22. 202.
Hagara Pál. 329. 544.
Hahóthy István. 272.
Hajnóczy József. 36. 519.
Halicius Mihály. 196.
Haller Albert. 52. 333.
Haller József gr. 469.
Haller Pál. 107.
Halmágyi László. 341.
Halmy (László?). 288. 289. 295. 540.
Hamilton Vilmos. 449. 550.
Harsányi István. 8. 503.
Hartleben. 6. 356. 358. 376. 389. 392. 407. 431. 446.
Hasslinger István András. 493. 552.
Haykul Antal. 377. 393. 546.*
Hegedűs Sámuel. 535.
Herder. 48. 466.
Hertelendy Gábor. 196. 203. 528.*
Hesiodus. 82. 119.
Hirgeist Ferencz. 401. 522.
Hirgeist Ninon b. Prónay Simonné. 97. 522.
Homeros. 94.
Horányi Elek. 186.
Horatius. 8. 9. 11. 29. 48. 92. 93. 112. 118. 125. 126. 162. 199. 208. 268. 288. 304. 309. 450.

Horvát István. 183. 537. 544.
Horváth Ádám. 79. 444. 459. 484. 512.
Horváth György (Pálóczi—). 543.
Horváth (László ?). 236. 413. 535. 548.
Hölty. 446.
Huber. 15.

Ibrányi Antal. 117. 525.*
Ibrányi Farkas. 87. 519.*
Ibrányi Miklós. 217. 444. 532.*
Ihászi Imre. 2. 499. 500.*
Illésházy István gr. 336. 471. 487. 549.*
Illosvay Krisztina l. *Sárosyné* alatt.
Illosvay László. 418.
Institoris Mossóczi Mihály. 257. 321. 364. 401. 436. 437.
Istvánffi Pál. 504.

Jakab Elek. 513.
Jakkó László (Zalárdi—). 179. 188. 478. 527.*
Jankovich Miklós. 385.
János főherczeg. 57.
Jekelfalussy József. 236. 281. 535.* 539.
Jenisch. 68. 146. 159. 225. 254.
John Frigyes. 194. 247. 333. 358. 392. 528.
Jósa Antal. 328. 544.*
Jósika János b. 79.
József (II.) császár. 115. 158. 513.
József főherczeg nádor. 469. 471. 472. 475. 489.
Juhász Ferencz. 11. 504.
Juhász János. 8. 503.
Juncker. 333. 356. 392. 393. 544.
Juricskay László. 107.

Káldi György. 119. 126.
Kalmár György. 102.
Kálmán Farkas. 525.
Kálnoki. 59.
Kant. 184.
Karacs Ferencz. 252. 544.
Karcsú Arzén. 537.
Karner László. 421. 543.*

Károli Gáspár. 161.
Károly főherczeg. 69. 472. 475. 480.
Kászoni Miklós. 504.
Katona István. 336.
Kazinczy András. 222. 230. 231. 234. 253. 325. 421. 534. 538. 543.
Kazinczy Dénes. 53. 84. 104. 107. 116. 216. 297. 310. 413. 509. 532.
Kazinczy Ferencz életrajzi adatai:
— — betegsége. 61. 62. 64. 65. 67. 68. 70. 71. 73. 78. 85. 132. 133. 134. 135. 141. 150. 329. 424.
— — fogsága. 36. 37. 52. 53. 96.
— — házassága. 229. 230. 232. 239. 241. 242—247. 253. 254. 266. 272. 280. 326. 336. 338. 375. 406. 538.
— — véleménye az újításról. 152. 153. 159—162. 171—173. 176. 177. 254—256. 303. 309. 319.
— — művei: Egyveleg munkái. 28. 303—305. 341. 357.
— — —: Anakreon fordítása. 119. 130.
— — —: Bácsmegyei. 8. 234. 252. 276. 334.
— — —: Denis fordítása. 304. 305. 357. 434.
— — —: Gessner fordítása. 28. 46. 101. 335. 392.
— — —: Goethe: A testvérek. 31. 41. 46. 48.
— — —: Goethe: Clavigo. 8. 31. 41. 46. 48. 50. 153.
— — —: Goethe: Stella. 46. 230. 305.
— — —: Helikoni virágok. 96.
— — —: Herder paramythionjai. 28. 71. 305.
— — —: Klopstock Messiasa. 304. 305. 434.
— — —: Lessing: Emilia Galotti. 8. 28. 41. 134. 258. 305. 369. 378. 392. 434.
— — —: Lessing: Minna v. Barnhelm. 8. 28. 41. 134. 305. 369. 378. 434.
— — —: Lessing meséi. 28. 69. 72.
— — —: Marmontel. 28. 30. 31. 46.

135. 145–149. 160–162. 238. 357. 393. 434.
Kazinczy Ferencz művei: Marmontel: A négy palaczk. 8. 9. 147. 304. 417.
— — —: Marmontel: Alcibiades. 8. 9. 41. 160. 304.
— — —: Marmontel: Alcidonis. 41.
— — —: Metastasio: Regulus. 28. 41. 305.
— — —: Metastasio: Themistokles. 28. 29. 40. 165. 305. 341. 352.
— — —: Metastasio: Titus kegyelmessége. 28. 29. 37. 41. 166. 305. 341.
— — —: Molière: A kénytelen házasság. 8. 28. 31. 41. 42. 71. 153.
— — —: Molière: A bot csinálta doktor. 8. 28. 29. 41. 71. 153. 305.
— — —: Orpheus. 28. 50. 231. 409.
— — —: Osszian fordítása. 162. 304. 305. 327. 338. 357. 434. 467. 476.
— — —: Rochefaucauld erkölcsi meséi. 247. 254. 268. 275. 305. 312. 317. 333. 351. 357. 364. 368. 377. 390. 393. 435.
— — —: Sallustius fordítása. 335. 354.
— — —: Siegwart fordítása. 165.
— — —: Shakspere: Hamlet. 28. 30. 231. 409.
— — —: Sylvester kiadása l. *Sylvester* alatt.
— — — Wieland: Diogenes. 51. 69. 72. 350.
— — —: Yorik és Eliza levelei. 41. 304.
Kazinczy Gábor. 59. 535.
Kazinczy Honória. 231. 325. 328. 543.*
Kazinczy István. 231. 325. 534.* 535.
Kazinczy József (Ferencz testvére). 84. 85. 89. 94. 230. 300. 371. 413. 424. 486. 488. 520.
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsánna. 68. 83. 103. 104. 134. 165. 166. 194. 195. 210. 212. 234. 412. 488.
Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné). 84. 116. 229. 519.
Kazinczy Lajos. 535.
Kazinczy László. 84. 117. 456. 473.
Kazinczy Miklós. 9. 84. 89. 117. 414.
Kazinczy Péter. 88. 166. 535.
Kazinczy Zsuzsánna (Péchy Sándorné). 84. 213. 297.
Kemény (József?) gr. 320. 324. 543.
Kende Pál (Kölcsei –). 469. 551.*
Kenderessi Mihály. 306. 320. 323. 324. 513. 517. 540.*
Kerekes Sámuel. 502.
Keresztesi József. 519. 528.
Kiáltossi l. *Schreyer Ádám* alatt.
Kilián. 6. 62. 76.
Kininger Vincze György. 24. 96. 101. 194. 247. 306. 358. 391.
Kis István. 5. 63. 73. 92. 95. 123. 161. 192. 198. 217. 228. 312. 369 431. 437.
Kis János. 27. 31. 41. 42. 45. 47. 49. 56. 76. 79. 80. 85. 95. 113. 119. 121. 122. 126. 133. 145. 152. 156. 158. 197. 205. 224. 242. 252. 266. 271. 275. 304. 310. 312. 318. 320. 322. 327. 330. 333. 335. 337. 346. 350. 351. 356. 358. 364. 368. 375. 386. 389. 390. 392. 393. 395. 406. 409. 416. 423. 427. 430. 433. 438. 445. 449. 451. 454. 455. 460. 474. 486. 500. 516. 523. 524. 533. 541. 549.
Kiss Imre. 163. 169. 178. 185. 191. 201. 217. 249. 264. 265. 275. 278. 280. 288. 323. 332. 348. 372. 391. 489. 495. 526.*
Kiss Károly. 510.
Kisfaludy Sándor. 1. 31. 44. 48. 49. 56. 72. 73. 76. 77. 79. 114. 257. 267. 275. 304. 310. 378. 380. 394. 407. 454. 514.
Kleist. 42.
Klobusiczky Pál. 86. 519.*
Klopstock. 152. 153. 254. 256. 417.
Knesevich Péter b. 406. 523.*
Kócsi Patkó János. 94.

Komáromy György. 27. 166. 189. 506.* 545.
Kohl Kelemen. 4. 149.
Koncz József. 513. 517.
Kónyi János. 23. 27.
Koppi Károly. 72.
Korabinszky József Máté. 454.
Koros Imre. 232. 535.*
Kossovich. 164. 170.
Kovachich Márton György. 61.
Kovács Ferencz. 545.
Kovács Imre. 2. 500.*
Kovács Sándor. 510.
Kováts Mihály. 79. 517.*
Kozma Gergely. 38. 61. 72. 78. 94. 250. 273. 517. 536.
Körtvélyesi János. 207. 530.
Kövér Gábor. 241. 548.
Kövér Imre. 53. 234. 412. 425. 511.*
Kövér Ruben. 426. 548.*
Kövesdi Pál. 50. 510.
Kraynik József. 83.. 489.
Kreskai Imre. 208.
Kresznerics Ferencz. 123.
Kuhn Imre. 543.
Kulcsár István. 58. 63 74. 106. 124. 144. 162. 393. 394. 428. 429. 431. 434. 532.
Kulin József. 329. 422. 544.
Kutusow. 472.

La Caille. 46. 510.
La Croix. 47. 510.
Láczai József. 149.
Laczkovics János. 36.
Lafontaine. 77.
Lakos János b. 1. 2. 8. 22. 27. 28. 33. 46. 136. 162. 185. 193. 456. 478. 500. 504. 509. 528.
Landerer Mihály. 79. 163. 190. 222. 249. 251. 257.
Landgraf Ádám. 531.
Lattermann Ferencz. 8. 193. 528.
Legendre. 47. 510.
Lessing. 36. 244. 387. 536.
Leyer. 6.
Liedemann Márton. 42. 165. 335. 509.*
Lipót (II.) császár és király. 68. 252. 529.
Lippert Fülöp Dániel. 337. 545.
Lipsius Justus. 466.
Liszkay Sámuel. 534.
Livius. 124. 502.
Locke. 152.
Lodróni gr. 467.
Lonovics Imre dr. 70. 515.*
Lónyai Gábor. 217. 218. 224. 235 437. 444. 489.
Lórántffi Zsuzsánna. 183.
Luby Károly. 543.
Luther. 495. 496.
Lübeck János Károly. 185. 527.

Mack generalis. 469.
Magyar Hírmondó. 42.
Magyar Minerva. 198.
Magyar Museum. 126. 502.
Magyar Kurir. 130. 170. 178. 189. 198. 273. 531. 532. 536. 541.
Majláth György. 52. 54. 85. 329. 470.
Majláth József gr. 544.
Majthényi László. 37. 469. 472. 507.*
Makk Domokos. 8. 503.
Mannsfeld József György. 505.
Mányoky Ádám. 98.
Margitai. 311. 402. 541.
Mária Terézia. 542. 548. 550.
Marics Tamás. 268. 380. 407. 538.*
Marmarosi l. *Gottlieb Antal* alatt.
Marmontel. 35. 379.
Márjási Boldizsár. 88.
Martialis. 174.
Martinovics Ignácz. 36.
Márton István. 42. 192. 390. 457. 546.
Massena. 472. 478.
Matthisson. 46. 47. 371. 446.
Mátyási József. 7. 79. 304. 310. 387.
Mauksch kolozsvári gyógyszerész. 240. 335.
Meczner Pál dr. 287. 295. 424. 539.*
Melczer László. 242. 525. 536.*
Melczer (?) 117. 525.
Mérey Sándor. 2. 500.*

Merveldt. 472.
Mészáros Ignácz. 171.
Mészáros József 501.
Metastasio. 6. 105. 502.
Meyer Ottó. 198. 228.
Micskei. 259. 265. 269. 278.
Mihálkovics József. 2. 115. 193. 204. 499. 500.* 501. 512. 528.*
Mihálkövi l. *Mihálkovics* alatt.
Mihalóczy György. 101. 522.*
Mihályi. 116. 524.
Mikola István. 510.
Miller Jakab. 377. 389. 393. 533.
Milton. 198.
Mindenes Gyűjtemény. 207. 530. 531.
Mindszenthy Sámuel. 79.
Mocsáry Antal. 230. 534.*
Molière 94. 522.
Molnár János. 36. 102. 507.*
Montesquieu. 55. 501.
Mortier generalis. 472.
Murat. 471. 472.

Nagy Benedek. 500.
Nagy Gábor. 23. 26. 28. 32. 33. 37. 40. 60. 67. 83. 104. 135. 137. 154. 165. 166. 169. 177. 178. 181. 185. 186. 191. 206. 207. 210. 211. 215. 216. 217. 222. 234. 249. 259. 265. 269. 277. 280. 288. 298. 302. 315. 321. 329. 348. 357. 363. 366. 370. 372. 380. 389. 391. 393. 403. 407. 410. 422. 425. 436. 437. 467. 488. 493. 545.
Nagy Iván. 502. 505. 507. 519. 532. 541. 543. 544. 548. 551.
Nagy János. 529.
Nagy József kanonok. 114. 148. 162. 198. 257. 267. 333. 407. 524.*
Nagy József ungvári predikátor. 534.
Nagy Sámuel dr. 29. 32. 65. 68. 79. 506.* 514.
Nagy Sámuel tanár. 544.
Nagy Sándor (K.—). 502.
Napoleon. 290. 295. 422. 468. 471. 472. 475. 482. 487. 492.
Nedeczky (Benedek vagy József?). 229. 534.*
Négyesy László. 523. 531.
Neidl János. 96. 105. 522.
Németh László. 27. 31. 44. 48. 51. 66. 73. 79. 100. 109. 120. 141. 154. 162. 184. 190. 205. 213. 228. 242. 248. 258. 260. 286. 312. 317. 333. 335. 351. 357. 364. 369. 377. 390. 393. 395. 404. 407. 426. 444. 451. 453. 455. 464. 474. 510. 522.
Neumányi. 436. 437. 450.
Neumányi. 461.
Nicolai. 255.
Niczky László. 117.
Nouseul János. 7. 502.*

Obernyik József. 199. 529.*
Oeser Frigyes. 392.
Orczy László b. 6. 201. 472. 489.
Orczy Lőrincz b. 1. 404. 405.
Orosházi l. *Czetter Sámuel* alatt.
Ováry László. 34. 507.*
Ovidius. 11. 288.

Paczkó Ferencz. 79.
Palóczy László. 540.
Pálffy Miklós gr. 472. 475.
Pánczél Pál. 428. 438. 448. 549.*
Pap József. 528.
Páriz Pápay Ferencz. 102. 196.
Párniczky Mihály. 87. 519.*
Pászthory Sándor. 162.
Pataki Dániel. 39. 508.
Pataki Mózes. 552.
Pataky Sámuel. 240. 352. 535.*
Patay András. 207. 530.
Patay József. 530.
Patay Józsefné. 207. 530.
Pázmány Péter. 6. 362.
Péchy Imre. 52. 69. 86. 107. 116. 191. 216. 235. 259. 391. 411. 424. 438. 469. 471. 472. 475. 491. 520. 548.
Péchy Mihály. 70. 515.*
Péczeli József. 172. 434.
Perczelné. 487.
Perecsényi Nagy László. 209. 450. 523. 531. 550.
Petes Dávid. 528.

Petrarca. 468.
Petrik-féle bibliographiai mű. 502. 522. 541.
Pezzl. 65. 68. 514.
Pfannschmied. 206.
Pisch (Mihály vagy Ferencz?). 281. 539.
Plinius. 78.
Plutarch. 36.
Podmaniczky József b. 474.
Podmaniczky Lászlóné. 98.
Pogány Lajos (Csebi—). 162. 526.*
Pongrácz Ferencz. 543.
Pongrácz festő. 326. 421.
Pope. 16. 19.
Pósa. 88. 520.
Pósaházi János. 207. 531.
Posch Lénárt. 467.
Pölitz. 254.
Pray György. 37. 336. 407. 493. 548.
Prónay Ágnes (Ráday Pálné). 99. 219. 223. 224. 522.
Prónay Honória. 99. 219.
Prónay László b. 30. 218. 235. 238. 240. 305. 316. 377. 386. 389. 393. 394. 400. 407. 409. 410. 435. 438. 522. 532. 533.
Prónay Prisca. 99. 219.
Prónay Sándor b. 41. 95. 107. 219. 377. 394. 409. 426. 432. 433. 438. 445. 449. 547.
Prónay Simonné Hirgeist Ninon. 97. 522.
Pucz Antal. 428. 434. 438. 448. 549.*
Puky Ferencz. 34. 218. 223. 507.* 511.
Puky István. 298. 322. 540.
Puky László. 444.
Pyber Benedek (Gyerkényi—). 5. 56. 58. 143. 178. 502. 511.

Ráday Gedeon gr. 98. 99. 101. 102. 170. 238. 307. 484. 522. 435.
Ráday Pál a költő. 98. 99.
Ráday Pál gr. 79. 97. 217. 223. 407. 429. 436. 522. 533.
Radvánszky Karolin l. *Podmaniczky Lászlóné* alatt.
Radvánszky Polyxéna. 83.
Radvánszky Teréz. 83. 162. 518.
Ragályi József. 60. 94. 512. 521. 547.
Ragályi Tamás. 299. 317. 371. 401. 403. 481. 540.* 547.
Raics Péter. (Megyeri—). 44. 358. 390. 407. 509.*
Rájnis József. 20. 58. 102. 123. 198.
Rákóczy György (I). 183.
Ramler. 22. 198. 505.
Rát Mátyás. 54. 74. 102. 121.
Rátkay (István?) 83. 518.*
Ravazdi (György?) 84. 519.
Raynal. 305.
Reimar H. Sámuel. 536.*
Reimar János Albert. 536.
Rémius (Rénius?) György. 207. 531.
Reviczky Károly. 22. 202. 505.
Révai Miklós. 8. 9. 63. 79. 101. 102. 124. 162. 192. 199. 320. 372. 373. 380. 391. 394. 396. 402. 403. 408. 410. 423. 432. 435. 452. 511. 547.
Rhédey Ferencz. 341. 545.
Rhédey Lajos gr. 42. 107. 116. 310. 389. 469. 472. 509. 519.
Rickl kereskedő. 76. 186. 192. 195. 234. 238. 261. 264. 317. 350. 393. 406. 423. 436. 437. 527.*
Riethaller Mátyás. 391. 547.
Rochefaucauld. 118. 126. 305.
Rousseau. 288. 297. 302. 308. 354.
Rosos Pál. 4. 501.*
Rost. 336. 507.*
Rouscher. 159.
Rozgonyi Erzsi. 83.
Rózner. 436. 437.
Röszler. 185. 527.

Sacy Antal Izsák. 201. 530.*
Sajnovics. 6. 56.
Salis. 47.
Salzmann. 198. 529.
Sándor István. 359. 361.
Sándorffy József. 6. 286. 502.*
Sandrart. 33.
Sárközy Albert. 459. 460.

Sárközy István. 442. 457. 483. 496. 546. 550.
Sárközy Kázmér 460.
Sárosy András. 416. 417. 418. 518.
Sárosy Andrásné Illosvay Krisztina. 83. 244. 281. 318. 332. 349. 350. 416. 426. 489. 518.* 542.
Sároy-Szabó Sámuel. 61.
Sáska János. 94. 251. 522.
Say 500.
Schauenburg. 68.
Schedius Lajos. 6. 31. 41. 44. 71. 75. 79. 92. 109. 195. 231. 256. 265. 335. 377. 389. 394. 432. 443. 445. 516. 521. 534.
Schiller Frigyes. 77. 105. 152. 333. 358. 376. 387.
Schiller Károly Ágost. 136. 526.
Schindelmayer. 356. 358. 390. 393. 407. 446. 544.
Schlegel János Adolf. 22. 47. 505.
Schmid kereskedő (Rickl társa). 264. 350.
Schmidegg Ferencz gr. 413. 548.
Schmied generalis. 472.
Schneider tanár. 505.
Schönfeld. 121. 525.
Schraembl Ferencz Antal. 333. 356. 544.
Schreyer Ádám (Kiáltossi–). 57. 511.*
Schubart 459. 484.
Schulz Frigyes 275. 305. 334. 435. 550.
Schusteck Mánuel b. 106. 523.
Schwandtner. 120. 122.
Sebes (Pál ?). 62. 513.*
Seelmann Károly. 63. 514.*
Segrais. 15.
Semsey. 471.
Seneca. 36. 134. 153. 171. 271.
Sennyei Imre gr. 329. 544.*
Sennyei János b. 544.
Setth János. 65. 514.*
Seyfried X. Ignácz. 164. 526. 527.*
Siegenthal l. *Bersina v. Siegenthal* alatt.
Siess János József. 257. 537.
Simonffy Sámuel. 469. 551.*
Sinay Miklós 50. 80. 124. 187. 190. 373. 435. 510.* 530. 546.
Sok János. 195. 357. 377. 391. 392. 407. 435.
Soldos János l. *Zsoldos* alatt.
Sombori László. 79. 320. 321. 324. 517.*
Somogyi Lipót (Perlaki—). 4. 29. 501.*
Somssich Lázár. 42. 50. 162. 509
Spáh Gábor és neje. 5. 28. 40. 41. 42. 64. 83. 91. 350. 402.
Spissics János. 497.
Splényi Gábor b. 232. 524.
Splényi József b. 480.
Splényi Magdolna. 229. 402. 404. 406. 408. 422.
Steele. 515.
Stolberg. 48. 68.
Stunder János. 4. 10. 96. 106. 108. 136. 349.
Suetonius. 93.
Sulzer. 22. 33. 37. 42. 251. 505.
Swieten. 37. 242. 493.
Sylvester (Erdősi János). 50. 59. 101. 113. 124. 187. 342—346. 359. 364. 372. 379. 380—386. 388. 391. 401. 408. 409. 410. 435. 484. 530. 547. 550.
Szabó Károly. 539.
Szabó Sámuel. 39. 508.*
Szacsvay Sándor. 158.
Szander. 38.
Szathmáry György. 242. 536.
Szathmári Király József. 40. 508.*
Széchenyi Ferencz gr. 6. 42. 61. 79. 122. 141. 148. 162. 188. 200. 202. 265. 392. 434. 526. 546. 550.
Széchy Károly. 503.
Szegedi Ignácz. 473. 551.
Szemere Pál. 529.
Szénási József. 470. 551.
Szenczi Csene Péter. 80. 81.
Szenczi Molnár Albert. 80. 187. 188. 359.
Szentgyörgyi István 34. 35. 72. 93. 286.

Szentgyörgyi József. 27. 29. 31. 49. 51. 65. 75. 83. 91. 103. 130. 136. 151. 157. 159. 167. 171. 173. 176. 179. 188. 190. 194. 205. 209. 210. 212. 228. 229. 233. 248. 249. 255. 258. 259. 265. 270. 279. 285. 293. 297. 310. 318. 323. 332. 349. 370. 372. 375. 376. 394. 402. 414. 417. 424. 438. 489. 492. 494. 518. 525.
Szentiványi Ferencz. 472. 524.
Szentiványi József. 116. 524.
Szentjóbi Szabó László. 33. 298.
Szentkereszti Sámuel. 39. 63, 469. 508.
Szentmarjay Ferencz. 36. 377.
Szentmarjay Teréz. 468. 551.*
Szepessy (Sámuelné Vattai Batta?) 85. 518.
Szerdahelyi Antal. 158. 525.*
Szerencsyné l. *Radvánszky Teréz* alatt.
Szilágyi Gábor. 8. 260.
Szinnyei József. 501. 506. 522. 525. 536. 537. 543. 545. 547. 551.
Szirmay Antal. 215. 230. 258. 269. 278. 329. 351. 454.
Szirmay János. 84. 518.*
Szoboszlai Pap István. 551.
Szokolai (Dániel ?) 61. 444. 485.
Szolarcsik Ferencz. 36.
Szombathy János. 187. 207. 328. 342. 359. 365. 385. 495. 530.
Szombati József l. *Cseh-Szombati* alatt.
Sztáray Albert gr. 503.
Sztáray Mihály gr. 503.
Szulyovszky László. 34. 507.*
Szulyovszky Menyhért. 117.
Szunyoghy Farkas. 216. 532.
Szűcs István. 313. 541.*
Szvorényi József. 523.

Tacitus 80. 236. 261. 308. 434. 539.
Takács József. 79.
Takács Károly (Illei –). 8. 123. 200. 209. 503.* 524. 531. 540.
Tanárki Mihály. 526.
Táncsics Ignácz. 8. 503.*
Telegdi Miklós 79. 504. 517.
Teleki Ádám gr. 39. 95.
Teleki Domokos gr. 100. 109. 120. 141. 154. 155. 248. 260. 404. 522.
Teleki Ferencz gr. 79.
Teleki József gr. 132. 317. 473.
Teleki László gr. 377. 390. 394. 429.
Teleki Pál gr. 79.
Teleki Sámuel. 79. 109. 120. 141. 154. 235. 473. 539.
Tertina Mihály. 59. 60. 70. 209. 249. 531.
Tessedik Sámuel. 349.
Theokritos. 82. 93.
Theophron 198. 529.*
Tholdy Ádám gr. 518. 542.
Tholdy Zsigmond gr. 420. 426. 439. 548.
Thurn gr. 473.
Tisza László. 518.
Tisza (Lászlóné gr. Teleki Katalin ?) 84. 97. 518.*
Tittel Pál. 523.*
Tokody György. 116. 524.*
Tokody (Imre vagy József ?) 216. 532.
Toldy Ferencz. 136. 494. 524. 525. 536. 552.
Tóth Farkas. 102.
Tóth Ferencz. 64. 65. 514.*
Tóthpápay Mihály. 60. 61. 512.*
Tóthpápay Sámuel. 512.
Tőkés Mihály. 492. 552.*
Török István. 504.
Török József gr. (Kazinczy F-né nagybátyja). 242. 311. 388. 402. 414.
Török József gr. (Kazinczy F. sógora). 132. 133. 232. 233. 237. 244. 245. 325. 329. 422. 489.
Török Lajos gr. 34. 164. 217. 219. 223. 229. 242. 243. 257. 274. 337. 430.
Török Zsófia Kazinczy F-né. 132. 133. 165. 175. 211. 212. 217. 254. 260. 261. 337. 388. 389. 392. 396. 422. 429.
Török Zsuzsánna Mária. 131. 164. 175. 230. 243.

Trattner János Tamás. 8. 79. 257. 517.
Tsétsi János. 102.

Ujfalvy (Sámuel ?) 39. 508.
Uza Pál. 60. 377. 512.*
Ürményi József. 2. 29. 237. 240. 264.

Varga Márton 8. 55. 123. 503.*
Valkai András. 504.
Vályi Nagy Ferencz. 541.
Vay József. b. 444. 469. 472.
Vay Józsefné Adelsheim Johanna. 83. 86. 518.
Vay László b. 503.
Vay Miklós b. 238. 240. 298. 305. 469. 475. 479. 480. 490. 528.
Verancsics Antal. 544.
Verseghy Ferencz. 8. 33. 101. 112. 115. 123. 142 178. 186. 257. 275. 377. 394. 404. 432. 437. 452.
Veszelin Pál. 207. 531.
Vial generalis. 472.
Viczay József. 75. 83. 110. 122. 251. 516.
Vilmáni Libécz Mihály. 101.
Virág Benedek. 1. 2. 4. 5. 9. 29. 47. 49. 54. 57. 58. 63. 74. 79. 85. 92. 96. 101. 105. 106. 112. 114. 119. 123. 126. 142. 162. 164. 178. 186. 192. 193. 195. 203. 207. 221. 256. 265. 275. 304. 306. 310. 319. 323. 347. 372. 373. 377. 378. 386. 391. 394. 402. 403. 410. 415. 418. 423. 430. 431. 478. 499. 500. 511. 523. 541.
Virgilius. 11. 77. 93. 94. 288. 306.
Vitéz Imre 16.
Vitéz János. 444.
Vitéz József. 61. 67. 107. 513.*
Vitsch. 97. 98.
Voltaire. 275.
Voss. 94.

Wagner festő. 240. 241. 535.
Walther generalis. 47. 510.
Weber. 72. 77. 113. 198. 228. 257. 357. 370. 378.
Wécsey Leopoldina. 229.
Wécsey Mária gr. Török Józsefné. 233. 237. 325. 489.
Wécsey Miklós b. 61. 233. 391. 426.
Werner. 452.
Wesener. 328. 544.
Wesselényi Miklós b. id. 62. 103. 239. 276. 291. 296. 305. 324. 341. 352. 364. 367. 388. 397. 402. 405. 406. 408. 420. 426. 440. 448. 461. 466. 468. 476. 475. 477. 479. 483. 485. 490. 541. 552.
Wesselényi Miklós b. ifj. 552.
Weszprémi István. 196. 200.
Wieland. 51. 75. 77. 96. 153. 157. 159. 169. 258. 289. 296. 335. 376. 515. 516. 537.
Wietorisz Jonathán. 509.
Winkelmann. 336.
Wobeser Vilma Karola. 529.
Woschitz Ferencz. 191. 250. 528.
Wucherer. 536.
Wurzbach. 505. 522. 523. 530.

Zalányi István. 39. 508.
Zeininger. 265.
Zejk János (Zejkfalvi—). 473. 551.
Zigán János. 313. 541.*
Zmeskál Miklós. 86. 519.*
Zrinyi Miklós. 1. 134. 135. 201. 499
«Zrinyi Miklós» cz. regény. 536.
Zsarnóczy János. 510.
Zsebes l. *Sebes* alatt.
Zsigray Jakab. 36.
Zsoldos János. 433. 549.*
Zsombory Farkas 191. 528.*

TARTALOM.

Lap
564. Kazinczy — Cseby Józsefnek. Regmetz. Jan. 4d. 1803. ... ... 1 (499) *
565. Csehy József — Kazinczynak. Przemyśl, Jan. 26d. 1803. ... ... 2 (499)
566. Virág Benedek — Kazinczynak. Pest, Jan. 29d. 1803. ... ... 4 (501)
567. Virág Benedek — Kazinczynak. Pest, 1803. Febr. 9d. 5 (502)
568. Virág Benedek — Kazinczynak. Pest, 17d. Febr. 1803. ... ... 9 (503)
569. Csokonai Mihály — Kazinczynak. Debreczenben, Febr. 20d. 1803. 11 (504)
570. Csokonai Mihály — Kazinczynak. [Febr. 20. körül 1803.] 22 (504)
571. Kazinczy — Csokonai Mihálynak. 21. Február 1803. ... ... 23 (505)
572. Kazinczy — Kininger Vincze Györgynek. Ér-Semlyén, d. 22. Febr. 1803. 24
573. Kazinczy — Bartsch Ádámnak. Ér-Semlyén, d. 23. Febr. 1803. 24 (505)
574. Csokonai Mihály — Kazinczynak. Debreczen, 23. Febr. 1803. ... 26 (505)
575. Kazinczy — Nagy Gábornak. Febr. 27. 1803. ... ... 26 (505)
576. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén, 27. Febr. 1803. 27 (506)
577. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Febr. 28-án. 1803. 31
578. Kazinczy — Csokonai Mihálynak. Ér-Semlyén, 2d. Mart. 1803. ... 32
579. Kazinczy — Puky Ferencznek. Ér-Semlyén, 3d. Mart. 1803. ... ... 34 (506)
580. Kazinczy — Nagy Gábornak. 3. Mart. 1803. ... ... 37 (507)
581. Kozma Gergely — Kazinczynak. Sz. Gericze, Kos Hava 10-kén, 1803. ... ... 38 (508)
582. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén, 12. Mart. 1803. ... ... 40 (508)
583. Kazinczy — Schedius Lajosnak. Ér-Semlyén, Mart. 15d. 1803. ... 41 (509)
584. Csokonai Mihály — Kazinczynak. Debreczen, 15. Mart. 1803. ... 42 (509)
585. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Martz. 27d. 1803. ... ... 43 (509)
586. Németh László — Kazinczynak. Győr, Martz. 29d. 1803. ... ... 44 (509)
587. Csehy József — Kazinczynak. Przemyśl, Mart. 30d. 1803. ... ... 46 (510)
588. Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén, Ápr. 6d. 1803. ... ... 47 (510)

* A zárjel közti szám az illető levélre vonatkozó jegyzet lapszáma.

Lap
589. Virág Benedek — Kazinczynak. Pest, 6d. April, 1803. ... ... 49 (510
590. Kazinczy — Sinay Miklósnak. Ér-Semlyén, 13d. Apr. 1803. ... ... 50 (510
591. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzen. Ápr. 15. 1803. 51 (511
592. Kazinczy — Péchy Imrének. Ér-Semlyén, 22. Apr. 1803. 52
593. Virág Benedek — Kazinczynak. Pesten. 1803. April 54 (511
594. Kis János — Kazinczynak. Sopronból, Máj. 3d. 1803. 56
595. Csehy József — Kazinczynak. Przemyśl, Máj. 14d. 1803. ... ... 57 (511
596. Virág Benedek — Kazinczynak. (1803?) 58 (512
597. Kazinczy — Nagy Gábornak. Pest, 20. May 1803. ... ... 60 (512
598. Kazinczy — Kozma Gergelynek. Tatán. Máj. 25d. 1803. ... ... 61 (513
599. Kazinczy — Spáh Gábornénak. Komárom, 30. May 1803. ... ... 64 (514
600. Németh László — Kazinczynak. Győr, Máj. 31d. 1803. ... ... 66 (514
601. Kazinczy — Nagy Gábornak. Bécs, 2. Jun. 1803. ... ... 67 (515
602. Benkő Ferencz — Kazinczynak. N. Enyed, 30. Juny, 1803. ... ... 69 (515
603. Kazinczy — Engel Jánosnak. Grosswardein, den 8-ten Jul. 1803. 70 (515
604. Kazinczy — Schedius Lajosnak. In den Bädern v. Gross-Wardein. 6. 13. Jul. 1803. ... ... 71 (515
605. Kazinczy — Kis Jánosnak. Pászthón, Jul. 23d. 1803. ... ... 73 (515
606. Kazinczy — Schedius Lajosnak. Pászthó, d. 23. Jul. 1803. ... ... 75 (516
607. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk. Jul. 23d. 1803. ... ... 76 (516
608. Kozma Gergely — Kazinczynak. Sz. Geritzén. Jul. 31-dik. 1803. 78 (516
609. Virág Benedek — Kazinczynak. Aug. elején, Pesten, 1803. ... ... 79 (517
610. Édes Gergely — Kazinczynak. Csórott, 24. Aug. 1803. 81
611. Kazinczy — anyjának. Ér-Semlyén, Aug. 27d. 1803. ... ... 83 (518
612. Kazinczy — Spáh Gábornénak. Ér-Semlyén, 29d. Aug. 1803. ... 91
613. Kazinczy — Édes Gergelynek. Ér-Semlyén. 1803. Szept. 1-jén ... 92 (521
614. Kazinczy — Kozma Gergelynek. Ér-Semlyén. Septbr. első napján 1803. ... ... 94 (522
615. Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak. Ér-Semlyén, Septbr. 2d. 1803. 97 (522
616. Németh László — Kazinczynak. Győr, Szept. 6-dik 1803. ... ... 100 (522
617. Virág Benedek — Kazinczynak. Sept. 10-dikén, 1803. ... ... 101 (522
618. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Sept. 13. 1803. 103
619. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semjén, 15. 7br. 1803. 104
620. Neidl János — Kazinczynak. Wien, den 20-ten Sept. 1803. 105
621. Csehy József — Kazinczynak. Przemyśl, Sept. 21-dikén 803. ... 105 (523
622. Kazinczy — B. Prónay Sándornak. Várad. 22. 7br. 803. ... ... 107 (523
623. Stunder János — Kazinczynak. Pest. d. 22. Sept. 1803. 108
624. Németh László — Kazinczynak. Győr. Szept. 30-dik 1803. 109
625. Virág Benedek — Kazinczynak. September végén, 1803. ... ... 112 (523
626. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Oct. 6-dikán 1803. ... ... 113 (524
627. Csehy József — Kazinczynak. Przemyśl, October 12-dikén 1803 114 (524
628. Kazinczy Ferencz — Kazinczy Klárának. Debreczen. Oct. 13d. 1803. ... ... 116 (524
629. Kazinczy — Édes Gergelynek. Ér-Semlyén, 1803. Okt. 29. 117
630. Németh László — Kazinczynak. Győr. Nov. 22-dik. 1803. ... ... 120 (525
631. Virág Benedek — Kazinczynak. Nov. 27. 1803. 123

		Lap	
632.	Édes Gergely — Kazinczynak. Dec. 2—7. 1803.	125	
633.	Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzen, Dec. 11. 1803.	130	(525)
634.	Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának. Ér-Semlyén, d. 13. Xber. 1803.	131	
635.	Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén, Decemb. 19d. 1803.	133	(525)
636.	Kazinczy — Nagy Gábornak. [29. Dec. 1803.]	135	
637.	Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén, 29. Xbr. 1803.	136	(525)
638.	Németh László — Kazinczynak. Decz. 31-dik. 1803.	141	
639.	Virág Benedek — Kazinczynak. Az 1803-diknak utolsó napján	142	
640.	Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk. Jan. 15-dikén 1804.	145	
641.	Kohl Kelemen — Kazinczynak. Wien, d. 22. Jänner 1804.	149	
642.	Édes Gergely — Kazinczynak. Csórott. 3-a Febr. 1804.	150	
643.	Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén, 5. Febr. 1804.	151	
644.	Kazinczy — Nagy Gábornak. 10. Febr. 1804.	154	
645.	Németh László — Kazinczynak. Győr. Febr. 10-dik 1804.	154	
646.	Kis János — Kazinczynak. Dömölk, Febr. 11-dikén 1804.	156	
647.	Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Febr. 11-én 1804.	157	(526)
648.	Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén, Febr. 12d. 1804.	158	(526)
649.	Csokonai Mihály — Kazinczynak. Debreczen, Febr. 14. 1804.	163	(526)
650.	Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának. Ér-Semlyén, den 17. Feber 1804.	164	
651.	Kazinczy — Nagy Gábornak. [Febr. 21. és 23. közt. 1804.]	165	(527)
652.	Kazinczy — Nagy Gábornak, 21 Febr. [1804.]	166	
653.	Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Febr. 22-én 1804.	167	
654.	Kazinczy — Nagy Gábornak. 24. Febr. [1804.]	169	
655.	Kazinczy — Csokonai Mihálynak. Semjénben. 24. Febr. 1804.	170	
656.	Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 24. Febr. 1804.	171	
657.	Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debr. Febr. 24-én 1804.	173	
658.	Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának. den 1. Merz 1804.	175	
659.	Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 1. Mart. 1804.	176	
660.	Kazinczy — Nagy Gábornak. 1. Mart. [1804.]	178	
661.	Virág Benedek — Kazinczynak. Ao. 1804. Mart. elején	178	(527)
662.	Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debr. Martzius 2-án 1804.	179	
663.	Nagy Gábor — Kazinczynak. Debretzenben, Martzius 2-kán 804.	181	
664.	Németh László — Kazinczynak. Győr. Mart. 4-dik 1804.	184	(527)
665.	Kazinczy — Nagy Gábornak. 9. Mart. 1804.	185	
666.	Kazinczy — Nagy Gábornak. d. 10. Mart. 1804.	186	(527)
667.	Kazinczy — Virág Benedeknek. Ér-Semlyén, 12. Mart. 1804.	186	
668.	Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 19. Mart. 1804.	188	(528)
669.	Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 25. Mart. 1804.	190	
670.	Németh László — Kazinczynak. Győr, Martz. 31d. 1804.	190	
671.	Kazinczy — Nagy Gábornak. 4. Apr. 1804.	191	(528)
672.	Kazinczy — Péchy Imrének. Bagos. Májusnak 1-jén 1804.	191	(528)
673.	Virág Benedek — Kazinczynak. 10. Május 1804.	192	
674.	Csehy József — Kazinczynak. Przemysl. Május 20d. 1804.	192	(528)
675.	John Frigyes — Kazinczynak. Wien. d. 24. t. May 1804.	194	(528)

Lap
676. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben. Május 24-én 194
677. Kazinczy — Virág Benedeknek. Hosszú Pályiban. Májusnak 26d. 1804. ... 195 (528
678. Kis János — Kazinczynak. Nemes-Dömölk, Jun. 3-dikán 1804. 197 (529
679. Csokonai Mihály — Kazinczynak. Debretzen, Jun. 12d. 1804. ... 199 (530
680. Csokonai Mihály — Kazinczynak. Debretzen, Jun. 13d. 1804. ... 200 (530
681. Csehy József — Kazinczynak. Przemyslóban Jun. 23-dikán 1804. 203 (530
682. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Jun. 29-én 804. 205
683. Kazinczy — Nagy Gábornak. Esztár 5-o Jul. 1804. ... 206
684. Kazinczy — Nagy Gábornak. Esztár, 6-a Jul. 1804. ... 206 (530
685. Kazinczy — Nagy Gábornak. 29. Jul. 1804. ... 207
686. Virág Benedek — Kazinczynak. Jul. 30d. 1804, Pesten ... 207 (530
687. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debr. Júl. 30-án 1804. ... 209 (531
688. Kazinczy — Nagy Gábornak. Léta. 1. Aug. 1804. ... 210
689. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Aug. 3-án 1804. ... 210
690. Kazinczy — Nagy Gábornak. Mike Pércs 16. Aug. 1804. ... 211
691. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén 7. 7ber. 1804. ... 211 (532
692. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ujfalu 10. 7br. 1804. ... 212
693. Németh László — Kazinczynak. Raab d. 12. Sept. 1804. ... 214
694. Kazinczy — Nagy Gábornak. 26. 7br. 1804. ... 215 (532
695. Kazinczy — Fráter Pálnak. Ér-Semlyén, 28. Septbr. 1804. ... 216 (532
696. Kazinczy — Nagy Gábornak. 3-a 8br. [1804] ... 217
697. Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak. Kázmér, Octóbr. 5d. 1804. ... 217 (532
698. Kazinczy — B. Prónay Lászlónak. Kázmér, Octob. 5d. 1804. ... 218 (532
699. Csehy József — Kazinczynak. October 17-dikén 1804. ... 220
700. Kazinczy — Nagy Gábornak. Kassán, Nov. 6d. 1804. ... 222 (533
701. Gr. Ráday Pál — Kazinczynak. Ludány 6. 9br. 1804. ... 223 (533
702. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Nov. 9-dikén 1804. ... 224 (533
703. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Kázmér 16. [és 18.] Nov. 1804. 229 (534
704. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Sopron, November 30d. 1804. 230 (534
705. Kazinczy — Schedius Lajosnak. Kázmér, d. 30. Novbr. 1804. ... 231 (534
706. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Kázmér, 5. Dec. 1804. ... 233
707. Kazinczy — B. Prónay Lászlónak. Kázmér, 7d. Xbr. 1804. ... 235 (535
708. Kazinczy — Ürményi Józsefnek. Kázmér, 10. Decembr. 1804. ... 237
709. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Kázmér, Decemb 15d. 1804. ... 239 (535
710. Kazinczy — Kis Jánosnak. Kázmér, 1-a Jan. 1805. ... 242 (536
711. Németh László — Kazinczynak. Győr. Jan. 2-dik. 1805. ... 248
712. Kazinczy — Nagy Gábornak. Regmecz 12. Jan. 1805. ... 249
713. Kozma Gergely — Kazinczynak. Sz. Geritze Jan. 28-kán 1805. 250 (536
714. Kazinczy — Kis Jánosnak. [l. a 710. sz. levelet.] ... 253 (537
715. Németh László — Kazinczynak. Győr. Febr. 5-dik. 1805 ... 258
716. Kazinczy — Nagy Gábornak. d. 7. Febr. 1805. ... 259
717. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. É. S. 10. Febr. 1805. ... 259 (537
718. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben Febr. 11-én 1805. 261 (538

Lap
719. Csehy József — Kazinczynak. Przemyśl, Febr. 14d. 1805 263
720. Kazinczy — Nagy Gábornak. 18. Febr. [1805.] 265
721. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Febr. 19. 1803. 265
722. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölkön Febr. 19-dikén 1805. ... 266 (538)
723. Kazinczy - Nagy Gábornak. [1805. Febr.] 269
724. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzen Febr. 22. 1805. ... 270
725. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Ér-Semlyén, Februárius 23d. 1805. . 271
726. Hahóthy István — Kazinczynak. Ér-Kesserű die 28 febr. 1805. 272
727. Kazinczy — Kozma Gergelynek. Ér-Semlyén, 1. Mart. 1805. ... ... 273 (538)
728. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyénben, Mart. 6d. 1805. 276 (539)
729. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén, d. 6. Mart. 1805. 277
730. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén, 6. Mart. 1805. 279 (539)
731. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 6-a Mart. 1805. 282
732. Budai Ezsaiás — Kazinczynak. Debreczenben, 10. Mart. 1805. ... 284
733. Kazinczy — Szentgyögyi Józsefnek. Ér-Semlyén, 13. Mart. 1805. 285 (539)
734. Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibó. 1805. 18-dik Mart. 291
735. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben Mart. 19-én 1805. 293
736. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 20. Mart. 1805 296
737. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén, d. 23. Mart. 1805. 297
738. Puky István — Kazinczynak. Getztelyben, 23. Marty 1805 ... 298
739. Kazinczy — Buczy Emílnek. Ér-Semlyénben, Mart. 30d. 1805. ... 299
740. Ragályi Tamás — Kazinczynak. Pesten 30d. Márt. 1805. ... ... 299 (540)
741. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, Mart. 31d. 1805. ... 301 (540)
742. Virág Benedek — Kazinczynak. Pest. 1805. Martzius végén 306 (540)
743. Kazinczy — Budai Ezsaiásnak. Ér-Semlyén, d. 31. Mart. 1805. 307
744. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén, 31. Mart. 1805. 310 (541)
745. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Apr. 6-dikán. 1805. ... ... 312 (541)
746. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 8-a Apr. 1805. ... ... 314 (542)
747. Ragályi Tamás — Kazinczynak. Pesten 17-dik April. 1805. 317
748. Németh László — Kazinczynak. Győr, April. 28-dik. 805. 317
749. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 29. Apr. 1805. ... ... 318 (542)
750. Kazinczy — Buczy Emílnek. Ér-Semlyén. Apr. 30d. 1805. ... ... 319 (543)
751. Kazinczy — Nagy Gábornak. 30. Apr. 1805. 321
752. Buczy Emíl — Kazinczynak. Kolosvár, 5. Maii 1805. ... ... 323 (543)
753. Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának. Ér-Semlyén 6. Mey [!] 1805. ... ... 325 (543)
754. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Kázmértt. Májusnak 16d. 1805. 327
755. Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának. Nyiregyháza, d. 18. May 1805. ... ... 328 (544)
756. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén, d. 19. May 1805. ... ... 329 (544)
757. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 20-a May 1805. 330
758. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben Május 20-án 1805. 332
759. Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén 22. May 1805. ... ... 333 (544)

Lap
760. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén 23. May 1805. ... ... 334 (544
761. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Alsó Olysó, az 5-dik hónapnak 25-dik napján 337
762. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Ér-Semlyén, 27. May 1805 341 (545
763. Szombathy János — Kazinczynak. S. Patak. 27-a May. 1805. ... 342
764. Csehy József — Kazinczynak. Przemysl. Május 28-dikán 1805. ... 346 (545
765. Kazinczy — Nagy Gábornak. [1805. May.] 348
766. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Pünkösd első napján 349
767. Németh László — Kazinczynak. Győr. Jun. 1-jén 1805. ... ... 351 (545
768. Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibó, 1805. 1-ma Jun. 352
769. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 2-a Juny 1805. 353
770. Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén 4. Jún. 1805. 356
771. Kazinczy — Raics Péternek. Ér-Semlyén, Jún. 4d. 1805. 358
772. Szombathy János — Kazinczynak. S. Patak. 4-a Jun. 1805. ... ... 359 (545
773. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén 5-a Jun. 1805. 363
774. Kis János — Kazinczynak. Pápa, Jun. 6-dikán 1805. 364
775. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 8-a Jun. 1805. 365
776. Kazinczy — Nagy Gábornak. 10. Jun. 1805. 366
777. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Ér-Semlyén d. 12. Juni. 1805. 367
778. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Jun. 15. 1805. 368
779. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén 15. Junii 1805. 370
780. Ragályi Tamás — Kazinczynak. Pesten 16-dik Jun. 1805. 371
781. Kazinczy— Nagy Gábornak. Kóly, 19. Jún. 1805. ... ... 372 (545
782. Kazinczy — Révai Miklósnak. Ér-Semlyén 19. Jún. 1805. 373
783. Csehy József — Kazinczynak. Eperjes Júl. 9-dike 1805. 374
784. Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén. Júl. 14d. 1805. ... ... 375 (546
785. Révai Miklós — Kazinczynak. Pesten, 1805. Juliusnak 14. napján 380 (547
786. Kazinczy — B. Prónay Lászlónak. Ér-Semlyéntt, Jul. 15d. 1805. 386
787. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, 17. Júl. 1805. 387
788. Kis János — Kazinczynak. Füred. Júl. 19-dikén 1805. 390
789. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén d. 20. Jul. 1805. ... ... 391 (547
790. Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén 20. Jul. 1805. ... ... 393 (547)
791. Németh László — Kazinczynak. Győr. Júl. 29-dik. 1805. 395
792. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Ér-Semlyén 30. Jul. 1805. 397
793. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnénak. Ér-Semlyén 30. Jul. 1805. 398
794. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 1-ma Aug. 1805. 399
795. Ragályi Tamás — Kazinczynak. Pest, 2-a Aug. 1805. ... ... 401 (547
796. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Kázmér. August 8d. 1805. 402 (547
797. Kazinczy — Nagy Gábornak Kázmér. 8-a Aug. 1805. 403
798. Ragályi Tamás — Kazinczynak. Pestről 8-dik Aug. 1805. 403
799. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmér, 9. Aug. 1805. 404
800. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnénak. Kázmér, 9d. Aug. 1805. 405
801. Kazinczy — Kis Jánosnak. Kázmér, 9. Aug. 1805. ... ... 406 (548)
802. Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak. Kázmér, August. 13d. 1805. ... 407

Lap
803. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmér, Aug. 15d. 1805. 408
804. Kazinczy — Péchy Imrének. Kázmér. 17. Aug. 1805. ... ... 411 (548)
805. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Augusztus 18-án 1805. 414
806. Fazekas Mihály — Kazinczynak. Debretzen, 20-dik August. 1805. 414
807. Csehy József — Kazinczynak. Potol Styriában. Aug. 21-dik 1805. 415
808. Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén, 25d. Aug. 1803. [nem 1805.] 416 (548)
809. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 30-a Aug. 1805. ... ... 419 (548)
810. Kazinczy — Karner Lászlónak. Kázmér, d. 1. 7br. 1805. ... . 421 (548)
811. Kazinczy — Nagy Gábornak. Kázmér, 5. 7br. 1805. 422
812. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Kázmér, 5. 7br. 1805. 424
813. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmér, 10. Septbr. 1805. ... ... 425 (548)
814. Németh László — Kazinczynak. Győr. Szept. 10-dik, 1805. 426
815. Kazinczy — Kis Jánosnak. Kázmér. 11. 7br. 1805. ... ... 427 (549)
816. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölkön, Sept. 11-dikén 1805. ... 430 (549)
817. Kazinczy — B. Prónay Sándornak. Kázmértt. Septembr. 15d. 1805. ... ... 433 (550)
818. Kazinczy — Nagy Gábornak. Kázmér 21. 7br. 1805. ... ... 436 (550)
819. Kazinczy — Nagy Gábornak. Kázmér 22. 7br. 1805. 437
820. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Kázmér, d. 22. 7br. 1805. ... 438
821. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 24-a Sept. 1805. 439
822. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Nagy-Kázmértt. Octobr. 1. napján 1805. 443
823. Kazinczy — Kis Jánosnak. Kázmér, Octob. elsőjén 1805. 445
824. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmér, 7d. Octob. 1805. ... ... 448 (550)
825. Németh László — Kazinczynak. Győr, Oct. 9-dik. 1805. 451
826. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 14-a Octobris 1805. ... 452 (550)
827. Németh László — Kazinczynak. Győr. Okt. 14-dik 1804. [nem 1805.] 453 (550)
828. Kis János — Kazinczynak. N. Győr Oct. 17-dikén. 1805. 455
829. Csehy József — Kazinczynak. Gazzuolo. Oct. 20-dikán. 1805. 456
830. Sárközy István — Kazinczynak. Nagy-Bajom, 26-a Octobr. 1805. 457 (550)
831. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 28-dik Octob. 1805. ... 460
832. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 30-a Octbr. 1805. 462
833. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 7-a Novembr. 1805. ... 463
834. Németh László — Kazinczynak. Győr. Nov. 7-dik. 1805. 464
835. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, November 16d. 1805. 465 (550)
836. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Debreczen 19. November 1805 ... ... 468 (551)
837. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Sietve, 28. Novbr. 1805. 470 (551)
838. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk. Nov. 28-dikán 1805. 474
839. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Debreczen. 4. Xbr. 1805. 475
840. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 5-dik Deczemb. 1805. ... 476
841. Csehy József — Kazinczynak. Böröndd Dec. 7d. 1805. 477
842. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Kazmértt. Deczemb. 9d. 1805. ... ... 479 (552)

Lap
843. Ragályi Tamás — Kazinczynak. Pest 11d. Dec. 1805. 481
844. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 16d. Decemb. 1805. ... 482
845. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Ér-Semlyén, Xbr. 20d. 1805. ... 483
846. Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibó 1805. 20-dik Xbris 485
847. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén December 22d. 1805. 486
848. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén, 22. Xbr. 1805. ... ... 488 (552
849. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén 23. Xbr. 1805. 489
850. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Ér-Semlyén 29. Xbr. 1805. ... ... 490 (552
851. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzen Dec. 29-én 1805. 492
852. Kazinczy — Nagy Gábornak. [1805. Dec.] 493 (552
853. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. [l. a 718. sz. levelet.] 494 (552
854. Szombathy János — Kazinczynak. H. és é. n. 495
855. Sárközy István — Kazinczynak. H. és é. n. 496
Jegyzetek 499
Név- és tárgymutató 553
Igazítás 575

TARTALOM.

ABC-rendben a levélírók szerint.

Benkő Ferencz. 602.*
Buczy Emil. 752.
Budai Ezsaiás. 732.
Csehy József. 565. 587. 595. 621. 627. 674. 681. 699. 719. 764. 783. 807. 829. 841.
Cserey Farkas. 731. 736. 746. 757. 769. 775. 794. 809. 821. 826. 831. 832. 833. 840. 844.
Csokonai Mihály. 569. 570. 574. 584. 649. 679. 680.
Dessewffy József gr. 761.
Döbrentei Gábor. 704.
Édes Gergely. 610. 632. 642.
Fazekas Mihály. 806.
Hahóthy István. 726.
John Frigyes. 675.
Kazinczy — anyjának. 611.
Kazinczy — Bartsch Ádámnak. 573.
Kazinczy — Buczy Emílnek. 739. 750.
Kazinczy — Budai Ezsaiásnak. 743.
Kazinczy — Csehy Józsefnek. 564.
Kazinczy — Cserey Farkasnak. 728. 741. 760. 779. 787. 799. 803. 813. 824. 835. 847.
Kazinczy — Csokonai Mihálynak. 571. 578. 655.
Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. 754.
Kazinczy — Döbrentei Gábornak. 725.
Kazinczy — Édes Gergelynek. 613. 629.
Kazinczy — Engel Jánosnak. 603.
Kazinczy — Fráter Pálnak. 695.
Kazinczy — Karner Lászlónak. 810.
Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának. 753. 755.

* A számok az illető levelek sorszámát jelölik.

Kazinczy Ferencz — Kazinczy Klárának. 628.
Kazinczy — Kozma Gergelynek. 598. 614. 727.
Kazinczy — Kininger Vincze Györgynek. 572.
Kazinczy — Kis Jánosnak. 588. 605. 635. 648. 710. 714. 759. 770. 778. 784.
790. 801. 808. 815. 823.
Kazinczy — Nagy Gábornak. 575. 580. 582. 597. 601. 619. 636. 644. 651. 652
654. 660. 665. 666. 671. 683. 684. 685. 688. 690. 691. 694. 696. 700. 712.
716. 720. 723. 729. 751. 756. 765. 733. 776. 781. 789. 797. 811. 818. 819.
848. 852.
Kazinczy — Péchy Imrének. 592. 672. 804.
Kazinczy — B. Prónay Lászlónak. 698. 707. 786. 817.
Kazinczy — B. Prónay Sándornak. 622.
Kazinczy — Puky Ferencznek. 579.
Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak. 615. 697. 802.
Kazinczy — Raics Péternek. 771.
Kazinczy — Révai Miklósnak. 782.
Kazinczy — Sárközy Istvánnak. 822. 845.
Kazinczy — Schedius Lajosnak. 583. 604. 606. 705.
Kazinczy — Sinay Miklósnak. 590.
Kazinczy — Spáh Gábornénak. 599. 612.
Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 576. 637. 643. 656. 659. 668. 669. 692. 70
706. 717. 730. 733. 737. 744. 749. 766. 796. 812. 820. 849. 853.
Kazinczy — Gr. Török Zsuzsánnának. 634. 650. 658.
Kazinczy — Ürményi Józsefnek. 708.
Kazinczy — Virág Benedeknek. 667. 677.
Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. 709. 762. 777. 792. (800.) 836. 837
839. 842. 850.
Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnénak. 793. 800.
Kis János. 585. 594. 607. 626. 640. 646. 678. 702. 722. 745. 774. 788. 816. 828. 83
Kohl Kelemen. 641.
Kozma Gergely. 581. 608. 713.
Nagy Gábor. 663.
Neidl János. 620.
Németh László. 586. 600. 616. 624. 630. 638. 645. 664. 670. 693. 711. 715. 74
767. 791. 814. 825. 827. 834.
Puky István. 738.
Ráday Pál gr. 701.
Ragályi Tamás. 740. 747. 780. 795. 799. 843.
Révai Miklós. 785.
Sárközy István. 830. 855.
Stunder János. 623.
Szentgyörgyi József. 577. 591. 618. 633. 647. 653. 657. 662. 676. 682. 687. 689
718. 721. 724. 735. 758. 805. 851.
Szombathy János. 763. 772. 854.
Virág Benedek. 566. 567. 568. 589. 593. 596. 609. 617. 625. 631. 639. 661. 67
686. 742.
Wesselényi Miklós b. 734. 768. 846.

IGAZÍTÁS.

1. lap alúl 8. sor: Ihászi helyett: olv. ***Zrinyi.***
208. » fölül 10. sor: neque helyett: olv. ***usque.***
A 808. sz. levél ***1803.*** aug. 25-kén kelt.
A 827 » » ***1804.*** okt. 14-kén kelt.

45. 16

180

45. 0

U.C. BERKELEY LIBRARIES

C005065432

